

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

“MILLIY TARBIYA G'OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O'TKAZISH VA TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI MATERIALLAR TO'PLAMI

25-mart 2026-yil

TOSHKENT

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA
MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI HUZURIDAGI
QORI NIYOZIY NOMIDAGI TARBIYA PEDAGOGIKASI
MILLIY INSTITUTI**

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA
O‘TKAZISH VA TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING
ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”
MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
ANJUMANI MATERIALLAR TO‘PLAMI
2026-yil 25-mart**

**COLLECTION OF MATERIALS
OF THE REPUBLIC SCIENTIFIC AND PRACTICAL FORUM ON THE
TOPIC “MODERN TECHNOLOGIES FOR TRANSFERRING
NATIONAL EDUCATION IDEAS INTO DIGITAL FORMAT AND
IMPLEMENTING THEM IN THE EDUCATIONAL PROCESS”
March 25, 2026**

Toshkent – 2026

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”
respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil**

“Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazish va ta’lim jarayonida qo‘llashning zamonaviy texnologiyalari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallar to‘plami (2026-yil 25-mart).

Mazkur ilmiy-amaliy konferensiya O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2026-yil 16-yanvardagi 11-sonli buyrug‘i asosida o‘tkazildi.

Mas’ul muharrir:

Maxmudov Abdulxalim Xamidovich

X.I.Ibraimov	Pedagogika fanlari doktori, O‘zFA haqiqiy a’zosi, akademik
R.X.Djurayev	Pedagogika fanlari doktori, O‘zFA haqiqiy a’zosi, akademik
X.M.Tojiboyeva	Pedagogika fanlari doktori, professor
R.G.Safarova	Pedagogika fanlari doktori, professor
A.X.Maxmudov	Pedagogika fanlari doktori, professor
M.A.Tayirova	“Ota-onalar universiteti” va tarbiyaviy jarayonlarning metodik ta’minoti bo‘lim katta ilmiy xodimi
A.I.Saydaliyev	"Milliy tarbiyaning raqamli pedagogik ta'minoti" ilmiy-tadqiqot bo'limi, katta ilmiy xodim

Texnik muxarrir:

M.I.Xudayberdiyev

*Mualliflar maqolalarda keltirilgan fikrlar, ma’lumotlar hamda manbalarning
ishonchli va asosli ekanligiga mas’uldirlar*

SO‘ZBOSHI

Hurmatli anjuman ishtirokchilari, aziz olimlar, pedagoglar, ilmiy tadqiqotchilar, soha mutaxassislari hamda mehmonlar!

Avvalo, barchangizni “Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazish va ta’lim jarayonida qo‘llashning zamonaviy texnologiyalari” mavzusiga bag‘ishlangan respublika ilmiy-amaliy anjumanida chin qalbindan qutlayman. Ushbu nufuzli anjumanda mamlakatimizning turli hududlaridan, tashrif buyurgan mutaxassislarning ishtiroki bugungi muhokamalarning dolzarbligi va ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Bugungi globallashuv jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimi oldida mutlaqo yangi vazifalar paydo bo‘lmoqda. Xususan, milliy qadriyatlarimiz, an‘analarimiz va tarbiya g‘oyalarini zamonaviy shaklda yosh avlod ongiga singdirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazish va ularni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish masalasi bugungi anjumanimizning bosh mavzusi sifatida tanlanganligi bejiz emas.

Ma’lumki, milliy tarbiya – bu har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, madaniyati, urf-odatlar, qadriyatlari va ma’naviy merosini o‘zida mujassam etgan murakkab ijtimoiy-pedagogik jarayondir. U yosh avlodni nafaqat bilimli, balki ma’naviy barkamol, vatanparvar, ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Shu bois, milliy tarbiya g‘oyalarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish, ayniqsa raqamli vositalar yordamida keng ommaga yetkazish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar ta’lim tizimida yangi imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Multimedia vositalari, virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari, sun’iy intellekt asosidagi platformalar, interaktiv ta’lim resurslari orqali milliy tarbiya elementlarini yanada samarali, qiziqarli va ta’sirchan shaklda taqdim etish imkoniyati paydo bo‘lmoqda. Bu esa o‘quvchilarning nafaqat bilim olish jarayonini, balki ularning dunyoqarashi, estetik didi va ma’naviy qadriyatlarini shakllantirish jarayonini ham tubdan o‘zgartirmoqda.

Shu o‘rinda ta’kidlash joizki, raqamli formatga o‘tkazish jarayoni oddiy texnik konvertatsiya emas, balki chuqur ilmiy-pedagogik yondashuvni talab etadi. Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamlashtirishda ularning mazmun-mohiyatini saqlab qolish, zamonaviy yoshlar psixologiyasiga moslashtirish, interaktivlik va vizuallik darajasini oshirish, shuningdek, didaktik samaradorlikni ta’minlash muhim ahamiyatga ega. Bugungi anjuman ana shu dolzarb masalalarni muhokama qilish, ilg‘or tajribalarni o‘rganish, ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish uchun muhim platforma vazifasini bajaradi. Anjuman doirasida milliy tarbiya

g'oyalarini raqamli ta'lim muhitiga integratsiya qilishning nazariy va amaliy jihatlari, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning imkoniyatlari, elektron ta'lim resurslarini yaratish metodologiyasi, shuningdek, bu boradagi muammolar va ularning yechimlari atroflicha tahlil qilinadi.

Hurmatli ishtirokchilar!

Bugungi kunda yosh avlodni tarbiyalashda an'anaviy usullar bilan bir qatorda innovatsion yondashuvlardan foydalanish zarurati ortib bormoqda. Ayniqsa, raqamli avlod sifatida shakllanayotgan yoshlar uchun ta'lim mazmuni va shakllarini modernizatsiya qilish, ularni qiziqitira oladigan, interaktiv va kreativ yondashuvlarni qo'llash muhimdir. Shu nuqtai nazardan, milliy tarbiya g'oyalarini raqamli platformalarda taqdim etish orqali ularning ta'sirchanligini oshirish, yoshlar ongiga chuqur singdirish imkoniyati kengaymoqda. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar yordamida milliy merosimizni saqlash va targ'ib qilish imkoniyatlari ham sezilarli darajada kengaydi. Elektron kutubxonalar, raqamli arxivlar, onlayn ta'lim platformalari, mobil ilovalar orqali milliy qadriyatlarimizni keng jamoatchilikka yetkazish, ularni global miqyosda targ'ib qilish mumkin. Bu esa milliy o'zlikni anglash, madaniy identifikatsiyani mustahkamlash va yosh avlodda milliy g'urur tuyg'usini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Hurmatli anjuman qatnashchilari!

Ishonchim komilki, bugungi ilmiy-amaliy anjuman davomida bildiriladigan fikr-mulohazalar, ilgari suriladigan g'oyalar va takliflar milliy tarbiya g'oyalarini raqamli muhitga moslashtirish va ta'lim tizimiga samarali joriy etishda muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Sizlarning faol ishtirokingiz, tajriba almashuvingiz va ilmiy yondashuvlaringiz ushbu yo'nalishdagi ishlarni yanada rivojlantirishga katta hissa qo'shadi. Fursatdan foydalanib, ushbu anjumanni tashkil etishda o'z hissasini qo'shgan barcha tashkilotchilarga, hamkor tashkilotlarga va ishtirokchilarga samimiy minnatdorlik bildiraman. Barchangizga mustahkam sog'liq, ilmiy izlanishlaringizda ulkan muvaffaqiyatlar, ijodiy yutuqlar tilayman. Anjuman ishiga muvaffaqiyat tilagan holda, uning samarali va mazmunli o'tishiga ishonch bildiraman.

E'tiboringiz uchun rahmat!

Kamalov Azamat Jamalovich

Ta'lim tashkilotlarida tarbiyaviy ishlarni va chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni muvofiqlashtirish boshqarmasi boshlig'i

ВОСПИТАНИЕ СРЕДСТВАМИ САМОВОСПИТАНИЯ

Р.Х.Джураев, академик АНРУз, д.п.н., зав.отд. НИПВ им.Кары Ниязи

Человек — саморегулирующаяся, само-развивающаяся система. Но саморазвитие и самовоспитание не одно и то же. Само-развитие — процесс объективный, от разума и воли человека не зависит. А само-воспитание — это изменение человеком самого себя под воздействием своего сознания и воли. Саморазвитие первично. Но взрослеем мы, и оно перерастает в само-воспитание, в сознательное совершенствование своего «Я». Самовоспитание — высшая форма саморазвития. Движущими силами самовоспитания являются противоречия. Для школьника это, во-первых, противоречия между требованиями кучащимся и реальным поведением ученика. Осознавая требования и видя, что не соответствует им, он пытается изменять себя. Успешности этих попыток способствует посильность требований и помощь со стороны. Второе противоречие возникает на стыке желания работать над собой и неспособности к этому. Причина — недостаточная требовательность к себе, слабая воля, незнание методик самовоспитания, отсутствие нужной подготовки в школе. Третье противоречие — это несоответствие результатов и целей. Например, школьник строго и точно выполнял свою программу самовоспитания, но результат не оправдал ожиданий, и у него пропало желание работать над собой и вера в свои силы. Разъяснив, что виновата непосильная цель и отсутствие промежуточных рубежей, педагог, возможно, убедил бы ученика продолжить начатое.

Самовоспитание — это попытка адекватно осознать и оценить свой образ жизни, свои достоинства и недостатки. Стать лучше стремится тот, кто требователен к себе, недоволен собой. Но говорить о самовоспитании можно только в том случае, когда человек работает над собой систематически и результативно. Желая развить в себе какое-то качество, он разрабатывает программу: что, когда и как ему делать, чтобы этого добиться. Выполнение программы потребует от него волевых усилий, самонаблюдения, сравнения себя с другими и с идеалом. Придется также заняться самоанализом и самооценкой, неоднократно корректировать цели, задачи, средства и способы работы над собой. Необходимость самовоспитания признается всеми, но мало кто занимается им и достигает значимых результатов. Большинству учащихся, по их собственному свидетельству, нужна для этого помощь педагогов. В чем она может заключаться? На наш взгляд, учителя должны мотивировать школьников к

развитию здоровых потребностей и по мере своих возможностей создавать им условия для этого. Объектом такого воздействия для учителя являются все учащиеся независимо от того, занимаются они самовоспитанием или нет. Стимулировать самовоспитание ученика — значит прививать ему интерес к самопознанию и адекватной самооценке. Процесс этот непрерывный, длительный и развивающийся, а его результаты отдаленны и различны у каждого. Усилия педагога направляются прежде всего на разрешение основного противоречия — между уровнем развития конкретного ученика и требованиями к нему. Как сделать это противоречие движущей силой развития? Выделим три этапа пути.

Первый — традиционная воспитательная работа, она всегда так или иначе побуждает ученика к самовоспитанию. Второй этап — целенаправленное воздействие. Третий этап можно назвать научной организацией стимулирования самовоспитания. Этапы отличаются друг от друга сложностью задач. Среди этих задач — диагностика самовоспитания учащегося; проектирование его личностного развития; какие качества он намерен формировать у себя и с какой целью; построение совместной с педагогом деятельности по самовоспитанию; отбор, адаптация и применение методик самовоспитания; психолого-педагогическая подготовка учащегося к работе над собой; оценка эффективности ее конечного результата.

Диагностика — это начало начал. Она выявляет осознанность, целенаправленность, регулярность, активность учащихся в самовоспитании, побудительные факторы и препятствия. С ее помощью педагог отслеживает логику саморазвития учащегося и адекватность своей деятельности по его стимулированию. В планах воспитательной работы поэтому целесообразен раздел «Стимулирование самовоспитания учащихся», куда будут заноситься результаты диагностики учащихся и их интерпретация. Европейцы говорят о некоторых людях, что «они сами себя сделали», то есть собственными усилиями поднялись на высший уровень развития. Самотворчество почитается на Западе нравственной и социальной доблестью. В нашем общественном сознании самосовершенствование такой оценки пока не имеет и не считается социально значимым. Но, если мы все же ориентируемся на мировые стандарты образованности, воспитанности, здорового образа жизни, значит, придет очередь и самовоспитания. Предпосылкой может стать побуждение учащихся к анализу личностных качеств, преодолению слабой воли, нетребовательности к себе, неадекватности в самооценке. Пока же

большинство учащихся ничего не знают, да и не хотят знать о самовоспитании. Так стоит ли удивляться, что они не умеют по-настоящему дружить и проводить свободное время с пользой для своего развития? Но главная причина, по которой молодежь игнорирует возможности самовоспитания,—непризнание ученика субъектом образования, авторитарность педагогов, нереалистичность целей воспитания.

Воспитание эффективно лишь тогда, когда стимулирует внутреннюю работу ученика над собой и побуждает его к развитию. Но для этого надо прежде всего признать право каждого ребенка на саморазвитие. Основу самовоспитания составляет самооценка. С целью выявить ее мы опросили школьников. Задавали им такой вопрос: как ты думаешь, в классе ты лучше других, хуже других или такой же, как и все? Оказалось, что в основном самооценка школьников адекватна. Во 2-м классе лишь пятеро посчитали себя лучше других, трое заявили, что хуже, остальные сказали, что они как все. Старшеклассники ответили философски: не хуже и не лучше, но и не как все; в чем-то хуже, а в чем-то лучше. Выясняя, в какой мере школьники осознают свои недостатки, мы получили ответ, что хорошо знают их 35% старшеклассников, слабо — 44%, а ответить определенно затруднились 16%. Около половины ребят, по их собственному мнению, анализируют свое поведение. При этом большинство учеников сравнивают себя с кем-то из друзей, родителей (чаще всего — с матерью), незначительное количество — с педагогами. Уровень самосознания школьников выразился в таких типичных ответах: «не нравлюсь себе, потому что совершаю глупые ошибки, иногда не слушаюсь родителей» (2-й класс); «нравлюсь, но иногда терпеть себя не могу — чаще из-за плохого настроения или сказанной мной глупости» (10-й класс); «обычно я критикую других, не замечая того же за собой. Конечно, со своими недостатками я пытаюсь бороться, и иногда у меня это получается, а иногда и нет. Мне очень помогает одно средство: я стараюсь больше думать о своих поступках, своей речи и тогда замечая, что некоторые мои недостатки исчезают» (10-й класс); «я крайне собой недовольна — своей фигурой, поведением в той или иной ситуации, учебой. Мне кажется, у меня недостаточно силы воли» (10-й класс).

Поскольку самовоспитание имеет деятельностный характер, мы обратились к ученикам с вопросом о том, что они умеют и чему хотели бы научиться. И младшие и старшие отвечали охотно и перечисляли многое. Но что полезного сделали за день, неделю, месяц для себя, семьи, друзей, класса, для других людей, большинство писать затруднялись

или же обходились словом «ничего». В то же время о своих намерениях что-то сделать говорили конкретно и содержательно. Отвечая, на кого хотят быть похожими, младшие школьники чаще называли литературных героев; людей, известных по СМИ; успевающих в учебе сверстников. Старшеклассники вспоминали папу («мне бы его уверенность, логику»), маму («она рассудительна») или же утверждали, что люди должны быть разными. Старшие ребята признавались, что к самовоспитанию их побуждает желание быть сильным, здоровым, научиться управлять собой, понравиться парню (девушке), быть интересным собеседником, ладить с людьми. Они считают, что для этого им

надо больше общаться, заниматься спортом, больше уделять внимания учебе, совместному труду, самообразованию, почаще сравнивать себя с другими. Все, даже самые маленькие, школьники хорошо понимают, что им предпринять, чтобы стать лучше: не лениться, относиться с любовью к делу и т.д. Но, судя по ответам, самовоспитанием регулярно занимаются немногие — менее 10%. Что мешает ученикам заниматься самовоспитанием? Большинство говорили, что не понимают, что и как надо делать, не умеют заставить себя, у них слабая воля. По мнению 62% старшеклассников, мешает нежелание учителей считаться с тем, что учащиеся сами могут воспитывать себя. Учителя держатся с ними, как «начальники». Нет никакой возможности организовать свою жизнь так, как хочется (68% опрошенных). Навязывается много ненужных мероприятий и не бывает таких, где шла бы речь о самовоспитании. В классе, школе, семье неблагоприятная для самовоспитания обстановка. Учителя, родители часто равнодушны к успехам детей, отсутствуют положительные примеры для подражания. На вопрос, нужна ли им помощь в самовоспитании, более 70% ответили «да» и сказали, что предпочли бы получить ее в виде совета, доверия, поддержки, похвалы, совместной деятельности, в виде примера в самовоспитании. Требование и контроль оказались непопулярными видами помощи.

Более 80% опрошенных учителей убеждены в том, что самовоспитание учащихся — процесс управляемый. Но, отвечая на вопрос, что им приходилось делать, побуждая учеников к самовоспитанию, почти ничего конкретного не называли. Лишь некоторые сказали, что проводили беседы на темы «Воспитание воли», «Воспитаю в себе мужчину», «Между нами, девочками...», «О культуре внешней и внутренней», «Познай себя». Не знакомы учителя и с литературой по самовоспитанию. Отдельные упомянули книги В. Леви, Д. Карнеги, А. Макаренко, В. Сухомлинского. При этом жаловались на нехватку

специальной методической литературы, времени на общение и обучение учеников, на большую наполняемость классов и неудобное расписание. А также говорили, что с них «спрашивают за воспитание, а не за самовоспитание» учащихся — так ответил почти каждый второй. Среди других трудностей называли заорганизованность воспитательной работы и незнание методик стимулирования самовоспитания учащихся. Большинство учителей, по их собственному признанию, не задумывались о самовоспитании учеников и ничего для этого не делали. Но, может быть, пора изменить эту позицию? Ведь о необходимости само-воспитания говорят даже сами школьники.

Классики педагогики утверждают, впрочем, то же самое: «Нельзя воспитывать другого... Можно только воспитываться самому... В основу воспитательного процесса должна быть положена личная деятельность ученика, и все искусство воспитателя должно сводиться только к тому, чтобы направлять и регулировать эту деятельность» (Л.С. Выготский). «Воспитание, побуждающее к самовоспитанию, это и есть, по моему глубокому убеждению, настоящее воспитание... Самовоспитание — это не что-то вспомогательное в воспитании, а крепкий его фундамент. Никто не сможет воспитать человека, если он сам себя не воспитает» (В.А. Сухомлинский). «Сущность воспитания с самого начала должна заключаться в самовоспитании» (Г. Эльзенбрайх, немецкий теоретик педагогики).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Нечаев М.П. Новые акценты воспитания в условиях реализации ФГОС // Воспитание школьников. - 2014. - № 7. - С. 14-12.
2. Нечаев М.П. Развитие воспитывающего потенциала образовательной среды школы: монография. - М.: АПК и ППРО, 2010.
3. Нечаев М.П. Теоретико-методологические основы развития воспитывающего потенциала образовательной среды: монография. - М.: АСОУ, 2015.
4. Нечаев М.П. Теоретические основания развития воспитывающего потенциала образовательной среды школы: дис. ... д.п.н. - М., 2011.

“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

RAQAMLI MUHITDA MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI MODERNIZATSIYALASH: PEDAGOGIK MUAMMOLAR VA AMALIY YECHIMLAR

Akramova Shaxnoza Abrorovna

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti,

*Harbiy-vatanparvarlik, ma’naviy-ma’rifiy tarbiya va yoshlar bilan ijtimoiy
ishlash kafedrası boshlig‘i, pedagogika fanlari doktori, professor, podpolkovnik*

Annotatsiya. Maqolada raqamli muhitda milliy tarbiya g‘oyalarini yangicha pedagogik talqinda qo‘llash muammolari va ularni amaliy hal etish mexanizmlari tahlil qilindi. O‘zbekistonning yoshlar tarkibi, internet qamrovi va global raqamli axborot makonidagi tendensiyalar asosida muammolar tasnifi ishlab chiqildi. Raqamli kontent sifati, media va axborot savodxonligi, algoritmik ta’sir, til, madaniy moslik, pedagoglarning tayyorgarligi hamda monitoring masalalari bo‘yicha aniq takliflar berildi.

Kalit so‘zlar: milliy tarbiya, raqamli muhit, media savodxonlik, axborot xavfsizligi, pedagogik modernizatsiya, tarbiyaviy kontent, yoshlar siyosati.

Аннотация. В статье проанализированы педагогические проблемы внедрения идей национального воспитания в цифровую среду и предложены практические механизмы их решения. На основе данных о молодежной структуре населения Узбекистана, уровне интернет-охвата и глобальных цифровых тенденциях разработана классификация проблем. Даны прикладные рекомендации по качеству цифрового контента, медиа- и информационной грамотности, алгоритмическому воздействию, языково-культурной адаптации, подготовке педагогов и мониторингу результатов.

Ключевые слова: национальное воспитание, цифровая среда, медиаграмотность, информационная безопасность, педагогическая модернизация, воспитательный контент, молодежная политика.

Abstract. The article examines pedagogical problems of modernizing national upbringing ideas in the digital environment and proposes practical solutions. Based on Uzbekistan’s youth demographics, internet penetration, and current global digital trends, the study develops a classification of key risks and opportunities. Applied recommendations are offered for digital content quality, media and information literacy, algorithmic influence, language-cultural adaptation, teacher preparedness, and monitoring of educational outcomes.

Keywords: national upbringing, digital environment, media literacy, information safety, pedagogical modernization, educational content, youth policy.

Kirish

Raqamli transformatsiya sharoitida tarbiya masalasi faqat texnologik emas, balki qadriyatlar, identifikatsiya va ijtimoiy barqarorlik bilan bog‘liq strategik masalaga aylandi. Bugun yoshlar ma’naviy-me’yoriy qarashlarining muhim qismi oila va maktab bilan bir qatorda platformalar, messenjerlar, qisqa video xizmatlari va tavsiya algoritmlari orqali shakllanmoqda. Shu bois milliy tarbiya g‘oyalarini an’anaviy shaklda takrorlash yetarli emas; ularni yosh auditoriya ehtiyoji, raqamli

kommunikatsiya logikasi va pedagogik natijadorlik talablari bilan moslashtirish zarur.

Shu nuqtai nazardan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 24-fevral kuni yoshlar bilan muloqotida ilgari surilgan g‘oyalar maqola mavzusining amaliy ahamiyatini yanada kuchaytiradi. Mazkur uchrashuvda yoshlar mamlakatning juda katta iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy kuchi ekani, barcha darajadagi rahbarlar birorta yigit-qizni e’tiborsiz qoldirmasdan, ularni til va kasb-hunarga o‘rgatish, sportga jalb etish, g‘oya, loyiha va startaplarini qo‘llab-quvvatlash, ishli va daromadli qilish bo‘yicha faol ishlashi zarurligi alohida ta’kidlandi. Bu yondashuv milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli muhitda modernizatsiyalashda faqat ma’naviy targ‘ibot emas, balki yoshning real hayotiy ehtiyoji, tashabbusi va raqamli faolligini hisobga olgan integrallashgan pedagogik modelni shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi. (Prezident matbuot xizmati, 2026).

Abdulla Avloniy ta’kidlaganidek, “Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot...” degan fikr bugun yanada dolzarblashdi: tarbiya masalasining “muhiti” o‘zgardi, demak uni tashkil etish metodlari ham yangilanishi kerak. O‘zbekistonda 2025-yil boshida 14-30 yoshdagi yoshlar soni 9,63 million nafarga yetdi va bu jami aholining 25,7 foizini tashkil etdi; 2026-yil 1-yanvar holatiga doimiy aholi soni 38,24 million nafardan oshdi. 2025-yil yanvar-avgustida internetdan foydalanuvchilar ulushi 94,2 foizga yetgani yoshlar tarbiyasining asosiy kommunikativ muhiti tobora raqamli maydonga ko‘chayotganini ko‘rsatadi [1; 2; 3].

Shu bilan birga, raqamli maydon imkoniyat bilan birga xavf ham olib kiradi. UNESCOning 2024-yilgi global so‘roviga ko‘ra, raqamli kontent yaratuvchilarning 62 foizi axborotni muntazam va qat’iy fakt-checking qilmaydi, 42 foizi esa manba ishonchliligini layk va ulashish ko‘rsatkichlari orqali baholaydi; 73 foizi esa bunday ko‘nikmaga o‘qitilishni istaydi [4]. Demak, milliy tarbiya kontentini yaratish va iste’mol qilishda ham media savodxonlik, axborot gigiyenasi va pedagogik dizayn masalalari markaziy o‘ringa chiqadi.

Tadqiqot metodlari

Maqola qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida tayyorlandi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar, milliy statistika ma’lumotlari, UNESCO, UNICEF, ITU hamda DataReportal kabi manbalarning ochiq ma’lumotlari kontent-tahlil qilindi. Muammolar tasnifi uchun quyidagi mezonlar olindi: qadriyat uzatilishining sifati, axborot xavfsizligi, yosh va psixologik moslik, pedagogik boshqaruv, til-madaniy representatsiya va natijadorlik monitoringi.

**1-jadval. Raqamli muhitda milliy tarbiya modernizatsiyasini
dolzarblashtiruvchi ayrim ko‘rsatkichlar**

T/r	Ko‘rsatkich	Qiymat	Pedagogik xulosa
1	O‘zbekistonda 14-30 yoshdagi yoshlar ulushi (01.01.2025)	9,63 mln; 25,7%	Tarbiya siyosati yoshlar kommunikatsiya uslubi va platformalariga mos bo‘lishi kerak.
2	Aholining internetdan foydalanish darajasi (2025 yanvar-avgust)	94,2%	Tarbiyaviy ta’sirning asosiy maydoni oflayn bilan cheklanmaydi; raqamli pedagogika majburiy komponentga aylanadi.
3	Raqamli kontent yaratuvchilarning fakt-che kingni muntazam qo‘llamaslik darajasi (UNESCO, 2024)	62%	Qadriyatlarga oid kontentni tekshirilgan manbalar va ekspertiza asosida ishlab chiqish zarur.
4	Manba ishonchliligini layk/ulashish bilan baholovchi kontent yaratuvchilar (UNESCO, 2024)	42%	Yoshlar orasida algoritmik mashhurlikni haqiqat mezonini deb qabul qilish xavfi kuchli.
5	Internetdan foydalanuvchi dunyo aholisi (ITU, 2025)	74%	Raqamli tarbiya masalasi global tendensiya bo‘lib, mahalliy yechimlar xalqaro standartlar bilan uyg‘un bo‘lishi zarur.

Tahlil asosida muammolarni besh guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruh – mazmuniy muammolar: milliy tarbiya g‘oyalari ko‘pincha raqamli formatga moslashtirilmay, nasihatboz yoki eskicha uslubda beriladi. Ikkinchi guruh – psixologik-pedagogik muammolar: qisqa video madaniyati, diqqatning fragmentatsiyasi va tez iste’mol logikasi chuqur ma’naviy mazmunni o‘zlashtirishni qiyinlashtiradi. Uchinchi guruh – axborot xavfsizligi muammolari: manipulyativ narrativlar, soxta iqtiboslar, stereotiplar va agressiv submadaniy kontent yosh ongiga tez kirib boradi. To‘rtinchi guruh – tashkiliy muammolar: pedagoglar va tarbiyachilarda raqamli kontent yaratish hamda analitika yuritish ko‘nikmalari bir

xil darajada emas. Beshinchi guruh – baholash muammolari: tarbiyaviy kontentning real ta’siri ko‘pincha ko‘rishlar soni bilan o‘lchanadi, qadriyatlarning ichki qabul qilinishi esa e’tibordan chetda qoladi.

2-jadval. Muammo tasnifi va modernizatsiya yo‘nalishlari

Muammo turi	Asosiy belgi	Xavf	Modernizatsiya yo‘li
Mazmuniy	Matn uzun, monologik, platformaga mos emas	Qiziqish pasayadi	Mikrokontent + to‘liq modul + refleksiya savollari
Media-savodxonlik	Manba tekshiruvini sust	Soxta qadriyatlar legitimlashadi	Fact-check bloklari va manba pasporti
Til-madaniy	Kontent tili yoshga yaqin emas	Milliy g‘oya begonalashadi	O‘zbek tilida zamonaviy, estetik, qisqa formatlar
Kadrlar	Pedagog digital-dizayn ko‘nikmasi past	Sifatli kontent yetishmaydi	Malaka oshirish + shablon banki + mentorlik
Monitoring	Faqat ko‘rish/layk hisoblanadi	Ta’sir noto‘g‘ri baholanadi	Xulq, ishtirok, refleksiya va ota-ona fikri indikatorlari

Milliy tarbiya g‘oyalari raqamli davrda uch funksiyani bajaradi. Birinchisi – identifikatsion funksiya: yosh avlodning til, tarixiy xotira, madaniy me’yor va fuqarolik mas’uliyati bilan bog‘liqligini mustahkamlaydi. Ikkinchisi – himoya funksiyasi: destruktiv axborot, ekstremal submadaniyatlar, kiberzo‘ravonlik va ma’naviy relativizmga qarshi ichki immunitetni shakllantiradi. Uchinchi funksiyasi – rivojlantiruvchi: milliy qadriyatlarni innovatsiya, mehnatsevarlik, jamoaviylik, mas’uliyat va raqamli etika bilan bog‘lab, zamonaviy fuqaro kompetensiyalarini kuchaytiradi. Shu nuqtai nazardan milliy tarbiya “o‘tmishga yopishib olish” emas, balki milliy ma’no va zamonaviy vositalarni birlashtiruvchi rivojlanish modeli sifatida talqin qilinishi kerak.

Amaliy yechimlar va takliflar

1) “Kontent ekotizimi” modeli. Har bir tarbiyaviy g‘oya uch qatlamda ishlab chiqilishi lozim: 30-60 soniyalik jalb qiluvchi qisqa format; 3-5 daqiqalik tushuntiruvchi video/podkast; dars yoki murabbiylik uchun refleksiv topshiriqlar paketi. Bitta g‘oyaning turli formatda berilishi o‘quvchi diqqatini ushlash va mazmunni chuqurlashtirish imkonini beradi.

2) “Manba pasporti” joriy etilishi. Har bir raqamli tarbiyaviy materialda qisqa manba bloki bo‘lishi, unda g‘oya qaysi asar, tarixiy manba, qonun, mutafakkir yoki ilmiy tadqiqotga tayangani ko‘rsatilishi kerak. Bu yondashuv yoshlarni iqtibos madaniyati va tekshirish odatiga o‘rgatadi.

3) Pedagoglar uchun ikki bosqichli tayyorlov. Birinchi bosqich – media va axborot savodxonligi, platforma etikasi, kiberxavfsizlik; ikkinchi bosqich – ssenariy yozish, vizual dizayn, qisqa video va podkast yaratish, analitika o‘qish. Malaka oshirish kurslari nazariy emas, ishlab chiqilgan tayyor mahsulot bilan yakunlanishi kerak.

4) Yoshga mos dizayn. Boshlang‘ich, o‘rta va katta yosh guruhlari uchun kontent bir xil bo‘lmasligi zarur. Kichik yoshda obraz, hikoya va qahramonlar; o‘smirlikda dilemma, muhokama va rol modeli; talaba-yoshlarda esa keys, debat va jamoat loyihasi samaraliroq ishlaydi.

5) Milliy tarbiya va raqamli etika integratsiyasi. Kontent faqat “odob” yoki “vatanparvarlik”ni targ‘ib qilmay, balki izoh yozish madaniyati, onlayn muloqot mas‘uliyati, mualliflik huquqi, shaxsiy ma’lumotni himoya qilish kabi zamonaviy raqamli axloq me‘yorlarini ham qamrab olishi lozim.

6) Natijadorlikning yangi indikatorlari. Samaradorlikni faqat ko‘rishlar soni bilan emas, balki kontentni muhokama qilish darajasi, refleksiya sifati, ijobiy xulqiy amaliyotlar, ota-ona va pedagog kuzatuvi, hamda takroriy ishtirok ko‘rsatkichlari orqali baholash kerak.

7) Institutsional hamkorlik. Maktab, OTM, mahalla, ota-ona, psixolog, blogger, IT-mutaxassis va tarixchi-madaniyatshunoslar hamkorligida ekspert kengashlari shakllantirilsa, milliy tarbiya kontentining mazmuni ham, formati ham kuchayadi. UNICEF tavsiya qilayotgan tizimli yondashuv aynan shunday ko‘p subyektli hamkorlikni talab qiladi [5].

Xulosa

Demak, raqamli muhitda milliy tarbiya g‘oyalarini modernizatsiyalashning markaziy vazifasi – qadriyatni raqamli ko‘rinishga “ko‘chirish” emas, balki uni raqamli pedagogik tizimga aylantirishdir. Buning uchun mazmun, platforma, til, vizual yechim, xavfsizlik va monitoring bir butun loyihalashtirilishi zarur. O‘zbekiston sharoitida yoshlar ulushining yuqoriligi, internet qamrovining

kengayishi va global axborot oqimining kuchayishi bunday modernizatsiyani kechiktirib bo‘lmaydigan vazifaga aylantiradi. Eng samarali model – milliy ma’no, zamonaviy format va o‘lchanadigan pedagogik natijani uyg‘unlashtirgan modeldir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ-637, 23.09.2020.
2. 10. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ-406, 14.09.2016.
3. 11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni, PF-158, 11.09.2023.
4. 12. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekistonda yoshlar soni qancha? 04.08.2025.
6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston aholisining 94,2 foizi internetdan foydalanadi. 29.09.2025.
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston aholisi 38,2 mlndan oshdi. 28.01.2026.
8. UNESCO. Behind the screens: insights from digital content creators; understanding their intentions, practices and challenges. 2024; shuningdek UNESCO rasmiy xabari, 26.11.2024.
9. ITU. Facts and Figures 2025: Global number of Internet users increases, but disparities deepen key digital divides. 17.11.2025.
10. UNICEF Uzbekistan. Protecting children from online abuse. 08.02.2022.
11. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in education - a tool on whose terms? Paris, 2023.

ВИЗУАЛИЗАЦИИ УЧЕБНЫХ ДАННЫХ В POWER BI И АНАЛИТИЧЕСКИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Саида Сафибуллаевна Бекназарова

*д.т.н., проф. Университет журналистики и массовых коммуникаций
Узбекистана*

С.Курбанов

*Зав.кафедрой Университет журналистики и массовых коммуникаций
Узбекистана*

Annotatsiya: Maqolada Power BI vizualizatsiya vositalaridan foydalanib, ma'lumotlar tahlili bilan bog'liq fanlarni o'rganish jarayonida talabalarning tahliliy kompetensiyalarini shakllantirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Tahliliy fikrlash, ma'lumotlarni sharhlash va asosli qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish vositasi sifatida interaktiv asboblar panelidan foydalanishning pedagogik maqsadga muvofiqligi asoslab berilgan. Loyihaviy ta'limga yo'naltirilgan Power BI ni o'quv jarayoniga joriy etish metodologiyasi taqdim etilgan. Taklif qilingan yondashuvning ta'lim amaliyotida aprotatsiyadan o'tkazilishi natijalari bayon etilib, talabalarning tahliliy kompetensiyalari shakllanganlik darajasida ijobiy o'zgarishlar aniqlangan.

Kalit so'zlar: tahliliy kompetensiyalar, ma'lumotlarni vizualizatsiya qilish, Power BI, o'quv-uslubiy ta'minot, raqamli ta'lim texnologiyalari, ma'lumotlar tahlili, dashbordlar.

Аннотация: В статье рассматриваются возможности формирования аналитических компетенций обучающихся в процессе изучения дисциплин, связанных с анализом данных, с использованием инструментов визуализации Power BI. Обосновывается педагогическая целесообразность применения интерактивных дашбордов как средства развития аналитического мышления, навыков интерпретации данных и принятия обоснованных решений. Представлена методология внедрения Power BI в учебный процесс, ориентированная на проектное обучение. Описаны результаты апробации предложенного подхода в образовательной практике, выявлены положительные изменения в уровне сформированности аналитических компетенций обучающихся.

Ключевые слова: аналитические компетенции, визуализация данных, Power BI, учебно-методическое обеспечение, цифровые образовательные технологии, анализ данных, дашборды.

Abstract: This article examines the potential for developing students' analytical competencies through the study of data analysis-related disciplines using Power BI visualization tools. It substantiates the pedagogical rationale for using interactive dashboards as a means of fostering analytical thinking, data interpretation skills, and informed decision-making. The authors present a methodology for integrating Power BI into the educational process, with a focus on project-based learning. The results of a pilot study of the proposed approach are described, revealing positive changes in the students' level of analytical competency.

Keywords: analytical competencies, data visualization, Power BI, teaching and learning resources, digital educational technologies, data analysis, dashboards.

Введение. Современная система образования ориентирована на подготовку специалистов, способных эффективно работать с большими

объемами данных, анализировать информацию и принимать решения на ее основе. В условиях цифровой трансформации экономики аналитические компетенции становятся одной из ключевых составляющих профессиональной подготовки обучающихся различных направлений. Это требует пересмотра традиционных подходов к учебно-методическому обеспечению образовательных программ.

Одним из перспективных направлений является использование инструментов визуализации данных, позволяющих представить сложные массивы информации в наглядной и интерактивной форме. Визуализация данных способствует более глубокому пониманию закономерностей, выявлению тенденций и формированию аналитического мышления. В этой связи особый интерес представляет использование платформы Power BI как доступного и функционального инструмента бизнес-аналитики [1,с.2-6].

Несмотря на активное внедрение цифровых технологий в образовательный процесс, потенциал Power BI в формировании аналитических компетенций обучающихся до настоящего времени остается недостаточно изученным. Это обуславливает необходимость теоретического осмысления и практической апробации методик его применения в рамках учебно-методического обеспечения образовательных программ.

Актуальность исследования определяется возрастающими требованиями работодателей к уровню аналитической подготовки выпускников образовательных организаций. Современный специалист должен уметь не только обрабатывать данные, но и интерпретировать результаты анализа, визуально представлять информацию и аргументированно обосновывать принимаемые решения [2,с.8-9].

В условиях реализации компетентностного подхода особое значение приобретает поиск эффективных инструментов формирования аналитических компетенций. Традиционные методы обучения, основанные преимущественно на теоретическом изложении материала, не в полной мере обеспечивают развитие практических навыков анализа данных. Визуализация данных с использованием Power BI позволяет восполнить данный пробел за счет интеграции практико-ориентированных заданий в образовательный процесс.

Кроме того, использование Power BI соответствует тенденциям цифровизации образования и способствует формированию у обучающихся навыков работы с современными аналитическими платформами. Это повышает конкурентоспособность выпускников на рынке труда и обеспечивает соответствие образовательных программ актуальным запросам профессиональной среды [3, с.13-17].

Методологической основой исследования послужили компетентностный, деятельностный и системный подходы к организации образовательного процесса. В рамках исследования использовались методы педагогического моделирования, анализа научных источников, наблюдения, анкетирования и анализа результатов учебной деятельности обучающихся.

Практическая реализация методики осуществлялась в ходе преподавания дисциплин, связанных с анализом данных и информационными технологиями. В учебный процесс были интегрированы практические задания по созданию интерактивных дашбордов в Power BI на основе реальных и учебных наборов данных.

Оценка эффективности предложенной методики проводилась путем сопоставления уровня сформированности аналитических компетенций обучающихся до и после внедрения визуализационных инструментов. Критериями оценки выступали умения анализировать данные, интерпретировать результаты и представлять информацию в наглядной форме.

Несмотря на широкое распространение цифровых инструментов анализа данных, в образовательной практике часто отсутствует системный подход к формированию аналитических компетенций обучающихся.

Использование визуализации данных носит фрагментарный характер и не всегда связано с достижением конкретных образовательных результатов [4,5].

Существует противоречие между необходимостью подготовки специалистов, владеющих современными аналитическими инструментами, и ограниченным использованием таких инструментов в учебно-методическом обеспечении образовательных программ. В частности, Power BI зачастую рассматривается исключительно как средство профессиональной деятельности, а не как педагогический инструмент.

В связи с этим возникает проблема разработки и внедрения методически обоснованных подходов к использованию Power BI в образовательном процессе, направленных на целенаправленное формирование аналитических компетенций обучающихся [6, с.5-9].

В результате внедрения предложенной методики было зафиксировано повышение уровня аналитической активности обучающихся. Студенты продемонстрировали более осознанный подход к анализу данных и улучшение навыков интерпретации визуальной информации.

Использование Power BI способствовало развитию у обучающихся способности выявлять закономерности, формулировать выводы и аргументировать свои решения на основе визуализированных данных.

Отмечено повышение мотивации к изучению дисциплин аналитического профиля и вовлеченности в учебный процесс.

Кроме того, результаты анкетирования показали, что большинство обучающихся рассматривают навыки работы с Power BI как значимое преимущество для будущей профессиональной деятельности. Это подтверждает практическую значимость интеграции данного инструмента в учебно-методическое обеспечение.

Полученные результаты согласуются с выводами отечественных и зарубежных исследований, посвященных использованию визуализации данных в образовательной практике. Интерактивный характер дашбордов Power BI способствует активизации познавательной деятельности обучающихся и формированию аналитического мышления [7, с. 1-8].

В то же время выявлены определенные ограничения, связанные с уровнем первоначальной подготовки обучающихся и необходимостью дополнительного методического сопровождения. Для эффективного использования Power BI требуется поэтапное обучение и адаптация заданий к уровню обучающихся.

Таким образом, визуализация данных в Power BI может рассматриваться как эффективное средство формирования аналитических компетенций при условии его методически грамотного внедрения в образовательный процесс.

На основе проведенного исследования целесообразно рекомендовать включение модулей по визуализации данных в Power BI в структуру образовательных программ аналитической направленности. Это позволит обеспечить системность формирования аналитических компетенций обучающихся.

Также представляется важным разработать учебно-методические комплексы, включающие практические задания, кейсы и критерии оценки результатов работы в Power BI. Это повысит качество учебного процесса и обеспечит единые подходы к оценке сформированности компетенций.

Кроме того, рекомендуется организовать повышение квалификации преподавателей в области визуализации данных и использования аналитических платформ, что будет способствовать более эффективной интеграции Power BI в образовательную практику.

Заключение

Визуализация данных с использованием Power BI представляет собой эффективный инструмент формирования аналитических компетенций обучающихся в рамках современного образовательного процесса. Ее

применение способствует развитию аналитического мышления, навыков интерпретации данных и принятию обоснованных решений.

Результаты исследования подтверждают целесообразность включения Power BI в учебно-методическое обеспечение образовательных программ, ориентированных на подготовку специалистов в области анализа данных и смежных направлений.

Перспективы дальнейших исследований связаны с разработкой критериев оценки аналитических компетенций и расширением практики использования визуализационных инструментов в различных уровнях и форматах образования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Федоров В.А. Компетентностный подход в современном образовании. — М.: Академия, 2021.
2. Кузнецов С.Д. Анализ и визуализация данных в образовательном процессе. — СПб.: Питер, 2022.
3. Few S. Information Dashboard Design. — Analytics Press, 2019.
4. Microsoft. Power BI Documentation. — 2023.
5. Ware C. Information Visualization: Perception for Design. — Morgan Kaufmann, 2020.
6. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. — М.: Народное образование, 2020.
7. Beknazarova, S., Ishanxadjayeva, Z., Jaumitbaeva, M. Media resources in video information systems/ E3S Web of Conferences, 2023, 401, 03068

ВИЗУАЛИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИДЕЙ И СОЗДАНИЕ ЦИФРОВОГО МУЛЬТИМЕДИЙНОГО КОНТЕНТА НА ОСНОВЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Абдуллаева Озода Сафибуллаевна

*доктор педагогических наук (DSc), профессор Наманганский
государственный технический университет*

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы визуализации национальных воспитательных идей и создания цифрового мультимедийного образовательного контента на основе технологий искусственного интеллекта. В условиях цифровизации образования использование современных информационных технологий позволяет представлять учебные материалы в визуальной, интерактивной и мультимедийной форме. В статье анализируются педагогические возможности использования инструментов искусственного интеллекта для создания инфографики, анимаций, аудио- и визуальных материалов. Также рассматриваются вопросы эффективной интеграции национальных воспитательных идей в образовательный процесс с использованием цифровых технологий.

Ключевые слова: искусственный интеллект, национальное воспитание, визуализация, цифровое образование, мультимедийный контент, образовательные технологии, инфографика, инновационная педагогика.

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt texnologiyalari asosida milliy tarbiya g'oyalarini vizualizatsiya qilish hamda ta'lim jarayoniga moslashtirilgan raqamli multimediali kontent yaratish masalalari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi o'quv materiallarini vizual, interaktiv va multimedia shaklida taqdim etish imkonini bermoqda. Maqolada sun'iy intellekt vositalari yordamida infografika, animatsiya, audio va vizual materiallar yaratishning pedagogik imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, sun'iy intellekt platformalaridan foydalanish orqali milliy tarbiya g'oyalarini yoshlar ongiga samarali yetkazish, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish hamda innovatsion pedagogik yondashuvlarni rivojlantirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, milliy tarbiya, vizualizatsiya, raqamli ta'lim, multimedia kontent, ta'lim texnologiyalari, infografika, ta'lim jarayoni, pedagogik innovatsiya.

Abstract: This article examines the issues of visualizing national educational ideas and creating digital multimedia educational content based on artificial intelligence technologies. In the context of the rapid digitalization of education, the use of modern technologies allows educational materials to be presented in visual, interactive, and multimedia formats. The paper analyzes the pedagogical potential of artificial intelligence tools for creating infographics, animations, audio materials, and visual educational resources. It also highlights the role of AI technologies in effectively integrating national educational values into the learning process and improving the overall effectiveness of education.

Keywords: artificial intelligence, national education, visualization, digital learning, multimedia content, educational technologies, infographic, innovative pedagogy.

Bugungi kunda jamiyat va ta'lim tizimining jadal raqamlashtirilishi sharoitida ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy

etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yosh avlodni milliy qadriyatlar, an’ana va ma’naviy meros ruhida tarbiyalashda milliy tarbiya g‘oyalarini ta’lim jarayoniga samarali integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq globallashuv va axborot oqimining keskin ortib borishi sharoitida milliy tarbiya g‘oyalarini yoshlar ongiga zamonaviy, qiziqarli va tushunarli shakllarda yetkazish zarurati yuzaga kelmoqda.

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta’lim sohasida yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Xususan, sun’iy intellekt asosida vizualizatsiya qilish hamda raqamli multimediali kontent yaratish orqali ta’lim materiallarini yanada samarali, interaktiv va ko‘rgazmali shaklda taqdim etish mumkin. Bunday texnologiyalar milliy tarbiya g‘oyalarini vizual materiallar, animatsiyalar, video, infografika va boshqa multimedia vositalari orqali ifodalash imkonini beradi. Natijada o‘quvchilar tomonidan axborotni qabul qilish darajasi oshadi, ta’lim jarayonining samaradorligi kuchayadi hamda milliy qadriyatlarning mazmuni yanada chuqurroq anglanadi.

Shu bilan birga, milliy tarbiya g‘oyalarini sun’iy intellekt yordamida vizualizatsiya qilish va ular asosida ta’lim jarayoniga moslashtirilgan raqamli multimediali kontent yaratish masalalari ilmiy-pedagogik jihatdan yetarli darajada tadqiq etilmagan. Ayniqsa, bunday kontentni yaratishning metodik asoslari, didaktik imkoniyatlari va uni ta’lim jarayonida samarali qo‘llash usullari alohida ilmiy izlanishlarni talab etadi.

Shu nuqtai nazardan, sun’iy intellekt asosida milliy tarbiya g‘oyalarini vizualizatsiya qilish hamda raqamli multimediali kontent yaratish masalalarini o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, u ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish, milliy qadriyatlarni raqamli ta’lim muhitida keng targ‘ib etish hamda innovatsion pedagogik yondashuvlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta’lim tizimida raqamlashtirish jarayonlari jadal rivojlanib borayotgan bir paytda milliy tarbiya g‘oyalarini zamonaviy texnologiyalar asosida ta’lim jarayoniga integratsiya qilish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Axborot texnologiyalarining keng joriy etilishi ta’lim mazmunini yangi bosqichga olib chiqib, o‘quv jarayonida innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanish imkonini bermoqda. Ayniqsa, sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ta’lim jarayonida vizualizatsiya, multimediali materiallari va interaktiv o‘quv resurslarini yaratish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Milliy tarbiya g‘oyalari yosh avlodni ma’naviy, axloqiy va madaniy jihatdan barkamol etib tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli ularni zamonaviy raqamli ta’lim muhitida samarali yetkazish uchun yangi pedagogik vositalar va texnologiyalardan foydalanish zarur. Sun’iy intellekt yordamida yaratilgan vizual

materiallar, animatsiyalar, infografikalar va audio materiallar milliy tarbiya mazmunini yoshlar uchun yanada tushunarli va qiziqarli shaklda taqdim etish imkonini beradi.

Sun’iy intellekt zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchining o‘rnini egallovchi texnologiya emas, balki uning faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi samarali vosita sifatida qaralmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt o‘qituvchiga o‘quv jarayonini yanada samarali tashkil etishda yordam beruvchi “super-assistent” vazifasini bajaradi.

Sun’iy intellekt texnologiyalari quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- avtomatik baholash tizimlari yordamida test, esse yoki boshqa topshiriqlarni tezkor tahlil qilish;
- har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda adaptiv o‘quv kontentini yaratish;
- simulyatsiyalar orqali real jarayonlarni sun’iy muhitda modellashtirish;
- o‘quv materiallarini vizual va multimedia shaklida ishlab chiqish;
- o‘quv jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni ma’lumotlar tahlili orqali aniqlash.

Shu jihatdan sun’iy intellekt texnologiyalari ta’lim jarayonida individual yondashuvni ta’minlash, o‘quv materiallarining ko‘rgazmaliligini oshirish hamda ta’lim samaradorligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Milliy tarbiya g‘oyalari yosh avlodda milliy o‘zlikni anglash, vatanparvarlik, madaniy merosga hurmat kabi qadriyatlarni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Biroq an’anaviy matnli taqdimot shakllari ko‘pincha zamonaviy yoshlar uchun yetarli darajada qiziqarli bo‘lmazligi mumkin. Shu sababli milliy tarbiya mazmunini vizual vositalar yordamida yetkazish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Vizualizatsiya quyidagi pedagogik afzalliklarni beradi:

- murakkab g‘oyalarni sodda va tushunarli shaklda ifodalash;
- o‘quvchilarning e’tiborini jalb qilish;
- ma’lumotni eslab qolish darajasini oshirish;
- ta’lim jarayonini interaktiv va qiziqarli qilish.

Sun’iy intellekt asosidagi vizualizatsiya vositalari yordamida milliy qadriyatlar, tarixiy voqealar, madaniy an’analar yoki ma’naviy g‘oyalarni infografika, animatsiya, raqamli rasmlar va virtual muhit orqali ifodalash mumkin.

Zamonaviy sun’iy intellekt platformalari ta’lim jarayoni uchun turli xil multimedia materiallarini yaratish imkonini beradi. Bunday vositalar yordamida o‘qituvchilar o‘quv materiallarini yanada boyitishi va o‘quvchilar uchun qiziqarli ta’lim muhitini yaratishi mumkin.

Masalan:

ChatGPT, Gemini va Claude platformalari yordamida dars konspektlari, mashqlar, o‘quv topshiriqlari va ssenariylarni tezkor tayyorlash mumkin.

DALL-E, Midjourney va Stable Diffusion kabi tasvir generatsiya qiluvchi sun’iy intellekt modellaridan foydalanib pedagogik rasmlar, diagrammalar va infografikalarni yaratish mumkin. Bunda tasvir yaratish uchun maxsus prompt formulasi qo‘llaniladi:

Subject + Action + Environment + Lighting + Style + Technical quality.

Mazkur formula orqali yaratilgan tasvirlar o‘quv materiallarini yanada ko‘rgazmali va tushunarli qiladi.

Shuningdek, **Canva AI** platformasi yordamida infografika, poster, prezentatsiya va boshqa ta’lim materiallarini tez va oson yaratish mumkin. Ushbu platformada minglab tayyor shablonlar mavjud bo‘lib, ular o‘qituvchilarga professional dizaynli ta’lim materiallarini tayyorlash imkonini beradi.

Raqamli ta’lim muhitida audio materiallar ham muhim ahamiyatga ega. Matnni nutqqa aylantiruvchi sun’iy intellekt texnologiyalari yordamida o‘quv materiallarini audio formatga o‘tkazish mumkin.

Masalan:

- **Natural Reader** – matnni tabiiy ovozda o‘qib beruvchi platforma;
- **ElevenLabs** – yuqori sifatli sun’iy ovoz yaratish tizimi;
- **TTSFree** – matnni nutqqa aylantirish xizmatlari.

Bundan tashqari, **Suno AI** platformasi yordamida o‘quv mavzularini eslab qolishni osonlashtiruvchi musiqiy materiallar yaratish mumkin. Bunday yondashuv murakkab terminlar yoki ketma-ketliklarni yodlashda samarali mnemonik vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Sun’iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun o‘qituvchilar maxsus kompetensiyalarga ega bo‘lishi zarur. Zamonaviy pedagog **AI-literate educator**, ya’ni sun’iy intellekt bilan ishlash ko‘nikmalariga ega mutaxassis bo‘lishi kerak.

Bunda quyidagi jihatlar muhim hisoblanadi:

- sun’iy intellektning imkoniyatlari va cheklovlarini bilish;
- AI yaratgan kontentni tanqidiy tahlil qilish;
- ta’lim materiallarini qayta ishlash va pedagogik jihatdan moslashtirish;
- “human-in-the-loop” tamoyiliga amal qilish, ya’ni inson nazoratini saqlab qolish.

Shu bilan birga, sun’iy intellekt adaptiv tizim bo‘lishi mumkin, biroq o‘quvchilarga empatiya, motivatsiya va pedagogik qo‘llab-quvvatlashni faqat o‘qituvchi bera oladi.

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt texnologiyalari milliy tarbiya g‘oyalarini zamonaviy ta’lim muhitida samarali targ‘ib qilish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. AI asosida yaratilgan vizual va multimedia kontent ta’lim jarayonini yanada interaktiv, qiziqarli va samarali qilishga xizmat qiladi.

Sun’iy intellektdan foydalanish orqali:

- milliy tarbiya g‘oyalarini zamonaviy raqamli shakllarda ifodalash;
- ta’lim materiallarini vizual va multimedia formatda boyitish;
- o‘quvchilarning motivatsiyasi va o‘qishga qiziqishini oshirish;
- innovatsion pedagogik yondashuvlarni rivojlantirish mumkin.

Kelajakda ta’lim tizimi inson va sun’iy intellekt hamkorligiga asoslangan “mixed teaching” modeliga o‘tishi kutilmoqda. Shu sababli sun’iy intellekt texnologiyalarini ongli, mas’uliyatli va ijodiy tarzda qo‘llash zamonaviy pedagoglarning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – Pearson Education, 2021.
2. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
3. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence. – UCL Institute of Education Press, 2018.
4. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. – Bloomsbury Publishing, 2020.
5. Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Athabasca University Press, 2019.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’limni raqamlashtirish bo‘yicha qarorlari va strategik hujjatlari.
7. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent.
8. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent, 2022.
9. Bates T. Teaching in a Digital Age. – Vancouver, 2021.
10. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris, 2021.

RAQAMLI MUHITDA YOSHLARNI HARBIY-VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA MUDOFAA ONGINING O‘RNI

Axmadaliyev Elmurod Raxmat o‘g‘li

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash mezon va tamoyillari haqida fikr-mulohazalar bildirilgan.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, dunyo, millat, ezgu fikr, adolat, mezon.

Absract. This article provides feedback on the criteria and principles of educating the younger generation in the spirit of patriotism.

Keywords: patriotism, world, nation, noble thought, justice, criterion.

Аннотация. В настоящей статье представлены размышления о критериях и принципах воспитания молодого поколения в духе патриотизма.

Ключевые слова: патриотизм, мир, нация, благородная мысль, справедливость, критерий.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash barchamiz uchun o‘z dolzarbligi va ahamiyatini hech qachon yo‘qotmaydigan masaladir. Ushbu dolzarb masala uzluksiz jarayon bo‘lib, u birbiriga bog‘liq siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, g‘oyaviy-mafkuraviy, madaniy-ma‘rifiy tadbirlar majmuasidan iborat. Bugungi kunda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlari, Qurolli Kuchlarning umumharbiy nizomlari va boshqa qonun hujjatlariga muvofiq olib borilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-noyabrdagi “O‘quvchi-yoshlarni chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorlash tizimini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-393-son, Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 3-noyabrdagi “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik rahbari va “Jasorat maktablari” faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 688-son, Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 8-noyabrdagi “Ta’lim muassasalarida chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlikni tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” 591-son hamda Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 28-yanvardagi “Uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida” 34-son qarorlari qabul qilindi. Shu bilan birgalikda ularning harbiy bilim, ko‘nikma va malakalarini oshirishda targ‘ibot-tashviqot ishlarini olib borilishi ham aytilgan. Barchamizga ayyonki, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi umumiy tarbiyaning tarkibiy qismi bo‘lib, yoshlarda harbiy-vatanparvarlik, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga

hurmat, yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlar ruhida tarbiyalash, ularning ongiga tinchlik va totuvlikni ko‘z qorachig‘idek asrab-avaylash zarurligini chuqur singdirish, ularning barcha yo‘nalishlarda bilim va ko‘nikmalarini oshirishga yo‘naltirilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Bosh qo‘mondoni Shavkat Mirziyoyev ta’kidlanganidek, “Yosh avlodimizda qat’iy hayotiy pozitsiya va Vatanimiz taqdiri uchun yuksak mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirish alohida muhim ahamiyatga ega”. Jamiyatda uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturi qabul qilindi. Dastur quyidagi mexanizmlar orqali amalga oshirilishi belgilangan:

birinchi bosqich — maktabgacha ta’lim 3 — 6 yoshgacha bo‘lgan davrni qamrab oladi. Bunda: bolalarda milliy o‘zlik tuyg‘usining rivojlanishi, o‘z xatti-harakatlarini boshqarish va o‘zini namoyon qilishga intilish, tevarak-atrofga munosabat ko‘nikmalari shakllantiriladi; “Kelajak soati” darsi doirasida namunaviy ish rejasi, bolalarning yoshiga mos xulq modellarini o‘rgatishga doir tarbiyachilar uchun qo‘llanma, bolalarga mo‘ljallangan zarur ko‘rgazmali vositalar to‘plamlari, qiziqarli didaktik materiallar tayyorlanadi; bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda ota-onalarning hamkorligini kuchaytirish maqsadida “Farzandim bilan ijod” loyihasi amalga oshiriladi;

b) ikkinchi bosqich — umumiy o‘rta ta’lim tizimida 7 — 18 yoshgacha bo‘lgan davrni qamrab oladi;

“Kelajak soati” darsi uchun namunaviy ish rejasi, zarur qo‘llanma va ko‘rgazmali vositalar to‘plami, ssenariylar, matnli, audio, videokontent mahsulotlar tayyorlanadi;

o‘quvchilar ongida mafkuraviy immunitetni mustahkamlash, buyuk ajdodlarimizning ma’naviy merosini chuqur o‘rganish, o‘ziga ishonch, mustaqil qaror qabul qilish, sog‘lom dunyoqarash, bag‘rikenglik, burch va mas’uliyat fazilatlari shakllantiriladi;

maktablardagi “Kelajak soati” darsini o‘tuvchi sinf rahbarlari hamda o‘qituvchilar uchun Milliy tarbiya modelini o‘rgatish bo‘yicha trening va maqsadli malaka oshirish o‘quv kurslari kaskad usulida tashkil etiladi;

v) uchinchi bosqich — o‘rta maxsus, kasbiy va oliy ta’lim tashkilotlari tizimida 16 — 22 yoshgacha bo‘lgan davrni qamrab oladi;

“Kelajak soati” darsi uchun namunaviy ish rejasi, zarur qo‘llanma va ko‘rgazmali vositalar to‘plami, ssenariylar, matnli, audio, videokontent mahsulotlar tayyorlanadi;

ta’lim tashkilotlarida to‘g‘ri ovqatlanish, sport va sog‘lomlashtirish dasturlarini hayotga tatbiq etishga qaratilgan tadbirlarni o‘z ichiga olgan “Sog‘lom avlod — millat kelajagi” loyihasi amalga oshiriladi;

“O‘zlikni anglash” turkumida “Milliy qadriyatlar”, “Kasb madaniyati” va boshqa metodik ta’minotga yordam beruvchi o‘quv adabiyotlari tayyorlanadi;

yoshlarni milliy qadriyatlar va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, talabalar sportini rivojlantirish va sog‘lom turmush tarzini keng targ‘ib qilish maqsadida fundamental, ilmiy va innovatsion loyihalar uchun tanlovlar o‘tkaziladi. Yoshlar uchun milliy kontentlarni ishlab chiqish jarayonlariga, shuningdek, “oila — mahalla — ta’lim tashkiloti” hamkorlik mexanizmi asosida ta’lim tashkilotlarida kitobxonlik kechalari hamda madaniy uchrashuvlarni tashkil etishda taniqli teatr va kino aktyorlari, faol jamoatchilik vakillari, shoirlar hamda yozuvchilarni jalb etish tizimi yaratildi.

Bularni mantiqiy davomi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-noyabrdagi PQ-393-son qaroriga asosan 208 ta har bitta tuman (shahar)da bittadan “Jasorat maktabi” faoliyati yo‘lga qo‘yildi. 208 ta “Jasorat maktablari”ga ikki bosqichli saralash orqali 5 408 nafar (bitta sinfda 26 nafar) o‘quvchilar qabul qilindi. Shundan, 4 064 nafari o‘g‘il, 1 344 nafari qizlarni tashkil etadi. Joriy yilning 25-sentyabr kuni mamlakatimizning barcha hududlarida bir vaqtni o‘zida 5 408 nafar o‘quvchilar tantanali va‘da berish tadbiri o‘tkazildi. “Jasorat maktablari”da chuqurlashtirib o‘qitiladigan fan yo‘nalishlari bo‘yicha o‘qituvchilar kasbiy salohiyatini oshirish maqsadida Pedagogik mahorat markazlarida 36 soatlik o‘quv kursi tashkil etish reja-jadvali, dasturiga asosan avgust oyida qisqa muddatli malaka oshirish kurslariga 1 040 nafar “Jasorat maktablari”ning matematika, tarix, jismoniy tarbiya, chet tili, fizika fanlaridan dars beruvchi o‘qituvchilar jalb etildi. Darhaqiqat, “Yangi O‘zbekiston – barchamizning ezgu orzumiz, mehnatkash, tinchiliksevar xalqimizning orzusi. Unda xalqimizning azaliy umid-niyatlari, yuksalish sari intilishlari o‘ziga xos tarzda aks etmoqda. Uzoq o‘tmishdan hozirgi davrgacha milliy tafakkurimiz negizida shakllanib kelgan, turli g‘oya va amaliy harakatlarda o‘z ifodasini topgan el-yurtimizning orzu-umidlari bugungi kunda Yangi O‘zbekiston tushunchasiga jamuljam bo‘ldi. Barchamiz jipslashib, tinimsiz o‘qib-o‘rgansak, ishmizni mukammal va unumli bajarsak, zamonaviy bilimlarni egallab, o‘zimizni ayamasdan mehnat qilsak, albatta hayotimiz va jamiyatimiz o‘zgaradi” – deydi Prezident Shavkat Mirziyoyev. Quyidagilar Jasorat sinflarining asosiy vazifalari hisoblandi: harbiy-sport musobaqalari, intellektual viktorinalar va ko‘rik-tanlovlarni tashkil etish; robototexnika, kelajak o‘yinlari, tibbiy tayyorgarlik, huquqiy savodxonlik, milliy sport o‘yinlari kabi to‘garak mashg‘ulotlariga o‘quvchilarni jalb qilish;

o‘quvchilarda xalqimizning ma’naviy-ma’rifiy qadriyatlariga, uning madaniyati va urf-odatlariga chuqur hurmatni, ularda halollik, vatanparvarlik, sadoqat, fidokorlik singari sifatlarni, shuningdek, milliy g‘urur tuyg‘ularini shakllantirish; mamlakatimizning tarixi va boy madaniyati, buyuk ajdodlarimizning, eng avvalo, sohibqiron Amir Temurning bebaho merosi, Vatanimiz ozodligi hamda el-yurt tinchligi yo‘lida mardlik va jasorat ko‘rsatgan vatandoshlarimizning qahramonligi asosida O‘zbekiston xalqiga sodiq, qat’iy hayotiy qarashlar va faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lgan yoshlarni tarbiyalash. Jasorat sinflariga o‘quvchilar belgilangan yillik qabul parametri doirasida (bitta sinfga 26 nafar o‘quvchi) 5-sinf dan boshlab qabul qilinadi, Jasorat sinflariga O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari qabul qilinadi, Jasorat sinflarida o‘qish muddati yetti yilni tashkil qiladi, Jasorat sinflari o‘quvchilarining kiyim-bosh namunalari va kiyinish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

REFERENCES

1. Kamilova, G. A., Kurbanova, G. R., & Djabbarova, S. Z. (2020). Osobennosti formirovaniya pedagogicheskix navykov u vospitateley doshkolno-obrazovatelnykh uchrejdeniy. *Academy*, (5 (56)), 25-27.
2. Kamilova, G. A., & Turayeva, O. S. K. (2021). FORMIROVANIE DIAGNOSTICHESKIX NAVYKOV U STUDENTOV DOSHKOLNOGO OBRAZOVANIYA. *Problemy nauki*, (4 (63)), 50-52.
3. Kamilova, G. A., & Kurbonova, G. R. (2020). Effektivnost ekologicheskogo obrazovaniya: obrazovaniye doshkolnikov s pomoyu pedagogicheskix texnologiy. *Academy*, (12 (63)), 60-62.
4. Kamilova, G. A., & Kurbonova, G. R. (2020). EFFEKTIVNOST EKOLOGICHESKOGO OBRAZOVANIYA: OBRAZOVANIE DOSHKOLNIKOV S POMOIYU PEDAGOGICHESKIX TEXNOLOGIY. *Academy*, (12), 60-62.
5. Kamilova, G. A. (2021). Razvitiye sistemy doshkolnogo obrazovaniya. *Vestnik nauki i obrazovaniya*, (16-2 (119)), 86-88.
6. Alimovna, K. G. (2022). Laws of Ecological Education. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(2), 241-244.
7. KAMILOVA, G. (2024). EKOLOGIK TARBIYADA PAREMIOLOGIYA VA UNING XUSUSIYATLARI. *News of the NUUZ*, 1(1.1), 83-86.
8. Kamilova, G. A. (2024). PARAMERIK JANRLAR VOSITASIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA PSIXOLOGIK YONDASHUV. *Inter education & global study*, (5), 565-5574.
9. Kamilova, G. A. (2023). Maktabgacha Ta’lim Tashkilotlarida Ekologik Tarbiya. *Miasto Przyszłości*, 42, 330-333.
10. Kamilova, G. A., & Rozieva, Z. E. (2022). Botirova. Nyu A. Maktabgacha talim tashkilotlarida bolalarni ekologik-gigienik tarbiyalash imkoniyatlari. Maktabgacha talim-Maktab-Oliy talim konsepsiyasi muammo, yechimlar va istiqbollar xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Buxoro, 46-48.

TA’LIMIY PODKAST VA VIDEOKONTENT YARATISHNING METODIK ASOSLARI

Axmedov Bekjan Askarovich

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Azizova Gulmira Maxamadjonovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Li Viktoriya Vladimirovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi ta’limiy podkast va videokontent yaratishning metodik asoslari, ularning ta’lim jarayonidagi didaktik ahamiyati hamda o‘quvchi-yoshlar tafakkurini rivojlantirishdagi imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, mazkur media vositalarni yaratish, tanlash va qo‘llashning samarali yondashuvlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: ta’limiy podkast, videokontent, metodik asoslar, raqamli ta’lim, media pedagogika, interaktiv o‘qitish.

Аннотация: В данных тезисах освещаются методические основы создания образовательных подкастов и видеоконтента, их дидактическое значение в учебном процессе, а также возможности для развития мышления учащейся молодежи. Кроме того, анализируются эффективные подходы к созданию, отбору и применению данных медиаинструментов.

Ключевые слова: образовательный подкаст, видеоконтент, методические основы, цифровое образование, медиапедагогика, интерактивное обучение.

Abstract: This thesis examines the methodological foundations for creating educational podcasts and video content, their didactic significance in the educational process, and their potential for developing the thinking skills of young learners. Additionally, it analyzes effective approaches to the creation, selection, and application of these media tools.

Keywords: educational podcast, video content, methodological foundations, digital education, media pedagogy, interactive teaching.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimida raqamli axborot muhitining kengayishi, o‘quvchi va talabalarning media vositalaridan faol foydalanishi hamda masofaviy va aralash ta’lim shakllarining rivojlanishi natijasida ta’limiy podkast va videokontent yaratish masalasi dolzarb pedagogik yo‘nalishlardan biriga aylandi. An’anaviy dars shakllari bilan bir qatorda audio va video asosidagi o‘quv materiallari ta’lim jarayonining mazmunini boyitib, bilimni qabul qilish, tushunish va mustahkamlash samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida mobil qurilmalar, ijtimoiy tarmoqlar va turli media platformalardan foydalanish ko‘lami ortib borayotgani pedagoglardan ta’limiy kontent yaratishda yangi metodik yondashuvlarni talab etadi.

Ta’limiy podkast va videokontent nafaqat axborotni yetkazish vositasi, balki o‘quv faoliyatini rag‘batlantiruvchi, mustaqil fikrlashni shakllantiruvchi va mavzuni

qiziqarli shaklda o‘zlashtirishga yordam beruvchi pedagogik resurs sifatida ham muhimdir. Ularning afzalligi shundaki, murakkab nazariy ma’lumotlarni sodda, lo‘nda va vizual ifodalar orqali tushuntirish imkonini beradi. Shu bilan birga, audio va video materiallar o‘quvchilar ehtiyojiga mos ravishda qayta ko‘rib chiqilishi, takror tinglanishi va individual sur‘atda o‘zlashtirilishi mumkin. Mazkur mavzuning dolzarbligi ta’lim sifati va samaradorligini oshirishda media mahsulotlardan ilmiy asosda foydalanish zarurati bilan belgilanadi. Ta’limiy podkast va videokontent yaratish jarayonida didaktik maqsad, auditoriya xususiyatlari, mazmunning aniqligi, nutq madaniyati, texnik sifat va interaktivlik kabi omillar muhim o‘rin tutadi. Shuning uchun bu jarayonni faqat texnik mahsulot tayyorlash sifatida emas, balki metodik jihatdan puxta rejalashtirilgan pedagogik faoliyat turi sifatida talqin etish lozim. Ushbu tezisda ta’limiy podkast va videokontent yaratishning metodik asoslari, ularni loyihalash tamoyillari hamda ta’lim jarayoniga integratsiya qilishning samarali usullari yoritiladi.

Asosiy qism. Ta’limiy podkast va videokontent yaratishning metodik asoslari, avvalo, ta’lim maqsadini aniq belgilash bilan boshlanadi. Har qanday audio yoki video mahsulot o‘quvchiga qanday bilim, ko‘nikma va kompetensiyani shakllantirishi lozimligi oldindan rejalashtirilmasa, kontentning pedagogik qiymati pasayadi. Shu bois ta’limiy media mahsulot yaratishda mavzuning dolzarbligi, o‘quv auditoriyasining yoshi, tayyorgarlik darajasi, qiziqishi va axborotni qabul qilish xususiyatlari alohida hisobga olinadi. Metodik nuqtayi nazardan, podkast va videokontent o‘quv dasturi bilan uzviy bog‘langan, izchil va tushunarli tuzilishga ega bo‘lishi zarur. [1,108].

Ta’limiy podkast yaratishda nutqning ravonligi, mazmunning ixchamligi va tinglovchini fikrlashga undovchi uslub muhim ahamiyatga ega. Audio material haddan tashqari murakkab, uzoq yoki bir xil ohangda bo‘lsa, tinglovchining diqqati susayadi. Shu sababli podkast ssenariysi oldindan ishlab chiqilib, unda asosiy g‘oya, tushuntirish tartibi, misollar va yakuniy xulosa aniq belgilanishi kerak. Videokontent yaratishda esa vizual ko‘rsatmalilik, kadrlar mantiqi, matn va tasvir uyg‘unligi, ovoz sifati hamda montajning soddaligi ustuvor sanaladi. O‘quvchi e’tiborini jalb etuvchi grafik elementlar, jadvallar, animatsiyalar va real hayotiy misollar videoning didaktik samaradorligini oshiradi. [2, 340]. Bundan tashqari, ta’limiy kontentni yaratishda interaktivlik tamoyili ham muhimdir. Ya’ni, podkast va videolar faqat bir tomonlama axborot uzatishga xizmat qilmasdan, o‘quvchini faol tafakkurga chorlaydigan savollar, topshiriqlar va muammoli vaziyatlar bilan boyitilishi lozim. Bu yondashuv media mahsulotni oddiy axborot manbaidan faol pedagogik vositaga aylantiradi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar asosida yaratilgan videokontentni mobil platformalar, ijtimoiy tarmoqlar va ta’lim platformalariga

moslashtirish ham metodik jihatdan muhimdir. Chunki yoshlar kontentni ko‘proq raqamli muhit orqali iste’mol qiladi. Demak, ta’limiy podkast va videokontent yaratish jarayoni metodik, texnologik va didaktik talablarga tayangan holda tashkil etilgandagina o‘zining haqiqiy pedagogik samaradorligini namoyon etadi.

Xulosa. Ta’limiy podkast va videokontent yaratish bugungi pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Chunki zamonaviy ta’lim endilikda faqat darslik va auditoriya bilan cheklanmay, raqamli muhit, media vositalar va interaktiv platformalar orqali ham davom etmoqda. Ayniqsa, yoshlarning axborotni qabul qilish uslubi o‘zgargan bir paytda ta’lim mazmunini ular uchun qulay, qiziqarli va tushunarli shaklda taqdim etish zarurati kuchaymoqda. Shu ma’noda podkast va videokontent ta’limning samaradorligini oshirish, murakkab mavzularni soddalashtirish, mustaqil o‘rganish imkoniyatlarini kengaytirish hamda ta’lim oluvchining motivatsiyasini kuchaytirishda katta ahamiyatga ega. [3, 181]. Mazkur yo‘nalishda metodik asoslarning puxta ishlab chiqilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki har qanday media mahsulotning sifati nafaqat uning texnik ko‘rinishiga, balki didaktik maqsadga mosligi, mazmunning izchilligi, tilning ravonligi, vizual va audio elementlarning uyg‘unligi bilan belgilanadi. Ta’limiy podkast va videokontent yaratish jarayonida pedagog mavzuni chuqur tahlil qilishi, auditoriya ehtiyojini hisobga olishi, axborotni tartibli va ta’sirchan shaklda yetkazish usullarini tanlashi lozim. Ana shundagina yaratilgan kontent o‘quvchi yoki talabaning faolligini oshiruvchi, fikrlashini rag‘batlantiruvchi va bilimni mustahkamlovchi vositaga aylanadi. [4, 104].

Shuningdek, ta’limiy media mahsulotlarni yaratishda innovatsion yondashuvlar, interaktiv elementlar va texnologik moslashuvchanlik muhim o‘rin tutadi. Ularni mobil qurilmalar, ijtimoiy tarmoqlar va masofaviy ta’lim platformalariga mos shaklda tayyorlash o‘quv jarayonining ommabopligi va qulayligini oshiradi. Natijada podkast va videokontent nafaqat yordamchi material, balki to‘laqonli pedagogik resurs sifatida namoyon bo‘ladi. Demak, ta’limiy podkast va videokontent yaratishning metodik asoslarini takomillashtirish ta’lim sifatini oshirish, yoshlarning media madaniyatini rivojlantirish va zamonaviy pedagogning kasbiy kompetensiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yunusov, I. Y. Bo‘lajak shifokorlarning mediasavodxonlik kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish. Monografiya. Andijon: ADTI, 2025. 108 b.
2. Sharopova, Z. F. Ta’lim texnologiyalari. Darslik. T: Navro‘z nashriyoti, 2019. 340 b.
3. Ishmuamedov, R., Abduqodirov, A., Pardaev, A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent, 2008. 181 b.
4. Yo‘ldoshev, J. G., Usmonova, S. A. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi, 2004. 104 b.

RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA MILLIY AN’ANALARNI INTEGRATSIYA QILISH MASALALARI

Baymurzayeva Oykaram Shodiyevna

Jizzax davlat pedagogika universiteti katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada raqamli ta’lim muhitida milliy an’analarni integratsiya qilish masalalari tahlil qilinadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida milliy qadriyatlar, urf-odatlar va madaniy meros elementlarini uyg‘unlashtirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. Tadqiqotda raqamli platformalar, onlayn kurslar va multimediali resurslar orqali o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash, ma’naviy merosga hurmat va ijtimoiy mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, globallashuv sharoitida milliy an’analarni saqlash va rivojlantirishda pedagogik innovatsiyalar hamda interaktiv metodlarning ahamiyati asoslab beriladi. Maqola raqamli ta’lim tizimida milliylik va zamonaviylik uyg‘unligini ta’minlash bo‘yicha taklif va tavsiyalarni ilgari suradi.*

Kalit so‘zlar: *raqamli ta’lim, milliy an’ana, madaniy meros, innovatsion pedagogika, globallashuv, interaktiv metodlar, ma’naviy tarbiya.*

Аннотация. *В статье рассматриваются вопросы интеграции национальных традиций в цифровую образовательную среду. Анализируются теоретические и практические аспекты сочетания национальных ценностей, культурного наследия и современных информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе. Особое внимание уделяется использованию онлайн-платформ, мультимедийных ресурсов и интерактивных методов для формирования у обучающихся национальной идентичности, духовных ценностей и социальной ответственности. Обосновывается роль педагогических инноваций в сохранении и развитии культурных традиций в условиях глобализации. В работе предлагаются рекомендации по обеспечению гармонии между национальными особенностями и современными цифровыми технологиями в системе образования.*

Ключевые слова: *цифровое образование, национальные традиции, культурное наследие, педагогические инновации, глобализация, интерактивные методы, духовное воспитание.*

Annotation. *This article explores the issues of integrating national traditions into the digital educational environment. It examines theoretical and practical approaches to combining cultural heritage, national values, and modern information and communication technologies within the learning process. The study highlights the role of online platforms, multimedia tools, and interactive teaching methods in fostering students’ national identity, moral awareness, and social responsibility. Particular attention is given to the importance of pedagogical innovations in preserving and promoting cultural traditions in the context of globalization. The paper proposes recommendations for ensuring a balanced integration of national heritage and modern digital technologies in contemporary education systems.*

Keywords: *digital education, national traditions, cultural heritage, pedagogical innovation, globalization, interactive methods, moral education.*

Bugungi globallashuv davrida ta’lim tizimi tubdan yangilanmoqda. Raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi natijasida an’anaviy o’qitish shakllari o’rnini interaktiv, masofaviy va multimedaviy ta’lim usullari egallamoqda. Shu jarayonda milliy an’analar, qadriyatlar va madaniy merosni saqlash hamda yosh avlod ongiga singdirish dolzarb vazifalardan biri bo’lib qolmoqda. Raqamli ta’lim muhiti nafaqat bilim berish, balki ma’naviy-axloqiy tarbiya vositasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy an’analar – xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, qadriyatlari va dunyoqarashini ifoda etuvchi ijtimoiy hodisadir. Ularni raqamli ta’lim muhitiga integratsiya qilish orqali o’quvchilarda milliy o’zlikni anglash, vatanparvarlik, madaniy merosga hurmat va ijtimoiy mas’uliyat kabi fazilatlarni shakllantirish mumkin. Shu bois mazkur maqolada raqamli ta’lim tizimida milliy an’analarni uyg’unlashtirishning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari va istiqbollari yoritiladi.[2]

Raqamli ta’lim muhiti – bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilgan, ta’lim jarayonini samarali boshqarish va o’quvchilar bilan o’qituvchilar o’rtasida interaktiv muloqotni ta’minlovchi kompleks tizimdir. Unga elektron darsliklar, virtual laboratoriyalar, onlayn platformalar, sun’iy intellekt asosidagi o’quv dasturlari, videodarslar va boshqa multimediali vositalar kiradi.

Raqamli ta’limning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Moslashuvchanlik va individuallashtirish;

Tezkor axborot almashinuvi;

Multimedaviylik va vizuallik;

Masofaviy o’qitish imkoniyati;[4]

Mazkur imkoniyatlar milliy an’analarni zamonaviy formatda taqdim etish uchun keng sharoit yaratadi. Masalan, xalq og’zaki ijodini audio va video shaklida yetkazish, tarixiy obidalarni virtual ekskursiyalar orqali namoyish etish yoki milliy bayramlar haqida interaktiv taqdimotlar tayyorlash mumkin.

Milliy an’analar – bu xalqning tarixiy xotirasi va madaniy identitetining asosi hisoblanadi. Ular urf-odatlar, marosimlar, xalq og’zaki ijodi, hunarmandchilik, milliy kiyim-kechak, musiqa va raqs san’ati kabi ko’plab yo’nalishlarni o’z ichiga oladi.

Ta’lim jarayonida milliy an’analarni o’rganish o’quvchilarda quyidagi ko’nikmalarni rivojlantiradi:

Tarixiy tafakkur va tanqidiy fikrlash;

Madaniy merosga hurmat;

Ijtimoiy birdamlik va hamjihatlik;

Axloqiy qadriyatlarga sadoqat.[3]

Shu jihatdan qaraganda, raqamli ta’lim muhitida milliy an’analarni integratsiya qilish yosh avlodning ma’naviy barkamolligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Milliy an’analarni raqamli ta’lim muhitiga integratsiya qilish pedagogikaning madaniyatshunoslik, akmeologiya va kompetensiyaviy yondashuv tamoyillariga asoslanadi. Kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchining shaxsiy tajribasi, qobiliyati va ehtiyojlarini inobatga olgan holda bilim berishni nazarda tutadi.

Madaniyatshunoslik yondashuvi esa ta’limni madaniy kontekstda ko‘rib chiqadi. Bu yondashuvga ko‘ra, o‘quv jarayonida milliy qadriyatlar, ramzlar va an’analarni muhim tarbiyaviy omil sifatida qo‘llaniladi.

Shuningdek, konstruktivistik pedagogika nazariyasi ham bu jarayonda ahamiyatli bo‘lib, o‘quvchi bilimni mustaqil ravishda shakllantiradi. Raqamli vositalar esa bu jarayonni qo‘llab-quvvatlovchi platforma vazifasini bajaradi.

Raqamli ta’lim muhitida milliy an’analarni integratsiya qilishning bir necha amaliy yo‘llari mavjud:

Milliy tarix, adabiyot va san’atga oid materiallarni interaktiv formatda yaratish orqali o‘quvchilarning qiziqishi oshiriladi. Audio ertaklar, virtual muzeylar, animatsion lavhalar milliy merosni jonli tarzda namoyish etadi.

Tarixiy obidalar va muzeylarga 3D formatdagi sayohatlar tashkil etish o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi. Bu usul geografik cheklovlarni bartaraf etadi va milliy merosni keng auditoriyaga yetkazadi.

O‘quvchilar milliy an’analarga oid mavzularda videorolik, podkast yoki blog yaratish orqali ijodiy faoliyatga jalb qilinadi. Bu esa ularning mustaqil fikrlashini va axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Raqamli platformalarda bahs-munozara, viktorina va testlar orqali milliy qadriyatlar mustahkamlanadi. Gamifikatsiya elementlari jarayonni yanada qiziqarli qiladi.[6]

Integratsiya jarayonida bir qator muammolar yuzaga kelishi mumkin:

Texnik infratuzilmaning yetarli emasligi;

O‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasi pastligi;

Kontent sifati va milliylik ruhining yetarli darajada aks etmasligi;

Global madaniyatning bosimi.[5]

Shu bois bu jarayonda davlat siyosati, ta’lim muassasalari va pedagoglarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Raqamli transformatsiya jarayoni rivojlangan davlatlarda ta’lim tizimini tubdan o‘zgartirdi. Biroq bu davlatlar texnologik taraqqiyot bilan bir qatorda milliy qadriyatlar va madaniy merosni saqlash masalasiga ham alohida e’tibor qaratmoqda.

Yaponiya ta’lim tizimi zamonaviy texnologiyalar bilan milliy an’analarni uyg‘unlashtirishda yetakchi davlatlardan biridir. Mamlakatda raqamli platformalar

orqali milliy madaniyat, xususan, sintoizm va buddaviylik an‘analari, choy marosimi, ikebana san‘ati hamda yapon kalligrafiyasi o‘rgatiladi.

Maktablarda “axloqiy tarbiya” (moral education) alohida fan sifatida o‘qitilib, u raqamli kontent bilan boyitilgan. O‘quvchilar virtual ekskursiyalar orqali tarixiy ibodatxonalar va muzeylar bilan tanishadi. Shuningdek, sun‘iy intellekt asosidagi platformalar o‘quvchilarning individual qiziqishlariga mos milliy kontent tavsiya etadi.

Yaponiyada asosiy e‘tibor texnologiya va an‘ana o‘rtasidagi muvozanatni saqlashga qaratilgan.

Finlyandiya ta‘lim sifati bo‘yicha dunyoda yetakchi o‘rinlardan birini egallaydi. Bu mamlakatda raqamli ta‘lim muhiti milliy madaniyatni asrash va rivojlantirish bilan uyg‘un holda olib boriladi.

Fin maktablarida loyiha asosida o‘qitish (phenomenon-based learning) keng qo‘llanadi. Masalan, o‘quvchilar milliy folklor yoki tarixiy voqealarni o‘rganishda raqamli taqdimotlar, podkastlar va bloglar yaratadi. Shu orqali ular nafaqat texnik ko‘nikmalarni, balki milliy identitetni ham rivojlantiradi.

Finlyandiya ta‘lim siyosati shaxs erkinligi va madaniy o‘ziga xoslikni saqlash tamoyiliga asoslanadi.

Janubiy Koreya dunyodagi eng yuqori raqamlashtirilgan ta‘lim tizimlaridan biriga ega. Maktablar to‘liq raqamli darsliklar bilan ta‘minlangan.

Shu bilan birga, milliy musiqa (kugak), an‘anaviy raqs va tarix fanlari raqamli formatda keng targ‘ib qilinadi. O‘quvchilar VR texnologiyalari yordamida tarixiy saroylar va madaniy obidalar bilan virtual tanishuv o‘tkazadi.

Koreya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yuqori texnologik rivojlanish milliy madaniyatni siqib chiqarmaydi, aksincha uni yangi shaklda ommalashtirish imkonini beradi.

Germaniya ta‘lim tizimida raqamli transformatsiya bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. “DigitalPakt Schule” dasturi orqali maktablar zamonaviy texnika bilan jihozlangan.

Germaniyada milliy tarix va madaniyatni o‘qitishda raqamli arxivlar, virtual muzeylar va interaktiv xaritalardan foydalaniladi. O‘quvchilar mahalliy tarixiy obyektlar haqida mustaqil tadqiqot olib borib, natijalarni onlayn platformalarda taqdim etadi. Bu yondashuv o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash va fuqarolik mas‘uliyatini rivojlantiradi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi quyidagi umumiy jihatlarni ko‘rsatadi:

Texnologiya va milliylik uyg‘unligi – raqamli vositalar milliy an‘analarni zamonaviy shaklda yetkazish imkonini beradi.

Interaktivlik va ijodkorlik – o‘quvchilar milliy merosni passiv o‘rganmaydi, balki uni yaratish va targ‘ib qilish jarayonida faol ishtirok etadi.

Davlat siyosati qo‘llovi – raqamli ta’lim va madaniy merosni saqlash davlat darajasida qo‘llab-quvvatlanadi.

Pedagogik innovatsiya – o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini oshirish ustuvor vazifa hisoblanadi.[8]

Shunday qilib, rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim muhiti milliy an‘analarni yo‘qotmaydi, balki ularni yangi bosqichga olib chiqadi. Bu tajriba O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun ham muhim metodik va strategik yo‘nalishlarni belgilab beradi.

Kelajakda raqamli ta’lim muhitida milliy an‘analarni integratsiya qilish quyidagi yo‘nalishlarda rivojlanishi mumkin: sun‘iy intellekt asosida milliy kontent yaratish, virtual va qo‘shimcha reallik texnologiyalarini keng joriy etish, o‘qituvchilar malakasini oshirish, mahalliy kontent ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlash. Shuningdek, milliy bayramlar va marosimlarni onlayn formatda tashkil etish orqali yoshlarning ishtiroki kengaytiriladi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta’lim muhiti zamonaviy jamiyatning ajralmas qismiga aylangan bir davrda milliy an‘analarni saqlash va rivojlantirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Ularni raqamli platformalar orqali taqdim etish yosh avlodning ma’naviy kamolotini ta’minlash, milliy identitetni mustahkamlash va globallashuv sharoitida o‘ziga xoslikni saqlashga xizmat qiladi. Milliylik va zamonaviylik uyg‘unligi ta’lim samaradorligini oshiradi hamda barkamol avlodni tarbiyalashga zamin yaratadi. Shu bois raqamli ta’lim tizimida milliy an‘analarni integratsiya qilish masalasi ilmiy va amaliy jihatdan chuqur o‘rganilishi lozim bo‘lgan dolzarb yo‘nalishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. Xoliqov A.A. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – T: O‘qituvchi, 2019. – 203–210-betlar.
3. Ishmuhammedov R.J., Abduqodirov A.A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 87–95-betlar.
4. Muslimov N.A. Kasbiy kompetentlik va pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: Tafakkur bo‘stoni, 2017. – 134–140-betlar.
5. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016. – 156–162-betlar.
6. Abduqodirov A.A. Raqamli ta’lim muhitini tashkil etish metodikasi. – Toshkent: Innovatsiya, 2020. – 74–82-betlar.
7. To‘raqulov X.A. Milliy qadriyatlar va tarbiya masalalari. – Toshkent: Ma’naviyat, 2015. – 98–105-betlar.
8. Qurbonov O.R. Globallashuv sharoitida ta’lim va madaniyat integratsiyasi. – Samarqand: SamDU nashri, 2022. – 59–67-betlar.

IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLARDA MILLIY KODNI RAQAMLI LINGVODIDAKTIKAGA INTEGRASIYA QILISHDA PEDAGOG KOMPETENTLIGINI MONITORINGI ILMIY-METODIK ASOSLARI

Begmatov Mansur

Mustaqil tadqiqotchi, Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi Milliy instituti

Annotasiya: Maqolada Yangi O‘zbekiston ixtisoslashtirilgan maktablarida xorijiy tillarni o‘qitishda raqamli texnologiyalar (High-Tech) va insoniy yondashuv (High-Touch) muvozanati tahlil qilinadi. Milliy kodni raqamli muhitga singdirishda pedagog kompetentligini baholash bo‘yicha yangi monitoring instrumentlari va metodik tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, TPMI, Nizomiy TDPU, raqamli lingvodidaktika, milliy kod, pedagogik monitoring, High-Touch, tarbiya metodikasi.

Аннотация: В статье анализируется баланс между цифровыми технологиями (High-Tech) и личностно-ориентированным подходом (High-Touch) в преподавании иностранных языков в специализированных школах Нового Узбекистана. Представлены новые инструменты мониторинга и методические рекомендации по оценке компетентности педагога в вопросе интеграции национального кода в цифровую среду.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, ТПМИ, ТППУ имени Низами, цифровая лингводидактика, национальный код, педагогический мониторинг, High-Touch, методика воспитания.

Abstract: This article analyzes the balance between digital technologies (High-Tech) and a human-centric approach (High-Touch) in foreign language teaching within the specialized schools of New Uzbekistan. It also presents new monitoring tools and methodological recommendations for assessing teacher competence in integrating the national code into the digital environment.

Keywords: New Uzbekistan, TPMI, Nizami TSPU, digital linguodidactics, national code, pedagogical monitoring, High-Touch, educational methodology.

Kirish. Yangi O‘zbekistonning ta’lim strategiyasi nafaqat texnologik innovatsiyalarni, balki milliy ma’naviyatni saqlab qolishni ham nazarda tutadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Biz ta’lim va tarbiya tizimini tubdan isloh qilishimiz shart, chunki bilimli avlod — uchinchi Renessans poydevoridir” [1, 84-b.].

Ixtisoslashtirilgan boshlang‘ich maktablarda chet tilini o‘qitish — bu shunchaki leksika va grammatikani o‘rgatish emas, balki raqamli platformalar orqali o‘quvchining milliy identifikatsiyasini shakllantirish jarayonidir. Bu jarayonda o‘qituvchi «High-Tech» (sun‘iy intellekt, VR, interaktiv ilovalar) hamda «High-Touch» (mehribonlik, milliy tarbiya, odob) muvozanatini saqlashi lozim.

«High-Tech» va «High-Touch» muvozanatining nazariy asoslari

Raqamli lingvodidaktika shunchaki kompyuter dasturlaridan foydalanish emas, balki til o‘rganish muhitini milliy ruh bilan boyitishdir. Nizomiy nomidagi TDPU olimlari tadqiqotlarida ko‘rsatilishicha, boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun

o‘qituvchining shaxsiy namunasi va u bilan jonli muloqot («High-Touch») texnologiyadan ustun turishi lozim.

UNESCOning O‘zbekistondagi vakolatxonasi hisobotlarida qayd etilishicha, raqamli ta’lim resurslari mahalliy madaniyat va tillarni kamsitmasligi, aksincha, ularni jahon miqyosiga olib chiqishi kerak.

Raqamli lingvodidaktika va akademik Qori Niyoziy merosi

O‘zbek pedagogika fani asoschilaridan biri, akademik T.N. Qori Niyoziy o‘z vaqtidayoq ta’limning milliy zamin va xalqaro tajriba uyg‘unligida bo‘lishi lozimligini uqtirgan [2, 112-b.]. Uning asarlarida bayon etilgan “xalq pedagogikasi” tamoyillari bugungi raqamli dunyoda “milliy kod” tushunchasining asosi bo‘lib xizmat qiladi. Bugungi kunda T.N. Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti (TPMI) bu an‘analarni zamonaviy monitoring tizimlariga integratsiya qilmoqda. Institut direktori, professor, akademik X.I.Ibraimov qayd etganidek, “Raqamli muhitdagi tarbiya — bu cheksiz axborot oqimida bolaning milliy qadriyatlar elagidan o‘tgan bilimlarni qabul qilishi demakdir” [3, 14-b.].

Milliy kod va zamonaviy tarbiya pedagogikasi

Qori Niyoziy nomidagi O‘zbekiston pedagogika fanlari ilmiy-tadqiqot instituti (hozirgi «Tarbiya pedagogikasi milliy instituti») olimlari milliy tarbiya mezonlarini raqamli asrga moslashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlarni amalga oshirmoqda. Milliy kod – bu ajdodlar merosi, «Odob-axloq» qoidalari va vatanparvarlik tuyg‘usidir. Chet tilini o‘rganayotgan bola «Apple» so‘zini o‘rganganida, uning ongida faqat meva emas, balki ona yurt bog‘lari va mehmondo‘stlik qadriyati ham aks etishi kerak.

Monitoringning ilmiy-metodik intrumentlari

Monitoring guruhlarini o‘qituvchi faoliyatini baholashda Nizomiy nomidagi TDPU va TPMI olimlari tomonidan tavsiya etilgan quyidagi kompetensiya bloklariga tayanadi:

1. **Texnologik adaptatsiya kompetensiyasi:** O‘qituvchining xalqaro o‘quv platformalarini (masalan, Oxford yoki Cambridge raqamli resurslari) O‘zbekiston milliy kontekstiga moslashtira olishi. O‘qituvchining raqamli darsliklardagi standart misollarni milliy toponimlar (Samarqand, Buxoro), tarixiy siymolar va «odob-axloq» normalari bilan boyitishi
2. **Pedagogik-dagnostik kompetensiya:** TPMI ilmiy jamoasi metodikalariga ko‘ra, monitoring jarayonida o‘qituvchining o‘quvchi ruhiyati bilan ishlash qobiliyati “High-Touch” indikatori orqali o‘lchanadi [4, 21-b.]. TPMI ilmiy metodikasiga ko‘ra, monitoring jarayonida o‘qituvchining o‘quvchi bilan o‘rnatgan emosional rezonanti (High-Touch) raqamli baholashdan ustun turishi lozim.

3. **Etnopedagogik kompetensiya:** Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU dotsenti S.A. Hoshimova ta’riflaganidek, bu — chet tili darsida milliy urf-odatlar va til birliklarini raqamli o‘yinlar orqali yetkazish mahoratidir [5, 48-b.].
4. **Raqamli-tarbiya:** Nizomiy nomidagi TDPU olimlari tomonidan ishlab chiqilgan kriteriyalar asosida, darsda ekran vaqti va jonli muloqotning me'yoriy mutanosibligi tekshiriladi [6, 7].

Ixtisoslashtirilgan maktablarda amaliy tajriba

Ixtisoslashtirilgan maktablar (PIIMA tizimi va boshqalar) o‘zining yuqori texnologik bazasi bilan ajralib turadi. Biroq, monitoring natijalari shuni ko‘rsatadiki, faqat texnologiyaga urg‘u berish bolaning milliy qadriyatlardan uzilib qolishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Shu sababli, A.X. Abduazimov monitoring tizimiga “Qadriyatli dars dizayni” mezonini kiritishni taklif etadi. Bunda monitoring guruhi o‘qituvchining darsida Navro‘z, mehmondo‘stlik va ota-onaga hurmat kabi mavzularning ingliz yoki nemis tillarida raqamli vositalar yordamida qanchalik sifatli yoritilganini baholaydi [6, 25-b.].

Monitoring va baholash mexanizmlari

Monitoring guruhlarini o‘qituvchi faoliyatini baholashda quyidagi mezonlarga e’tibor qaratishlari lozim:

1. **Raqamli vositalarning pedagogik maqsadga muvofiqligi:** Texnologiyaning dars mavzusiga va milliy qadriyatlarga xizmat qilishi.
2. **Milliy kod integratsiyasi:** Raqamli o‘yinlar va topshiriqlarda O‘zbekiston tarixi, buyuk ajdodlar siymosi va milliy an’analarning aks etishi.
3. **Metodik mahorat:** O‘qituvchining o‘quvchi bilan hissiy aloqasi va milliy tarbiya prinsiplarini xorijiy tilda tushuntirib bera olish qobiliyati.

Darsni monitoring qilishning individual xaritasi (tekshirish ro‘yxati).

Baholash obyekti: Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi (xorijiy til)

Kontsepsiya: «High-Tech» va «High-Touch» uyg'unligi:

№	Baholash mezonlari (Indikatorlar)	Ballar (1-5)	Ekspert izohi
1- Blok	Raqamli lingvodidaktika (High-Tech)		
1.1	AKTdan samarali foydalanish (interaktiv doska, Quizizz, Wordwall platformalari, AR-ilovalar).		Mavjudlik fakti emas, balki jalb qilishga ta'siri baholanadi.

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”**

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

1.2	Raqamli kontentning yosh xususiyatlariga mosligi (SanPiN, ekran fazalarining almashishi).		Kichik sinflar uchun ekran vaqti me'yorlariga rioya qilish.
2-Blok	Milliy kod integratsiyasi (Identity)		
2.1	Madaniy moslashuv: Taqdimotlar/ilovalarida o'zbek ismlari, joy nomlari (Samarqand, Xiva) va realliklarining mavjudligi.		Xorijiy standart misollarni milliy yo'naltirilgan misollarga almashtirish.
2.2	Qadriyat komponenti: Til mashqlarida maqollar, ertaklar yoki «Odob-axloq» etika normalaridan foydalanish.		Til orqali tarbiya (masalan, «Helping others» mavzusi).
3-Blok	Gumanistik yondashuv (High-Touch)		
3.1	Emotsional intellekt: Pedagogik takt, o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash, «raqamli barer»siz muvaffaqiyat holatini yaratish.		O'qituvchi shunchaki kompyuter operatori emas, balki murabbiy sifatida.
3.2	Qayta aloqa: Raqamli test natijalarini jonli muhokama qilish, bolaning shaxsiy o'sishiga e'tibor qaratish.		Ekrandagi quruq raqamlar o'rniga xatolarni sifatli tahlil qilish.
Jami	Dars bo'yicha o'rtacha ball:	/15	Daraja: Yuqori / O'rta / Tanqidiy

Xalqaro standartlar va milliy manfaatlar

UNESCO va UNICEFning O‘zbekistondagi hisobotlarida “Global raqamli fuqarolik” tushunchasi ilgari suriladi. Biroq, TDPU professori R. Musurmonov ta’kidlaganidek, global fuqarolik milliy fuqarolik tuyg‘usi orqali shakllanishi kerak [7, 105-b.]. Monitoring instrumentlari aynan shu “global-local” (glokal) uyg‘unlikni o‘lchashi lozim.

Xulosa

Monitoring jarayoni nafaqat o‘qituvchining IT-savodxonligini, balki uning milliy qadriyatlarni raqamli dunyoga qanchalik mahorat bilan ko‘chirayotganini

aniqlashi kerak. Bu Yangi O‘zbekistonning ta’lim sohasidagi strategik maqsadlariga to‘la mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. **Mirziyoyev Sh.M.** «Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi». – Toshkent: «O‘zbekiston» nashriyoti, 2022. – 416 b.
2. **Kori-Niyoziy T.N.** «Tanlangan asarlar: O‘zbekiston pedagogika fani tarixidan». – Toshkent: «Fan», 1971. – 280 b.
3. **Ibraimov X.I.** «Uzluksiz tarbiya tizimida milliy qadriyatlar va raqamli muhit integratsiyasi». // «Tarbiya» ilmiy-metodik jurnali, 2023. – №3. – 12-18-betlar.
4. **Ismoilova Z.K.** «Raqamli pedagogikada High-Touch tamoyillari va o‘qituvchi kompetentligi». // «Pedagogik mahorat» jurnali, 2024. – №1. – 19-24-betlar.
5. **Hashimova S.A.** «Lingvodidaktikada milliy kodni saqlashning innovatsion usullari». – Toshkent: «Zamin nashr», 2023. – 150 b.
6. **Abduazimov A.X.** «Ixtisoslashtirilgan maktablar monitoringi: sifat va samaradorlik indikatorlari». // «Uzluksiz ta’lim» jurnali, 2023. – №4. – 22-29-betlar.
7. **Musurmonov R.** «Pedagogik monitoring nazariyasi va amaliyoti». – Toshkent: «Nizomiy nomidagi TDPU», 2022. – 210 b.
8. **UNESCO Tashkent Office.** »Digital Transformation of Education in Uzbekistan: Policy and Practice«. – Paris/Tashkent: UNESCO Publication, 2021. – 72 p.
9. **Xodjayev B.X.** «Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti». – Toshkent: «Sano-standart», 2023. – 320 b.
10. **Ziyoyev A.** «Boshlang‘ich ta’limda xorijiy tillarni o‘qitish metodikasi: raqamli yondashuv». – Toshkent: «Fan va texnologiya», 2024. – 190 b.

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA SURDOTARJIMA JARAYONIDA JONLI TARJIMANI OLIB BORISH MEXANIZMLARI

Dehqanova Muborakxon G‘iyoziddin qizi

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada ommaviy axborot vositalarida tarjima qilish va uning amaliy jarayonlarini amalga oshirish mexanizmlari haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: OAV, imo-ishora, tarjima, surdotarjima, axborot, efir.

Аннотация. В данной статье представлена информация о переводе в средствах массовой информации и механизмах его практического осуществления.

Ключевые слова: СМИ, жест, перевод, сурдоперевод, информация, эфир.

Abstract. This article provides information about translation in mass media and the mechanisms for its practical implementation.

Keywords: Mass media, gesture, translation, sign language interpretation, information, broadcast.

Ommaviy axborot vositalari (OAV) zamonaviy jamiyatning muhim axborot va kommunikatsiya tizimidir. Televideniya, radio, internet, matbuot va ijtimoiy tarmoqlar orqali jamiyatga yangiliklar, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy ma’lumotlar yetkaziladi. Axborot olish har bir insonning huquqi hisoblanadi. Shu jumladan, eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar ham OAV axborotidan teng foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak. Shu sababli OAV faoliyatida surdotarjimonlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Surdotarjimon og‘zaki nutqni imo-ishora tiliga tarjima qilib, axborotning inklyuziv yetkazilishini ta’minlaydi. OAVning asosiy vazifalari:

- axborot berish;
- jamoatchilik fikrini shakllantirish;
- ijtimoiy muammolarni yoritish;
- ta’limiy va madaniy dasturlarni taqdim etish.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar uchun televideniya va internet eng asosiy axborot manbai hisoblanadi. Agar yangiliklar yoki muhim e’lonlar surdotarjimon bilan berilmasa, bu auditoriya axborotdan chetda qoladi. Shu sababli OAVda surdotarjimonlik keng targ‘ib etish jamiyatimizda:

- tenglik tamoyilini ta’minlaydi;
- axborotga erkin kirish imkonini yaratadi;
- inklyuziv jamiyat shakllanishiga xizmat qiladi.

Televideniya surdotarjimonlikning eng keng qo‘llaniladigan sohasi hisoblanadi. Yangiliklar, rasmiy murojaatlar, ijtimoiy dasturlar, favqulodda vaziyat e’lonlari surdotarjimon bilan beriladi.

Televideniyadagi surdotarjimon:

- kamera oldida aniq joylashishi;
- fon va kiyim rangini mos tanlashi;
- mimika va harakatlarni ravon bajarishi;
- tezkor nutqqa moslashishi kerak.

Televizion tarjimada aniqlik va ravonlik birinchi o‘rinda turadi. Radioda surdotarjimonlik bevosita ko‘rinmaydi, lekin radio dasturlarining video platformalarda joylashtirilgan versiyalarida tarjima qo‘llanilishi mumkin.

Bugungi kunda ko‘plab videolar onlayn platformalarda joylashtiriladi. Onlayn surdotarjimonlik: jonli efirda; videokonferensiyalarda; rasmiy murojaatlarda qo‘llaniladi. Masofaviy tarjimada texnik sifat (yoritish, kamera sifati, internet tezligi) muhim ahamiyatga ega.

Bosma matbuotda bevosita surdotarjimonlik mavjud emas, lekin video shaklida beriladigan intervyular va onlayn versiyalarda tarjima talab qilinadi.

OAVda surdotarjimonlik oddiy dars tarjimasidan farq qiladi. Bunda: tezkorlik; rasmiy uslub; terminologik tayyorgarlik; hissiy ohangni saqlash muhimdir.

OAV faoliyat turlarida surdotarjimonlik qilish asoslari zamonaviy axborot jamiyatining muhim talabidir. Surdotarjimon OAVda axborotning inklyuziv yetkazilishini ta’minlaydi, tenglikni mustahkamlaydi va ijtimoiy adolatga xizmat qiladi. Professional tayyorgarlik, terminologik bilim, tezkorlik va etik tamoyillar OAV surdotarjimonining asosiy mezonlaridir.

1. *Terminologik tayyorgarlik.* Siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy terminlarni oldindan o‘rganish zarur. Masalan: islohot investitsiya; inflyatsiya; parlament; referendum; monitoring

2. *Sinxron tarjima qobiliyati.* OAVda nutq tez bo‘ladi. Surdotarjimon asosiy mazmunni saqlagan holda tezkor tarjima qilishi kerak.

3. *Vizual madaniyat.* Televideniyeda tashqi ko‘rinish muhim: fon bilan kontrast kiyim; ortiqcha bezaksiz libos; ravon mimika; qo‘l harakatining aniqligi.

4. *OAVda surdotarjimonning kasbiy kompetensiyalari.* Professional surdotarjimon: keng dunyoqarashga ega bo‘lishi; siyosiy va ijtimoiy jarayonlarni tushunishi; psixologik barqaror bo‘lishi; neytrallikni saqlashi; maxfiylikka rioya qilishi zarur. Ayniqsa rasmiy murojaatlarda tarjimon xolis bo‘lishi shart.

5. *OAVda surdotarjimonlikning ijtimoiy ahamiyati.* Surdotarjimonlik: axborot tengligini ta’minlaydi; nogironligi bo‘lgan shaxslar huquqini himoya qiladi; ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi; inklyuziv jamiyatni shakllantiradi. Favqulodda vaziyatlarda surdotarjimonlik hayotiy ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin.

6. *OAVda surdotarjimonlikning muammolari.* Tezkor nutqni yetkazish qiyinligi. Yangi terminlar ko‘pligi. Texnik muammolar. Jonli efirdagi stress. Shuning uchun muntazam mashq va malaka oshirish zarur.

OAVda eng murakkab jarayon — bu **jonli efir** hisoblanadi. Chunki bu yerda: nutq oldindan tayyor bo‘lmasligi mumkin, tezkor savol-javoblar bo‘ladi, siyosiy yoki ijtimoiy muhim masalalar ko‘tariladi.

Jonli efirda surdotarjimon quyidagilarga e’tibor beradi:

- nutqning asosiy mazmunini tez ajratib olish.
- ortiqcha so‘zlarni qisqartirib, asosiy fikrni yetkazish.
- mimika va yuz ifodasi bilan ohangni saqlash.
- kamera bilan to‘g‘ri ishlash. Masalan, rasmiy murojaat paytida Prezident yoki vazir nutq so‘zlasa, tarjimon xatoga yo‘l qo‘ymasligi kerak. Har bir so‘z muhim bo‘lishi mumkin.
- favqulodda vaziyatlar (zilzila, pandemiya, tabiiy ofat) paytida axborot tez yetkazilishi kerak.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar uchun bu hayotiy ahamiyatga ega. Masalan: xavfsizlik qoidalar, evakuatsiya tartibi, sanitariya talablari. Agar bu ma’lumotlar surdotarjimon bilan berilmasa, ular xavf ostida qolishi mumkin. Shuning uchun OAVda favqulodda vaziyat e’lonlari doimo surdotarjimon bilan berilishi zarur.

OAVda surdotarjimon yolg‘iz ishlamaydi. U jurnalist va texnik xodimlar bilan hamkorlik qiladi. Masalan: jurnalist matnni oldindan bersa, tarjimon tayyorlanadi, yangi terminlar oldindan kelishib olinadi, efir vaqti rejalashtiriladi. Yaxshi hamkorlik tarjima sifatini oshiradi. Jonli efirda ishlash katta stress talab qiladi.

Surdotarjimon: xotirjam bo‘lishi, tez fikrlashi, xato qilsa ham o‘zini yo‘qotmasligi, neytral pozitsiyani saqlashi kerak. Masalan, siyosiy bahs paytida hissiyotga berilmasdan, faqat tarjima qilish zarur. Hozirgi kunda: onlayn yangiliklar; YouTube jonli efirlari. Zoom konferensiyalar; ijtimoiy tarmoq videolari; keng tarqalgan. Bu platformalarda ham surdotarjimonlik talab qilinadi. Masofaviy tarjimada quyidagilar muhim: kamera aniqligi, yoritish, fonning sodda bo‘lishi, internet tezligi. Texnik sifat past bo‘lsa, imo-ishora aniq ko‘rinmaydi.

OAVda ishlaydigan surdotarjimon oddiy dars tarjimonidan farq qiladi. U: siyosiy savodxon bo‘lishi, ijtimoiy jarayonlarni tushunishi, tezkor qaror qabul qila olishi, professional etikani saqlashi, omma oldida ishlash madaniyatiga ega bo‘lishi kerak. U nafaqat tarjimon, balki axborot ko‘prigidir.

Surdotarjimonlik:

- nogironligi bo‘lgan shaxslar huquqini ta’minlaydi;

- ijtimoiy tenglikni kuchaytiradi;
- jamiyatda inklyuziv madaniyatni rivojlantiradi;
- axborotga erkin kirish imkonini beradi.

Bu nafaqat kasbiy faoliyat, balki ijtimoiy mas’uliyat hamdir. OAV faoliyat turlarida surdotarjimonlik qilish — bu shunchaki tarjima emas. Bu:

- tezkorlik;
- aniqlik;
- mas’uliyat;
- professional tayyorgarlik;
- ijtimoiy ongni shakllantirish bilan bog‘liq murakkab jarayondir.

Surdotarjimon OAVda jamiyat va eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslar o‘rtasidagi muhim kommunikativ ko‘prik hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. Qodirova F.U., Dehqanova M.G’. “Surdotarjimonlik praktikumi” o‘quv qo‘llanma, 2024.
2. Qodirova F.U., Dehqanova M.G. “Daktilologiya va imo-ishoraga o‘rgatish metodikasi” o‘quv qo‘llanma, 2024.
3. Dehqanova M.G’. “Mutaxassislikka kirish” darslik, 2026.
4. Qodirova F.U., Dehqanova M.G’. “Surdopsixologiya” o‘quv qo‘llanma, 2023.

RAQAMLI SHAROITDA ELEKTRON KITOBLAR ORQALI O‘QUVCHILAR EMPATIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH

Dilfuza Kamoljonova Xoldorovna

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti matbuot kotibi, PhD

Annotatsiya. Maqolada kitob mutolaasi, badiiy kitoblar mutolaasining o‘quvchi nutqi, fikrlash va empatik qobiliyatiga ta’siri haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: bolalar kitoblari, empatiya, qahramonlar va xarakter xususiyatlari, nutq va fikrlash qobiliyatining o‘sishi.

Abstract. The article discusses book reading, particularly the impact of reading fiction, on a student’s speech, thinking, and empathetic abilities.

Keywords: children’s books, empathy, characters and character traits, growth of speech and thinking skills.

Аннотация. В статье рассматривается влияние чтения, в частности художественной литературы, на развитие речи, мышления и эмпатии у учащихся.

Ключевые слова: детская литература, эмпатия, персонажи и черты характера, развитие речи и мышления.

Kitob mutolaasi jarayonida o‘quvchilarning empatik qobiliyati ya’ni boshqalarning his-tuyg‘usi, ichki kechinmalarini tushunish va baham ko‘rish qobiliyati shakllanadi. Kitobxon mutolaa jarayonida o‘zini asar qahramonlari obrazida tasavvur qiladi. O‘quvchi o‘qigan ma’lumot va haqiqiy hayotdagi ma’lumot chap miya sharida qayta ishlanadi. Nutq uchun mas’ul bo‘lgan chap miya sharining yuqori qismida asar qahramoni aslida nima qilyapti deb o‘ylashga majbur qiladigan jarayon kechadi. Turkiyalik pedagog, bolalar kitoblari bo‘yicha mutaxassis Duygu Yamanning fikricha bu holat kunning aksar qismini gadgetlar bilan o‘tkazayotgan bolada sodir bo‘lmaydi. Ya’ni bola bosma shakldagi kitobdan olgan ruhiy, nutqiy, aqliy rivojini gadget orqali o‘qigan vositasidan ololmaydi. Psixologiyada bu hodisa “bilimlarni umumlashtirish” deb nomlanadi.

Kitobxonlik ko‘nikmasi – deb kitob o‘qish qoidalaridan boxabar bo‘lish, mutolaaga qiziqish, kitobxonning ehtiyojidan kelib chiqqan holda kitob (badiiy asarni) tanlash, kitob o‘qishga odatlanish, bu harakatning izchil va uzluksiz davom etishi, o‘qigan kitobning mazmunini anglash, kitob mutolaasidan keyin taassurotlarni ifoda etish ko‘nikmalarning malakaga aylanishini ta’minlashga qaratilgan pedagogik faoliyat natijasiga aytiladi.

Mutola bilim olishning asosiy vositalaridan biri bo‘lib, olamni idrok etish, o‘rganishda kitob mutolaasi asosiy o‘rin tutadi. Kitoblar tematik, janr jihatdan va yosh xususiyatlariga ko‘ra tasniflanadi.

Bolalar adabiyoti janrlari xilma-xilligi bilan boy adabiyot hisoblanadi. Badiiy asarlar nasriy (proza), nazm (poetik) turlarga ajratiladi. Nasriy asarlarga ertak,

hikoya, qissa, tarixiy, hujjatli qissalar, poetik asarlarga she’r, she’riy doston, she’riy topishmoq, sanamalar kiradi. Bolalar uchun yozilgan mazkur janrdagi kitoblar – bolalar adabiyoti janrini tashkil qiladi. Bolalar kitoblar yosh xususiyatlari, matnning qisqa, lo‘nda, aniq va bolalar lug‘atidan foydalanib tarkib toptirilgan so‘zlardan iboratligi bilan kattalar adabiyotidan farq qiladi.

Bolalar adabiyotining dastlabki namunalarini o‘zbek xalq og‘zaki ijodi asarlari tashkil qiladi. Zamonaviy bolalar kitobining tarixi yaqin o‘tmishga borib taqaladi. Badiiy adabiyotlar, kitoblar dastlab kattalar uchun nashr qilingan bo‘lib, XVII asrga kelib bolalar uchun ta’lim ommalashishi kerakligi g‘oyasi ilgari suriladi. Bu borada chex pedagogi va yozuvchisi taniqli olim Yan Amos Komenskiyning hissasi kattadir. Komenskiy yashab o‘tgan davrlardan boshlab bolalarga atalgan kitoblar ommashib kitoblarning asosiy maqsadi didaktikaga qaratildi. Ilk bolalar kitoblari ertak janrida shakllangan. “Ertak” so‘zining lug‘aviy ma’nosi aytib bermoq, hikoya qilmoq degani. Shundan kelib chiqib aytganda, o‘zbek xalq ertaklarining eng qadimiy namunalarida ham xalqning orzu, umid, maqsadlari ifoda etiladi. Masalan, “Ochildasturxon” to‘kin hayotni ifodalasa, “Qimmat va Zumrad” ertagida mehnatsevarlik, rostg‘ylikning mukofoti yaxshilik, dangasalik va tanballikning mukofoti yomonlik, “Ur to‘qmoqda” – yolg‘onchilikning oqibati to‘qmoq ekanligi bilan izohlanadi.

Asar qahramonlari obrazi asosida o‘quvchi o‘zida bag‘rikenglik, mehr-shafqat, tog‘rilik, halollik, mehnatsevarlik kabi xislatlarni tarbiyalaydi. “Zumrad va Qimmat”, “Egri va To‘g‘ri”, “Uch og‘a-ini botirlar”, “Ur to‘qmoq” kabi o‘zbek xalq ertaklari, “Sariq devni minib” (X.To‘xtaboyev), “Meshpolvon” (A.Obidjon), “Kokilli ilon” (M.Xamidova), Z.Ibrohimova “Alisher va mehmon chumoli” “Quloqsiz filcha” (D.Kamoljonova) asarlari kitobxonda mana shunday fazilatlarini tarbiyalovchi badiiy asarlar hisoblanadi. Kitobxon o‘quvchining dunyoqarashi keng bo‘ladi.

Ingliz yozuvchisi Jozef Konradning fikricha muallif kitobning yarmini, o‘quvchi esa qolgan qismini yozadi. Mahoratli yozuvchi o‘z asarida faqat zarur narsa haqida hikoya qiladi, o‘quvchini kitob o‘qish jarayonida qolgan elementlarni tasavvurida o‘zi to‘ldirishga undaydi. Shu sabab bitta asarni turli o‘quvchi turlicha talqin qiladi. Xayol qilishga qiynaladigan kishilarga badiiy kitob o‘qish tavsiya etiladi.

Yoshlar o‘rtasida kitob mutolaasi yakka tartibda, ommaviy tarzdan, elektron yoki audio shaklda bo‘lishi mumkin. Kitob aql va tafakkurni chiniqtiradi, so‘z boyligini oshirib, kishilar bilan muloqotni yaxshilaydi. Kitobxonning o‘ziga bo‘lgan ishonchini yaxshilab, ruhiy-emotsional holatning barqaror bo‘lishini ta’minlaydi, fikrni jamlashga yordam beradi, xotirani mustahkamlaydi. Gadjetlar sabab kattalar

va yoshlarda kuzatiladigan diqqat yetishmovchiligi sindromining oldini olishda kitob mutolaasi muhim hisoblanadi. Mutolaa jarayonida miya yarim sharlari harakati faollashadi, kitob o‘qish – Alsgeymer kasalligining oldini olishda yordam beradi, kreativlikni oshiradi, uyquni yaxshilaydi. Shu sabab kattalar uyquga ketishdan oldin kitob mutolaa qiladi, kichik yoshdagi bolalarga ertak o‘qib beradi.

Yuqoridagi tahlillar asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kitobxonlik ko‘nikmasini rivojlantirishning ijtimoiy texnologiyasi tanlab olindi:

1. “Sinfdan tashqari” kitobxonlik mashg‘ulotlariga qaratilgan matnlar o‘quvchilarning yosh xususiyatiga mos bo‘lishi.

2. Mutolaa ko‘nikmasini rivojlantirishga qaratilgan texnologiyada maqsad, tizimlilik, texnologiyani qayta qo‘llash orqali ijtimoiy samaradorlikka erishish.

3. Sinfdan tashqari kitobxonlik mashg‘ulotlarida milliy qahramonlar Zumrad – Qimmat, Kenja botir, Egrivoy – To‘g‘rivoy ertak qahramonlari obrazlari misolida interfaol darslarda “Insert” texnologiyasi asosida rolli o‘yinlarni amaliyotga tatbiq etish.

4. Qahramonlik obrazidagi ertak, hikoya, qissa – Zumrad, To‘g‘rivoy, Jimjiloq Botirning ijobiy fazilatlari haqida o‘qish orqali o‘quvchilar ma’naviy-axloqiy sifatlarning shakllanishi.

5. Egrivoy, Qimmatxon misolida salbiy qahramonlarni yaxshi qahramonga aylanish uchun qanday salbiy odatlardan voz kechishini kves topshiriqlar asosida shakllantirish.

6. Kitobxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga oid kvestlarda ijodiy topshiriqlar tizimidan foydalanish.

O‘quvchilarining kitobxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishning ijtimoiy texnologiyasini ishlab chiqish tadqiqotning asosini tashkil etadi. Mazkur jarayonni milliy sharoitda samarali tashkil etishda milliy kontent alohida ahamiyat kasb etadi. Demak, ilmiy tadqiqot ishlarining tahlili “milliy kontent xalqning ertaklari, rivoyatlari, maqollari, dostonlari, tarixiy va adabiy manbalari bo‘lib, o‘quvchilarni ma’naviy, axloqiy va intellektual jihatdan kamol toptiruvchi ta’limiy resurslar majmui hisoblanadi” deb ta’kidlashga asos bo‘ldi.

Milliy kontent vositasida kitobxonlikni rivojlantirish, bir tomondan, o‘quvchilarning so‘z boyligini kengaytirish, sabab-oqibat bog‘lanishlarini anglash kabi kognitiv jarayonlarni mustahkamlaydi, ikkinchi tomondan esa, vatanparvarlik, milliy qadriyatlarga hurmat, mehr-oqibat kabi ma’naviy fazilatlarni shakllantiradi. Shuningdek, milliy ertak va hikoyalarni sahnalashtirish, “Qahramonni tanla”, “Rolli o‘yin”, “Insert” kabi interaktiv metodlar, “Muloqot”, “Tushunchalar tahlili” (Insert), “Kvest” pedagogik texnologiyasidan foydalanish o‘quvchilarda kitob mutolaasini qiziqarli va mazmunli faoliyatga aylantiradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari

o‘rtasida kitobxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishda maktab, oila, jamiyatdagi muhit muhim rol o‘ynaydi. Oilada ota-ona, bobo-buvi, opa-singil, aka-uka kitob mutolaasiga qiziqsa, o‘qigan adabiyotlarini oilaviy tahlil qilsa, o‘quvchida mutolaaga refleksiya hissi paydo bo‘ladi va bu oilaviy an‘anaga aylanadi. Dars jarayonida o‘qituvchi darslikdagi materialga qo‘shimcha tarzda badiiy va ilmiy kitoblardan ijodiy topshiriqlar bersa, sinfdagi kitobxonlik muhiti shakllanadi.

Birinchidan, milliy kontent vositasida 3D, 4D, audio va cho‘ntak kitoblari vositasida o‘quvchilarning kitobxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishning ijtimoiy texnologiyasi ishlab chiqilmagan. Ikkinchidan, o‘quvchilarning kitob mutolaasiga ichki motivatsiyaning sustligi, o‘quvchilar yosh xususiyatlariga mos 7+ auditoriya uchun, zamonaviy formatdagi kitoblar va e-booklar bazasi mavjud emasligi aniqlandi. Mavzuga oid adabiyotlar tahlili orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning kitobxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan milliy ruhdagi zamonaviy adabiyotlar bazasi etishmasligi aniqlandi. Tahlillar gadgetlar davrida o‘quvchilarning kitobxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirish dolzarb masala ekanligini ko‘rsatdi.

Bolalar kitiobxonligini rivojlantirish bugungi kunda bolalar ta’limi va tarbiyasidagi eng dolzarb va rivojlantirish muhim bo‘lgan masalalardan biri hisoblanadi. Bolalar kitobxonligini rivojlantiruvchi milliy kontent vositalariga an‘anaviy kitoblar, 3 D (suratlari bo‘rtib chiqqan), 4D formatdagi (QR kodga ega) kitoblar, audio (ovozli) kitoblar va e-booklar (internet tarmog‘idagi) kitoblar kiradi. O‘quvchilarida kitobxonlik ko‘nikmalarini ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlari folklor namunalari, milliy qahramonlar haqidagi asarlar, xalq og‘zaki ijodi namunalaridan tarkib topgan bolalar kontenti vositasida rivojlantirish, ushbu badiiy adabiyot namunalarini “O‘qish savodxonligi” darsligi, “Tarbiya” fanlariga integratsiyalash, oila, mahalla va maktabda kitobxonlik muhitini tashkil qilish, kitobxonlikni targ‘ib etuvchi ijodiy-badiiy kechalar tashkil etish, yozuvchi-shoirlar bilan uchrashuv, kitob do‘konlari, kutubxonalarga muntazam va davomli borish, mutolaani tashkil etish orqali o‘quvchilarni mutolaaga qiziqtirish, ijtimoiy qadiriylarga sodiqlik hissini tarbiyalash vazifasini maqsad qilib qo‘ymoqda. O‘quvchilarining kitobxonlik ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi tadqiqot ishi mazmuni quyidagilardan tarkib topadi. Badiiy adabiyot va folklor namunalari vositasida, zamonaviy kontentlar orqali o‘quvchilarining kitobxonlik ko‘nikmalarini oila, mahalla va maktab muhitida rivojlantirish, ularning hamkorlikdagi faoliyatida zanjir mexanizmini ishlab chiqish, kichik yoshdagi o‘quvchilarida o‘qigan kitoblari yuzasidan tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini rivojlantirish kitobxonlikni rivojlantirishning ijtimoiy ehtiyojlarini keltirib chiqaradi.

Ta’kidlash joizki, jamoaviy suhbat asnosida kitoblarni o‘qish, obrazlarni yoki voqealarni muhokama qilish o‘quvchilarda ijtimoiy qadriyatlarni egallash va amal qilishga yo‘naltirishda alohida o‘rin egallaydi. Bunday suhbatlar jarayonida o‘quvchilar o‘qigan kitoblari haqidagi fikrlarini bayon qiladi, bir-biri bilan o‘zaro fikr almashadi, o‘z g‘oyalari, qarashlarini bayon etadi, asar qahramonlarining harakatlariga, fikrlashiga baho beradi, tanqidiy va mantiqiy xulosalar chiqaradi, o‘zaro munozaraga kirishadi, shaxsiy nuqtayi nazarlarini bayon qilib, bu masalada o‘z pozitsiyasini belgilaydi. Bunday suhbatlar kitobxonlikni rivojlantirishning ijtimoiy asoslarini mustahkamlashda muhim komponent hisoblanadi.

O‘quvchilarning kitobxonlik vositasida ijtimoiylashuvining asosiy omilidan biri o‘zi o‘qigan yoki o‘qiyotgan kitobidan chuqur ta’sirlana olishi va o‘zidagi taassurotlarni muloqot, munozara jarayonlariga tatbiq eta olishidir. O‘quvchi o‘zi o‘qigan kitob qahramonlari, ular amalga oshirgan ishlar, ular duch kelgan vaziyatlarni oilada, jamiyatda, sinfda o‘z yaqinlari, tanishlari, do‘stlari bilan muhokama qilishi o‘quvchini ijtimoiylashuviga jadal ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchi o‘zi o‘qigan kitob mazmunini anglab etsagina, unda munosabat, muhokama, baho, xulosa kabi fikrlar amaliyoti vujudga keladi. U kitobning asosiy mazmunini, g‘oyasini, natijasini o‘z atrofida, sinfdoshlari, tengdoshlari, oila a’zolariga targ‘ib qila oladi, so‘zlab beradi, targ‘ibotchiga aylanadi va o‘zining ijtimoiy faolligini ko‘rsatadi.

Ko‘rinib turibdiki, o‘quvchilarda kitobxonlikni rivojlantirish natijasida ularda oila, maktab, jamiyat orasida o‘zining faolligini amalga oshirish imkoniyatini kengaytirishimiz mumkin. Alohida ta’kidlash kerakki, ta’lim muassasalarida o‘quvchilarni kitobxonlikka yo‘naltirishning imkoniyatlari ko‘proq bo‘lib, bunda o‘qituvchilar, ota-onalar va maktab kutubxonachisining o‘zaro hamkorligini yo‘lga qo‘yish muhim. Bu uch tomonlama hamkorlik o‘quvchilarda kitobxonlik ko‘nikmalarini samarali rivojlantirishda o‘quvchiga oltin ko‘prik bo‘ladi.

Ilmiy-ommabop adabiyotlar konkret dalil va asoslarga tayanib yoziladi. Xorijda bunday adabiyotni non-fantastik – sarguzashtdan yiroq, badiiy to‘qimadan xoli asar deb ta’rif beriladi. U real hayot haqidagi dalillar yoki fikrlarni etkazish uchun yoziladi. Audio yoki videoda mavzu bo‘yicha asosli ma’lumotlarni taqdim etish imkoniyati paydo bo‘lgandan beri ilmiy-ommabop asarlar faqat yozma matn bilan cheklanmay qolgan.

Asotir (mif)lar badiiy adabiyotning ilk namunalari hisoblanadi. Badiiy ijod bilishga qaratilgan jarayon ekan, demak, badiiy adabiyot ham ongga aloqador hodisa, faqat bunda bilishning san’atga xos yo‘lidan boriladi

Badiiy kitobning predmeti “shaxs” deb ko‘rsatiladi. Biroq mazkur fikrni tor tushunib, uni mutlaqlashtirib bo‘lmaydi. Badiiy adabiyot alohida insonni jamiyat,

tabiat (bir so‘z bilan aytganda – borliq) bilan uzviy aloqada o‘rganadi. Chunki adabiyot inson va uni o‘rab turgan voqea-hodisa bilan uzviy bo‘liq bo‘ladi [64]. Badiiy adabiyot mutolaasi – o‘quvchiga atrof-muhitdagi voqea-hodisalarni bilishni, tushunishni o‘rgatadi. Dunyoqarashni kengaytirib, fikrlash qobiliyati, xotirani mustahkamlaydi. Kitobxon kishi yangi tajribalarni tez qabul qiladi, muammolarga ijodkorana yechim topadi. Ruhshunoslar kitob mutolaasi kishilarning ruhiy holatini muvozanatga keltirib, uyquni yaxshilashini aytib o‘tadi.

Bolalar uchun badiiy kitoblar, turlari va badiiy kitoblarga qo‘yiladigan talablar:

– badiiy kitoblar bolaning dunyoqarashi va tassavurini boyitib, undagi ijodkorlik (kreativlik) qobiliyatini rivojlantiradi.

– bolaning nutqi rivojlanib, so‘z boyligi ortadi.

– rivoyat, ertak, cho‘pchak, asotir va hikoyalarda tilga olingan biron-bir voqea hayotiy yoki to‘qima bo‘lishidan qat’i nazar, qahramonlarning xatti-harakati va fe‘l-atvori kitobxonni voqea-hodisa va harakatlardan saboq chiqarishga undaydi. O‘zbek xalq ertaklaridan “Ur to‘qmoq” asarini misol qilib keltirsak, ertakda chol laylakka yaxshilik qiladi. Bu yaxshilikdan biron bir manfaat ko‘zlamaydi. Laylak ham chol qilgan yaxshilikni qaytarmoqchi bo‘ladi. Unga “Qaynar xumcha”ni sovg‘a qiladi. Bu ertakning pedagogik ahamiyati shundaki, bolalar yaxshilikka yaxshilik bilan javob qaytarish kerakligini o‘rganadi. Cholni uchratgan ayyor boy esa sehrli xumchani oddiy xumchaga almashtirib qo‘yadi, ertak yakunida qilgan qing‘ir ishlari evaziga ur to‘qmoqdan jazosini oladi. Bu sujet orqali har qanday egrilik albatta yomon oqibitlar bilan tugashi muqarrarlari bolaga hayotiy misollar bilan tushuntirib beriladi. She‘riy kitoblar kichik kitobxonga estetik zavq berishi bilan uning xotirasini mustahkamlaydi. Bolalar she‘r yod olishi bilan xotirasiga ko‘plab badiiy misralar saqlana boshlaydi. Topishmoqlar topqirlikka chorlasa, tezaytishlar nutqni rivojlantiradi. Topishmoq xalq og‘zki ijodining eng kichik janrlaridan biri bo‘lib, unda xalq zukkoligi aks etadi. Sifati keltirilgan narsa-buyum nomi keltirilgan ta’rifga berkitiladi. Tezaytish nutqni ravonlashtiruvchi vosita bo‘lib, bo‘g‘inlar ketma-ketligiga ahamiyat qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulazizov A.H. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari madaniyatini shakllantirish jarayonining sotsiologik tahlili sots.f.nom. diss. Avtoreferati. – T: 2010.30 b.
2. Chinniyeva S.A. O‘quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari. – T: TDMI, 2007. – 48 b. <https://phoenixpublication.com>.
3. Egamberdiyeva N. Ijtimoiy pedagogika: darslik. – T: Alisher Navoiy nomidagi Respublika kutubxonasi, 2009. – 323 b.
4. Ibraimov X.I., Quronov M.Q. Umumiy pedagogika. – Toshkent: Shaffof. 2023. – 415 b.

МИЛЛИЙ ТАРБИЯ ҒОЯЛАРИНИ РАҚАМЛИ ФОРМАТГА ЎТКАЗИШДА БОЛАЛАР КОНТЕНТИ ПЕДАГОГИК ЭКСПЕРТИЗАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

Махмудов Абдулхалим Хамидович

п.ф.д., профессор, Қори Ниёзий номидаги Тарбия педагогикаси миллий институти,
"Миллий тарбиянинг рақамли педагогик таъминоти" илмий-тадқиқот бўлими мудири

Аннотация. Мазкур мақолада миллий тарбия ғояларини рақамли форматга интеграциялаш жараёнида болалар контенти педагогик экспертизасини такомиллаштиришнинг методологик асослари таҳлил қилинган. Контентнинг ёшга мослиги, тарбиявий ва маънавий мазмуни, шунингдек замонавий технологиялар орқали уни тегишли ва баҳолаш усуллари муҳокама қилинган. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, болалар контенти педагогик экспертизадан тўлиқ ўтказилмаса, рақамли платформаларда миллий қадриятлар самарали етказилмайди.

Калит сўзлар: болалар контенти, педагогик экспертиза, рақамли таълим, миллий тарбия, методологик асослар, мультимедиа технологиялари.

Аннотация. В данной статье анализируются методологические основы совершенствования педагогической экспертизы детского контента в процессе интеграции идей национального воспитания в цифровой формат. Обсуждается соответствие контента возрасту, воспитательное и духовное содержание, а также методы его проверки и оценки с помощью современных технологий. Результаты исследования показывают, что если детский контент не будет полностью проходить педагогическую экспертизу, национальные ценности не будут эффективно донесены на цифровых платформах.

Ключевые слова: детский контент, педагогическая экспертиза, цифровое образование, национальное образование, методологические основы, мультимедийные технологии.

Abstract. This article analyzes the methodological foundations for improving the pedagogical examination of children's content in the process of integrating national educational ideas into a digital format. The age-appropriateness of the content, its educational and spiritual content, as well as methods of its verification and assessment using modern technologies were discussed. The research results show that if children's content is not fully subjected to pedagogical expertise, national values will not be effectively conveyed on digital platforms.

Keywords: children's content, pedagogical expertise, digital education, national education, methodological foundations, multimedia technologies.

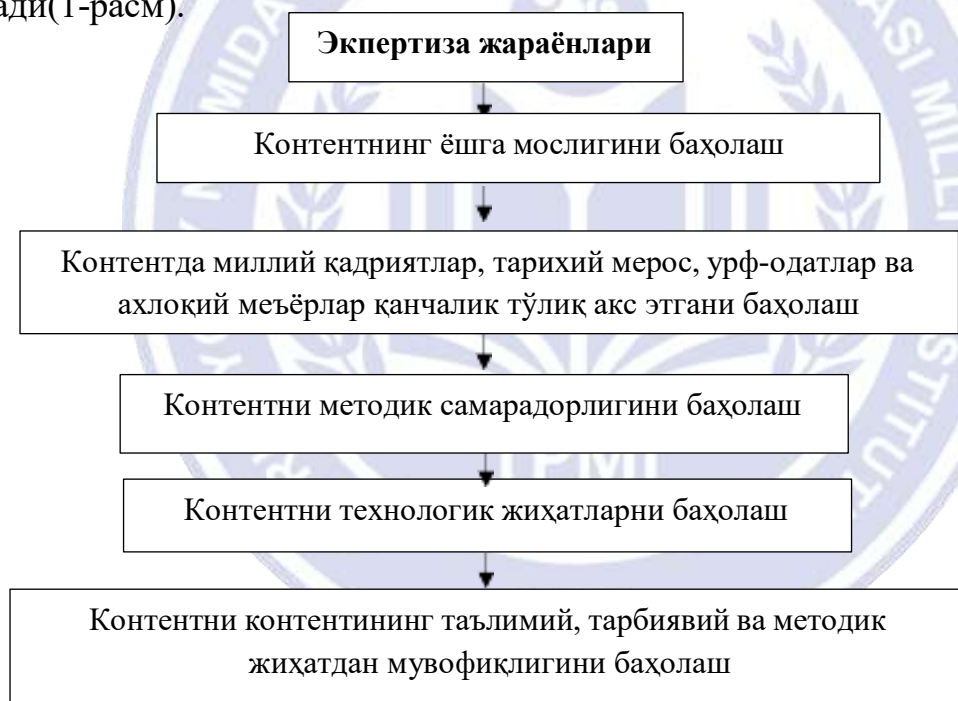
Кириш. Рақамли технологиялар замонавий таълим тизимини тарбия ва билим бериш жараёнида тубдан ўзгартирмоқда. Миллий қадриятларни ёш авлодга етказиш ва уларда маънавий тарбияни шакллантириш масаласи эса бу жараёнда алоҳида аҳамиятга эга[1]. Миллий тарбия ғоялари замонавий рақамли платформалар орқали аудио, видео ва интерактив контентда етказилмоқда, шу билан бирга, болаларнинг ёш, психологик ва когнитив

хусусиятлари ҳисобга олинмайдиган ҳолатларда контентнинг самарадорлиги пасайиши мумкин.

Асосий қисм. Болалар контентининг педагогик экспертизаси — бу контентнинг тарбиявий, маънавий ва методик жиҳатдан баҳоланиши жараёни бўлиб, у миллий кадриятларни самарали етказиш ва таълимнинг замонавий технологиялар орқали интеграция қилинишида муҳим восита ҳисобланади[2]. Шу боис, контентни таҳлил қилишда унинг ёшга мослиги, ахлоқий ва маънавий мазмуни, визуал ва аудио элементларининг педагогик қиймати ҳамда интерактивлик имкониятлари асосий мезонлар сифатида қўлланилиши зарур.

Методологик жиҳатдан педагогик экспертиза контент яратишдан тортиб уни тарқатиш ва баҳолашгача бўлган бутун жараённи қамраб олади десак муболаға бўлмайди.

Педагогик экспертиза жараёни қуйидаги асосий босқичларни ўз ичига олади(1-расм).

1-расм. Педагогик экспертиза жараёни

Биринчи босқич. Контентнинг ёшга мослигини баҳолаш босқичи бўлиб бунда болаларнинг когнитив ривожланиш даражаси, диққат ва эслаш қобилияти, қизиқишлари ва психологик хусусиятлари таҳлил қилинади. Шу билан бирга, контентнинг ҳажми, тил услуби ва визуал-акустик воситаларнинг сони ёш хусусиятларига мос бўлиши керак, акс ҳолда ўқувчиларнинг диққати тарқалиши ва маълумотни ўзлаштириш самарадорлиги пасайиши мумкин. Бу

босқичда педагоглар ва методистлар ёшлар психологияси ва таълим стандарти талабларини ҳисобга олган ҳолда контентни баҳолайдилар.

Иккинчи босқич. Бу жараёнда контентда миллий қадриятлар, тарихий мерос, урф-одатлар ва ахлоқий меъёрлар қанчалик тўлиқ акс этгани баҳоланади. Шунингдек, педагогик экспертиза контентнинг дарс жараёнидаги самарадорлиги, интерактивлик имкониятлари ва мультимедиа технологиялари орқали маълумотни қандай самарали етказиши ҳамда тарбиявий мақсадларга хизмат қилиши текширилади. Шу тариқа, педагогик экспертиза контентнинг ёшга мослиги ва тарбиявий самарадорлигини таъминлашга хизмат қилади ва миллий қадриятларни самарали етказишда асосий восита бўлиб хизмат қилади[3].

Учинчи босқичда методик самарадорликни баҳолаш жараёни амалга оширилади. Бу босқичда контентнинг дарс жараёнида ва рақамли интерактив платформаларда қанчалик самарали қўлланилиши таҳлил қилинади. Контент фақат маълумот етказувчи восита бўлиб қолмай, балки таълим жараёнида ўқувчиларнинг фаол иштирокини таъминловчи интеграл элемент сифатида баҳоланади. Шу мақсадда контентнинг дарс структурасига мослиги, топшириқлар ва интерактив машқлар билан уйғунлиги, билимни ўзлаштириш жараёнидаги аниқ натижалар ва фикрлаш қобилиятини ривожлантириш даражаси таҳлил қилинади[4].

Бунда эътибор контентнинг педагогик мақсадларга хизмат қилишида ҳам жамланади: видеороликлар ёки подкастлардан сўнг амалий машқлар, тестлар ва савол-жавоб сессиялари орқали материалнинг мустақил ўзлаштирилиши ва тарбиявий вазифаларнинг самарадорлиги текширилади. Шу билан бирга, интерактив платформаларда контентнинг визуал, аудио ва анимация элементлари ёшларнинг диққатини жалб қилиш ва уларнинг билим қабул қилиш қобилиятини ошириш учун қанчалик оптималлаштирилгани ҳам баҳоланади. Бу босқич методик жиҳатдан контентнинг самарадорлигини аниқлаш ва унинг миллий тарбия ғояларини етказишдаги таъсирини максимал даражага чиқариш имконини беради.

Тўртинчи босқич технологик жиҳатларни таҳлил қилиш босқичи бўлиб бунда контентнинг самарадорлиги ва педагогик мақсадларга хизмат қилишини аниқлашда муҳим аҳамиятга эга. Бу босқичда контентда мультимедиа элементлари, анимациялар, видеороликлар ва подкастлардан қанчалик самарали фойдаланилгани таҳлил қилинади, шунингдек интерактивлик имкониятлари ва техник сифат эътиборга олинади. Масалан, видеороликларда визуал эффектлар ва инфографика маълумотларни ёдда қоларли шаклда тақдим этишга хизмат қилади, анимация элементлари эса

тарихий воқеалар ва миллий урф-одатларни тушунарли ва қизиқарли усулда намоиш қилади. Подкастлар эса овоз ва ритм воситалари орқали маънавий ва тарбиявий мазмунни ёшлар учун таъсирчан етказиш имконини беради[4].

Шу билан бирга, интерактивлик жиҳатлари ҳам таҳлилда муҳим ўрин эгаллайди: онлайн тестлар, савол-жавоблар, мини-ўйинлар ва анимацияли мисоллар орқали ўқувчилар контент билан фаол алоқада бўлади. Техник сифат эса мультимедиа элементларининг узлуксиз ишлаши, овоз ва визуал эффектларнинг мувофиқлиги ҳамда платформаларда контентнинг барқарорликда намоиш этилишини ўз ичига олади. Буларнинг барчаси контентнинг педагогик ва тарбиявий мақсадларини самарали амалга ошириш, ёшлар диққатини жалб қилиш ва билим ҳамда маънавий ривожланишни таъминлаш имконини беради.

Бешинчи босқич сифатни назорат қилиш ва стандартлар босқичи. Бу педагогик экспертиза жараёнининг асосий элементи бўлиб, болалар контентининг таълимий, тарбиявий ва методик жиҳатдан мувофиқлигини таъминлайди. Педагогик экспертиза натижалари асосида контентдаги ҳар бир элемент – видеороликлар, подкастлар, анимациялар, инфографика ва интерактив машқлар – стандартларга мувофиқ равишда таҳрирланади ва такомиллаштирилади. Бу жараёнда контентнинг мазмуни, визуал ва аудио сифатлари, ёшга мослиги ҳамда миллий қадриятлар ва ахлоқий принципларга мувофиқлиги диққат билан баҳоланади.

Тадқиқот натижалари ва муҳокама

Болалар контентини педагогик экспертизадан ўтказишда комплекс 100 баллик шкала асосида тузилган беш мезон гуруҳига бўлинган тизими ҳамда ‘ксперт кенгаш аъзосининг баҳолаш варағи ишлаб чиқилди[5, 6].

1. Ахлоқий ва маданий мувофиқлик мезонлари. Мазкур мезон гуруҳи болаларда ижтимоий хулқ-атвор ва маънавий қадриятларни шакллантиришга қаратилган. Унда қуйидаги кўрсаткичлар баҳоланади:

- оилавий қадриятларни тарғиб қилиш;
- жамоада ҳамкорлик маданиятини ривожлантириш;
- меҳнатсеварлик ва масъулият ҳиссини шакллантириш;
- миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат.

Тадқиқот натижаларига кўра, мазкур мезонлар болалар контентининг тарбиявий таъсирини белгилашда асосий омил ҳисобланади.

2. Маърифий мазмун сифати. Контентнинг таълимий самарадорлиги унинг илмий аниқлиги ва мазмун бойлигига боғлиқ. Шу сабабли баҳолаш жараёнида:

- маълумотларнинг ишончлилиги;

хатоларнинг мавжуд эмаслиги;
тафаккурни ривожлантирувчи элементлар;
инсонпарварлик ғояларининг акс этиши каби кўрсаткичларга алоҳида
эътибор қаратилади.

3. *Фаол ўрганишни таъминлаш.* Замонавий педагогик ёндашувларга мувофиқ, болалар таълим жараёнида пассив қабул қилувчи эмас, балки фаол иштирокчи бўлиши лозим. Шу нуқтаи назардан баҳолашда:

интерактив элементлар;
ўйин орқали ўқитиш технологиялари;
муаммоли вазиятлар асосида фикрлашни ривожлантириш;
ижобий хулқ-атвор моделлари каби кўрсаткичлар инобатга олинади. Бу мезонлар контентнинг педагогик инновацион даражасини белгилайди.

4. *Ўқув мақсадларига мувофиқлик*

Контентнинг таълим тизимига интеграция қилиниши унинг амалий аҳамиятини оширади. Шу сабаб:

давлат таълим стандартларига мослик;
дарс жараёнига қўшиш имконияти;
болалар нутқ ва коммуникатив кўникмаларига таъсир;
инклюзив таълим талабларига мувофиқлик
алоҳида баҳоланди. Бу мезонлар контентни мактаб таълим тизимига мослаштириш имконини беради.

5. *Ижтимоий масъулият ва хавфсизлик*

Болалар контенти ахборот хавфсизлиги талабларига жавоб бериши лозим. Шу боис:

зўравонлик ва тажовузни оқламаслик;
салбий хулқ-атворни романтиклаштирмаслик;
камситиш ва стереотиплардан холи бўлиши;
гендер тенглик принципларига риоя қилиниши каби кўрсаткичлар муҳим баҳолаш мезонлари сифатида белгиланди.

Хулоса

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, болалар контентини педагогик экспертизадан ўтказишда комплекс мезонлар тизимини жорий этиш контент сифатини ошириш, тарбиявий таъсирни кучайтириш ва ахборот хавфсизлигини таъминлашга хизмат қилади. Таклиф этилган 100 баллик баҳолаш модели амалиётда қўллаш учун қулай бўлиб, эксперт хулосаларининг холислигини таъминлайди.

Мазкур тизим таълим муассасалари, медиа платформалар ва контент ишлаб чиқувчилар фаолиятига жорий этилса, болалар учун хавфсиз, маънавий бой ва таълимий жиҳатдан самарали муҳит яратишга хизмат қилади.

Эксперт кенгаш аъзосининг баҳолаш варағи

Ф.И.Ш.: _____

Ташкилот: _____

Контент номи: _____

Ёш тоифаси: _____

Сана: _____

Кўрсаткичлар	Макс. балл	Балл	Изоҳ
1. Ахлоқий ва маданий мувофиқлик	20		
Оилавий қадриятлар (хурмат, меҳр, масъулият) тарғиби	5		
Жамоада ҳамкорлик ва ижтимоий ҳуққ нормаларига ўргатиш	5		
Меҳнатсеварлик, интизом ва шахсий масъулиятни ривожлантириш	5		
Миллий ва умуминсоний қадриятларга хурмат руҳида тақдим этилиши	5		
2. Маърифий мазмун сифати	20		
Берилган маълумотларнинг илмий аниқлиги ва ишончлилиги	5		
Мазмунда илмий, тил ва фактологик хатоларнинг йўқлиги	5		
Таффақкурни ривожлантирувчи савол ва топшириқлар мавжудлиги	5		

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”**

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

Инсонпарварлик, бағрикенглик ва ижтимоий масъулият ғояларининг акс этиши	5		
3. Фаол ўрганишни таъминлаш	20		
Интерактив иштирок (савол-жавоб, танлаш, ҳаракатли элементлар) мавжудлиги	5		
Ўйин орқали ўқитиш (gamification, edutainment) элементларининг самарали қўлланилиши	5		
Муаммоли вазиятлар орқали мустақил фикрлашни рағбатлантириш	5		
Ижобий хулқ-атвор моделларини намоён этиш	5		
4. Ўқув мақсадларига мувофиқлик	20		
Давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларига мослиги	5		
Дарс жараёнига интеграция қилиш имконияти	5		
Болалар нутқи, мулоқот ва ифодалаш қўникмаларига ижобий таъсир	5		
Инклюзив таълим принципларига мувофиқлиги (барча болалар учун тенг имконият)	5		
5. Ижтимоий масъулият ва хавфсизлик	20		
Зўравонлик, тажовуз ва салбий хулқни оқламаслик	5		
Нотўғри хулқ-атворни романтиклаштирмаслик	5		

Камситиш, стереотип ва салбий образлардан холи бўлиши	5		
Гендер тенглик ва ижтимоий адолат принципларига риоя қилиниши	5		
УМУМИЙ НАТИЖА*			

**Жами балл (100):* _____

Баҳолаш шкаласи:

86–100 балл — Тавсия этилади (юқори сифат)

71–85 балл — Таҳрирдан сўнг тавсия этилади

51–70 балл — Қайта ишлаш талаб этилади

50 ва паст — Рад этилади

Эксперт

хулосаси: _____

Эксперт имзоси: _____

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Болалар учун мўлжалланган миллий контентлар яратиш ва уларни оммалаштиришни қўллаб-қувватлаш чоратадбирлари тўғрисида” ги 15.05.2025 йилдаги ПҚ-183-сон қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қори Ниёзий номидаги Тарбия педагогикаси миллий институтини ташкил этиш тўғрисида” ги 21.06.2024 йилдаги ПҚ-232-сон қарори.
3. Р.Х.Аюпов, С.Қ.Турсунов Рақамли технологиялар: инноватциялар ва ривожланиш истикболлари. Т.: Низомий номидаги ТДПУ, "Нодирабегим" нашриёти, 2020, 377 бет.
4. Файзиева М.Р. Рақамли технологиялар ва сунъий интеллект Т.: Lesson Press, 2023.12,25 б.т.
5. Махмудов А.Х., Сайдалиев А.И. Рақамли дунё ва бола тарбияси [Матн]: методик қўлланма / А.Х.Махмудов, А.И.Сайдалиев. – Тошкент: Bookmany print, 2025. – 100 Б.
6. Махмудов А.Х. Таълимни рақамлаштиришнинг дидактик тамойиллари. Belarus-O‘zbek ilmiy-metodik jurnal.-Ташкент, 2023.-№1.-25-28 б.

**RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA TASVIRIY SAN’AT FANLARIDA
INTERAKTIV ELEKTRON QO‘LLANMALAR ORQALI TALABALARDA
MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI SHAKLLANTIRISH**

Muratov Xusan Xolmuratovich

Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Tasviriy san’at va dizayn kafedrası

Annotatsiya. Maqolada raqamli ta’lim sharoitida tasviriy san’at darslarida interaktiv elektron qo‘llanmalardan foydalanish orqali yoshlarda milliy o‘zlikni anglash va vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Xalqaro tajriba va O‘zbekistondagi ta’lim islohotlari qiyosiy o‘rganilib, raqamli texnologiyalarning (VR/AR, sun‘iy intellekt, multimedia) an’anaviy qadriyatlarini yetkazishdagi o‘rni ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, tasviriy san’at, interaktiv elektron qo‘llanmalar, milliy tarbiya, STEAM, madaniy meros, virtual reallik.

Аннотация. В статье анализируются вопросы развития национального самосознания и чувства патриотизма у молодежи посредством использования интерактивных электронных пособий на уроках изобразительного искусства в условиях цифрового образования. На основе сравнительного изучения международного опыта и образовательных реформ в Узбекистане научно обоснована роль цифровых технологий (VR/AR, искусственный интеллект, мультимедиа) в передаче традиционных ценностей.

Ключевые слова: цифровое образование, изобразительное искусство, интерактивные электронные пособия, национальное воспитание, STEAM, культурное наследие, виртуальная реальность.

Abstract. The article analyzes the issues of developing national self-awareness and patriotic feelings among youth through the use of interactive electronic manuals in fine arts classes in the context of digital education. Based on a comparative study of international experience and educational reforms in Uzbekistan, the role of digital technologies (VR/AR, artificial intelligence, multimedia) in conveying traditional values is scientifically substantiated.

Keywords: digital education, fine arts, interactive electronic manuals, national education, STEAM, cultural heritage, virtual reality.

Raqamli transformatsiya sharoitida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) talabalar hayotining ajralmas qismiga aylanib ulgurdi. O‘zbekistonda olib borilayotgan ta’lim islohotlari, jumladan, Uchinchi Renessans poydevorini yaratish maqsadi gumanitar va san’at yo‘nalishlariga ham raqamli texnologiyalarni chuqur integratsiya qilishni talab etmoqda¹. Tasviriy san’at darslarida O‘zbekistonning boy madaniy merosi, tarixiy obidalari va milliy naqshlarini raqamli formatga (3D modellar, VR, interaktiv ilovalar) o‘tkazish

¹ Mirziyoyev Sh. M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis Senati va Qonunchilik palatasiga navbatdagi murojaatnomasi. 24.01.2020 // O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. – URL: <https://president.uz/oz/3315>.

yoshlarda milliy g‘urur va o‘zlikni anglash tuyg‘ularini rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biridir.

Tadqiqotning maqsadi raqamli muhitda tasviriy san‘at darslarida interaktiv elektron qo‘llanmalardan foydalanish orqali milliy tarbiya g‘oyalarini shakllantirish mexanizmlarini tahlil qilishdan iborat. Ishda xalqaro (STEAM yondashuvi, AI va VR texnologiyalari) va mahalliy tajribalar qiyosiy o‘rganildi hamda T.Favnsning “chigallashgan pedagogika” (entangled pedagogy) nazariyasiga tayanildi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellekt (AI) va virtual reallik (VR) texnologiyalari talabalarning diqqatini jamlashi va kreativligini oshirishga xizmat qiladi. O‘zbekiston sharoitida bu yondashuv amaliyotga joriy etilsa, masalan, Kamoliddin Behzod miniatyuralari yoki Samarqand obidalaridagi naqshlarni VR ko‘zoynaklar yordamida “ichidan” o‘rganish talabada tarixiy buyuklikka daxldorlik hissini uyg‘otadi.

O‘zbek xalq amaliy-bezak san‘atini raqamlashtirish, veb-saytlar va elektron kataloglar yaratish bo‘yicha respublikamizda qator davlat va nodavlat tashkilotlari tomonidan muhim qadamlar tashlanmoqda. Ushbu jarayonda amalga oshirilgan ishlar va yaratilgan raqamli resurslarni quyidagi guruhlariga ajratish maqsadga muvofiq:

– **Elektron arxivlar va ma’lumotlar bazalari:** *Silk Road Digital Archives* (Ipak yo‘li raqamli arxivlari)² loyihasi hamda Ziyonet tarmog‘i qoshidagi *Meros.uz*³ platformasi milliy san‘at asarlarini kataloglashtirishda tayanch vazifasini o‘taydi.

– **Virtual muzeylar tarmog‘i:** O‘zbekiston davlat san‘at muzeyi⁴ hamda Amaliy san‘at va hunarmandchilik tarixi davlat muzeyining rasmiy saytlari⁵, shuningdek, K.Behzod nomidagi MRDI Axborot resurs markazining raqamli bazalari⁶.

– **Ijtimoiy-raqamli loyihalar:** TBC Bank Uzbekistan muassisligidagi *Ornaments* loyihasi (O‘zbekiston amaliy san‘ati vizual bezaklarining ochiq raqamli katalogi)⁷ va O‘zbekiston madaniy merosini o‘rganish, saqlash va ommalashtirish bo‘yicha butunjahon jamiyati loyihalari⁸.

Ushbu platformalar tasviriy san‘at yo‘nalishida ta’lim olayotgan talabalar va professor-o‘qituvchilar uchun ishonchli elektron manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

² <https://silkroad3d.com/>.

³ <https://meros.uz/>.

⁴ <https://www.stateartmuseum.uz/>.

⁵ <https://new.muzeyart.uz/>.

⁶ <https://t.me/armmrldi>.

⁷ <https://tbc-ornaments.uz/>.

⁸ <https://society.uz/uz>.

Biroq, mazkur resurslarni ta’lim jarayoniga shunchaki ma’lumot sifatida emas, balki bevosita interaktiv tarzda integratsiya qilish pedagogikadan maxsus yondashuvni talab etadi.

O‘zbek millati kontekstida zamonaviy interaktiv qo‘llanmalar dars jarayoniga to‘g‘ri tatbiq etilsa, quyidagi mexanizmlar orqali milliy tarbiyaga bevosita xizmat qiladi:

– **Tarixiy vizualizatsiya va animatsiya:** Buyuk mutafakkirlar va musavvirlar hayoti, shuningdek, “Qalamtasvir” va “Rangtasvir” kabi fundamental fanlar tarixini yorituvchi vizual roliklar yaratish. Bunda matnni ovozashtirish (TTS) va sun’iy intellekt video generatorlari imkoniyatlaridan foydalanish o‘quvchining materialni qabul qilish tezligini oshiradi.

– **Interaktiv madaniy simulyatsiyalar:** O‘zbek xalq amaliy san’ati (kulolchilik, ganchkorlik) texnologiyalarini raqamli muhitda bosqichma-bosqich o‘rgatuvchi ilovalar yaratish. Masalan, *iSpring Suite* yoki *Genially* kabi dasturlarning dialogli simulyatorlari orqali talabani ma’lum bir tarixiy davr ustaxonasi muhitiga virtual tushirish mumkin.

– **Amaliy-ijodiy muhitni raqamlashtirish:** Oliy ta’lim muassasalari qoshidagi ijodiy “Art-studio” va to‘garaklarda talabalar nafaqat an’anaviy san’atni, balki milliy naqsh va miniatyuralarni *CorelDRAW* kabi grafik dasturlarda raqamli loyihalashni o‘rganishlari milliy merosning zamonaviy dizaynga uzviy ko‘chishini ta’minlaydi.

– **Moslashtirilgan ta’lim (AI orqali):** Sun’iy intellekt yordamida har bir o‘quvchiga uning individual qiziqishlaridan kelib chiqib o‘zbek san’atining turli qirralarini (arxitektura, liboslar dizayni va h.k.) avtomatik tavsiya etish tizimini yo‘lga qo‘yish⁹.

Raqamli texnologiyalarning ta’limdagi ulkan salohiyatiga qaramay, ularni amaliyotga joriy etish jarayoni o‘ziga xos to‘siqlarga ham yuz kelmoqda. Birinchidan, raqamli muhitda ijodiy erkinlik va madaniy merosning asl nusxasiga sadoqat o‘rtasida muayyan ziddiyat mavjud¹⁰. Talabalar zamonaviy grafik dasturlar yoki sun’iy intellekt vositalaridan foydalanganda milliy naqshlar, tarixiy faktlar yoki an’anaviy ranglar uyg‘unligini buzib ko‘rsatish xavfi yuzaga keladi. Bu esa raqamli san’at darslarida pedagoglardan nafaqat texnik bilim, balki kuchli ma’naviy-estetik yo‘naltiruvchilikni talab etadi.

⁹ Liu Y. The use of deep learning and artificial intelligence-based digital technologies in art education / Y. Liu, C. Zhu // Scientific Reports. – 2025. – Vol. 15.

¹⁰ Rizvić S. Interactive digital storytelling: bringing cultural heritage in a classroom / S. Rizvić, D. Boskovic, V. Okanovic [et al.] // Journal of Computers in Education. – 2019. – Vol. 6, № 1. – P. 143-166. – DOI: 10.1007/s40692-018-0128-7.

Ikkinchidan, AKT infratuzilmasining notekis taqsimlanishi va ayrim hududlarda pedagoglarning raqamli savodxonlik darajasi yetarli emasligi jiddiy amaliy muammo hisoblanadi¹¹. Shu sababli, tadqiqotchi T. Favns ilgari surgan “chigallashgan pedagogika” (entangled pedagogy) nazariyasi O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun juda dolzarbdir. Ya’ni, texnologiyani qo‘llash sof texnik jarayon bo‘lib qolmasdan, balki pedagogik va milliy maqsadlardan ajralmas bo‘lishi hamda mahalliy sharoitlarga (jumladan, qishloq maktablarining moddiy-texnik imkoniyatlariga) moslashtirilishi zarur¹². O‘quv jarayoniga murakkab VR uskunalarini olib kirish imkoni bo‘lmagan hududlarda, hech bo‘lmaganda oson ishga tushuvchi va oflayn rejimda ishlay oladigan interaktiv elektron darsliklar yoki mobil ilovalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta’lim muhitida tasviriy san’at fanlarida interaktiv elektron qo‘llanmalardan foydalanish O‘zbekiston yoshlarini milliy g‘oyalar, vatanparvarlik va o‘zlikni anglash ruhida tarbiyalashda kuchli innovatsion strategiya hisoblanadi. Multimedia va raqamli vizualizatsiya vositalari orqali talabalar milliy san’atimizni nafaqat tashqi kuzatuvchi sifatida ko‘radi, balki uning bevosita ijodkor ishtirokchisiga aylanadi. Biroq xalqaro nazariyalarni amaliyotga muvaffaqiyatli joriy etish uchun O‘zbekistonning ta’lim muhitiga xos quyidagi qadamlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini tayyorlash tizimini takomillashtirish hamda oliy o‘quv yurtlari o‘quv dasturlariga an’anaviy san’at va raqamli texnologiyalar integratsiyasini o‘rgatuvchi maxsus modullarni kiritish.

2. O‘zbek mentalitetiga moslashtirilgan, milliy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi milliy o‘quv platformalari va interaktiv ilovalarning pedagogik samaradorligini o‘lchash bo‘yicha empirik tadqiqotlarni ko‘paytirish.

3. Chekka hududlar va qishloq maktablarida raqamli san’at ta’limining uzviyligini ta’minlash uchun oflayn rejimda ishlovchi elektron resurslar bazasini yaratish.

4. Kelgusida sun’iy intellekt va immersiv texnologiyalarning tasviriy san’at ta’limiga ta’sirini yanada chuqurroq o‘rganish sohaga oid ilmiy izlanishlarning istiqbolli yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoyev Sh. M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis Senati va Qonunchilik palatasiga navbatdagi murojaatnomasi. 24.01.2020

¹¹ Stavridi S. The role of interactive visual art learning in development of young children’s creativity / S. Stavridi // Creative Education. – 2015. – Vol. 6, № 21. – P. 2274-2282.

¹² Favns T. An Entangled Pedagogy: Looking Beyond the Pedagogy—Technology Dichotomy / T. Favns // Postdigital Science and Education. – 2022. – Vol. 4, № 3. – P. 711-728. – DOI: 10.1007/s42438-022-00302-7.

2. Abdulrahman M. D. Multimedia tools in the teaching and learning processes: A systematic review / M. D. Abdulrahman, N. Faruk, A. A. Oloyede [et al.] // *Heliyon*. – 2020. – Vol. 6, № 11. – P. 312.
3. Fawns T. An Entangled Pedagogy: Looking Beyond the Pedagogy—Technology Dichotomy / T. Fawns // *Postdigital Science and Education*. – 2022. – Vol. 4, № 3. – P. 711-728. – DOI: 10.1007/s42438-022-00302-7.
4. Liu Q. Interactive study of multimedia and virtual technology in art education / Q. Liu, H. Chen, M. J. C. Crabbe // *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*. – 2021. – Vol. 16, № 1. – P. 80-93. – DOI: 10.3991/ijet.v16i01.18227.
5. Liu Y. The use of deep learning and artificial intelligence-based digital technologies in art education / Y. Liu, C. Zhu // *Scientific Reports*. – 2025. – Vol. 15.
6. Peppler K. Theorizing the nexus of STEAM practice / K. Peppler, K. Wohlwend // *Arts Education Policy Review*. – 2018. – Vol. 119, № 2. – P. 88-99. – DOI: 10.1080/10632913.2017.1316331.
7. Rizvić S. Interactive digital storytelling: bringing cultural heritage in a classroom / S. Rizvić, D. Boskovic, V. Okanovic [et al.] // *Journal of Computers in Education*. – 2019. – Vol. 6, № 1. – P. 143-166. – DOI: 10.1007/s40692-018-0128-7.
8. Rong Q. Research on the Influence of AI and VR Technology for Students' Concentration and Creativity / Q. Rong, Q. Lian, T. Tang // *Frontiers in Psychology*. – 2022. – Vol. 13. – P. 767689. – DOI: 10.3389/fpsyg.2022.767689.
9. Septiani A. N. S. I. Development of interactive multimedia learning courseware to strengthen students' character / A. N. S. I. Septiani, T. Rejekiingsih, Triyanto, Rusnaini // *European Journal of Educational Research*. – 2020. – Vol. 9, № 3. – P. 1267-1280. – DOI: 10.12973/eu-jer.9.3.1267.
10. Sofi-Karim M. Online education via media platforms and applications as an innovative teaching method / M. Sofi-Karim, A. O. Bali, K. Rached // *Education and Information Technologies*. – 2023. – Vol. 28, № 1. – P. 507-523. – DOI: 10.1007/s10639-022-11188-0.
11. Stavridi S. The role of interactive visual art learning in development of young children's creativity / S. Stavridi // *Creative Education*. – 2015. – Vol. 6, № 21. – P. 2274-2282.

ELEKTRON TA'LIM RESURLARI VA RASMIY VEB-SAYTLAR

12. Silk Road Digital Archives (Ipak yo'li raqamli arxivlari) loyihasi rasmiy sayti. <https://silkroad3d.com/>.
13. Ziyonet tarmog'i Resurs markazining "Meros" platformasi. <https://meros.uz/>.
14. O'zbekiston davlat san'at muzeyi rasmiy sayti. <https://www.stateartmuseum.uz/>.
15. O'zbekiston amaliy san'ati va hunarmandchilik tarixi davlat muzeyi rasmiy sayti. – <https://new.muzeart.uz/>.
16. Ornaments: O'zbekiston amaliy san'ati vizual bezaklarining ochiq raqamli katalogi (TBC Bank Uzbekistan loyihasi). <https://tbc-ornaments.uz/>.
17. O'zbekiston madaniy merosini o'rganish, saqlash va ommalashtirish bo'yicha butunjahon jamiyati rasmiy sayti. <https://society.uz/uz>.
18. Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti Axborot resurs markazi rasmiy kanali. <https://t.me/armmrdi>.

VIZUAL TAFAKKUR – ANALITIK TAHLIL MAHSULI

Musurmonkulova Oysuluv Yulbekovna

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti,
O‘zbek adabiyoti va uni o‘qitish metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi, mustaqil
izlanuvchi*

Annotatsiya. Maqolada vizual tafakkur, dramatik asarlar va uning o‘ziga xos xususiyati haqida so‘z boradi. Umumta’lim maktablarining adabiyot darslarida komediya janriga xos parda, sahna, dialog, qahramon nigohi va harakatlaridagi belgilarni farqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Asarning ijtimoiy-siyosiy, tarbiyaviy- ma’naviy o‘rnini adabiy tahlil jarayonlarida o‘quvchilarning shaxsiy qarashlarini asoslashga o‘rgatish yuzasidan ayrim tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: vizual tafakkur, analitik tahlil, sahna orti, komediya janri, muqobil tasvir, vizual taassurot, lateral idrok.

Annotation. The article discusses visual thinking, dramatic works, and their distinctive features. In literature classes at general secondary schools, it is important to distinguish elements typical of the comedy genre, such as acts, scenes, dialogue, the characters’ perspectives, and their actions. Some recommendations are provided on teaching students to justify their personal views during the process of literary analysis by considering the socio-political and educational-spiritual significance of a work.

Keywords: visual thinking, analytical analysis, off-stage elements, comedy genre, alternative depiction, visual impression, lateral perception.

Аннотация. В статье рассматриваются визуальное мышление, драматические произведения и их характерные особенности. На уроках литературы в общеобразовательных школах важное значение имеет умение различать элементы, присущие жанру комедии, такие как акт, сцена, диалог, взгляд персонажа и его действия. Также приводятся некоторые рекомендации по обучению учащихся обоснованию своих личных взглядов в процессе литературного анализа с учетом социально-политического и воспитательно-духовного значения произведения.

Ключевые слова: визуальное мышление, аналитический анализ, закулисные элементы, жанр комедии, альтернативное изображение, визуальное впечатление, латеральное восприятие.

Yurtning siyosiy-ijtimoiy islohotlar qatori ma’naviy-ma’rifiy yo‘nalishlarida ham asrlarga teng o‘zgarishlar yuz berdi. Mafkuraviy manzaraga xayoli qochmaydigan, o‘z pozitsiyasini himoya qila oladigan, mafkuraviy immuniteti kuchli yoshlarni tarbiyalash, ularning qiziqishlari asosida ta’lim sifatini ko‘tarish va imkoniyatlar yaratish ustuvorligi ortdi. Darhaqiqat, **“Ta’lim sifatini oshirish – Yangi O‘zbekistonni rivojlantirishning yagona to‘g‘ri yo‘li”** [Mirziyoyev, 2022: 2].

Ta’lim muassasalarida to‘plangan tajriba mazmuni o‘quvchi qiziqishi, individualligining haqiqiy ehtiyojlari mos kelmay qoldi. Adabiyot darslarida dunyoviy ilm-ma’rifatni targ‘ib etish, badiiy matnning inson tuyg‘usiga ta’siri,

obrazli tafakkurni rivojlantirishda mantiqiy, hayotiy, tanqidiy qarashlarga ahamiyat berilgan bo‘lsa, bugunga kelib, yangilanishlarga mos adabiy-ijodiy tasavvurning konseptual strategiyasini takomillashtirish zarurati mavjud.

“Ta’limning turli bosqichlarida bolaning yosh xususiyatlarigina emas, hatto asarning janri, uslubi ham uni o‘qitish, o‘rganishda o‘ziga xos yondashuvlar bo‘lishini taqozo etadi” [To‘xliyev, 2010: 14]. Jumladan, dramatik tahlil xususiyati shartlilik talablariga bo‘ysunadi. Dramada hikoyachining yo‘qligi faol tasavvurni talab qiladi. Harakatning taqdimi o‘quvchilarga hikoya yo‘nalish, qahramon muloqoti, obraz xarakteri, vizual tafakkur va mohiyat mazmuniga ishora qiladi. “Majoziy assotsiatsiyalarni qo‘zg‘atadigan majoziy atamalar paydo bo‘lib, ular nafaqat hodisaning asosiy ma’nosini, balki ohanglarni ham ifodalaydi [Kojevnikova, 1987: 798]. O‘quvchilar hayot falsafasida o‘z taqdiriga aloqador tushunchalarni kashf etishadi. “...garchi ta’lim tizimlari odatda bilimlarni tarqatish va saqlashga qaratilgan bo‘lsa-da, ta’lim sohasidagi innovatsiyalar va texnologiyalarni rivojlantirish uchun o‘qitish va ijodkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega” [Yalcinalp, 2019: 2].

Muallif tasvirlagan badiiy manzara ijtimoiy voqelikdagi yangicha holat ba’zan ijodkorning oddiy intim ifodasidan chuqur ijtimoiy ma’no topishga olib keladi. Professor Q. Yo‘ldoshev ta’kidlaganidek: “Badiiy tahlil adabiy asarning muallif ko‘zda tutgan hamda asar tekshirilayotgan vaqtdagi badiiy va hayotiy mantig‘i hamda estetik jozibasini anglashga yo‘naltirilgan ilmiy faoliyatdir” [Yo‘ldoshev, 2009: 89].

Adabiyot darslarida o‘quvchilar fikrlashida ongdagi to‘g‘ri qarorlarni topishga o‘rgatish, fikrlarini asoslash yo‘llarida o‘qituvchiga lateral-kreativ yondashuv birmuncha qulayliklar yaratadi. Bugungi texnika asri cheksizlik olamining ma’lumotlari bo‘roniga mos keladigan chiziqli yechimlar emas, balki adabiy tahlil strategiyasini amalga oshirishga yangi yondashuv: ko‘p chiziqli yechimlarni taqozo etadi. Analitik tahlilda o‘quvchilar muammoni turli tomondan o‘rganishni maqsad qiladi. Asar qaysi janrda bo‘lmasin undagi unsurlarni o‘rganadi, qismlarga ajratadi, ularning bog‘liqlik o‘rinlarini aniqlaydi. Tahlilda o‘quvchilar lateral yondashuv asosida narsa-hodisaning tashqi ma’nolari haqida fikr bildiribgina qolmay, uning ichki – botiniy ma’no qatlamlarini ham aniqlashga urinadi. Tahlil jarayonlarida tezkorlik talab qilinadigan metod va usullarni qo‘llab bo‘lmaydi.

Q.Husanboyeva o‘z izlanishlarida bu haqda shunday yozadi: “Odamning ko‘ngli undagi Allohning mulkiga ijobiy tuyg‘ularni olib kiradigan, ruhiyatini sog‘lomlashtiradigan, ma’naviyatini tozalaydigan adabiyotdan to‘g‘ri foydalanishni ham bilish kerak. Bu pedagogika... Ko‘rinadiki, adabiyot bilan ishlash

metodikasining mavqeyi uchun adabiyotning o‘zidan ortiq bo‘lsa ortiq, lekin kam emas” [Husanboyeva, 2022: 10].

Muallif nuqtayi nazarini, asardagi voqea sababini, mavhum o‘rinlarni, matn tagma‘nolarini, qahramon xarakterini tushunish masalalarini metodika yengillashtiradi. Vizual fikrlash taxmin va farazlarni ochiqlash, oqibatning sabablarini muqobillarda sinab ko‘rishga undaydi.

Vizual fikrlash g‘oyalari tushunchalarni analitik tarzda ifodalash natijasida paydo bo‘ladi. Bu e‘tiborli bo‘lish, ilg‘ash, boshqalarga nisbatan sezgirlik ko‘rsatish jarayoni sifatida belgilanadi. Adabiy ta’lim jarayonida matn belgilaridan farqli o‘laroq, vizual tasvirlar (elementlar) sezilarli darajada xotirada saqlanadi.

9-sinflarda Sh.Boshbekovning “Temir xotin” komediyasini o‘qitishda [Nurmuhammadov, 2025: 215] sahna parchalarini ko‘rishadi. Harakatning taqdimi o‘quvchilarga hikoya yo‘nalishi, qahramon muloqoti, obraz xakteri, vizual tafakkur va mohiyat mazmuniga ishora qiladi. Dramatik tahlilda sahna muloqoti, yashirin xarakterlar o‘quvchidan ironik (qarshi kinoya) anglash darajasini ko‘rsatadi. “Kulguli holat xunuklikning bir qismi xolos. Aslida, kulguli narsa bu hech kimning dilini og‘ritmaydigan va hech kimga zarar keltirmaydigan ba’zi bir nuqson...” [Aristotel, 1980: 14]. O‘quvchilar yondashuvda komediyadagi kulguli tasvirlar ostidagi illatlar sababini ochishga qaratiladi. Komediya lateral-kreativ yondashuv o‘quvchi fikrlarida mutanosiblikni taqozo etadi.

“Temir xotin” komediyasida suhbatlar orqali Qo‘chqor monologi muqobil variantlari ustida ishlanganda, o‘y va so‘z motivlari farqlanadi. Asar tahlilida vizuallik bilan sahna tuzilishi, ijtimoiy muhit, hayotiy sharoit, qahramon nutqi, fantaziya qiluvchi ongning fenomenologik tuzilishi o‘zaro qorishiq bo‘ladi. Qo‘chqor obrazi orqali jamiyatdagi illatlar ochilganini kuzatish mumkin.

Matn: “Alomat: – Axir yolg‘on xuddi rostday qilib gapiriladi-da Hamma ishonadi. Hatto gapirayotgan odam o‘zi ham! Qani mundoq o‘tiring-chi.

Qo‘chqor: – Qo‘ying, nima keragi bor baribir yig‘lamayman.

Alomat: – Yig‘laysiz... (Qo‘llarini boshi uzra harakatlantirib) Yig‘laysiz... Chunki juda ezilgansiz. Yuragingizga qil siymaydi. Ich-ichingizdan bir nima toshib kelaypti. Hech kimning rahmi kelmaydi, birov dardingizga sherik ham bo‘lmaydi. O‘z yog‘ingizga o‘zingiz qovrilib yashayapsiz. Aft-angoringizga bir qarang, qirqqa kirgan yigitsiz-u, ko‘rgan odam sizni ellikka kirgan odam deb o‘ylaydi. Qurib-qaqshab borayapsiz. Esingizni tanibsizki, tinmay mehnat qilasiz, lekin hech biringiz ikki bo‘lmaydi... Kim issiqda neylon ko‘ylak kiyadi” [Nurmuhammadov, 2025: 215].

Tahlil jarayonida o‘quvchilar, asosan, qahramonning xakteri va zamonga bog‘liq tafsilotlar haqida fikr bildirishgan. O‘qituvchi jamiyatdagi asosiy ziddiyatlar

va ular o‘rtasidagi bog‘lanishlarni analitik tahlilga tortganda har bir qahramon zamon qahramoni ekanligi va hikoyachining o‘zgarish o‘rinlarini anglashgan. Adabiy tahlilda “6 ta shapka” metodi qulaylik yaratadi: muqobil variantlarni ko‘rib chiqish; g‘oyaga shubha bildirish; yangi g‘oyalar qo‘shish kabi.

Qizil shapka. Estetik (taxmin) jarayon. Qo‘chqorning ayoliga va Alomatga bo‘lgan tuyg‘usi va Alomat haqiqiy ayol bo‘lganida voqea o‘zgarishi ustida ishlashadi.

Sariq shapka. Ijodiy (baho) jarayon. Muallif nega, ayol timsolini tasvirlashda robotdan foydalangani haqida mulohazalarini bildirishadi?

Qora shapka. Analitik (hukm) jarayon. Asardagi asosiy muammolar nimalarda ko‘rinadi. “Sizningcha, qaysi harakat (so‘z) noto‘g‘ri?” savoli yuzasidan asos ishlab chiqishadi.

Yashil shapka. Didaktik jarayon (avtoritetli sharh) Ayol rahbar mafkuraviy muammoni qanday ijobiy hal etish mumkin? savol asosida muqobil variantlar ishlab chiqiladi.

Oq shapka. Kommunikativ (faktik) jarayon (adresat bilan aloqa) O‘quvchilar Qo‘chqor va Qumri munosabatini qayta yaratishadi

Moviy qalpoq. Logik (fikr) jarayon. Ijtimoiy ongni baholash qahramonning ichki “men”ini o‘ylashga yo‘naltiradi.

Muallifning Qo‘chqor va Alomatning hazil dialogini, o‘zbek millatiga xos bo‘lmagan an‘analarni tushunish chetdan baholash muhim. O‘quvchilar uchun komediyadagi hazil-mutoyibalarni qabul qilish oson, ammo libos (ko‘ylak, kalish), rekvizit (Olimjon tadqiqoti), harakat (Alomat), imo-ishora (Alomat harakati), dialog kuchi va ohangining ahamiyatli o‘rinlari tahlilda ochiladi.

Vizual fikrlashda analitik tahlil mavhum g‘oyalarni oydinlashtiradi. Bular quyidagilar: a) Sahna, qahramon nigohi (“Ha endi” – Qo‘chqorning yuz ifodasi) g‘oyaning asosiy elementlariga ustuvorlik berishga yordam beradi; b) Shaxsiy his-tuyg‘ularini baholashni rivojlantiradi; d) Xatti-harakatlariga qo‘shimcha ma’no (“Birov sizga hayotidan noliyaptimi” – yig‘lagidek bo‘lib) yuklaydi; e) Hamkorlik va ijtimoiy hayot makon va zamonni anglashga (“Paxtakorman”) oyna tutadi; f) Tasvirlar (nuqtayi nazarlar) sizning nima deb o‘ylayotganingiz va unga javob berishingiz haqida nazoratisiz taassurotni idrok ettiradi; g) Sahnadagi muloqot umumiy til, kommunikativ madaniyatni anglatadi; g‘) So‘z (monolog, diolog) ma’nolari tajriba bilan uyg‘unlashadi. Ushbu taassurotlarni boshqarish har bir o‘quvchi o‘zi hal qilishi kerak bo‘lgan emotsional-kognitiv majburiyatdir. G.K. Selevko inson o‘rganish fuksiyalarini shunday izohlaydi: “ta’lim modeli aqliy tahlil mahsuli sifatida ishlaydi, keyin esa o‘zi inson aqliy faoliyatining maxsus vositasi bo‘lishi mumkin” [Selevko, 1998: 230]. O‘quvchilar asarning vedo lavhalarini

ko‘rish orqali ko‘proq o‘z bo‘shliqlari haqida o‘ylaydi. Analitik tahlilda perspektiv faqat bitta belgi yoki xulosa bilan chegaralanmaydi:

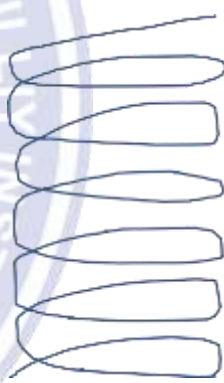
- oddiy ketma-ketlik emas, qahramon tuyg‘usi ko‘rsatiladi;
- ichki (ruhiy) va tashqi (ijtimoiy) omillar ajratiladi;
- jamiyatdagi axloqiy tushunchalar aniqlanadi;
- o‘quvchi sababni emas, o‘zgarish nuqtasini izlaydi.

Axloqning ijtimoiy muhokamasi qaysi janrda bo‘lmasin, yozilmagan qoidalarga amal qilinadi. Ma’naviy kamolot yashirin ishonchga asoslanadi. Erkak kishining mag‘rurligini ayollar timsolida ko‘rsatadi. Komediya aytilgan yoki sodir bo‘layotgan voqea uyg‘unligi kuchli. Aristotel ta’biricha, “hayotning taqlidi” inson tabiatini aniq aks ettirgani uchun muvaffaqiyatlidir.

Analitik tahlil jarayonidagi “6 ta shapka” metodiga natijasini oshirishga qaratilgan “Muvozanat spirali” usulidan foydalanish tavsiya etiladi. O‘quvchilarga spiralni to‘xtatadigan gap tuzish topshiriladi (1-jadvalga qarang).

1-jadval

Lateral fikr bildirish spirali

O‘zingizga tashqaridan bir qarang, qaysi zamonda yashayapsiz? →	
Havas qilaverib, orzu qilaverib charchagansiz. Holdan toygansiz! →	
Biron tirik jon siz bilan hisoblashadimi? Birovga gapingiz o‘tadimi? →	
Majlislarda qo‘l ko‘tarish-u, chapak chalishni bilasiz. Boshqa hech baloni hal qilmaysiz... →	
Bolalaringizning o‘zingizga o‘xshamasligini istaysiz, demak kimligingizni bilasiz! →	
Yaralar toshga aylangan – og‘riq sezmaydi. →	

Guruh tomonidan tuzilgan, “Birov bilan hisoblashish umuman kerak emas, ammo inson yakka holda faoliyat yuritmasligi sababli insongarchilik kerak”, “Har qanday avlod bir-biriga o‘xshamasligi tabiiy”, gaplar muhokamadan o‘tadi. Gap tuzish uchun ham har bir spiral burilishida keltirilgan gapni (asardagi matn mohiyatini) tushunishi kerak. Masalan, birinchi gap umumiy muhokamadan o‘tmagan.

O‘qituvchi tashqaridan fikrlashga yo‘naltirarkan, ba’zan matn g‘oyasini buzish kerak bo‘ladi. Shunda lateral fikrlar o‘quvchi ongida **kognitiv anglash** → **semantik**

izlanish → muqobil talqin → metakognitiv refleksiya zanjiri orqali shakllanadi. Mazkur analitik tahlilga qaratilgan lateral yondashuv o‘quvchini tayyor bilimlarni o‘zlashtiruvchi obyekt emas, balki **ma’no ishlab chiqaruvchi, hayotiy xulosa oluvchi intellektual subyekt** sifatida kamol toptiradi. O‘quvchilarning tafakkuri qay darajada qoliplashganligini, vizual tasavvuridan qay darajada foydalanayotganini, vaziyat talab qiladigan ijtimoiy funksiyalargina bajarilayotganini, jamiyat bilan bog‘laydigan axborot signallarining zaiflashayotganini hamda fikrlar miqdori qachon sifatga aylanishini ko‘rib chiqishni taqozo etadi.

Analitik tahlil jarayoni umumiy 4 bosqichni qamrab oladi:

1. Muammoga ishonish. Bu subyektning tuyg‘u dinamikasiga bog‘liq xususiyat bo‘lib, muammoning tarbiyaviy ahamiyatini anglashni o‘z ichiga oladi.

2. Voqeani tahlil qilish. Qahramon harakatining sabab va oqibatini baholash uchun axloqiy, tarbiyaviy, ijtimoiy asoslarga tayanadi.

3. Baholash. Harakat jarayoni, nuqtayi nazarlar (Olim, Qo‘chqor, Alomat, Qumri), qaror va uning natijalarini baholash kelajakdagi axloqiy mulohazalar uchun muhimdir. O‘zini o‘zi baholashga asoslanadi.

4. Qarorni asoslash. Adabiy tahlilda mulohazalar qaror sifatida umumlashtirilmaydi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini asoslashi bilan belgilanadi.

Qo‘chqorning sodda nutqiga yuklangan ma’noda shaxs fenomeni analitik tahlilda bilinadi. Birinchidan, oila boshqaruvchisining jamiyat oldida mas’uliyati tasvirlangan bo‘lsa, ikkinchidan, u jamiyat hayotini ochib ko‘rsatish, mehnat umrini tugatayotgan siyosatning adolatsizligi o‘quvchilarni siyosiy-ijtimoiy o‘zgarishlar bilan tanishtiradi.

O‘quvchilarning nazariy bilimlarini solishtirish va xulosalash bilan bog‘liq bilimlar semantik talqin, konseptuallashtirish natijasida shakllanadi. Amaliyotga asoslangan empirik va nazariy bilimlar o‘rtasidagi munosabat dialektikasi shundayki, ular o‘zaro bir-biriga o‘tish xususiyatiga ega. “Yuqori ijodkorlik, shuningdek, qo‘zg‘atuvchi neyrotransmitterlarni kodlaydigan genlarning mutatsiyalari bilan ham sezilarli darajada bog‘liq” [Zhaowen, 2018: 164]. O‘quvchilarning drama orqali “siyosat”, “jamiyat”, “texnika”, “ilm”, “mehnat”, “an’ana”, “turmush”, “oilalar”, “ayol”, “muhit” haqida tavsifi va interpretatsiyalash (protseduralar to‘plami) tahlili tasavvurini orttiradi.

Adabiy elementlarni analitik tahlil konstruksiyasi desak, bu gipotezani tekshirishning ilmiy usuli darajasiga teng. Chunki o‘quvchilar tarix, jamiyat orqali o‘z maqsadlarini o‘ylaydi. Demak, matnda maqsadlar birlashuvi mavjud.

Analitik tahlilda vizual taassurot ham lateral idrokka hissa qo‘shadi. Asar olamida shunday kuch borki, ta’sirlanmay iloj bo‘lmaydi. O‘quvchilarning

taassurotlari ularni teran, qayta-qayta o‘ylash, baholashga majbur qiladi. Hatto, o‘quvchilarning asardan olingan taassuroti ularni boshqalarning o‘zi haqidagi pozitsiyasini belgilaydi. O‘quvchilarning taassurotlar muvozanati goh qoralashi, goh qo‘shilishi mumkin, qahramon so‘zlaridan foydalanadi, fikrlarini o‘zgartiradi, tizimlashtiradi.

Jamiyatni tushunish, uning o‘zaro aloqalari va milliy muammolarining chuqur ta’sirlari adabiy metodikaning badiiy xususiyatlar bilan birga bir-biridan ajralmas ekanligida. Buning uchun o‘qituvchining ijodkorligi: o‘quvchi qiziqishini aniqlash, mavzuni yetkazish metodlarni tanlash, motivatsiyani oshirish, adabiy tahlil asosida analitik tahlil qilish kabi talablar jamlanmasi o‘quvchi ijodkorligini yaratadi. Zero, globalizatsiya, jamiyatning badiiy xususiyatini, ya’ni matnning barcha tarkibiy tushunchalarini qanday o‘rganish emas, nima uchun o‘rganish kabi muammolarni masala qilib qo‘ymoqda. Bu talabni hamma har xil tushundi va tushuntirmoqda.

XXI asr tizimli inqirozining muhim sabablaridan biri – yoshlarning aql-zakovati va emotsional intellekti zaiflashuvining oldini olishda adabiyotning badiiy-tarbiyaviy mavqeyi uning jamiyat taraqqiyotida o‘ziga xos o‘rnini belgilashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2022 йил 20 декабрь куни Олий Мажлисга ва Ўзбекистон халқига йўллаган Мурожаатномаси.
2. Аристотел. Поэтика. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980.
3. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o‘qitish metodikasi. Darslik, 1-qism. – Toshkent: Innovasiya-Ziyo, 2022.
4. Кукушин В.С. Теория и методика обучения. – Ростов-Дон: Феникс, 2005.
5. Кожевникова В.М., Николаева П.А.. Литературный энциклопедический словарь— М.: Советская энциклопедия, 1987.
6. Nurmuhammadov J., Yusupova.D., Olimjanov O. Adabiyot. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 9-sinfi uchun darslik. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2025.
7. Тўхлиев Б. “Адабиёт ўқитиш методикаси” – Тошкент: Янги аср авлоди, 2010.
8. Йўлдош Қ. Бадий таҳлилнинг назарий муаммолари. Илмий хабарнома, № 3. – Андижон: АДУ, 2009.
9. Yo‘ldoshev Q. va boshq. Adabiyot. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 9-sinf uchun darslik. – Toshkent: O‘zbekiston NMIU, 1919.
10. Yalcinalp S. Creativity and Emerging Digital Educational Technologies: A Systematic Review. TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology – 2019.

SOCIO-PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING AESTHETIC TASTE AND DESIGN SKILLS IN STUDENTS USING DIGITAL TECHNOLOGIES

Norbutayeva Dilafruz Abdurasulovna

Researcher of the Qori Niyoziy National Institute of Educational Pedagogy

Annotation. *This article highlights the socio-pedagogical mechanisms of cooperation with the family in the development of students' artistic and aesthetic taste and design skills. The content, forms, and methods of cooperation between the educational institution and the family are analyzed. Also, the role of parents in the process of artistic and aesthetic education, their involvement in creative activity is substantiated as an important factor in the formation of students' design skills. The article provides practical recommendations based on the scientific views of domestic and foreign pedagogical scientists.*

Keywords: *artistic and aesthetic taste, design skills, family and school cooperation, socio-pedagogical mechanisms, creative activity, aesthetic education.*

Аннотация. *В статье рассматриваются социально-педагогические механизмы взаимодействия с семьей в процессе развития у учащихся художественно-эстетического вкуса и проектных умений. Анализируются содержание, формы и методы сотрудничества образовательного учреждения и семьи. Обосновывается роль родителей в художественно-эстетическом воспитании и их вовлеченность в творческую деятельность как важный фактор формирования проектных умений учащихся. В статье даются практические рекомендации, основанные на научных воззрениях отечественных и зарубежных ученых-педагогов.*

Ключевые слова: *художественно-эстетический вкус, проектные умения, взаимодействие семьи и школы, социально-педагогические механизмы, творческая деятельность, эстетическое воспитание.*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o'quvchilarning badiiy-estetik didi va loyihalash ko'nikmalarini rivojlantirishda oila bilan hamkorlik qilishning ijtimoiy-pedagogik mexanizmlari yoritilgan. Ta'lim muassasasi va oila hamkorligining mazmuni, shakl va usullari tahlil qilingan. Shuningdek, badiiy-estetik tarbiya jarayonida ota-onalarning o'rni, ularning ijodiy faoliyatga jalb etilishi o'quvchilarda loyihalash ko'nikmalarini shakllantirishning muhim omili sifatida asoslab berilgan. Maqolada mahalliy va xorijiy pedagog olimlarning ilmiy qarashlariga asoslangan amaliy tavsiyalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *badiiy-estetik did, loyihalash ko'nikmalari, oila va maktab hamkorligi, ijtimoiy-pedagogik mexanizmlar, ijodiy faoliyat, estetik tarbiya.*

In the modern educational process, the issue of the comprehensive development of the individual is not limited to intellectual knowledge, but also requires the formation of students' aesthetic culture, creative thinking, and the ability to perceive the environment based on the criteria of beauty. In particular, the development of artistic and aesthetic taste and design skills in students plays an important socio-pedagogical role in increasing the social adaptation, creative

activity, and cultural level of the individual. Analysis of this process from the point of view of social pedagogy allows for a deep understanding of the interrelationships between social institutions involved in the development of the student’s personality - family, school, and society.

Artistic and aesthetic taste represents a person’s ability to perceive, evaluate, and react to works of art, the environment, architectural and design objects.

Design skills are practical activities aimed at consciously designing, decorating, and improving the space, object, or visual environment based on the student’s aesthetic imagination. These skills are inextricably linked, artistic and aesthetic taste forms the theoretical and aesthetic basis of design activity, and design skills form the practical expression of aesthetic desire.

From a socio-pedagogical point of view, artistic and aesthetic taste and design skills are not only personal qualities of a person, but also a complex of competencies that are formed in their interaction with the social environment. The student observes, assimilates, and processes aesthetic values in the family, school, and public environment, turning them into personal experience. Therefore, there is a need to organize this process not only within the framework of the lesson, but also in a broad socio-pedagogical environment.

In the theory of social pedagogy, the family is recognized as the most important and continuous social institution of personal upbringing. It is in the family that the child’s initial ideas about beauty, aesthetic needs, tastes, and values are formed. The home environment, interior design, national decorations, color harmony, parents’ attitude towards art and aesthetics directly affect the student’s aesthetic worldview. Practical observations show that the effectiveness of aesthetic education in school is significantly reduced if it is not supported by the family. Therefore, the organization of the process of forming artistic and aesthetic taste and design skills in students in cooperation with the family is an important socio-pedagogical necessity of the modern education system.

Collaboration with the family connects aesthetic education with life, transforming the student’s design activity into a real social experience. For example, by choosing household appliances, decorating a room, creating items based on national traditions, participating in family creative projects, the student begins to understand design not as a theoretical concept, but as a necessity of everyday life. This contributes to the stable formation of design skills.

Effective formation of artistic and aesthetic taste and design skills in students requires systematic socio-pedagogical cooperation between the family, school, and the public. This cooperation is carried out through mechanisms coordinated by the social pedagogue and aimed at an educational purpose.

These mechanisms include: targeted pedagogical communication with the family, increasing the aesthetic literacy of parents, stimulating family creative activity, organizing aesthetic events in cooperation with the mahalla and cultural institutions, as well as harmonizing the educational actions of the school and the family. These mechanisms serve the formation of a social environment that supports the aesthetic development of the student.

In world practice (in the education systems of Finland, Japan, South Korea, Germany, and France), elements of aesthetic education and design are carried out in close connection with the family. In these countries, students’ design thinking is developed through family creative projects, extracurricular design studios, and aesthetic spaces organized on a public basis. Parents are involved as active subjects of the educational process and are encouraged to solve aesthetic problems together with children.

In national practice, artistic and aesthetic education is carried out mainly within the framework of the school, and the family’s participation in this process is not sufficiently systematized. Nevertheless, national crafts, applied arts, national ornaments, and architectural traditions have great pedagogical potential for the formation of design skills in students. There is a need to integrate this potential into the pedagogical process in cooperation with the family.

In the modern education system, the issue of the comprehensive development of the student’s personality is not limited to knowledge, skills, and abilities, but also requires the formation of their aesthetic worldview, creative thinking, and a conscious and responsible attitude towards the environment. From this point of view, the development of artistic and aesthetic taste and design skills in students is an important component of today’s educational process. This process, considered within the framework of the subject of social pedagogy, is an important socio-pedagogical phenomenon that ensures the socialization, cultural adaptation, and creative activity of the student’s personality.

Artistic and aesthetic taste represents the student’s ability to consciously evaluate works of art, natural phenomena, the social environment, architectural and design objects based on aesthetic criteria. It encompasses the individual’s ability to perceive, perceive, compare, and critically evaluate beauty. Aesthetic taste is formed in the student not as an innate quality, but gradually in the process of social experience, educational influence, and activity. It is precisely in this aspect that it is considered an open and managed process of socio-pedagogical influence.

Design skills are a practical expression of artistic and aesthetic taste and represent the student’s activity aimed at designing, decorating, and improving space, objects, and the visual environment based on aesthetic perceptions. Design skills

include the ability to feel the harmony of colors, combine form and functionality, find a compositional solution, and combine aesthetic and practical requirements. These skills are sustainable only when applied in the student’s daily life, family environment, and social activities.

The content of the development of artistic and aesthetic taste and design skills in students is complex in nature and covers several structural directions. Firstly, this content includes a complex of aesthetic knowledge. Aesthetic knowledge consists of concepts about types of art, the basics of design, national and modern decorative traditions, the psychology of colors, the laws of composition and form, which serve to form the aesthetic thinking of the student. It is advisable to impart this knowledge in close connection with the content of such disciplines as fine arts, technology, literature, history.

The most important component of content is the aesthetic attitude. Aesthetic attitude is expressed in the student’s ability to distinguish beauty and disharmony in the environment, to value aesthetic values, and to turn them into a personal life position. Aesthetic attitudes are formed not only on the basis of knowledge, but also through feelings, experience, and practical activity. Therefore, the family environment, the aesthetic order in it, the cultural environment, and the personal examples of parents are of particular importance in the development of students’ aesthetic attitudes.

Thirdly, the content of the development of artistic and aesthetic taste and design skills is closely related to creative activity. Creative activity allows the student to apply aesthetic knowledge and attitudes in practice. Such activities as drawing, making a model, creating decorative items, and aesthetically organizing a home or classroom serve as an effective tool for developing students’ design skills. When this activity is organized in cooperation with the family, its educational and social significance increases even more.

From a socio-pedagogical point of view, the content of the development of artistic and aesthetic taste and design skills in students should not be limited only to school education. The aesthetic development of the student’s personality is a continuous process, which occurs in parallel in the family, school, and public environment. The family is the primary source of aesthetic experience, the school is the institution that systematizes and directs this experience, and the public acts as an environment that brings the aesthetic activity of the student to a wider social space.

National culture and traditions should be taken into account when determining the content of this process. Examples of national crafts, applied arts, architecture, and decorative art are a rich source for developing students’ design skills. Studying them in the family environment, together with parents, and applying them in

practical activities serves the formation of national aesthetic taste in students. At the same time, familiarization with modern design trends and global aesthetic trends expands the student's aesthetic thinking.

Practical experience shows that the content of the development of artistic and aesthetic taste and design skills is effective only when combined with lessons and extracurricular activities. The aesthetic knowledge imparted during the lesson is reinforced through family and social activities, and the student has the opportunity to test their aesthetic views in real life. This leads to the stable formation of aesthetic taste and design skills.

In the process of developing students' artistic and aesthetic taste and design skills, socio-pedagogical cooperation is organized through the following main forms: family aesthetic and design classes (creative activity in the collaboration of parents and children); interdisciplinary integration at school (connection with fine arts, technology, literature, history); extracurricular creative clubs and projects; cooperation with mahallas and cultural institutions (exhibitions, meetings with artisans); the use of media education and digital design tools.

In the process of developing students' artistic and aesthetic taste and design skills, socio-pedagogical cooperation is organized through the following main forms: family aesthetic and design classes (creative activity in the collaboration of parents and children); interdisciplinary integration at school (connection with fine arts, technology, literature, history); extracurricular creative clubs and projects; cooperation with mahallas and cultural institutions (exhibitions, meetings with artisans); the use of media education and digital design tools.

In conclusion, socio-pedagogical mechanisms of cooperation with the family play an important role in the development of students' artistic and aesthetic taste and design skills. Close cooperation between the educational institution, family, and society serves the effective development of students' creative thinking, aesthetic culture, and design skills. Therefore, the systematic and targeted organization of this cooperation is an important condition for increasing the effectiveness of education.

LIST OF REFERENCES:

1. Ibraimov X.I. Quronov M. "General Pedagogy." –Tashkent, 2020.
2. Muslimov N.A. Professional Pedagogy. – Tashkent: Teacher, 2004.
3. Qo'ysinov O.A. Pedagogical Technologies and Educational Effectiveness. –Tashkent, 2020.
4. Rajabova M. Fundamentals of Artistic and Aesthetic Education. – Tashkent: Science and Technology, 2015.
5. Sayidahmedov N. Modern Pedagogical Technologies. – Tashkent: Finance, 2003.

МЕТОДИКА РАЗРАБОТКИ ДИАГНОСТИЧЕСКИХ КАРТ ГРАЖДАНСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ

Землина Юлия Вячеславовна

*доктор философии по педагогическим наукам, учитель высшей
категории, школа №51 города Ташкент*

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы цифрового содержания гражданского воспитания учащихся, предложен вариант разработки диагностических карт для определения уровня сформированности гражданского потенциала.

Ключевые слова: цифровой подход, чувственные компетенции, нравственность, воспитание, гражданственность.

Annotation. The article examines the issues of digital content for civic education of students and proposes a variant of developing diagnostic cards for determining the level of development of civic potential.

Key words: digital approach, sensory competencies, morality, education, citizenship.

Annotatsiya. Maqolada o'quvchilarning fuqarolik tarbiyasi uchun raqamli kontent masalalari ko'rib chiqiladi va fuqarolik salohiyatining rivojlanish darajasini aniqlash uchun diagnostika xaritalarini ishlab chiqish varianti taklif etiladi.

Kalit so'zlar: raqamli yondashuv, hissiy kompetensiyalar, axloq, tarbiya, fuqarolik.

Воспитание чувств патриотизма и гражданственности у молодого поколения сегодня считается одной из приоритетных задач в образовательном процессе. «Идея формирования государства с великим будущим под силу лишь сильному молодому поколению, воспитанному в духе высоких нравственных качеств и глубокого патриотизма. В достижении этой исторической цели лежит внутренний источник высокого морального духа - национальная идея» - отмечает в своём произведении «Стратегия нового Узбекистана» Ш.Мирзиёев [1].

Школьное образование, как один из наиболее действенных механизмов, направлено на реализацию поставленных задач в силу своего интегративно-диалектического содержания. Этот процесс проявляется в основной цели школы – совмещение духовных, физических и образовательных аспектов и представление их содержимого в качестве цельного объекта изучения. Именно поэтому воспитание гражданских качеств учащихся необходимо начинать с диагностики сформированности компонентов гражданственности непосредственно с начальных классов. Этот вопрос особо изучается учёными разных стран, поскольку измерение чувственных компетенций носит весьма относительный характер в силу своих природных особенностей [2,3,4].

Между тем, определение уровня развитости гражданственности личности возможно и необходимо: исследования в этой области показали, что

разработка методики диагностирования гражданских компонентов будет наиболее верной при соблюдении некоторых условий [5,6,7,8]. Разберём подробно алгоритм составления диагностических карт гражданского воспитания учащихся.

Разработка карт предполагает определение основных компонентов гражданственности. Для разного исторического времени, а также в силу политико-экономических условий эти элементы будут варьироваться, среди них будут меняться приоритетные и менее значимые компоненты, некоторые из них будут сменять предыдущие. Выбор компонентов зависит от базовых коннекторов, которыми принято считать основания – источники, на базе которых данные компоненты засчитываются в качестве доминирующих. На сегодняшний день в комплекс таких нравственных категорий гражданственности ученика начальной школы Узбекистана входят следующие компоненты:

- любовь к Родине, патриотизм;
- информационная деятельность, способность к саморазвитию;
- гуманность;
- коллективизм, коллаборативность, партнёрство;
- бережное отношение к природе.

Каждую из категорий примем за компетенцию, требующую определённых условий для её формирования (длительность и наблюдение). Длительность подразумевает отказ от единовременного вмешательства в процесс образования полноценного понимания, осмысления, а также проявления действенных признаков характерных особенностей развития данных компетенций. Наблюдение основано на принципах длительности, непрерывности, коллаборативности участников (процесс формирования чувственных компетенций предполагает обязательное сравнительное исследование через большой промежуток времени (не менее одного года); непрерывность основывается на поэтапном прогрессировании содержания исследовательского материала через аксиологический подход; коллаборативность подразумевает комплексный подход к системному изучению состояния гражданского воспитания подопечных (одновременное требование наблюдения со стороны независимых экспертов).

Второй этап диагностики основывается на придаче каждой нравственной категории гражданственности весомого значения, а также определение эталона для полноценного сравнения результатов. В этот этап входит и выбор средств измерения категорий. В нашем случае каждая из выбранных категорий разбивается на десять элементов относительно

выполняемых ею функций при организации гражданского обеспечения. Предложенные функциональные особенности базируются на таксономии Блума, соответственно, имеют более или менее выраженные параметры в составе гражданских компетенций. Наиболее значимыми считаются инициативно-креативные категории. К ним же относятся и деятельностные функции. Менее существенные, но выполняющие роль базовых – мотивационно-ценностные и когнитивные компоненты. Поскольку относительно таксономии функции различаются своей значимостью, вес каждой категории также варьируется и в предложенных для подсчёта формулах.

Диагностика не предполагает этап внедрения средств повышения потенциала гражданской активности, однако, в качестве анализа может пользоваться обоснованными заключениями относительно выбора этих средств. Следующий этап – определение наблюдателей за диагностикой компетенции активной гражданственности. В качестве наблюдателей нами выбраны: классный руководитель, психолог школы. В период анализа также проводится и самодиагностика.

В трёх вариантах анализ проводится с учётом одних и тех же объектов, но с разных ракурсов. Пример такого сравнения дан в таблице 1.

В таблице примера задания из диагностической карты для классного руководителя представлен вариант работы, за которой необходимо вести наблюдение длительного характера. Только классный руководитель может определить, какой уровень владения информацией у ученика относительно исторических вопросов, политических и культурных аспектов в начальной школе (в старших классах подход к этому виду диагностической карты может меняться в сторону замены наблюдателя на учителя общественных наук).

Ключевые показатели	Вопрос, направленный на объективную оценку параметра	Степень весовой значимости	результат
P1	Активность ученика в вопросах, связанных с историей, достижениями страны, великими людьми прошлого и современности	«высокий» - владеет достаточно информацией	0,06 – 0,08
		«средний» - имеет поверхностные знания, не всегда активен в этих вопросах	0,04 – 0,05
		«ниже среднего» - не всегда проявляет интереса к вопросам данного типа	0,02- 0,03
		«низкий» - чаще не проявляет интерес к вопросам данного типа	0 – 0,01

Таблица 1.

Пример задания из диагностической карты для классного руководителя.

Аналогично рассматривается этот же вопрос в диагностической карте наблюдателя – психолога: в ней акцент делается на способности рассуждать и синтезировать знакомый материал:

Галочками отмечены верные данные, крестиками отмечены неверные данные, связанные с фактами нашей страны. Всё ли, по-твоему, верно отмечено в предложениях?

Амир Темур – великий предок Узбекистана. **X**

Александр Македонский – великий предок Узбекистана. **V**

В Узбекистане 12 областей. **V**

Сборная по боксу Узбекистана – лидер Олимпийских Игр. **V**

В Гимне Узбекистана в припеве долины называют золотом. **X**

Психологические тесты представляют знакомый материал для наблюдателей: используя знакомые методики, психолог может анализировать ситуацию с психологическим состоянием ребёнка и одновременно по клише измерять уровень сформированности тех или иных компетенций. В личной диагностической карте задания направлены на индивидуальное отношение учащегося к проблеме: В чём, по-твоему, твоя страна не похожа на остальные страны? В каждой карте есть расшифровка количества и качества выполненного задания и описание процесса присвоения весового значения.

Заключительный этап диагностики представляет собой суммирование результатов всех наблюдателей и нахождение среднего значения каждого параметра в отдельности, а затем и всех составляющих критериев. Разбиение одного и того же элемента для разных наблюдателей сделано с целью объективного анализа уровня сформированности гражданских компетенций, а также получения целостной картины относительно гражданского потенциала учащегося.

В целом, данная методика актуальна и своевременна, поскольку цифровизация современных сфер жизнедеятельности человека не обходит стороной и систему образования, в которой одной из значимых составляющих является воспитательный аспект. Придание цифрового облика гражданскому содержанию не подразумевает отказ от духовной составляющей, а лишь дополняет его инновационными решениями

Литература

1. Ш.Мирзиёев. Стратегия нового Узбекистана. – Ташкент., 2021. – с 7.
2. Putman E. Teaching about patriotism: an assessment of teacher attitudes and classroom practices: Diss. DsS. - New York. - 1998. – 216 p.
3. Brown K. Measuring Defense Support to Civil Authorities Proficiency within the National Capital Region: Diss. DsS. – Washington. - 2017. – 209p.
4. Mavroudhis V.G. Understanding One Institutions' Process in Preparing Civil Engineering Students to Be Globally Competent; Diss. DsS. – Boston. – 2017. – 311p.
5. Klodnicki J. T. The association between life satisfaction and patriotism in military spouses: Diss. DsS. – Minnesota. – 2015. – 210p.
6. Mavroudhis V.G. Understanding One Institutions' Process in Preparing Civil Engineering Students to Be Globally Competent: Diss. DsS. – Minnesota. – 2017. – Boston. - 302 p.
7. Moezabadi D.M. Enhancing Competence in Civil Engineering: Assessment of International Research Experience: Diss. DsS. – Arizona. - 2024. – 212 p.
8. Oshea K. Education for democratic citizenship: policies and regulatory frameworks; Monography// Counsil of Europe Publishing. – Strasbourg. - 2001. — 59 p.
9. Gibson C. The Civic Mission of schools//A Report of Carnegie Corporatuion of New York. – Circle. – NY. - 2003. — 41 p.

**RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASVIRIY SAN’AT
TA’LIMINI TASHKIL ETISHDA O‘QUVCHILARNING YOSH VA
INDIVIDUAL XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLISH**

Sadatov Chori Xolmurodovich

Termiz davlat Pedagogika instituti “Tasviriy san’at” kafedrası dotsenti

Ergasheva Dilovar Bahodirovna

“Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi” ta’lim yo’nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada tasviriy san’at ta’limini raqamli texnologiyalar asosida tashkil etishda o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishning pedagogik ahamiyati yoritiladi. Raqamli vositalar orqali o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, ularning qiziqishlari va psixologik xususiyatlariga mos ta’lim jarayonini tashkil etish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, tasviriy san’at, individual yondashuv, yosh xususiyatlari, pedagogik jarayon, ijodkorlik.

Аннотация. В данной статье рассматривается педагогическое значение учета возрастных и индивидуальных особенностей учащихся при организации обучения изобразительному искусству на основе цифровых технологий. Анализируются вопросы развития творческого мышления учащихся и организации образовательного процесса с учетом их психологических особенностей.

Ключевые слова: цифровые технологии, изобразительное искусство, индивидуальный подход, возрастные особенности, педагогический процесс, творчество.

Abstract. This article discusses the pedagogical importance of considering students’ age and individual characteristics in organizing fine arts education based on digital technologies. It analyzes the development of students’ creative thinking and the organization of the educational process in accordance with their psychological characteristics.

Keywords: digital technologies, fine arts, individual approach, age characteristics, pedagogical process, creativity.

Bugungi kunda ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi o‘qitish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ayniqsa, tasviriy san’at ta’limida raqamli vositalardan foydalanish o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning estetik didini shakllantirish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, ta’lim jarayonida o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish samarali natijalarga erishishning muhim sharti hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalarning tasviriy san’at ta’limidagi o‘rni.

Raqamli texnologiyalar tasviriy san’at darslarini yanada qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi. Grafik dasturlar, animatsiya vositalari, virtual galereyalar va interaktiv platformalar o‘quvchilarning tasviriy faoliyatini boyitadi.

Bunday vositalar yordamida o‘quvchilar:

- ranglar va shakllar bilan erkin tajriba o‘tkazadi;
- kompozitsiya yaratish ko‘nikmalarini rivojlantiradi;
- o‘z ijodiy ishlarini raqamli shaklda taqdim etadi.

Natijada, o‘quvchilarning ijodiy tafakkuri va tasavvuri yanada kengayadi.

O‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish

Har bir yosh bosqichi o‘ziga xos psixologik va fiziologik xususiyatlarga ega.

Masalan:

- kichik yoshdagi o‘quvchilar ko‘proq vizual va o‘yin orqali o‘rganadi;
- o‘rta yoshdagilar mustaqil ishlashga intiladi;
- yuqori sinf o‘quvchilari esa ijodiy va analitik fikrlashga moyil bo‘ladi.

Shu sababli, raqamli kontent yoshga mos ravishda tanlanishi lozim. Masalan, kichik yoshdagilar uchun sodda grafik dasturlar, katta yoshdagilar uchun esa murakkab dizayn va modellash vositalari qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

Individual yondashuvning ahamiyati.

Har bir o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi va o‘rganish tezligi turlicha bo‘ladi.

Raqamli texnologiyalar bu farqlarni hisobga olish imkonini beradi.

Individual yondashuvni amalga oshirish uchun:

- differensial topshiriqlar berish;
- o‘quv materiallarini turli formatlarda taqdim etish;
- o‘quvchilarning ijodiy ishlarini alohida baholash;
- mustaqil loyihalar tashkil etish zarur.

Bu esa o‘quvchilarning o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishiga yordam beradi.

Psixologik omillar va ularning ta’siri

Tasviriy san’at darslarida o‘quvchilarning emotsional holati, motivatsiyasi va qiziqishi muhim rol o‘ynaydi. Raqamli texnologiyalar yordamida:

- o‘quvchilarning darsga qiziqishi ortadi;
- ijodiy muhit shakllanadi;
- o‘ziga bo‘lgan ishonch kuchayadi.

Shuningdek, interaktiv vositalar o‘quvchilarning diqqatini jamlash va bilimni samarali o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Raqamli texnologiyalar asosida tasviriy san’at ta’limini tashkil etish zamonaviy ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu jarayonda o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish ta’lim samaradorligini oshiradi.

Raqamli vositalar yordamida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning psixologik xususiyatlariga mos ta’lim muhitini yaratish va

individual yondashuvni amalga oshirish mumkin. Shu bois, pedagoglar raqamli texnologiyalardan foydalanishda o‘quvchilarning individual rivojlanish darajasini chuqur o‘rganishlari zarur.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Xolmurodovich S. C. et al. O‘QUVCHILARNING CHIZMACHILIK FANINI O‘QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNALOGYALARNING O‘RNI VA AMALIY AHAMIYATI //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2022. – T. 2. – №. 2. – C. 189-192.
2. Садатов Ч. Обучение рисованию обнаженного мужского тела с передней стороны с карандашным рисунком //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/5. – С. 361-365.
3. Sadatov C. The importance of virtual museums in the formation of students' educational competencies on fine literacy //Scientific research results in pandemic conditions (COVID-19). – 2020. – T. 1. – №. 04. – C. 201-203.
4. Bahodirovna M. Z., Xolmurodovich S. C. Methodical Interpretations on the Organization of Independent Educational Classes in the Subject of Painting //International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development. – 2020. – T. 2. – №. 11. – C. 24-27.
5. Sadatov C. K., Normatova G. Some species eksperimentno-experimental work that makes a teacher //European Conference on Education and Applied Psychology. – 2014. – C. 174-176.
6. Sadatov C. TASVIRIY SAN’AT DARSLARIDA O‘QUVCHILAR IJODIY FAOLLIGINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYALARI //Физико-технологического образование. – 2022. – №. 4.
7. Xolmurodovich S. C., Xolbozorovich Q. J. THEORETICAL FUNDAMENTALS OF STUDY PEN AND GENERAL PRINCIPLES OF DRAWING //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 9. – №. 10. – C. 709-716.
8. Садатов Ч. Х., Нарматова Г. Т., Хайдарова М. Б. ОВЛАДЕНИЯ ГРАФИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ В СРЕДНЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ //Матрица научного познания. – 2020. – №. 8. – С. 128-131.
9. Kholmurodovich S. C. THE SPIRITUAL IMPACT OF FINE ARTS ON PERSONAL DEVELOPMENT AND ITS PLACE AND SIGNIFICANCE TODAY //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – 2020. – T. 2020.
10. Abduraximov L. X. et al. MUHANDISLIK GRAFIKASI VA CHIZMA GEOMETRIYA FANIDAN TALABALAR MUSTAQIL ISHINI TASHKIL QILISH TEXNOLOGIYASI //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 63-66.
11. Gaybullaevna F. S. PROFESSIONAL COMPETENCE STRUCTURE OF FUTURE TEACHERS OF THE FIGURE AND SET OF ACTIONS AIMED AT THEIR DEVELOPMENT //Russian-Uzbekistan Conference. – 2024. – T. 1. – №. 1.
12. Gaybullaevna F. S. AUTOCAD SOFTWARE FEATURES FOR 3D DESIGN //Russian-Uzbekistan Conference. – 2024. – T. 1. – №. 1.
13. Fayziyeva S. CHIZMACHILIK DARSLARIDA MULTIMEDIALI WEB ILOVADAN FOYDALANISH //INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic:“Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions”. – 2023. – T. 1. – №. 01.
14. Fayzieva S. Fostering information competence through digital education resources //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. B10. – C. 75-79.

TARBIYAVIY JARAYONLARNI BOSHQARISHDA “MAHALLA–MAKTAB– OILA MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Abduraxmanov Rustam Maxmudovich

*Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti, Ijtimoiy fanlar
fakulteti, Ta’lim-tarbiya maslahatchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada “mahalla–maktab–oila” tizimini joriy etish va takomillashtirish, shuningdek tarbiyaviy ishlarni joriy etishda tyutorlik faoliyatining ahamiyati to‘g‘risida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: “mahalla–maktab–oila” tizimi, ota-onalarning pedagogik savodxonligi, yoshlar bilan ishlash mexanizmlari.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы внедрения и совершенствования системы «махалля–школа–семья», а также значение тьюторской деятельности в организации воспитательной работы.

Ключевые слова: «махалля–школа–семья», педагогическая грамотность родителей, механизмы работы с молодежью.

Abstract. This article discusses the implementation and improvement of the “mahalla–school–family” system, as well as the importance of tutoring activities in organizing educational work.

Keywords: “mahalla–school–family” system, parents’ pedagogical literacy, mechanisms for working with youth.

Kirish. Tarbiyaviy jarayonlarni samarali boshqarishda “mahalla–maktab–oila” hamkorlik mexanizmini yanada rivojlantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Bu tizim jamiyatning uch asosiy bo‘g‘ini – oila, ta’lim muassasasi va mahalla hamkorligiga tayangan holda ish yuritadi. Asosiy maqsadi esa yoshlarning barkamol shaxs bo‘lib voyaga yetishini ta’minlashdan iborat. Shuningdek, Oliy ta’lim tizimidagi tyutorlar ham o‘z faoliyati davomida talabalarning tarbiyasi masalalariga mas’ul va ular ham oila bilan o‘zaro aloqada faoliyat yuritadi.

Tarbiya jarayoni ishtirokchilari sa’yi harakatlarini birlashtirish maqsadida 1993 yilda ishlab chiqilgan “Oila, mahalla va ta’lim muassasasi hamkorligi” Kontseptsiyasi yoshlarni istiqlol g‘oyalariga sadoqatli, ma’naviy barkamol, vatanparvar qilib tarbiyalashda keng jamoatchilik faoliyatini muvofiqlashtirish borasida dasturulamal bo‘ldi. “Oila, mahalla, ta’lim muassasasi hamkorligi” Kontseptsiyasining asosiy maqsadi yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda o‘zbek xalqining boy milliy, madaniy, tarixiy an’analari, urf-odatlar va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali, zamonaviy pedagogik texnologiyaning ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etish, shaxsni tarbiyalash va uni har tomonlama kamol toptirishning ustuvorligini ta’minlash, ota-onalar, pedagoglar

va mahalla faollarining umumiy hamda milliy pedagogik madaniyatni oshirish, respublika fuqarolari orasida milliy mafkuraviy tarbiya ishlarini takomillashtirishdan iboratdir. Kontsepsiyada jamiyat taraqqiyotining ma’naviy-axloqiy negizi bo’lgan milliy va umuman insoniy qadriyatlar, milliy va umuminsoniy tarbiyaning o’zaro aloqasi hamda muhim yo’nalishlari belgilab olingan.¹³

Asosiy qism. 1. Tizimni yo’lga qo’yish. “Mahalla–maktab–oilalar” tizimi bugungi kunda juda katta ahamiyatga ega. Ushbu hamkorlikda faoliyat yurituvchi tizim O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan ilgari surilgan uzluksiz tarbiya konsepsiyasiga asosida faoliyat yuritadi. Tizimning asosiy maqsadi: yoshlarni ma’naviy-axloqiy jihatdan yetuk bo’lib voyaga yetishini ta’minlash; huquqbuzarlik va salbiy illatlarga qarshi kurashish; o’quvchilarning bo’sh vaqtini mazmunli tashkil etish yo’llarini ishlab chiqish va bu borada ota-onalar mas’uliyatini oshirish va tyutorlar bilan birga hamkorlikda ishlashni yo’lga qo’yish.

2. Mexanizmni takomillashtirish yo’llari.

1) Hamkorlikning aniq rejasini ishlab chiqish. Mahalla, maktab va ota-onalar qo‘mitasi o‘rtasida yillik hamkorlik rejasini ishlab chiqish. Har oyda o‘quvchilar yoki talabalarning ota-onalari bilan uchrashuv va monitoringlar o‘tkazishni yo’lga qo’yish. Muammoli oilalar bilan individual ishlash tizimini yaratish va birgalikda ishlash.

2) Ota-onalar bilan axborot almashinuvini kuchaytirish. Raqamli platformalar (telegram guruhlar, elektron kundaliklar) orqali tezkor aloqani yo’lga qo’yish. O‘quvchining davomati va xulq-atvori haqida muntazam ma’lumot berib borish. Psixolog, sinf rahbari va mahalla faollari o‘rtasida doimiy muloqotni amalga oshirish zarur.

3) Tarbiyaviy tadbirlarni birgalikda tashkil etish. Ma’naviy-ma’rifiy uchrashuvlar tashkil etish. Sport musobaqalari va madaniy tadbirlar uyushtirish. Kasb-hunarga yo’naltirish ishlarini jadallashtirish. Yoshlarning bo’sh vaqtini mazmunli tashkil etish.

4) Ota-onalar pedagogik savodxonligini oshirish mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish. Bu borada seminar-treninglar tashkil etish talab etiladi. Psixolog bilan birgalikda ishlash va psixologdan maslahatlar olish mumkin. Oilaviy nizolarni bartaraf etish bo’yicha tushuntirish ishlari olib borish kerak.

5) Profilaktika va nazorat tizimini kuchaytirish. Yoshlar bilan individual ishlash lozim, chunki har bir talaba alohida qobiliyatga ega va individual yondashilganda esa o’zini namoyon qila oladi. Bu esa tyutorlardan bir qancha

¹³ file:///C:/Users/netcom/Downloads/637-639.pdf

mas’uliyat talab qiladi, talabalarni muammolarini o‘rganib, ularni bartaraf qilishga ota-onasi bilan o‘zaro aloqada bo‘lgan holda harakat qilish kerak. Ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarni qo‘llab-quvvatlashga doir chora-tadbirlarni amalga oshirish kerak, bu borada ta’lim muassasi o‘quv va tarbiyaviy ishlar bo‘yicha dekan o‘rinbosarlaridan maslahatlar olish mumkin. Huquqbuzarliklarning oldini olish bo‘yicha profilaktik suhbatlar olib borish kerak.

3. Ushbu mexanizmdan kutilayotgan natijalar. Takomillashtirilgan “mahalla–maktab–oilal” mexanizmi orqali: o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy darajasi oshishi kutilmoqda. Shuningdek, maktabdagi davomat va o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari yaxshilanishi, oiladagi tarbiya muhitining sog‘lomlashuvi ta’minlanishi kutilmoqda. Natijada yoshlar o‘rtasida jinoyatchilik kamayishiga erishishimiz mumkin, negaki yoshlarni nazoratsiz qoldirmaslik va bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil qilish kerak.

Xulosa. Tarbiyaning uzluksiz va samarali bo‘lishi oila, maktab va mahalla o‘rtasidagi uyg‘un hamkorlikka bevosita bog‘liq. Ushbu uchlik o‘rtasidagi metodik integratsiya orqali nafaqat tarbiyaviy bo‘shliqlar bartaraf etiladi, balki yosh avlodning sog‘lom, vatanparvar va ma’naviyatli yetuk shaxs sifatida shakllanishi ta’minlanadi¹⁴. “Mahalla–maktab–oilal” hamkorligi – bu faqatgina uch tomonlama aloqa emas, balki jamiyat barqarorligini ta’minlovchi ijtimoiy tizim hisoblanadi. Uning samaradorligi tyutor va tarbiya maslahatchilari, ota-onalar va psixologlar o‘rtasidagi muntazam hamkorlik, ochiq muloqot va mas’uliyatni teng taqsimlashga bog‘liq, desak to‘g‘ri bo‘ladi. Ushbu mexanizmni zamonaviy boshqaruv usullari va innovatsion yondashuvlar asosida yanada takomillashtirish tarbiyaviy jarayonlar, shuningdek, ta’lim sifatini yanada oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. R.Mavlonova, B.Normurodova, N.Rahmonqulovalarning TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI
2. <file:///C:/Users/netcom/Downloads/637-639.pdf>
3. https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/conferences/00111/111_i_20250524_170339_12.pdf

¹⁴ https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/conferences/00111/111_i_20250524_170339_12.pdf

BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA O'QUVCHILAR KREATIV TAFAKKURINI TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

To‘xtayeva Laylo Akmal qizi

*Nizomiy nomidagi o‘zbekiston milliy pedagogika universiteti Ta’lim va tarbiya
nazariyasi va metodikasi ta’lim yo‘nalishi magistranti*

M.I.Tashpulatova

*Nizomiy nomidagi o‘zbekiston milliy pedagogika universiteti Ta’lim va tarbiya
nazariyasi va metodikasi ta’lim yo‘nalishi o‘qituvchisi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning ijodiy fikrlashi, muammolarni mustaqil hal qila olish qobiliyatini rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi. Tadqiqotda kreativ tafakkurni shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik metodlar, muammoli vaziyatlar va interaktiv yondashuvlarning samaradorligi yoritiladi. Natijada matematika darslarida innovatsion metodlardan foydalanish o‘quvchilarning kreativ fikrlashi va bilish faolligini oshirishi asoslab beriladi.

Аннотация. В статье анализируются педагогические возможности развития креативного мышления учащихся на уроках математики в начальных классах. Подчеркивается важность формирования творческого подхода и способности самостоятельно решать проблемы в образовательном процессе. Рассматриваются педагогические методы и интерактивные технологии, способствующие развитию креативного мышления. Делается вывод о том, что использование инновационных методов обучения повышает познавательную активность учащихся.

Abstract. This article analyzes the pedagogical possibilities of developing creative thinking among primary school students in mathematics lessons. The importance of fostering creativity and problem-solving abilities in the modern educational process is emphasized. The study highlights interactive methods and problem-based learning approaches that support creative thinking development. The results indicate that innovative teaching strategies enhance students' cognitive activity and creativity.

Kalit so‘zlar: Kreativ tafakkur, boshlang‘ich ta’lim, matematika darslari, ijodiy fikrlash, pedagogik yondashuv, muammoli ta’lim, innovatsion metodlar, didaktik o‘yinlar, kompetensiya, bilish faolligi.

Ключевые слова: Креативное мышление, начальное образование, уроки математики, творческое мышление, педагогический подход, проблемное обучение, инновационные методы, дидактические игры, компетенции, познавательная активность.

Keywords: Creative thinking, primary education, mathematics lessons, creativity, pedagogical approach, problem-based learning, innovative methods, didactic games, competence, cognitive activity

Zamonaviy ta’lim tizimida Matematika fanining o‘ziga xos jihatlaridan biri shundaki, u o‘quvchilarda mantiqiy, analitik hamda ijodiy tafakkurni rivojlantirish

uchun keng imkoniyat yaratadi. Matematik faoliyat jarayonida o‘quvchilar muammoni tahlil qilish, sabab-oqibat bog‘lanishlarini aniqlash hamda turli usullar orqali yechim topishga harakat qiladilar. Shu sababli matematika ta’limi o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi.

Tadqiqotchilar fikriga ko‘ra, matematika darslarida muammoli vaziyatlardan foydalanish o‘quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtiradi va ularning kreativ tafakkurini rivojlantiradi [2]. Muammoli vaziyatlar o‘quvchilarni mustaqil izlanishga undaydi, ularda muammoni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqish ko‘nikmasini shakllantiradi. Natijada o‘quvchilar faqat tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki faol izlanish olib boruvchi shaxsga aylanadi.

Pedagogika va psixologiya fanlarida kreativ tafakkur insonning yangi g‘oyalar yaratish, mavjud bilimlarni yangi vaziyatlarda qo‘llash hamda muammolarga noodatiy yechim topish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Kreativ tafakkur o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini, yangicha yondashuvlarni qo‘llashini hamda ijodiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Amerikalik olim J. Guilford kreativ tafakkurni divergent fikrlash bilan bog‘laydi va uni yangi g‘oyalarni yaratish jarayoni sifatida izohlaydi [3]. Uning fikriga ko‘ra, divergent fikrlash insonning bir muammoni turli yo‘llar bilan hal qilish qobiliyatini ifodalaydi. Bu esa o‘quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun muhim omil hisoblanadi.

E. Torrance esa kreativlikni shaxsning muammolarni sezish, g‘oyalar yaratish hamda yangi yechimlar taklif qilish qobiliyati sifatida ta’riflaydi [4]. Torrance tadqiqotlariga ko‘ra, kreativ tafakkur quyidagi komponentlardan iborat: fikrlarning ravonligi, moslashuvchanligi, yangiligi hamda takomillashganligi. Mazkur komponentlar o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini baholashda muhim mezon bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbek pedagog olimlari ham o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirish masalasiga alohida e’tibor qaratganlar. Jumladan, N. Saidahmedov ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qilishini ta’kidlaydi. Uning fikriga ko‘ra, zamonaviy pedagogik texnologiyalar o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirib, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon yaratadi [8].

Shuningdek, R. Ishmuhamedov ta’lim jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undashini va ularning ijodiy faoliyatini rivojlantirishini ta’kidlaydi. Olimning fikricha, o‘quvchilar dars jarayonida faol ishtirok etgan taqdirdagina bilimlarni chuqur o‘zlashtiradilar [9].

Muammoli ta’lim o‘quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtirishga xizmat qiladi. M. Fullan ta’kidlaganidek, ta’lim jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish

o‘quvchilarning bilish faoliyatini kuchaytiradi hamda ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi [5]. Muammoli ta’lim o‘quvchilarni izlanishga undaydi va ularda tahliliy fikrlashni shakllantiradi.

Matematika darslarida muammoli masalalar, mantiqiy topshiriqlar va ochiq turdagi savollar o‘quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarni muammoni mustaqil tahlil qilishga, turli yechimlarni izlashga hamda o‘z fikrini asoslashga o‘rgatadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin faoliyati ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularning ijodiy fikrlashini rag‘batlantiradi. O‘yin jarayonida o‘quvchilar erkin fikr yuritadi, yangi g‘oyalar taklif qiladi va muammolarni hal qilishga harakat qiladi.

Tadqiqotchilar fikriga ko‘ra, o‘yin texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi hamda ularning bilish jarayonini faollashtiradi [6]. Shu sababli boshlang‘ich sinf matematika darslarida turli didaktik o‘yinlardan foydalanish samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Interaktiv metodlar ham o‘quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Munozara, guruhli ishlash, klaster, aqliy hujum kabi metodlar o‘quvchilarni dars jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Bu metodlar o‘quvchilarning o‘z fikrini erkin ifodalashiga, boshqalarning fikrini tinglashiga hamda jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

B. Trilling va C. Fadelning fikriga ko‘ra, zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish ularni XXI asr talablariga mos tayyorlashda muhim ahamiyatga ega [7]. Chunki bugungi kunda jamiyatda yangicha fikrlay oladigan, muammolarga kreativ yondasha oladigan shaxslarga ehtiyoj ortib bormoqda.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirish ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Muammoli ta’lim, interaktiv metodlar, didaktik o‘yinlar hamda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Shuningdek, matematika darslarida kreativ fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish o‘quvchilarning bilish faolligini oshiradi, ularning ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Robinson K., Aronica L. Creative Schools: The Grassroots Revolution That’s Transforming Education. – London: Penguin Books, 2016.

2. Hattie J. Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning. – London: Routledge, 2017.
3. Guilford J.P. Creativity: A Quarter Century of Progress // Journal of Creative Behavior. – 2016. – Vol.50. – P.3–20.
4. Torrance E.P. Torrance Tests of Creative Thinking. – Illinois: Scholastic Testing Service, 2018.
5. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2016.
6. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative Learning in 21st Century Education. – Minnesota: University of Minnesota Press, 2018.
7. Trilling B., Fadel C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. – San Francisco: Wiley, 2017.
8. Griffin P., Care E. Assessment and Teaching of 21st Century Skills. – Dordrecht: Springer, 2018.
9. Schleicher A. World Class: How to Build a 21st-Century School System. – Paris: OECD Publishing, 2018.
10. OECD. The Future of Education and Skills 2030. – Paris: OECD Publishing, 2019.
11. Darling-Hammond L. Empowered Educators. – San Francisco: Jossey-Bass, 2017.
12. Saidahmedov N. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2011.
13. Ishmuhamedov R. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2012.
14. Xodiyeva G.H. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematika fani orqali tanqidiy-tahliliy hamda ma’lumotlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish usullari // Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2024. – Vol.4, Issue 9.
15. Xodiyeva G.H. Boshlang‘ich sinfda tarbiya fani orqali o‘quvchilarda kommunikativ va kollaborativ ko‘nikmalarni rivojlantirish vositalari // Ta’limda istiqbolli izlanishlar. – 2024. – №6.

“4K” MODEL ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING LIDERLIK SIFATLARINI TARBIYALASHNING MEKANIZMLARI

Xodiyeva Gulhayo Hasan qizi

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida liderlik sifatlarini shakllantirishda “4K” modeli (tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikativlik va hamkorlik)ning pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida ushbu kompetensiyalar o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy faolligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda olimlarning ilmiy qarashlari asosida “4K” kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritiladi.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические механизмы формирования лидерских качеств у учащихся начальных классов на основе модели «4К». Подчеркивается роль критического мышления, креативности, коммуникации и сотрудничества в развитии личности ученика. На основе научных взглядов современных исследователей раскрываются возможности применения данной модели в образовательном процессе.

Abstract. This article analyzes the pedagogical mechanisms for developing leadership qualities in primary school students based on the 4C model (critical thinking, creativity, communication, and collaboration). The importance of these competencies in students’ personal and social development is highlighted. The study discusses the ideas of modern scholars regarding the development of 21st-century skills.

Tayanch iboralar: Liderlik, 4K modeli, tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikativlik, hamkorlik, boshlang‘ich ta’lim, pedagogik mexanizm, kompetensiya, ijtimoiy faollik.

Ключевые слова: Лидерство, модель 4К, критическое мышление, креативность, коммуникация, сотрудничество, начальное образование, педагогический механизм, компетенции, социальная активность.

Keywords: Leadership, 4C model, critical thinking, creativity, communication, collaboration, primary education, pedagogical mechanism, competence, social activity.

So‘nggi yillarda ta’lim jarayonida keng qo‘llanilayotgan konsepsiyalardan biri “4K” modeli hisoblanadi. Ushbu model tanqidiy fikrlash (Critical thinking), kreativlik (Creativity), kommunikativlik (Communication) hamda hamkorlik (Collaboration) kompetensiyalariga asoslanadi. Mazkur kompetensiyalar XXI asr ta’limining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida e’tirof etilib, o‘quvchilarning nafaqat bilim olishiga, balki ularning ijtimoiy, shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

P. Griffin va E. Care tadqiqotlariga ko‘ra, XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantirish ta’lim samaradorligini oshiradi va o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvini kuchaytiradi [2]. Olimlarning ta’kidlashicha, mazkur kompetensiyalar o‘quvchilarga murakkab muammolarni hal qilish, ijodiy fikrlash va jamoaviy

faoliyatni samarali tashkil etish imkonini beradi. Shu bois zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va kreativ qarorlar qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

M. Fullan zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash va ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun hamkorlikka asoslangan pedagogik yondashuvlardan foydalanish zarurligini ta’kidlaydi [3]. Uning fikricha, ta’lim jarayoni o‘quvchilarning faqat bilim olishiga emas, balki ularning faol subyekt sifatida o‘quv jarayonida ishtirok etishiga ham xizmat qilishi lozim. Bunda o‘qituvchi ta’lim jarayonini tashkil etuvchi va yo‘naltiruvchi sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa “4K” modelining ta’lim tizimidagi ahamiyatini yanada oshiradi.

Tanqidiy fikrlash o‘quvchilarning ma’lumotlarni tahlil qilish, muammolarni chuqur anglash hamda asosli xulosalar chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi. R. Paul va L. Elderning ta’kidlashicha, tanqidiy fikrlash – bu shaxsning ma’lumotlarni tahlil qilish, baholash va mantiqiy xulosalar chiqarish jarayonidir [4]. Tanqidiy fikrlash orqali o‘quvchilar turli axborot manbalarini solishtirish, muammoga turli nuqtai nazardan yondashish hamda asoslangan qarorlar qabul qilish ko‘nikmalariga ega bo‘ladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan olib boriladigan muammoli savollar, munozarali vaziyatlar va tahliliy topshiriqlar ushbu ko‘nikmani shakllantirishga yordam beradi. Masalan, o‘quvchilarga muammoli savollar berish, muayyan vaziyatlarni tahlil qilish yoki bir nechta yechim variantlarini muhokama qilish orqali ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish mumkin.

Kreativlik o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini namoyon etish va yangi g‘oyalar yaratish qobiliyatini rivojlantiradi. K. Robinsonning fikricha, ta’lim jarayoni o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rag‘batlantirishi va ularning innovatsion g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlashi lozim [5]. Kreativlik o‘quvchilarning muammolarga noodatiy yechim topishi, yangi g‘oyalarni ilgari surishi hamda mavjud bilimlarni yangi vaziyatlarda qo‘llay olishi bilan namoyon bo‘ladi. Shu sababli loyihaviy faoliyat, ijodiy topshiriqlar, muammoli vaziyatlar hamda interaktiv metodlardan foydalanish kreativ fikrlashni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida ijodiy topshiriqlar, rolli o‘yinlar va loyihaviy faoliyat orqali o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish mumkin.

Kommunikativlik o‘quvchilarning o‘z fikrini aniq va ravon ifodalashi, boshqalar bilan samarali muloqot qilishi hamda jamoada ishlash jarayonida fikr almashish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. J. Hattie tadqiqotlariga ko‘ra, o‘quvchilar o‘rtasida samarali kommunikatsiya o‘quv jarayonining natijadorligini oshiradi va ularning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantiradi [6]. Kommunikativ

kompetensiya o‘quvchilarning fikrini asoslab berishi, boshqalarning fikrini tinglashi va muhokama jarayonida faol ishtirok etishi orqali shakllanadi. Munozaralar, taqdimotlar, debatlar hamda guruhli muhokamalar ushbu ko‘nikmalarni shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi.

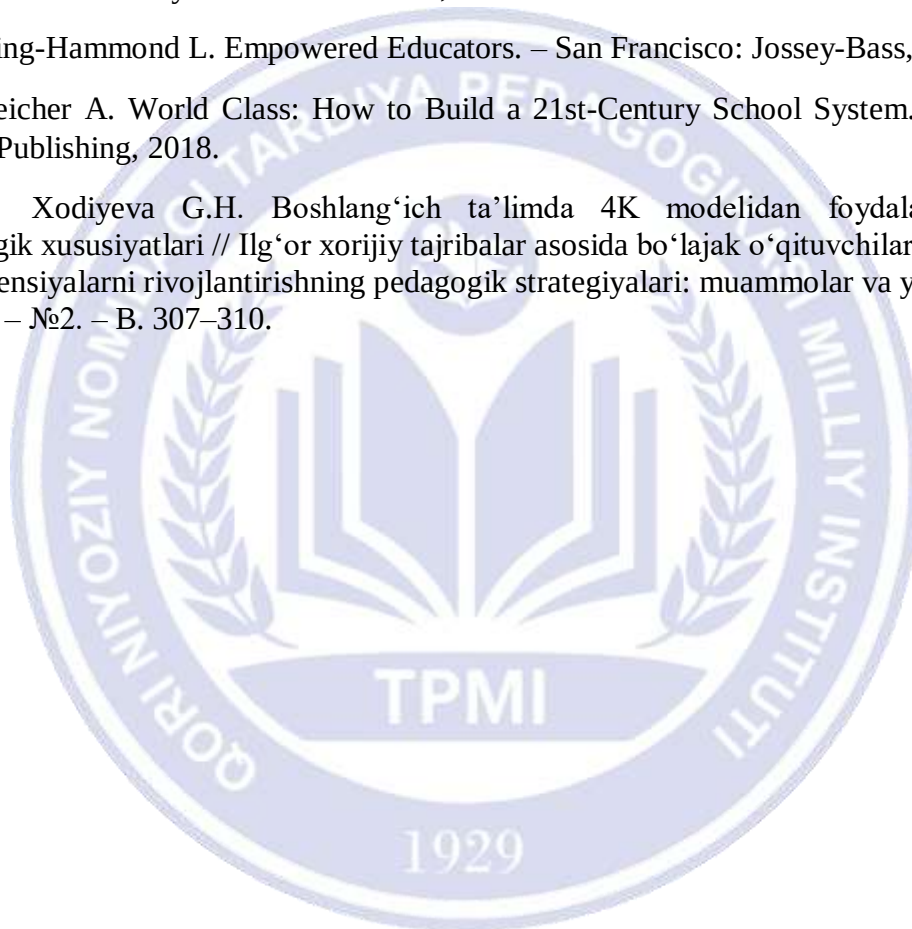
Hamkorlik esa o‘quvchilarning jamoada ishlash, mas’uliyatni bo‘lishish va umumiy maqsad sari birgalikda harakat qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. D. Johnson va R. Johnson tadqiqotlariga ko‘ra, hamkorlik asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning akademik natijalarini va ijtimoiy faoliyatini sezilarli darajada oshiradi [7]. Hamkorlik asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilar bir-biriga yordam berish, fikr almashish va muammolarni birgalikda hal qilish orqali bilimlarni samarali o‘zlashtiradi. Guruhli loyihalar, jamoaviy topshiriqlar va hamkorlikdagi muammoli vaziyatlarni hal qilish ushbu jarayonni samarali tashkil etishga yordam beradi. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida “4K” modeli asosida tashkil etilgan pedagogik faoliyat o‘quvchilarda liderlik sifatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Chunki liderlik sifatleri o‘quvchilarning tashabbuskorligi, mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish qobiliyati, boshqalarni rag‘batlantirish va jamoani maqsad sari yo‘naltirish kabi xususiyatlarda namoyon bo‘ladi. “4K” modeli kompetensiyalari aynan ushbu sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda interaktiv metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Muammoli ta’lim, loyihaviy ta’lim, hamkorlikda o‘qitish hamda interaktiv o‘yinlar orqali o‘quvchilarda liderlik ko‘nikmalarini shakllantirish mumkin. Bunday metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi hamda jamoada ishlash madaniyatini rivojlantiradi. Shu bois boshlang‘ich ta’lim jarayonida “4K” modeli asosida tashkil etilgan pedagogik mexanizmlardan foydalanish o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta’minlash, ularning liderlik sifatlarini shakllantirish hamda ijtimoiy faol shaxs sifatida voyaga yetishida muhim omil hisoblanadi. Mazkur model asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashi, kreativ yondashuvi, samarali muloqot qilishi va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirib, ularning kelajakdagi muvaffaqiyatli faoliyati uchun mustahkam poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Wagner T. Creating Innovators: The Making of Young People Who Will Change the World. – New York: Scribner, 2016.
2. Griffin P., Care E. Assessment and Teaching of 21st Century Skills. – Dordrecht: Springer, 2018.

3. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2016.
4. Paul R., Elder L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Boston: Pearson, 2019.
5. Robinson K., Aronica L. Creative Schools: The Grassroots Revolution That’s Transforming Education. – London: Penguin Books, 2016.
6. Hattie J. Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning. – London: Routledge, 2017.
7. Johnson D. W., Johnson R. T. Cooperative Learning in 21st Century Education. – Minnesota: University of Minnesota Press, 2018.
8. Darling-Hammond L. Empowered Educators. – San Francisco: Jossey-Bass, 2017.
9. Schleicher A. World Class: How to Build a 21st-Century School System. – Paris: OECD Publishing, 2018.
10. Xodiyeva G.H. Boshlang‘ich ta’limda 4K modelidan foydalanishning pedagogik xususiyatlari // Ilg‘or xorijiy tajribalar asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik strategiyalari: muammolar va yechimlar. – 2024. – №2. – B. 307–310.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA MILLIY QADRIYATLARNI RAQAMLI PLATFORMA VA INTERAKTIV VOSITALAR ORQALI SHAKLLANTIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Ikromova Mahbuba Vali qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy qadriyatlarni raqamli platforma va interaktiv vositalar orqali shakllantirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Zamonaviy raqamli muhitda o‘quvchilarning milliy tarbiyasini ta‘minlashga doir mavjud muammolar tahlil qilinib, ularni bartaraf etishning pedagogik yechimlari tavsiya etiladi. Maqolada O‘zbekistonda milliy tarbiya sohasidagi me‘yoriy-huquqiy hujjatlar va ilmiy adabiyotlar asosida raqamli ta‘lim muhitida milliy qadriyatlarni singdirishning samarali mexanizmlari asoslanadi.

Kalit so‘zlar: milliy tarbiya, raqamli ta‘lim muhiti, interaktiv vositalar, boshlang‘ich ta‘lim, milliy qadriyatlar, raqamli platforma, pedagogik mexanizmlar.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы формирования национальных ценностей у учащихся начальных классов посредством цифровых платформ и интерактивных инструментов. Анализируются существующие проблемы обеспечения национального воспитания учащихся в условиях современной цифровой среды, предлагаются педагогические решения по их устранению. На основе нормативно-правовых документов и научной литературы в области национального воспитания в Узбекистане обосновываются эффективные механизмы внедрения национальных ценностей в цифровую образовательную среду.

Ключевые слова: национальное воспитание, цифровая образовательная среда, интерактивные инструменты, начальное образование, национальные ценности, цифровая платформа, педагогические механизмы.

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta‘lim tizimini tubdan o‘zgartirmoqda. Zamonaviy boshlang‘ich sinf o‘quvchilari — bu “raqamli tug‘ilganlar” avlodi bo‘lib, ular raqamli qurilmalar, interaktiv platforma va multimedia muhitida o‘sib ulg‘aymoqda. Aynan shu sharoitda milliy qadriyatlar, madaniy meros va ma‘naviy-axloqiy tarbiyani ta‘minlash pedagogika oldidagi eng dolzarb vazifalardan biriga aylanib bormoqda.

O‘zbekiston Respublikasida olib borilayotgan ta‘lim islohotlari doirasida “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasi, “Uzluksiz ma‘naviy tarbiya” konsepsiyasi va “Tarbiya” fanini joriy etish bo‘yicha me‘yoriy hujjatlar qabul qilindi. Ushbu hujjatlar milliy tarbiya va raqamli ta‘limni uzviy birlikda rivojlantirish zaruriyatini yaqqol belgilab berdi [1; 2; 3]. Biroq amaliyotda milliy qadriyatlarni zamonaviy raqamli formatda samarali tarzda uzatish metodikasi hali to‘liq ishlab chiqilmagan. Aynan shu jihat ushbu maqolaning dolzarbligini belgilaydi.

Globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida milliy o‘zlikni saqlash masalasi ayniqsa o‘tkir tus olmoqda. Bolalar telefondagi xorijiy o‘yinlarga, chet el trendlariga qiziqishi ortib borayotgan bir paytda, milliy ertaklar, maqollar, buyuk ajdodlar hayotidan bexabar bo‘lib qolmoqda. Bu holat boshlang‘ich maktab yoshidagi o‘quvchilar uchun ham xos bo‘lib, pedagog olim M.D.Galdiyeva ta’kidlaganidek, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy tarbiyani rivojlantirish uchun oila, maktab va ijtimoiy muhitning hamkorligi zarur [7].

Milliy tarbiyani raqamli ta’lim muhitida amalga oshirishda bir qator muammolar mavjud. Ularni quyidagi yo‘nalishlarda guruhlash mumkin:

Birinchi muammo — milliy kontentning yetishmasligi. Bugungi kunda o‘zbek tilidagi sifatli raqamli ta’lim resurslari miqdori yetarli emas. Milliy qadriyatlar, tarix, adabiyot va madaniyatga doir interaktiv, multimedia formatdagi materiallar juda kam. O‘quvchilar ko‘pincha chet tilida yoki chet el madaniyatiga yo‘naltirilgan kontentlarni iste’mol qilishga majbur bo‘lmoqda.

Ikkinchi muammo — o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi. Ko‘plab boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari raqamli vositalardan pedagogik maqsadlarda, xususan milliy tarbiya berish uchun foydalanish bo‘yicha yetarli ko‘nikmalarga ega emas. N.Muslimov va boshqalar ta’kidlaganidek, elektron ta’lim resurslarini samarali qo‘llash uchun o‘qituvchi ularni yaratish va ulardan foydalanish ko‘nikmalarini egallagan bo‘lishi zarur [10].

Uchinchi muammo — muvozanat masalasi. Raqamli vositalardan haddan tashqari foydalanish an’anaviy muloqot, ustoz-shogird aloqasi va oilaviy qadriyatlarning zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Tarbiyaning asosi bo‘lgan jonli muloqot, namuna ko‘rsatish va bevosita ta’sir usullari raqamli muhitda o‘z o‘rnini yo‘qotmasligi kerak.

To‘rtinchi muammo — texnologik infratuzilma. Shahar va qishloq maktablari o‘rtasida raqamli qurilmalar, internet imkoniyatlari va ta’lim platformalaridan foydalanishda sezilarli farqlar mavjud. Bu holat teng imkoniyatlarni ta’minlashda jiddiy to‘siq hisoblanadi [4].

Yuqorida sanab o‘tilgan muammolarni bartaraf etish uchun kompleks pedagogik yondashuvlar talab etiladi. Ilmiy adabiyotlar va amaliyot tahlili asosida quyidagi yechimlar tavsiya etiladi:

1. Milliy raqamli kontent yaratish. Milliy qadriyatlarni singdirish uchun o‘zbek ertaklari, maqollari, tarixiy shaxslar haqidagi multimedia materiallar, interaktiv o‘yinlar va animatsiyalar yaratilishi lozim. Bunday kontent bolalar uchun qiziqarli, tushunarli va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lishi kerak. R.Ismoilov ta’kidlaganidek, raqamli ta’lim muhiti zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida o‘qish va

o‘rganish jarayonini tashkil etuvchi muhitdir [8]. Aynan shu muhitda milliy kontentning yetarli bo‘lishi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

2. Interaktiv metodlardan foydalanish. Raqamli platformalarda gamifikatsiya, virtual ekskursiyalar, interaktiv testlar va loyiha usullaridan foydalanish o‘quvchilarning milliy qadriyatlarga qiziqishini oshiradi. Milliy bayramlar, an‘analar, hunarmandchilik namunalari virtual formatda taqdim etilganda, bolalar ularni yanada yaxshi o‘zlashtiradi. J.Nazirov ta’kidlaganidek, zamonaviy raqamli ta’lim muhiti moslashuvchan bo‘lib, har bir o‘quvchi o‘ziga mos tezlik va yo‘nalishda o‘rganishi imkonini berishi kerak [11].

3. O‘qituvchilarni tayyorlash va qayta tayyorlash. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun raqamli texnologiyalardan milliy tarbiya berish maqsadida foydalanish bo‘yicha maxsus treninglar, seminarlar va uslubiy qo‘llanmalar ishlab chiqilishi zarur. O‘qituvchi nafaqat texnologiyadan foydalanishni, balki raqamli muhitda milliy qadriyatlarni qanday uzatishni ham bilishi kerak.

4. Oila va maktab hamkorligi. Bolaning raqamli muhitda milliy ruhda tarbiyalanishi uchun oila, maktab va jamiyat birgalikda harakat qilishi zarur. Ota-onalar farzandlarining raqamli qurilmalar bilan munosabatini nazorat qilishi, milliy qadriyatlarga oid kontentlarga yo‘naltirishi muhim. Xalqimizda "qush uyasida ko‘rganini qiladi" degan maqol bejiz aytilmagan — oila muhiti bola tarbiyasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

5. Muvozanatli yondashuv. Raqamli va an‘anaviy tarbiya usullarini uyg‘un qo‘llash zarur. Texnologiyalar milliy tarbiyaning o‘rnini egallashi emas, balki uni kuchaytirishi va boyitishi kerak. A.Sattarov ta’kidlaganidek, raqamli vositalar o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali bo‘lishi uchun to‘g‘ri pedagogik yondashuv bilan qo‘llanilishi lozim [13].

6. “Bolalar kontenti” dasturini rivojlantirish. O‘zbekistonda Bolalar kontentini rivojlantirish markazi faoliyati doirasida milliy qadriyatlarga yo‘g‘rilgan raqamli ta’lim materiallari yaratish kengaytirilishi kerak. Prezidentning 2025-yil 15-maydagi PQ-183-son qarori bolalar uchun mo‘ljallangan milliy kontentlarni yaratish va ommalashtirishni qo‘llab-quvvatlashni belgilab berdi [5].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy qadriyatlarni raqamli platforma va interaktiv vositalar orqali shakllantirish — bu zamonaviy pedagogikaning muhim vazifasidir. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, raqamli texnologiyalar va milliy tarbiya bir-biriga zid emas, aksincha, to‘g‘ri metodika bilan qo‘llanilganda bir-birini boyituvchi omillardir. Mavjud muammolarni — milliy kontentning yetishmasligi, o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi, texnik infratuzilma farqlari — bartaraf etish uchun tizimli, kompleks yondashuv talab etiladi.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlari — “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasi, “Uzluksiz ma’naviy tarbiya” konsepsiyasi, “Tarbiya” fanining joriy etilishi — bu yo‘nalishda mustahkam huquqiy zamin yaratdi. Endi eng muhim vazifa shu zaminni amaliy pedagogik mexanizmlar, sifatli raqamli kontent va malakali o‘qituvchilar bilan to‘ldirish hisoblanadi. Faqat shu yo‘l bilan zamonaviy, raqamli muhitda o‘sib kelayotgan avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida"gi PF-5712-sonli Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O‘zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PF-6079-sonli Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi "Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi 1059-sonli Qarori.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-iyuldagi "Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida 'Tarbiya' fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi 422-sonli Qarori.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 15-maydagi "Bolalar uchun mo‘ljallangan milliy kontentlar yaratish va ularni ommalashtirishni qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-183-son Qarori.
6. Atabayeva N.N. Raqamli ta’lim muhiti imkoniyatlari // "Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot" ilmiy-masofaviy konferensiyasi materiallari. — 2025. — B. 9–14.
7. Galdiyeva M.D. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy tarbiyani rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari: PhD dissertatsiya. — Toshkent, 2023.
8. Ismoilov R. Raqamli ta’lim muhitining zamonaviy ta’limdagi o‘rni // Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. — 2025. — №1(59).
9. Mavlonova R.A. va boshqalar. Tarbiyaviy ishlar metodikasi: darslik. — T, 2014.
- [10] Muslimov N.A., Lutfillayev M.H. Elektron ta’lim resurslari: yaratish va foydalanish: o‘quv qo‘llanma. — Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2022. — 224 b.
11. Nazirov J.M. Raqamli pedagogika: ta’lim natijalarini yaxshilash uchun texnologiyadan foydalanish // Ekonomika i sotsium. — 2024. — №12(127).
12. Safarov R. Pedagogika ensiklopediya. 2-jild. — Toshkent, 2015. — B. 276.
13. Sattarov A. Musiqa darslarida raqamli muhit orqali o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish // Yangi O‘zbekiston pedagoglari axborotnomasi. — 2024, 4-aprel.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KO‘RIB TUSHUNISH
KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI**

Fayziyev Anvar Isoqulovich

Toshkent amaliy fanlar universiteti,

Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi va metodikasi kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ko‘rib tushunish (vizual idrok) ko‘nikmasini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarning pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida vizual materiallar va raqamli vositalardan foydalanish o‘quvchilarning bilimni o‘zlashtirish samaradorligini oshiradi. Tadqiqotda interaktiv metodlar, multimedia texnologiyalari hamda vizual ta’lim vositalarining ta’siri ilmiy asosda yoritiladi. Natijada innovatsion yondashuvlar o‘quvchilarning tafakkuri, diqqat va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishi asoslab beriladi.*

Аннотация. *В статье рассматривается роль инновационных технологий в развитии навыков визуального восприятия у учащихся начальных классов. Подчеркивается значение использования мультимедийных и цифровых средств в образовательном процессе. Анализируются педагогические возможности интерактивных методов обучения. Делается вывод о том, что инновационные технологии способствуют развитию мышления, внимания и аналитических навыков учащихся.*

Abstract. *This article examines the role of innovative technologies in developing visual comprehension skills among primary school students. The importance of using multimedia and digital tools in the learning process is highlighted. The study analyzes interactive teaching methods and visual learning strategies. The findings show that innovative approaches enhance students’ thinking, attention, and analytical abilities.*

Kalit so‘zlar: *Ko‘rib tushunish, vizual idrok, boshlang‘ich ta’lim, innovatsion texnologiyalar, multimedia, interaktiv metodlar, raqamli ta’lim, didaktik vositalar, tafakkur, kompetensiya.*

Ключевые слова: *Визуальное восприятие, наглядное понимание, начальное образование, инновационные технологии, мультимедиа, интерактивные методы, цифровое обучение, дидактические средства, мышление, компетенции.*

Keywords: *Visual comprehension, visual perception, primary education, innovative technologies, multimedia, interactive methods, digital learning, didactic tools, thinking, competence*

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning bilimlarni samarali o‘zlashtirishi ko‘p jihatdan ularning idrok qilish qobiliyatiga bog‘liq. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ko‘rib tushunish ko‘nikmasi muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ushbu davrda ularning bilish jarayonlari faol shakllanadi. Ko‘rib tushunish orqali o‘quvchilar o‘quv materiallarini tez, aniq va ongli ravishda qabul qiladi, bu esa ularning umumiy o‘zlashtirish darajasini oshiradi. Shu sababli ta’lim jarayonida vizual vositalardan samarali foydalanish muhim pedagogik omil sifatida qaraladi.

Tadqiqotchilar fikriga ko‘ra, vizual materiallardan foydalanish o‘quvchilarning diqqatini jalb etadi, ularning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan qiziqishini oshiradi hamda bilimlarni mustahkam o‘zlashtirishga xizmat qiladi. J. Hattie ta’kidlaganidek, vizual ta’lim vositalari o‘quvchilarning o‘quv jarayonidagi faolligini oshirib, bilimlarni chuqurroq va tizimli ravishda o‘zlashtirish imkonini beradi [1]. Shuningdek, D. Sousa ham vizual ta’lim usullari o‘quvchilarning xotira faoliyatini kuchaytirishini va o‘rganilgan materialni uzoq muddat saqlashga yordam berishini ta’kidlaydi [2]. Bu esa vizual idrokni rivojlantirishni ta’lim samaradorligini oshirishning muhim sharti sifatida belgilaydi.

Ko‘rib tushunish (vizual idrok) – bu o‘quvchilarning tasvirlar, grafiklar, diagrammalar, jadvallar va boshqa vizual materiallar orqali ma’lumotni qabul qilish, qayta ishlash va tahlil qilish qobiliyatidir. Ushbu jarayon nafaqat axborotni idrok etish, balki uni mazmunan anglash va amaliy faoliyatda qo‘llashni ham o‘z ichiga oladi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, inson miyasining katta qismi vizual axborotni qayta ishlashga ixtisoslashgan bo‘lib, bu ta’lim jarayonida vizual vositalardan foydalanish samaradorligini oshiradi [2].

R. Mayerning multimedia ta’lim nazariyasiga ko‘ra, inson bir vaqtning o‘zida vizual va verbal axborotni qayta ishlash orqali bilimlarni samaraliroq o‘zlashtiradi [3]. Unga ko‘ra, tasvir va matn uyg‘unligi kognitiv yuklamani kamaytiradi hamda o‘quvchilarning tushunish darajasini oshiradi. Shuningdek, Clark va Mayer tadqiqotlarida multimedia ta’limining samaradorligi ilmiy asoslangan bo‘lib, vizual materiallar bilan boyitilgan darslar o‘quvchilarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini sezilarli darajada yaxshilashi qayd etilgan [4].

Multimedia vositalari (video, animatsiya, interaktiv taqdimotlar, infografikalar) o‘quvchilarning vizual idrokini rivojlantirishda keng imkoniyatlar yaratadi. Ushbu vositalar murakkab tushunchalarni sodda va tushunarli shaklda yetkazish imkonini beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, multimedia asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning bilimni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi [4].

Bundan tashqari, animatsiyalar va modellashtirilgan tasvirlar o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi hamda abstrakt tushunchalarni konkretlashtirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, matematika va tabiiy fanlarda bu usul yuqori samaradorlikka ega.

Interaktiv metodlar o‘quvchilarning dars jarayonidagi faol ishtirokini ta’minlaydi va ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Elektron doskalar, mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali o‘quvchilar vizual materiallar bilan faol ishlaydi. B. Trilling va C. Fadelning fikriga ko‘ra, raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish, muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi [5]. Shuningdek, OECD tadqiqotlarida ham raqamli

ta’lim muhitining o‘quvchilarning bilimlarni chuqur o‘zlashtirishiga ijobiy ta’siri qayd etilgan [6].

Didaktik o‘yinlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ta’limning eng samarali shakllaridan biri hisoblanadi. O‘yin faoliyati orqali o‘quvchilar vizual materiallarga asoslanib fikrlash, taqqoslash va tahlil qilish ko‘nikmalarini egallaydi.

Johnson tadqiqotlariga ko‘ra, hamkorlikka asoslangan o‘yinlar o‘quvchilarning bilimni o‘zlashtirish darajasini oshiradi va ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi [7]. Shu bilan birga, o‘yin elementlari o‘quvchilarning motivatsiyasini kuchaytiradi va ularni faol o‘rganishga undaydi.

Zamonaviy ta’limda fanlararo integratsiya muhim ahamiyatga ega. Vizual vositalar yordamida turli fanlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib berish mumkin. Masalan, diagramma va grafiklar orqali matematik bilimlar bilan bir qatorda analitik tafakkur ham rivojlanadi.

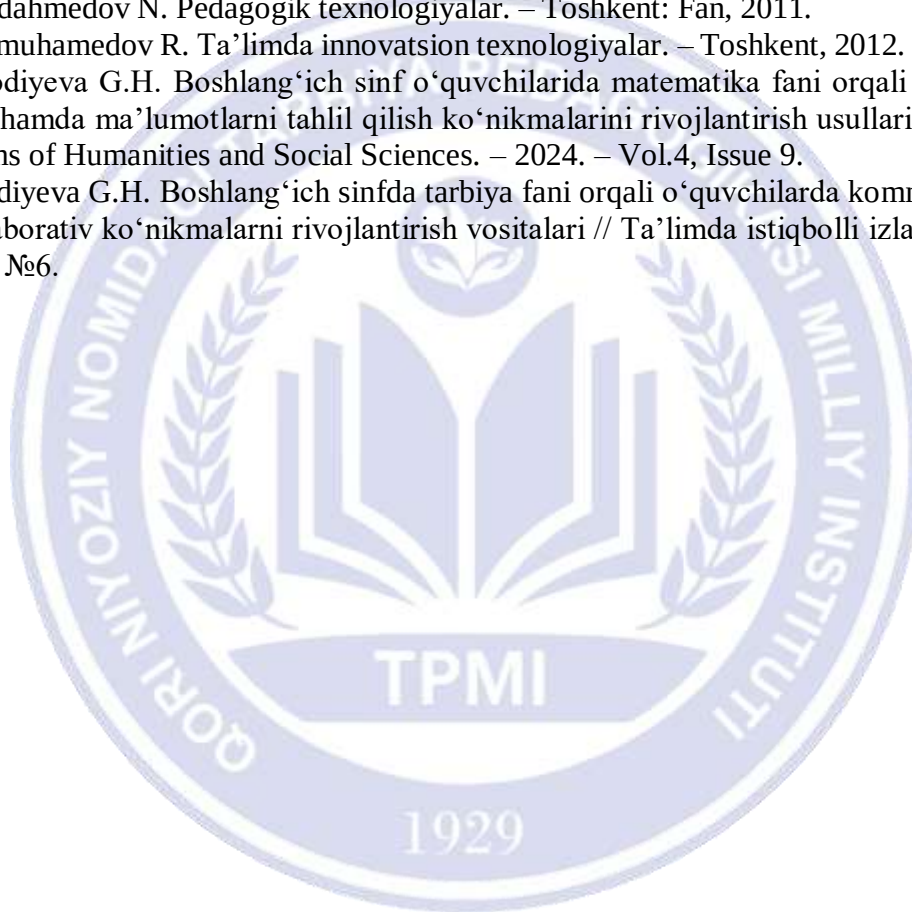
Voogt va Roblin tadqiqotlarida integrativ yondashuv o‘quvchilarning kompleks fikrlashini rivojlantirishi va bilimlarni tizimli o‘zlashtirishga yordam berishi ta’kidlangan [8].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ko‘rib tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Innovatsion texnologiyalar, xususan multimedia vositalari, interaktiv metodlar, raqamli platformalar va didaktik o‘yinlar ushbu jarayonni samarali tashkil etish imkonini beradi. Vizual ta’lim vositalaridan foydalanish o‘quvchilarning diqqatini oshiradi, ularning tafakkurini rivojlantiradi hamda tahliliy va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu sababli zamonaviy ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralishi zarur. Bu yondashuv nafaqat bilim sifatini oshiradi, balki o‘quvchilarning mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hattie J. Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning. – London: Routledge, 2017.
2. Sousa D.A. How the Brain Learns. – Thousand Oaks: Corwin Press, 2016.
3. Mayer R.E. Multimedia Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
4. Clark R.C., Mayer R.E. E-Learning and the Science of Instruction. – Hoboken: Wiley, 2016.
5. Trilling B., Fadel C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. – San Francisco: Wiley, 2017.
6. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative Learning in 21st Century Education. – Minnesota: University of Minnesota Press, 2018.
7. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2016.
8. Darling-Hammond L. Empowered Educators. – San Francisco: Jossey-Bass, 2017.

9. Schleicher A. World Class: How to Build a 21st-Century School System. – Paris: OECD Publishing, 2018.
10. OECD. The Future of Education and Skills 2030. – Paris: OECD Publishing, 2019.
11. Voogt J., Roblin N. 21st Century Competences in Education. – Cham: Springer, 2016.
12. Care E., Kim H. Assessment of Transversal Competencies. – Washington: Brookings Institution, 2019.
13. Saavedra A., Opfer V. Teaching and Learning 21st Century Skills. – RAND Corporation, 2017.
14. Pellegrino J., Hilton M. Education for Life and Work. – Washington: National Academies Press, 2018.
15. Bates T. Teaching in a Digital Age. – Vancouver: BCcampus, 2019.
16. Ibraimov, X., & Quronov, M. (2023). *Umumiy pedagogika*. Tashkent: Sahhof.
17. Saidahmedov N. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2011.
18. Ishmuhamedov R. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2012.
19. Xodiyeva G.H. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematika fani orqali tanqidiy-tahliliy hamda ma’lumotlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish usullari // Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2024. – Vol.4, Issue 9.
20. Xodiyeva G.H. Boshlang‘ich sinfda tarbiya fani orqali o‘quvchilarda kommunikativ va kollaborativ ko‘nikmalarni rivojlantirish vositalari // Ta’limda istiqbolli izlanishlar. – 2024. – №6.

4K MODEL ASOSIDA BO‘LAJAK TARBIYACHILAR TOMONIDAN YARATILADIGAN INTERAKTIV VIDEOKONTENTLARNING METODIK XUSUSIYATLARI

Doniyorova Dildora Nuritdin qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Samarqand kampusi stajyor o‘qituvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim yo‘nalishi talabalarining 4K modeli (tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya va kollaboratsiya) asosida mualliflik videokontentlarini yaratish metodikasi va uning pedagogik xususiyatlari yoritilgan. Tadqiqotda bo‘lajak tarbiyachilarning raqamli savodxonligini oshirish, axborot xurujlaridan himoyalangan kontentlar yaratish hamda maktabgacha yoshdagi bolalar uchun interaktiv ta’lim muhitini loyihalash masalalari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: 4K modeli, interaktiv videokontent, bo‘lajak tarbiyachi, kreativlik, kommunikatsiya, kollaboratsiya, tanqidiy fikrlash, raqamli didaktika.

Abstract. This article highlights the methodology of creating author's video content based on the “4C” model (critical thinking, creativity, communication, and collaboration) for students majoring in preschool education and explores its pedagogical characteristics. The research analyzes the issues of enhancing the digital literacy of future educators, developing content resilient to information attacks, and designing an interactive learning environment for preschool-age children.

Keywords: 4C model, interactive video content, future educator, creativity, communication, collaboration, critical thinking, digital didactics.

Аннотация. В данной статье освещена методика создания авторского видеоконтента на основе модели «4К» (критическое мышление, креативность, коммуникация и коллаборация) для студентов направления дошкольного образования, а также раскрыты его педагогические особенности. В исследовании проанализированы вопросы повышения цифровой грамотности будущих воспитателей, создания контента, защищенного от информационных атак, и проектирования интерактивной образовательной среды для детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: модель 4К, интерактивный видеоконтент, будущий воспитатель, креативность, коммуникация, коллаборация, критическое мышление, цифровая дидактика.

Kirish. Zamonaviy globallashuv va raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan davrda maktabgacha ta’lim tizimi oldiga o‘tib kelayotgan yosh avlodni nafaqat bilimli, balki XXI asr ko‘nikmalariga ega shaxs sifatida tarbiyalash vazifasi qo‘yilmoqda. Ushbu jarayonda bo‘lajak maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilarining raqamli kompetensiyalari alohida ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda maktabgacha ta’limni raqamlashtirish shunchaki tayyor multimedia mahsulotlaridan foydalanish bilan cheklanib qolmay, balki pedagoglarning o‘zlari mualliflik kontentlarini yaratishini taqozo etmoqda. Ayniqsa, bo‘lajak tarbiyachilarda 4K modelini (tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya va

kollaboratsiya) shakllantirish orqali ularni interaktiv videokontentlar yaratishga yo‘naltirish zamonaviy metodik ehtiyoj hisoblanadi. Zero, tarbiyachi tomonidan yaratilgan kontent bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga moslashgan bo‘lib, ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

4K modeli asosida loyihalashtirilgan videokontentlar an’anaviy videolardan o‘zining metodik tuzilishi va amaliy yo‘naltirilganligi bilan tubdan farq qiladi. Kreativ yondashuv bosqichida talaba maktabgacha yoshdagi bolalarning psixofiziologik xususiyatlariga mos syujetlar o‘ylab topadi, ranglar gammasi va qahramonlar vizualizatsiyasiga ijodiy yondashadi. Bu jarayon shunchaki axborot uzatish emas, balki bolaning tasavvur olamini boyitishga xizmat qiladi. Muloqotga chorlash xususiyati esa videoning interaktivligini ta’minlab, unda qahramonning bola bilan savol-javob qilishi yoki javob uchun maxsus pauzalar qoldirilishini ko‘zda tutadi. Bu orqali ekran qarshisidagi bola passiv kuzatuvchidan faol ishtirokchiga aylanadi.

Kollaborativ faoliyat kontent yaratish jarayonida talabalarning kichik guruhlarga birlashib, ssenariychi, montajchi va ovoz beruvchi kabi rollarni taqsimlashini anglatadi, bu esa bo‘lajak mutaxassislarda jamoada ishlash madaniyatini yuksaltiradi. Shu bilan birga, tanqidiy tahlil tamoyili asosida talaba tanlangan ma’lumotlarning bolalar uchun axborot xavfsizligi talablariga javob berishi hamda pedagogik-psixologik jihatdan to‘g‘riligini chuqur tahlil qiladi. Bunday tahlil filtrlari orqali talaba “feyk” yoki bola tarbiyasiga zid bo‘lgan elementlarni kontentdan chiqarib tashlash ko‘nikmasiga ega bo‘ladi.

Xulosa. Bo‘lajak tarbiyachilar tomonidan 4K modeli asosida videokontentlar loyihalanishi ularning raqamli savodxonligini oshirish bilan birga, maktabgacha ta’limda interaktiv muhitni shakllantirishning samarali vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilgan raqamli kontent talabalarni tayyor mahsulotlarning shunchaki iste’molchisidan zamonaviy va sifatli ta’limiy materiallar yaratuvchisiga aylantiradi. Bu esa kelajakda maktabgacha ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishning muhim omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Trilling, B., & Fadel, C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. – San Francisco: John Wiley & Sons, 2009.
2. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To‘rayev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari – Toshkent, 2015.
3. Qodirova F.R., Toshpo‘latova Sh.Q., Kayumova N.M., A‘zamova M.N. Maktabgacha pedagogika. Darslik. – T.: “Tafakkur” nashriyoti, 2019.
4. D.A Xomidova. Maktabgacha ta’limda pedagogik jarayonlarni loyihalashtirish.- Namangan, 2023
5. N.M.Kayumova. Maktabgacha ta’lim-tarbiya pedagogikasi.-Toshkent, 2024.

**O‘QUVCHILARNING INDIVIDUAL VA PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARINI INOBATGA OLGAN HOLDA RAQAMLI
TARBIYAVIY MATERIALLARNI ISHLAB CHIQISH**

Karimov Abduboqi Aliqulovich, Shukurov Vasliddin Sobirjon o‘g‘li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali

Annotatsiya. *Ushbu tezisda o‘quvchilarning individual va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda raqamli tarbiyaviy materiallarni ishlab chiqish masalasi yoritilgan. Zamonaviy ta’lim tizimida tarbiya mazmunini raqamli muhitga ko‘chirish jarayoni faqat texnik vazifa emas, balki pedagogik va psixologik jihatdan puxta asoslangan faoliyat ekani ko‘rsatib berilgan.*

Kalit so‘zlar: raqamli pedagogika, tarbiya, interaktiv content, raqamli resurslar, individual yondashuv, psixologik xususiyat, motivatsiya.

Аннотация. *В данной тезисной работе рассматривается вопрос разработки цифровых воспитательных материалов с учётом индивидуальных и психологических особенностей учащихся. Показано, что перенос содержания воспитания в цифровую среду в современной системе образования является не только технической задачей, но и деятельностью, требующей прочной педагогической и психологической основы.*

Ключевые слова: цифровая педагогика, воспитание, интерактивный контент, цифровые ресурсы, индивидуальный подход, психологические особенности, мотивация.

Bugungi kunda ta’lim tizimida raqamli texnologiyalar keng qo‘llanilmoqda. Bu jarayon faqat dars berish usullarining yangilanishi bilan cheklanmay, tarbiya jarayoniga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. O‘quvchi endilikda faqat sinfda emas, balki telefon, planshet, kompyuter va internet tarmoqlari orqali ham turli tarbiyaviy hamda ijtimoiy mazmundagi axborotlarni qabul qilmoqda. Shu sababli tarbiyaviy materiallarni raqamli shaklda ishlab chiqish zamon talabi bo‘lib qolmoqda. Biroq har qanday raqamli material ham samarali tarbiyaviy vosita bo‘la olmaydi. Uning ta’sirchanligi, avvalo, o‘quvchining yoshiga, qiziqishiga, psixologik holatiga va individual xususiyatlariga qay darajada mos kelishiga bog‘liq.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’limning turli shakllari, jumladan masofaviy ta’lim shakli ham belgilangan bo‘lib, bu ta’lim jarayonida raqamli resurslarning o‘rni ortib borayotganini ko‘rsatadi. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasida esa ta’lim tizimini raqamlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Mazkur hujjatlar raqamli ta’lim va tarbiya masalasiga jiddiy e’tibor qaratilayotganini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, pedagogik amaliyot shuni ko‘rsatadiki, barcha o‘quvchilarga bir xil shakldagi va bir xil mazmundagi raqamli materiallar taklif etish kutilgan natijani bermaydi. Ayrim o‘quvchilar video ko‘rinishidagi materiallarni yaxshi qabul qilsa, boshqalari audio yoki matnli shaklni afzal ko‘radi.

Pedagogik va psixologik adabiyotlarda individual xususiyatlar deganda o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi, idrok etish sur’ati, tafakkur usuli, diqqat darajasi, xotira turi, temperament xususiyatlari va mustaqil ishlash qobiliyati tushuniladi. Psixologik xususiyatlar esa bundan kengroq tushuncha bo‘lib, o‘quvchining motivatsiyasi, emotsional holati, o‘ziga ishonchi, muloqotga kirishuvchanligi, xavotir darajasi, ijtimoiy moslashuvi kabi jihatlarni qamrab oladi.

E.G‘oziyevning ta’kidlashicha, shaxsning psixik rivojlanishida yosh va individual farqlar muhim o‘rin tutadi. Har bir yosh davrida bolaning qabul qilish, his qilish, fikrlash va xulq-atvor mexanizmlari turlicha shakllanadi. D.B. Botirova ham yosh davrlar pedagogik psixologiyasida har bir bosqichning o‘ziga xos psixologik tavsiflari mavjudligini ko‘rsatadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun mo‘ljallangan tarbiyaviy raqamli material bilan o‘smirlar yoki yuqori sinf o‘quvchilari uchun yaratilgan kontent bir xil bo‘lishi mumkin emas.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘proq obrazli, qisqa va hissiy jihatdan aniq ifodalangan materiallarni yaxshi qabul qiladi. O‘smirlar esa mustaqillikka intiladi, savol berishni, munozara qilishni, o‘z fikrini himoya etishni xohlaydi. Yuqori sinf o‘quvchilari esa hayotiy tanlovlar, ijtimoiy javobgarlik, shaxsiy pozitsiya va kasbiy yo‘nalish bilan bog‘liq masalalarga ko‘proq qiziqadi. Demak, raqamli tarbiyaviy materiallarni ishlab chiqishda yosh omili asosiy mezonlardan biri bo‘lishi kerak.

Raqamli tarbiyaviy material deganda tarbiyaviy maqsadga xizmat qiluvchi va elektron muhitda taqdim etiladigan matn, video, audio, animatsiya, infografika, elektron hikoya, podkast, interaktiv topshiriq, test yoki situatsion vaziyatlar tushuniladi. Bunday materialning vazifasi faqat axborot berish emas, balki o‘quvchida ma’naviy-axloqiy tushunchalar, ijobiy munosabatlar va ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarni shakllantirishdan iborat.

Raqamli formatning eng katta afzalligi shundaki, unda matn, tasvir, ovoz va interaktiv harakat bir vaqtning o‘zida uyg‘unlashishi mumkin. Bu esa materialning qiziqarli va ta’sirchan bo‘lishiga yordam beradi. Biroq raqamli vositalardan noo‘rin foydalanish salbiy oqibatlariga ham olib kelishi mumkin. Masalan, juda ko‘p effektlar, ortiqcha ranglar, baland musiqa yoki uzoq davom etuvchi videolar o‘quvchining diqqatini tarbiyaviy mazmundan chalg‘itadi. Shu sababli raqamli tarbiyaviy materiallar mazmun va shakl uyg‘unligida, pedagogik maqsadga bo‘ysundirilgan holda ishlab chiqilishi kerak.

UNESCONing shaxsga yo‘naltirilgan ta’limga oid hujjatlarida ham ta’lim mazmunini o‘quvchining ehtiyoji va imkoniyatlariga moslashtirish zarurligi qayd etilgan. Bu fikr tarbiyaviy materiallar uchun ham to‘liq amal qiladi. Shunday ekan, raqamli tarbiyaviy material o‘quvchining ichki dunyosiga yaqin, unga tushunarli va unga mos shaklda bo‘lishi lozim.

Raqamli tarbiyaviy materiallarni yaratishda bir qator pedagogik va psixologik tamoyillarga rioya qilish zarur.

Birinchi tamoyil – shaxsga yo‘naltirilganlik. Material umumiy auditoriya uchun emas, balki aniq yosh davri va o‘quvchilar guruhining ehtiyojlari uchun yaratilishi kerak. Masalan, kichik yoshdagi bolalar uchun do‘stlik, hurmat, halollik kabi tushunchalar sodda hikoyalar va qahramonlar orqali berilishi maqsadga muvofiq. O‘smirlar uchun esa shu mavzular real hayotiy vaziyatlar, ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot va tanlov holatlari bilan bog‘lab yoritilishi samaraliroq bo‘ladi.

Ikkinchi tamoyil – yoshga moslik. Har bir material o‘quvchining yoshiga mos murakkablik darajasida tuzilishi kerak. Yoshga moslik nafaqat til va hajmga, balki misollar, obrazlar, topshiriqlar va muammo darajasiga ham tegishlidir. UNICEF materiallarida bolalar uchun raqamli texnologiyalar yoshga mos va xavfsiz bo‘lishi kerakligi alohida ta’kidlanadi.

Uchinchi tamoyil – psixologik xavfsizlik. Tarbiyaviy material o‘quvchini qo‘rqitishi, uyaltirishi yoki ruhiy bosim ostida qoldirmasligi kerak. Ayniqsa, internet xavfsizligi, zo‘ravonlik, salbiy odatlar kabi mavzularda juda keskin tasvir yoki og‘ir ifodalardan ehtiyot bo‘lish lozim. Material o‘quvchini muammodan cho‘chitish emas, uni tushunishga va to‘g‘ri qaror chiqarishga undashi kerak.

To‘rtinchi tamoyil – interaktivlik va faollik. Tarbiya faqat tinglash yoki tomosha qilish orqali emas, balki fikrlash, tanlash va xulosa chiqarish orqali kuchliroq amalga oshadi. Shu sababli raqamli material tarkibida savollar, tanlovlar, kichik vaziyatli topshiriqlar, refleksiya elementlari bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Beshinchi tamoyil – milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanish. Tarbiyaviy kontentda milliy madaniyat, oila, mahalla, odob, hurmat, mehr-oqibat kabi qadriyatlar zamonaviy raqamli hayot bilan uyg‘un holda berilishi kerak. Bu yondashuv o‘quvchining shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun yaratiladigan raqamli tarbiyaviy materiallar qisqa, sodda, ko‘rgazmali va emotsional jihatdan iliq bo‘lishi kerak. Bunday yoshdagi bolalar uchun rangli tasvirlar, qahramonlar ishtirokidagi kichik hikoyalar, audio ertaklar yoki qisqa animatsiyalar samarali hisoblanadi. Bu yoshda uzoq matnlar, murakkab tushunchalar va ko‘p qadamli topshiriqlar yaxshi natija bermaydi.

O‘rta sinf o‘quvchilari, ayniqsa o‘smirlar uchun esa materiallar muloqotga undovchi xarakterga ega bo‘lishi kerak. O‘smirlar mustaqil qaror qilishga intiladi va ularga tayyor nasihatdan ko‘ra, muammoli vaziyatlar va munozarali savollar ko‘proq ta’sir qiladi. Masalan, internetdagi muomala madaniyati, yolg‘on axborot,

do‘st bosimi, o‘z hissiyotlarini boshqarish kabi mavzular interaktiv vaziyatlar asosida berilishi samaraliroq bo‘ladi.

Yuqori sinf o‘quvchilari uchun esa mazmun yanada tahliliy va hayotga yaqin bo‘lishi kerak. Bu bosqichdagi o‘quvchilar uchun kasb tanlash, mas’uliyat, vaqtni boshqarish, fuqarolik pozitsiyasi, media savodxonlik va raqamli madaniyatga oid materiallar ayniqsa dolzarbdir. Bu yoshdagilar uchun elektron esse, podkast, muammoli topshiriq yoki refleksiya savollari samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Raqamli tarbiyaviy materialning samaradorligi o‘quvchining motivatsiyasi bilan chambarchas bog‘liq. Agar material o‘quvchi hayoti bilan bog‘liq bo‘lmasa, u unga qiziqmaydi. Shu sababli kontentda o‘quvchining kundalik hayotida uchraydigan vaziyatlar, o‘z tengdoshlari bilan bog‘liq misollar yoki haqiqiy muammolar aks etishi lozim.

Diqqat masalasi ham alohida ahamiyatga ega. Raqamli muhit o‘zi bilan birga ko‘plab chalg‘ituvchi omillarni olib keladi. Shu sababli materialning tuzilishi sodda, mazmuni aniq va hajmi me‘yorida bo‘lishi kerak. Bir materialda bitta asosiy g‘oya yoritilgani ma‘qul. Juda ko‘p xulosa, ko‘p rang yoki tez almashuvchi tasvirlar diqqatni susaytirishi mumkin.

Emotsional holat ham e‘tibordan chetda qolmasligi kerak. O‘quvchilar orasida xavotirga moyil, o‘ziga ishonchi past yoki ruhiy jihatdan sezgir bolalar ham bo‘lishi mumkin. Bunday holatda tarbiyaviy materiallar qo‘llab-quvvatlovchi, ijobiy va ishonch uyg‘otuvchi ohangda bo‘lishi zarur. Xatoni ko‘rsatish bilan birga to‘g‘ri yo‘lni ham ko‘rsatish, muammoni aytish bilan birga uni hal qilish yo‘lini taklif etish maqsadga muvofiq.

Amaliyotda raqamli tarbiyaviy materiallar turli shakllarda ishlab chiqilishi mumkin. Qisqa video hissiy ta’sirni kuchaytiradi, audio podkast samimiylilik beradi, elektron hikoya bolalarning obrazli tafakkurini rivojlantiradi, interaktiv test va situatsion topshiriqlar esa axloqiy tanlovni mashq qildiradi. Refleksiya savollari, elektron kundalik yoki qisqa yozma topshiriqlar yuqori sinf o‘quvchilari uchun ayniqsa foydali hisoblanadi. Raqamli tarbiyaviy materiallarni ishlab chiqishda ma’lum ketma-ketlikka rioya qilish lozim.

Birinchi bosqich – muammoni aniqlash. Qaysi tarbiyaviy yo‘nalish uchun material kerakligi belgilab olinadi. Masalan, muloqot madaniyati, o‘zini boshqarish, internet xavfsizligi yoki vatanparvarlik.

Ikkinchi bosqich – auditoriyani aniqlash. Material kim uchun mo‘ljallangani, ularning yoshi, qiziqishi, psixologik xususiyatlari va ehtiyojlari belgilab olinadi.

Uchinchi bosqich – maqsadni aniq ifodalash. Masalan, “o‘quvchi internetdagi xavfli vaziyatlarni ajrata oladi” yoki “o‘quvchi o‘z xatti-harakatiga tanqidiy qaray oladi” kabi aniq natija ko‘zda tutiladi.

To‘rtinchi bosqich – mazmunni saralash. Materialga eng zarur g‘oya, qisqa vaziyat, aniq savollar va sodda xulosa kiritiladi. Ortiqcha matn va nasihatdan qochish zarur.

Beshinchi bosqich – formatni tanlash. Mavzuga mos ravishda video, audio, matn, interaktiv topshiriq yoki bir necha shakl uyg‘unligi qo‘llanadi.

Oltinchi bosqich – sinovdan o‘tkazish. Material kichik guruhda sinab ko‘riladi, tushunarliklik, qiziqarlilik va ta’sirchanlik darajasi tahlil qilinadi. So‘ng zarur o‘zgartirishlar kiritiladi.

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarning individual va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda raqamli tarbiyaviy materiallarni ishlab chiqish zamonaviy ta’limning muhim shartlaridan biridir. Bunday yondashuv o‘quvchining yosh davri, qiziqishi, diqqat darajasi, emotsional holati va qabul qilish usullarini hisobga olishni talab etadi. Raqamli tarbiyaviy material shunchaki elektron shakldagi matn yoki video emas, balki o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilgan, tarbiyaviy maqsadga xizmat qiladigan, psixologik xavfsiz va interaktiv pedagogik vosita bo‘lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun, O‘RQ-637-son, 23.09.2020. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. Havola: <https://lex.uz/docs/-5013007>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmon, PF-6079-son, 05.10.2020. Havola: <https://lex.uz/en/docs/-5030957>
3. Botirova D.B. Yosh davrlar pedagogik psixologiyasi: darslik. Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2021. 204 b.
4. G‘oziyev E.G‘. Psixologiya: kasb-hunar kollejlari uchun darslik. Toshkent: O‘qituvchi, 2008. 352 b.
5. Xaydarov F.I., Xalilova N.I. Umumiy psixologiya: darslik. Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2009. 247 b.
6. Risyukova Y.V., Pardayeva M.D., Zaripova Y.V. va boshq. Maktab psixologi uchun tavsiyalar to‘plami: nazariyadan amaliyotga. Toshkent: Ta’limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi, 2025. 110 b.
7. Innovatsion ta’lim modelida zamonaviy pedagogika: uslubiy qo‘llanma. Toshkent: Ta’limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi, 2025. 92 b.
8. UNESCO Institute for Information Technologies in Education. Personalized Learning: A New ICT-Enabled Education Approach. Policy Brief. Moscow: UNESCO IITE, 2012. 12 p.
9. UNICEF. Digital technologies, child rights and well-being. Policy Brief 4. 2024. Havola: <https://www.unicef.org/eu/media/2586/file/Digital%20technologies%20policy%20brief.pdf>

**MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA
KO‘CHIRISHDA ME‘YORIY-HUQUQIY, AXBOROT XAVFSIZLIGI VA
MONITORING BILAN BOG‘LIQ MUAMMOLAR VA YECHIMLAR**

BAYNAZAROVA GULNOZA ABDURASULOVNA

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga ko‘chirish jarayonida yuzaga keladigan me‘yoriy-huquqiy, axborot xavfsizligi hamda monitoring bilan bog‘liq muammolar tahlil qilinadi. Raqamli ta’lim muhitida milliy qadriyatlar va tarbiyaviy g‘oyalarni samarali integratsiya qilishning ilmiy-pedagogik asoslari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda raqamli texnologiyalarning imkoniyatlari, axborot xavfsizligini ta’minlash hamda tarbiyaviy jarayon samaradorligini monitoring qilish mexanizmlari yoritiladi. Tadqiqot natijasida milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli ta’lim muhitida rivojlantirishning tashkiliy, pedagogik va texnologik yechimlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: milliy tarbiya, raqamli ta’lim, raqamli pedagogika, axborot xavfsizligi, monitoring tizimi, pedagogik innovatsiyalar, ta’lim texnologiyalari, raqamli transformatsiya, ma’naviy tarbiya, ta’lim sifati.

Annotation. This article analyzes the regulatory-legal, information security, and monitoring-related challenges that arise in the process of transferring the ideas of national upbringing into a digital format. It examines the scientific and pedagogical foundations for effectively integrating national values and educational ideas into the digital learning environment. The study also highlights the opportunities provided by digital technologies in educating the younger generation in the spirit of national and universal values, ensuring information security, and developing mechanisms for monitoring the effectiveness of the educational process. Based on the research findings, organizational, pedagogical, and technological solutions for developing the ideas of national upbringing within the digital education environment are proposed.

Keywords: national upbringing, digital education, digital pedagogy, information security, monitoring system, pedagogical innovations, educational technologies, digital transformation, spiritual education, quality of education.

Kirish. Axborot texnologiyalari rivojlanishining hozirgi bosqichi axborotning shaxs va jamoatchilik ongiga ta’sir qilish imkoniyati, hatto axborot urushlari tahdidi bilan tavsiflanadi, natijada axborot xavfsizligi muammosi axborot erkinligiga muqarrar qarshi kuchga aylanadi, bu esa shaxslar, jamiyat va davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlarini yetarli darajada himoya qilish zarurligini tasdiqlaydi. So‘nggi 20 yil ichida bolalar muhitida sezilarli o‘zgarishlar ro‘y bermoqda, bu ommaviy axborot vositalari, mobil aloqa va internetning cheksiz mavjudligi bilan bog‘liq. Sotsiologik so‘rovlarga ko‘ra, bolalar kitoblarni ancha kamroq o‘qiy boshladilar va elektron ommaviy axborot vositalaridan foydalanishni afzal ko‘rishadi, ko‘proq vaqtlarini kompyuter va televizor oldida o‘tkazadilar.

Asosiy qism. O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini raqamlashtirish va zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish davlat siyosatining muhim

yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi mamlakatda raqamli iqtisodiyot va raqamli ta’lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan muhim dasturiy hujjat sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur strategiyada ta’lim tizimida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish, elektron ta’lim resurslarini yaratish va ta’lim jarayonini raqamli platformalar asosida tashkil etish kabi vazifalar belgilab berilgan.

Ushbu strategiya doirasida ta’lim tizimini raqamlashtirish orqali o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda yoshlarning zamonaviy bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim vazifa sifatida qoraladi. Shu bilan birga, raqamli ta’lim muhitini rivojlantirish jarayonida milliy qadriyatlar va tarbiyaviy g‘oyalarni zamonaviy texnologiyalar asosida yosh avlodga yetkazish ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki raqamli ta’lim platformalari nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatish vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Milliy tarbiya masalalari o‘zbek pedagogik tafakkurida qadimdan muhim o‘rin egallab kelgan. Xususan, jadid ma’rifatparvarlaridan biri bo‘lgan Abdulla Avloniy yosh avlodni tarbiyalashda ma’naviy-axloqiy qadriyatlarning o‘rni nihoyatda muhim ekanligini ta’kidlaydi. Uning Turkiy guliston yoxud axloq asarida tarbiya inson hayotidagi eng muhim omillardan biri sifatida talqin qilinadi. Avloniy tarbiyani jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog‘lab, yosh avlodning ma’naviy kamoloti xalqning kelajagini belgilashini alohida qayd etadi. Mutafakkirning fikricha, tarbiya jarayoni insonning axloqiy, ma’naviy va ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. U tarbiya masalasiga katta ahamiyat berib, mashhur fikrini ilgari suradi: “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir.” Ushbu g‘oya yosh avlodni komil inson etib tarbiyalash har bir jamiyatning eng muhim vazifalaridan biri ekanligini ko‘rsatadi.

Axborot tushunchasini va xususiyatlarini ilmiy o‘rganish, shubhasiz, “axborot xavfsizligi”ning huquqiy ta’rifi uchun muhimdir, chunki bu ta’riflarsiz axborot jamiyati kontekstida “zararli axborot”ni tahlil qilishning iloji yo‘q. Xo‘sh, axborot nima?

O‘zbekiston milliy ensiklopediyasida bu so‘z quyidagicha ta’riflangan: axborot- biron voqea haqidagi batafsil xabar, ma’lumot. Davlatlar o‘rtasidagi muzokaralar natijasida tuzilgan bitim yoki shartnoma to‘g‘risida hukumatning rasmiy xabari (O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil). Ba’zi ijtimoiy tarmoqlarda esa axborot —bu atrof-muhit, hodisalar, jarayonlar yoki obyektlar haqidagi ma’lumotlar majmui bo‘lib, insonning bilimini boyitadi va qaror qabul qilishiga yordam beradi va axborot orqali inson borliqdagi voqea-hodisalarni

anglaydi, tahlil qiladi va munosabatini bildirishi ta’riflangan. Shunday ekan axborot ma’lumotlar majmui hisoblanadi. Hozirgi davrimizda axborot juda tez va oson ommalashib ketgan ma’lumotlar bazasiga aylanib bormoqda. Bugungi zamonaviy jamiyat taraqqiyoti raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ta’lim tizimida ham tub o‘zgarishlar yuz bermoqda. Raqamli transformatsiya jarayonlari ta’lim jarayonining barcha bosqichlarini qamrab olib, bilim berish usullarini, o‘quv resurslarini hamda tarbiyaviy faoliyatni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar va tarbiyaviy g‘oyalarni zamonaviy raqamli muhitga moslashtirish zarurati ham ortib bormoqda. Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga ko‘chirish jarayoni yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning ma’naviy va madaniy rivojlanishini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Biroq ushbu jarayonni amalga oshirishda bir qator me’yoriy-huquqiy, axborot xavfsizligi va monitoring bilan bog‘liq muammolar yuzaga kelmoqda.

Avvalo, milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazishda me’yoriy-huquqiy asoslarning yetarli darajada takomillashmaganligi muhim muammolardan biri hisoblanadi. Raqamli ta’lim platformalarida milliy tarbiya mazmunini joylashtirish, tarqatish va undan foydalanishni tartibga soluvchi aniq normativ hujjatlar barcha jihatlarini qamrab olmagan. Natijada ta’lim jarayonida foydalanilayotgan ayrim raqamli resurslar milliy tarbiya mazmunini to‘liq aks ettira olmaydi yoki pedagogik talablar darajasida ishlab chiqilmagan bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari, milliy madaniy meros va tarbiyaviy g‘oyalarni raqamli formatda yaratishda mualliflik huquqi, intellektual mulkni himoya qilish, kontent sifatini nazorat qilish kabi masalalar ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli ta’lim tizimiga integratsiya qilish bo‘yicha maxsus me’yoriy-huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqish zarur.

Ikkinchi muhim muammo axborot xavfsizligi bilan bog‘liqdir. Raqamli muhitda axborotning tez tarqalishi bilan bir qatorda turli zararli yoki noto‘g‘ri axborotlarning ham keng tarqalish ehtimoli mavjud. Ayniqsa, yoshlar internet va ijtimoiy tarmoqlardan faol foydalanayotgan sharoitda ularning turli g‘oyaviy ta’sirlarga duch kelish xavfi ortadi. Bu holat milliy tarbiya g‘oyalarining noto‘g‘ri talqin qilinishiga yoki yoshlar ongida qarama-qarshi qarashlarning shakllanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli raqamli ta’lim muhitida joylashtirilayotgan tarbiyaviy kontentning ishonchliligi, ilmiy asoslanganligi va pedagogik jihatdan to‘g‘riligini ta’minlash muhim hisoblanadi. Axborot xavfsizligini ta’minlashda ta’lim platformalarida kontentni moderatsiya qilish tizimini joriy etish, foydalanuvchilarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish hamda yoshlar orasida media savodxonlik va axborot madaniyatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Raqamli muhitda milliy tarbiya g‘oyalarini amalga oshirish jarayonida monitoring tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi ham muhim muammolardan biri hisoblanadi. Ta’lim jarayonida tarbiyaviy faoliyat natijadorligini aniqlash an’anaviy usullarda nisbatan oson bo‘lsa-da, raqamli platformalarda bu jarayon murakkabroq kechadi. Chunki tarbiyaviy kontentning o‘quvchilar ongiga qanday ta’sir ko‘rsatayotganini, ularning qadriyatlar tizimida qanday o‘zgarishlar yuz berayotganini aniqlash uchun maxsus indikatorlar va analitik tizimlar zarur. Hozirgi vaqtda ko‘plab raqamli ta’lim platformalarida o‘quvchilarning bilim darajasini baholash tizimi mavjud bo‘lsa-da, tarbiyaviy rivojlanishni monitoring qilish mexanizmlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Mazkur muammolarni hal etish uchun bir qator ilmiy va amaliy choralarni amalga oshirish zarur. Avvalo, milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli ta’lim tizimiga integratsiya qilish bo‘yicha kompleks me’yoriy-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilishi lozim. Bu hujjatlar raqamli tarbiyaviy kontentni yaratish, ekspertizadan o‘tkazish va ta’lim jarayoniga joriy etishning aniq mexanizmlarini belgilab berishi kerak. Ikkinchidan, axborot xavfsizligini ta’minlash maqsadida ta’lim platformalarida kontentni filtrlash va nazorat qilish tizimlarini kuchaytirish, shuningdek, yoshlar orasida axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirish bo‘yicha maxsus dasturlarni ishlab chiqish zarur. Uchinchidan, milliy tarbiya g‘oyalarining raqamli muhitdagi samaradorligini baholash uchun monitoring va analitik tizimlarni joriy etish muhim hisoblanadi. Bunda zamonaviy raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt va ma’lumotlar tahlili usullaridan foydalanish samarali natija berishi mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga ko‘chirish zamonaviy ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon yosh avlodning ma’naviy va madaniy rivojlanishini ta’minlash, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va ularni yangi avlodga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq bu jarayonni samarali tashkil etish uchun me’yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish, axborot xavfsizligini ta’minlash hamda monitoring tizimini rivojlantirish zarur. Ana shundagina milliy tarbiya g‘oyalari raqamli ta’lim muhitida samarali amalga oshirilib, yoshlarning ma’naviy barkamolligini ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2020.

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Ta’lim tizimini raqamlashtirish bo‘yicha qarorlar to‘plami. – Toshkent, 2021.
5. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
6. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
7. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M.H. Pedagogik texnologiyalarning nazariy va amaliy asoslari. – Toshkent: Fan, 2010.
8. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
9. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
10. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. – London: Bloomsbury Academic, 2016.

**"TEMURBEKLAR MAKTABI" O‘QUVCHILARINING HARBIY-
VATANPARVARLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHGA
YO‘NALTIRILGAN INTERAKTIV TA'LIM MUHITINI
LOYIHALASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI**

Matayev Elyor Dilmonovich
DXX “Temurbeklar maktabi” HAL o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Temurbeklar maktabi” o‘quvchilarining harbiy-vatanparvarlik kompetensiyalarini rivojlantirishda interaktiv ta’lim muhitini loyihalashning zamonaviy yondashuvlari keng tahlil etiladi. Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga ko‘chirish, interaktiv dasturlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish orqali o‘quvchilarning vatanparvarlik tuyg‘ularini mustahkamlash, harbiy-amaliy ko‘nikmalarini shakllantirish va milliy o‘zlikni anglashini rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslari yoritiladi. Tadqiqotda kompetensiyaviy yondashuv, gamifikatsiya, simulyatsion o‘yinlar, muammoli ta’lim va raqamli kontent yaratishning pedagogik imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: “Temurbeklar maktabi”, harbiy-vatanparvarlik kompetensiyasi, interaktiv ta’lim muhiti, raqamli texnologiyalar, gamifikatsiya, kompetensiyaviy yondashuv, vatanparvarlik tarbiyasi, milliy tarbiya g‘oyalari.

Аннотация: В данной статье широко анализируются современные подходы к проектированию интерактивной образовательной среды для развития военно-патриотических компетенций учащихся школы «Темурбеклар мактаби». Освещаются научно-методические основы укрепления патриотических чувств учащихся, формирования военно-прикладных навыков и развития национального самосознания посредством перевода идей национального воспитания в цифровой формат, использования интерактивных программ и современных педагогических технологий. В исследовании рассматриваются педагогические возможности компетентностного подхода, геймификации, симуляционных игр, проблемного обучения и создания цифрового контента.

Ключевые слова: «Темурбеклар мактаби», военно-патриотическая компетенция, интерактивная образовательная среда, цифровые технологии, геймификация, компетентностный подход, патриотическое воспитание, идеи национального воспитания.

Abstract: This article comprehensively analyzes modern approaches to designing an interactive learning environment for the development of military-patriotic competencies among students of “Temurbeklar maktabi”. The scientific and methodological foundations for strengthening students' patriotic values, forming military-applied skills, and fostering national identity through the digitalization of national educational ideas, the use of interactive programs, and modern pedagogical technologies are examined. The study explores the pedagogical potential of competency-based approaches, gamification, simulation games, problem-based learning, and digital content creation.

Keywords: “Temurbeklar maktabi”, military-patriotic competency, interactive learning environment, digital technologies, gamification, competency-based approach, patriotic education, national educational ideas.

Bugungi kunda O‘zbekiston ta’lim tizimi jadal islohot jarayonini boshdan kechirmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmonida mamlakatimiz xavfsizligi va mudofaa

salohiyatini kuchaytirish, yoshlarda milliy qadriyatlarga sodiqlikni mustahkamlash ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan.

“Temurbeklar maktabi” harbiy akademik litseyi — mamlakatimizda yoshlarni jismoniy, ma’naviy va harbiy ruhda tarbiyalash maqsadida tashkil etilgan ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasasi bo‘lib, unda o‘quvchilarning vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishga katta e’tibor beriladi. Sohibqiron Amir Temir faoliyati va uning vatanparvarlik g‘oyalari asosida tashkil etilgan ushbu ta’lim muassasasi tizimida o‘quvchilar nafaqat nazariy bilim, balki amaliy harbiy ko‘nikmalar ham egallaydilar.

Biroq bugungi “raqamli avlod” deb ataladigan Z-avlod o‘quvchilari an’anaviy o‘qitish metodlari orqali qiyin o‘qitiladi. Ular uchun interaktiv, vizual va o‘yinli ta’lim shakllari samaraliroq hisoblanadi. Shu sababli “Temurbeklar maktabi” harbiy litseyi kontekstida interaktiv ta’lim muhitini loyihalash va undan samarali foydalanish dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. Mavzuning ilmiy tadqiq etilishi ushbu muammoni hal qilishga muhim hissa qo‘shadi.

“Temurbeklar maktabi” harbiy litsey o‘quvchilarining harbiy-vatanparvarlik kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan interaktiv ta’lim muhitini loyihalashning zamonaviy yondashuvlarini ilmiy asoslash va metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Harbiy-vatanparvarlik kompetensiyasining mohiyati va tarkibiy qismlarini aniqlash; interaktiv ta’lim muhitini loyihalashning zamonaviy yondashuvlarini tahlil qilish; milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli kontentga ko‘chirishning tamoyillarini belgilash; interaktiv ta’lim muhitining tarkibiy modelini ishlab chiqish.

Harbiy-vatanparvarlik kompetensiyasi: mohiyat, tarkib va o‘lchovlar. Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta’lim paradigmasining asosini tashkil etadi. Tadqiqotlarga ko‘ra, kompetensiya — shaxsning bilim, ko‘nikma va malakalarini hayotiy muammolarni hal etishda samarali qo‘llay olish qobiliyatidir. Ushbu yondashuv doirasida harbiy-vatanparvarlik kompetensiyasi tushunchasi quyidagicha ta’riflanadi: bu — o‘quvchining vatanini sevis va uni himoya qilishga tayyorligi, harbiy-amaliy ko‘nikmalarga egaligi hamda milliy qadriyatlarga sodiqligini o‘z ichiga olgan integrativ shaxsiy xususiyatlar majmuasi.

Harbiy-vatanparvarlik kompetensiyasi quyidagi to‘rtta tarkibiy komponentdan iborat:

1-jadval. Harbiy-vatanparvarlik kompetensiyasining tarkibiy modeli

Komponent	Mazmuni	Namoyon bo‘lish ko‘rsatkichlari

Kognitiv	Vatan tarixi, milliy qahramonlar, harbiy bilimlar	Bilimlarni bayon eta olish, tahlil qilish
Motivatsion-qadriyat	Vatanparvarlik tuyg‘usi, milliy g‘urur, xizmat qilishga intilish	Ixtiyoriy ishtirok, faollik, sadoqat
Faoliyatli	Harbiy-amaliy ko‘nikmalar, jismoniy tayyorgarlik, liderlik	Mashqlarda ko‘rsatilgan natija, jamoaviy hamkorlik
Refleksiv	O‘z-o‘zini baholash, ijtimoiy mas’uliyat hissi	Portfolio, o‘z-o‘zini tahlil qilish ko‘nikmalari

Mazkur komponentlarni rivojlantirish uchun faqat an’anaviy darslardan foydalanish yetarli emas. Ayniqsa motivatsion-qadriyat va faoliyatli komponentlarni shakllantirish uchun o‘quvchini faol ishtirok ettiradigan, his-tuyg‘ularini uyg‘otadigan va amaliy ko‘nikma beradigan interaktiv metodlar zarur bo‘ladi.

Interaktiv ta’lim muhiti: tushuncha, tarkib va loyihalash tamoyillari. Interaktiv ta’lim muhiti (Interactive Learning Environment — ILE) deganda o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi ikki tomonlama muloqotni ta’minlovchi, raqamli vositalar orqali o‘quvchi faolligini oshiruvchi pedagogik-texnologik tizim tushuniladi. Bunday muhit uchta asosiy tarkibiy qismdan iborat:

- texnologik komponent — hardware va software vositalar;
- pedagogik komponent — o‘qitish metodlari va strategiyalari;
- kontent komponenti — raqamli ta’lim materiallari.

“Temurbeklar maktabi” uchun interaktiv ta’lim muhitini loyihalashda quyidagi asosiy tamoyillarga rioya qilish tavsiya etiladi:

Milliylik tamoyili: barcha raqamli kontent milliy qadriyatlar, tarixiy shaxslar (Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Alpomish va boshqalar) hamda o‘zbek harbiy an’analarini asosida yaratilishi lozim. Raqamli muhitdagi obrazlar, ranglar va ramzlar milliy o‘zlikni aks ettirishi kerak.

Yosh xususiyatlariga mosligi tamoyili: interfeys va kontent o‘quvchilarning yosh (16-18 yosh) hamda psixologik rivojlanish bosqichlariga muvofiqligi ta’minlanishi zarur. Kichik yoshdagilar uchun animatsion-o‘yinli formatlar, katta yoshlilar uchun simulyatsiya va strategik o‘yinlar samaraliroq.

Interaktivlik tamoyili: foydalanuvchi o‘qish jarayonida passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo‘lishi lozim. Har bir o‘quv sessiyasida kamida 60% vaqt o‘quvchining faol harakati bilan to‘ldirilishi maqsadga muvofiq.

Raqamli xavfsizlik tamoyili: axborot xavfsizligi, yoshlarni zararli kontentdan himoya qilish va ijtimoiy tarmoqlardagi axloqiy xatti-harakatlar masalalari ta’lim jarayoniga integratsiya qilinishi lozim.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va ularni qo‘llash mexanizmlari. Harbiy-vatanparvarlik kompetensiyalarini rivojlantirishga mo‘ljallangan interaktiv ta’lim muhitida quyidagi uchta asosiy pedagogik yondashuv samarali qo‘llanilishi mumkin:

Gamifikatsiya yondashuvi: o‘yin elementlarini (ball to‘plash, yutuq nishonlari, reytinglar, vaziyatli missiyalar, darajalar) o‘quv jarayoniga tatbiq etish. “Temurbeklar maktabi” kontekstida bu yondashuv milliy qahramonlar siymosi asosida yaratilgan virtual simulyatorlar, tarixiy jangovar vaziyatlarni modellashtiruvchi o‘yinlar ko‘rinishida amalga oshirilishi mumkin. Masalan, “Samarqand mudofaasi” kabi virtual ssenariylar o‘quvchilarga tarixiy voqealarni his etish va taktik ko‘nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi.

Muammoli ta’lim (Problem-Based Learning) yondashuvi: o‘quvchilarga real hayotiy harbiy-taktik muammolarni hal etish topshirig‘i beriladi. Masalan: “Dushman tomonidan o‘ralgan qismni qutqarish uchun qanday taktik qarorlar qabul qilish kerak?” kabi muammoli vaziyatlar. Interaktiv dasturlar orqali jamoaviy qarorlar qabul qilish, strategik fikrlash va liderlik ko‘nikmalarini shakllantirish ta’minlanadi. Bu yondashuvda o‘qituvchi yo‘naltiruvchi sifatida faoliyat ko‘rsatadi.

Kooperativ o‘qitish (Cooperative Learning) yondashuvi: kichik guruhlarda ishlash orqali o‘quvchilarning jamoaviy mas’uliyat, hamkorlik va o‘zaro yordam ko‘nikmalarini rivojlantirish. Raqamli platformalardagi jamoaviy missiyalar, online strategik o‘yinlar va loyihalar bu yondashuvni amalga oshirishning samarali shakllaridan biridir. Harbiy ta’limda buyruqqa bo‘ysunish, jamoaviy harakat va o‘rtoqlik tuyg‘usi asosiy kompetensiyalar hisoblanadi.

Interaktiv dasturlar va raqamli vositalar tahlili. Harbiy-vatanparvarlik kompetensiyalarini rivojlantirishga mo‘ljallangan interaktiv ta’lim muhitida quyidagi raqamli vositalar samarali qo‘llanilishi mumkin:

2-jadval. Interaktiv dasturlar va ularning pedagogik vazifalari

Dastur turi	Pedagogik vazifasi	Rivojlanadigan kompetensiya
Virtual simulyatorlar (VR/AR)	Harbiy texnikani o‘rganish, jangovar vaziyatlar	Faoliyatli komponent

Kahoot, Quizlet, Mentimeter	Bilimlarni mustahkamlash, tezkor diagnostika	Kognitiv komponent
Strategik o‘yin platformalari	Taktik fikrlash, qaror qabul qilish	Faoliyatli, refleksiv
Video-podcast va animatsiya	Milliy qahramon va tarixni taqdim etish	Motivatsion-qadriyat
Raqamli portfolio tizimlari	O‘z-o‘zini baholash, natijalarni kuzatish	Refleksiv komponent

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki (Mayer, 2009; Clark & Mayer, 2011), interaktiv muhitda o‘qitilgan o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasi an’anaviy usulga nisbatan 40-60% ga yuqori bo‘ladi. Bundan tashqari, raqamli o‘yin elementlarini qo‘llash o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi va mavzuga qiziqishni uzoq muddatli saqlab qoladi. Virtual simulyatsiya orqali harbiy mashqlar esa jismoniy xavf bo‘lmasdan murakkabroq vaziyatlarni modellashtirish imkonini beradi.

Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga ko‘chirishning asosiy muammosi — o‘ziga xos milliy kontentning yetishmasligi hisoblanadi. Xorijiy o‘yinlar va dasturlar ko‘pincha G‘arb yoki Sharq qadriyatlarini aks ettiradi, bu esa vatanparvarlik tarbiyasida salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli mahalliy dasturchilar, tarixchilar, pedagoglar va kontent yaratuvchilarning birgalikdagi ishi asosida milliy interaktiv kontent yaratish zaruriyati mavjud.

Interaktiv ta’lim muhitining tarkibiy modeli. “Temurbeklar maktabi” harbiy akademik litseylari uchun ishlab chiqilgan interaktiv ta’lim muhitining tarkibiy modeli to‘rtta o‘zaro bog‘liq darajadan iborat:

Birinchi daraja — asosiy platforma: barcha raqamli resurslar joylashtirilgan markaziy elektron ta’lim tizimi (LMS). Bu yerda o‘quvchilar shaxsiy kabinetga ega bo‘lib, o‘z natijalarini kuzatib boradi.

Ikkinchi daraja — kontent moduli: milliy tarbiya g‘oyalari asosida yaratilgan interaktiv darslar, video materiallar, animatsiyalar, virtual ekskursiyalar (tarixiy joylar, muzeylar, harbiy obyektlar). Ushbu modul doimo yangilanib boriladi.

Uchinchi daraja — amaliy modul: simulyatsion o‘yinlar, strategik vazifalar, jamoaviy loyihalar va harbiy-sport mashqlari bilan bog‘liq interaktiv topshiriqlar. Bu darajada o‘quvchilar faoliyatli va refleksiv kompetensiyalarini rivojlantiradi.

To‘rtinchi daraja — baholash va monitoring moduli: o‘quvchilarning kompetensiyalari dinamikasini kuzatuvchi avtomatlashtirilgan tizim. Ushbu modul o‘qituvchilarga individual yondashuv uchun ma’lumotlar bazasini shakllantiradi.

Xulosa. Amalga oshirilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalar qilish mumkin: birinchidan, “Temurbeklar maktabi” harbiy-akademik litseyi o‘quvchilarining harbiy-vatanparvarlik kompetensiyalari to‘rtta komponentdan (kognitiv, motivatsion-qadriyat, faoliyatli, refleksiv) iborat bo‘lib, ularni rivojlantirish uchun kompleks interaktiv yondashuv zarur; ikkinchidan, gamifikatsiya, muammoli ta’lim va kooperativ o‘qitish yondashuvlarini raqamli vositalar bilan uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning vatanparvarlik tuyg‘ularini chuqurlashtirish va harbiy-amaliy ko‘nikmalarini shakllantirish imkonini beradi; uchinchidan, milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga ko‘chirishda mahalliy kontent yaratish ustuvor vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar taklif etiladi:

- pedagoglarni zamonaviy interaktiv vositalar bo‘yicha muntazam malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
- milliy qadriyatlarga asoslangan original raqamli kontent yaratuvchilar jamoasi (pedagog, tarixchi, dasturchi, dizayner) tashkil etish;
- o‘quvchilarning raqamli axloqiy xavfsizligini ta’minlovchi monitoring tizimini joriy etish;
- interaktiv ta’lim muhitida erishilgan natijalarga ko‘ra o‘quvchilarni rag‘batlantirish tizimini joriy qilish. Ushbu tadqiqot natijalari “Temurbeklar maktabi” tizimida interaktiv ta’lim muhitini loyihalash va amaliyotga joriy etishning ilmiy-metodik asosi sifatida xizmat qila oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. — Toshkent, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2016.
3. Musurmonova O. Vatanparvarlik tarbiyasi: nazariya va amaliyot. — Toshkent: O‘qituvchi, 2019. — 215 b.
4. Jumayev J.A. “Temurbeklar maktabi” o‘quvchilarining mustaqil ishlash kompetensiyalarini elektron ta’lim resurslari vositasida rivojlantirish metodikasi. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. -Toshkent, 2025.
5. <https://ares.uz/storage/app/uploads/public/620/fea/966/620fea966b371078180020.pdf>

TARIXIY MATERIALLAR ASOSIDA TALABALARDA SANOGEN TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Matayev Shoxrux Dilmonovich

*O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalari universiteti ma’naviyat
bo‘limi boshlig‘i*

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalarda sanogen tafakkurni shakllantirish va rivojlantirishda tarixiy materiallardan foydalanishning ilmiy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Sanogen tafakkur shaxsning salbiy psixologik holatlardan xoli holda vaziyatni sog‘lom va ijobiy baholash qobiliyatini anglatadi. Tarixiy voqealar, shaxslar faoliyati va ijtimoiy jarayonlar tahlili orqali talabalarda tanqidiy, tahliliy va barqaror fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Shuningdek, o‘quv jarayonida qo‘llash mumkin bo‘lgan metodik yondashuvlar va amaliy tavsiyalar taklif etilib, eksperimental kuzatuv natijalari asosida ularning samaradorligi ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: sanogen tafakkur, tarixiy materiallar, talabalar, ta’lim metodikasi, tanqidiy fikrlash, shaxs rivoji, ta’lim texnologiyalari.

Аннотация. В данной статье анализируются научно-педагогические основы использования исторических материалов в формировании и развитии саногенного мышления у студентов. Саногенное мышление понимается как способность личности оценивать ситуацию в позитивном и конструктивном ключе, свободно от негативных психологических состояний. Обосновываются возможности развития критического, аналитического и устойчивого мышления студентов посредством анализа исторических событий, деятельности выдающихся личностей и социальных процессов. Также предлагаются методические подходы и практические рекомендации для применения в образовательном процессе, а эффективность предложенной методики подтверждается результатами экспериментального наблюдения.

Ключевые слова: саногенное мышление, исторические материалы, студенты, методика обучения, критическое мышление, развитие личности, образовательные технологии.

Abstract. This article analyzes the scientific and pedagogical foundations for using historical materials to develop and enhance sanogenic thinking among students. Sanogenic thinking refers to an individual's ability to assess situations in a healthy and positive manner, free from negative psychological states. The paper substantiates the potential of analyzing historical events, the activities of prominent figures, and social processes as a means of fostering students' critical, analytical, and resilient thinking skills. In addition, methodological approaches and practical recommendations for implementation in the educational process are proposed, and the effectiveness of the suggested methodology is demonstrated based on the results of experimental observation.

Keywords: sanogenic thinking, historical materials, students, teaching methodology, critical thinking, personality development, educational technologies.

Zamonaviy ta’lim tizimi nafaqat bilim berish, balki shaxsning ma’naviy, psixologik va ijtimoiy barqarorligini ta’minlash vazifasini ham o‘taydi. Bu borada axborot oqimining kuchayishi, ijtimoiy tarmoqlar ta’siri va tezkor o‘zgaruvchan muhit yoshlarda stress, ishonchsizlik va noaniqlik holatlarini keltirib chiqarayotganligini e’tiborga olgan holda ta’lim jarayonida talabalarda sog‘lom fikrlash, muammolarni oqilona hal qilish, tarixiy saboqlardan xulosa chiqara olish

qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa sanogen tafakkurni shakllantirish bilan bevosita bog‘liqdir. Shu bilan birga tarixiy materiallar inson tafakkurini tarbiyalashda kuchli vosita bo‘lib, ular orqali shaxs murakkab jarayonlarni tushunib, sabab-oqibat bog‘lanishlarini anglaydi va voqealarga sog‘lom munosabat bildirishni ham o‘rganadi.

Shuningdek, zamonaviy jamiyatda axborot oqimining keskin ortishi, ijtimoiy munosabatlar murakkablashuvi va global o‘zgarishlar yosh avlodning psixologik barqarorligi va mustaqil fikrlash qobiliyatiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Oliy ta’lim muassasalari oldida nafaqat mutaxassis tayyorlash, balki shaxsning intellektual va ruhiy barqarorligini ta’minlash vazifasi ham turibdi.

Shu o‘rinda bugungi talabada stressga chidamlilik, muammolarni oqilona hal qilish va ijtimoiy voqealarni xolis baholay olish qobiliyati muhim hisoblanadi. Bu sifatlar esa sanogen tafakkur bilan chambarchas bog‘liq ekanligini hisobga olsak, sanogen tafakkurni shakllantirishda tarixiy materiallar samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Chunki tarix inson va jamiyat hayotida yuz bergan voqealar sabab va oqibatlarini ko‘rsatadi, qarorlar natijasini anglashga yordam beradi hamda hayotiy saboqlar chiqarish imkonini beradi.

Sanogen tafakkurning mazmuni va ahamiyati haqida so‘z ochadigan bo‘lsak, sanogen tafakkur insonning voqelikni salbiy his-tuyg‘ular ta’sirisiz, tahliliy va xolis baholash qobiliyatini ifodalaydi va quyidagi xususiyatlarni o‘z ichiga oladi: voqealarni sabab-oqibat bog‘lanishida ko‘ra olish, muammoli vaziyatlarda barqaror fikr yuritish, xatolardan saboq chiqarish, qaror qabul qilishda mas’uliyatni his etish va ijtimoiy munosabatlarda sabr va bag‘rikenglikdir. Bu sifatlar esa talabalarning shaxsiy va kasbiy rivojida muhim ahamiyatga egadir.

Sanogen tafakkur tushunchasining ilmiy asoslari haqida ham so‘z ochadigan bo‘lsak, mazkur tushuncha psixologiya fanidan kirib kelgan bo‘lib, u insonning salbiy fikrlar, qo‘rquv va ichki ziddiyatlardan xalos bo‘lib, vaziyatni ijobiy va ratsional baholash qobiliyatini anglatadi va quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi: voqelikni xolis baholash, muammolarni tahlil qilish qobiliyati, stress holatlarda barqaror qaror qabul qilish, o‘z xatolaridan xulosa chiqara olish, ijtimoiy munosabatlarda sabr va mulohazalilik. Eng muhim jihati esa sanogen tafakkurga ega inson voqealarni hissiy emas, balki tahliliy yondashuv orqali baholaydi.

Tarixiy materiallarning tarbiyaviy ahamiyati haqida so‘z ochadigan bo‘lsak, tarix inson tajribasining eng katta manbai hisoblanadi. Tarixiy voqealarni tahlil qilish orqali talabalar: muvaffaqiyat va inqiroz sabablarini anglaydi, jamiyat taraqqiyoti qonunlarini tushunadi, qarorlar oqibatini baholashni o‘rganadi va sabr, matonat va mas’uliyat kabi fazilatlarni ham anglaydi. Ayniqsa, tarixdagi og‘ir

sinovlardan o‘tgan xalqlar va shaxslar misoli talabalarda ruhiy barqarorlikni kuchaytiradi.

Bundan tashqari, tarixiy voqealar tahlili talabalarda murakkab ijtimoiy jarayonlarni tushunish imkonini beradi. Ayniqsa, tarixdagi inqirozlar, islohotlar va muvaffaqiyatlar tahlili orqali talabalar qarorlarning uzoq muddatli oqibatlarini anglay boshlaydi. Va yana tarixiy shaxslar hayoti va faoliyati misoli esa sabr-toqat, iroda va mas’uliyat kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Sanogen tafakkurni rivojlantirish metodikasi esa talabalarda sanogen tafakkurni rivojlantirish uchun ta’lim jarayonida quyidagi metodik yondashuvlar samarali hisoblanadi.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi kuzatilsa, psixologiya va pedagogika sohasida sanogen fikrlash, shaxs rivoji va ta’lim jarayonida tahliliy fikrlashni rivojlantirish masalalari ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq etilganini ko‘rsatadi. Biroq tarixiy materiallar orqali talabalarda sanogen tafakkurni shakllantirish masalasi yetarli darajada metodik jihatdan ishlab chiqilmagan. Shu bois esa mazkur tadqiqot ta’lim jarayonida tarixiy tahlilni shaxs ruhiy barqarorligini ta’minlovchi vosita sifatida ko‘rib chiqishi bilan dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalaniladi: ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, pedagogik kuzatuv, dars jarayonida tajriba sinov ishlarini o‘tkazish, talabalar fikr va munosabatlarini o‘rganish, natijalarni qiyosiy tahlil qilish.

Shuningdek, tajriba mashg‘ulotlari davomida talabalarga muayyan tarixiy voqealar tahlil qilinadi va qaror qabul qilish jarayonlari muhokama etiladi.

Tahliliy muhokama usuli: bunda talabalarga muayyan tarixiy voqea taqdim etilib, uning sabab va oqibatlari muhokama qilinadi. Bu usul fikrlashni faollashtiradi.

Bunda muammoli vaziyatlar yaratish: talabalarni tarixiy shaxs o‘rnida qaror qabul qilishga undab, ularning mas’uliyat hissi oshiriladi. Solishtirma tahlilda esa turli davrlardagi voqealar solishtirilib, ijobiy va salbiy tajribalar tahlil qilinadi.

Debat va mulohaza: talabalar turli nuqtai nazarlarni himoya qiladi, bu esa fikrni asoslashni o‘rgatadi.

Refleksiya usuli: dars oxirida talabalar voqeadan qanday xulosa olganini ifodalaydi. Bu usullar talabalarda mustaqil va tahliliy fikrlashni kuchaytiradi.

Sanogen tafakkurni amaliy qo‘llash usullariga keladigan bo‘lsak: ushbu tafakkurni rivojlantirish uchun: tarixiy film va hujjatli materiallar tahlil qilinishi, tarixiy shaxslar qarorlari muhokamasi, ijtimoiy muammolar tarixi bo‘yicha mini-loyihalar, talabalar esselari va tahliliy ishlar tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir. Bu usullar talabalarni mustaqil fikrlashga o‘rgatadi.

Tadqiqot natijalari tahliliga keladigan bo‘lsak: tajriba darslari shuni ko‘rsatdiki, talabalar voqealarni kengroq nuqtai nazardan baholay boshladi, hissiy munosabat o‘rnini tahliliy yondashuv egalladi, tarixiy voqealardan hayotiy xulosa chiqarish qobiliyati oshdi, qaror qabul qilishda ishonch kuchaydi. Bu esa o‘z-o‘zidan sanogen tafakkur shakllanayotganini amalda namoyon etadi, deyish mumkin.

Mavzu bo‘yicha ilmiy manbalar ko‘zdan kechirilganda: *Sanogen tafakkurning psixologik asosi (Yu.M. Orlov)*: sanogen fikrlash insonning salbiy hissiy holatlarni tahlil qilish va ularni ongli ravishda nazorat qilish qobiliyati sifatida izohlaydi. Uning fikricha, inson voqealarni qayta anglash orqali stress ta‘sirini kamaytira oladi.

Bu esa o‘z navbatida yuqorida aytib o‘tilganidek, sanogen fikrlash insonning salbiy hissiy holatlarni tahlil qilish va ularni ongli ravishda nazorat qilish qobiliyati oshiradi.

Yu.M.Orlovning ta‘kidlashicha, shaxs murakkab vaziyatni tahlil qilish va undan saboq chiqara olish orqali ruhiy barqarorlikka erishadi. Masalan, tarixiy inqirozlar tahlili talabalarda har qanday qiyinchilik vaqtinchalik ekanini anglashga yordam beradi va ularda optimistik yondashuvni shakllantiradi.¹⁵

Bu esa o‘z navbatida talabalarning kelajak uchun qadam qo‘yishlari, chekinmaslik, muvaffaqiyatsizliklardan xulosa chiqarish va oldinga qarab intilishga yordam beradi.

Tafakkur rivojida ijtimoiy muhit ahamiyati haqida Psixolog *L.S. Vygotskiy* fikricha, inson tafakkuri ijtimoiy muhit va ta‘lim jarayonida shakllanadi. Jumladan, *L.S.Vygotskiy* nazariyasiga ko‘ra, ta‘lim jarayonida talabalarning mustaqil tahliliy fikrlashi shakllanadi. Tarixiy voqealarni muhokama qilish jarayoni talabalarni ijtimoiy tajriba bilan bog‘laydi va ularda voqealarga tanqidiy yondashuvni kuchaytiradi.¹⁶

Haqiqatda inson tafakkuri rivojida ijtimoiy muhit muhim o‘rin tutsa, ta‘lim va tarbiya ham tafakkur rivoji uchun xizmat qiladi. Biz har qanday ta‘lim va tarbiya tizimini yo‘lga qo‘ymaylik, ijtimoiy muhit baribir o‘z ta‘sir kuchini yo‘qotmaydi.

Faoliyat nazariyasi va qaror qabul qilish bo‘yicha *A.N. Leontev* inson ongi faoliyat jarayonida shakllanishini ta‘kidlaydi. Chunonchi, *A.N. Leontev* ta‘limda faol ishtirok inson fikrlashini rivojlantirishini ta‘kidlaydi. Talabalar tarixiy shaxslar qarorlarini tahlil qilish jarayonida o‘zlarini qaror qabul qiluvchi sub’ekt sifatida his eta boshlaydilar.¹⁷

Darhaqiqat, talabalar tarixiy shaxslar qarorlarini o‘rganib, o‘z tafakkurlari darajasida tahlil qiladilar va tahlil jarayonida o‘zlarini qaror qabul qiluvchi sub’ekt

¹⁵ Orlov Yu.M. *Sanogennoe myshlenie*. Moskva, 1991.

¹⁶ Vygotskiy L.S. *Myshlenie i rech*. Moskva, 1934.

¹⁷ Leontev A.N. *Deyatelnost. Soznanie. Lichnost*. Moskva, 1975.

sifatida his eta boshlashi, ularning ham kelajak tarixda tarixiy shaxslar kabi fikr doirasining shakllanishi va bilim olishga bo‘lgan qiziqishini orttiradi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili. Inson tafakkuri muammosi doirasida ko‘plab ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilgan bo‘lsada, o‘zida kelayotgan yosh avlodning aqliy, ruhiy va jismoniy salomatligi muammolari pedagog va psixolog olimlar uchun tadqiqot ob‘ekti bo‘lib qolmoqda. Ilmiy pedagogika hamda salomatlik psixologiyasida sanogen tafakkurni rivojlanishi masalasi alohida yo‘nalish sifatida ajratilgan. Sanogen tafakkur (“sanos” (lot.) – davolamoq, sog‘lomlashtirmoq, tasalli bermoq, ruhlantirmoq, tartibga keltirmoq va “geno” (lot.) – davolaydigan) sog‘lomlashtiradigan, tasalli beradigan va ruhlantiradigan tafakkurni keltirib chiqarishdir. Hozirgi kunda sanogen tafakkur muammosi xorijlik (Yu.M. Orlov, T.N.Vasileva, S.N.Morozyuk, A.Yu.Hilman) va yurtimiz olimlari (S.Ataxanova, Z.A.Abdiraxmonova) tomonidan tadqiq etilgan bo‘lib, mazkur ilmiy tadqiqot ishlarida asosan muammoning nazariy-falsafiy, ijtimoiy va psixologik jihatlarini keng miqyosda o‘rganilgan. Sanogen tafakkur yuritish insonga jamiyat hayotida sodir bo‘layotgan voqea-hodisalar va o‘zida kechayotgan fikriy jarayon ob‘ektlariga o‘z diqqatini qaratish va konsentratsiyalash (jamlash, uyg‘unlashtirish) imkonini beradi. Bu esa, barcha hodisa va jarayonlarni bevosita kuzatishga, tahlil etishga hamda aqliy va hissiy emotsional jihatdan uyg‘un holda amaliy vizuallashtirishga xizmat qiladi. Sanogen fikrlash ko‘nikmasining rivojlanganligi asosan quyidagi holatlarda yaqqol namoyon bo‘ladi. Bular shaxsning o‘zida mavjud bo‘lgan salbiy fikrlar va hissiy kechinmalarning mustaqil nazorat qilinishi, o‘z-o‘zini tahlil qilish va imkoniyatlarini to‘g‘ri baholash, ya’ni shaxsiy refleksiyaning ustuvorligi, hissiy-emotsional jihatdan barqarorlik, muammolarni konstruktiv hal etish, shuningdek fikrlashdagi stereotiplik va patogenlik (nosog‘lom) xususiyatlarini kamaytirish, fikrlashdagi refleksivlik va o‘z-o‘zini rivojlantirishga nisbatan ehtiyojning yuqoriligi va boshqalardir. Tadqiqot muammosini nazariy va amaliy o‘rganish jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishda refleksiv yondashuv zarurligi ma’lum bo‘ldi. Bu esa, shaxsning refleksiv bilim va ko‘nikmalarini sanogen tafakkurni rivojlantirishga ta’sir etuvchi asosiy omillardan biri sifatida belgilaydi. Mazkur holat eng avvalo, refleksiya jarayonini psixologik va pedagogik jihatdan har tomonlama chuqur o‘rganishni va tahlil qilishni taqozo etadi. Refleksiya – (lotincha “reflexio” – ortga qaytish, aks ettirish) bu inson ongi aktlari turlaridan biri, ya’ni ong harakati bo‘lib, sub’ektning o‘z (ichki) psixik tuyg‘u va holatlarini bilish jarayoni sifatida qoraladi.¹⁸

¹⁸ <https://cyberleninka.ru/article/n/>

Bir so‘z bilan aytganda, zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda tarixiy tahlil shaxsda ruhiy barqarorlikni kuchaytiradi, ya’ni, jahon tarixidagi iqtisodiy va siyosiy inqirozlar tahlili talabalarda har qanday murakkab vaziyat yechim topishi mumkinligi haqida ishonch uyg‘otadi. Bu esa sanogen fikrlash shakllanishida muhim omil bo‘ladi.

Amaliyotda esa talabalarga muayyan tarixiy inqiroz sabablari tahlil qilinadi va “agar siz o‘sha davr rahbari bo‘lganingizda qanday qaror qabul qilgan bo‘lardingiz?” degan savol beriladi. Va, natijada esa talabalar voqealarni hissiy emas, balki tahliliy baholay boshlaydilar.

Yana shuningdek, psixolog Yu.M. Orlov ta’kidlaganidek, inson voqealarni qayta anglash orqali ruhiy barqarorlikka erishadi. Tarixiy voqealar tahlili esa talabalarda aynan shu qobiliyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosaga o‘rnida shuni aytish joizki, tarixiy materiallar asosida talabalarda sanogen tafakkurni rivojlantirish ta’lim jarayonining muhim vazifalaridan biridir. Bu usul talabalarni: tahliliy fikrlashga, ruhiy barqarorlikka, ijtimoiy mas’uliyatga, hayotga sog‘lom munosabatda bo‘lishga undaydi. Bu esa o‘z navbatida ta’limda talabalarning shaxsiy rivojiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Orlov Yu.M. Sanogennoe myshlenie. Moskva, 1991.
2. Vygotskiy L.S. Myshlenie i rech. Moskva, 1934., Psixologiya razvitiya cheloveka.
3. Leontev A.N. Deyatelnost. Soznanie. Lichnost. Moskva, 1975.
4. Ismailov Murodulla Kaxramonovich, Termiz davlat universiteti tadqiqotchisi, Refleksiv yondashuv asosida talabalarda sanogen tafakkurni rivojlantirishning empirik tahlili.
5. Quronov M. Ta’lim psixologiyasi.
6. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.
7. O‘zbekiston tarixi bo‘yicha darsliklar va ilmiy manbalar.
8. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo‘yicha ilmiy ishlar.

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ РКИ: ВОЗМОЖНОСТИ ПЕРСОНАЛИЗАЦИИ И ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ

Комилова Муяссар Мавжудовна

и.о.доцента Perfect-University, PhD по педагогическим наукам

Аннотация. В статье рассматриваются современные подходы к использованию цифровых технологий в обучении русскому языку как иностранному. Особое внимание уделяется мультимедийным ресурсам и облачным сервисам (Google Документы, Google Classroom) как инструментам реализации дифференцированного и персонализированного обучения. Показано, что применение информационно-коммуникационных и компьютерных технологий повышает мотивацию обучающихся, стимулирует самостоятельную работу, развивает коммуникативную компетенцию и обеспечивает эффективный контроль учебных достижений. Рассматриваются возможности формирования индивидуальных траекторий обучения и применения интерактивных методов с использованием цифровых ресурсов.

Ключевые слова: цифровые технологии, мультимедийные ресурсы, Google Документы, Google Classroom, дифференцированное обучение, персонализированная образовательная траектория, обучение иностранному языку, интерактивное обучение, дистанционное и гибридное обучение, коммуникативная компетенция.

Annotatsiya. Maqolada rus tilini chet tili sifatida o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning zamonaviy yondashuvlari tahlil qilingan. Maxsus e‘tibor multimediya resurslari va bulutli xizmatlar (Google Docs, Google Classroom) orqali differentsiyalashgan va shaxsiylashtirilgan ta‘limni amalga oshirish vositalariga qaratilgan. Hamda axborot-kommunikatsiya va kompyuter texnologiyalaridan foydalanish talabalar motivatsiyasini oshirish, mustaqil ishlashni rag‘batlantirish, kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish va ta‘lim natijalarini samarali nazorat qilish imkonini berishi ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, individual ta‘lim yo‘nalishlarini yaratish va raqamli resurslardan foydalangan holda interaktiv metodlarni qo‘llash imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, multimediya resurslari, Google Docs, Google Classroom, differentsiyalashgan ta‘lim, shaxsiylashtirilgan ta‘lim yo‘nalishi, chet tilini o‘qitish, interaktiv ta‘lim, masofaviy va gibrid ta‘lim, kommunikativ kompetentsiya.

Abstract. The article examines modern approaches to using digital technologies in teaching Russian as a foreign language. Special attention is given to multimedia resources and cloud services (Google Docs, Google Classroom) as tools for implementing differentiated and personalized learning. It is shown that the use of information and communication technologies and computer tools increases learners' motivation, promotes independent work, develops communicative competence, and ensures effective monitoring of learning outcomes. The article also discusses the possibilities of creating individual learning trajectories and applying interactive methods using digital resources.

Keywords: digital technologies, multimedia resources, Google Docs, Google Classroom, differentiated learning, personalized learning trajectory, foreign language teaching, interactive learning, distance and hybrid learning, communicative competence.

Стремительное развитие информационных технологий и процессы всеобщей цифровизации оказывают существенное влияние на модернизацию системы общего, среднего специального и профессионального образования. В современных условиях цифровые технологии становятся важным

инструментом решения различных задач образовательного процесса. К ним относятся информационные, компьютерные, мобильные и сетевые технологии, которые значительно расширяют педагогические возможности преподавателя.

Использование цифровых технологий способствует более полной реализации личностно-ориентированного подхода в обучении, позволяя учитывать индивидуальные особенности обучающихся, уровень их подготовки, темп усвоения учебного материала и образовательные потребности. Это, в свою очередь, обеспечивает эффективное внедрение дифференцированного подхода в образовательный процесс.

Кроме того, применение цифровых технологий способствует повышению качества самостоятельной работы обучающихся [1]. Для преподавателей же они открывают возможности использования разнообразных методов представления и обработки информации, обеспечивают оперативный контроль результатов учебной деятельности, а также создают условия для интерактивного обмена учебной информацией между участниками образовательного процесса [2].

Использование аудиовизуальных цифровых ресурсов в процессе обучения русскому языку способствует повышению учебной мотивации и познавательного интереса обучающихся. Данные ресурсы обеспечивают возможность моделирования условий реальной коммуникативной деятельности, что положительно влияет на формирование и развитие лексико-грамматических навыков. Важным преимуществом является также обеспечение оперативной обратной связи, позволяющей своевременно корректировать процесс обучения, а также наглядное представление динамики образовательных достижений обучающихся [3].

Применение цифровых технологий стимулирует педагогов к внедрению инновационных подходов в обучении и создает условия для проектирования индивидуальных образовательных траекторий, что способствует практической реализации принципов дифференцированного обучения.

Кроме того, доступ к дополнительным образовательным материалам и возможность отработки навыков с использованием онлайн-тренажеров способствуют развитию самостоятельности и ответственности обучающихся. В данных условиях формируются навыки планирования и самоконтроля, а также обеспечивается возможность регулирования индивидуального темпа обучения и корректировки образовательного маршрута.

Опираясь на вышеизложенных, предлагаем выделяет несколько форм использования цифровых технологий в обучении (см. Таблицу 1).

Таблица 1

**Формы реализации ресурсов цифровых технологий в обучении
иностранному языку**

<i>Форма реализации</i>	<i>Цифровые ресурсы</i>	<i>Педагогические возможности</i>	<i>Результат для обучающихся</i>
Онлайн-платформы обучения	LMS (Moodle, Google Classroom), образовательные порталы	Организация дистанционного обучения, контроль успеваемости	Развитие самостоятельности, доступ к материалам в любое время
Аудиовизуальный контент	Видеолекции, подкасты, обучающие ролики	Формирование навыков и говорения, моделирование речевых ситуаций	Повышение мотивации, улучшение восприятия речи
Интерактивные задания	Онлайн-тесты, викторины, квесты	Быстрая проверка знаний, геймификация обучения	Закрепление материала, повышение интереса
Электронные учебники и ресурсы	Цифровые учебники, словари, справочники	Индивидуализация обучения, доступ к дополнительной информации	Расширение словарного запаса, углубление знаний
Коммуникационные платформы	Zoom, Microsoft Teams, чаты, форумы	Организация интерактивного общения и практики речи	Развитие коммуникативной компетенции
Онлайн-тренажёры	Грамматические и лексические тренажёры	Автоматизация языковых навыков	Повышение точности речи и грамотности
Мобильные приложения	Duolingo, Memrise и др.	Обучение в любое время, микрообучение	Повышение регулярности занятий
Виртуальная и дополненная реальность	VR/AR-приложения	Погружение в языковую среду	Формирование социокультурной компетенции
Аналитические инструменты	Системы отслеживания прогресса	Мониторинг достижений и адаптация обучения	Осознание прогресса, самоконтроль
Проектная деятельность с ИКТ	Создание презентаций, видеопроектов	Развитие творческих и исследовательских навыков	Формирование языковой и цифровой компетенции

Формы реализации ресурсов цифровых технологий в обучении русскому языку как иностранному отличаются разнообразием и функциональной направленностью, обеспечивая комплексное воздействие на все компоненты образовательного процесса. Использование онлайн-платформ и электронных образовательных ресурсов позволяет эффективно организовать как аудиторную, так и дистанционную работу, обеспечивая доступ к учебным материалам и систематический контроль результатов обучения. Применение аудиовизуального контента и интерактивных заданий способствует формированию коммуникативной компетенции, развитию навыков аудирования, говорения, а также повышению учебной мотивации за счёт наглядности и геймификации.

В свою очередь, использование коммуникационных платформ и цифровых средств взаимодействия создает условия для активной речевой практики и моделирования реальных ситуаций общения, что является ключевым фактором в обучении иностранному языку. Онлайн-тренажёры и мобильные приложения обеспечивают автоматизацию лексико-грамматических навыков, а также способствуют организации непрерывного обучения вне учебной аудитории. Важное значение имеют аналитические цифровые инструменты, позволяющие осуществлять мониторинг учебных достижений и корректировать индивидуальные образовательные траектории обучающихся.

Кроме того, внедрение технологий виртуальной и дополненной реальности, а также организация проектной деятельности с использованием цифровых средств расширяют возможности формирования социокультурной, коммуникативной и цифровой компетенций.

В целом, представленные формы реализации цифровых технологий способствуют повышению эффективности обучения русскому языку как иностранному, обеспечивают дифференциацию и индивидуализацию образовательного процесса, а также создают условия для активизации самостоятельной деятельности обучающихся и развития их познавательной активности.

Использование цифровых технологий в обучении русскому языку как иностранному расширяет возможности как обучающихся, так и преподавателей. Они позволяют преодолеть территориальные и временные ограничения образовательной среды, обеспечивая свободный доступ к учебным материалам, а также снижают нагрузку преподавателя за счёт автоматизации зачитывания лекционного материала и проверки результатов тестирования. Цифровые технологии обеспечивают оперативный контроль и

корректировку учебного процесса, способствуют решению различных дидактических задач – активизации всех видов речевой деятельности, обогащению активного и пассивного словарного запаса, и позволяют эффективно реализовать принципы дифференцированного обучения.

Применение цифровых технологий создаёт условия для индивидуализации учебного процесса, учитывая особенности каждого учащегося. Это проявляется в выборе наиболее эффективного способа подачи и усвоения материала (визуальные ассоциации, аудирование, мультимедиа и др.), подборе учебного контента, соответствующего уровню знаний обучающихся, а также в определении оптимальных форм контроля знаний (тесты, письменные задания, интерактивные упражнения).

Особое значение имеет возможность создания эффектных учебных материалов, основанных на анимированной графике и включающих визуально запоминающиеся элементы – схемы, диаграммы, иллюстрации, а также разнообразные аудио- и видеотексты. Это позволяет задействовать различные каналы восприятия информации, активировать зрительную, слуховую и эмоциональную память, стимулируя познавательную активность и мотивацию обучающихся.

На практике обучение русскому языку как иностранному с использованием мультимедийных занятий, включающих разнообразные программные средства – коммуникативные и симуляционные тренажёры, тестовые программы, презентации, графические редакторы — способствует активизации работы в аудитории, развитию вариативного мышления, повышению познавательной активности и мотивации к изучению языка [4].

Широкое применение в учебном процессе нашли мультимедийные презентации, которые преподаватели используют для достижения целей занятия, акцентирования внимания на ключевых моментах учебного материала. Создание собственных презентаций учащимися в рамках самостоятельной работы позволяет углубленно изучить тему и одновременно отработать навыки презентации учебного материала на русском языке перед аудиторией [5].

Для повышения интерактивности и вовлеченности обучающихся применяются разнообразные игровые формы, реализуемые на интернет-платформах: симуляционные тренажёры, геолокационные игры, квесты, виртуальные дискуссии и аватар-игры [6].

Интересным и эффективным дополнением к традиционному обучению стало использование блоговых платформ, позволяющих публиковать и читать учебные материалы в сети, формируя навыки беглого письма и восприятия

письменной речи. Для этих целей применяются различные серверы, например, blogger.com или ning.com [7]. Аналогичным образом организуются форумы, обеспечивающие коллективное написание сообщений и развитие навыков диалогового общения на изучаемом языке. Для оптимизации взаимодействия всех участников учебного процесса возможно создание цифрового виртуального класса, обеспечивающего интеграцию образовательных ресурсов и коммуникационных инструментов.

Эффективным средством распространения цифровой информации, включая лекции, учебные видео, презентации и таблицы, является сервис *Google Документы*. Он объединяет текстовый и табличный редакторы, инструменты для создания презентаций и облачное хранилище, обеспечивая интеграцию разных форм образовательного контента. Благодаря облачным технологиям сервис не требует установки и поддерживает синхронное и асинхронное взаимодействие между преподавателем и учащимися.

Использование *Google Документов* позволяет оперативно контролировать и корректировать учебные результаты, реализовывать коллективные и индивидуальные проекты, а также стимулирует совместную работу обучающихся в реальном времени [8]. Гибкая система регулирования доступа к материалам обеспечивает персонализированное обучение, снижает информационный шум и предоставляет каждому учащемуся доступ только к актуальным на данном этапе разделам учебного материала.

В настоящее время использование **Google Документы** остаётся актуальным инструментом в обучении, особенно в условиях дистанционного и гибридного формата. Сервис обеспечивает доступ к учебным материалам в любое время и с любого устройства, поддерживает синхронное и асинхронное взаимодействие, а также позволяет реализовывать персонализированные и дифференцированные подходы к обучению. Возможности совместного редактирования и интеграции с другими сервисами Google способствуют активной коллаборации, развитию коммуникативной компетенции и повышению самостоятельности обучающихся.

В среде **Google Classroom** преподаватель имеет возможность создавать учебные задания, используя функциональные опции, такие как «Предварительная подготовка», «Быстрые опросы», «Отслеживание заданий для обучающихся» и «Индивидуальные задания». Применение этих инструментов позволяет организовать дифференцированное обучение: задания могут назначаться как всей группе, так и отдельным учащимся с учетом их индивидуальных образовательных потребностей.

С помощью Google Classroom преподаватель может устанавливать сроки выполнения заданий, проверять и оценивать готовые работы, а результаты оценивания легко экспортировать в Google Таблицы или CSV-файлы для последующей обработки, отправки учащимся или печати [9]. Такие возможности обеспечивают оперативный контроль учебного процесса, упрощают документооборот и создают условия для реализации индивидуальных образовательных траекторий, повышая эффективность педагогической деятельности в условиях цифрового обучения.

Использование возможностей популярного видео-сайта YouTube позволяет учащимся развивать навыки аудирования, монологической и диалогической речи. Примерный алгоритм работы с видеороликами в YouTube может быть следующим: краткое вступление, первое прослушивание, распознавание основного смысла, ключевых слов, проверка понимания содержания подкаста; фонетическая проработка текста; повторное прослушивание записи полностью или отдельных частей с помощью тайм-кода [10]. В последующем проработанные видеоролики могут стать эффективным материалом для закрепления и повторения нового грамматического и лексического материала.

При необходимости индивидуальной консультации по русскому языку учащийся и преподаватель могут использовать приложение Zoom. Этот сервис позволяет проводить онлайн конференции, вебинары, индивидуальные и групповые занятия, организовывать работу разговорных клубов. Учащиеся получают возможность практиковаться в устной и письменной речи, аудировании, задавать уточняющие вопросы и получать разъяснения [11].

Подводя итоги, следует отметить, что использование цифровых технологий в обучении русскому языку как иностранному открывает широкие возможности для преподавателей и обучающихся, обладая значительным образовательным потенциалом. Эти технологии выступают важным инструментом реализации принципов дифференцированного обучения, позволяя учитывать индивидуальные особенности и потребности каждого учащегося.

Рациональное применение информационно-коммуникационных, мобильных, компьютерных и сетевых технологий способствует повышению мотивации к самостоятельному изучению русского языка, знакомству с культурой и традициями русского народа, а также развитию прочных навыков иноязычной коммуникативной компетенции. В условиях современного образовательного процесса цифровые ресурсы становятся не только средством передачи знаний, но и инструментом формирования самостоятельной,

критически мыслящей и активно участвующей в образовательной деятельности личности.

Список литературы:

1. Sharifbaeva H. Y., Abdurazzakova D. A. Technology of blended learning as a condition of formation self-education skills for students // International scientific review of the problems and prospects of modern science and education. – 2020. – С. 73-75.
2. Эгамова М. Х. Возможности ИКТ в обучении русскому языку в неязыковых вузах // Проблемы педагогики. – 2018. – №. 5 (37).
3. Иниева И. П. Использование компьютерных технологий в процессе обучения иностранным языкам //Наука, техника и образование. – 2017. – №. 1 (31).
4. Хильченко Т.В., Дубаков А.В. Мультимедийный урок иностранного языка и организационно-технологические особенности его проектирования // Вестник Шадринского государственного педагогического института. – 2013. – № 4. – С. 73-78.
5. Волкова Е.А. Методические подходы к использованию интерактивных средств в процессе обучения студентов непедагогических специальностей // Образовательные технологии и общество. – 2015. – Т. 18. – № 3. – С. 502-510.
6. Титова С. Цифровые технологии в языковом обучении: теория и практика. – Litres, 2017.
7. Владимирова Л. П. Дистанционное обучение иностранным языкам: специфика и перспективы //Иностранные языки в высшей школе. – 2014. – №. 2 (29). – С. 68.
8. Firth M., Mesureur G. Innovative uses for Google Docs in a university // Jalt call journal. – 2010. – Т. 6. – №. 1. – С. 3-16.
9. Iftakhar S. Google classroom: what works and how // Journal of Education and Social Sciences. – 2016. – Т. 3. – №. 1. – С. 12-18
10. Захарова М. В. Цифровые инструменты преподавания английского языка //Мир педагогики и психологии. – 2020. – №. 6. – С. 106-116.
11. Комилова М.М. Цифровые технологии при дифференцированном подходе в обучении учащихся русскому языку как иностранному // Проблемы современной науки и образования. – М., 2021. – №7 (164). – С.27-31.

PEDAGOGIKADA MIQDORIY USULLAR

Shukurullo Mardonov

T.N. Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti, p.f.d., prof

Raqamli ta’lim sharoitida miqdoriy usullarning o‘z o‘rni beqiyosdir.

Sifat - ob’ekt nima ekanligini, uning nimaligini ko‘rsatadigan xususiyatlar to‘plamidir. Miqdor o‘lchamlarni belgilaydi, o‘lchov, raqam bilan aniqlanadi; sifat an’anaviy ravishda xarakteristikalar tavsifi yordamida aniqlanadi.

Sifatni tahlil qilib, tadqiqotchi bu allaqachon ma’lum bo‘lgan hodisalarning qaysi sinfiga tegishli ekanligini va uning o‘ziga xosligi nimada ekanligini aniqlaydi. Keyin u hodisalar o‘rtasida sabab-natija aloqalarini o‘rnatadi. Miqdoriy tahlilning vazifasi aniqlangan xususiyatlarni o‘lchash va hisoblashdan iborat.

Dunyoni o‘rganish sifatli bilimdan boshlandi. Inson hech qanday qiyinchiliksiz narsalarning sifat jihatidan o‘ziga xosligini tushundi va olingan bilimlardan muvaffaqiyatli foydalandi. Ammo tez orada amaliyot odatda bir xil narsalardagi turli xil xususiyatlarni aniqlashni va turli xil sifatlar miqdorini umumiy mulkiga ko‘ra solishtirishni talab qildi. Shunday qilib, o‘lchov va hisob-kitoblarga bo‘lgan ehtiyoj amalga oshirildi.

Yaqin vaqtlargacha pedagogika fani sifat darajasida saqlanib qoldi. Unda empirik qism aniq ko‘rinadi, kuzatishlar va tajribalarning eng boy materialini aks ettiradi. Materialni tizimlashtirishni yakunlovchi nazariy umumlashtirishlar mavjud. Ammo hozirgacha rivojlangan fanni tavsiflovchi uchinchi mantiqiy qism - matematika yo‘q. Ma’lumki, har qanday fan matematikadan foydalana olsagina komillikka erishadi. O‘z predmeti haqidagi sifat g‘oyalarini rasmiylashtirilgan umumlashtirishlar bilan to‘ldirib, pedagogik nazariya zaruriy qat’iylilik va barqarorlikka ega bo‘ladi.

Pedagogik hodisalarni miqdoriy tadqiq qilish yo‘lida ko‘plab to‘siqlar mavjud. Ehtimol, ular orasida eng zaiflari o‘tmishda rivojlangan an’analardir. Tasviriy fanda o‘qitilgan o‘qituvchilar noma’lum miqdoriy yondashuvga qarshi turadilar. Kattaroq “to‘siqlar” orasida pedagogik hodisalarning tabiati va xarakteri mavjud. Ular metrik bo‘lmagan. Aniqrog‘i, ular bizga metrik bo‘lmagan ko‘rinadi, chunki bizda bu hodisalar uchun hali hisoblagichlar yo‘q. Klassik matematik apparat pedagogik kabi murakkablikdagi hodisalarni tahlil qilish uchun mos emas. Bu to‘siq ikki yo‘l bilan yengib o‘tiladi: bir tomondan, hodisalarni an’anaviy matematik usullar yordamida tahlil qilish mumkin bo‘lgan soddalashtirilgan shaklda taqdim etishga urinishlar, ikkinchidan, rasmiylashtirilgan tavsiflashning yangi usullarini ishlab chiqish va qo‘llash orqali. Yangi usullar paydo bo‘lganda, ular darhol mutaxassislarning diqqatini tortadi.

Pedagogikada miqdoriy metodlarni qo‘llashda ikkita asosiy yo‘nalishni ajratib ko‘rsatish kerak, ular: -birinchisi - kuzatishlar va tajribalar natijalarini qayta ishlash, -ikkinchisi - o‘quv jarayonini modellashtirish, diagnostika qilish, prognozlash va kompyuterlashtirish.

Birinchi guruhning usullari yaxshi ma’lum va keng qo‘llaniladi. Tadqiqotchilar tomonidan o‘zlashtirilgan statistik usul birinchilikni ushlab turadi. Uning chegaralarida quyidagi o‘ziga xos texnikalar keng qo‘llaniladi.

Ro‘yxatga olish - bu sinf hodisalarida ma’lum bir sifatni aniqlash va bu sifatning mavjudligi yoki yo‘qligi (masalan, muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz o‘quvchilar soni va boshqalar) asosida miqdorni hisoblash. **Ranjirovka qilish** - ma’lum bir ketma-ketlikda joylashtirish (belgilangan ko‘rsatkichlar uchun kamayishi yoki ortishi), ushbu o‘rganilayotgan ob’ektlar turkumidagi o‘rnini aniqlash (masalan, o‘tkazib yuborilgan darslar soniga qarab o‘quvchilar ro‘yxatini tuzish va boshqalar). **Masshtablash** - o‘rganilayotgan belgilarga ball yoki boshqa raqamli ko‘rsatkichlarni belgilash. Bu ko‘proq ishonchga erishadi. O‘lchov shkalalarining to‘rtta asosiy gradasisi mavjud: 1) nomlar shkalasi (yoki nominal); 2) tartib shkalasi (yoki daraja); 3) intervalli shkalalar; 4) munosabatlar ko‘lami.

Nominal shkalalar “eng zaif” tarozilardir. Raqamlar va boshqa belgilar faqat ramziy ma’noda qo‘llaniladi. Ular, aslida, ob’ektlarning ayrim sinflarining nomlarini ifodalaydi. Ularning yagona matematik xarakteristikasi a’zolikdir: o‘rganilayotgan ob’ekt berilgan sinfga tegishlimi yoki yo‘qmi. Nominal o‘lchovlarga misollar qatoriga turli mezonlar bo‘yicha tasniflash kiradi - mutaxassisliklar ro‘yxati, o‘quvchilarning xususiyatlarini sanab o‘tish, muvaffaqiyatsizlik sabablari va boshqalar.

Tartibiy (darajali) shkalalarda paydo bo‘lish tartibi, “ko‘proq” va “kamroq” munosabatlari va umumiy ierarxiya o‘rnatiladi. Ulardan foydalanishga misol sifatida “bo‘yi baland”, “ko‘proq beshlik”, “kamroq darsga qatnashmaslik” kabi reytinglarni keltirish mumkin.

“Kuchli” shkalalar - interval va nisbatlar shkalasi – “zaif” shkalalarning barcha ijobiy xususiyatlariga ega, ammo intervalli shkala shkaladagi individual (har qanday ikkita) raqamlar va nisbatlar shkalasi orasidagi ma’lum masofalarni nazarda tutadi, bundan tashqari, u nol nuqtasini ham belgilaydi (mos yozuvlar nuqtasi). Termometrlar va voltmetrlarning tarozilari, albatta, “kuchli”.

Modellashtirish pedagogik tadqiqotlar uchun tobora kuchli o‘zgartiruvchi vositaga aylanmoqda. Ilmiy model - bu tadqiqot predmetini adekvat aks ettiruvchi va modelni o‘rganish ushbu ob’ekt haqida yangi ma’lumotlarni olish imkonini beradigan tarzda uni almashtirishga qodir bo‘lgan aqliy ifodalangan yoki moddiy jihatdan amalga oshirilgan tizimdir. Modellashtirish - bu modellarni yaratish va

o‘rganish usuli. Modellashtirishning asosiy afzalligi - axborotni taqdim etishning yaxlitligi. Pedagogika yuzlab yillar davomida asosan tahlil orqali rivojlandi - yaxlitni qismlarga ajratish; sintez deyarli e’tibordan chetda qoldi. Modellashtirish sintetik yondashuvga asoslanadi: u butun tizimlarni ajratib turadi va ularning ishlashini o‘rganadi.

Bugungi kunda yaratilgan pedagogik modellarning aksariyati didaktik hodisalar bilan bog‘liq. Modellashtirishning gnoseologik nurlari birinchi navbatda yo‘naltirilishi kerak bo‘lgan ta’lim jarayonlari modellar yordamida yetarlicha o‘rganilmagan. Buning sababi aql bovar qilmaydigan murakkablikdir. Ta’lim, uning natijalariga ta’sir qiluvchi yuzlab omillar, shuningdek, rasmiylashtirishdan mutlaqo tushunarli qo‘rquv, bu “odamsiz” matematikallashtirilgan nazariyani keltirib chiqarishi bilan tahdid qiladi, uni haqiqiy amaliyotda qo‘llash mumkin bo‘lmaydi.

Didaktikada modellashtirish quyidagi muhim muammolarni hal qilishda muvaffaqiyatli qo‘llaniladi:

- o‘quv materialni strukturasi optimallashtirish;
- o‘quv jarayonini rejalashtirishni takomillashtirish;
- kognitiv faoliyatni boshqarish;
- o‘quv jarayonini boshqarish;
- diagnostika, prognozlash, mashg‘ulotni loyihalash.

Modellashtirish, shubhasiz, samarali usul, lekin ayni paytda u juda makkor. Asosan u uchta foydali maqsadga xizmat qiladi. **Evristik** - tasniflash, belgilash, yangi qonunlarni topish, yangi nazariyalarni qurish va olingan ma’lumotlarni sharhlash uchun. **Hisoblash** - modellar yordamida hisoblash masalalarini hal qilish uchun. **Eksperimental** - ma’lum modellar bilan ishlash orqali farazni empirik tekshirishda muammosini hal qilish. Modellashtirishning makkorligi shundaki, uning barcha jozibadorligiga, shuningdek, butun tizimni qamrab olish qobiliyatiga qaramay, shartli sxemalarga murojaat qilish va ko‘plab taxminlarni kiritish kerak. Natijada, simulyatsiya qilingan voqelik bilan umumiyliги bo‘lmagan va uni buzadigan modellar paydo bo‘ladi. Ularni tadqiq qilish vaqt va kuchni behuda sarflashdir: avvalo modelning haqiqiyligini isbotlashingiz kerak bo‘ladi.

Pedagogikani matematikallashtirish o‘zi juda katta gnoseologik salohiyatga ega. U ilm-fanni nafaqat bir tomonlama sifat tavsiflaridan xalos qiladi, balki erishilgan narsalarni qat’iy qayta ko‘rib chiqishni tashkil qiladi, ob’ektiv tekshirish usullarini va buning uchun yanada mukammal tilni ta’minlaydi. Rasmiylashtirishning to‘liq muvaffaqiyati uchun muhim shartlar bajarilishi kerak:

- ilmiy jihatdan tasdiqlangan prinsiplarga asoslangan aniq, izchil faraz;
- kerakli miqdordagi o‘zgaruvchilarni o‘z ichiga olgan keyingi model.

Ushbu modelni “o‘ynash” va keyin uni eksperimental faktlar bilan to‘ldirish,

ob’ektiv o‘lchov bilan sayqallangan. Bu ketma-ketlik hodisadan uning matematik tavsifiga dialektik o‘tishlarning mantiqiy zanjirini tashkil qiladi.

Rasmiylashtirilgan pedagogik nazariyalarni yaratish uchun bugungi kunda matematikaning eng so‘nggi tarmoqlari qo‘llaniladi: matritsa va omil tahlili, o‘yin nazariyasi, navbat, murakkab tizimlarni boshqarish, dinamik dasturlash, mikrotahlil. Keling, o‘qituvchilar hali ham kam tanish bo‘lgan, ammo pedagogikada katta kelajakka ega bo‘lgan yangi matematik nazariyaga misol keltiraylik.

Ma’lumki, bizning fanimizda “ha” va “yo‘q” kabi qat’iy tasdiqlar yo‘q, aniq belgilangan “qora” va “oq” ham yo‘q. Uning butun haqiqati - har doim ham aniq bo‘lmagan minimal va maksimal o‘rtasida joylashgan barcha soyalarning minglab yarim tonnalaridir. Ushbu haqiqatni tasvirlash uchun maxsus matematika talab qilinadi, bu qo‘pol diskret o‘tishlarni emas, balki silliq o‘zgarishlarni o‘z ichiga oladi: “kamroq”, “bir oz kamroq” va shunga qaramay, kompyuter ular bilan ishlashi miqdorlarni o‘zgartirish uchun qattiq tilda tasvirlanishi mumkin.

Loyqa (loyqa) to‘plamlar nazariyasi amerikalik olim L. Zade tomonidan ishlab chiqilgan. Uning tilida pedagogikada juda ko‘p bo‘lgan juda amorf g‘oyalarni tasvirlash mumkin. Masalan, loyqa to‘plamlar nazariyasi tilidagi “yosh” gapi - quyidagicha yoziladi: $yosh = 0,1/15 + 0,9/20 + 1,0/25 + 0,7/30 + 0,2/40 + 0,1/50$. 15, 20, 30, 50 raqamlari yoshni bildiradi. Yosh odam 15, 20 yoki hatto 50 yoshda bo‘lishi mumkin. Har bir yosh yaqinlik o‘lchovlari bilan “vaznlangan”. 15 yil davomida o‘lchov kichik - atigi 0,1, 50 uchun bir xil. Ammo 25 yil davomida u maksimal - 1,0. Siz oldinga borishingiz mumkin – “juda yosh” iborasini hisoblang. Bu shunday ko‘rinadi: juda yosh = $yosh^2$ (yosh kvadrat). “Juda yosh va unchalik qari emas” = $V(yosh)^2 QV(qari)^2$. Shalvirab qolgan - juda qari = $(qari)^4$.

L. Zade algebrasining o‘ziga xos qoidalari bor, ular yordamida to‘plamlarning birlashishi va ajralishi, elementlarning konsentrasisi va parchalanishi, loyqalikning kamayishi yoki ortishi sodir bo‘ladi. Uning tilida turli pedagogik gaplarni miqdoriy tavsiflash mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. - М., 1982.
2. Введение в научное исследование по педагогике. - М., 1988.
3. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактического исследования. - М., 1982.
4. Ительсон Л.Б. Математические и кибернетические методы в педагогике. - М., 1968.
5. Проблемы методологии педагогики и методики исследований / Под ред. М.А. Данилова, Н.И. Болдырева. - М., 1971.
6. Скалова Я. Методология и методы педагогических исследований. - М., 1989.

TA’LIMNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA YOSH AVLODNI TARBIYALASHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Ibraximov Sanjar Urunbayevich

*Amaliy fanlar universiteti “Maktabgacha ta’lim” kafedrası pedagogika fanlari
doktori(DSc), dotsenti*

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta’limni raqamlashtirish sharoitida yosh avlodni tarbiyalashning pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari va innovatsion ta’lim platformalarining tarbiyaviy jarayonga ta’siri ochib beriladi. Shuningdek, raqamli muhitda o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy sifatlarini shakllantirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish, media madaniyatini yuksaltirish hamda mas’uliyatli fuqarolik pozitsiyasini qaror toptirish masalalari yoritiladi. Maqolada ta’lim jarayonini raqamlashtirish nafaqat bilim berish samaradorligini oshirishi, balki tarbiyaviy faoliyat mazmunini boyitishi, pedagog va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqishi asoslab beriladi. Shu bilan birga, raqamli ta’lim muhiti sharoitida yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning ustuvor yo‘nalishlari ko‘rsatib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: ta’limni raqamlashtirish, yosh avlod tarbiyasi, pedagogik ahamiyat, raqamli ta’lim muhiti, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, media madaniyat, ma’naviy-axloqiy tarbiya, innovatsion yondashuv, mustaqil fikrlash, tarbiyaviy jarayon.

Bugungi o‘quvchilar axborotga bir zumda ega bo‘lish odatiy hol sanalgan jamiyatda voyaga yetgan. Zamonaviy bolalar raqamli media vositalari bilan chambarchas bog‘liq, shu bois ular ijtimoiy tarmoqlar orqali muloqotni shaxsiy munosabatlarning asosi sifatida qabul qilishga tayyor. Hozirgi kunda o‘quvchilarga smartfon, planshet va boshqa elektron qurilmalardan foydalanishni o‘rgatishga hojat yo‘q. Biroq elektron vositalardan passiv foydalanishni zamonaviy muammolarni hal qilishning faol vositasiga aylantirish zarur.

Jamiyat hayotining barcha sohalarini raqamlashtirish o‘ziga kelayotgan avlodni tarbiyalash va o‘qitishda axborot makoni salohiyatini faol maqsadli qo‘llashga hissa qo‘shadigan ta’lim oluvchilar uchun ta’lim strategiyalarini takomillashtirish va modernizatsiyalash, ta’lim va tarbiya jarayonini o‘zgartirishga olib keladi.[1]

Maktab o‘quvchilarida tafakkur mustaqilligini rivojlantirish o‘ziga shaxsiy kuch-g‘ayrat sarflash qobiliyatini egallashga qaratilgan zamonaviy metodikalar bilan mustahkamlanishi mumkin. Bunga misol qilib, maktab o‘quvchilariga o‘quv vazifalarini individual sur’atda, ichki majburiyatlarni taqsimlagan holda birgalikda ishlash imkonini beruvchi pedagogik strategiya - tabaqalashtirilgan ta’limni keltirish mumkin. Hamkorlikdagi ta’lim o‘quvchilarning o‘zlashtirishi, o‘z-o‘zini baholashi va shaxslararo munosabatlar sifatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchilarning faolligini oshirish, ularning tahliliy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish uchun o‘quv vaziyatlariga tabaqalashtirilgan ta’lim usulini to‘g‘ri joriy etish muhimdir.

Talabalarga kelsak, oliy ta’lim sohasida qo‘llaniladigan usullar faqat frontal ma’ruzalar bilan cheklanib qolmasligi kerak. [2] Hozirgi talabalar ajralmas elektron

qurilmalardan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lishni istaydigan avloddir. Zamonaviy voqeliklar tufayli oliy ta’lim tizimiga aralash ta’lim kirib keldi, u kunduzgi ta’limni onlayn faoliyat bilan birlashtiradi. Ta’limga bunday yondashuv universitet binosida amalga oshiriladigan kunduzgi ta’lim va turli internet platformalarida onlayn ta’lim o‘rtasida mukammal kombinatsiyani olishga qaratilgan.

Aralash ta’lim zamonaviy maktab uchun ham dolzarb sanaladi. Ta’lim jarayonining “teskari sinf” deb nomlangan innovatsion modeli aralash ta’limning bir turidir.

“Teskari sinf” — o‘qituvchining o‘quvchilarga o‘quv materialini uyda mustaqil o‘rganish uchun berishi, sinfdagi mashg‘ulotda esa uni amalda mustahkamlashiga asoslangan ta’lim modelidir. Sinfdagi ish nazariyaning murakkab qismlarini hamda o‘quvchilarda uy vazifasini bajarish jarayonida yuzaga kelgan savollarni tahlil qilishga bag‘ishlanadi.

Raqamli ta’lim muhitida kompyuter faqat qidiruv tezligini oshirish, ta’lim oluvchilar va ta’lim beruvchi o‘rtasida ma’lumot almashish, tezkor qarorlar qabul qilish vositasi hisoblanadi. Kompyuter axborotni bilim va ko‘nikmalarga, ma’nolarni ma’nolarga aylantira olmaydi, shuning uchun bu rol hali ham o‘qituvchiga tegishli. O‘qituvchi chegaralar va ta’lim maqsadlarini belgilash, bolalar uchun ta’lim trayektoriyalarini yaratish orqali o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Zamonaviy pedagoglar oldida turgan vazifalar bolalarga o‘quv materialini mustaqil tadqiq qilish imkonini berish, jonli muloqot jarayonida bilim, ko‘nikmalarni o‘zlashtirish jarayonini tashkil etishdan iborat. Nutqda fikrning shakllanishi va ifodalanishisiz, psixologik tadqiqotlarning ko‘rsatishicha, ta’lim oluvchida tafakkur shakllanmaydi.

O‘qituvchi ta’limga tahliliy, mantiqiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi zamonaviy yondashuvlarni joriy etish orqali o‘quvchilarning o‘zlashtirishi hamda faolligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Ta’lim jarayonidagi raqamli o‘zaro aloqa o‘quvchilarda yangi rag‘bat va maqsadlar, ehtiyojlar, umidlar va qiziqishlarni uyg‘otadi. Virtual muhit ulkan ta’limiy va rivojlantiruvchi salohiyatga egadir. Bugungi dunyoda axborot tarqatishning asosiy manbai Internet va ommaviy kommunikatsiya vositalari bo‘lgani sababli, shaxsni shakllantirish hamda yosh avlodni tarbiyalashda raqamli axborot makonining ta’siri ham ortib bormoqda.

Kommunikatsiya vositalarini, Internet tarmog‘ining virtual makonini qo‘llash quyidagilarga imkon beradi:

1) pedagogning tarbiyaviy faoliyati kommunikatsiya shakllarini (video va audioaloqa, shaxsiy xabarlar, so‘rovlar, forumlar, ovoz berish va boshqalar) diversifikatsiya qilish;

- o‘qituvchi va ta’lim oluvchi (ta’lim oluvchilar) ning o‘zaro interfaol hamkorligini amalga oshirish;

- dolzarb yangiliklardan foydalanish, muhokamalarda ishtirok etish, virtual makonda mavzuli bloglarni joylashtirish orqali tarbiyaviy jarayon ishtirokchilarining faolligini oshirish.

Raqamli texnologiyalar inson qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarish, kommunikativ ehtiyojlarni qondirish uchun integral imkoniyatga ega. Biroq, turli xil internet makonidan nazoratsiz foydalanish insonning ijtimoiy, ruhiy va jismoniy salomatligiga zarar yetkazishi mumkin bo‘lgan salbiy provokatsion ta’sirni ham o‘z ichiga olishi mumkin. A. N. Safronova, N. O. Verbitskiy va N. A. Molchanovalarning fikriga ko‘ra, virtual makonning tarkibiy qismi sifatida ijtimoiy buzg‘unchi provokatsiya - bu o‘smir shaxsining ijtimoiy beqarorligiga olib keladigan (alkogolizm, giyohvandlik, kompyuter o‘yinlari, o‘lim guruhlar va boshqalar) qadriyatli-semantik sohani deformatsiya qilish maqsadida inson ongini buzg‘unchi o‘zgartirishning maqsadli rejalashtirilgan jarayoni.[3] Shu munosabat bilan raqamli makonda yosh avlodni tarbiyalash masalalari tobora dolzarb bo‘lib bormoqda.

Zamonaviy bolalar mobil telefon ekranlari va kompyuter monitorlari orqali atrofdagi dunyo bilan tobora ko‘proq muloqot qilmoqdalar, shuning uchun ular uchun real hayotda do‘stlar orttirish qiyin, jonli muloqot virtual muloqot bilan almashtirilmoqda. O‘sib kelayotgan avlodda axborotni qabul qilish tezligi oshgan, biroq ular diqqatni uzoq vaqt davomida ushlab turishga qiynaladilar, ularning tafakkuri uzuq-yuluqligi, mulohazalari esa yuzakiligi bilan ajralib turadi. Internet ota-onaning obro‘cini pasaytiradi, bola va kattalar o‘rtasidagi psixologik masofani oshiradi. Oilada jonli, hissiy muloqotning yetishmasligi va raqamli makonda ma’lumotlarning haddan tashqari ko‘pligi asab tizimining rivojlanishida buzilishlarga olib keladi: bolalar tez qo‘zg‘aluvchan, ta’sirchan, beqaror, kamroq itoatkor. Bolalar deyarli barcha ma’lumotlarni internet makonidan oladilar va har doim ham to‘g‘ri bo‘lmagan qarashlariga ishonadilar. Yoshlarni tarbiyalash jarayonida raqamli makonning salbiy ta’siriga qarshi pedagog tomonidan elektron kommunikatsiya vositalari yordamida maqsadli shakllantiriladigan tarbiyaviy muhit bo‘lishi kerak. Biroq raqamli ta’lim masalalari bilan shug‘ullanuvchi olimlar “raqamli ta’lim” haqida gapirmaydilar [4], chunki ta’lim jarayonidagi tarbiya, albatta, subyektlarning muloqoti va shaxslararo o‘zaro ta’sirini, jamiyatda qabul qilingan axloqiy me’yorlarni bilish asosida axloqiy tanlov vaziyatlariga hissiy-qadriyatli munosabatni o‘z ichiga olishi kerak. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki: kompyuter va raqamli aloqa vositalaridan foydalangan holda ta’lim jarayoniga tarbiyaviy salohiyatni qo‘shish uchun o‘quvchilarning nazariy bilimlarni

o‘zlashtirishi, ushbu bilimlardan foydalanish mumkin bo‘lgan bo‘lajak ijtimoiy, amaliy yoki kasbiy faoliyat vaziyatlarini modellashtirish bilan birga olib borilishi kerak. Shuningdek, egallanadigan bilim va ko‘nikmalarning ma‘naviy-axloqiy mazmuni jihatlariga ham to‘xtalib o‘tish.

Buning uchun ta’lim jarayonidagi tarbiyaviy faoliyatni qadriyatli, kognitiv, faoliyatli va ijtimoiy komponentlar bilan to‘ldirish zarur. Qadriyatli komponent bilimlarni egallash motivatsiyasi, ta’limotning ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatini dunyoqarash nuqtayi nazaridan anglash uchun javobgardir. Kognitiv komponent kompyuter va raqamli ta’lim makonining boshqa vositalari yordamida olingan ma’lumotlarni individual o‘zlashtirishni ta’minlaydi. Ushbu ma’lumotlarni jonli muloqot jarayonida bilimga aylantirish zamonaviy o‘qitish usullari va shakllari: "teskari sinf" modeli, muammoli ma’ruza, aralash va tabaqalashtirilgan ta’lim, kichik guruhlarda ishlash va boshqalardan foydalangan holda amalga oshirilishi mumkin.

Faoliyatli komponent kasbiy faoliyat vaziyatlarini modellashtirish yordamida olingan bilimlarni qo‘llash ko‘nikmasini shakllantirishga yordam beradi. Pedagogik texnologiyalardan (keys-stadi, vaziyatli masala va muammolarni yechish, loyihalar metodi, aqliy hujum) foydalanish shakllangan bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkonini beradi. Ta’lim oluvchi egallagan bilimlari bilan predmetli harakatni amalga oshirishi kerak. Ijtimoiy komponent hamkorlikdagi faoliyatning tadqiqot vaziyatlarini qayta yaratishga, ta’lim subyektlarining dialogik muloqoti va o‘zaro ta’siriga qaratilgan. Buning uchun rolli yoki ishbilarmonlik o‘yinlaridan foydalanish mumkin, bu kurs ishini tayyorlash bo‘lishi mumkin. Ta’lim oluvchi birgalikdagi faoliyat davomida ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan mahsulotni, ma‘naviy-axloqiy yangilikni olishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

- 1.Артемяева, В. В. Современное образование в условиях цифровизации / В.В.Артемяева, Л. В. Воронина, Е. А. Артемяева. – Текст : непосредственный // Шаг в науку : сборник материалов III Международной научно-практической конференции с участием студентов. – Махачкала, 2020. – С. 270-274.
- 2.Артемяева, В. В. К вопросу подготовки педагогических кадров к включению в процесс цифровизации образования / В. В. Артемяева, Л. В. Воронина, Е. А. Артемяева. – Текст : непосредственный // Стратегические ориентиры современного образования : сборник научных статей. – 2020. – Ч. 1. – С. 199-201.
- 3.Сафронова, А. Н. Воспитание в цифровом пространстве: самосохранение здоровья / А. Н. Сафронова, Н. О. Вербицкая, Н. А. Молчанов. – Текст : электронный // Современные проблемы науки и образования. – 2018. – № 6.
- 4.Вербицкий, А. А. Цифровое обучение: проблемы, риски и перспективы /А. А. Вербицкий. – Текст : электронный // Homo Cyberus. – 2019. – № 1 (6).
- 5.

ABDULLA AVLONIY ASARLARI ORQALI TALABALARDA YUKSAK AXLOQIY FAZILATLARNI SHAKLLANTIRISH

Artikova Mahfuza Kamiljon qizi

Yangi Asr universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abdulla Avloniy pedagogik merosi asosida talabalarda yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilinadi. Xususan, Turkiy Guliston yoxud Axloq asarida ilgari surilgan ilmga muhabbat, halollik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik va intizom kabi fazilatlarning mazmun-mohiyati ochib beriladi. Tadqiqotda aksiologik, kompetensiyaviy va integrativ yondashuvlar asosida mazkur g‘oyalarni zamonaviy oliy ta’lim jarayoniga tatbiq etish mexanizmlari asoslab berilgan. Shuningdek, talabalarda axloqiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish, fuqarolik mas’uliyatini mustahkamlash va ma’naviy immunitetni shakllantirish masalalari ilmiy jihatdan yoritilgan.

Kalit so‘zlar: axloqiy tarbiya, ma’naviyat, jadid pedagogikasi, talaba shaxsi, aksiologik yondashuv, kompetensiya, vatanparvarlik, halollik, ma’naviy immunitet.

Abstract: This article analyzes the theoretical and methodological foundations of the formation of high moral qualities in students based on the pedagogical heritage of Abdulla Avloni. In particular, the content and essence of such qualities as love of science, honesty, patriotism, diligence and discipline put forward in the work of Turki Gulistan or Ethics are revealed. The study substantiates the mechanisms for implementing these ideas in the modern higher education process based on axiological, competency and integrative approaches. Also, the issues of developing moral decision-making skills in students, strengthening civic responsibility and forming spiritual immunity are scientifically covered.

Keywords: moral education, spirituality, modern pedagogy, student personality, axiological approach, competence, patriotism, honesty, spiritual immunity.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и методологические основы формирования высоких моральных качеств у учащихся на основе педагогического наследия Абдуллы Авлони. В частности, раскрывается содержание и сущность таких качеств, как любовь к науке, честность, патриотизм, усердие и дисциплина, выдвинутых в труде «Турки Гулистан» или «Этика». Исследование обосновывает механизмы реализации этих идей в современном процессе высшего образования на основе аксиологического, компетентностного и интегративного подходов. Также научно освещаются вопросы развития у учащихся навыков принятия моральных решений, укрепления гражданской ответственности и формирования духовной невосприимчивости.

Ключевые слова: моральное воспитание, духовность, современная педагогика, личность учащегося, аксиологический подход, компетентность, патриотизм, честность, духовная невосприимчивость.

KIRISH. Ma’naviy-axloqiy tarbiya masalasi har qanday jamiyat taraqqiyotining ustuvor omillaridan biri bo‘lib, u millatning intellektual salohiyati, ijtimoiy barqarorligi va madaniy yuksalish darajasini belgilab beradi. Ayniqsa, globallashuv, axborot oqimining keskin ortishi hamda mafkuraviy tahdidlar kuchaygan hozirgi davrda yosh avlod ongida mustahkam axloqiy pozitsiyani

shakllantirish oliy ta’lim tizimining dolzarb vazifasiga aylanmoqda. Zero, oliy ta’lim muassasalari nafaqat malakali mutaxassis, balki yuksak ma’naviyatli, mustaqil fikrlaydigan va ijtimoiy mas’uliyatni chuqur his etadigan shaxsni tarbiyalashi zarur.

Jadid ma’rifatparvarlari merosi, xususan, Abdulla Avloniy pedagogik qarashlari alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Avloniy ta’lim va tarbiyani bir-biridan ajralmas jarayon sifatida talqin etib, axloqiy kamolotni millat ravnaqining poydevori deb baholagan. Uning “tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat masalasidir” degan konseptual yondashuvi bugungi kun ta’lim siyosati bilan hamohangdir. Mutafakkirning Turkiy Guliston yoxud Axloq asarida ilgari surilgan g‘oyalar shaxsning ma’naviy pokligi, vatanparvarlik tuyg‘usi, mehnatsevarlik, ilmga muhabbat va ijtimoiy mas’uliyat kabi fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan yaxlit pedagogik tizimni namoyon etadi.

Bugungi talaba-yoshlar murakkab ijtimoiy-madaniy makonda shakllanmoqda. Raqamli texnologiyalar, ommaviy madaniyat va turli ideologik oqimlar ta’siri ostida ularning qadriyatlar tizimi o‘zgarib bormoqda. Bunday sharoitda milliy pedagogik merosga tayangan holda axloqiy tarbiyani tizimli ravishda yo‘lga qo‘yish ilmiy asoslangan yondashuvni talab etadi. Avloniy asarlaridagi axloqiy kategoriyalarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish talabalarda nafaqat nazariy bilim, balki amaliy xulq-atvor me’yorlarini ham shakllantirish imkonini beradi.

Asosiy qism. Mazkur tadqiqotda Abdulla Avloniy asarlariga tayangan holda talabalarda axloqiy fazilatlarni shakllantirish masalasi o‘rganildi. Asosiy manba sifatida Turkiy Guliston yoxud Axloq asari tanlandi va undagi fikrlar mazmunan tahlil qilindi. Tadqiqot davomida matnlarni o‘qish, tahlil qilish va ularni hozirgi ta’lim jarayoni bilan bog‘lash usullaridan foydalanildi.

Avvalo, adabiyotlarni o‘rganish usuli asosida Avloniy asarlaridagi axloqiy qarashlar tahlil qilindi. So‘ngra ularning bugungi oliy ta’lim tizimidagi ahamiyati izohlandi. Axloqiy fazilatlar — halollik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, ilmga hurmat kabi tushunchalar alohida-alohida emas, balki o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqildi [1].

Tadqiqotning amaliy qismida talabalar o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazildi. So‘rovnoma orqali ularning ma’naviy qadriyatlarga munosabati, kasbiy mas’uliyat haqidagi fikrlari va axloqiy qaror qabul qilish darajasi aniqlashtirildi. Bundan tashqari, dars jarayonida kuzatuv olib borildi. Talabalarning muhokama, debat va esse yozish jarayonidagi fikrlari tahlil qilindi [2]. Shuningdek, tajriba sifatida Avloniy g‘oyalari asosida maxsus mashg‘ulotlar tashkil etildi. Bu mashg‘ulotlarda muammoli vaziyatlar berilib, talabalar ularni axloqiy nuqtai nazardan hal qilishga

harakat qildilar. Mashg‘ulotlardan so‘ng ularning fikrlashida va mas‘uliyat hissida ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi.

Abdulla Avloniy pedagogik qarashlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, u axloqiy tarbiyani shaxs kamolotining markaziy komponenti sifatida talqin etadi va uni jamiyat taraqqiyoti bilan dialektik bog‘liqlikda ko‘radi. Abdulla Avloniy nazarida axloq – bu shunchaki individual xulq-atvor me‘yorlari yig‘indisi emas, balki milliy ong, ijtimoiy mas‘uliyat va ma‘naviy poklikni o‘zida mujassam etgan murakkab aksiologik tizimdir. Uning Turkiy Guliston yoxud Axloq asarida axloq kategoriyasi pedagogik jarayonning metodologik asosi sifatida izohlanadi: muallif yaxshi va yomon xulqlarni tahlil qilar ekan, ularni shaxsning ijtimoiy muhit bilan o‘zaro munosabati doirasida ochib beradi. Bu yondashuv bugungi kompetensiyaviy ta‘lim modeli bilan uyg‘unlashadi, chunki zamonaviy pedagogikada ham shaxsning bilim, ko‘nikma va qadriyatlari integral tizim sifatida qaraladi.

Avloniy ilmni axloqiy kamolotning bosh omili deb biladi. Uning talqinida ilm nafaqat bilish jarayoni, balki insonni jaholat va ma‘naviy tubanlikdan xalos etuvchi ijtimoiy kuchdir. Talabalarda ilmga ongli munosabatni shakllantirish uchun Avloniy ilgari surgan “ilm va amal birligi” tamoyili muhim ahamiyatga ega. Ya‘ni bilim axloqiy mezonlar bilan mustahkamlanmasa, u jamiyat uchun foydali natija bermaydi [3]. Shu nuqtai nazardan, oliy ta‘lim jarayonida nazariy bilimlarni real ijtimoiy vaziyatlar bilan bog‘lash, kasbiy etika masalalarini muhokama qilish, akademik halollik tamoyillarini mustahkamlash Avloniy konsepsiyasining amaliy ifodasi bo‘la oladi.

Avloniy asarlarida vatanparvarlik masalasi alohida o‘rin tutadi. U millat ravnaqini har bir shaxsning ma‘naviy mas‘uliyati bilan bog‘laydi. Talaba-yoshlarda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish, ularni jamiyat hayotiga daxldorlik ruhida tarbiyalash bugungi kunning muhim vazifasidir. Bu jarayonda Avloniy ilgari surgan g‘oyalarni diskursiv tahlil asosida o‘rganish samarali natija beradi: talabalar matnlarni o‘qibgina qolmay, undagi axloqiy xulosalarni zamonaviy ijtimoiy muammolar bilan qiyoslaydilar. Masalan, korrupsiya, befarqlik yoki iste‘molchilik kayfiyatiga qarshi kurashishda Avloniy ta‘kidlagan fidoyilik va mas‘uliyat tushunchalarini muhokama qilish talabalarda tanqidiy tafakkurni rivojlantiradi. Bu esa ularning ijtimoiy faolligini oshiradi va axloqiy qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantiradi.

Mutafakkir mehnatsevarlikni insoniy barkamollikning zarur sharti sifatida ko‘radi. Uning fikricha, dangasalik va loqaydlik jamiyat tanazzuliga olib keladi. Zamonaviy oliy ta‘limda bu g‘oya talabalarning mustaqil ta‘lim faoliyatini rag‘batlantirish, loyiha asosida o‘qitish, startap tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash orqali ro‘yobga chiqarilishi mumkin [4]. Talaba o‘z bilimini amaliy faoliyatda sinab

ko‘rganida, unda mas’uliyat, tashabbuskorlik va qat’iyat kabi fazilatlar mustahkamlanadi. Avloniy ilgari surgan sabr-toqat va intizom tushunchalari esa akademik jarayonda vaqtni boshqarish, maqsadga yo‘naltirilgan rejalashtirish ko‘nikmalarini shakllantirish bilan uzviy bog‘liqdir.

Avloniy pedagogikasining yana bir muhim jihat – tarbiyaning uzluksizligi va muhit bilan bog‘liqligidir. U oilani, maktabni va jamiyatni yagona tarbiyaviy makon sifatida ko‘radi. Bugungi oliy ta’lim tizimida ham talabaning axloqiy shakllanishi faqat auditoriya bilan cheklanmaydi; u ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari va turli madaniy ta’sirlar ostida kechadi. Shuning uchun Avloniy merosini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiya qilish zarur: media savodxonlik, axborot xavfsizligi va raqamli madaniyat masalalarini axloqiy kontekstda talqin etish talabalarda ma’naviy immunitetni kuchaytiradi. Bu jarayonda reflektiv metodlar – esse yozish, debatlar tashkil etish, vaziyatli tahlillar o‘tkazish – samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi [5].

Avloniy asarlarida axloqiy fazilatlar ierarxiyasi aniq ko‘zga tashlanadi: halollik, adolat, hayo, sabr, shijoat kabi tushunchalar shaxsning ichki dunyosini tartibga soluvchi mezonlar sifatida talqin qilinadi. Bu fazilatlarni talabalarda shakllantirish uchun aksiologik yondashuv muhimdir, ya’ni ta’lim jarayonida qadriyatlar tizimini ongli ravishda tahlil qilish va shaxsiy pozitsiyani aniqlashtirish zarur [6]. Talaba o‘z kasbiy faoliyatida qanday axloqiy mezonlarga tayanishini anglab yetganida, uning professional identifikatsiyasi mustahkamlanadi. Masalan, tibbiyot, huquqshunoslik yoki pedagogika yo‘nalishlarida kasbiy etika masalalarini Avloniy qarashlari bilan bog‘lab o‘rganish mutaxassisning ma’naviy mas’uliyatini kuchaytiradi.

Avloniy merosi talabalarda yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirish uchun nazariy konsepsiya va amaliy metodologiya vazifasini bajaradi. Uning g‘oyalari shaxs, jamiyat va millat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni chuqur anglashga asoslanadi [7]. Mazkur qarashlarni zamonaviy pedagogik innovatsiyalar bilan uyg‘unlashtirish orqali oliy ta’lim tizimida ma’naviy yetuk, ijtimoiy mas’uliyatli va kasbiy jihatdan kompetent mutaxassislarni tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Xulosa. Abdulla Avloniy pedagogik merosi talabalarda yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishning mustahkam nazariy va amaliy asosini yaratadi. Uning ta’lim va tarbiyani uzviy birlikda talqin etishi, axloqiy kamolotni millat ravnaqi bilan bog‘lashi bugungi oliy ta’lim tizimi uchun ham metodologik ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, Turkiy Guliston yoxud Axloq asarida ilgari surilgan halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, ilmga muhabbat va intizom kabi fazilatlar zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv bilan uyg‘un holda talaba shaxsining integral rivojiga xizmat qiladi.

Avloniy qarashlarini ta’lim jarayoniga integratsiya qilish, ularni diskursiv tahlil, reflektiv metodlar va amaliy loyihalar orqali o‘qitish talabalarda nafaqat nazariy bilim, balki axloqiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham shakllantiradi. Bu esa ularning ijtimoiy mas’uliyatini kuchaytirib, professional faoliyatda ma’naviy mezonlarga amal qilishini ta’minlaydi. Avloniy merosiga tayangan holda olib borilgan tarbiyaviy ishlar oliy ta’lim muassasalarida ma’naviy barkamol, fuqarolik pozitsiyasiga ega va kasbiy jihatdan yetuk mutaxassislarni tayyorlashda samarali konseptual asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2021. – 464 b.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy Guliston yoxud Axloq. – T.: O‘qituvchi, 1992. – 160 b.
3. Mahmudxo‘ja Behbudiy. Padarkush. – T.: Sharq, 2006. – 64 b.
4. Xoliqov A. A. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – T.: Fan va texnologiya, 2010. – 320 b.
5. Quronov M., Yo‘ldoshev J. Ma’naviyat asoslari. – T.: Ma’naviyat, 2013. – 256 b.
6. Ochilov M. Aksiologiya va ta’lim falsafasi. – T.: Universitet, 2015. – 224 b.
7. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – T.: Innovatsiya, 2012. – 280 b.

**TIL O‘RGATISHDA TARBIYAVIY PODKAST VA
VIDEOKONTENTLARDAN FOYDALANISH METODIKASI**

Vakkosov Shoxrux Shukurulayevich

mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy tezisda til o‘rgatish jarayonida tarbiyaviy podkast va videokontentlardan foydalanish metodikasining pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi til ta’limi metodikasiga ham yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Multimedia vositalari, xususan podkastlar va videodarslar o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish bilan bir qatorda ularning ma’naviy tarbiyasiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqotda nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv hamda tajriba-sinov usullaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tarbiyaviy mazmunga ega podkastlar va videokontentlar o‘quvchilarning til o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi, ularning nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradi hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg‘usini shakllantiradi. Shuningdek, loyiha asosida o‘qitish, digital storytelling va interaktiv muhokamalar podkast hamda videokontentlardan samarali foydalanishning muhim metodik vositalari hisoblanadi. Tadqiqot natijalari til ta’limi jarayonida multimedia texnologiyalaridan foydalanish orqali tarbiyaviy ta’sirni kuchaytirish bo‘yicha amaliy tavsiyalarni taklif etadi.

Kalit so‘zlar: til ta’limi, podkast, videokontent, multimedia pedagogikasi, tarbiyaviy ta’lim, raqamli ta’lim texnologiyalari.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimining rivojlanishi zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog‘liq. Raqamli pedagogika o‘quv jarayonini tashkil etishda yangi metodik imkoniyatlar yaratib, ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Xususan, multimedia vositalari, podkastlar va videokontentlar til o‘qitishda keng qo‘llanila boshladi. Bu vositalar o‘quvchilarning tinglab tushunish, nutqni rivojlantirish hamda kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Til ta’limi nafaqat lingvistik bilimlarni o‘rgatish, balki o‘quvchilarning madaniy va ma’naviy rivojlanishini ta’minlashga ham qaratilgan. Shu sababli til o‘rgatish jarayonida tarbiyaviy mazmunga ega o‘quv materiallaridan foydalanish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Podkast va videokontentlar orqali o‘quvchilarga milliy qadriyatlar, madaniyat, tarixiy shaxslar hamda ijtimoiy axloqiy masalalar haqida ma’lumot berish mumkin.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, audiovizual materiallardan foydalanish o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshiradi. Chunki audio va video materiallar o‘quvchilarning bir nechta sezgi organlariga ta’sir ko‘rsatadi va bu jarayon o‘quv materialini yaxshiroq eslab qolishga yordam beradi. Shuningdek, podkastlar va videokontentlar o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynaydi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi til o‘rgatish jarayonida tarbiyaviy podkast va videokontentlardan foydalanish metodikasini tahlil qilish hamda ularning pedagogik samaradorligini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- nazariy tahlil
- pedagogik kuzatuv
- tajriba-sinov ishlari
- taqqosiy tahlil

Tajriba jarayonida til o‘qitish darslarida podkast va videokontentlardan foydalanishning quyidagi metodik bosqichlari ishlab chiqildi.

1-bosqich: Raqamli kontent tayyorlash

Til darslari uchun tarbiyaviy mazmunga ega podkast va videomateriallar tayyorlandi. Ular quyidagilarni o‘z ichiga oldi:

- ❖ milliy qadriyatlar haqida qisqa podkastlar
- ❖ tarixiy shaxslar haqida videodarslar
- ❖ madaniy an’analar haqida multimedia materiallar

2-bosqich: Interaktiv dars mashg‘ulotlari

Podkast va videokontentlar asosida quyidagi faoliyatlar tashkil etildi:

- videoni tomosha qilish va muhokama qilish
- audio materiallar asosida savol-javob
- rol o‘yinlari va bahs-munozaralar

3-bosqich: Mustaqil ta’lim faoliyati

Talabalarga quyidagi topshiriqlar berildi:

- ✓ o‘z podkastlarini yaratish
- ✓ madaniy mavzularda videorolik tayyorlash
- ✓ multimedia prezentatsiyalar ishlab chiqish

Tadqiqot natijalariga ko‘ra podkast va videokontentlardan foydalanishda quyidagi metodlar eng samarali deb topildi.

Podkast metodikasi. O‘quvchilar muayyan mavzuda audio material tayyorlab, o‘z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu metod tinglab tushunish va nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Videokontent asosida o‘qitish. Videodarslar o‘quvchilarning vizual tasavvurini kengaytiradi va mavzuni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Digital storytelling. O‘quvchilar milliy ertaklar yoki madaniy voqealar asosida qisqa videohikoyalar yaratadi.

Project-based learning. O‘quvchilar jamoa bo‘lib madaniy mavzuda media loyiha tayyorlaydi.

SWOT tahlil

Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar
Multimedia vositalari o‘quvchilar motivatsiyasini oshiradi	Texnik vositalar yetishmasligi
Audiovizual materiallar til o‘rganishni osonlashtiradi	Ba’zi o‘qituvchilarning raqamli ko‘nikmalari yetarli emas
Imkoniyatlar	Tahdidlar
Onlayn platformalar orqali keng auditoriyaga chiqish	Internetdagi noto‘g‘ri yoki zararli kontent
Multimedia texnologiyalar yordamida innovatsion ta’lim	Raqamli texnologiyalarga haddan tashqari qaramlik

SWOT tahlil natijalari til o‘rgatish jarayonida tarbiyaviy podkast va videokontentlardan foydalanish metodikasining pedagogik samaradorligini baholash imkonini beradi. Tahlil jarayonida mazkur yondashuvning kuchli va zaif tomonlari, shuningdek uning rivojlanish imkoniyatlari hamda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan tahdidlar aniqlandi.

Avvalo, kuchli tomonlar sifatida multimedia texnologiyalarining o‘quvchilar motivatsiyasiga ijobiy ta’siri alohida ta’kidlanadi. Podkast va videokontentlar til o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli va interaktiv shaklda tashkil etishga yordam beradi. Zamonaviy o‘quvchilar audiovizual materiallar orqali bilim olishga ko‘proq qiziqish bildirishi sababli ushbu vositalardan foydalanish ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, audiovizual kontent orqali tarbiyaviy mazmundagi materiallarni yetkazish o‘quvchilarning madaniy va ma’naviy qadriyatlarni chuqurroq anglashiga yordam beradi. Masalan, milliy madaniyat, tarixiy shaxslar yoki axloqiy qadriyatlarga bag‘ishlangan videomateriallar o‘quvchilarning til o‘rganish bilan bir qatorda ma’naviy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Biroq ushbu metodikaning ayrim zaif tomonlari ham mavjud. Eng muhim muammolardan biri – texnik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi hisoblanadi. Ba’zi ta’lim muassasalarida zamonaviy texnologik vositalar yoki barqaror internet aloqasi mavjud emasligi podkast va videokontentlardan samarali foydalanishga to‘sqinlik qilishi mumkin. Bundan tashqari, ayrim o‘qituvchilarning raqamli pedagogika bo‘yicha kompetensiyasi yetarli darajada shakllanmaganligi ham innovatsion metodlarni joriy etishda qiyinchiliklar tug‘diradi. Shu sababli o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish va ularni multimedia texnologiyalaridan foydalanishga o‘rgatish muhim ahamiyat kasb etadi.

SWOT tahlilining imkoniyatlar qismi ushbu metodikaning rivojlanish istiqbollari ko‘rsatadi. Zamonaviy onlayn platformalar va multimedia

texnologiyalari til o‘qitish jarayonini yanada samarali tashkil etish imkonini beradi. Masalan, YouTube, Spotify, Google Classroom yoki Padlet kabi platformalar orqali ta’limiy podkastlar va videodarslar yaratish hamda ularni keng auditoriyaga taqdim etish mumkin. Bu esa nafaqat ta’lim jarayonini modernizatsiya qilish, balki o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham yordam beradi. Bundan tashqari, podkast va videokontentlar orqali til o‘rgatish xalqaro tajribani o‘rganish va global ta’lim muhitiga integratsiyalashish imkonini ham yaratadi.

Shu bilan birga, mazkur jarayonda ayrim tahdidlar ham mavjud. Internet muhitida turli xil noto‘g‘ri yoki zararli kontentlarning mavjudligi o‘quvchilarning ma’naviy rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalardan haddan tashqari foydalanish o‘quvchilarning real ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini pasaytirishi ehtimoli ham mavjud. Shu sababli podkast va videokontentlardan foydalanishda pedagogik nazoratni kuchaytirish hamda o‘quvchilarga axborot xavfsizligi bo‘yicha tushuntirish ishlarini olib borish zarur.

Umuman olganda, SWOT tahlil natijalari til o‘rgatishda tarbiyaviy podkast va videokontentlardan foydalanish metodikasi katta pedagogik salohiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Ushbu metodika til ta’limining samaradorligini oshirish bilan bir qatorda o‘quvchilarning madaniy va ma’naviy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, uning samarali qo‘llanilishi uchun ta’lim muassasalarida zamonaviy texnik infratuzilmani rivojlantirish, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini oshirish hamda axborot xavfsizligini ta’minlash muhim hisoblanadi.

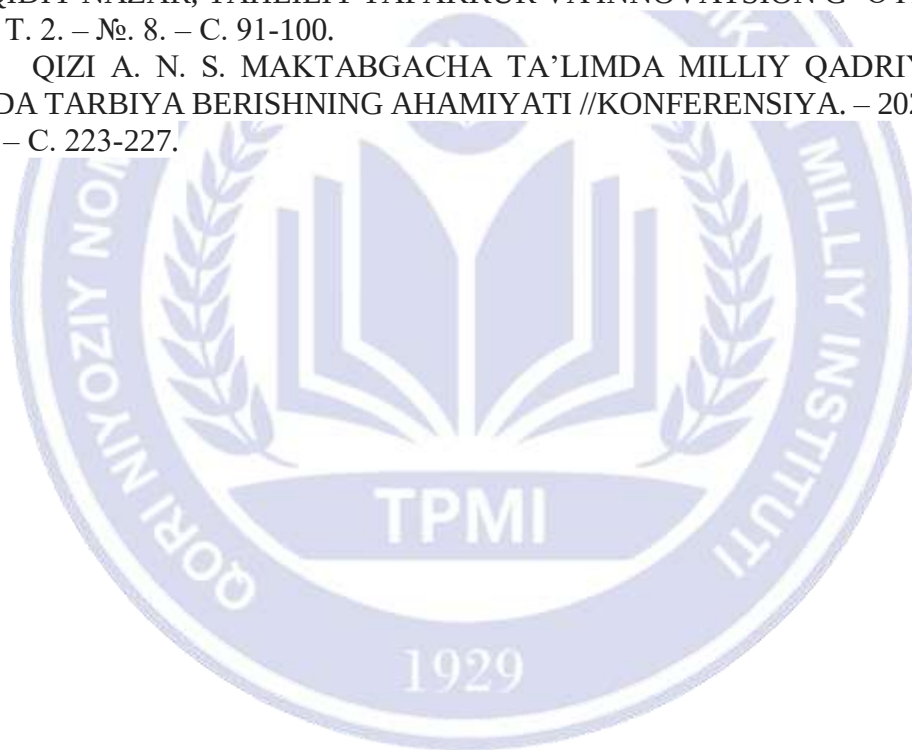
Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, podkast va videokontentlardan foydalanish til o‘rganish jarayonining samaradorligini oshiradi hamda o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi. Shuningdek, tarbiyaviy mazmunga ega multimedia materiallar o‘quvchilarning ma’naviy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Zamonaviy ta’lim tizimida multimedia texnologiyalaridan foydalanish til ta’limining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, podkast va videokontentlar o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shu sababli til o‘qitish jarayonida podkast va videokontentlardan foydalanish metodikasini keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. – М.: Логос, 2004. – 384 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.

3. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2008. – 272 с.
4. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
5. Richards J. C., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p.
6. Mayer R. Multimedia Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 304 p.
7. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson Education, 2007. – 350 p.
8. Dudeney G., Hockly N. How to Teach English with Technology. – London: Pearson Longman, 2007. – 192 p.
9. Abdusalilovna R. M. et al. TA’LIM VA TARBIYA–TARAQQIYOTGA OLIB BORUVCHI ASOSIY OMIL //Methods of applying innovative and digital technologies in the educational system. – 2025. – T. 2. – №. 5. – С. 80-84.
10. Masturaxon A. MILLIY TARBIYA TIZIMIDA ETNOPEDAGOGIKA ELEMENTLARINI O‘RGANISHNI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI //TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR. – 2026. – T. 2. – №. 8. – С. 91-100.
11. QIZI A. N. S. MAKTABGACHA TA’LIMDA MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA TARBIYA BERISHNING AHAMIYATI //KONFERENSIYA. – 2025. – T. 1. – №. 1. – С. 223-227.

EVALUATION OF EDUCATIONAL OUTCOMES AND USE OF AI TECHNOLOGIES

Sarsenbaeva Zoya Jangabay kizi

Doctor of Science (DSc), act. Associate Professor, Head of the department of
Pedagogy and Languages, Scientific advisor, Institute of Social and Political
sciences, Uzbekistan

Xikmatullayeva Niginabonu Rustamovna

4th year student, Department of Pedagogy and Languages, Major: Philology and
Teaching Languages: English, Institute of Social and Political sciences, Uzbekistan

Annotation: *The article examines the pedagogical potential of integrating innovative technologies into English language instruction through interdisciplinary teaching approaches. The study explores the application of information and communication technologies (ICT), digital presentation tools, and STEM-oriented methodologies in the design of integrated lessons that combine English with disciplines such as physics, biology, robotics, and the visual arts. The research highlights how integrated learning environments contribute to the development of students' cognitive abilities, communicative competence, creativity, and critical thinking, while also fostering environmental awareness and cultural understanding.*

Keywords: education, AI, integrating, evaluation, educational outcomes, innovative technologies, English lessons.

Annotatsiya. *Mazkur maqolada innovatsion texnologiyalarni integratsiyalashgan o‘qitish yondashuvlari orqali qo‘llashning pedagogik imkoniyatlari (ingliz tili ta’limi misolida) tahlil qilinadi. Tadqiqotda ingliz tilini fizika, biologiya, robototexnika va tasviriy san’at kabi fanlar bilan integratsiyalashgan holda o‘qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), raqamli taqdimot vositalari hamda STEM yondashuvining qo‘llanilishi ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: ta’lim, sun’iy intellekt, integratsiya, baholash, ta’lim natijalari, innovatsion texnologiyalar, ingliz tili darslari.

Аннотация. *В данной статье рассматриваются педагогические возможности применения инновационных технологий в обучении английскому языку на основе интегрированного подхода. В исследовании анализируется использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), цифровых презентационных платформ и STEM-подхода при организации интегрированных уроков, объединяющих английский язык с такими дисциплинами, как физика, биология, робототехника и изобразительное искусство.*

Ключевые слова: образование, ИИ, интеграция, оценка, результаты обучения, инновационные технологии, уроки английского языка.

INTRODUCTION. In modern education, the integration of innovative technologies and interdisciplinary approaches has become an important direction for improving the effectiveness of English language teaching. Traditional subject-based instruction often presents knowledge in fragmented forms, limiting students' ability to perceive the interconnected nature of different fields of study. Therefore, there is

a growing need to implement integrated lessons that combine English language learning with disciplines such as science, biology, robotics, and the arts. The use of ICT tools, digital platforms, and STEM-based methodologies enhances students' cognitive engagement, communicative competence, and motivation, making the study of integrated English language instruction a relevant and urgent research topic. In the contemporary era of rapid scientific and technological advancement, one of the primary priorities is the acceleration of educational reforms and the enhancement of educational effectiveness. A significant objective of modern education is to cultivate young people in a spirit of patriotism, foster respect for national traditions, and develop individuals who possess modern competencies, are proficient in global languages, and are familiar with advanced technologies. Throughout the history of language teaching, numerous pedagogical approaches and methodologies have been tested and implemented. As a result of this long-term methodological experimentation, certain approaches have proven to be more effective and widely adopted than others. In most cases, the selection of a teaching method is determined by the specific type and objectives of the lesson. For the effective organization and implementation of a lesson, teachers must possess a clear understanding of its pedagogical characteristics, particularly those related to the development of students' skills and competencies. A well-designed lesson should not merely equip learners with knowledge and practical abilities; it should also stimulate genuine interest and engagement, encouraging intellectual curiosity and fostering the development of creative thinking. Moreover, a successful lesson reflects the teacher's mastery of the classical structure of instruction while simultaneously incorporating innovative and creative pedagogical practices in both lesson design and the selection and presentation of instructional materials.

LITERATURE REVIEW. According to Russian methodologists L.S.Andreyevsky, V.O.Levensvtern, and O.E.Mikhaylov, five main types of lessons are most frequently employed in English language teaching: lessons introducing new instructional material; lessons aimed at improving knowledge, skills, and abilities; lessons focused on generalization and systematization; combined lessons; and lessons dedicated to the assessment and correction of learners' knowledge and skills. In contrast, another methodologist, V.D.Lempert, distinguishes only two types of lessons: the conversational lesson and the integrated lesson. From these perspectives, it can be concluded that while the fundamental categories of lessons remain largely unchanged, their structure and implementation have evolved over time. In contemporary educational practice, it is increasingly difficult to design an English language lesson without the integration of technological tools and the application of both traditional and innovative pedagogical technologies. The use of

modern technologies enables students to develop the ability to independently acquire new knowledge, collect and analyze information, and formulate conclusions and judgments. Consequently, these practices contribute to the development of learners' autonomy, critical thinking, and capacity for self-directed learning. L.N.Vavilova [2], Candidate of Pedagogical Sciences, defines an integrated lesson as a specific type of instructional activity in which a particular topic, question, or problem is examined through the perspectives of two or more academic disciplines. Such lessons facilitate the synthesis and systematization of knowledge and skills, enabling students to construct a holistic understanding of the world and develop the relevant competencies necessary for interdisciplinary learning.

At present, the concept of integration is increasingly being incorporated into educational curricula. In many educational institutions, interdisciplinary or integrated lessons are regularly implemented, combining content from various academic subjects. Integration involves the unification of previously separate elements into a coherent whole through deep interaction and mutual enrichment of knowledge within a single educational context. Although the founder of the field of linguodidactics, N.M.Shansky [5], did not explicitly advocate the integration of language and literature lessons, his recommendations regarding the linguistic analysis of literary texts provide valuable methodological foundations that exemplify the integrated study of language and literary works. Within integrated lessons, the study of English can be effectively combined with a wide range of academic disciplines. In the current technological era, numerous approaches exist for conducting integrated English lessons using innovative technologies, offering extensive opportunities for achieving effective learning outcomes.

As part of the present study, effective and pedagogically appropriate electronic informational resources were developed to support different stages of English language learning and to facilitate the implementation of innovative instructional technologies. Specifically, an electronic educational resource was created about the well-known English writer Lewis Carroll and his literary work *Alice in Wonderland* using the PowerPoint program. This resource was designed to support technology-enhanced learning and includes a variety of multimedia elements. The developed digital resource contains the Turkmen translation of the text, audio recordings, examples of new and complex lexical combinations, animated illustrations of the story's characters, short video segments highlighting key parts of the narrative, as well as exercises and tests aimed at reinforcing students' comprehension and knowledge acquisition. These multimedia components contribute to the creation of an engaging and interactive learning environment that supports both language development and interdisciplinary learning.

DISCUSSION. In addition, digital informational resources were developed using the software Windows Web Expression, which provided a comprehensive body of electronic materials aimed at enriching learners’ knowledge about lifestyle, nature and its wonders, as well as the spiritual and cultural values of the English-speaking world. Furthermore, several presentation and visualization platforms—such as Visme, Prezi, Google Slides, Keynote, and similar tools—play a significant role in the implementation of integrated English language lessons. The educational content presented through these programs contributes to the development of learners’ observational skills, fine motor coordination, creative imagination, memory, attention, cognitive activity, and linguistic intuition. These tools also facilitate the improvement of English pronunciation and oral communication skills. In addition, they promote appreciation for the natural environment, encourage a creative and emotionally engaged attitude toward learning, and foster such personal qualities as independence, accuracy, perseverance, and the culture of attentive listening and reading. Consequently, they help cultivate students’ interest in both the English language and the visual arts.

According to international educational practice, STEM-based approaches are regarded as among the most effective methods and technologies for conducting integrated lessons supported by innovative tools. English language learning within a STEM-oriented framework can be successfully combined with numerous academic disciplines. For example, an integrated English language lesson that incorporates innovative technologies may be devoted to prominent physicists Marie Skłodowska-Curie and Pierre Curie. Through English, students can simultaneously acquire knowledge of physics by conducting experiments, reading scientific texts, completing exercises, and solving tasks and crosswords. Another example involves the integration of English and biology lessons, during which students discuss endangered animals. Learners may prepare visual materials and present interesting facts about animals while using specialized English vocabulary related to biology and environmental studies. Similarly, integrating English with robotics education enables students to familiarize themselves with recent technological developments while simultaneously acquiring new English terminology related to robotics. Such interdisciplinary lessons—particularly those connected with STEM education in computer science classes—help students explore contemporary technological achievements and expand their thematic vocabulary.

Integrated instruction can involve two or more academic disciplines. In the context of English language education, the following innovative pedagogical technologies may be employed:

Integrated learning technologies (e.g., combining English with visual arts or designing integrated homework assignments);

Information and communication technologies (ICT), including the use of multimedia presentations created with programs such as PowerPoint or Smart Notebook and their demonstration via computers and interactive whiteboards;

Internet-based technologies, such as the online use of video materials (e.g., excerpts from educational programs about wildlife) and the integration of online resources during lesson preparation;

Project-based learning, which may involve creative integrated assignments in the form of mini-projects

Problem-based and developmental learning technologies, including inquiry-oriented tasks aimed at analyzing, comparing, and generalizing information;

Collaborative and group learning technologies, such as group reading activities in English followed by discussion and peer evaluation of answers;

Health-preserving educational technologies, which aim to prevent student fatigue through frequent changes in learning activities, physical warm-up exercises, and the creation of a supportive psychological and emotional classroom environment;

Traditional instructional technologies, including the conventional classroom-based lesson structure. According to Bobrova [3], the use of innovative technologies in integrated English lessons offers several significant advantages.

First, children perceive the surrounding world as a complex and interconnected whole. However, traditional subject-based curricula often fragment this holistic understanding by examining individual phenomena in isolation. Integrated lessons help overcome this fragmentation by presenting knowledge in a unified and coherent manner.

Second, integrated lessons stimulate students' intellectual potential by encouraging active exploration of the surrounding reality, the identification of cause-and-effect relationships, and the development of logical reasoning, critical thinking, and communicative competence. Compared to conventional lessons, integrated instruction contributes more effectively to the development of students' speech and language skills. Moreover, the format of such lessons is often more engaging and innovative.

Third, the use of diverse learning activities helps maintain a high level of student attention and engagement, thereby increasing the developmental effectiveness of the lesson. Switching between different types of tasks reduces fatigue and cognitive overload, while significantly enhancing students' motivation, imagination, thinking, speech, and memory.

Finally, integration provides teachers with opportunities for professional self-realization, creative expression, and pedagogical innovation. It encourages the discovery of new interdisciplinary connections that confirm and deepen students' observations and conclusions across different subjects.

Integrated lessons also emphasize the development of students' creative activity. This approach allows educators to draw upon the content of multiple academic disciplines and incorporate knowledge from various fields of science, culture, and art, while connecting classroom learning with real-life phenomena and events.

CONCLUSION. Thus, the integration of innovative technologies and interdisciplinary methods in English language education contributes to the development of students' linguistic, cognitive, and creative competencies. Integrated lessons supported by ICT and STEM approaches promote active learning, strengthen interdisciplinary connections, and increase students' motivation. Consequently, such pedagogical practices represent an effective strategy for improving the quality and relevance of modern English language education.

REFERENCES

1. Ivanova O. A., Kaylieva N. N. Methods of using innovative technologies in conducting integrated English lessons // Priority scientific areas 2024: collection of materials of the XLVII international in-person and correspondence scientific and practical conference, February 21, 2024 - Moscow: Publishing House of the Research Center "Imperia", 2023. - 175 p. - 2024. - P. 28.
2. Vavilova, L.N. "Integrated Lesson: Specifics of Preparation and Conduct." Education. Career. Society, No. (54), 2017.
3. Bobrova, L.V., Balatsyr, P.A. "Integrated Lesson as a Means of Increasing Student Activity and Developing Creative Abilities." Electronic Journal "Innovations: Methodology and Practice." May 23, 2014.
4. Rogova, G.V. "Methods of Teaching English." Moscow: Prosveshchenie, 1983.
5. Shansky, N.M. "Linguistic Analysis of Literary Text." Teaching Aid. Moscow: Filinta, 2019.
6. Sarsenbaeva Z. Descriptions of imagery, symbolism, and non-realistic elements //Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit. – 2024. – C. 409-414.
7. Сарсенбаева З. Analysis of images and symbols in english non-realistic works //Ренессанс в парадигме новаций образования и технологий в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 229-232.

RAQAMLI TALIM TIZIMIDA ABDURAUFI FITRATNING MA’RIFIY- PEDAGOGIK QARASHLARI IJTIMOIIY PEDAGOGIK ZARURIYAT SIFATIDA

Doniyorova Durdonaxon Sarvar qizi

Yangi asr universiteti Pedagogika nazariyasi va tarixi fakulteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abdurauf Fitratning ma’rifiy-pedagogik qarashlari ijtimoiy pedagogika nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida Fitratning ta’lim va tarbiya haqidagi g‘oyalari, milliy o‘zlikni anglash, ma’naviy-axloqiy kamolot hamda barkamol shaxsni shakllantirish konsepsiyasi ilmiy asosda yoritildi. Shuningdek, uning pedagogik merosining zamonaviy ta’lim tizimi va yoshlar tarbiyasidagi dolzarbligi ochib berildi.

Kalit so‘zlar: Abdurauf Fitrat, jadidchilik, ma’rifatparvarlik, ijtimoiy pedagogika, milliy tarbiya, barkamol shaxs, ma’naviy kamolot, ta’lim islohoti.

Abstract: This article analyzes the educational and pedagogical views of Abdurauf Fitrat from the perspective of social pedagogy. During the research, Fitrat's ideas about education and upbringing, the concept of national identity, spiritual and moral maturity and the formation of a harmonious personality were scientifically highlighted. The relevance of his pedagogical heritage in the modern education system and youth education was also revealed.

Keywords: Abdurauf Fitrat, Jadidism, Enlightenment, social pedagogy, national upbringing, harmonious personality, educational reform.

KIRISH. XX asr boshlarida Turkiston ijtimoiy-madaniy hayotida yuz bergan o‘zgarishlar milliy uyg‘onish jarayonini boshlab berdi. Bu jarayonda jadidchilik harakati muhim tarixiy ahamiyat kasb etdi. Jadidlar jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida ilm-ma’rifat, zamonaviy ta’lim va ongli tarbiya masalalarini ilgari surdilar. Ana shunday ma’rifatparvar ziyolilardan biri Abdurauf Fitrat bo‘lib, uning ilmiy, adabiy va pedagogik faoliyati milliy taraqqiyot g‘oyalari bilan chambarchas bog‘liqdir. Fitrat o‘z asarlarida xalqni jaholat va qoloqlikdan qutqarishning eng muhim yo‘li sifatida ta’lim va tarbiyani ko‘rsatadi.

Fitratning pedagogik qarashlari shaxs kamoloti, milliy o‘zlikni anglash, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish hamda jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladigan barkamol avlodni tarbiyalash masalalariga qaratilgan. U yosh avlodni har tomonlama yetuk qilib tarbiyalashda ta’lim tizimi, oila va jamiyatning o‘zaro hamkorligini muhim omil sifatida baholaydi. Shu jihatdan Fitratning g‘oyalari nafaqat o‘z davri uchun, balki bugungi zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonida ham dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI. Mazkur tadqiqot tarixiy-pedagogik va ijtimoiy-falsafiy yondashuvlar uyg‘unligiga asoslanadi. Abdurauf Fitratning ma’rifiy-pedagogik qarashlarini tahlil qilishda, avvalo, tarixiylik va tizimlilik tamoyillari ustuvor metodologik asos sifatida qo‘llanildi.

Tarixiylik tamoyili Fitrat g‘oyalarini u yashagan davr – XX asr boshlaridagi Turkiston ijtimoiy-siyosiy muhitida o‘rganishni nazarda tutadi. Tizimlilik yondashuvi esa uning pedagogik qarashlarini milliy uyg‘onish mafkurasi, jadidchilik harakati va ijtimoiy islohotlar jarayoni bilan uzviy bog‘liqlikda tahlil qilish imkonini beradi [1]. Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

1. Tarixiy-qiyosiy metod – Fitratning pedagogik g‘oyalarini boshqa jadid mutafakkirlari qarashlari bilan taqqoslash orqali ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlash.

2. Manbashunoslik tahlili – Fitratning original asarlarini o‘rganish va ularning mazmunini konseptual jihatdan tahlil qilish.

3. Kontent-tahlil – uning asarlarida takrorlanadigan asosiy pedagogik tushunchalar (tarbiya, milliy o‘zlik, ma’rifat, axloq, barkamol inson)ni aniqlash va mazmuniy guruhlarga ajratish.

Tadqiqotning nazariy asosini milliy pedagogika tarixi, ijtimoiy pedagogika va ma’naviyatshunoslik sohasidagi ilmiy qarashlar tashkil etadi.

Abdurauf Fitrat merosini o‘rganish bo‘yicha ilmiy izlanishlar bir necha bosqichda shakllangan. Dastlabki tadqiqotlar mustaqillikdan keyingi davrda jadid merosini qayta tiklash jarayoni bilan bog‘liq holda yuzaga keldi.

Fitratning o‘z asarlari tadqiqotning birlamchi manbai hisoblanadi. Jumladan, uning “Munozara” (1909), “Sayha” (1911), “Oila”, “Rahbari najot”, “Hind sayyohi bayonoti”, “Tarixi jadida” kabi asarlarida ta’lim-tarbiya, milliy uyg‘onish va ma’rifat masalalari keng yoritilgan. Ayniqsa, “Oila” asarida yosh avlod tarbiyasida oilaning o‘rni, axloqiy muhitning shakllanishi va ota-onaning mas’uliyati pedagogik nuqtai nazardan asoslab berilgan [2]. “Rahbari najot”da esa millatni taraqqiyot sari yetaklovchi kuch sifatida ilm va tarbiyaning ahamiyati ko‘rsatib o‘tilgan.

Fitrat merosini ilmiy jihatdan o‘rganishda akademik B. Qosimovning ishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Uning “Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti” nomli tadqiqotida jadid adabiyoti namoyandalari, jumladan, Fitratning ma’rifiy qarashlari keng tahlil qilingan [3]. Shuningdek, olim D. Alimuhamedova va tadqiqotchi H. Boltaboyevlarning ishlarida Fitratning ijtimoiy-falsafiy va ma’naviy qarashlari chuqur o‘rganilgan.

Professor N. Karimov jadid adabiyoti va Fitrat merosini tarixiy manbalar asosida tadqiq etgan olimlardan biridir. Uning ilmiy maqolalari va monografiyalarida Fitrat faoliyati milliy istiqlol mafkurasi bilan bog‘liq holda yoritiladi. Pedagogik nuqtai nazardan Fitrat qarashlarini tahlil qilishda O‘zbekiston pedagogika fanlari doirasida yaratilgan darslik va monografiyalar muhim manba bo‘lib xizmat qiladi [4]. Jumladan, “Pedagogika tarixi” (Toshkent, 2014) darsligida jadid pedagogikasi alohida bob sifatida o‘rganilib, Fitratning tarbiya haqidagi

qarashlari qisqacha bayon etilgan. Ijtimoiy pedagogika doirasida esa shaxs va jamiyat o‘zaro munosabatlarini tahlil qiluvchi zamonaviy nazariyalar Fitrat g‘oyalarini talqin qilishda metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, shaxsning ijtimoiylashuvi, tarbiyaning sotsiokulturni funksiyasi va milliy identifikatsiya masalalari bo‘yicha yaratilgan ilmiy adabiyotlar Fitrat merosini kengroq kontekstda baholash imkonini beradi [5].

Shu bilan birga, ayrim tadqiqotlarda Fitratning pedagogik qarashlari faqat adabiy yoki siyosiy faoliyati doirasida ko‘rib chiqilib, ijtimoiy pedagogika nuqtai nazaridan kompleks tahlil yetarli darajada amalga oshirilmagan. Mazkur tadqiqot ana shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan bo‘lib, Fitratning ma’rifiy-pedagogik qarashlarini ijtimoiy pedagogik zaruriyat sifatida tizimli ravishda yoritishni maqsad qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA. Mazkur tadqiqot jarayonida Abdurauf Fitratning ma’rifiy-pedagogik qarashlari tizimli ravishda o‘rganilib, ularning ijtimoiy pedagogika nuqtai nazaridan nazariy va amaliy ahamiyati aniqlashtirildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Fitrat pedagogik konsepsiyasi alohida g‘oyalar yig‘indisi emas, balki izchil va ichki mantiqqa ega bo‘lgan yaxlit tarbiya tizimidir. Ushbu tizim shaxs, oila, maktab va jamiyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni asosiy tayanch tamoyil sifatida ilgari suradi.

Birinchi muhim natija shundan iboratki, Fitrat ta’lim va tarbiyani millat taraqqiyotining strategik omili sifatida talqin etadi. Uning asarlarida ma’rifat individual yutuq emas, balki ijtimoiy taraqqiyot vositasi sifatida talqin qilinadi. Bu yondashuv zamonaviy ijtimoiy pedagogikaning asosiy g‘oyalariga mos keladi. Chunki ijtimoiy pedagogika ham tarbiyani jamiyat barqarorligi va ijtimoiy muvozanatni ta’minlovchi mexanizm sifatida ko‘radi. Fitratning fikricha, jaholat hukmron bo‘lgan jamiyatda na siyosiy mustaqillik, na iqtisodiy rivojlanish barqaror bo‘lishi mumkin [6]. Demak, uning pedagogik qarashlarida ma’rifat ijtimoiy islohotlarning boshlang‘ich nuqtasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Ikkinchi natija – Fitrat konsepsiyasida “barkamol shaxs” modeli aniq ijtimoiy mazmunga ega ekanligi bilan bog‘liq. U shaxsni faqat axloqan pok yoki bilimli inson sifatida emas, balki milliy o‘zlikni anglagan, ijtimoiy mas’uliyatni his qiladigan va jamiyat taraqqiyotiga faol hissa qo‘sha oladigan subyekt sifatida tasvirlaydi. Zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvda ham shaxsning faolligi, tashabbuskorligi va ijtimoiy moslashuvchanligi asosiy ko‘rsatkich sifatida belgilanadi. Shu jihatdan Fitrat ilgari surgan barkamol inson modeli bugungi pedagogik paradigmalarga metodologik jihatdan yaqin turadi.

Uchinchi natija shundan iboratki, Fitrat tarbiyani uzluksiz jarayon sifatida talqin etadi. Uning “Oila” asaridagi fikrlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, u tarbiyaning

boshlang‘ich bo‘g‘ini sifatida oilaga alohida e‘tibor qaratadi [7]. Oila – shaxsning dastlabki ijtimoiylashuv muhiti sifatida ko‘riladi. Bu qarash zamonaviy ijtimoiy pedagogikada qabul qilingan sotsiokulturni yondashuv bilan hamohangdir. Chunki hozirgi nazariyalarda ham bola shaxsining shakllanishida mikroijtimoiy muhit – oila, yaqin ijtimoiy doira va madaniy an‘analar muhim omil sifatida e‘tirof etiladi.

To‘rtinchi natija – Fitrat qarashlarida milliylik va zamonaviylik uyg‘unligi konseptual asosga ega ekanligi aniqlanganidir. U milliy qadriyatlarni saqlab qolish bilan birga, ilg‘or ilm-fan yutuqlarini o‘zlashtirishni zarur deb biladi. Bu yondashuv ijtimoiy pedagogikaning integrativ tamoyiliga mos keladi. Chunki global jarayonlar kuchaygan bir sharoitda shaxsning milliy identifikatsiyasi va global kompetensiyalari o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlash dolzarb vazifa hisoblanadi. Fitrat aynan shu muvozanatni ta‘minlashga qaratilgan pedagogik g‘oyalarni ilgari surgan.

Muhokama jarayonida aniqlangan yana bir muhim jihat – Fitratning pedagogik qarashlari faqat nazariy xulosalar bilan cheklanmay, amaliy islohotlar g‘oyasiga ham asoslanganidir. U yangi usul maktablarini tashkil etish, o‘qitish metodikasini yangilash, darsliklar yaratish zarurligini ta‘kidlagan. Bu jihat uning pedagogik merosini sof adabiy yoki falsafiy qarashlardan ajratib turadi [8]. Demak, Fitrat pedagogik tafakkuri amaliyotga yo‘naltirilgan konseptual dastur sifatida baholanishi mumkin.

Shuningdek, tadqiqot natijalari Fitrat merosining zamonaviy ta‘lim tizimida qo‘llanish imkoniyatlarini ham ko‘rsatdi. Xususan, ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar samaradorligini oshirish, yoshlar orasida milliy o‘zlik va fuqarolik mas‘uliyatini kuchaytirish, tarbiyaviy ishlarni ijtimoiy muhit bilan uyg‘unlashtirishda uning qarashlari metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Ayniqsa, globallashtirish jarayonida madaniy identitet masalasi dolzarb bo‘lib borayotgan bir paytda Fitratning milliy ongini shakllantirish haqidagi fikrlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Fitrat qarashlari o‘z davrining tarixiy sharoitida shakllangan bo‘lib, ularning ayrim jihatlari zamonaviy jamiyatning murakkab ijtimoiy tuzilmasiga to‘liq mos kelmasligi mumkin. Shunga qaramay, uning asosiy tamoyillari – ma‘rifatparvarlik, axloqiy yetuklik, milliy o‘zlikni anglash va ijtimoiy mas‘uliyat – universal xarakterga ega bo‘lib, bugungi ta‘lim siyosati bilan uyg‘unlashadi [9].

Tadqiqot natijalari Abdurauf Fitratning ma‘rifiy-pedagogik qarashlari ijtimoiy pedagogik zaruriyat sifatida ilmiy asosga ega ekanligini tasdiqladi. Uning pedagogik merosi shaxs kamoloti, ijtimoiy barqarorlik va milliy taraqqiyot masalalarini yagona konseptual maydonda birlashtiradi. Bu esa Fitratni nafaqat jadid adabiyoti namoyandasi, balki milliy pedagogika nazariyasining muhim asoschilaridan biri sifatida baholash imkonini beradi.

XULOSA. Abdurauf Fitratning ma’rifiy-pedagogik qarashlari milliy uyg‘onish davri mahsuli bo‘lishiga qaramay, ular o‘z mazmun-mohiyati jihatidan zamonaviy ijtimoiy pedagogika talablari bilan uyg‘unlashadi. Fitrat ta’lim va tarbiyani jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida talqin etib, yosh avlodni har tomonlama barkamol, ma’naviy yetuk va mustaqil fikrlovchi shaxs qilib tarbiyalash g‘oyasini ilgari surgan. Uning pedagogik konsepsiyasida milliy o‘zlikni anglash, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarga sodiqlik, zamonaviy bilimlarni egallash va jamiyat oldidagi mas’uliyatni his etish masalalari markaziy o‘rin tutadi. Fitrat tarbiya jarayonini oila, maktab va jamiyatning uzviy hamkorligi asosida tashkil etish zarurligini ta’kidlaydi. Bu esa ijtimoiy pedagogikaning asosiy tamoyillari bilan hamohangdir.

Xulosa qilib aytganda, Abdurauf Fitratning ma’rifiy-pedagogik qarashlarini chuqur o‘rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish hamda ma’naviy barkamolligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Abdurauf Fitrat ilmni o‘qitishda o‘quvchini mustaqil fikrlashga va milliy qadriyatlarni anglashga o‘rgatish kerakligini ta’kidlagan. Bugungi kunda bu g‘oyani raqamli ta’limda qo‘llash mumkin. Masalan, Google Classroom orqali Fitrat asarlaridan parchalar berilib, talabalar video, esse yoki muhokama orqali o‘z fikrini bildiradi. Shu orqali ular nafaqat bilim oladi, balki mustaqil fikrlashni ham rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Fitrat, A. Munozara. – Istanbul, 1909. – 48 b.
2. Fitrat, A. Sayha. – Istanbul, 1911. – 36 b.
3. Fitrat, A. Oila. – Toshkent: Ma’naviyat, 1998. – 64 b.
4. Fitrat, A. Rahbari najot. – Toshkent: Sharq, 2001. – 72 b.
5. Fitrat, A. Hind sayyohi bayonoti. – T: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2000. – 80 b.
6. Qosimov, B. Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti. – T: Ma’naviyat, 2004. – 320 b.
7. Karimov, N. Jadidchilik va milliy istiqlol mafkurasi. – T: Sharq, 2001. – 256 b.
8. Boltaboyev, H. Jadidchilik: yangilanish va taraqqiyot g‘oyasi. – Toshkent: Akademnashr, 2012. – 280 b.
9. Alimuhamedova, D. Jadid ma’rifatparvarlari ijodida milliy g‘oya. – Toshkent: Fan, 2010. – 192 b.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ИДЕЙ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В ЦИФРОВОЙ ФОРМАТ ПРИ ПОДГОТОВКЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ ВОЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Медетова Раушан Мамадияровна

*заведующий отделом Национального института педагогики воспитания,
доктор педагогических наук, старший научный сотрудник*

Курбанов Гани Абилович

*преподаватель Учебного центра военной подготовки Национального
университета Узбекистана, доцент, подполковник*

Аннотация. В данной статье сделан акцент на перевод идей национального воспитания в цифровой формат с опорой на подготовку преподавателей высших военных образовательных учреждений.

Ключевые слова: воспитание, личность, преподаватель, образование, цифровизация, трансформация, высшее военное образовательное учреждение.

В условиях стремительно развивающегося информационного общества трансформация идей национального воспитания в цифровой формат становится одной из ключевых задач современной системы образования. Интенсивное внедрение цифровых технологий в педагогическую деятельность предъявляет новые требования к профессиональной компетенции преподавателей, изменяет традиционные педагогические подходы и открывает широкие возможности для инноваций. Однако успешная интеграция цифровых технологий в образовательную среду невозможна без глубокого теоретического осмысления новых подходов и моделей их применения в профессиональной деятельности преподавателей. Несмотря на существующие исследования в области цифровизации образования, по-прежнему остаются недостаточно изученными многие вопросы, связанные с внедрением таких технологий, как искусственный интеллект, онлайн-платформы и автоматизированные инструменты управления воспитательным процессом. В частности, требуют дополнительного анализа механизмы адаптации преподавателей к новым инструментам, психологические и организационные барьеры, возникающие на пути интеграции цифровых технологий, а также эффективность различных моделей их внедрения в реальной образовательной практике.

Вот почему, на наш взгляд, важно провести теоретический анализ новых подходов и моделей внедрения цифровых технологий в педагогическую деятельность, выявить актуальные проблемы, а также определить перспективы дальнейшего развития цифровизации воспитательного процесса.

Для достижения поставленной выше цели нами определены следующие задачи: рассмотреть теоретические аспекты использования цифровых технологий в современной педагогической практике, выявить и описать новые подходы и модели интеграции технологий, включая применение искусственного интеллекта и онлайн-инструментов; проанализировать основные проблемы, с которыми сталкиваются образовательные учреждения при внедрении цифровых технологий; определить перспективы дальнейшего развития цифровизации и её влияние на образовательные стандарты и педагогическую практику. В этой связи нами выделены теоретические основы, модели и подходы, отражающие специфику и особенности интеграции современных цифровых технологий в профессиональную деятельность преподавателей, с акцентом на применение искусственного интеллекта, онлайн-сервисов и цифровых образовательных платформ, поскольку современное образование переживает период существенных изменений, связанных с интенсивной цифровизацией всех сфер жизни общества.

Использование цифровых инструментов стало необходимостью, определяемой условиями современного воспитательного процесса. Внедрение цифровых технологий затрагивает буквально каждую деталь педагогической деятельности. Теоретические основы цифровизации воспитания опираются на идею о том, что внедрение технологий должно приводить не только к упрощению задач преподавателя, но и к качественным изменениям в самом подходе к преподаванию. Цифровизация даёт преподавателю возможность не просто трансформировать учебный материал в цифровой формат, но и менять принципы взаимодействия со студентами, переходя от пассивного восприятия знаний к активному их усвоению и применению на практике.

Трансформация идей национального воспитания в цифровой формат при подготовке преподавателей высших военных образовательных учреждений включает в себя: интеграцию цифровых технологий в педагогическую деятельность, что способствует повышению качества образования и эффективности процесса обучения; использование искусственного интеллекта и онлайн инструментов для адаптации образовательных стандартов к современным технологическим возможностям: анализ проблем, с которыми сталкиваются преподаватели при внедрении цифровых решений, и перспективы их развития; развитие киберонтологического подхода, который способствует социализации современных студентов к цифровой среде, анализ влияния цифровой трансформации на воспитательные подходы и результаты, а также правовые основы использования информационных технологий. Эти педагогические аспекты подчеркивают важность цифровизации в

воспитательной системе и необходимость адаптации преподавателей к новым технологиям и методам обучения.

Одной из ключевых теоретических концепций, которые оправдывают необходимость использования цифровых технологий, является конструктивизм. Согласно этой педагогической теории, знания студентов не передаются в готовом виде от преподавателя, а формируются самими студентами через собственный опыт и активное взаимодействие с окружающим миром. Цифровые технологии здесь выступают инструментом, способным значительно усилить эффективность конструктивистского подхода. К примеру, виртуальные лаборатории, интерактивные образовательные платформы, онлайн-тренажёры позволяют студентам напрямую взаимодействовать с изучаемым материалом, проводить эксперименты и самим делать выводы, что формирует у студентов навык самостоятельного поиска и анализа информации, критическое мышление и умение решать реальные задачи.

Ещё одним важным направлением, которое эффективно реализуется через цифровые технологии, является персонализированное обучение. Если раньше преподавателю было крайне сложно учитывать индивидуальные особенности каждого студента, то сегодня с помощью современных инструментов, таких как искусственный интеллект, эта задача становится реальной. Например, цифровые платформы с функцией искусственного интеллекта могут в реальном времени проанализировать поведение студента, фиксировать его ошибки и успехи, автоматически подстраивая учебные задания под его текущий уровень, что делает обучение более эффективным, так как студент получает именно те задания, которые соответствуют его личным потребностям и возможностям, а преподаватель экономит время на диагностику и персонализацию заданий вручную.

Адаптивное обучение также становится доступнее благодаря цифровизации. Такие технологии позволяют образовательным системам автоматически корректировать содержание учебных материалов и уровень сложности заданий, учитывая прогресс каждого студента в режиме реального времени. В результате получается не просто индивидуализация, но и постоянная адаптация учебного процесса, позволяющая оптимально использовать возможности каждого студента. Подобные технологии особенно полезны в группах с разным уровнем подготовки студентов, где традиционные методы работы преподавателя зачастую оказываются малоэффективными.

Кроме того, цифровые технологии активно поддерживают проблемно ориентированный подход в воспитании, который ставит студентов в ситуацию

решения реальных или приближённых к реальным задач. С помощью цифровых инструментов преподаватели могут создавать интерактивные задания, основанные на реальных жизненных сценариях. Например, студенты могут проводить виртуальные исследования, работать над проектами, связанными с глобальными вызовами, при этом пользуясь современными цифровыми средствами. Такой подход значительно усиливает мотивацию студентов, поскольку делает учебно-воспитательный процесс осмысленным, значимым и непосредственно связанным с реальной жизнью.

Значит, теоретические подходы раскрывают потенциал цифрового формата обучения и воспитания студентов и объясняют их необходимость в современной педагогике. Однако для того, чтобы эти подходы эффективно воплотились в жизнь, важно рассмотреть конкретные модели и новые подходы к внедрению цифровых технологий в педагогическую деятельность. Именно оттого, насколько системно будут внедряться эти технологии, зависит их успешность и реальное влияние на качество учебно-воспитательного процесса.

На сегодняшний день существуют различные подходы и модели интеграции цифровых технологий в педагогическую деятельность, которые отличаются по методам, механизмам и сферам применения. Прежде всего стоит выделить интеграцию искусственного интеллекта в учебно-воспитательный процесс как одно из наиболее значимых направлений цифровизации. Если ранее использование искусственного интеллекта ограничивалось преимущественно проверкой тестов или выполнением базовых задач, то сегодня его возможности стали существенно шире. Современные системы с элементами искусственного интеллекта способны не только автоматически проверять задания и выставять оценки, но и формировать индивидуализированные учебные траектории, давать персонализированную обратную связь, распознавать пробелы в знаниях студентов и предлагать соответствующие рекомендации. Например, применение платформ искусственного интеллекта позволяет преподавателям выявлять, какие темы даются студентам труднее всего, какие задания вызывают наибольшее затруднение и какие методы обучения наиболее эффективны для разных студентов. В итоге преподаватель получает возможность заранее скорректировать учебную программу, обеспечивая индивидуальный подход к каждому студенту.

Другим новым подходом является использование онлайн-инструментов и облачных сервисов, таких как Google Forms, Google Sheets и других аналогичных платформ. Эти инструменты позволяют преподавателям

автоматизировать множество рутинных процессов: от создания тестов и заданий до их проверки и анализа результатов. Онлайн-сервисы обеспечивают мгновенную обратную связь студентам и дают преподавателю возможность оперативно реагировать на результаты обучения. Например, используя Google Forms, преподаватель может создавать интерактивные тесты и опросы с автоматической проверкой и мгновенным показом результатов.

Ещё одной перспективной моделью является использование специализированных цифровых образовательных платформ, таких как Google Classroom и другие, которые объединяют множество функций в одном месте, позволяя организовывать образовательный процесс полностью онлайн или в смешанном формате. Преподаватели могут загружать учебные материалы, публиковать задания, отслеживать их выполнение и взаимодействовать со студентами в режиме реального времени, что создаёт целостную цифровую образовательную среду, которая поддерживает как индивидуальное, так и групповое обучение. Особенностью таких платформ является также их способность интегрироваться с другими инструментами и сервисами, такими как приложения для видеоконференций, онлайн-доски, виртуальные лаборатории. Благодаря этой интеграции преподаватели получают возможность значительно разнообразить формы работы на учебных занятиях, повышать вовлечённость и мотивацию студентов, а также поддерживать непрерывность образовательного процесса вне зависимости от формата обучения.

Несмотря на преимущества использования цифровых инструментов, процесс их интеграции в учебно-воспитательную деятельность имеет свои сложности: во-первых, процесс трансформации идей национального воспитания в цифровой формат происходит не так быстро, как хотелось бы; во-вторых, техническая инфраструктура недостаточно налажена (может выключиться свет и т.д.); в-третьих, психологическая подготовленность преподавателей к оперативным изменениям желает лучшего. Решение этих вопросов будет способствовать повышению уровня подготовки преподавателей высших военных образовательных учреждений к будущей профессиональной деятельности.

Литература

1. Смолин Д. В. Введение в искусственный интеллект: конспект лекций. – М.: ФИЗМАТЛИТ. – 208 с.
2. ЮНЕСКО. Искусственный интеллект в образовании: вызовы и возможности для устойчивого развития. – Париж: ЮНЕСКО, 2023;
3. Медетова Р.М. Развитие толерантности как базисная основа в повышении качества подготовки будущих учителей // Pedagogika. – Т., 2023. – В. 37-41.

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA O'QUVCHILARDA EKOLOGIK MAS'ULIYATNI MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR UYG'UNLIGIDA SHAKLLANTIRISH

Abdullayeva Roxila Ganjayevna

Yangi asr universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'quvchilar o'rtasida ekologik mas'uliyatni milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligida shakllantirish madaniyatini targ'ib qilish bugungi kunning dolzarb muammolaridan biriga aylanganligi haqida fikr yuritiladi. Raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarda ekologik mas'uliyatni shakllantirish masalalari tahlil qilinadi. Xususan, ekologik tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligini ta'minlashning ahamiyati yoritiladi. Raqamli texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari orqali o'quvchilarda tabiatga ehtiyotkorona munosabatni rivojlantirish, ekologik madaniyatni oshirish va barqaror rivojlanish g'oyalarini singdirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Аннотация. В данной статье рассматривается тот факт, что формирование у учащихся культуры экологической ответственности в соответствии с национальными и универсальными ценностями стало одной из актуальных проблем современности. Анализируются вопросы формирования экологической ответственности у учащихся в цифровой образовательной среде. В частности, подчеркивается важность обеспечения гармонии национальных и универсальных ценностей в процессе экологического образования. Рассматриваются возможности развития бережного отношения к природе, повышения экологической культуры и привития учащимся идей устойчивого развития посредством цифровых технологий и информационно-коммуникационных средств.

Annotation. This article examines how fostering a culture of environmental responsibility in students, in line with national and universal values, has become a pressing issue today. It analyzes the development of environmental responsibility in students in a digital educational environment. Specifically, it emphasizes the importance of ensuring harmony between national and universal values in environmental education. It explores the potential for developing a caring attitude toward nature, enhancing environmental awareness, and instilling sustainable development ideas in students through digital technologies and information and communication tools.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, yashil iqtisodiyot, ekologik ta'lim, ekologik mas'uliyat, ekologik madaniyat, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, ekologik tarbiya, barqaror rivojlanish, AKT, innovatsion ta'lim, ekologik kompetensiya.

Ключевые слова: цифровое образование, зеленая экономика, экологическое образование, экологическая ответственность, экологическая культура, национальные ценности, универсальные ценности, экологическое образование, устойчивое развитие, ИКТ, инновационное образование, экологическая компетентность.

Keywords: digital education, green economy, environmental education, environmental responsibility, environmental culture, national values, universal values, environmental education, sustainable development, ICT, innovative education, environmental competence.

Kirish. Hozirgi globallashuv va raqamli texnologiyalar tez rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimida yangi yondashuvlar shakllanmoqda. Ayniqsa, raqamli ta'lim

muhiti orqali o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki ma’naviy va ekologik ongini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ekologik muammolar – iqlim o‘zgarishi, atrof-muhit ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayishi insoniyat oldida turgan dolzarb masalalardir. Shu boisdan o‘quvchilarda ekologik mas’uliyatni shakllantirish ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanishi zarur. Bu jarayonda milliy qadriyatlar (tabiatga hurmat, yerga ehtirom, suvni qadrlash) hamda umuminsoniy qadriyatlar (barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik, global hamkorlik) uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi. .[1]

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2022-yil 2- fevralda “Yashil makon” umummilliy loyihasida doirasida ta’kidlaganidek “... avlodlarimiz bizdan keyin ham munosib tabiiy muhitda yashashlari uchun biz tabiatga mehr va e’tibor berishimiz, u bilan uyg‘un bo‘lib yashashimiz kerak. Eng muhim masala – aholini ekologik madaniyatini oshirish haqida jiddiy bosh qotirishimiz zarur. Bunga yosh avlodlarning qalbida ona tabiatga mehr muhabbat, unga dahildorlik xissida ta’lim va tarbiya berish orqali erishish mumkin” [4]

Raqamli ta’lim texnologiyalari orqali atrof-muhit muammolari, ularning yechimlari bo‘yicha turli xil yangi ma’lumotlarni kuzatish va bilib borish, ekologik ta’lim texnologiyalarining yangi imkoniyatlarida biri hisoblanadi. Interfaol va AKT orqali ta’lim olish, muloqot qilish va faol ishtirok etish orqali ta’lim oluvchilar va o‘qituvchilar tajribaviy va kontekstli bilimlarga ega bo‘ladilar. Qolaversa, raqamli texnologiyalar ta’lim oluvchilarda ijodkorlik, innovatsiyalar va mavjud muammolarni xal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishi mumkin. Dunyoning rivojlangan davlatlari ekologik ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanishning turli metod va vositalardan foydalanib kelmoqda [3].

Raqamli ta’lim muhitining mazmuni va imkoniyatlari. Raqamli ta’lim muhiti – bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan, o‘quv jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi tizimdir. U quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- * interaktiv darslar va multimedia vositalaridan foydalanish;
- * onlayn platformalar orqali bilim olish;
- * virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar;
- * ekologik muammolarni vizual tarzda tushuntirish imkoniyati.

Masalan, ekologik jarayonlarni animatsiyalar orqali ko‘rsatish o‘quvchilarning tushunishini osonlashtiradi. Raqamli xaritalar va grafiklar yordamida iqlim o‘zgarishi yoki suv resurslarining kamayishi kabi jarayonlar aniq tasvirlanadi.[2]

Ekologik mas’uliyat tushunchasi va uning ahamiyati

Ekologik mas’uliyat – bu insonning tabiatga ongli, ehtiyotkor va mas’uliyatli munosabatidir. Bu tushuncha quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- * tabiatni muhofaza qilish;
- * resurslardan oqilona foydalanish;
- * ekologik muammolarni anglash va hal etishda ishtirok etish.

O‘quvchilarda ekologik mas’uliyatni shakllantirish ularning kelajakda ekologik ongli shaxs bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi. Bu esa jamiyatning barqaror rivojlanishiga asos yaratadi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi

Ekologik tarbiyada milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega.

Milliy qadriyatlar:

- * tabiatga ehtirom (masalan, daraxt ekish an’analari);
- * suvni tejash va qadrlash;
- * yerga mehr bilan munosabatda bo‘lish.

Umuminsoniy qadriyatlar:

- * barqaror rivojlanish tamoyillari;
- * ekologik xavfsizlik;
- * global ekologik hamkorlik.

Bu qadriyatlarni uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarda keng dunyoqarash va mas’uliyat hissi shakllanadi.[5]

Raqamli muhitda ekologik tarbiya berish metodlari

Raqamli ta’lim muhitida ekologik tarbiya quyidagi metodlar orqali amalga oshiriladi:

1. Interaktiv metodlar

- * onlayn testlar
- * viktorinalar
- * muammoli vaziyatlarni tahlil qilish

2. Loyiha asosida o‘qitish

- * ekologik loyihalar (masalan, “Yashil maktab”)
- * hududiy ekologik muammolarni o‘rganish

3. Multimedia vositalari

- * video va animatsiyalar
- * virtual ekskursiyalar
- * ekologik filmlar

4. AKTdan foydalanish

- * mobil ilovalar
- * ekologik monitoring dasturlari
- * GIS texnologiyalar

5. Ekologik kompetensiyalarni shakllantirish

Ekologik kompetensiya – bu bilim, ko‘nikma va qadriyatlarning uyg‘unligidir. U quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- * ekologik bilimlar (nazariy tushunchalar);
- * amaliy ko‘nikmalar (tabiatni muhofaza qilish);
- * ekologik ong va mas’uliyat.

Raqamli ta’lim muhiti bu kompetensiyalarni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi.[6]

Xulosa. Raqamli ta’lim muhitida o‘quvchilarda ekologik mas’uliyatni shakllantirish zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Bu jarayonda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi o‘quvchilarda ekologik ong, mas’uliyat va barqaror rivojlanish tushunchalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar yordamida ekologik ta’limni yanada samarali tashkil etish, o‘quvchilarning ekologik kompetensiyalarini rivojlantirish va ularni kelajakda ekologik ongli shaxs sifatida tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova, D. “Ekologik madaniyat va yoshlarning ijtimoiy faolligi.” “Ta’lim va Jamiyat”, 2023.
2. UNESCO. “Youth for Climate Action and Green Future”. Paris, 2022.
3. Шаронин Ю.В. Цифровые технологии в высшем и профессиональном образовании: от личностно ориентированной Smart-дидактики к блокчейну в целевой подготовке специалистов // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – № 1.
4. <https://daryo-uz.translate.google.com/2022/02/02/>
5. Jalolov, M. “Milliy qadriyatlar va ekologik tafakkur.” “O‘zbekiston falsafasi jurnali”, 2021.
6. Abdullaeva, S. “Innovatsion texnologiyalar orqali ekologik ta’lim.” *Pedagogika va Psixologiya*, 2024.

1929

MUSIQANING INSON HAYOTIDAGI O‘RNI

Muqumova Mohinur Ulug‘bek qizi

Xalqaro Nordik Universiteti Iqtisodiyot va pedagogika fakulteti 1-bosqich talabasi

I.A.Ro‘zimurodov

Musiqqa ta’limi kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Musiqqa inson hayotida muhim o‘rin egallaydi va uning ruhiy hamda hissiy holatiga katta ta’sir ko‘rsatadi. U insonni butun hayoti davomida kuzatib boradi, his-tuyg‘ularini ifodalashga yordam beradi, kayfiyatni ko‘taradi va dam olishga yordam beradi. Shuningdek, musiqqa turli xalqlarning madaniyati va an‘analarida ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, odamlarni birlashtiradi hamda qadriyatlarini avloddan avlodga yetkazadi. Bundan tashqari, musiqqa insonning ijodiy qobiliyati, xotirasi va tasavvurini rivojlantiradi. Shunday qilib, musiqqa inson hayotining ajralmas qismi hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: Musiqqa, inson hayoti, madaniyat, hissiyot, ijodkorlik, ruhiy holat, san‘at, an‘analar, rivojlanish, ilhom.

Аннотация: Музыка занимает важное место в жизни человека и оказывает большое влияние на его эмоциональное и духовное состояние. Она сопровождает людей на протяжении всей жизни, помогает выражать чувства, поднимает настроение и способствует расслаблению. Музыка также играет важную роль в культуре и традициях разных народов, объединяя людей и передавая ценности из поколения в поколение. Кроме того, она способствует развитию творческих способностей, памяти и воображения. Таким образом, музыка является неотъемлемой частью жизни человека и оказывает положительное влияние на его внутренний мир и развитие.

Ключевые слова: музыка, человек, жизнь, культура, эмоции, искусство, творчество, развитие, вдохновение, традиции.

Kirish Musiqqa insoniyat madaniyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Qadim zamonlardan boshlab insonlar turli marosimlarda, bayramlarda, mehnat jarayonida va kundalik hayotida musiqadan foydalanib kelganlar. Musiqqa nafaqat san‘at turi, balki inson ruhiyati va ma’naviy dunyosiga ta’sir ko‘rsatuvchi muhim vositadir.

Bugungi kunda ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, musiqqa insonning psixologik holatini yaxshilashga yordam beradi. U stressni kamaytiradi, kayfiyatni ko‘taradi va insonning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu sababli musiqqa nafaqat san‘at sohasida, balki pedagogika, psixologiya va tibbiyotda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Musiqqa insonning hissiy dunyosini boyitadi. U orqali odamlar o‘z his-tuyg‘ularini ifoda etadilar, quvonch yoki qayg‘ularini baham ko‘radilar. Bundan tashqari, musiqqa xalqlarning madaniy merosini saqlash va avloddan avlodga yetkazishda muhim rol o‘ynaydi. Har bir xalqning milliy qo‘shiqlari, kuy va musiqiy an‘analari uning tarixiy rivojlanishi va madaniy qadriyatlarini aks ettiradi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi musiqaning inson hayotidagi ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning inson ruhiyati, madaniyati va jamiyatdagi o‘rnini yoritib berishdan iborat.

Material va metodlar Ushbu tadqiqotni amalga oshirish jarayonida turli ilmiy manbalar, adabiyotlar va tadqiqot ishlari tahlil qilindi. Musiqa san’ati, pedagogika va psixologiya sohasidagi ilmiy maqolalar hamda kitoblar asosiy material sifatida foydalanildi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Tahlil metodi.

Ilmiy adabiyotlar, maqolalar va tadqiqot natijalari o‘rganilib, musiqaning inson hayotiga ta’siri haqida umumiy xulosalar chiqarildi.

Taqqoslash metodi.

Turli xalqlarning musiqiy madaniyati va ularning inson hayotidagi o‘rnini taqqoslab o‘rganildi.

Kuzatish metodi.

Insonlarning kundalik hayotida musiqa qanday rol o‘ynashi, ularning kayfiyati va ruhiy holatiga qanday ta’sir ko‘rsatishi kuzatildi.

Nazariy tahlil metodi.

Musiqa san’ati, madaniyat va inson psixologiyasi bilan bog‘liq ilmiy nazariyalar o‘rganildi. Mazkur metodlar yordamida musiqaning inson hayotidagi o‘rni va ahamiyati chuqurroq tahlil qilindi.

Natijalar.

O‘tkazilgan tahlillar va kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, musiqa inson hayotiga ko‘p tomonlama ta’sir ko‘rsatadi. Quyidagi natijalar aniqlandi:

Musiqa insonning hissiy holatini barqarorlashtiradi, stress va charchoqni kamaytiradi.

Doimiy musiqa tinglash xotira, diqqat va tafakkur rivojiga ijobiy ta’sir qiladi.

Musiqiy faoliyat (kuylash, cholg‘u chalish) ijodiy qobiliyatlarni oshiradi.

Musiqa insonlar o‘rtasida muloqot va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi.

Musiqaterapiya orqali ayrim ruhiy va jismoniy muammolarni yengillashtirish mumkin.

Musiqa insonning umumiy hayot sifatini yaxshilaydi va ichki muvozanatni ta’minlaydi.

Muhokama Musiqa inson hayotida ko‘p qirrali ahamiyatga ega. U nafaqat san’at turi, balki inson ruhiyatiga ta’sir ko‘rsatadigan kuchli vosita hisoblanadi. Zamonaviy jamiyatda musiqa ko‘plab sohalarda qo‘llanilmoqda. Masalan, tibbiyotda musiqa terapiyasi keng qo‘llaniladi. Bu usul insonning ruhiy holatini yaxshilash va stressni kamaytirishga yordam beradi. Bundan tashqari, ta’lim

jarayonida ham musiqa muhim rol o‘ynaydi. Musiqa darslari bolalarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi, ularning estetik didini shakllantiradi va madaniy bilimlarini oshiradi. Musiqa, shuningdek, madaniy merosni saqlashda ham muhim ahamiyatga ega. Milliy qo‘shiqlar, kuylar va musiqa asboblari xalqning tarixiy va madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Shu sababli musiqiy an‘analarni saqlash va rivojlantirish jamiyatning muhim vazifalaridan biridir.

Xulosa Musiqa - shunday san‘at turiki, u insonlar kechinmalari, hissiyotlarini birlashtiradi, ular orasidagi aloqa vositasiga aylanadi. Kompozitor tomonidan yaratilgan musiqa insonlar qalbida turli-tuman kechinmalar uyg‘otishining ozi bir mojiza deb, qarash mumkin. Musiqa tarbiyasi - estetik tarbiyaning tarkibiy qismi hisoblanadi. Musiqa san‘ati, inson hayotining ilk yillaridanoq uning hamrohiga aylanib, umumiy madaniy rivojlanishiga salmoqli hissa qo‘shadi. Musiqa- inson umrining doimiy yoldoshi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Rajabov I. Musiqa tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1999.
3. Qodirov R. San‘at va madaniyat asoslari. – Toshkent, 2015.
4. Abdullayev S. Musiqa nazariyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2008.
5. Matyoqubov O. O‘zbek xalq musiqasi tarixi. – Toshkent, 2001.
6. Begmatov S. Musiqa madaniyati. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
7. Yusupov N. San‘atshunoslik asoslari. – Toshkent, 2014.
8. Nazarov B. Musiqa va inson ruhiyati. – Toshkent, 2016.
9. Shodmonov A. Madaniyat va san‘at nazariyasi. – Toshkent, 2013.
10. Internet manbalari va ilmiy maqolalar.
11. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent, 2000–2005.
12. Pedagogika va psixologiya bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami.

XALQAROLASHUV VA MILLIY TARBIYA STRATEGIYALARINING TALABALAR FAOLIYATIGA TA'SIRI

Doniyorova Shoxista

Samarqand davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mazkur tadqiqotda xalqarolashuv va milliy tarbiya strategiyalarining talabalar faoliyatiga ta'siri tahlil qilinadi. Global integratsiya jarayonida talabalarning kompetensiyalari, ijtimoiy faolligi va milliy qadriyatlarga sodiqligi o'rganiladi. Xalqaro tajriba va milliy an'analarga uyg'unligi asosida samarali pedagogik yondashuvlar, pedagogik yo'nalishlarga integratsiyasi talabalar motivatsiyasi va faoliyat samaradorligini oshiradi. Milliy strategiyalar esa ko'pincha tizimli qo'llab-quvvatlashni talab qiladi.

Kalit so'zlar: xalqarolashuv strategiyalari, talaba faoliyati, pedagogik shart-sharoitlar, milliy ta'lim siyosati, interkultural kompetensiya.

Abstract: This paper compares the impact of internationalization strategies in higher education institutions on student activity in both national and international contexts. The effectiveness of such strategies is examined through students' academic engagement, intercultural competence, and pedagogical innovations. The study employs comparative analysis, theoretical review, and practical case examples. Results indicate that integration of international strategies into pedagogical practices enhances student motivation and performance, while national strategies often require comprehensive support frameworks.

Keywords: internationalization strategies, student activity, pedagogical conditions, national education policy, intercultural competence.

Аннотация: В статье проводится сопоставление влияния стратегий международнойлизации в высших учебных заведениях на учебную деятельность студентов в национальном и международном контекстах. Эффективность таких стратегий анализируется через академическую активность студентов, межкультурную компетентность и педагогические инновации. Методологически использованы сравнительный анализ, теоретическое обозрение и практические примеры. Результаты показывают, что интеграция международных стратегий в педагогическую практику повышает мотивацию и результативность студентов, тогда как национальные стратегии требуют комплексной системы поддержки.

Ключевые слова: стратегии международнойлизации, деятельность студентов, педагогические условия, национальная политика образования, межкультурная компетентность.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida oliy ta'lim muassasalarining xalqarolashuvi ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish, akademik mobillikni rivojlantirish hamda ilg'or xorijiy tajribalarni joriy etish talabalarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini yangi bosqichga olib chiqmoqda [1]. Shu bilan birga, milliy tarbiya masalasi ham o'z dolzarbligini yo'qotmayapti, chunki har qanday rivojlanish jarayoni milliy qadriyatlar va an'analarga tayangan holda amalga oshirilishi zarur. Xalqarolashuv va milliy tarbiya strategiyalarining o'zaro uyg'unligi talabalar faoliyatini har tomonlama rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Talabalarda global fikrlash bilan birga milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik, madaniy merosga hurmat kabi fazilatlarni shakllantirish zamonaviy ta'limning asosiy vazifalaridan biridir.

Ayniqsa, oliy ta’lim tizimida bu ikki yo‘nalishning muvozanatini ta’minlash orqali raqobatbardosh, yetuk va ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalash imkoniyati kengayadi.

Mazkur tadqiqotda xalqarolashuv va milliy tarbiya strategiyalarining talabalar faoliyatiga ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi hamda ularni samarali uyg‘unlashtirishning pedagogik shart-sharoitlari aniqlanadi [2]. Zamonaviy oliy ta’lim tizimida xalqarolashuv jarayoni ta’lim sifatini oshirish, ilmiy salohiyatni rivojlantirish va global raqobatbardoshlikni ta’minlashning muhim omili sifatida qaralmoqda. Xalqarolashuv strategiyalari doirasida akademik mobillik, qo‘shma ta’lim dasturlari, xalqaro grantlar va ilmiy hamkorliklar keng yo‘lga qo‘yilmoqda. Bu jarayon talabalar faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatib, ularning mustaqil fikrlash, innovatsion yondashuv va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Taqqoslama jadval. (1-jadval).

Ko‘rsatkich	Xalqarolashuv	Milliy tarbiya	Natija
Maqsad	Global raqobat	Milliy qadriyat	Barkamol shaxs
Yo‘nalish	Mobillik	An’ana	Integratsiya
Ta’sir	Bilim	Axloq	Kompleks rivoj
Natija	Global shaxs	Milliy shaxs	Uyg‘unlik
Faoliyat	Innovatsiya	Ijtimoiylik	Liderlik

Shu bilan birga, xalqarolashuv jarayonida milliy tarbiya masalasiga alohida e’tibor qaratish zarur. Chunki globallashuv sharoitida ayrim hollarda milliy qadriyatlar, madaniy an’analar va ijtimoiy me’yorlar zaiflashishi mumkin. Shu sababli oliy ta’lim muassasalarida milliy tarbiya strategiyalarini samarali tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Milliy tarbiya orqali talabalarda vatanparvarlik, milliy g‘urur, madaniy merosga hurmat va ijtimoiy mas’uliyat kabi sifatlar shakllantiriladi[3]

Xalqarolashuv va milliy tarbiya strategiyalarining uyg‘unlashuvi talabalar faoliyatining sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarilishiga olib keladi. Bunda ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va madaniyatlararo kommunikatsiya muhitidan samarali foydalanish muhimdir. Natijada talabalar nafaqat global bilimlarga ega bo‘ladi, balki o‘z milliy identifikatsiyasini ham saqlab qoladi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, xalqaro tajribalarni milliy qadriyatlar bilan integratsiya qilish talabalarning ijtimoiy faolligini oshiradi, ularning jamoada ishlash, muammolarni hal etish va yetakchilik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bois, oliy ta’lim muassasalarida xalqarolashuv va milliy tarbiya strategiyalarini kompleks yondashuv asosida amalga oshirish zarur hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot doirasida oliy ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar o‘rtasida xalqarolashuv va milliy tarbiya strategiyalarining ularning faoliyatiga ta’sirini aniqlash maqsadida so‘rovnoma va kuzatuv metodlari qo‘llanildi. Tadqiqotda turli yo‘nalishlarda tahsil olayotgan talabalar ishtirok etdi.

So‘rovnoma natijalari shuni ko‘rsatdiki, xalqaro ta’lim dasturlarida ishtirok etgan talabalar mustaqil fikrlash, xorijiy tillarni egallash va madaniyatlararo muloqot qilish ko‘nikmalarida yuqori natijalarga ega. Shu bilan birga, milliy tarbiya elementlari kuchli yo‘lga qo‘yilgan guruhlarda talabalarning ijtimoiy faolligi, jamoaviylik va milliy qadriyatlarga hurmati yuqori darajada ekanligi aniqlandi[4]

Tahlillar natijasida xalqarolashuv va milliy tarbiya strategiyalarini birgalikda qo‘llash eng samarali natijalarni berishi kuzatildi. Xususan, quyidagi ko‘rsatkichlarda ijobiy o‘zgarish qayd etildi:

- talabalarning akademik faolligi;
- ijtimoiy loyihalarda ishtiroki;
- liderlik va tashabbuskorlik darajasi;
- milliy qadriyatlarga sodiqlik.

Shuningdek, tajriba jarayonida interfaol metodlar, xalqaro loyiha ishlari va milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyaviy tadbirlar uyg‘unlashtirildi. Bu esa talabalar faoliyatining har tomonlama rivojlanishiga xizmat qildi.[5] Natijalar shuni ko‘rsatdiki, agar ta’lim jarayonida xalqaro tajriba va milliy tarbiya uyg‘unlashtirilsa, talabalarning nafaqat bilim darajasi, balki shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalari ham sezilarli darajada rivojlanadi.

Xulosa. Xalqaro va milliy strategiyalar talabalarning o‘quv faolligiga, pedagogik sharoitlarga va kompetensiyalarga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Xalqaro strategiyalar talabalarning global muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini qo‘llab-quvvatlaydi, milliy strategiyalar esa ichki pedagogik resurslar va tizimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Strategiyalarni pedagogik sharoitlar bilan izchil uyg‘unlashtirish ta’lim samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni, 2019.
2. Quronov, M. Milliy tarbiya asoslari. Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti, 2018.
3. Knight, J. (2004). Internationalization of Higher Education: Concept and Practice. Journal of Studies in International Education, 8(1), 5–22.
4. Altbach, P.G., & Knight, J. (2007). The Internationalization of Higher Education. Journal of Studies in International Education, 11(3–4), 290–305.
5. de Wit, H. (2015). Internationalisation of Higher Education. European Journal of Education, 50(4), 41–64.
6. OECD. (2018). Education 2030 Framework. Paris: OECD Publishing, 10–29.

**BOLAJAK O'QITUVCHILARNI MUAMMOLI TA'LIM VOSITASIDA
MILLIY TARBIYA G'OYALARINI O'ZLASHTIRISHGA
TAYYORLASHNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK AHAMIYATI**

Abduraimova Charos Farxod qizi

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti doktoranti

Annotatsiya: Maqolada bolajak o'qituvchilarni muammoli ta'lim vositasida milliy tarbiya g'oyalarini o'zlashtirishga tayyorlashning ijtimoiy-pedagogik asoslari tahlil etiladi. Muammoli ta'lim jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlar milliy qadriyatlarni talabani shaxsiy tajribasi va kasbiy e'tiqodiga aylantiruvchi ijtimoiy-pedagogik mexanizm sifatida o'rganiladi. Tadqiqotda bolajak o'qituvchi muammoli vaziyatlar orqali milliy tarbiya g'oyalarini nafaqat bilim sifatida, balki shaxsiy kasbiy e'tiqod darajasida o'zlashtirishi hamda ularni kelajakda o'quvchilarga yetkazishga tayyorlanishi ilmiy jihatdan asoslanadi.

Kalit so'zlar: muammoli ta'lim, milliy tarbiya g'oyalari, bolajak o'qituvchi, ijtimoiy-pedagogik asoslar, milliy qadriyatlar, kasbiy e'tiqod, multimediya, pedagogika oliy ta'limi.

Аннотация: В статье анализируются социально-педагогические основы подготовки будущих учителей к освоению идей национального воспитания посредством проблемного обучения. Социальные отношения, возникающие в процессе проблемного обучения, рассматриваются как социально-педагогический механизм превращения национальных ценностей в личный опыт и профессиональное убеждение студента. В исследовании научно обосновывается, что будущий учитель через проблемные ситуации осваивает идеи национального воспитания не только как теоретическое знание, но и как личное профессиональное убеждение, что подготавливает его к эффективной передаче этих идей учащимся.

Ключевые слова: проблемное обучение, идеи национального воспитания, будущий учитель, социально-педагогические основы, национальные ценности, профессиональное убеждение, высшее педагогическое образование.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida milliy tarbiya g'oyalarini yangi avlodga yetkazish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi axborotlashgan jamiyatda milliy tarbiya g'oyalarini yoshlar ongiga singdirish nafaqat nazariy bilim berishni, balki ushbu g'oyalarni zamonaviy raqamli formatlarga transformatsiya qilishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda muammoli ta'lim texnologiyalarini raqamli kontentlar, virtual keyslar va interaktiv platformalar bilan uyg'unlashtirish milliy qadriyatlarning shaxsiy kasbiy e'tiqodga aylanishida muhim ijtimoiy-pedagogik omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu vazifaning hal etilishi ko'p jihatdan o'qituvchiga bog'liq — chunki milliy qadriyatlar, avvalo, o'qituvchining shaxsida mujassamlashib, undan o'quvchiga o'tadi. Shu bois pedagogika oliy ta'lim muassasalarida bolajak o'qituvchilarda milliy tarbiya g'oyalarini nafaqat bilim,

balki kasbiy e'tiqod darajasida shakllantirish pedagogik fanining dolzarb muammolaridan biriga aylangan.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ma'ruza va seminar shaklidagi ta'lim milliy tarbiya g'oyalarini talaba ongiga yetkazsa-da, ularni uning shaxsiy qadriyatiga aylantira olmayapti. O'qituvchilik amaliyotiga chiqqan yosh mutaxassislar milliy tarbiya masalalarida ko'pincha tayyor javoblarni takrorlaydi, lekin tarbiyaviy muammolarni mustaqil hal qila olmaydi. Bu hol pedagogika ta'limida metodologik qayta ko'rishni taqozo etadi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi ushbu muammoning yechimida muhim o'rin tutishi mumkin. Zero, muammoli ta'lim talabani tayyor bilim oluvchi sifatida emas, balki o'zi izlanib, boshqalar bilan birgalikda yechim topuvchi faol sub'ekt sifatida ishtirok ettiradi. Aynan shu jarayonda milliy tarbiya g'oyalari talabaning shaxsiy tajribasiga aylanib boradi.

Milliy tarbiya g'oyalarini o'zlashtirishda an'anaviy yondashuvning cheklanganligi. Pedagogika universitetlarida milliy tarbiya g'oyalarini o'qitishdagi mavjud holat tahlil etilganda, quyidagi qarama-qarshilik yaqqol namoyon bo'ladi: talabalarga milliy qadriyatlar, vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, oilaviy tarbiya kabi g'oyalar mavzu sifatida o'qitiladi, lekin ular bu g'oyalarni real tarbiyaviy vaziyatlarda qo'llash tajribasini kamligi sababli o'zining kasbiy amaliyotida ulardan to'liq foydalana olmaydi.

Rossiyalik pedagog В.А Слостенин¹⁹ ta'kidlaganidek, pedagogik qadriyatlar o'qituvchining shaxsida uch bosqichda shakllanadi: birinchidan — ularni bilish (kognitiv), ikkinchidan — ularga ishonish (affektiv), uchinchidan — ularga muvofiq harakat qilish (xulq-atvor). An'anaviy ta'lim odatda faqat birinchi bosqichda qoladi. Muammoli ta'lim esa talabani ikkinchi va uchinchi bosqichga olib o'tishning asosiy vositasi bo'la oladi.

Muammoli ta'limning milliy tarbiya g'oyalarini o'zlashtirishdagi ijtimoiy-pedagogik mexanizmi

Muammoli ta'lim jarayonida bolajak o'qituvchi milliy tarbiya g'oyalarini o'zlashtirishning o'ziga xos ijtimoiy-pedagogik mexanizmi ishlaydi. Bu mexanizm quyidagi bosqichlardan iborat:

—**Muammoli vaziyat yaratish:** Talabaga real maktab hayotidan olingan tarbiyaviy muammo taqdim etiladi. — masalan, «Sinfda bitta o'quvchi milliy bayramlar va an'analarga befarq. Siz o'qituvchi sifatida nima qilasiz?» Bunday vaziyat talabani darhol o'zining qadriyatlar tizimiga murojaat qilishga majbur etadi. Muammoni shunchaki og'zaki emas balki multimediya formatidagi keyslar yoki

¹⁹ Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. МАСКВА 2002. -576

interaktiv video-vaziyatlar orqali taqdim etish dars jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi.

–**Guruhli muhokama va ziddiyat:** Talabalar bir-birining qarashlari bilan to'qnashadi. Bu ziddiyat jarayonida milliy tarbiya g'oyalari muhokamaning markaziga chiqadi — ular endi abstrakt tushuncha emas, balki real yechim talab qiluvchi masalaga aylanadi. Raqamli ta'lim muhitida ushbu guruhli muhokamalar onlayn hamkorlik platformalari (masalan, interaktiv doskalar va videokonferensaloqa vositalari) orqali amalga oshiriladi, bu esa talabalarga geografik masofadan qat'i nazar, milliy qadriyatlar atrofida ijtimoiy muloqotga kirishish imkonini beradi. L.S. Vigotskiyning ijtimoiy o'rganish nazariyasi nuqtayi nazaridan, aynan shu ijtimoiy ziddiyat chuqur o'zlashtirishning harakatlantiruvchi kuchidir.

–**Yechim va refleksiya:** Talaba tomonidan topilgan yechim uning shaxsiy pozitsiyasini ifodalaydi. Keyingi refleksiya bosqichida u o'z qarorini milliy tarbiya g'oyalari nuqtayi nazaridan baholaydi. Shu tarzda g'oya talabaning shaxsiy kasbiy e'tiqodiga aylanib boradi.

Xalqaro tadqiqotlar ham bu mexanizmni tasdiqlaydi. **Hmelo-Silver (2004, Indiana University)**²⁰ muammoli ta'limning asosiy maqsadlaridan biri sifatida «moslashuvchan bilimlar» va «o'z faoliyatini baholash» ko'nikmalarini shakllantirish ekanligini ko'rsatadi. Milliy tarbiya kontekstida bu «moslashuvchanlik» — qadriyatlarni turli vaziyatlarda to'g'ri qo'llay bilish demakdir.

Bolajak o'qituvchi — milliy tarbiya g'oyalarining yetkazuvchisi sifatida

Muammoli ta'lim orqali tarbiyalangan bolajak o'qituvchi milliy g'oyalarni o'quvchilarga yetkazishda uch jihatdan ustunlikka ega bo'ladi:

–Birinchidan, u milliy tarbiya muammolarini mustaqil tahlil qila oladi, chunki o'zi ham shu yo'l bilan o'rganib o'sgan. Tayyor javob emas, izlash ko'nikmasiga ega.

–Ikkinchidan, u o'quvchilarda milliy qadriyatlarni to'g'ridan-to'g'ri «singdirish» o'rniga, muammoli vaziyatlar orqali ularning o'zlari bu qadriyatlarga yetib kelishiga sharoit yaratadi. Bu zamonaviy tarbiya pedagogikasining eng ilg'or yondashuvi hisoblanadi.

–Uchinchidan, u o'zidagi ijtimoiy faollik, mas'uliyat va hamkorlik ko'nikmalarini — muammoli ta'lim jarayonida qo'lga kiritgan sifatlarini — dars jarayonida namuna sifatida ko'rsata oladi.

²⁰ Hmelo-Silver C.E. Problem-Based Learning: What and How Do Students Learn? // Educational Psychology Review. — 2004. — Vol. 16. — P. 235–266

O'zbekistonlik pedagog olimi **S.T. Nishonova (2020)**²¹ning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, bolajak o'qituvchilarda kasbiy e'tiqodning shakllanishida nazariy bilimdan ko'ra amaliy-ijtimoiy faoliyat ancha yuqori ta'sir kuchiga ega. Muammoli ta'lim aynan shu amaliy-ijtimoiy faoliyatni ta'lim jarayonining o'ziga olib kiradi.

Bolajak o'qituvchilarni muammoli ta'lim vositasida milliy tarbiya g'oyalarini o'zlashtirishga tayyorlashning ijtimoiy-pedagogik asoslari quyidagi xulosalarda o'z ifodasini topadi:

–Muammoli ta'lim milliy tarbiya g'oyalarini talabning shaxsiy qadriyatiga aylantirishning eng samarali pedagogik vositasi hisoblanadi — chunki bu jarayonda g'oyalar bilim sifatida emas, balki hayotiy tajriba orqali o'zlashtiriladi.

–Muammoli vaziyatlarda yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlar — guruhli muhokama, ziddiyat, hamkorlik va refleksiya — milliy qadriyatlarni talabning kasbiy e'tiqodiga aylantiruvchi asosiy ijtimoiy-pedagogik mexanizmdir.

–Muammoli ta'lim orqali tarbiyalangan bolajak o'qituvchi milliy tarbiya g'oyalarini o'qituvchilarga majburiy singdirish o'rniga, ularni muammoli vaziyatlar orqali o'zi kashf etishiga sharoit yarata oladi — bu esa zamonaviy milliy tarbiyaning eng samarali shaklidir.

Ushbu yo'nalish bo'yicha pedagogika universitetlarida eksperimental tadqiqotlar o'tkazish va muammoli ta'limga asoslangan milliy tarbiya modullarini ishlab chiqish istiqbolli vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Maxmutov M.I. Problemnoe obucheniye: osnovnye voprosy teorii. - M.: Pedagogika, 1975. - 368 b.
2. O'sha manba. - 208 b.
3. Л.С.Выготский "Педагогическая психология" МАСКВА 1991.-480.
4. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. МАСКВА 2002. -576
5. Hmelo-Silver C.E. Problem-Based Learning: What and How Do Students Learn? // Educational Psychology Review. — 2004. — Vol. 16. — P. 235–266.
6. Hmelo-Silver C.E. & Barrows H.S. Goals and Strategies of a Problem-based Learning Facilitator // Interdisciplinary Journal of Problem-based Learning. - 2006. - Vol. 1(1). - P. 21–39.
7. Nishonova S.T. Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashda zamonaviy yondashuvlar. - T.: TDPU, 2020. - 156
8. Yo'ldoshev J.G'. Pedagogik texnologiyalar va ularni takomillashtirish. — T.: O'qituvchi, 2009. — 240 b.
9. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. — T.: TDYU, 2012. — 220 b.
10. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni (yangi tahriri). — T.: 2020.

²¹ Nishonova S.T. Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashda zamonaviy yondashuvlar. — T.: TDPU, 2020. - 156 b

КОГДА РОЖДАЕТСЯ ЛИЧНОСТЬ

Чиниева Сайёра

независимый исследователь

Аннотация: Данная статья рассматривает личность, как социальную единицу, субъект, носителя социально-человеческой деятельности. Реальная личность нередко вынуждена бывает убеждаться в том, что «на самом деле» она совсем не такова, какой сама себя мнила, что именно в составе (в структуре) ее таились такие неодолимые для нее самой силы, о наличии которых она до поры до времени и не подозревала. И таились они именно в составе личности, а никак не в ее самосознании, не в составе ее представления о самой себе. Нельзя научно исследовать личность, не имея четкого критерия для различения тех индивидуальных особенностей человека, которые характеризуют его как личность. Более того, подлинная индивидуальность - личность - рождается всегда на переднем крае развития всеобщей культуры, в создании такого продукта, который становится достоянием всех, а потому и не умирает вместе со своим «органическим телом». Статья рассматривает, что именно всестороннее, гармоническое развитие каждого человека и является главным условием рождения личности, умеющей самостоятельно определять пути своей жизни, свое место в ней.

Ключевые слова: Личность, индивид, младенец, субъект, родительский авторитет, воспитание детей, индивидуальные особенности человека, масштаб личности человека, непослушание, типы авторитета, цели воспитания.

Поскольку тело младенца с первых минут включено в совокупность человеческих отношений, потенциально он уже личность. Потенциально, но не актуально, ибо другие люди относятся к нему по-человечески, а он к ним еще нет...

При рождении ребенок представляет собой природе биологическое существо, чтобы приобрести сознание, стать участником общественно полезного труда и многообразных. социальных отношений, ребенок должен активно, творчески овладевать продуктами труда, которые создали непосредственный процесс исторического развития духовной и материальной культуры, в систему наличных отношений, формирующих его социальную сущность, которая является продуктом истории, а не биологии. У ребенка развиваются сознание и мышление не потому, что у него есть для этого материально-биологические предпосылки в виде мозга, а в силу побуждения мозга к функционированию при активном, творческом восприятии духовного и материального опыта человечества через взаимодействие с людьми в ходе общественно полезной деятельности.

В результате сознание как качественно особое явление, его содержание оказываются за пределами биологии, представляя собой общественно-историческое явление. Мысли человека не заключены в структуре его мозга,

они формируются как отражение созданной человечеством культуры, всей логикой предметно-практической деятельности через воспитание и обучение. Комплекс духовной и материальной культуры, в который включается новорожденный, выступает как фактор, инициирующий и затем формирующий его сознание.

Ребенок испытывает влияние двух качественно разных типов наследственности. Один из них - биологическая наследственность, ее код записан в молекулах ДНК. Она передается по поколениям людей через половые клетки. К другому типу наследственности относятся проявления высших форм психики, производительной деятельности. Образцы проявления высших форм психики передаются детям вначале от родителей, а затем от общества, обеспечивая формирование способности к творческому труду. Люди воспринимают концентрированный исторический опыт человечества в виде различных форм трудовой деятельности, достижений материальной и духовной культуры, языка, науки, философии, искусства, форм политического и нравственного сознания, мифов, сказок, собраний народной мудрости.

Одним из важнейших условий правильного понимания глубокой диалектической взаимосвязи биологического и социального в человеке служит признание их качественных различий. Тезис о несводимости сознания и других социальных свойств человека к его биологии, а духовного мира человека — лишь к проявлению набора определенных наследственных признаков имеет огромное значение для познания сущности человека, задач и условий ее формирования и т. п. Вместе с тем биологическое и социальное, будучи противоречивыми, несводимыми одно к другому, представляют собой две стороны единого, целостного живого индивида.

Поведение человека - сложнейшее явление. С одной стороны, в качестве его основы выступает сознание и весь комплекс чисто человеческих особенностей — мировоззрение, мышление, нравственность, эстетические чувства и т. д. С другой стороны, в нем проявляются биологические факторы как особенности нейродинамических процессов, эндокринной системы, различия в уровне развития сенсорных органов, безусловные реакции, инстинкты, темперамент и др. Социальное мобилизует биологические особенности для выполнения человеком различных социальных ролей, что не биологического в каждом отдельном индивиде.

Поведение человека связано, во-первых, с теми особенностями, которые находятся в сфере сознания, определяются характером и содержанием общественно-практической деятельности человека и не сводятся детерминированными особенностями людей. Такие черты поведения, которые

определяются мировоззрением человека, его социальным положением, степенью воспитания образования и т. п. не наследуются биологически.

Биологическое в человеке имеет огромное значение для его жизнедеятельности. Однако в нем биологическое, теряя сущностное значение, выступает в качестве необходимых предпосылок для развития его над биологическими свойствами.

Черты личности не определяются генетической программой человека, а формируются у него после рождения. Это касается интеллекта, моральных качеств, эстетических чувств, эмоций, воли, мировоззрения и т. п. Генетическая детерминированность индивидуальных особенностей людей, конечно, отражается на их жизнедеятельности. Но такого рода различия не касаются их поведения и различных способностей. Все истинно человеческое формируется в нем условиями его бытия.

Научное решение вопроса о том, детерминированы ли генетически личностные свойства человека, или они формируются в нем по мере активного включения его в сферу общественных отношений, имеет важное значение для педагогики.

Как известно, наиболее пластичны, особо восприимчивы к воспитательным воздействиям дети. И это, видимо, не случайно. Именно "период детства осуществляется морфофункциональное (биологическое) развитие человека и усвоение им социального опыта. Совпадение оптимальных сроков восприятия социальной программы и биологического развития еще раз свидетельствует о наличии диалектического единства социальной и генетической программ в человеке.

Теоретические основы понимания психического развития ребенка представлены в науке двумя направлениями. Представители одного из них видят в развитии личности реализацию чисто внутренних потенций новорожденного. Влияние воспитания и обучения с этой точки зрения лишь ускоряет или замедляет реализацию внутренних потенций личности. Согласно второй точке зрения, сформулированной Л. С. Выготским, воспитание и образование выступают как формы организации личности. Причем эта организация идет не за счет навязывания ребенку нравственных норм и призывов к любознательности, а путем развития его собственной деятельности — самостоятельности и творчества. Творческое созидание служит основой развития личности.

Как писал А. Н. Леонтьев, «личность не может развиваться в рамках потребления, ее развитие необходимо предполагает смещение потребностей на созидание, которое не знает границ».

Потребности и способности к созиданию в своей основе имеют общественный характер. «Способности и качества личности, — отмечает В. В. Давыдов, - складываются и развиваются в процессе ее онтогенеза при решающей роли систем воспитания и образования».

Развитие генетики человека, установление фактов существенного влияния биологических особенностей на структуру индивидуальности не дают оснований отрицать, что человек как личность формируется в системе определенных общественных отношений. При этом важно помнить, что, хотя в эмбриогенезе и в момент рождения человек есть больше, чем особого вида животное, целиком подчиненное законам биологии, его биология - человеческая. И если эти возможности не будут реализованы в общественно. трудовых отношениях, человек на всю жизнь останется на уровне существования особого вида животного.

Личностью - социальной единицей, субъектом, носителем социально-человеческой деятельности - ребенок станет лишь там и тогда, когда сам начнет эту деятельность совершать. На первых порах с помощью взрослого, а затем и без него, реальная личность человека вовсе не совпадает с тем, что человек сам о себе говорит и думает, с самомнением личности, с ее осознанным самочувствием, с ее вербальным самоотчетом, даже самым искренним.

Реальная личность нередко вынуждена бывает убеждаться в том, что «на самом деле» она совсем не такова, какой сама себя мнила, что именно в составе (в структуре) ее таились такие неодолимые для нее самой силы, о наличии которых она до поры до времени и не подозревала. И таились они именно в составе личности, а никак не в ее самосознании, не в составе ее представления о самой себе. Разве не в этом суть драмы Родиона Раскольникова?

В связи с этим возникает вопрос, требующий материалистического ответа: в каком виде и где, таились эти неведомые герою силы, беспощадно развеивающие его прежнее самосознание, представлявшее собой лишь трагическую иллюзию личности о самой себе? Где, в каком пространстве они прятались от самосознания и от самочувствия индивида, чтобы вдруг выступить перед ним в образе собственного поступка, неожиданного и не предвиденного для него самого, и в виде его ужасных последствий? Несомненно, внутри личности, хотя и не внутри ее самосознания. Где же?

Нельзя научно исследовать личность, не имея четкого критерия для различения тех индивидуальных особенностей человека, которые характеризуют его как личность, от таких (может быть, даже кричащих и прежде всего бросающихся в глаза), которые ни малейшего отношения к его

личности не имеют и могут быть заменены на обратные с такой же легкостью, как фасон пиджака или прическа.

Индивидуальность, лишенная возможности проявлять себя в действительно важных, значимых не только для нее одной, а и для другого (для других, для всех) действиях, поскольку формы таких действий заранее заданы ей, ритуализированы и охраняются всей мощью социальных механизмов, поневоле начинает искать выхода для себя в пустяках, в ничего не значащих (для другого, для всех) причудах, в странностях. и чем меньше действительно индивидуального, заранее не заштампованного отношения к действительно серьезным, социально значимым вещам допускается ей проявлять, тем более она хорохорится своей, «неповторимостью» в пустяках, в ерунде, в курьезных особенностях: в словах, в одежде, в манерах, в мимике, призванных лишь скрыть (и от других, и прежде всего от себя самой) отсутствие личности (индивидуальности) в главном, в решающем - в социально значимых параметрах.

И наоборот, действительная личность обнаруживает себя тогда и там, когда и где индивид в своих действиях и продукте своих действий вдруг производит результат, всех других индивидов волнующий, всех других касающийся, всем другим и понятный, короче - всеобщий результат, всеобщий эффект. Платон или Евклид, Ньютон или Спиноза, Бетховен или Наполеон, Робеспьер или Микеланджело, Чернышевский или Толстой — это личности, которых ни с кем другим не спутаешь, в которых сконцентрировано, как в фокусе, социально значимое (т. е. значимое для других) дело их жизни, ломающее косные штампы, с которыми другие люди свыклись, несмотря на то, что эти штампы уже устарели, стали тесны для человека.

Масштаб личности человека измеряется только масштабом те же реальных задач, в ходе решения, которых она и возникает, и оформляется в своей определенности, и разворачивается в делах, волнующих и интересующих не только собственную персону, а и многих других людей. Чем шире круг этих людей, тем значительнее личность, а чем значительнее личность, тем больше у нее друзей и врагов, тем меньше равнодушных, для которых само ее существование безразлично, для которых она попросту не существует.

Поэтому сила личности - это всегда индивидуально выраженная сила того коллектива, того «ансамбля» индивидов, который в ней идеально представлен, сила индивидуализированной всеобщности устремлений, потребностей, целей, ею руководящих. Это сила исторически накопившейся сконцентрированная в ней, как в фокусе, и поэтому способная сломать

сопротивление исторически изживших себя форм отношений человека к человеку, противодействие стереотипов мышления и действия, сковывающих инициативу и энергию людей.

Неповторимость подлинной личности состоит именно в том, что она по-своему открывает нечто новое для всех, лучше других и полнее других, выражая «суть» всех других людей, своими делами раздвигая рамки наличных возможностей, открывая для всех то, что они еще не знают, не умеют и не понимают. Ее неповторимость не в том, чтобы во что бы то ни стало выпячивать свою индивидуальность,

Свою «непохожесть» на других, свою «дурную индивидуальность», а в том, и только в том, что, впервые создавая (открывая) новое вообще, она выступает как индивидуально выраженное всеобщее.

Подлинная индивидуальность - личность - рождается всегда на переднем крае развития всеобщей культуры, в создании такого продукта, который становится достоянием всех, а потому и не умирает вместе со своим «органическим телом».

Хотите, чтобы человек стал личностью? Тогда поставьте его с самого начала — с детства — в такие взаимоотношения с другими людьми, внутри которых он не только мог бы, но и вынужден был бы стать личностью. Сумейте организовать весь строй его взаимоотношений с людьми так, чтобы он умел делать все то, что умеют делать они, но только лучше.

Конечно же, все делать лучше всех нельзя. Да и не нужно.

Достаточно делать это на том — пусть и небольшом — участке общего (в смысле коллективно осуществляемого совместного, социального) дела, который сам человек себе по зрелому размышлению выбрал, будучи подготовлен к ответственнейшему акту свободного выбора всесторонним образованием.

Именно всестороннее, гармоническое (а не уродливо-однобокое) развитие каждого человека и является главным условием рождения личности, умеющей самостоятельно определять пути своей жизни, свое место в ней.

РУКОВОДЯЩАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. М.Г. Воинова, Г.П.Ахрарова. Педагогика. ТГЮИ, 2011.-Ташкент.
2. Б.М.Бим-Бад, Э.Д.Днепров, Г.Б. Корнетов. Мудрость воспитания: Книга для родителей- Москва.: Педагогика, 1987.

**QADRIYATLI YONDASHUV VA MILLIY TARBIYA ASOSIDA
BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING SUN‘IY INTELLEKT BILAN
ISHLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH**

Raximbayeva Feruza Rustamjon qizi

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘ljak o‘qituvchilarning sun‘iy intellekt bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida qadriyatli yondashuv va milliy tarbiya integratsiyasining pedagogik asoslari O‘zbekiston ta’lim tizimi kontekstida tahlil qilinadi. Raqamli transformatsiya sharoitida sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda milliy qadriyatlar, ma’naviy omillar va pedagogik mas’uliyatning o‘rni asoslab beriladi. Tadqiqot natijasida SI kompetensiyasini rivojlantirishda aksiologik yondashuv va milliy tarbiya uyg‘unligi samaradorligi ilmiy jihatdan asoslanadi.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, qadriyatli yondashuv, milliy tarbiya, SI kompetensiyasi, pedagogik innovatsiya, O‘zbekiston ta’limi

Bugungi kunda O‘zbekiston ta’lim tizimi raqamli transformatsiya bosqichiga kirib, sun‘iy intellekt texnologiyalarini joriy etish jarayonini boshdan kechirmoqda. “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasi doirasida ta’lim tizimida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Shu bilan birga, milliy ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashdir. Bu esa sun‘iy intellekt texnologiyalarini qo‘llash jarayonida qadriyatli yondashuvni zarur metodologik asos sifatida ko‘rib chiqishni taqozo etadi.

Rus pedagog olimi V.A. Slastenin ta’limning aksiologik mohiyatini quyidagicha izohlaydi:

«Образование должно формировать не только знания и умения, но и ценностное отношение личности к окружающему миру»

Bu fikr shuni anglatadiki, ta’lim faqat bilim berish emas, balki insonning dunyoga bo‘lgan qadriyatli munosabatini ham shakllantirishi kerak. Bu esa sun‘iy intellekt texnologiyalarini o‘qitishda ham qadriyatlar muhim ekanligini ko‘rsatadi. O‘zbek olimi N.Egamberdiyeva esa milliy tarbiyaning mohiyatini o‘z ilmiy maqolasida quyidagicha izohlaydi:

«Milliy tarbiya shaxsning ma’naviy dunyosini shakllantiruvchi asosiy omil bo‘lib, u jamiyat taraqqiyotining muhim mezonini hisoblanadi» Bu fikr shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellekt bilan ishlash kompetensiyasi faqat texnologik emas, balki ma’naviy asosga ega bo‘lishi kerak.

Mazkur qarashlar sun‘iy intellekt bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirish jarayonida qadriyatlar va milliy tarbiyaning muhimligini ko‘rsatadi.

Sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim jarayoniga kirib kelishi o‘qituvchining kasbiy faoliyatiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Endilikda o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki texnologiyalarni samarali va mas’uliyatli qo‘llay oladigan mutaxassis bo‘lishi zarur.

Xorijiy tadqiqotchi Luckin sun’iy intellektning ta’limdagi rolini quyidagicha izohlaydi: “Artificial intelligence can transform education by supporting personalized learning and enhancing teacher decision-making” Ushbu fikrga ko‘ra, sun’iy intellekt ta’limni individuallashtirish va o‘qituvchining qaror qabul qilish jarayonini yaxshilash orqali ta’lim sifatini oshiradi. Bu O‘zbekiston sharoitida ham dolzarb bo‘lib, har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi.

O‘zbekiston olimi B.Xodjayev pedagogik faoliyatda innovatsiyalarning rolini quyidagicha baholaydi:

«Zamonaviy pedagog innovatsion texnologiyalarni qo‘llash orqali ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi»

Mazkur fikrlar sun’iy intellekt kompetensiyasi zamonaviy pedagogik faoliyatning ajralmas qismi ekanligini ko‘rsatadi.

Qadriyatli yondashuv pedagogik jarayonni insonparvarlik, adolat va mas’uliyat tamoyillari asosida tashkil etishni nazarda tutadi. O‘zbekiston ta’lim tizimida bu yondashuv milliy tarbiya bilan uyg‘unlashgan holda amalga oshiriladi.

Rus pedagog olimi G.L. Ilin quyidagicha yozadi: «Ценностный подход обеспечивает гуманистическую направленность образования и формирует нравственные ориентиры личности» Xorijiy tadqiqotchi Floridi esa sun’iy intellekt etikasi haqida quyidagicha ta’kidlaydi: “AI must be designed and used in ways that respect human dignity and cultural values”.

O‘zbek pedagog olimi O.Musurmonova esa ma’naviy tarbiya haqida quyidagicha yozadi: «Ma’naviy tarbiya yosh avlodning axloqiy fazilatlarini shakllantirishda asosiy omildir» Demak, sun’iy intellekt texnologiyalarini qo‘llash jarayonida milliy va ma’naviy qadriyatlar ustuvor bo‘lishi zarur.

Mazkur qarashlar qadriyatli yondashuv va milliy tarbiya sun’iy intellekt kompetensiyasini rivojlantirishda uzviy bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.

Sun’iy intellekt kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida quyidagi pedagogik mexanizmlar muhim ahamiyatga ega, ular: loyiha asosida o‘qitish, muammoli o‘qitish, refleksiv tahlil, etik muhokamalar

Amerikalik pedagog John Dewey quyidagicha yozadi: “Education is not preparation for life; education is life itself” ya’ni ta’lim hayotga tayyorlov emas hayotning o‘zidir. Mazkur yondashuvlar o‘qituvchilarning nafaqat bilim, balki qadriyatlarini ham rivojlantirishga xizmat qilishini asoslaydi.

Qadriyatli yondashuv asosida sun’iy intellekt kompetensiyasini rivojlantirish O‘zbekiston ta’lim tizimida quyidagi natijalarga olib keladi:

- milliy qadriyatlarga asoslangan pedagogik faoliyat shakllanadi
- sun’iy intellektdan mas’uliyatli foydalanish rivojlanadi
- ta’lim jarayonining insonparvar yo‘nalishi kuchayadi
- raqamli pedagogik madaniyat rivojlanadi

Xorijiy tadqiqotchi Selwyn quyidagicha yozadi: “AI in education should support human-centered learning and preserve cultural values” sun’iy intellekt o‘qituvchini almashtirmasligi, balki uni qo‘llab-quvvatlashi kerak. Ya’ni ta’lim markazida baribir inson — o‘qituvchi va o‘quvchi turishi zarur. Bu O‘zbekiston ta’lim tizimining asosiy tamoyillariga ham to‘liq mos keladi. Mazkur fikr O‘zbekiston ta’lim tizimida milliy qadriyatlarni saqlagan holda innovatsiyalarni joriy etish zarurligini ko‘rsatadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston ta’lim tizimida sun’iy intellekt bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish jarayoni qadriyatli yondashuv va milliy tarbiya asosida tashkil etilgandagina samarali bo‘ladi. Berilgan ilmiy tahlillardan quyidagicha xulosa keltirishimiz mumkin:

- Sun’iy intellekt kompetensiyasi milliy tarbiya qadriyatlari bilan integratsiya qilingandagina pedagogik jihatdan samarali rivojlanadi.
- Qadriyatli yondashuv sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda axloqiy va ijtimoiy mas’uliyatni ta’minlaydi.
- O‘zbekiston ta’lim tizimida AI texnologiyalarini joriy etish milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligida amalga oshirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. — М.: Академия, 2013.
2. Ильин Г.Л. Педагогика. — М.: Просвещение, 2003.
3. Egamberdiyeva N. Tarbiya nazariyasi. — Toshkent: Fan, 2014.
4. Musurmonova O. Ma’naviy tarbiya asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
5. Xodjayev B. Pedagogik mahorat. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
6. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence. — London: UCL Institute of Education Press, 2018.
7. Floridi L. The Ethics of Artificial Intelligence. — Oxford: Oxford University Press, 2019.
8. Selwyn N. Should Robots Replace Teachers? AI and the Future of Education. — Cambridge: Polity Press, 2019.
9. Dewey J. Experience and Education. — New York: Macmillan, 1938.

**UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA TA’LIM SAMARADORLIGINI
OSHIRISHDA ME’MORLIK OBIDALARIDAN FOYDALANISHNING
DIDAKTIK IMKONIYATLARI**

Botirova Nazokat Ro‘zimana

Qoriy Niyoziy nomidagi Tarbiya Pedagogikasi milliy instituti mustaqil tadqiqotchisi

Аннотация. Данная статья посвящена вопросу использования материалов об архитектурных памятниках для обогащения исторических знаний учащихся, развития у них чувства национальной гордости. В статье содержится краткая информация об имеющихся в Узбекистане исторических памятниках XVIII – XIX веков, которые связаны с определенной эпохой и событиями, рассмотрены возможности использования иллюстративных материалов, экскурсий для интеллектуального и духовно – нравственного развития учащихся.

Ключевые слова: историческое архитектурные памятники, эпоха, культура, сооружение архитектурный ансамбль, иллюстративный материал, национальная гордость, культурное наследие, медресе, мавзолей, исторические знания, демонстрационный метод, экскурсия.

Annotation. This article is devoted to the issue of using materials about architectural monuments to enrich students' historical knowledge and develop their sense of national pride. The article contains brief information about the historical monuments of the 18th-19th centuries available in Uzbekistan, which are associated with a certain era and events, the possibilities of using illustrative materials, excursions for the intellectual and spiritual and moral development of students are considered.

Key words: historical architectural monuments, era, culture, construction, architectural ensemble, illustrative material, national pride, cultural heritage, madrasah, mausoleum, historical knowledge, demonstration method, excursion.

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quvchilarning tarixiy bilimlarini boyitish, milliy g‘urur tuygilarini rivojlantirish uchun ota-onalarning o‘rni, qiziqishi masalasiga bag‘ishlangan. Maqolada O‘zbekistonda mavjud bo‘lgan tarixiy obidalar haqida qisqacha ma’lumotlar berilgan. O‘quvchilarning intellektual va ma’naviy-axloqiy rivojlanishi uchun illyustrativ materiallar, ekskursiyalardan foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Tayanch iboralari. Tarixiy me’moriy yodgorliklar, davr, madaniyat, qurilish, me’moriy ansambil, illyustrativ material, milliy iftixor, madaniy meros, madrassa, maqbara, tarixiy bilim, ko‘rgazmali usul, ekskursiya

Asrimizning boshlarida Abdulla Avloniy: “Tarbiya bizlar uchun yo hayot — yo mamot, yo najot — yo halokat, yo saodat — yo falokat masalasidir,” – degan edi. Bu fikr hozirda demokratik jamiyat qurayotgan, buyuk davlat barpo qilish yo‘lidan borayotgan respublikamiz uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki, xalqimizning ertangi kuni o‘quvchilarning bugun qanday ta’lim-tarbiya olishiga bog‘liqdir. Bu jarayonda respublikamizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar qadrlar tayyorlash milliy dasturining amaliyotga tatbiq etilishi, uning asosida ta’lim

tizimida tub islohotlarning amalga oshirilishi, mazkur dasturning muhim pog‘onasi hisoblangan umumiy o‘rta ta’lim maktablarida yuksak islohotlarni amalga oshirish, oilalarda bilimli o‘quvchi yoshlarni tarbiya topishiga alohida e’tibor qaratilgan.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma’rifiy o‘zgarishlar mazmunida tarixiy, milliy, ma’naviy qadriyatlarni o‘rganishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, tarix fani rivojiga, tarixiy obidalarni qayta tiklashga, yangilarini barpo etishga juda katta e’tibor qaratilmoqda. Davlatimiz va jamiyatimiz tomonidan fuqarolarda milliy g‘ururni shakllantirish, ularda Vatan tuyg‘usini tarkib toptirishga intilishning zamirida vatanimizning nurli kelajagi uchun munosib vorislar tayyorlash maqsadi yotadi. Ushbu nuqtai nazardan yosh avlod onggiga o‘tmishning haqqoniy mazmunidagi tarixiy bilimlarni singdirish borasida ko‘plab sa’yi-harakatlar qilinmoqda, o‘quv dasturlari va darsliklarning mazmuni milliy tariximizning haqiqiy ildizlariga asoslangan holda boyitilmoqda. Uning aniq mezonlari asosiga esa eng muhim, hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lgan tamoyillarni belgilab olmoq zarur. Oilalarda ota-onalar farzandlariga tarixiy mavzudagi me’morlik obidalari haqida o‘zlari bilgan, o‘qigan bilimlarini farzandlari bilan bo‘lishishi, o‘quvchilarda tarixiy tafakkurni o‘stirishning muhim omilaridan biri hisoblanadi.

Har bir darsning muvaffaqiyati uning oldiga qo‘yilgan maqsadiga bog‘liqdir. Qachonki, maqsad aniq va puxta, o‘quvchini har taraflama rivojlanishiga qaratilgan bo‘lsa, darsning samaradorligi ta’minlanadi. Me’morlik obidalari vositalaridan foydalanib, vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligiga erishmoq uchun quyidagi tamoyillarni eng muhim deb hisobladik. 8– 9-sinflarda tarix darslarida foydalaniladigan tarixiy me’morlik obidalarining o‘quvchilar yoshiga mos bo‘lishi tamoyili. Bu tamoyilda birinchidan, o‘qituvchi uchun o‘quvchilarning qaysi sinfda, qanday hajmda me’morlik obidalari manbalaridan foydalanishi ularning jismoniy, aqliy, ruhiy tafakkuri va iqtidor doirasidan kelib chiqib ish olib borishlariga imkon yaratib beradi. Shuningdek, dars o‘tish jarayonida foydalanish zarur bo‘lgan me’morlik obidalarini to‘g‘ri tanlay bilish ham muhim ahamiyatga egadir.

Ikkinchidan, o‘quvchilar xukmiga havola qilinayotgan tarixiy me’morlik obidalari materiali uning asosiy manbalari hisoblangan arxeologiya, etnografiya, toponomika, arxiv hujjatlari yoki ilmiy-tarixiy, tarixiy-badiiy xususiyatga dahldor manbalarining barchasi vatanparvarlik tarbiyasini yuqori darajada o‘quvchining onggiga singdirishga shart-sharoit yaratadi. Tarixiy me’morlik obidalardan dars va darsdan tashqari jarayonda foydalanishning yana muhim tamoyillaridan biri xolislik, ilmiylik va tarix haqiqatiga moslik tamoyilidir. Agar tarix manbalarini yoritishda xolislik, ilmiylik va tarix haqiqati tamoyiliga amal qilinmasa tarixiy hodisa va voqealarni to‘g‘ri idrok qilib bo‘lmaydi. Bu esa o‘quvchilarning tarixiy bilimlari

hamda tushunchalari soxtalashuviga olib keladi. O‘tmish voqealarni bugungi kun hodisalari bilan taqqoslab, muhim xulosalarga kelishdan chalkashish va xatolarga og‘ib ketishga sabab bo‘ladi. Xolislik, ilmiylik va tarix haqiqatiga ziyon yetsa voqelikni ob‘ektiv anglash imkoniyati cheklanadi. Natijada o‘quvchilarning tarixiy tafakkuri o‘tmaslashadi. Bu jarayon jamiyatning tanazzuli va inqiroziga katta yo‘l ochadi. Bunga mustaqillikkacha bo‘lgan davrda tarixni o‘qitilishi va uning oqibatlari yaqqol misoldir. Tarix fanini o‘qitish jarayonida tarixan ro‘y bergan voqea qanday yuz bergan bo‘lsa, uni shunday yoritish va o‘quvchiga yetkazish darkor.

Tarixiy me‘moriy obidalarga oid materiallardan tarix darslarida foydalanishning muhim tamoyillardan yana biri tarixiy manbalarning ko‘rgazmaligidir. Ko‘rish orqali ishonchli ma‘lumotlar olishning ilmiy bilishdagi ahamiyatini buyuk alloma Abu Rayhon Beruniy aytganlaridek, xabar ko‘z bilan ko‘rgandek bo‘lmaydi, degan kishining so‘zi juda to‘g‘ridir. Chunki ko‘rish ko‘ringan narsaning o‘zi bor paytida va o‘z joyida turganida qarovchi ko‘zning uni uchratishdan iboratdir. Xabar yolg‘on-yashiqalar qo‘shilmaganida u ko‘rishga nisbatan ortiqroq o‘rinda turgan bo‘lar edi. Chunki ko‘rish va qarash payti narsa bir vaqtning bir bo‘lagi bilan cheklanadi. Xabar esa narsaning qarovchiga ko‘rgan vaqtidan ilgari o‘tgan va keyin keladigan hollaridan darak beradi. Darhaqiqat, moziyga sayohatni noma‘lum bir olamni kashf etish bilan qiyoslash mumkin. Bunga qiziqqan kishilar uchun o‘tmishning unut bo‘lgan sahifalarini o‘z ko‘zi bilan ko‘rish va bu haqida boxabar kishilar hikoyasini tinglashdan ortiq maroqli ish bo‘lmasa kerak.

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, farzand kamolatga yetgan sari boy tarixiy manbalar orqali uning aql-zakovati ham yetuklasha boradi, uning ijtimoiy muammolarni tushunish doirasi kengayib xotirada ilmiy zahira to‘plash qobiliyati ham ota-ona tarbiyasi bilan bog‘lanib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Berdimurodov. A “Go‘ri Amir maqbarasi: Ilmiy ommabop risola,-T: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993-80 b
2. Muxammadjonov. A “Qadimgi Buxora”:(Arxeologik lavhalar va tarix) –T: fan, 1991-52 b
3. Safoyva. E. O‘zbekiston xalqlari tarixini o‘qitishda o‘lkashunoslik materiallaridanfoydalanish: –T: O‘qituvchi, 1993-81 b

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK TARIX FANI O‘QITUVCHILARINING KASBIY-AHLOQIY POZITSIYASINI SHAKLLANTIRISH MODELI

Qabulov Sahob Abduqahharovich

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya Pedagogikasi milliy instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo‘lajak tarix fani o‘qituvchining kasbiy-axloqiy pozitsiyasi shakllantirish modeli, pedagogik jarayondagi tutgan o‘rni, malakali kadr tayyorlashdagi muhimligi bayon etilgan. Integrativ yondashuv orqali tarix fanining boshqa fanlar bilan aloqadorligini ta’minlash, nazariyani amaliyot bilan uyg‘unlashtirish, kasbiy-ahloqiy pozitsiyani shakllantirishda muhim vosita sifatida ko‘rib chiqiladi. Bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarini tayyorlashda insoniylik, odamiylik, kasbga bo‘lgan sadoqat, burch va daxldorlik kabi kasbiy-ahloqiy ko‘nikmalari, ijodiy yondashuvi va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyatlari rivojlanishi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: integrativ yondashuv, kasbiy-ahloqiy pozitsiya, bo‘lajak tarix fani o‘qituvchisi, fanlararo bog‘lanish, amaliy ko‘nikma, pedagogik-psixologik jihat.

“Ta’lim sifatini oshirish hamda ustoz va murabbiylarning mehnat va yashash sharoitini yaxshilash islohotlarimizning eng ustuvor yo‘nalishi bo‘lib qoladi. Zero, Yangi O‘zbekistonda eng muhim soha – ta’lim, eng hurmatli insonlar – o‘qituvchi va murabbiylardir!”²²

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan globallashuv sharoitida nafaqat O‘zbekiston balki dunyo ta’lim tizimi oldiga qo‘yilayotgan asosiy vazifalardan biri — har tomonlama yetuk, mustaqil fikrlovchi, yuksak ma’naviyatli, fidokor shaxsni tarbiyalashdir. Albatta, bu vazifani amalga oshirishni o‘qituvchisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Bevosita raqobatbardosh, yuqori malakali hamda madaniy saviyasi yuksak mutaxassislarni tayyorlash bilan maqsadga erishiladi. Zamonaviy mehnat bozori mutaxassisidan nafaqat kasbiy bilim va ko‘nikmalarni, balki madaniyatli muloqot olib borish, jamoada ishlash, ijtimoiy mas’uliyatni anglash hamda axloqiy me’yorlarga amal qilishni ham talab etmoqda. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki shaxs shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi muhim ijtimoiy shaxsdir. Shu sababli uning kasbiy-axloqiy pozitsiyasi yuqori darajada shakllangan bo‘lishi zarur.

Kasbiy-axloqiy pozitsiya — bu o‘qituvchining kasbiy faoliyatda amal qiladigan axloqiy qadriyatlari, prinsiplari, e’tiqodlari va xulq-atvor me’yorlarining

²² O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “1-oktyabr — O‘qituvchi va murabbiylar kuni” munosabati bilan soha vakillariga yo‘llagan tabrigi. 30.09.2025

majmuasidir. Ushbu maqolada o‘qituvchilarning kasbiy-axloqiy pozitsiyasini shakllantirishning pedagogik va psixologik asoslari tahlil qilinadi²³.

Nafaqat tarix fani fani o‘qituvchisi balki barcha sohalarining bo‘lajak mutaxassislarda kasbiy-madaniy munosabatlarni rivojlantirish jarayonini takomillashtirish uchun o‘quv fanlari mazmunini integratsiyalash orqali kasbiy va madaniy bilimlarni uyg‘unlashtirish, munozara, keys stadi, loyiha va rolli o‘yinlar kabi interfaol ta’lim metodlaridan keng foydalanish bugunning asosiy talabidir. Kasbiy vaziyatlarni modellashtirish orqali real muammolarni hal etish ko‘nikmalarini shakllantirish, talabalarning mustaqil va ijodiy faoliyatini qo‘llab-quvvatlash hamda milliy qadriyatlar va madaniy me’rosni ta’lim jarayoniga tizimli ravishda singdirish maqsadga muvofiq, albatta. Bo‘lajak mutaxassislarda kasbiy-madaniy munosabatlarni rivojlantirish masalasi kasbiy ta’lim pedagogikasining dolzarb muammolaridan biri bo‘lib, mazkur jarayonni samarali tashkil etishda integrativ yondashuv muhim metodologik asos sifatida namoyon bo‘ladi, chunki u ta’lim jarayonini yaxlit tizim sifatida tashkil etish, fanlararo bog‘liqlikni kuchaytirish hamda talabaning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishini ta’minlashda asos bo‘ladi²⁴.

O‘qituvchilarning kasbiy-ahloqiy pozitsiyasini shakllantirish — bu nafaqat bilim berish, balki shaxsiy namuna, qadriyatlar va ichki e’tiqodlar orqali amalga oshadigan murakkab jarayondir. Bu jarayon pedagogik va psixologik omillarning uyg‘unligiga asoslanadi. Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining kasbiy-axloqiy pozitsiyasini shakllantirish — bu pedagogika, psixologiya, tarixshunoslik va ijtimoiy fanlar kesishgan nuqtada amalga oshiriladigan og‘ir, tizimli bo‘lishi lozim bo‘lgan zanjirli mehnatdir²⁵. Quyida ushbu jarayonning asosiy pedagogik-psixologik jihatlarini yoritiladi.

Pedagogik jihatlar bu:

- O‘qituvchini tayyorlash jarayonida axloqiy qadriyatlar (halollik, adolat, mas’uliyat, hurmat) alohida o‘rin tutadi.
- Pedagogik dasturlar faqat nazariy bilim emas, balki axloqiy vaziyatlarni tahlil qilishni ham o‘z ichiga olishi kerak.
- Ta’lim muassasasidagi ijobiy ijtimoiy-psixologik muhit o‘qituvchining axloqiy pozitsiyasini mustahkamlaydi.
- Rahbariyat va ustozlarning shaxsiy namunasi muhim rol o‘ynaydi.

²³ M.Axmedova, “Pedagogik kompetentlik”, O‘quv qo‘llanma. Toshkent 2018.

²⁴ B.N.Saidova. “Bo‘lajak mutaxassislarda integrativ yondashuv asosida kasbiy-madaniy munosabatlarni rivojlantirish jarayonini takomillashtirish”, maqola. Maktabgacha va maktab ta’limi ilmiy jurnali, 12-son, 2025-yil. 2820-bet

²⁵ Abdurazzoqova, M. “Kasbiy tayyorgarlikda zamonaviy uslublar”.–T.: 2023. O‘qituvchi.

- O‘qituvchi o‘z faoliyatini tahlil qilib borishi (refleksiya) orqali kasbiy va axloqiy o‘rishga erishadi.

- Seminar, trening va metodik mashg‘ulotlar orqali o‘z ustida ishlash rag‘batlantiriladi.

- Pedagogik etika me‘yorlari (o‘quvchiga hurmat, adolatli baholash, diskriminatsiyadan holi bo‘lish) tizimli o‘rgatilishi zarur.

Psixologik jihatlar bu:

- O‘qituvchining ichki motivlari (kasbga muhabbat, bolalarga mehr) uning axloqiy pozitsiyasini belgilaydi.

- Ichki motivatsiya tashqi nazoratdan ko‘ra barqarorroq ta’sir ko‘rsatadi.

- O‘quvchilarning his-tuyg‘ularini tushunish (empatiya) o‘qituvchining axloqiy qarorlarida muhim omil.

- Samarali muloqot o‘qituvchi-ob’ekt munosabatini ijobiy shakllantiradi.

- O‘qituvchi o‘zini “tarbiyachi”, “namuna” sifatida anglab yetganda, uning kasbiy-axloqiy pozitsiyasi mustahkamlanadi.

- Ijobiy “Men-konsepsiya” kasbiy ishonchni oshiradi.

- Stressni boshqarish ko‘nikmalari axloqiy buzilishlarning oldini oladi (masalan, asabiylashish, adolatsizlik).

- Emotsional intellekt bu jarayonda muhim rol o‘ynaydi.

Mutaxassisning kasbiy faoliyati yaxlit xususiyatga ega bo‘lib, unda kasbning barcha jihatlarini (ish joyi, faoliyat mavzusi, hal qilinishi kerak bo‘lgan vazifalar, texnika, texnologiya, boshqaruv, moliya va boshqalar) amalga oshiriladi. Ta’lim texnologiyalarini joriy etishning dolzarbligi pedagogikada ishlab chiqilgan va amaliyotda qo‘llanilayotgan turli texnologiyalar o‘zining barcha ahamiyati bilan butun ta’lim jarayonini emas, balki uning alohida tomonlarini qamrab olishi bilan ham bog‘liq. Zero, modulli o‘qitish texnologiyasini tahlil qiladigan bo‘lsak, u fanning strukturasi o‘zgartirishni (modullarga bo‘lishni) o‘z ichiga oladi. O‘qitish usullari, vositalari va shakllari, bu texnologiyada ular hech qanday yangiliksiz faqat modulga bog‘langan. Ta’lim texnologiyalari o‘qitishning yangi vositalari va usullarini joriy etishni nazarda tutadi, ammo o‘qitishning maqsad va mazmuni o‘zgarishsiz qolmoqda. Shu bilan birga, har qanday fan bo‘yicha o‘qitish usullarini ishlab chiqishda, o‘quv jarayonining barcha elementlari (maqsadlari, mazmuni, usullari, vositalari va shakllari) loyihalashtirilganda, bizning fikrimizcha, turli xil texnologiyalarning qo‘llash sharoitini ta’minlash kerak.

O‘qituvchining kasbiy-axloqiy pozitsiyasi bu pedagogik bilimlar, shaxsiy qadriyatlar va psixologik barqarorlikning uyg‘unlashgan natijasidir. Uni shakllantirish uchun:

- tizimli pedagogik tayyorgarlik,

- ijobiy muhit,
- refleksiya va o‘z-o‘zini rivojlantirish,
- hamda psixologik qo‘llab-quvvatlash zarur.

Integrativ yondashuv — bu turli fanlar va metodlarning o‘zaro uyg‘unlashuvi orqali yaxlit bilim va kompetensiyalarni shakllantirishdir. Tarix o‘qituvchisini tayyorlashda tarixiy bilim + pedagogik mahorat, psixologik tushuncha + axloqiy qadriyatlar, nazariya + amaliyot uyg‘unligi bo‘lishi zarur. Natijada o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi va ijtimoiy yetakchi sifatida shakllanadi. Kasbiy-axloqiy pozitsiya — bu o‘qituvchining kasbga munosabati, axloqiy qadriyatlarga sodiqligi, pedagogik faoliyatdagi mas’uliyati, o‘quvchilarga nisbatan insonparvar yondashuvi demakdir. Bo‘lajak tarix fani o‘qituvchisi uchun bu ayniqsa muhim, chunki u: tarixiy haqiqatni xolis yoritishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirishi, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishi kerak. Albatta shu nuqtai nazardan o‘qituvchi Ta’lim mazmunini integratsiyalashtirishi (mashg‘ulotlarda falsafa, etika, madaniyatshunoslik elementlarini qo‘shishi, tarixiy voqealarni axloqiy tahlil qilish (masalan: adolat, javobgarlik, inson huquqlari)), Faol o‘qitish metodlari (masalan: muammoli ta’lim, case-study (tarixiy vaziyatlarni tahlil qilish), munozara va debatlar) ni qo‘llashni mukammal egallashi lozim. Bu metodlar o‘qituvchining mustaqil fikrlash va axloqiy qaror qabul qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi. Eng asosiysi bo‘lajak o‘qituvchi refleksiya va o‘z-o‘zini baholash (pedagogik kundalik yuritish, amaliyotdan keyingi tahlil, “men qanday o‘qituvchiman?” savoliga javob izlashi) ni xolisona bilishi lozim²⁶.

Hattoki, mahalliy olimlar ham tadqiqotlarida bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy-madaniy munosabatlarini rivojlantirish masalasi muhim o‘rin egallashini alohida ta’kidlaydilar. Jumladan, buyuk ma’rifatparvar jadidchi Abdulla Avloniy ta’lim va tarbiyaning uzviyligini ta’kidlab, kasbiy faoliyatda madaniy va axloqiy mezonlarning ustuvor ahamiyatini asoslab bergan. Shuningdek, O‘zbekistonlik pedagog olimlar kompetensiyaviy va integrativ yondashuvlar asosida mutaxassis tayyorlash jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab kelmoqdalar. Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, integrativ yondashuv bo‘lajak mutaxassislarda kasbiy bilimlar bilan bir qatorda madaniy muloqot, kasbiy etika va ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Shu bois, mazkur yo‘nalishdagi ilmiy qarashlar tadqiqot mavzusining nazariy asosini tashkil etadi²⁷.

Oliy ta’lim tizimida bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonida ushbu talablarni hisobga olgan holda kasbiymadaniy munosabatlarni rivojlantirish muhim

²⁶ Azizxodjayeva N. “Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar”. – T.: «O‘qituvchi», 2008.

²⁷ E.Migranova, Sh.Pozilova “Kasbiy pedagogik faoliyatga kirish” O‘quv qo‘llanma. T.: «Aloqachi», 2017 y.

pedagogik vazifa sifatida namoyon bo‘lmoqda. Chunki kasbiy faoliyat jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy va kasbiy munosabatlarning samaradorligi mutaxassisning shaxsiy madaniyati, axloqiy qarashlari hamda muloqot kompetensiyasiga bevosita bog‘liqdir. Shu jihatdan, ta’lim jarayonida integrativ yondashuvni joriy etish bo‘lajak mutaxassislarda kasbiymadaniy munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirishning samarali pedagogik vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois bo‘lajak mutaxassislarda kasbiymadaniy munosabatlarni rivojlantirish masalasi pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonni samarali tashkil etishda integrativ yondashuv muhim ahamiyatga ega. Integrativ yondashuv ta’lim jarayonini yaxlit tizim sifatida tashkil etish, fanlararo bog‘liqlikni kuchaytirish hamda talabaning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu bois bo‘lajak mutaxassislarda kasbiy-ahloqiy munosabatlarni rivojlantirish masalasi pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonni samarali tashkil etishda integrativ yondashuv muhim ahamiyatga ega. Integrativ yondashuv ta’lim jarayonini yaxlit tizim sifatida tashkil etish, fanlararo bog‘liqlikni kuchaytirish hamda talabaning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi²⁸.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchining kasbiy-axloqiy pozitsiyasi ta’lim jarayonining samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. O‘qituvchi o‘z faoliyatida axloqiy qadriyatlarga amal qilgan holda yosh avlodni bilimli, ma’naviy yetuk va komil inson qilib tarbiyalashga xizmat qiladi. Integrativ yondashuv bu albatta, bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining kasbiy-axloqiy pozitsiyasini shakllantirishda eng samarali yo‘llardan biridir. U nafaqat bilim, balki qadriyat, tafakkur va shaxsiy fazilatlarni ham uyg‘un rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada jamiyatga yetuk, ongli va mas’uliyatli pedagoglar yetishib chiqadi. Bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining shaxsi rivojlanishining kasbiy, intellektual va axloqiy darajasiga nisbatan jamiyat talablarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini talabalarning ehtiyojlari, qiziqishlari va qobiliyatiga muvofiq tashkil etishni nazarda tutuvchi shaxsga yo‘naltirilgan texnologiyalar har bir shaxsning o‘ziga xosligini anglash, talabaning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish va o‘z-o‘zini rivojlantirishga yo‘naltirishga xizmat qiladi. Bo‘lajak mutaxassislarda kasbiy-madaniy munosabatlarni integrativ yondashuv asosida rivojlantirish yuqori samaradorlikgarovidir. Ushbu yondashuv ta’lim jarayonining yaxlitligini ta’minlab, talabalarda kasbiy bilimlar bilan bir qatorda madaniy, axloqiy va ijtimoiy

²⁸ Shodiyeva, N. (2021). “Kasbiy rivojlanishda integratsiyalangan yondashuv”.– T.: Ilm nuri,

kompetensiyalarni shakllantiradi. Natijada zamonaviy jamiyat va mehnat bozori talablariga mos, madaniyatli va mas’uliyatli muta xassislarni tayyorlash imkoniyati kengayadi. Mazkur jarayonni takomillashtirish uchun ta’lim mazmunini integratsiyalash, innovatsion metodlardan foydalanish hamda tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “1-oktyabr — O‘qituvchi va murabbiylar kuni” munosabati bilan soha vakillariga yo‘llagan tabrigi. 30.09.2025
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-iyun “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-3775-son qarori.
3. B.N.Saidova. “Bo‘lajak mutaxassislarda integrativ yondashuv asosida kasbiy-madaniy munosabatlarini rivojlantirish jarayonini takomillashtirish”, maqola. Maktabgacha va maktab ta’limi ilmiy jurnali, 12-son, 2025-yil. 2820-bet.
4. Samandarova, N. “Integrativ yondashuv– ta’limning yangi bosqichi”.– T.: 2023. Barkamol avlod, 172-6.
5. M.Axmedova, “Pedagogik kompetentlik”, O‘quv qo‘llanma. Toshkent 2018.
6. Abdurazzoqova, M. “Kasbiy tayyorgarlikda zamonaviy uslublar”.–T.: 2023. O‘qituvchi,
7. Ochilov M. “O‘qituvchining nutq madaniyati va pedagogik nazokat”. – T.: «O‘qituvchi», 2004.
8. Azizxodjayeva N. “Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar”. – T.: «O‘qituvchi», 2008.
9. E.Migranova, Sh.Pozilova “Kasbiy pedagogik faoliyatga kirish” O‘quv qo‘llanma. T.: «Aloqachi», 2017 y.
10. Muslimov N.A., Raximov Z.T., Xo‘jaev A.A., Yusupov B.E. “Ta’lim texnologiyalari”. O‘quv qo‘llanma. Toshkent “Voriz” nashriyoti – 2020. 192 b.
11. Qo‘ysinov O.A. «Kompetentli yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy pedagogik ijodkorligini rivojlantirish texnologiyalari» // T-2019, pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi.
12. Mamaraimova, G. “Modulli ta’lim va integratsiyalangan mashg‘ulotlar”.– T.: 2023 O‘zbekiston,
13. Kamolova, Sh. O‘qituvchi tayyorlashda fanlararo aloqalar.– T.: Ziyo, 2020.
14. Shodiyeva, N. “Kasbiy rivojlanishda integratsiyalangan yondashuv”.– T.: 2021. Ilm nuri,

**OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA BO’LAJAK O‘QITUVCHILARNING
KASBIY MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-
SHAROITLARI VA ULARNING BAG‘RIKENGLIK HAMDA
MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYALARINI
SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI**

Mamayoqubova Sh.O

SamDChTI o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada oliy ta’lim muassasalarida bo’lajak o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari va ularning bag’rikenglik hamda madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy asoslari tahlil qilinadi. Ta’kidlanishicha, bo’lajak o‘qituvchining kasbiy mahoratini oshirish va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish jarayonlari oliy ta’lim tizimining sifatini oshirish va ularni zamonaviy ijtimoiy sharoitlarga mos ravishda tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi. Maqolada bo’lajak o‘qituvchining pedagogik yondashuvlari, ta’lim dasturlari, malaka oshirish kurslari va metodik hamkorlikning ahamiyati ko‘rsatiladi. Shuningdek, madaniyatlararo sezgirlik, kommunikatsiya ko‘nikmalari va polikultural yondashuvlar bo’lajak o‘qituvchilarni turli madaniyatlar bilan ishlashga tayyorlaydi va ularga talabalar bilan samarali va hurmatga asoslangan aloqalarni o‘rnatishda yordam beradi.

Kalit so‘zlar: kasbiy mahorat, pedagogik shart-sharoitlar, bag’rikenglik, madaniyatlararo muloqot, kompetensiyalar, polikultural yondashuv, o‘qituvchilarni malaka oshirish, oliy ta’lim, ta’lim dasturlari.

Аннотация. В статье анализируются педагогические условия развития профессиональных навыков будущих преподавателей в высших учебных заведениях и теоретические основы формирования их толерантности и межкультурной коммуникативной компетенции. Подчеркивается, что процессы совершенствования профессиональных навыков будущих преподавателей и развития межкультурной коммуникации играют важную роль в повышении качества системы высшего образования и подготовке их к современным социальным условиям. В статье показана важность педагогических подходов, образовательных программ, курсов повышения квалификации и методического сотрудничества будущих преподавателей. Также межкультурная чувствительность, коммуникативные навыки и мультикультурные подходы готовят будущих преподавателей к работе с различными культурами и помогают им устанавливать эффективные и уважительные отношения со студентами.

Ключевые слова: профессиональное мастерство, педагогические условия, толерантность, межкультурная коммуникация, компетенции, поликультурный подход, повышение квалификации преподавателей, высшее образование, образовательные программы.

Abstract. The article analyzes the pedagogical conditions for the development of professional skills of future teachers in higher education institutions and the theoretical foundations for the formation of their tolerance and intercultural communication competencies. It is emphasized that the processes of improving the professional skills of future teachers and

developing intercultural communication play an important role in improving the quality of the higher education system and preparing them for modern social conditions. The article shows the importance of pedagogical approaches, educational programs, advanced training courses and methodological cooperation of future teachers. Also, intercultural sensitivity, communication skills and multicultural approaches prepare future teachers for working with different cultures and help them establish effective and respectful relationships with students.

Keywords: *professional skills, pedagogical conditions, tolerance, intercultural communication, competencies, multicultural approach, professional development of teachers, higher education, educational programs.*

Kirish. Oliy ta’lim tizimi dunyo miqyosida doimiy o‘zgarishlar va yangilanishlarni boshdan kechirmoqda. Ushbu o‘zgarishlar talabalar va o‘qituvchilarning o‘zaro munosabatlarini, ta’lim mazmuni va metodlarini yangilashni, shuningdek, global ijtimoiy, madaniy va texnologik jarayonlarga moslashishni talab qilmoqda. Bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy mahoratini rivojlantirish va doimiy ravishda malakasini oshirish jarayonlari, ayniqsa, ta’lim tizimining sifatini yaxshilashning muhim omillaridan biridir. Bu jarayonlar ta’limning samaradorligini ta’minlash, o‘quvchilarning malakalarini shakllantirish va ularga zamonaviy hayot sharoitlariga mos keladigan bilimlarni berish uchun zarur hisoblanadi. Xususan, globalizatsiya va polikulturalizm (ko‘p madaniyatlilik) jarayonlari dunyo miqyosida ta’lim muhitining ko‘p madaniyatli va ko‘p tilli bo‘lishiga olib kelmoqda. Bu holat bo‘lajak o‘qituvchidan yuqori darajadagi bag‘rikenglik, madaniyatlararo muloqot va samarali pedagogik yondashuvlarni talab qiladi. Bo‘lajak o‘qituvchi nafaqat an’anaviy bilimlarni olishi, balki kelajakda o‘quvchilarga ijtimoiy, madaniy va etnik xilma-xillikka hurmat ko‘rsatishni o‘rgatishi zarur. Shu sababli, bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy mahoratini rivojlantirish jarayonida bag‘rikenglik va madaniyatlararo muloqot kabi kompetensiyalarning o‘rni tobora ortib bormoqda.

Ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchi uchun zarur eng muhim qobiliyat bu aktyorlik mahoratidir. Bu mahorat o‘qituvchining barcha ijodiy shaxsni ko‘rsatib beruvchi fazilatlar majmuasining borligini fodalaydi.

Bulardan biri kasb hunar bo‘lib u ilm-fan, mutaxassislik, kasbiy maktabning didaktikasi, pedagogik psixologiya, o‘qitish metodikasi, muammoni ko‘rish qobiliyati va u bilan haqiqiy materialni bog‘lash kabilarda o‘z ifodasini topadi.

Ikkinchisi pedagogik maqsadlarni belgilash va o‘quv-tarbiya faoliyatining vazifalarini belgilash, talabalarning o‘z faniga qiziqishini rivojlantirish, yuqori yakuniy natijalar bilan ta’lim olib borish, ta’lim ishlarini samarali amalga oshirish; yosh psixologiyasini, aloqa usullarini va kommunikativ xususiyatlarini bilishdan iboratdir.

Uchinchisi axloqiy jihati bo‘lib halollik, odob, oddiylik va kamtarlik, yaxshi niyat, o‘zingiz va boshqalar uchun yuqori talab, o‘z kuchiga ishonish, erkinlik, tanqidiylik va o‘zini tanqid qilish, mehnatsevarlik, uyg‘unlik, sabr-toqat, aniqlik, har bir kishi bilan munosabatlarda adolat, mas’uliyat hissi rivojlanganligi bilan belgilanadi. Eng so‘nggisi esa motivatsion qobiliyat bo‘lib ishonch, ijtimoiy faoliyat, burch tuyg‘usini bildiradi.

Pedagogning shaxsiy va axloqiy fazilatlari bir-biri bilan chambarchas bog‘langan va uning professional fazilatlarini to‘ldiradi. O‘qituvchi faqat bilim va ma’lumot uzatuvchisi yoki vositachisi sifatida xizmat qilishi kerak emas, balki pedagog, psixolog va psixoterapevt bo‘lishi lozim; bu o‘qituvchilik faoliyatning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan bog‘liq. O‘qituvchi raqobatbardosh o‘rta bo‘g‘in mutaxassisini tayyorlashda zamonaviy talablarga javob beradigan bir butun obyekt hisoblanadi.

Pedagog o‘quvchilar bilan muomala qilishda to‘g‘ri uslub va ohangni tanlash, ularning e’tiborini boshqarish, faolligini oshirish, boshqaruv qobiliyatlari hamda o‘quvchilarning harakatlariga bo‘lgan munosabatini namoyish etish qobiliyati va boshqalarni o‘z ichiga oladi. Pedagogik texnikaning qobiliyatlari va ko‘nikmalariga qo‘shimcha ravishda, ularning tanasini boshqarish, pedagogik harakatlar jarayonida mushaklarning kuchlanishini bartaraf etish; ularning aqliy holatini boshqarish; quvonch, g‘azab va boshqa his-tuyg‘ularini “buyurtma qilish”ga chaqirish; turli his-tuyg‘ularni ifodalash uchun intonatsiya uslubiga ega bo‘lish (so‘rovlar, talablar, savollar, suhbat mavzusini saqlab qolish, muloqot jarayonida tashabbusni boshqarish; ijobiy va salbiy talablarni ifodalash uchun mimik va pantomimik vositalardan foydalanish; suhbatdoshning joylashuvi; axborotni majoziy uzatish; kelgusi muloqot oldidan ijodiy farovonlikni safarbar qilish va boshqalar).

Pedagogik mahoratning rivojlanishi, uning o‘sishi o‘qituvchi shaxsining xususiyatlariga bog‘liq bo‘lib, o‘qituvchining muammolarini hal qilish jarayonida ilk bilimlarni oddiy qo‘llashdan ularni faol amalga oshirishi bilan ifodalanadi va o‘z fanini o‘qitishning o‘ziga xos tomonlarini, holatlarini, tajribasi va talabalarning fazilatlarini chuqur o‘rganish hamda odatda pedagogik ijodkorlik, mustaqillik, o‘ziga xoslik, o‘z qobiliyatlari va talabalarning qobiliyatlaridan eng maqbul foydalanishga olib keladi.

Oliy ta’lim tizimida bo‘lajak o‘qituvchilarni malaka oshirishning samarali usullari, ularning pedagogik yondashuvlari va malakalarini doimiy ravishda oshirishga qaratilgan metodikalar talab etiladi. Bunday usullar, o‘z navbatida, talabalarni faqat fan va texnologiya sohasida emas, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham rivojlantirishi kerak. Bu o‘zgarishlar o‘qituvchining bag‘rikenglik va madaniyatlararo muloqot kabi yuqori darajadagi kompetensiyalarni shakllantirishga

qaratilgan pedagogik shart-sharoitlarni yaratishni talab qiladi. Shunday qilib, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirish va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirish nafaqat bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy o‘sishiga, balki ta’lim tizimining umumiy sifatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Oliy ta’lim muassasalarida bunday kompetensiyalarni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish, ta’lim jarayonining zamonaviy talablarga mosligini ta’minlaydi va bo‘lajak o‘qituvchilarni global ta’lim va ijtimoiy muhitga tayyorlaydi.

Oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy mahoratini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari bir nechta omillarga asoslanadi:

Ta’lim dasturlarining takomillashuvi: Zamonaviy ta’lim dasturlari bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik va kasbiy bilimlarini yangilab borish imkoniyatlarini yaratadi. Shuningdek, ta’lim dasturlari bo‘lajak o‘qituvchilarni pedagogik innovatsiyalar bilan tanishtirib, ularni zamonaviy texnologiyalarni o‘qitish jarayoniga joriy etishga undaydi.

Kasbiy rivojlanish uchun treninglar va seminarlar: Bo‘lajak o‘qituvchilarni malaka oshirish uchun maxsus treninglar va seminarlar tashkil etilishi lozim. Bu jarayon, ayniqsa, yangi pedagogik texnologiyalarni va metodlarni o‘zlashtirishga yordam beradi.

Pedagogik kommunikatsiya va hamkorlik: Bo‘lajak o‘qituvchilar o‘rtasida samarali kommunikatsiya va hamkorlikni rivojlantirish, o‘zaro tajriba almashish va bir-birini qo‘llab-quvvatlash o‘qituvchining kasbiy mahoratini oshirishga xizmat qiladi.

Bag‘rikenglik va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirish juda muhim hisoblanadi. Oliy ta’lim tizimida bag‘rikenglik va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalari bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy rivojlanishining muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Bu kompetensiyalarni shakllantirish jarayonining asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

Madaniyatlararo sezgirlikni rivojlantirish: O‘qituvchi, talabalarning turli madaniyatlarga bo‘lgan hurmatini shakllantirish orqali o‘quvchilarga madaniy sezgirlikni o‘rgatadi. Bu, o‘z navbatida, talabalarning o‘zaro hurmat va tushunishni oshiradi.

Kommunikatsiya ko‘nikmalarini o‘rgatish: Bo‘lajak o‘qituvchilar madaniyatlararo muloqotda samarali bo‘lish uchun kommunikatsiya ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodlarni o‘rganishlari kerak. Bu, o‘z navbatida, o‘qituvchi va talabalar o‘rtasida muloqotning samaradorligini oshiradi.

Polikultural (ko‘p madaniyatli) yondashuvni qo‘llash: O‘qituvchi o‘quvchilarga bir-birining madaniy va etnik xususiyatlarini qabul qilishni o‘rgatishi kerak. Bu, o‘zaro tenglik va bag‘rikenglikni shakllantirishga xizmat qiladi.

Bo'lajak o'qituvchining bag'rikenglik va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirish uchun ta'lim tizimida bir qator yondashuvlar qo'llanilishi kerak:

Integratsiya yondashuvi: Madaniyatlararo muloqotga bag'rikenglikni integratsiya qilish, bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy rivojlantirishga yordam beradi. Ta'lim dasturlarida madaniyatlararo aloqalarni o'rgatish va o'quvchilarni ijtimoiy va madaniy mas'uliyatga tayyorlash maqsadga muvofiqdir.

Amaliy mashg'ulotlar: Bo'lajak o'qituvchilarga madaniyatlararo muloqotni amaliy mashg'ulotlar orqali o'rgatish, ularni real hayotdagi vaziyatlarda samarali muloqot qilishga tayyorlaydi. Bu usul, o'quvchilarning madaniyatlararo aloqalarni to'g'ri amalga oshirish ko'nikmalarini oshiradi.

Mentorlik tizimi: Bo'lajak o'qituvchilarga mentorlik qilish, ularning madaniyatlararo muloqot va bag'rikenglik bo'yicha ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Mentorlar bo'lajak o'qituvchilarni turli madaniyatlar bilan ishlashda qo'llab-quvvatlaydilar.

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik shart-sharoitlar va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirish

Pedagogik shart-sharoitlar	Bag'rikenglik va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirish	Ta'sir ko'rsatadigan omillar
Ta'lim dasturlarining yangilanishi	Madaniyatlararo sezgirlikni rivojlantirish	Ta'lim kontenti va metodologiyasi
Kasbiy rivojlanish uchun treninglar	Kommunikatsiya ko'nikmalarini o'rgatish	O'qituvchilar va talabalarning o'zaro aloqalari
Pedagogik hamkorlik va kommunikatsiya	Polikultural yondashuvni qo'llash	Madaniyatlararo tajriba almashish

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirish va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirish, nafaqat ularning o'zlari uchun, balki ta'lim tizimining umumiy sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida bunday kompetensiyalarning rivojlanishi, bo'lajak o'qituvchilarni global va ko'p madaniyatli dunyoga moslashtiradi va ularning o'quvchilar bilan samarali, hurmatga asoslangan aloqalarini ta'minlaydi.

Xulosa. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy asoslari ta'lim tizimining sifatini oshirishga, o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi ijtimoiy va madaniy integratsiyani kuchaytirishga yordam beradi. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy

mahorati nafaqat uning mutaxassislikka oid bilim va ko‘nikmalarini, balki jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy jarayonlarga moslashuvchanligini ham o‘z ichiga oladi. Shuning uchun, zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida globalizatsiya va polikulturalizm kabi jarayonlarni inobatga olish zarur. Madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarining shakllanishi o‘qituvchilarni nafaqat har bir talabaning madaniy xususiyatlarini inobatga olishga, balki turli madaniy kontekstlarda samarali ishlashga tayyorlaydi. Bu jarayon ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘zaro hurmatga asoslangan, tenglikni ta’minlovchi va ijtimoiy-siyosiy vaziyatlarga moslashgan ta’lim metodologiyalarini qo‘llashga undaydi. Shuningdek, madaniyatlararo muloqot o‘qituvchilarga o‘quvchilarning madaniy xilma-xilligini qabul qilish, farqli fikrlarni hurmat qilish va jamiyatda ijtimoiy integratsiyani ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish uchun maxsus metodikalar, treninglar va ta’lim dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish zarur. Bu metodikalar bo‘lajak o‘qituvchilarga madaniyatlararo sezgirlikni rivojlantirish, kommunikatsiya ko‘nikmalarini mustahkamlash, hamda polikultural yondashuvlarni qo‘llashda yordam beradi. Kasbiy rivojlanish jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilar nafaqat o‘z kasbiy sohalarida yangiliklarni o‘zlashtirishlari, balki turli madaniyatlar bilan ishlashda kerakli kompetensiyalarni egallashlari lozim.

Shunday qilib, pedagogik yondashuvlar orqali oliy ta’lim tizimi milliy va global darajada sifatli ta’limni ta’minlaydi. Ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish orqali nafaqat bo‘lajak o‘qituvchilarning malakasi oshadi, balki jamiyatda bag‘rikenglik va ijtimoiy barqarorlikka erishiladi. Bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy va madaniy jihatdan tayyorlash, ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u ta’limning sifatini oshirishga va talabalarga zamonaviy ijtimoiy va madaniy talablarga javob bera oladigan bilimlarni berishga imkon yaratadi. Bu esa, o‘z navbatida, kelajakda jahon bo‘ylab integratsiya jarayonlarida o‘zining ijtimoiy mas’uliyatini anglagan, global va lokal madaniyatlarni uyg‘unlashtirgan avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. Begmatova D. M. Theoretical foundations of the process of developing cultural immunity in students based on an individual approach Academic Integrity and Lifelong Learning (France), 2023 (<https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=6905899799631433463&btnI=1&hl=ru>)
2. Begmatova D.M. The process of preparing future teachers for the formation of cultural immunity in students based on the analysis of foreign experiences - Science and innovation, 2024

(<https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=11443467316326093755&btnI=1&hl=ru>)

3. Давлетшина Р.М., Маджуга А.Г. Эмоциональная культура как фактор активизации здоровьесозидающего потенциала личности // Almamater. 2012. №. 7. С. 85-92.

4. Mamayoqubova SH.O. Zamonaviy dars jarayonida o‘qituvchining kasbiy mahoratini oshirish. Илимий-методикалык журнал. 2023. 124-129 b. 3-son. ISSN 2181-7138

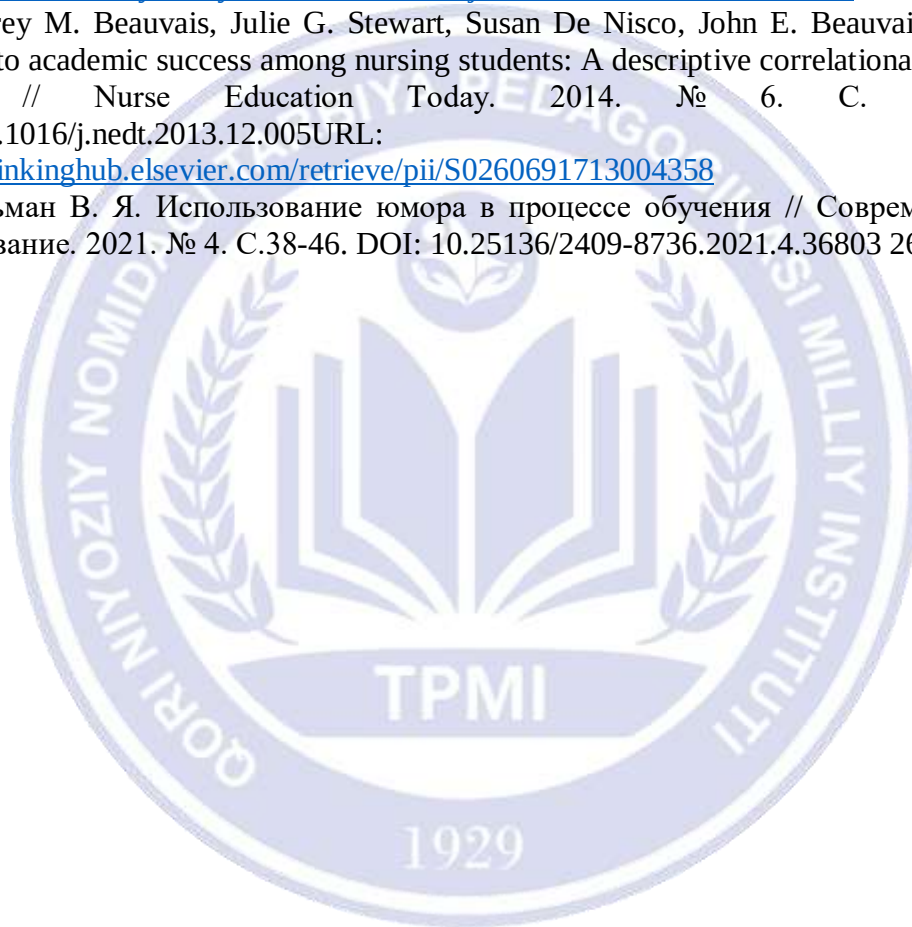
4. Adrian Furnham, Joanna Moutafi, Tomas Chamorro-Premuzic Personality and Intelligence: Gender, the Big Five, Self-Estimated and Psychometric Intelligence // International Journal of Selection and Assessment. 2005. № 1. С. 11-24. DOI:10.1111/j.0965-075x.2005.00296.x URL:

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.0965-075X.2005.00296.x> 19.

5. Audrey M. Beauvais, Julie G. Stewart, Susan De Nisco, John E. Beauvais Factors related to academic success among nursing students: A descriptive correlational research study // Nurse Education Today. 2014. № 6. С. 918-923. DOI:10.1016/j.nedt.2013.12.005 URL:

<https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0260691713004358>

6. Гельман В. Я. Использование юмора в процессе обучения // Современное образование. 2021. № 4. С.38-46. DOI: 10.25136/2409-8736.2021.4.36803 26.

PEDAGOGICAL FEATURES OF DEVELOPING STUDENTS’ COMMUNICATIVE SKILLS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Aliyeva Chinora Toyirovna

Masters’ student, Webster University

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tili darslarida o‘quvchilarning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik xususiyatlari tahlil qilinadi. Interaktiv metodlar orqali o‘quvchilarning nutqiy faolligi, muloqot madaniyati, o‘zaro hurmat, hamkorlik va faol ishtirok ko‘nikmalarini shakllantirishning amaliy jihatlari yoritiladi.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические особенности развития коммуникативных навыков учащихся на уроках английского языка. Особое внимание уделяется интерактивным методам, которые способствуют развитию речи, повышению активности, формированию культуры общения, сотрудничества и взаимного уважения в учебном процессе.

Abstract. This article explores pedagogical methods that help improve students’ communicative skills during English language lessons. The research focuses on real classroom strategies such as role-play activities, pair work and discussion activities. In this article, how interactive teaching methods develop students’ confidence, participation and ability to express opinions in English as well as fostering respectful interaction and communication culture.

Kalit so‘zlar: Ingliz tilini o‘qitish, og‘zaki nutq ko‘nikmalari, kommunikativ kompetensiya, o‘quv jarayoni, o‘quvchi ishtiroki, kommunikativ faoliyatlar, interaktiv ta’lim, sinfdagi o‘zaro muloqot.

Ключевые слова: Обучение английскому языку, навыки устной речи, коммуникативная компетенция, учебный процесс, участие учащихся, коммуникативные виды деятельности, интерактивное обучение, взаимодействие в классе.

Keywords: English language teaching, speaking skills, communicative competence, learning process, student participation, communicative activities, interactive teaching, classroom interaction.

1.INTRODUCTION. In recent decades, developing communicative competence has become important goal in foreign language education. In every aspect of our lives, English is widely used such as in science, education, international communication and professional activities. Therefore, learners are expected not only to understand grammar but also to communicate effectively in real situations. At the same time, English classes also contribute to students’ personal development. During communication activities students work together, listen to each other and respond to different ideas. For this reason, they develop communication culture and social responsibility. The main goal of this article is to examine how specific classroom practices can support the development of students’ communicative skills and show how these practices also contribute to students’ social interaction in learning process.

2.ANALYSIS OF LITERATURE ON THE TOPIC. The idea of communicative competence has been discussed by many researchers in language learning. According to **Brown**, communicative competence is the ability to use language appropriately depending on the situation, not only knowing grammar rules.

Richard and Rodgers explain that communicative language teaching is based on interaction between students. They also argue that language should be learned during communication, where students express ideas, ask questions, and respond to each other. This method changes the focus from teacher- centered instruction to student- centered approach.

Harmer also suggests that learners may learn more effectively when they are engaged in speaking activities. He explains the importance of pair work and group work. By integrating such activities teacher can create more opportunity for learners to practice language in a supportive environment. In this context, interaction becomes a key factor in language development.

Larsen-Freeman and Anderson note that language teaching is a dynamic process process where form, meaning and use are interconnected. They suggest that students understand grammar more effectively when it is presented through meaningful communication rather than isolated exercises.

Ellis approaches language learning from the perspective of acquisition. He explains that interaction creates opportunities for learners to identify gaps in their knowledge and gradually improve their language through use, especially in communicative activities.

Nation focuses on vocabulary development. He explains that students remember new words better when they use them repeatedly in speaking activities, rather than learning them through lists without context.

In context of Uzbek language education, Jalolov also points out that learners achieve better results when lessons include regular speaking tasks rather than only grammar exercises. He emphasizes that students should be given chances to express their ideas during classes. Similarly, Hoshimov and Yakubov suggest that interactive teaching methods, such as pair work and group discussions help students become more confident and fluent during learning process.

These studies show that communicative competence improves most successfully when learners are given opportunities to use language in real situations. Therefore, classroom activities should create conditions where learners can easily interact, express ideas, and respond to others in meaningful ways.

3.MATERIALS AND METHODS. The observations described in this study were conducted during regular English lessons in secondary school lessons. The focus was on how students reacted to different types of speaking tasks.

Several techniques were used during lessons. One of the most effective was role-play, Students did simple activities such as asking for directions or ordering food. At first, many students relied on short phrases, but after a few attempts, they began to make longer responses.

Pair discussions also used in every lesson. For example, students were asked to talk about their daily routines or favorite activities. In pairs, even quieter students started to speak because the situation felt less stressful than speaking in front of the whole class.

Group activities were also implemented. In one activity, learners worked in small groups to decide how to solve a simple problem. During these activities, it was clear that students tried to explain their ideas using basic English, even if their sentences were not always grammatically correct.

During the observation, the attention was given to how often students tried to speak, how actively they participated in pair and group tasks, and how they responded to their classmates during communication activities.

4.RESULTS. At the beginning of the observed lessons, only a small number of people were actively participating. Most students stayed silent, especially when they were unsure about their answers.

After several lessons that includes interactive activities, the situation changed noticeably. More students started answering questions, and pair discussions became more active. Some students who had avoided speaking began to ask simple questions and respond to their classmates.

Role-play activities showed strong results. When students were given clear roles, they focused more on completing the task than on worrying about mistakes. This helped them speak more freely.

Another important observation was related to classroom interaction. Learners began to listen to each other more carefully, waited for their turn to speak, and reacted to their classmates' ideas. This showed not only improvement in language use but also development of communication behavior.

5.DISCUSSION . The observations suggest that students become more active when they are in real situations that require communication rather than passive listening. Pair and group work reduce pressure and allow students to experiment with language.

It was so clear that students did not perfect grammar to speak. Even with limited vocabulary, they could express basic ideas when the task required interaction.

In addition, communicative tasks created a more supportive classroom environment. Students were less afraid of making mistakes because everyone was involved in the same activity. Over time, this helped build confidence.

These activities also help improve simple but important social skills. Students learned to listen, respond, and cooperate during activities. This shows that language lessons can support not only communication skills but also positive interaction between students

6. CONCLUSION. The development of communicative skills requires more than traditional grammar-based teaching. Students need regular chances to speak, interact and use language in real situations.

The classroom observations described in this study show that activities such as role-play, group task and pair discussions can increase students’ participation and confidence. At the same time, these activities support the development of communication culture, including cooperation, respect, and the ability to interact with others. For this reason, English lessons should include more opportunities for active communication and student interaction.

References

1. Brown H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. – 6th ed. – New York: Pearson Education, 2015.
2. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
3. Harmer J. *How to Teach English*. – Harlow: Pearson Longman, 2007.
4. Larsen-Freeman D., Anderson M. *Techniques and Principles in Language Teaching*. – 3rd ed. – Oxford: Oxford University Press, 2020.
5. Ellis R. *Understanding Second Language Acquisition*. – 2nd ed. – Oxford: Oxford University Press, 2019.
6. Nation I. S. P. *Learning Vocabulary in Another Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001 (reprint 2017).
7. Jalolov J. J. *Chet tilini o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
8. Hoshimov O‘., Yakubov I. *Ingliz tilini o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

RAQAMLI IJTIMOIYLASHUV SHAROITIDA O‘SMIRLAR AGRESSIV XULQINING SHAKLANISHI

Samiyeva Shirin Abdumalik qiz

TPMI tayanch doktaranti

Annotatsiya. *Mazkur maqolada raqamli ijtimoiylashuv sharoitida o‘smirlarning agressiv xulqining shakllanishi masalasi tadqiq qilinadi. Tadqiqotda virtual muhit, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn o‘yinlar o‘smirlarning xulq-atvoriga ko‘rsatadigan ta’siri o‘rganilgan. Shuningdek, agressiv xulqning namoyon bo‘lishi va hududiy farqlar (shahar va qishloq) hamda yosh, jins kabi demografik omillar tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, raqamli ijtimoiylashuvning intensivligi va tarkibi o‘smirlarning agressiv xulq darajasini sezilarli darajada belgilaydi. Shu bilan birga, o‘smirlar xulqini tartibga solishda pedagogik yondashuvlar, ota-ona va o‘qituvchilarning ijtimoiy-pedagogik mediatorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot o‘smirlar orasida agressiv xulqni oldini olish va sog‘lom raqamli ijtimoiylashuvni rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *Raqamli ijtimoiylashuv, o‘smirlik davri, agressiv xulq, milliy tarbiya, ijtimoiy-pedagogik mediatorlar, virtual kommunikatsiya, tarbiyaviy texnologiyalar.*

Abstract. *article examines the issue of the formation of aggressive behavior among adolescents in the context of digital socialization. The study analyzes the influence of the virtual environment, social media, and online games on adolescents’ behavior. In addition, the manifestation of aggressive behavior and demographic factors such as territorial differences (urban and rural areas), age, and gender were also analyzed. The results of the study indicate that the intensity and structure of digital socialization significantly determine the level of aggressive behavior among adolescents. At the same time, pedagogical approaches as well as the socio-pedagogical mediation of parents and teachers play an important role in regulating adolescents’ behavior.*

Keywords: *Digital socialization, adolescents, aggressive behavior, national education, socio-pedagogical mediators, virtual environment, educational technologies.*

Аннотация. *В данной статье рассматривается проблема формирования агрессивного поведения подростков в условиях цифровой социализации. В исследовании изучено влияние виртуальной среды, социальных сетей и онлайн-игр на поведение подростков. Также проанализированы проявления агрессивного поведения и демографические факторы, такие как территориальные различия (город и село), возраст и пол. Результаты исследования показали, что интенсивность и содержание цифровой социализации в значительной степени определяют уровень агрессивного поведения подростков. В то же время важную роль в регулировании поведения подростков играют педагогические подходы, а также социально-педагогическая медиаторская роль родителей и учителей.*

***Ключевые слова:** Цифровая социализация, подростки, агрессивное поведение, национальное воспитание, социально-педагогические медиаторы, виртуальная среда, воспитательные технологии.*

Kirish. Raqamli ijtimoiylashuv zamonaviy axborot jamiyatida shaxsning ijtimoiy tajriba orttirishi va jamiyat bilan o‘zaro munosabatga kirishishining muhim shakli hisoblanadi. Internet tarmoqlari, ijtimoiy media va boshqa elektron kommunikatsiya vositalari orqali yoshlar jamiyatdagi qadriyatlar, me’yorlar hamda xulq-atvor namunalarini o‘zlashtirib, turli virtual hamjamiyatlar bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Biroq internet makonining ochiqligi va nazoratning yetarli emasligi zo‘ravonlikni targ‘ib qiluvchi kontent, agressiv kommunikatsiya, kiberbulling hamda yolg‘on axborotlarning tarqalishiga sabab bo‘lishi mumkin. Ayniqsa, o‘smirlik davrida virtual muhit ta’siri shaxs xulq-atvorining shakllanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois raqamli ijtimoiylashuv jarayonini ilmiy jihatdan o‘rganish, uning yoshlar xulq-atvoriga ta’sir etuvchi omillarini aniqlash hamda oila va ta’lim muassasalarining mediatorlik rolini kuchaytirish muhim hisoblanadi. Yoshlarni zararli axborotlardan himoya qilish maqsadida mamlakatimizda “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonun hamda axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashishga qaratilgan normativ hujjatlar qabul qilingan.

Raqamli ijtimoiylashuv — bu shaxsning internet, ijtimoiy tarmoqlar, onlayn platformalar va boshqa raqamli texnologiyalar orqali jamiyatdagi qadriyatlar, me’yorlar, muloqot usullari hamda xulq-atvor namunalarini o‘zlashtirish jarayonidir. Boshqacha aytganda, raqamli ijtimoiylashuv — insonning virtual muhit orqali jamiyat bilan muloqot qilish, tajriba orttirish va ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish jarayoni hisoblanadi. Raqamli ijtimoiylashuvning asosiy xususiyatlari

- 1.Virtual muloqot – ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va forumlar orqali odamlar bilan aloqa qilish.
- 2.Axborot almashish – internet orqali bilim, fikr va tajribalarni o‘rganish.
- 3.Ijtimoiy rollarni shakllantirish – shaxsning onlayn muhitda o‘zini namoyon qilishi va identifikatsiyasi.
4. Global muhit – turli mamlakat va madaniyat vakillari bilan muloqot qilish imkoniyati.

O‘smirlik davri psixologik jihatdan murakkab rivojlanish bosqichi hisoblanadi. Ushbu davrda shaxsning emotsional barqarorligi, ijtimoiy o‘zini anglash jarayoni hamda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati shakllanadi. Mazkur jarayonda turli ijtimoiy omillar o‘smir xulqining rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatadi. Agressiv xulqning shakllanishiga quyidagi omillar ta’sir ko‘rsatishi mumkin:

1. virtual muhitdagi agressiv kontentlar;
2. kiberbulling va salbiy kommunikatsiya;

3. ijtimoiy nazoratning yetarli darajada bo‘lmasligi;
4. oila va ta’lim muhitidagi tarbiyaviy muammolar.

Mazkur omillar o‘smirlarning emotsional holatiga ta’sir qilib, konfliktli vaziyatlarda tajovuzkor xatti-harakatlarning namoyon bo‘lishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli agressiv xulqning oldini olishda kompleks pedagogik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi.

Metodlar va natijalar: Mazkur tadqiqotda o‘smirlar orasida agressiv xulq darajasini aniqlash maqsadida Bass-Darkin va Kulakov metodikasidan foydalanildi. Ushbu so‘rovnoma shaxsda namoyon bo‘ladigan agressivlik va dushmanlik ko‘rsatkichlarini aniqlashga qaratilgan psixologik diagnostik metod hisoblanadi.

Tadqiqot Namangan viloyatining ikki ta’lim muassasasida o‘tkazildi:

Chust tumani 13-maktab

Namangan shahar 18-maktab

Tadqiqotda jami **130 nafar o‘smir** ishtirok etdi. Ulardan **62 nafari Chust tumani 13-maktab o‘quvchilari**, **68 nafari esa Namangan shahar 18-maktab o‘quvchilari** hisoblanadi. Chust tumani 13-maktabda o‘tkazilgan tadqiqotda **32 nafar qiz va 30 nafar o‘g‘il** bola qatnashdi. Namangan shahar 18-maktabda esa **26 nafar qiz va 42 nafar o‘g‘il** bola respondent sifatida jalb qilindi. Respondentlar o‘smirlik davriga mansub bo‘lib, ularning ijtimoiy-psixologik rivojlanish xususiyatlari tadqiqotning asosiy obyektni tashkil etdi.

**Bass Darkini “tajovuzkorlikni aniqlash” so‘rovnomasiga berilgan aniq
hisobiy ko‘rsatkichlar**

3-jadval.

№	Viloyat , tuman	Maktab	Metod	Qizlar		O‘g‘il bolalar		Jami:
				Dushm anlik	Tajovuz	Dushmanl ik	Tajovuz	
1	Namangan viloyati, Namangan Tuman	18- maktab	Bass Darkin So‘rov- nomasi	8(73%)	11(48%)	9(39%)	23(55%)	34(50%) Nafar

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”**

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

2	Namangan viloyat, Chust tuman, Varzik QFY	13-maktab	Bass Darkin So'rov-nomasi	6(60%)	10(31%)	5(36%)	14(46%)	24(38%) Nafar

So'rovnoma anonim tarzda o'tkazildi va respondentlarga savollarga samimiy javob berish tavsiya qilindi. Olingan natijalar metodika kalitlari asosida baholanib, agressivlik darajasini aniqlash uchun statistik tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari o'smirlar orasida agressiv xulqning ma'lum darajada uchrashini ko'rsatdi. So'rovnoma natijalari tahliliga ko'ra, **Namangan shahar 18-maktab** o'quvchilari orasida agressiv xulq ko'rsatkichlari nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi. Xususan, **Namangan shahar 18-maktabda** o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, **68 nafar respondentning 34 nafari** agressiv xulq ko'rsatkichlari bo'yicha yuqori natija qayd etgan. Bu esa umumiy respondentlarning **50 foizini** tashkil etadi. Ushbu natija o'smirlarning muayyan qismida tajovuzkor xatti-harakatlarga moyillik mavjudligini ko'rsatadi. **Chust tumani 13-maktab** o'quvchilari orasida esa agressiv xulq ko'rsatkichlari nisbatan pastroq darajada kuzatildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, **62 nafar respondentdan 24 nafari** agressiv xulq ko'rsatkichlariga ega bo'lib, bu umumiy respondentlarning **38 foizini** tashkil etdi. Biz agressiv xulq -atvorning shakllanishini oldini olish va shakllangan agressiv xulqni to'g'ilash maqsadida korreksion va profilaktika ishlarini olib boramiz. Ushbu korreksion dastur jadvalda o'z aksini topgan.

Mashqlar turi	Mashq nomi	Maqsad	Amalga oshirish shakli	Kutilyotgan natija
Qiziqtiruvchi	“Internetdagi men”	O'smirni o'zining internetdagi xulq-atvori haqida	Guruhli muhokama (3-5kishilik guruh)	Internetdagi faollikni anglash va tanqidiy

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”**

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

		o‘ylashga undash		qarashni rivojlantirish
	“Qahramon tanla”	Agressiv va ijobiy obrazlar o‘rtasidagi faqrni ko‘rsatish	Slaydlar orqali tanlovli o‘yin	Internetdagi rol modellarini tanlashda ehtiyotkorlik
	“Kimga ishonish mumkin”	Internetdagi shaxslar va kontentlarga nisbatan tanqidiy fikrni shakllantirish	Testlar va savol-javob	Onlayn axborotni baholash ko‘nikmasi
Rivojlantiruvchi	“Hissiyotlar kartasi”	O‘z hissiyotlarini anglash va ifoda etish	Rangli kartochkalar bilan ishlash	O‘zini anglash va boshqarish malakasini oshirish
	“Bahslashmay, tushuntir”	Konfliktga agressiyasiz yechim	Juftlikda rolli o‘yin	Tinimsiz bahs emas tinch muloqot
	“Aqilli ekran”	Internetdan foydali narsalarda foydalanish	Kichik guruhlar bilan prezentatsiya	Ijobiy kontentga qiziqish uyg‘otish

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”**

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

Shakllantiruvchi	“Men boshqacha yo‘l tutdim”	O‘tmishdagi agressiv voqeani qayta tahlil qilish	Voqeani yozma tahlil qilish	Xulq-atvorni ijobiy tomonga o‘zgartirish tajribasi
	“Jasoratli tanlov”	Zo‘ravonlik kontentga qarshi turish ko‘nikmasini shakllantirish	Scenariy asosida qaror qabul qilish	Agressiv kontentga rad javobini berishni o‘rganish
	“salbiy ijobiyga aylantirish”	Salbiy his-tuyg‘ularni konstruktiv yo‘nalishga burish	Emotsional IQ mashqlari	Agressiyaning tinch yo‘l bilan ifodalash

Bu jadval asosida maktab psixologi yoki sinf rahbari, har bir mashg‘ulotni 40-60 daqiqa guruhli o‘tkaziladi. Har bir metodni o‘tkazishda fikr almashinuviga vaqt berish, mashqlarni vizual materiallar, stikerlar, yoki interaktiv texnologiyalar bilan boyitish, o‘smirlarning yosh xususiyatlarini inobatga olish kerak. Profilaktik mashg‘ulotlar o‘tkazilgandan so‘ng tadqiqot ishtirokchilari o‘rtasida so‘rovnoma qayta tashkil etilib, olingan natijalar tahlil qilindi.

**Bass Darkini “tajovuzkorlikni aniqlash” so‘rovnomasiga berilgan umumiy
aniq hisobiy ko‘rsatkichlari (tajriba boshida) 5- jadval**

	Guruhlar soni	Maktab	O‘smirlar soni	Qizlar soni	O‘g‘il bolalar soni
1	Tajriba-sinov guruh	Namangan shahar 18-maktab 7-8-sinf	68	11(43%)	23(55%)

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”**

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

2	Nazorat guruh	Chust tuman 13-matab 7-8-sinf	62	10(31%)	14(46%)

**Bass Darkining “Tajovuzkorlikni aniqlash“ so‘rovnomasini tajriba-sinov
ishlarining yakunida statistik ko‘rsatkichlar taqqoslandi.**

6- jadval

№	Guruhlar soni	Maktab	O‘smirlar soni	Qizlar soni		O‘g‘il bolalar soni	
1	Tajriba-sinov guruh	Namangan shahar 18-maktab 7-8-sinf	68	Tj. bosh	Tj yakun	Tj bosh	Tj yakun
				11(43%)	6(23%)	23(55%)	11(26%)
2	Nazorat guruh	Chust tuman 13-matab 7-8-sinf	62	10(31%)	3(9%)	14(46%)	6(20%)

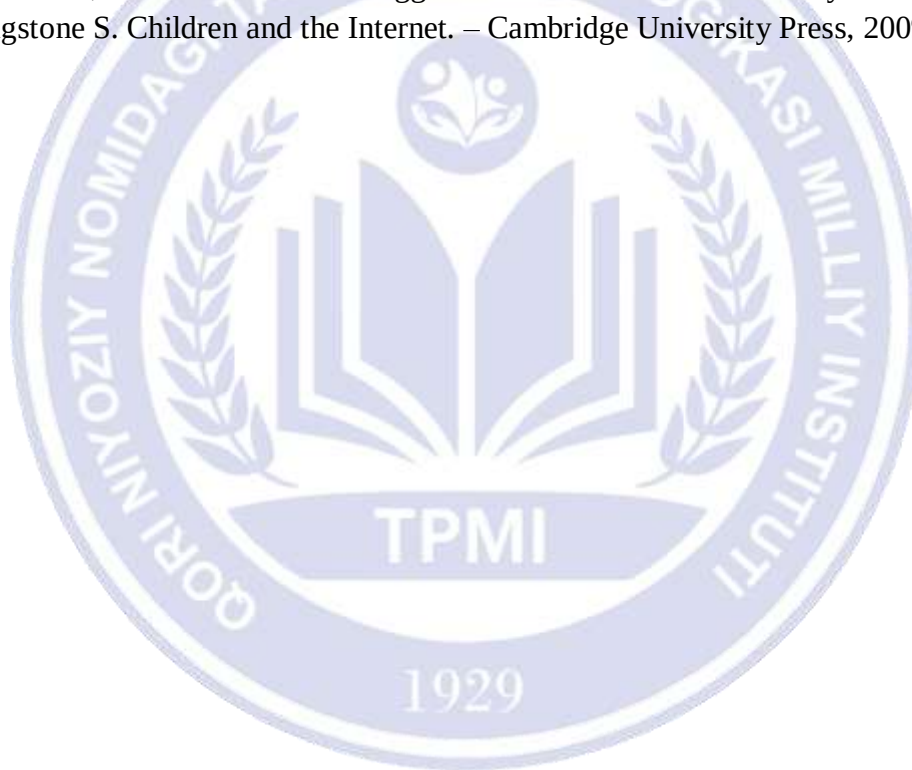
Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlar orasida agressiv xulqning shakllanishiga turli ijtimoiy omillar ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Jumladan, raqamli muhitdagi kommunikatsiya, ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot, tengdoshlar ta’siri hamda oilaviy muhit o‘smirlarning emotsional holati va xulq-atvoriga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, agressiv xulqning oldini olishda o‘smirlarning ijtimoiy muhitini sog‘lomlashtirish, media savodxonligini rivojlantirish hamda milliy tarbiya g‘oyalariga asoslangan tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, raqamli ijtimoiylashuv o‘smirlar rivojida muhim omil bo‘lib, ularning xulq-atvori shakllanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, shahar hududlarida internet va raqamli kommunikatsiya vositalaridan foydalanish darajasi yuqori bo‘lgani sababli o‘smirlarning virtual ijtimoiylashuvi faolroq kechadi va bu ayrim hollarda agressiv xulq namoyon bo‘lishiga olib kelishi mumkin. Qishloq hududlarida esa oila, mahalla va maktab kabi an’anaviy ijtimoiy institutlarning ta’siri kuchliroq bo‘lib, ular

o‘smirlar xulqini tartibga solishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bois o‘smirlar orasida agressiv xulqning oldini olishda milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko’taramiz” Toshkent “O‘zbekiston” 2017y
2. “Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida” (PQ-153-son30 aprel 2025, kuchga kirishi 6-may, 2025)
3. G‘oziev E. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2010.
4. Musurmonova O. Oila pedagogikasi. – Toshkent, 2016.
5. Bandura A. Social Learning Theory. – New York, 1977.
6. Vygotsky L.S. Mind in Society. – Cambridge University Press, 1978.
7. Anderson C., Bushman B. Human Aggression. – Annual Review of Psychology, 2002.
8. Livingstone S. Children and the Internet. – Cambridge University Press, 2009.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISH ASOSIDA MA’NAVIY FAZILATLARNI SHAKLLANTIRISH

Abdullaeva Madinabonu Zokirjon qizi

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti 1-bosqich doktoranti

Annotatsiya. Maqolada jamiyatda raqamlashtirish jarayonlari kuchayib borayotgan sharoitda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ma’naviy fazilatlarni shakllantirish masalasi yoritilgan. Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish orqali o‘quvchilarda axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy mas’uliyat, madaniy muloqot va xavfsiz raqamli xulq-atvorni rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, maktab, oila va mahalla hamkorligi asosida ma’naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etishning pedagogik mexanizmlari va ish shakllari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: ma’naviy fazilatlar, raqamli tarbiya, boshlang‘ich ta’lim, raqamli madaniyat, axloqiy qadriyatlar, hamkorlik.

Annotation. The article deals with the issue of forming spiritual qualities in primary school students in the context of increasing digitalization processes in society. The possibilities of developing ethical values, social responsibility, cultural communication and safe digital behavior in students through the targeted use of digital technologies in the educational process are analyzed. Additionally, pedagogical mechanisms and forms of work for organizing spiritual and moral education based on the cooperation of school, family and community are proposed.

Keywords: spiritual qualities, digital education, primary education, digital culture, ethical values, cooperation.

Аннотация. В статье рассматривается вопрос формирования духовных качеств у учащихся начальных классов в условиях усиления процессов цифровизации в обществе. Анализируются возможности развития у учащихся нравственных ценностей, социальной ответственности, культурного общения и безопасного цифрового поведения посредством целенаправленного использования цифровых технологий в образовательном процессе. Также предложены педагогические механизмы и формы работы по организации духовно-нравственного воспитания на основе сотрудничества школы, семьи и махалли.

Ключевые слова: духовные качества, цифровое воспитание, начальное образование, цифровая культура, нравственные ценности, сотрудничество.

Kirish. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Ayniqsa, ta’lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonini samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy jamiyatda raqamli texnologiyalar nafaqat ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda, balki yosh avlod tarbiyasiga ham tubdan ta’sir ko‘rsatmoqda. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi va maktab ta’limini rivojlantirish davlat dasturlarida raqamli texnologiyalarni tarbiyaviy jarayonga integratsiya qilish muhim vazifa sifatida

belgilangan . Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ma’naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlari bugungi kunda pedagogik tadqiqotlarning markaziy yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda.[1]

Boshlang‘ich sinf yoshi shaxs kamoloti uchun muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda bolalarda axloqiy me‘yorlar, ijtimoiy munosabatlar va qadriyatlar shakllana boshlaydi. Shu bois boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ma’naviy fazilatlarni shakllantirish ta’lim-tarbiya jarayonining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ulug‘ ajdodlarimiz Imom Buxoriy va Imom Termiziy hikmatlarida yuksak ma’naviy fazilatlar tavsiflab berilgan. Abu Nasr Forobiy jamiyat hayotida rahbarlarning eng muhim o‘n ikki ma’naviy fazilatlari, aholining har bir tabaqasiga xos ma’naviy fazilatlarni tahlil etilgan bo‘lsa, Yusuf Xos Hojib va Mahmud Qoshg‘ariy fuqaroning odobini, Kaykovus esa farzandlarda ma’naviy fazilatlarni shakllantirish yo‘llarini batafsil bayon etgan. Muqaddas kitoblarimizda ham ma’naviy fazilatlarning komil insonni voyaga yetkazish hamda ularning jamiyat taraqqiyotida tutgan o‘rni ta’kidlanadi. Ma’naviy qadriyatlar ijtimoiy-tarixiy, madaniy taraqqiyot natijasida shakllanadi, takomillashib boyib boradi. Shu tariqa milliy madaniyat rivojlanadi. Bu jarayonda ma’naviyat ahli: allomalar, adib va ziyolilarning milliy ong, milliy ruh, milliy o‘ziga xoslikni ta’minlash va rivojlantirishda tutgan o‘rni beqiyosdir.

Ushbu masalalar .А. Бобков, М.А. Бондаренко, А.Е. Воробьева va А.Б.Купрейченко, Н.А. Селезнев, И.С. Рыбина va boshqalar kabi zamonaviy tadqiqotchilarning asarlarida ham keltirilgan.

Ma’naviy fazilatlar – insonning ma’naviy qiyofasi, ijtimoiy hayot, ong va munosabatlar bilan bog‘liq bo‘lgan, jamiyat taraqqiyoti va turmushi ta’sirida shakllangan ma’naviy xususiyat va xislatlarining umuminsoniy hamda milliy fe’l-atvor ko‘rinishlarini ifodalovchi tushuncha.

Дробницкий О.Г. ma’naviy fazilatlarni shaxs ongi va xulq-atvorining kollektivistik va gumanistik yo‘nalishga ega bo‘lgan va ma’lum bir sinf yoki ijtimoiy guruhning ixtiyoriy tanlovi va jamoatchilik fikriga rioya qilishga asoslangan xususiyatlari (xususiyatlari) sifatida ta’riflaydi [2]. Shaxsning ma’naviy fazilatlarini rivojlantirishda, quyidagi qoidalarni ta’kidlash kerak:

- shaxsning barcha ma’naviy fazilatlari ijtimoiy jihatdan shartlangan, o‘ziga xos tarixiy va sinfiy xususiyatga ega va shaxs shakllangan va rivojlangan ijtimoiy muhitdagi mavjud ijtimoiy munosabatlarning shaxs ongi va xatti-harakatlarida aks etadi;

- shaxsning ma’naviy fazilatlari ularning axloqiy tuzilishining elementlari bo‘lib, ular to‘liq va o‘zaro munosabatlarda olingan holda, ular amalda ushbu tuzilmani tugatadi.

Блюмкин В. А. o‘z o‘rnida ma‘naviy fazilatlarining yagona tizimi va tipologiyasini ishlab chiqdi, Barcha ma‘naviy fazilatlarini aniq ifodalangan axloqiy mazmunga ega bo‘lgan to‘rt turdagi fazilatlarga bo‘ladi:[3]

1. Jamoatparvarlik sifatleri – jamoatchilik, birdamlik va o‘rtoqlik hissi, burch hissi va uni anglash, rivojlangan mas‘uliyat tuyg‘usi.

2. Gumanistik sifatlar: insonparvarlik, olijanoblik, odamlarga ishonch, xayrixohlik, sezgirlik, xushmuomalalik, o‘z qadr-qimmatini his qilish, g‘urur, kamtarlik, soddalik.

3. Murakkab (kompleks) sifatlar – shaxsning axloqiy tartibga solishning asosiy maqsadlarini amalga oshirishini tavsiflaydigan sifatlar: axloqiy faollik (o‘zini fidoyilikka qodirlik va umumiy manfaat yo‘lida jasoratga tayyorlikni o‘z ichiga oladi), adolatparvarlik, minnatdorchilik, beg‘arazlik, hasadsizlik, raqobat tuyg‘usi.

4. Axloqiy tartibga solish xususiyatlari bilan bog‘liq sifatlar: nomus (or-nomus) tuyg‘usi, halollik, odamiylik, samimiylik, to‘g‘riso‘zlik, rostgo‘ylik, prinsipiiallik, sadoqat, rivojlangan va sezgir vijdon, axloqiy poklik.

Shu qarashlarga asoslangan holda quyidagi metodikani taklif qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

Metodika	Mazmuni	Shakllanadigan fazilatlar
Raqamli hikoyalar (Digital Storytelling) metodikasi	O‘quvchilar oddiy raqamli vositalar yordamida ma‘naviy mazmundagi hikoyalar yaratadilar. Bu jarayonda ular: - Matn yozish (axloqiy tushunchalarni ifodalash) - Rasm va fotosuratlar tanlash (estetik didni o‘stirish) - Ovozli mulohaza qo‘shish (o‘z fikrini ifodalash) - Oddiy montaj qilish (sabr va mas‘uliyatni o‘rganish)	Vatanparvarlik, o‘zgalarni hurmat qilish, yaxshilik va ezgulik g‘oyalarini anglash, ijodkorlik, hamkorlikda ishlash.
Virtual sayohat va mulohot (Onlayn muzeylar va uchrashuvlar)	Bolalar bilan birgalikda: - Onlayn muzeylar (Masalan: Temuriylar tarixi muzeyi virtual ekskursiyasi) - Atoqli insonlar bilan vebinarlar (yozuvchilar, shifokorlar, ustalar) - Boshqa maktablar bilan onlayn do‘stlik uchrashuvlari	Vatan tarixiga hurmat, kattalar mehnatiga qadr, madaniyatga hurmat, ochiqlik va ishonuvchanlik, ijtimoiy burch motivlari

Sun’iy intellekt yordamida axloqiy vaziyatlarni modellashtirish	Sun’iy intellekt vositalari yordamida: - Turli axloqiy vaziyatlar simulyatsiyasi - "To‘g‘ri yo‘lni tanla" tipidagi interaktiv topshiriqlar - Qahramonlarning xatti-harakatini tahlil qilish	Ijtimoiy-axloqiy me’yorlarni anglash, to‘g‘ri qaror qabul qilish, empatiya.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, jamiyatda raqamlashtirish jarayonlari kuchayib borayotgan sharoitda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ma’naviy fazilatlarni shakllantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Raqamli ta’lim vositalaridan maqsadli va pedagogik jihatdan asoslangan holda foydalanish bolalarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ayniqsa, maktab, oila va mahalla hamkorligi asosida tashkil etilgan tarbiyaviy faoliyat o‘quvchilarda barqaror ma’naviy fazilatlar va mas’uliyatli raqamli xulq-atvorni shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni <https://lex.uz/docs/-5013007>
2. Дробницкий О.Г. 2002. Моральная философия. Избранные труды. М., Гардарики, 518.
3. Блюмкин В. А. 1981. Мир моральных ценностей. М., Знание, 64Vygotskiy L.S. Myshlenie i rech. – Moskva, 1999.
4. Глумной А.В. Развитие системы духовно-нравственного воспитания учащихся: дис. ... канд. пед. наук. М., 2005. 172 с.
5. Креативная педагогика. Методология, теория, практика/ Под ред. д. т. н., проф. В.В. Попова, акад. РАО Ю.Г. Крутова. – М., 2011. 319 с. То же [Электронный ресурс]. - URL: <http://modernlib.ru/books/kollektiv>

RAQAMLI TA’LIM JARAYONIDA BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARIDA MUSTAQIL TA’LIMNI RIVOJLANTIRISH

Niyzbekova Maftuna Akrom qizi

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil ta’limni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning roli tahlil qilinadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, o‘quvchilarning individual qobiliyatlarini hisobga olgan holda, interaktiv vositalar yordamida mustaqil ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada raqamli ta’lim dasturlari, ilovalar va metodik vositalar orqali o‘quvchilarni motivatsiya qilish va bilimlarni mustahkamlash usullari taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, boshlang‘ich sinf, mustaqil ta’lim, pedagogik texnologiyalar, interaktiv ilovalar

Kirish. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil ta’limga qiziqishini oshirish, ularni mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilishga o‘rgatish – zamonaviy pedagogikaning asosiy vazifalaridan biridir. Raqamli vositalar yordamida o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustaqil ravishda rivojlantirishi, topshiriqlarni mustaqil bajarishi va o‘z natijalarini baholash ko‘nikmalarini egallashi mumkin.

Raqamli ta’lim platformalari, mobil ilovalar va interaktiv dasturlar orqali mustaqil ta’lim jarayoni qiziqarli va samarali bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, o‘qituvchilar o‘quvchilarning individual rivojlanish sur‘atlarini kuzatishi va ularni qo‘llab-quvvatlashi mumkin.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil ta’lim juda muhim, chunki bu bolada faqat bilim emas, balki o‘qishni o‘rganish ko‘nikmasini ham shakllantiradi. Mustaqil ta’lim orqali bola o‘zi o‘rganishni va o‘zini nazorat qilishni o‘rganadi, fikrlashi rivojlanadi, o‘quvchida mas’uliyat hissi ortadi va eng muhimi vaqtni nazorat qilishni o‘rganadi. Bunda bizga bir qancha metodlar yordamga keladi.

1. Interaktiv platformalar

Raqamli ta’lim jarayonida o‘quvchilarga mustaqil ishlash imkoniyatini beruvchi interaktiv platformalardan foydalanish muhim:

- Kahoot! – bilimlarni o‘rganish va mustahkamlash uchun viktorinalar.
- Google Classroom – topshiriqlarni yuborish, baholash va fikr bildirish imkoniyatlari.
- ClassDojo – ijtimoiy va pedagogik motivatsiya vositasi sifatida ishlatiladi.

Bu platformalar o‘quvchilarning e’tiborini jalb qiladi va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

2. Mobil ilovalar

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan mobil ilovalar:

- Duolingo ABC – ona tilini rivojlantirish va o‘qish ko‘nikmalarini mustahkamlash.

- Epic! – elektron kitoblar orqali mustaqil o‘qish.

- ScratchJr – dasturlash asoslari va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.

3. Onlayn resurslar va o‘quv materiallar

O‘quvchilarning mustaqil ishlashini rag‘batlantirish uchun onlayn resurslardan foydalanish mumkin:

- Interaktiv darsliklar va testlar

- Raqamli laboratoriyalar va simulyatsiyalar

- Multimediyali taqdimotlar va videodarslar

Mustaqil ta’limni rivojlantirish strategiyalari

1. O‘quvchilarni motivatsiya qilish

- Raqamli o‘yinlar va viktorinalar orqali qiziqishni oshirish

- Yutuqlar va ball tizimi orqali rag‘batlantirish

2. Individual yondashuv

- Har bir o‘quvchining qobiliyatini hisobga olgan topshiriqlar

- Raqamli platformalarda shaxsiy progressni kuzatish

3. O‘z-o‘zini baholash

- O‘quvchilarga natijalarni ko‘rish va o‘z kamchiliklarini aniqlash imkonini berish

- Google Forms, Quizizz kabi vositalar orqali avtomatik test baholash

4. Kichik guruhlarda hamkorlik

- Onlayn discussion forumlar yoki chatlar orqali muammolarni birgalikda hal qilish

- Virtual loyihalar va jamoaviy mashg‘ulotlar

Ilovalar va texnologik vositalar

| Ilova / Platforma | Maqsadi | Foydalari |

|-----|-----|-----|

| Kahoot! | Test va viktorinalar | Interaktivlik, o‘quv motivatsiyasi |

| Google Classroom | Topsiriqlar va baholash | Onlayn monitoring, individual

yondashuv |

| ClassDojo | Motivatsiya | Rag‘batlantirish, ijtimoiy ko‘nikmalar |

| Duolingo ABC | Ona tili va o‘qish | Til o‘rganish, mustaqil o‘qish |

| Epic! | Elektron kitoblar | Mustaqil o‘qish, o‘quv qiziqishi |

| ScratchJr | Dasturlash | Mantiqiy fikrlash, kreativlik |

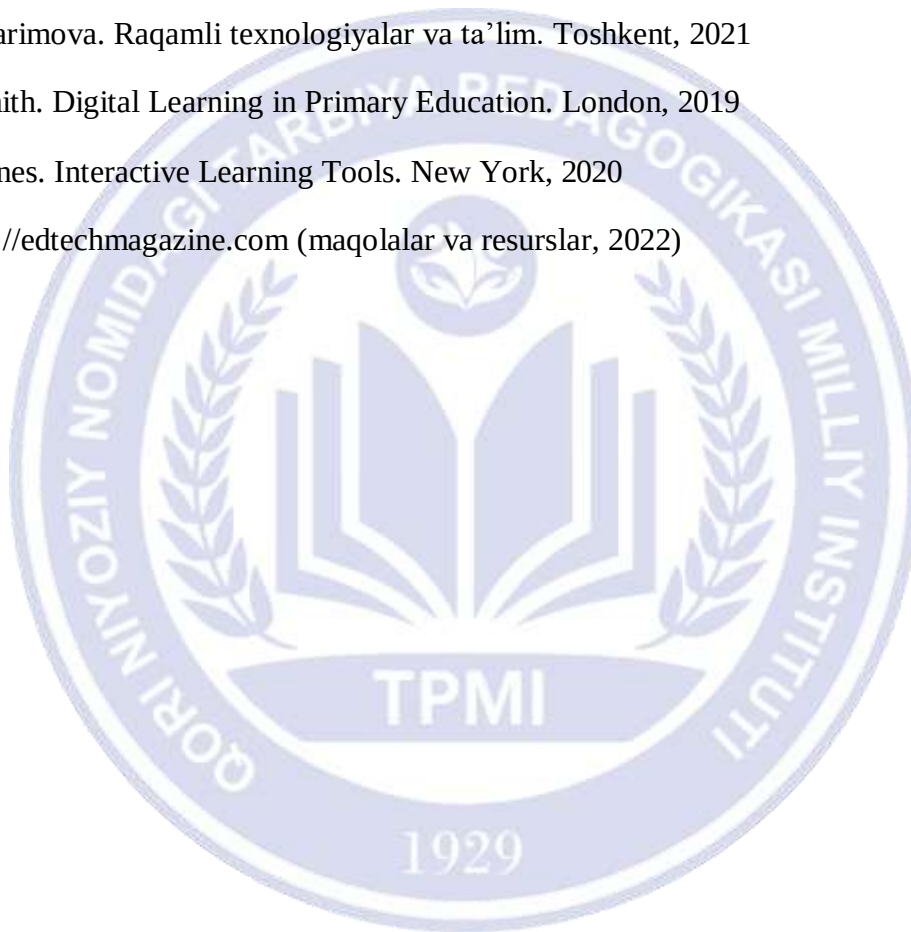
Xulosa. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil ta’limni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar katta ahamiyatga ega. Interaktiv platformalar, mobil ilovalar

va onlayn resurslar o‘quvchilarni mustaqil ishlashga rag‘batlantiradi, ularning individual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, o‘qituvchilar raqamli vositalar yordamida jarayonni samarali boshqarishi va nazorat qilishi mumkin.

Raqamli ta’limning to‘g‘ri tashkil etilishi orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘z bilimlarini mustahkamlashi va kelajakda mustaqil o‘rganish odatlarini rivojlantirishi mumkin.

Foydalangan adabiyotlar

1. A. Xolmatov. Boshlang‘ich sinf pedagogikasi. Toshkent, 2020
2. N. Karimova. Raqamli texnologiyalar va ta’lim. Toshkent, 2021
3. J. Smith. Digital Learning in Primary Education. London, 2019
4. T. Jones. Interactive Learning Tools. New York, 2020
5. <https://edtechmagazine.com> (maqolalar va resurslar, 2022)

INTELLEKTUAL KONTENT VOSITALARI UCHUN TARBIYA KONTENTLARINI ISHLAB CHIQISH

Muxammadxo‘jayeva Zuxra Raxmatullayevna

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada intellektual kontent vositalari orqali tarbiyaviy materiallarni yaratishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy raqamli muhitda yosh avlodni ma’naviy-axloqiy jihatdan rivojlantirishga xizmat qiluvchi kontentlarni ishlab chiqish tamoyillari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: intellektual kontent, tarbiya, raqamli muhit, sun’iy intellekt, media savodxonlik, interaktiv ta’lim.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты создания образовательных материалов с использованием инструментов интеллектуального контента. Также анализируются принципы разработки контента, способствующего духовному и нравственному развитию молодого поколения в современной цифровой среде.

Ключевые слова: интеллектуальный контент, воспитание, цифровая среда, искусственный интеллект, медийная грамотность, интерактивное обучение.

Hozirgi kunda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta’lim va tarbiya jarayoniga sezilarli ta’sir ko’rsatmoqda. Ayniqsa, intellektual kontent vositalari (sun’iy intellekt asosidagi platformalar, raqamli ta’lim tizimlari, mobil ilovalar) yosh avlodning bilim olish va tarbiyalanish jarayonida muhim o‘rin egallamoqda. Shu sababli, mazkur vositalar orqali samarali tarbiya kontentlarini ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Tarbiyaviy kontent nafaqat bilim berish, balki shaxsning ma’naviy, axloqiy va ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishga xizmat qilishi lozim. Shu nuqtai nazardan, intellektual kontent vositalari uchun ishlab chiqiladigan materiallar zamonaviy talablarga mos, interaktiv va foydalanuvchiga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarur.

Zamonaviy ta’lim tizimida intellektual kontent vositalari muhim o‘rin egallab, ular orqali nafaqat bilim berish, balki shaxsni har tomonlama tarbiyalash imkoniyati ham kengayib bormoqda. Intellektual kontent vositalari deganda, sun’iy intellekt, raqamli platformalar va interaktiv texnologiyalar asosida ishlab chiqilgan, foydalanuvchining ehtiyoj va qiziqishlariga moslashuvchi axborot tizimlari tushuniladi. Bunday vositalar o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularga mos tarbiyaviy va ta’limiy materiallarni taqdim etadi. Natijada, ta’lim jarayoni shaxsga yo‘naltirilgan tus oladi va samaradorligi ortadi.

Tarbiyaviy kontentni ishlab chiqish jarayoni murakkab va ko‘p bosqichli bo‘lib, unda pedagogik, psixologik va texnologik omillar o‘zaro uyg‘unlashishi zarur. Avvalo, ishlab chiqilayotgan kontentning maqsadi aniq belgilanishi lozim. Ya’ni, u qaysi ijtimoiy, axloqiy yoki ma’naviy sifatlarni shakllantirishga xizmat

qilishi oldindan rejalashtiriladi. Masalan, vatanparvarlikni rivojlantirish, ekologik ongini shakllantirish yoki raqamli muhitda mas’uliyatli xulq-atvorni qaror toptirish kabi maqsadlar asos qilib olinadi.

Shuningdek, kontent ishlab chiqishda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va psixologik rivojlanish darajasi alohida e’tiborga olinishi kerak. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan kontent sodda, tushunarli va ko‘proq vizual elementlarga boy bo‘lishi zarur. O‘rta va yuqori sinf o‘quvchilari uchun esa murakkabroq, tahliliy fikrlashni rivojlantiruvchi materiallar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiqdir. Bu yondashuv o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning faol ishtirokini ta’minlaydi.

Interaktivlik intellektual kontentning eng muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. An’anaviy matnli materiallardan farqli o‘laroq, interaktiv kontent foydalanuvchini faol ishtirok etishga undaydi. Masalan, turli xil testlar, viktorinalar, simulyatsiyalar va o‘yin elementlari orqali o‘quvchilar nafaqat bilim oladi, balki ularni amaliyotda qo‘llashni ham o‘rganadi. Ayniqsa, gamifikatsiya elementlaridan foydalanish o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va tarbiyaviy jarayonni qiziqarli qiladi.

Bundan tashqari, tarbiyaviy kontent milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan bo‘lishi zarur. Global axborot makonida yoshlar turli madaniyatlar ta’sirida shakllanayotgan bir paytda, milliy o‘zlikni saqlab qolish va rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi. Shu bois, kontentda milliy an’analar, urf-odatlar, tarixiy meros va ma’naviy qadriyatlar aks etishi lozim. Shu bilan birga, inson huquqlari, bag‘rikenglik, hamkorlik kabi umuminsoniy qadriyatlar ham targ‘ib qilinishi kerak.

Texnologik jihatdan qaralganda, zamonaviy intellektual kontent vositalari sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar (Big Data), kengaytirilgan va virtual reallik kabi ilg‘or texnologiyalar bilan boyitilmoqda. Sun’iy intellekt yordamida foydalanuvchining xatti-harakatlari tahlil qilinib, unga mos individual tavsiyalar beriladi. Bu esa tarbiyaviy ta’sirni kuchaytiradi. Masalan, o‘quvchi ma’lum bir mavzuda qiyinchilikka duch kelsa, tizim unga qo‘shimcha materiallar yoki tushuntirishlar taklif etadi.

Shu bilan birga, AR va VR texnologiyalari yordamida real hayotga yaqin vaziyatlar yaratilib, o‘quvchilarda muayyan ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirish mumkin. Masalan, ekologik muammolarni virtual muhitda ko‘rsatish orqali o‘quvchilarda tabiatga nisbatan mas’uliyat hissini oshirish mumkin. Bu esa an’anaviy usullarga nisbatan ancha samarali hisoblanadi. Biroq, intellektual kontent vositalari uchun tarbiyaviy materiallar ishlab chiqishda ayrim muammolar ham mavjud. Eng asosiy muammolardan biri – sifatli va ishonchli kontentning yetishmasligidir. Ko‘plab hollarda internetda mavjud materiallar pedagogik talablar asosida ishlab chiqilmagan bo‘ladi. Bundan tashqari, mutaxassislarining yetarli

malakaga ega emasligi ham muammolardan biridir. Chunki bunday kontentni yaratish uchun pedagogika, psixologiya va axborot texnologiyalari bo‘yicha bilim zarur.

Yana bir muhim muammo – raqamli xavfsizlik masalasidir. Yoshlar uchun mo‘ljallangan kontent zararli yoki noto‘g‘ri axborotlardan himoyalangan bo‘lishi kerak. Shu sababli, kontent ishlab chiqishda xavfsizlik va axborot ishonchliligiga alohida e‘tibor qaratish zarur. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim. Avvalo, pedagog va IT mutaxassislar o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish zarur. Shuningdek, milliy kontent ishlab chiqarishni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar va mutaxassislarning malakasini oshirish, ularni zamonaviy texnologiyalar bilan tanishtirish ham ushbu yo‘nalishda muhim omil hisoblanadi.

Umuman olganda, intellektual kontent vositalari uchun tarbiya kontentlarini ishlab chiqish nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki jamiyatda ma’naviy yetuk, ijtimoiy mas’uliyatli shaxslarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, ushbu yo‘nalishdagi ilmiy va amaliy izlanishlarni yanada rivojlantirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Intellektual kontent vositalari uchun tarbiya kontentlarini ishlab chiqish zamonaviy ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biridir. To‘g‘ri tashkil etilgan va ilmiy asoslangan kontent yosh avlodning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Kelajakda ushbu yo‘nalishda innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish, sifatli va milliy qadriyatlarga asoslangan kontent yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. To‘xtaxodjayeve M.X. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – T: “O‘qituvchi” nashriyoti, 2012. – 320 bet.
2. Abduqodirov A.A. Axborot texnologiyalari va ta’lim jarayoni. – T: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2015. – 256 bet.
3. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – T: “Fan” nashriyoti, 2017. – 208 bet.
4. UNESCO. Education in a Digital World. – Paris: UNESCO Publishing, 2020. – 98 pages.
5. OECD. Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with AI, Blockchain and Robots. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 220 pages.
6. Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. – International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2005. – Vol. 2, No. 1. – pp. 3–10.

**SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA YOSHLAR
TA’LIM-TARBIYASIGA YO‘NALTIRILGAN PODKAST VA
VIDEOKONTENTLAR YARATISH METODOLOGIYASI**

Bobomuxamedova Shoiraguzal Agzamova qizi

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti doktoranti, PhD
dotsent*

Annotatsiya. Mazkur maqolada sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish asosida yoshlar ta’lim-tarbiyasiga yo‘naltirilgan podkast va videokontent yaratish metodologiyasi tahlil qilingan. Tadqiqotda ta’lim-tarbiyaviy audio va video materiallarni ishlab chiqish jarayonining metodologik tamoyillari, texnologik bosqichlari hamda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, podkast va videokontentlardan foydalanishning pedagogik samaradorligi hamda yoshlarning mustaqil ta’lim olish jarayoniga ta’siri tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, mediata’lim, podkast, videokontent, raqamli pedagogika, ta’lim texnologiyalari, yoshlar ta’limi.

Zamonaviy yoshlar axborotni qabul qilish jarayonida ko‘proq audio va video formatdagi mediakontentga murojaat qilmoqda. Shu sababli ta’lim jarayonida podkastlar, videodarslar va boshqa multimedia vositalaridan foydalanish muhim pedagogik vositalardan biri sifatida qaralmoqda.

Sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ta’lim-tarbiyaviy kontent yaratish jarayonini avtomatlashtirish hamda uning samaradorligini oshirish imkonini bermoqda. Mazkur texnologiyalar yordamida ta’lim-tarbiyaviy materiallarini tayyorlash, audio va video kontent ishlab chiqish, subtitrlar yaratish hamda o‘quv resurslarini optimallashtirish jarayonlari sezilarli darajada soddalashmoqda.

Ta’lim-tarbiyaviy podkastlar va videokontentlar yoshlarning bilim olish jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Shu sababli sun’iy intellekt asosida mediakontent yaratish metodologiyasini ilmiy jihatdan o‘rganish va amaliyotga joriy etish muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim sohasiga integratsiyasi an’anaviy pedagogik paradigmalarni qayta shakllantirib, yangi imkoniyatlar davrini ochib bermoqda [1]. Ushbu innovatsiyalar o‘quv jarayonini yanada samarali, shaxsiy ehtiyojlarga moslashuvchan va interaktiv qilishga xizmat qiladi [2]. Xususan, sun’iy intellekt asosidagi ta’lim platformalari o‘quvchilarga moslashtirilgan o‘quv materiallari, interaktiv mashqlar va real vaqt rejimida fikr-mulohazalar taqdim etish orqali an’anaviy o‘qitish usullarini sezilarli darajada yaxshilaydi [3].

Shu bilan birga, podkastlar ta’limda axborotni oson va qiziqarli tarzda yetkazish imkonini beruvchi vosita sifatida tobora kengayib bormoqda, chunki ular

o‘quvchilarga istalgan joyda va istalgan vaqtda ma’lumot olish imkoniyatini taqdim etadi. Ushbu moslashuvchanlik texnologiyalar taraqqiyoti bilan yanada kuchayib, o‘quvchilarga o‘zlarining shaxsiy ehtiyojlari va afzalliklariga ko‘ra o‘quv dasturlarini tuzish imkonini beradi [4]. Sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan shaxsiylashtirilgan podkastlar, ayniqsa, turli fanlar bo‘yicha talabalarning qiziqishlari va o‘rganish uslublariga moslashtirilgan holda, an’anaviy o‘quv materiallariga nisbatan sezilarli darajada yaxshilangan o‘quv natijalarini ko‘rsatishi mumkin [5]. Ushbu yondashuv o‘quvchilarni o‘zlashtirish jarayoniga faol jalb etish bilan birga, ularning media ma’rifatligini ham oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv ta’limiy mediakontent yaratish jarayonini ketma-ket bosqichlar asosida o‘rganish imkonini berdi. Qiyosiy tahlil orqali turli texnologik vositalarning funksional imkoniyatlari hamda ularning ta’lim jarayonidagi samaradorligi tahlil qilindi. Umumlashtirish metodi esa olingan natijalarni ilmiy jihatdan tizimlashtirish va nazariy xulosalar chiqarishga xizmat qildi.

Sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish orqali ta’lim-tarbiyaviy mediakontent yaratish jarayoni bir necha o‘zaro bog‘liq bosqichlardan iboratdir.

1-rasm. Ta’lim-tarbiyaviy mediakontent yaratish bosqichlari.

Ta’limiy mediakontent yaratish jarayonining birinchi bosqichi kontent konsepsiyasini ishlab chiqishdan boshlanadi. Bu bosqichda yaratiladigan mediakontentning asosiy maqsadi, mazmuni hamda yo‘nalishi aniqlanadi. Shuningdek, kontentning asosiy g‘oyasi, uning pedagogik vazifalari va mo‘ljallangan auditoriyaning xususiyatlari ham belgilab olinadi. Ushbu bosqichda kontentning qaysi formatda taqdim etilishi — podkast, videodars yoki boshqa multimedia shaklida bo‘lishi aniqlanadi. Bundan tashqari, auditoriyaning yosh ko‘rsatkichlari, bilim darajasi va qiziqishlari ham inobatga olinadi. Mazkur jarayon

ta’limiy mediakontentning samarali va maqsadga muvofiq yaratilishida muhim ahamiyatga ega.

Ssenariy va skript tayyorlash bosqichida podkast yoki videodarsning umumiy tuzilmasi ishlab chiqiladi hamda materialning mazmuniy ketma-ketligi aniqlanadi. Odatda ssenariy uch asosiy qismdan iborat bo‘ladi: kirish, asosiy qism va xulosa. Kirish qismida mavzuning dolzarbligi va maqsadi bayon qilinadi. Asosiy qismda o‘quv materialining mazmuni, tushunchalar va misollar orqali izohlanadi. Xulosa qismida esa berilgan ma’lumotlar umumlashtirilib, asosiy g‘oyalar yakunlanadi. Sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ushbu jarayonni yanada tezlashtiradi. SI vositalari yordamida ssenariy matnlari, savol-javob bloklari hamda tushuntiruvchi matnlarni avtomatik tarzda ishlab chiqish imkoniyati mavjud.

Audio va video materiallarni yaratish bosqichida ishlab chiqilgan ssenariy asosida audio yoki video formatdagi materiallar yaratiladi. Sun’iy intellekt texnologiyalari bu jarayonni sezilarli darajada yengillashtiradi va kontent yaratish jarayonini tezlashtiradi. Masalan, matn asosida avtomatik ovoz generatsiyasi, virtual diktir orqali podkast yozish, animatsion videolar yaratish yoki ta’limiy videodarslar tayyorlash imkoniyati mavjud. Bundan tashqari, sun’iy intellekt yordamida video montaj qilish, fon musiqasi qo‘shish va subtitrlar yaratish kabi jarayonlar ham amalga oshiriladi. Natijada qisqa vaqt ichida sifatli va mazmunli ta’limiy mediakontent yaratish imkoniyati yuzaga keladi.

Tayyor mediakontent keyingi bosqichda tahrirlash va optimallashtirish jarayonidan o‘tkaziladi. Bu bosqichda audio va video materiallar texnik hamda mazmuniy jihatdan tekshiriladi. Masalan, audio sifatini yaxshilash, video tasvirini aniqlashtirish, ortiqcha qismlarni qisqartirish hamda subtitrlarni tekshirish ishlari amalga oshiriladi. Shu bilan birga, kontentning pedagogik jihatdan tushunarli, izchil va mantiqiy bo‘lishi ham alohida e’tibor talab qiladi. Mazkur bosqich ta’limiy mediakontent sifatini oshirish hamda foydalanuvchilar uchun qulay va samarali formatda taqdim etilishiga xizmat qiladi.

Jarayonning yakuniy bosqichi tayyor mediakontentni raqamli platformalar orqali tarqatishdan iborat. Podkast va videokontentlar internet orqali keng auditoriyaga yetkazilishi mumkin. Buning uchun turli ta’limiy platformalar, veb-saytlar va ijtimoiy tarmoqlardan foydalaniladi. Ushbu platformalar orqali ta’limiy materiallar foydalanuvchilarga tezkor va qulay tarzda yetkaziladi. Natijada yoshlarning ta’lim jarayoniga qiziqishi ortadi hamda ularning mustaqil bilim olish imkoniyatlari yanada kengayadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ta’lim-tarbiyaviy mediakontent yaratish jarayonini sezilarli darajada soddalashtiradi hamda uning samaradorligini oshiradi. An’anaviy usullarda audio va

video kontent tayyorlash ko‘p vaqt va texnik resurslarni talab qilsa, sun‘iy intellekt vositalari yordamida ushbu jarayon ancha tez va qulay tarzda amalga oshirilishi mumkin.

Tadqiqot jarayonida sun‘iy intellekt asosidagi mediakontent yaratish vositalarining imkoniyatlari tahlil qilindi. Sun‘iy intellekt texnologiyalari dars ssenariylarini ishlab chiqish, audio va video materiallarni tayyorlash, subtitrlar yaratish hamda mediakontentni tahrirlash kabi jarayonlarni avtomatlashtirish imkonini beradi.

Masalan, SI skript generatorlari yordamida qisqa vaqt ichida ta’lim-tarbiyaviy materiallar uchun ssenariy va matnlar ishlab chiqish mumkin. SI skript generatorlari — bu sun‘iy intellekt yordamida video dars, podkast yoki ta’limiy kontent uchun matn va ssenariy yaratadigan tizimlardir. Masalan, OpenAI tomonidan ishlab chiqilgan ChatGPT orqali o‘qituvchi yoki kontent yaratuvchi bir necha soniya ichida dars ssenariysini tayyorlashi mumkin.

Shuningdek, avtomatik subtitr yaratish texnologiyalari ta’limiy videolarning tushunarlilikini oshiradi. Avtomatik subtitr yaratish (Automatic Subtitles)— bu video yoki podkastdagi nutqni sun‘iy intellekt yordamida matnga aylantirish texnologiyasidir. Subtitrlarning mavjudligi o‘quv materiallarini yanada aniqroq qabul qilishga yordam beradi hamda eshitish qobiliyati cheklangan foydalanuvchilar uchun ham qulaylik yaratadi.

SI ovoz sintezi texnologiyalari esa matnni tabiiy ovozga aylantirish orqali ta’limiy podkastlar yaratish imkonini beradi. SI ovoz sintezi (AI Voice Synthesis) — bu matnni sun‘iy intellekt yordamida tabiiy inson ovoziga aylantirish texnologiyasidir. Bu texnologiya yordamida dars materiallarini audio formatga o‘tkazish mumkin bo‘lib, u mobil ta’lim imkoniyatlarini kengaytiradi. Masalan, Google tomonidan yaratilgan text-to-speech tizimlari bu texnologiyani keng qo‘llaydi. Matn tizimga kiritiladi; SI matnni tahlil qiladi; uni tabiiy ovoz shaklida o‘qib beradi. Masalan, dars matni yoziladi va SI uni audio podkastga aylantirib beradi.

Bundan tashqari, SI avatar texnologiyalari yordamida virtual o‘qituvchi orqali videodarslar yaratish imkoniyati mavjud. SI avatar videolar (AI Avatar Videos) — bu sun‘iy intellekt yordamida virtual o‘qituvchi yoki raqamli presenter orqali video yaratish texnologiyasidir. Masalan, Synthesia platformasi yordamida matnni kiritib, SI avatar orqali video yaratish mumkin. SI avatar matnni ovoz bilan o‘qib video hosil qiladi. Bunday videolar ta’lim-tarbiyaviy materiallarni vizual shaklda yetkazish imkonini beradi va yoshlarning ta’lim jarayoniga qiziqishini oshiradi.

Ta’lim-tarbiya jarayonida sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish mediakontent yaratish jarayonini sezilarli darajada soddalashtiradi. Zamonaviy SI

platformalari yordamida podkastlar, videodarslar va boshqa multimedia materiallarini qisqa vaqt ichida ishlab chiqish mumkin. Quyidagi jadvalda ta’lim-tarbiyaviy mediakontent yaratishda qo‘llaniladigan asosiy sun’iy intellekt platformalari va ularning funksional imkoniyatlari keltirilgan.

1-jadval. Ta’limiy podkast va videokontent yaratish uchun SI platformalar

№	Platforma	Asosiy vazifasi	Imkoniyati
1	Synthesia	SI avatar orqali video yaratish	videodarslar
2	Descript	podkast va video tahrirlash	audio/video montaj
3	Murf AI	matndan SI diktir ovozi	podkast
4	Pictory	matndan avtomatik video	ta’limiy video
5	ElevenLabs	realistik SI ovoz sintezi	audio kontent
6	Runway	SI video yaratish va montaj	kreativ video
7	Lumen5	matndan video yaratish	media kontent
8	VEED	video tahrirlash va subtitr	videodars
9	PlayHT	podkast ovozi yaratish	audio podkast
10	Canva	video va dizayn yaratish	ta’limiy video

Podkast va videokontentlardan foydalanish o‘quv materiallarini vizual va audio shaklda taqdim etish imkonini beradi. Bu esa yoshlarning axborotni qabul qilish jarayonini yengillashtiradi hamda ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, sun’iy intellekt texnologiyalari pedagoglarga ta’limiy materiallarni ishlab chiqishda yangi imkoniyatlar yaratadi.

Sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ta’lim tizimida mediakontent yaratish jarayonini sezilarli darajada takomillashtirmoqda. Podkast va videokontentlar yoshlarning ta’lim jarayoniga qiziqishini oshirish hamda tarbiyaviy jihatdan ta’sir kuchiga ega ekanligi ahamiyatga ega xususiyatlaridan hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Adenowo. Cognitive Process Visibility: An Embedded Process Monitoring Approach in an Intelligent Learning Module. Engineering and Technology Research Journal. Volume No 3. Pp 21-33. 2018. <http://doi.org/10.47545/etrj.2018.3.2.041>
2. Roşca., Gortoescu., Tanase. Artificial intelligence – powered video content generation tools. Romanian Journal of Petroleum & Gas Technology. Pp 13-14. 2024. <https://doi.org/10.51865/jpgt.2024.01.10>
3. Gulyamova & Rasulmuhamedova. Integration of artificial intelligence into educational platforms for effective language learning. Jurnal Ilmiah Ilmu Terapan Universitas Jambi|JIITUJ|. Volume No 9. P 10. 2025. <https://doi.org/10.22437/jiituj.v9i3.42134>
4. Inderawati. Crafting a survey instrument for educational podcasts: integrating technology in english language teaching enhancement. English Review Journal of English Education. Volume No 12. Pp 75-76. 2024. <https://doi.org/10.25134/erjee.v12i2.9977>
5. Tiffany., Shafqat., Ling. Paige: Examining Learning Outcomes and Experiences with Personalized AI-Generated Educational Podcasts. CHI ‘25: Proceedings of the 2025 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. Pp 1-12. 2025. <https://doi.org/10.1145/3706598.3713460>

“O‘SIMM” - MILLIY TARBIYA MODELINING RAQAMLI METODI

M. Quronov

p.f.d, professor, Qori Niyoziy nomidagi TPMI Bosh ilmiy xodimi,

Sh. Ahralov, D.Choriyeva

Qori Niyoziy nomidagi TPMI doktoranti va tayanch doktoranti

Kalit so‘zlar: *sun‘iy intellekt, Z avlod, Alpha avlod, milliy meros, allomalar merosi, raqamli pedagogika, AI-dialog, Uchinchi Renessans, vizual ta‘lim, multimedia kontent, milliy g‘urur, STEM, global yondashuv, meros ta‘limi*

Annotatsiya: *Maqolada buyuk allomalar merosini bugungi Z avlod va ertangi Alpha avlodga zamonaviy raqamli formatda yetkazishning pedagogik asoslari tahlil qilinadi. An‘anaviy targ‘ibot shakllari raqamli muhitda ulg‘aygan o‘quvchilarning kognitiv xususiyatlariga to‘liq javob bermasligi, shu bois allomalarni qisqa video, AI-dialog, animatsiya, vizual faktlar va interaktiv savol-javob kabi formatlar orqali tanitish zarurati asoslanadi. Maqolada “O‘quvchi + Sun‘iy Intellekt + Milliy Meros” formulasiga tayangan yangi - O‘SIMM modeli taklif qilingan. Yangi metodning diqqatni jalb qilish, savol berish madaniyatini rivojlantirish, milliy merosni zamonaviy texnologik tafakkur bilan bog‘lash va tarixiy bilimni “ishlayotgan intellektual resurs”ga aylantirish imkoniyatlari yoritilgan.*

2026-yil 17-mart kuni O‘zbekiston prezidenti Shavkat Mirziyoyev Toshkentda Islom sivilizatsiyasi markazining ochilishida Prezident Shavkat Mirziyoyev «Bugun o‘zligimizni anglash yo‘lida katta tantana bo‘ldi. Ming shukurki, to‘qqiz yil davomida niyat qilib, izlanib, harakat qilib, xalqimizning kimligini, tariximizni haqqoniy aks ettiradigan majmuani barpo etdik. Bu yerga kelgan har bir inson, ayniqsa, yoshlarimiz, qanday ajdodlar avlodi ekanimizni bilishi, anglashi kerak²⁹», — degan o‘ta muhim ma‘naviy-ma‘rifiy, pedagogik vazifani belgilab berdi. Ushbu metodologik vazifa buyuk merosimizning targ‘ibotiga, uni bugungi Z va ertangi Alfa avlodlarga tushuntirish metodikalarini ishlab chiqishni talab qiladi.

Bugungi o‘quvchi kechagi o‘quvchi emas. U eshitishdan ko‘rishni afzal biladi. U uzun ma‘ruzadan ko‘ra qisqa videoni, tayyor ta‘rifdan ko‘ra interaktiv savol-javobni, bir yo‘nalishli tushuntirishdan ko‘ra muloqotni afzal ko‘radi. U axborotni faqat o‘qib emas, ko‘rib, eshitib, taqqoslab, sinab ko‘rib qabul qiladi. Shu ma‘noda Z avlodni buyuk allomalar merosi bilan tanishtirishda ham yangi pedagogik til, yangi format va yangi vositalar zarur.

Yangi O‘zbekistonda Uchinchi Renessans g‘oyasi tobora kuchayib borayotgan bir paytda, yoshlarga Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Forobiy, Farg‘oniy, Imom Buxoriy kabi allomalarni faqat tarixiy ma‘lumot sifatida emas,

²⁹ Prezident 8 yil davomida qurilgan Islom sivilizatsiyasi markazini ochdi.

<https://www.gazeta.uz/uz/2026/03/17/center-of-islamic-civilization/>

balki bugungi sivilizatsiyaning otalari - tirik intellektual meros manbai sifatida tanitish muhim. Bu vazifani amalga oshirishda sun’iy intellekt katta imkoniyat ochadi. Endi allomalar haqidagi bilimlar darsliklarning bir boblarida qolib ketmaydi; u o‘quvchining ekranida, savolida, qiziqishida va shaxsiy izlanishida yashay boshlaydi. Buning uchun allomalarni yangi - Z avlod tilida tushuntirish formatlarini qidirishimiz kerak.

Har bir avlodning bilimni qabul qilish mexanizmi turlicha bo‘ladi. Bugungi yoshlar raqamli muhitda ulg‘aymoqda. Ular uchun axborot — statik matn emas, balki harakatlanuvchi, muloqotga moslangan, vizual va shaxsiylashgan oqimdir. Agar biz ularga buyuk ajdodlarimizni kechagi usulda, ya’ni faqat sana, asar, biografiya va umumiy maqtovlar orqali tanishtirsak, rasmiy ma’lumot bergan bo‘larmiz, lekin ularning qiziqishlarini uyg‘ota olmaymiz mumkin.

Bugungi Z avlodning eng ko‘p beradigan savollari bor. Bular: “Bu nimaga kerak?”, “Buning menga bog‘liq tomoni bormi?”, “Bugungi texnologiyalar bilan qanday aloqasi bor?” Demak, allomalar merosini ham zamonaviy kognitiv formatda taqdim etish kerak. Masalan, “Beruniy geodeziya bilan shug‘ullangan” deyishning o‘zi kam. Lekin “Bugungi GPS, karta, koordinata, fazoviy o‘lchov kabi tushunchalarning ilmiy ildizlari qaysi mutafakkirlar faoliyati bilan bog‘liq?” degan savol yoshni o‘ylashga majbur qiladi. Shu yerda tarix jonlanadi, meros muammoga aylanadi, muammo esa qiziqish tug‘diradi.

Shuning uchun allomalar haqidagi targ‘ibotda “Nimani bilsin?” degan savol bilan birga “Qanday formatda bilsin?” degan savol ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bugungi kunda bu formatlar orasida AI-dialog, qisqa video, animatsiyali tushuntirish, vizual faktlar va interaktiv savol-javob eng ta’sirchan vositalardan biriga aylanmoqda.

Biz sun’iy intellektni raqamli ma’rifat vositasiga aylantirishimiz zarur. Sun’iy intellektni faqat texnik yordamchi yoki axborot qidiruvchi vosita sifatida ko‘rish tor yondashuv bo‘ladi. Aslida u zamonaviy ta’limda yangi turdagi muloqot muhitini shakllantira oladi. U o‘quvchining savoliga javob beradi, murakkab tushunchani soddalashtiradi, turli tillarda tushuntiradi, qayta so‘ralsa yana kengaytirib beradi. Eng muhimi, u o‘quvchini passiv tinglovchi emas, faol savol beruvchiga aylantiradi.

Bu yerda eng muhim pedagogik nuqta shundaki: sun’iy intellekt o‘qituvchining o‘rnini bosmaydi, biroq, o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasidagi ma’rifiy muhitni boyitadi. U “raqamli tarjimon” sifatida milliy merosni yangi avlod tiliga “o‘giradi”. Ya’ni, asrlar oldingi alloma haqidagi ma’lumot bugungi bola uchun texnologik, vizual va muloqotli shaklga kiradi.

Ayniqsa, yuqori sinf o‘quvchilari bilan ishlashda AI katta pedagogik qiymatga ega. Chunki bu yoshda o‘quvchi tayyor ta’rifdan ko‘ra dalil, taqqos, mantiqiy

bog‘lanish va real hayot bilan aloqani qidiradi. Masalan, u “Beruniy buyuk olim” degan gapni ko‘p eshitdi. Yana bir marta eshitib qo‘ya qoladi. Lekin “Beruniyning ayrim g‘oyalari geografiya, astronomiya, mineralogiya, farmakologiya va tajribaga asoslangan ilm rivojida qanday o‘rin tutgan?” degan interaktiv muloqotga kirsam, bilim faol o‘zlashtiriladi.

Milliy tarbiya va raqamli pedagogika kesishgan nuqtada juda samarali, yangi ishlab chiqilgan O‘SIMM metodini tavsiya qilamiz. Bu metod: **“o‘quvchi + sun‘iy intellekt + milliy meros”** formulasidan tashkil topadi. Bu modelning afzalligi shundaki, u bir vaqtning o‘zida bir necha vazifani bajaradi:

Birinchidan, u o‘quvchining diqqatini tortadi.

Ikkinchidan, qiziqtirib, savol berish madaniyatini rivojlantiradi.

Uchinchidan, milliy merosni zamonaviy texnologik tafakkur bilan bog‘laydi.

To‘rtinchidan, tarixni “o‘tmish haqidagi yodgorlik”dan “bugungi kunda ham ahamiyatli, “ishlayotgan intellektual resurs”ga aylantiradi.

Bu yondashuv ayniqsa qizlarimiz uchun ham muhim. Masalan, ekranda XI sinf o‘quvchisi qiz sun‘iy intellekt bilan muloqot qilayotgan bo‘lsa, bu faqat rolik kompozitsiyasi emas. Bu ramziy raqamli pedagogik triggerdir. Ya’ni, zamonaviy o‘zbek qizlari ham ilm-fan, texnologiya, tahlil va intellektual muloqot markazida bo‘lishi mumkin, degan namuna beradi. Demak, bunday loyihalar tarixiy merosni targ‘ib qilish bilan birga STEM, raqamli savodxonlik va intellektual liderlikka ham rag‘bat uyg‘otadi.

Abu Rayhon Beruniy haqida sun‘iy intellekt bilan qurilgan dialog loyihasi ana shu modelning amaliy namunasidir. Bu yerda eng muhim g‘oya — Beruniyni faqat ensiklopedik shaxs sifatida emas, balki savol uyg‘otadigan, hayrat qoldiradigan va XXI asr bilan bog‘lanadigan alloma sifatida ko‘rsatishdir.

Loyihada yuqori sinf o‘quvchisi sun‘iy intellektga savol beradi, AI esa qisqa pauzadan so‘ng javob qaytaradi. Bu javoblar titr, animatsiya, kadr va musiqa bilan boyitiladi. Natijada bilim bir vaqtning o‘zida eshitiladi, ko‘riladi va his qilinadi. Bu — digital storytelling, ya’ni raqamli hikoyaning ta’limiy shaklidir.

Bunday formatning kuchli tomoni shundaki, o‘quvchi savolni o‘ziniki deb his qiladi. U “Myen ham shunday so‘rasam bo‘ladi”, degan ruhiy holatga kiradi. Demak, rolik tomoshabinni kuzatuvchidan ishtirokchiga aylantiradi. Bu esa zamonaviy Z avlod pedagogikasining eng muhim talablaridan biri hisoblanadi.

Beruniy haqidagi savollarning qurilishi ham qiziq. Ular an’anaviy “Beruniy qachon tug‘ilgan?”, “Beruniy qaysi asarlarni yozgan?” qabilida emas. Aksincha, “GPSning bobokaloni kim?”, “Beruniy musiqaga qanday hissa qo‘shgan?”, “Uni XI asr ekologi desa bo‘ladimi?” kabi savollar orqali yoshlarning tafakkuri zamonaviy

kodda ishga tushiriladi. Bu juda muhim. Chunki bu yerda tarix faktlar to‘plami emas, balki ma’no yaratish jarayoniga aylanmoqda.

Albatta, bunday materiallarda faktologik ehtiyotkorlik ham zarur. Masalan, “Beruniy metodlari qaysi sohalarda, qanday qo‘llanilayapti” jumalari bilan birga “Beruniyning astronomik va geodezik yondashuvlari keyingi ilmiy taraqqiyot uchun muhim poydevorlardan biri bo‘lgan” kabi ifodalar ishlatilishi maqsadga muvofiq. Chunki zamonaviy yosh auditoriya ham ilmiylikni qadrlaydi. Demak, ta’sirchanlik va aniqlik birga borishi kerak.

Beruniy — AI orqali tanitish uchun juda qulay tarixiy shaxs. Chunki u bir sohaning emas, bir necha ilm yo‘nalishlarining tutash nuqtasi hisoblanadi. Uning merosida astronomiya, geografiya, mineralogiya, farmakologiya, matematika, tabiatshunoslik va tajribaga asoslangan fikrlash mujassam. Demak, uning obrazi orqali bir vaqtning o‘zida ham fanlararo yondashuvni, ham milliy g‘ururni, ham ilmiy tafakkurni targ‘ib qilish mumkin.

Bugungi Z avlod uchun alloma shunchaki “ulug‘ bobo” emas, balki “ilmning real kreatori”, “global fikrlovchi”, “kashfiyotchi”, “muammo yechuvchi” sifatida ochilishi kerak. Beruniy aynan shunday obrazni berishga imkon beradi. Uning shaxsi orqali “Made in Uzbekistan” degan iftixor tuyg‘usini quruq shior emas, intellektual dalil bilan mustahkamlash mumkin.

Sun’iy intellektning yana bir katta afzalligi — u milliy kontentni global maydonga olib chiqish imkonini beradi. Agar Beruniy haqidagi AI-dialog loyihasi o‘zbek, rus, ingliz, yapon, arab yoki boshqa tillarda tayyorlansa, bu allomalarimizning merosi nafaqat mahalliy, balki xalqaro auditoriya uchun ham yaqinlashadi. Bunda masala faqat tarjimada emas, balki madaniy adaptatsiyadadir. Masalan, yapon bolasiga Beruniyni tanitish bilan o‘zbek o‘quvchisiga tanitish bir xil uslubda bo‘lmasligi mumkin. Sun’iy intellekt ana shu kontentni auditoriyaning yoshi, tili, kognitiv uslubi va qiziqishiga moslashtirishda yordam beradi. Bu esa AI-assisted heritage education, ya’ni sun’iy intellekt yordamida meros ta’limi deb ataladigan yangi yo‘nalish uchun keng maydon ochadi.

Shunday ekan, biz bugun o‘zbek pedagogikasining milliy meros lokal arxivdan chiqib, global muloqot maydoniga kirib borish metodini yaratayapmiz, deya olamiz. Bu esa Yangi O‘zbekistonning madaniy nufuzi, ma’rifiy brendi va intellektual diplomatiyasi uchun ham juda muhimdir.

Bunday loyihalarning qiymati faqat bir rolik yoki bir dars bilan cheklanmaydi. Ularni maktab amaliyotiga tizimli joriy qilish mumkin. Masalan:
birinchidan, “Allomalar va AI” nomli qisqa videoseriyalar yaratish;
ikkinchidan, yuqori sinflarda “AI bilan tarixiy shaxsga savol ber” formatida mini-loyihalar tashkil etish mumkin;

uchinchidan, darsdan tashqari to‘garaklarda o‘quvchilarning o‘zlariga ssenariy, savol, titr va vizual yechim ishlatib kontent tayyorlatish mumkin;

to‘rtinchidan, bu metodni til o‘rganish bilan ham bog‘lash mumkin, ya’ni bir alloma haqidagi AI-dialogni bir necha tilda ishlash;

beshinchidan, qizlar o‘rtasida “AI, qizlar va milliy meros” mavzuida maxsus motivatsion media-loyihalar qilish mumkin.

Bunday ishlar natijasida o‘quvchi faqat ma’lumot olmaydi. U izlanadi, savol qo‘yadi, kontent yaratadi, taqdim qiladi, tahlil qiladi. Bu esa XXI asr kompetensiyalarining aynan o‘zi, demakdir.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda buyuk allomalarimizni Z avlodga tanitishning o‘zi kifoya emas; ularni **Z avlod tushunadigan tilda** tanitish kerak. Ana shunda milliy meros haqiqiy ma’noda jonlanadi. Sun’iy intellekt bu jarayonda shunchaki texnik vosita emas, balki ma’naviy-ma’rifiy targ‘ibotning yangi pedagogik platformasi bo‘la oladi.

Abu Rayhon Beruniy haqida AI bilan qurilgan dialog loyihasi shu nuqtayi nazardan katta ahamiyatga ega. U tarix, texnologiya, milliy g‘urur, qiziqish va interaktiv ta’limni bir nuqtada birlashtiradi. Eng muhimi, u yoshlarga: bizning ajdodlarimiz faqat o‘tmish qahramonlari emas, balki bugungi sivilizatsiya bilan ham fikran muloqot qila oladigan ulkan tafakkur sohiblaridir, degan xabarni beradi.

Agar biz Beruniyni sun’iy intellekt orqali yangi avlodga yaqinlashtira olsak, ertaga Imom Buxoriyni axloqiy tafakkur, Forobiyni falsafiy mushohada, Ibn Sinoni tibbiy tafakkur, Farg‘oniyni kosmik tasavvur, Zamaxshariyni til va tafsir madaniyati orqali ham zamonaviy formatda yetkaza olamiz. Demak, masala faqat bir rolik yoki bir ssenariyda emas, balki milliy merosni raqamli milliy tarbiya vositasiga aylantirishda. Shu jihatdan ushbu yangi metod O‘zbekistonning Milliy tarbiya modelini amalga oshirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar

1. Prezident 8 yil davomida qurilgan Islom sivilizatsiyasi markazini ochdi. <https://www.gazeta.uz/uz/2026/03/17/center-of-islamic-civilization/>
2. Махмудов А. Х., Фёфелов В. С., Камилова А. Б. Инновационные пути педагогического прорыва //Современное образование (Узбекистан). – 2019. – №. 6 (79). – С. 3-9.
3. Qurinov M. Singulyar pedagogika nazariyasiga chizgilar//. Respublika ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallari. Toshkent, 2024-yil 10-dekabr. T.N.Qori Niyoziy nomidagi TPMTI.
4. Deci, E.L., Ryan, R.M. Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: 2016, Plenum.
5. Arens, A.K., Marsh, H.W., Pekrun, R., Lichtenfeld, S., Murayama, K., vom Hofe, R. (2018). An integrated model of academic self-concept development: Academic self-concept, grades, test scores, and tracking over 6 years. *Developmental Psychology*, 54(3), 397-411.

**UMUMIY O‘RTA TA’LIMDA FIZIKA O‘QITISHDA MILLIY
G‘OYALARI BILAN RAGAMLI TEXNOLOGIYALARI
UYG‘UNLASHUVI**

Б.А. Олимов

Қ. Нуёзий номидаги тарбия педагогикаси миллий институти

Annotatsiya. Maqolada milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli texnologiyalar asosida o‘tkazish hamda ularni ta’lim jarayoniga integratsiya qilishning zamonaviy texnologiyalari taklif qilinadi. Shuningdek, ushbu jarayonda yuzaga kelayotgan muammolar va ularning samarali yechimlari ko‘rib chiqiladi. O‘rta Osiyoda IX-XII asrda Abu Rayxon Beruniyning ilmiy izlanishlari va boy hazinasiga doir fikrlari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: O‘rta Osiy, Abu Rayxon Beruniy, milliy tarbiya, raqamli ta’lim, pedagogik texnologiyalar, ta’lim, uyg‘unlashuv.

Kirish. Hozirgi globallashtirish va axborot texnologiyalari rivojlanib borayotgan davrda ta’lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashdir. Milliy tarbiya jamiyatning ma’naviy asoslarini mustahkamlashda muhim o‘rin tutadi. Shu sababli milliy tarbiya g‘oyalarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar orqali ta’lim jarayoniga joriy etish dolzarb masala hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida ta’lim jarayonida yangi imkoniyatlar paydo bo‘ldi. Elektron darsliklar, virtual platformalar, multimedia vositalari va masofaviy ta’lim tizimlari orqali milliy qadriyatlarni keng auditoriyaga yetkazish imkoniyati mavjud. Biroq ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun ilmiy yondashuv va metodik asoslar zarur.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotni o‘rganish jarayonida quyidagi ilmiy texnologiyalardan foydalanildi:

- ragamli texnologiyalardan foydalanilganlik holati;
- zamonaviy ta’lim texnologiyalarini milliy tarbiya goyalari bilan fanlararo alogadorligini o‘rganish;
- milliy tarbiya goyalari bilan ragamli texnologiyalar uyg‘unlashuvi to‘g‘risidagi adabiyotlarni tahlili;
- nazariy olingan bilimlarni amaliyotga tadbigi.

Ushbu metodlar yordamida milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli texnologiyalardan foydalanib o‘rganish jarayonining nazariy va amaliy jihatlariga e‘tibor qaratiladi.

Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamlashtirishning pedagogik ahamiyati

Milliy tarbiya g‘oyalari-xalqimizning tarixiy ilmiy izlanishlari, madaniy merosi va ma’naviy qadriyatlarini o‘z ichiga oladi. Ularni raqamli shaklga o‘tkazish quyidagi pedagogik afzalliklarni ta’minlaydi:

- ta’lim yo‘nalishida olib borilgan ilmiy va nazariy ishlarni o‘quvchi va talabalarga etkazish;
- o‘quv jarayonining fanlararo alogadorligini asosida oshirish;
- o‘quvchi va talabalarning qiziqishini kuchaytirish;
- talimning barcha yo‘nalishlarida milliy tarbiya g‘oyalari bilan ragamli texnologiyalar uyg‘nlashuv imkoniyatlarini kengaytirish.

Masalan, O‘rta Osiyoda IX-XII asr “Sarq renessansi” haqida Abu Rayxon Beruniyning ilmiy izlanishlari va boy xazinasiga doir fikrlari bayon etish. Ayniqsa Yer radisi, meridian uzunliklarini o‘lchash metodikalari bilan tanishtirish. Er radisini aniqlash uchun maxsus geometrik usul ishlab chikkanligi to‘g‘risida. Tog‘ balandligidan gorizontgacha bo‘lgan burchakni o‘lchab, hisob-kitob qilish to‘grisidagi metoikasi.

Fizika o‘gitishda faqatgina nazariy bilimlarni beribgina qolmasdan balki laboratoriya va namoyish tajribalarini o‘tkazishda, ajdodlarimizni qoldirgan ilmiy meroslaridan foydalanib va ularga oid materiallarni multimedia shaklida taqdim etilisa o‘quvchi va talabalarning bilim olish jarayoni yanada samarali bo‘ladi.

Мультимедиа технологияларга куйидагилар киради.

- Матн (текст). Ёзма ахборот, хужжатлар, веб-саҳифалар
- Графика (расмлар). Суратлар, чизмалар, диаграммалар
- Овоз (аудио). Мусиқа, нутқ, товуш эффектлари
- Видео. Фильмлар, роликлар, анимацияли видеолар
- Анимация. Ҳаракатланувчи тасвирлар (мультфильмлар, 3D моделлар).
- Интерактив элементлар. Фойдаланувчи билан мулоқот қилувчи дастурлар (тугмалар, менюлар, ўйинлар).

Muammolar tahlili:

Dars jarayonida milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashi asosida o‘tkazish jarayonida bir qator muammolar mavjud:

1. Sifatli raqamli kontent yetishmasligi;

Milliy qadriyatlarga asoslangan elektron ta’lim materiallari yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

2. Texnik infratuzilmaning yetarli emasligi;

Ba’zi ta’lim muassasalarida zamonaviy texnologiyalar bilan ta’minlash darajasi past.

3. Pedagoglarning raqamli kompetensiyasi

O‘qituvchilarning yangi texnologiyalarni qo‘llash bo‘yicha bilim va ko‘nikmalari yetarli emas.

4. Metodik asoslarning yetishmasligi

Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli ta’lim muhitiga moslashtirish bo‘yicha ilmiy-metodik tavsiyalar kam.

**Fizika o‘qitishda milliy goyalari bilan ragamli texnologiyalari
uyg‘unlashuvdagi muammolarni bartaraf etish yo‘llari:**

- milliy tarbiya bo‘yicha raqamli ta’lim resurslari bazasini yaratish;
- pedagoglar uchun raqamli pedagogika bo‘yicha treninglar tashkil etish;
- milliy madaniyatga oid multimedia mahsulotlarini ishlab chiqish;
- ta’lim jarayoniga interaktiv va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish.

Xulosa. Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli texnologiyalardan foydalanib o‘tkazish ta’lim tizimining zamonaviy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalar yordamida milliy qadriyatlarni yosh avlodga yetkazish jarayoni yanada samarali, interaktiv va qiziqarli bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun pedagoglarning raqamli kompetensiyasini oshirish, sifatli ta’lim kontentini yaratish va texnologik infratuzilmani rivojlantirish zarur.

Adabiyotlar:

1. У. Уватов, Учёные Великой Страны, Ташкент, Узбекистан, 2016
2. D.Tojiev. Abu Rayxon Beruniyning ilmiy xazinasini tarixiga bir nazar.
3. А.Ахмедов, Н.С.Ахмедова, Ўрта Осиёда арифметика тараккиёти ва унинг ўқитилиш тарихи, Тошкент, Ўқитувчи, 1991

**RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA BOSHLANG‘ICH SINIF
O‘QUVCHILARINING SOG‘LOM DUNYOQARASHINI BAHOLASH
MEZONLARI**

Olimjonova Nozimaxon Dilshod qizi

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining sog‘lom dunyoqarashini baholash mezonlari va ko‘rsatkichlari xorijiy tajriba asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, mazkur mezonlar asosida baholashning samarali usullari va ularni amaliyotga joriy etish imkoniyatlari yoritib beriladi. Raqamli ta’lim muhitining interaktiv va multimedia imkoniyatlari orqali o‘quvchilarning dunyoqarashini baholash jarayonini takomillashtirish yo‘llari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: milliy tarbiya, raqamli pedagogika, sog‘lom dunyoqarash, boshlang‘ich ta’lim, pedagogik texnologiya, raqamli kontent.

Аннотация. В данной статье анализируются критерии и показатели оценки здорового мировоззрения учащихся начальных классов в цифровой образовательной среде на основе зарубежного опыта. Также освещаются эффективные методы оценки на основе данных критериев и возможности их внедрения в практику. Рассматриваются пути совершенствования процесса оценки мировоззрения учащихся с помощью интерактивных и мультимедийных возможностей цифровой образовательной среды.

Ключевые слова: национальное воспитание, цифровая педагогика, здоровое мировоззрение, начальное образование, педагогическая технология, цифровой контент.

Sarhad bilmas darajada rivojlanib borayotgan globallashuv va raqamli transformatsiyalar barcha sohalar singari ta’lim sohasiga ham o‘z ta’sirini ko‘rsatmay qolmadi. Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalari ta’lim tizimining ajralmas bo‘lagiga aylanib borayotgani ham so‘zimizning isbotini ko‘rsatadi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 05.10.2020 yildagi ““Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6079-sonli farmonida ham ta’lim sohasiga zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish lozimligi alohida ta’kidlab o‘tilgan.[1] Zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi o‘quv jarayonining mazmuni va shaklini tubdan o‘zgartirmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasi, balki ularning dunyoqarashi, qadriyatlari va xulq-atvori ham shakllanish jarayonida bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, “sog‘lom dunyoqarash” tushunchasi pedagogik jarayonning muhim natijaviy ko‘rsatkichlaridan biri sifatida qaraladi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 28-yanvardagi “Uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish

dasturini tasdiqlash to‘g‘risida” 34-sonli qarorida “Milliy tarbiya modeli”ni yaratish va uning bosqichlari ko‘rsatilgan. Ushbu dasturning ikkinchi bosqichida umumiy o‘rta ta‘lim tashkilotlarida o‘qiyotgan 7-18 yoshdagi o‘quvchilarda buyuk ajdodlarimizning ma‘naviy merosini chuqur o‘rganish, o‘ziga ishonch, mustaqil qaror qabul qilish, sog‘lom dunyoqarash, bag‘rikenglik, burch va mas‘uliyat fazilatlari shakllantirilishi lozimligi ta‘kidlab o‘tilgan.[2]

Dunyoqarash - bu shaxsning borliq, jamiyat, inson, qadriyatlar va o‘z “Men” iga bo‘lgan barqaror qarashlar tizimi bo‘lib, u bilim, e‘tiqod, qadriyat va xulqiy yo‘nalishlar birligida namoyon bo‘ladi. Sog‘lom dunyoqarash esa - ilmiy asoslangan bilimlar, ijobiy qadriyatlar, axloqiy mezonlar, tanqidiy fikrlash, psixologik barqarorlik va mas‘uliyatga ega bo‘lgan shaxs pozitsiyasidir.[3]

Sent-Martin universiteti dotsenti amerikalik psixolog olim Shailey Rose Woodard tomonidan ishlab chiqilgan “Towards child-friendly worldview measures” (UWM-CF) baholash mezonlari bolalarning subyektiv fikrlashi, dunyoqarashi va psixologik holatini baholashga qaratilgan bo‘lib, asosan psixometrik yondashuvga asoslangan hamda self-report (o‘zini baholash) metodiga tayangan. Bolalar uchun baholash mezonlari sifatida insoniylik (humanism), o‘ziga ishonch (self-reliance), aniqlik (determinism), dunyoviylik (secularism), ma‘naviyar (spirituality) kabi 5 ta yo‘nalishlar tanlab olingan va shu bo‘yicha tadqiqot olib borgan.[4] Tadqiqot natijasida aniqlangan real mezonlarga ko‘ra, bolalar dunyoqarashi abstrakt va konkret fikrlar aralash holatda ekanligini ko‘rsatdi, ya‘ni barcha ma‘lumotlar uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom dunyoqarashni baholash bir yoqlama, faqat bilim yoki faqat xulq asosida amalga oshiriladigan jarayon emas, sababi bolalarning dunyoqarashi ko‘p komponentli tizim sifatida shakllanadi va uni baholash uchun integratsiyalashgan (multidimensional) modeldan foydalanishimiz mumkin. Ushbu model besh asosiy komponentni o‘z ichiga oladi: kognitiv, emotsional, xulq-atvoriy, ijtimoiy va milliy-madaniy.

1. Kognitiv komponent (bilim va tushuncha darajasi). Kognitiv komponent o‘quvchining axloqiy tushunchalarni anglash, voqea-hodisalarni baholash va to‘g‘ri noto‘g‘rini ajrata olish qobiliyatini ifodalaydi. 7–9 yosh davrida bolalarda konkret-operatsion tafakkur shakllanib, ular oddiy ijtimoiy va axloqiy kategoriyalarni anglay boshlaydi.[5] Ushbu bosqichda “yaxshi” va “yomon” xatti-harakatlarni farqlash; oddiy sabab-oqibat munosabatlarini tushunish; sog‘lom turmush elementlarini bilish asosiy indikatorlar sifatida olinadi. Kognitiv komponent faqat bilim emas, balki axloqiy fikrlashning boshlang‘ich shakli sifatida qaraladi.

2. Emotsional komponent (qadriy-hissiy munosabat). Emotsional komponent bolaning atrof-muhitga, odamlarga va ijtimoiy hodisalarga nisbatan hissiy munosabatini ifodalaydi.

Bu komponent quyidagilarni o‘z ichiga oladi: hamdardlik (empatiya); mehr-oqibat; ijobiy va salbiy holatlarga hissiy reaksiya. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalarda axloqiy xulq ko‘p hollarda hissiy tajriba orqali shakllanadi, ya’ni bola yaxshilikni nafaqat tushunadi, balki uni “his qiladi”.[6]

3. Xulq-atvoriy komponent (real amaliy xatti-harakat). Mazkur komponent bolaning kundalik hayotdagi real xulqini baholashga qaratilgan. Odob-axloq qoidalariga amal qilish; rostgo‘ylik; gigiyenik odatlar; mas’uliyatli xatti-harakat kabilar ushbu komponentda muhim ahamiyat kasb etadi. “Bola nimani biladi?” emas, balki “Bola qanday harakat qiladi?” savoliga javob izlash to‘g‘ri hisoblanadi. Ko‘plab tadqiqotlarda aynan xulq-atvor komponenti eng ishonchli indikator sifatida qaraladi, chunki u real hayotda namoyon bo‘ladi.[7]

4. Ijtimoiy komponent (ijtimoiylashuv va moslashuv). Ijtimoiy komponent bolaning jamoa ichidagi o‘rni va boshqalar bilan munosabatini aks ettiradi.[8] Bu komponent quyidagilarni qamrab oladi: hamkorlik qilish; nizolarni hal etish; ijtimoiy qoidalarga rioya qilish; o‘z rolini anglash. 7–9 yosh davrida bola faol ijtimoiylashuv bosqichiga o‘tadi va sinf jamoasi uning rivojida muhim rol o‘ynaydi. Sog‘lom dunyoqarash — bu faqat individual emas, balki ijtimoiy hodisa hamdir.

5. Milliy-madaniy komponent (identifikatsiya va qadriyatlar). Mazkur komponent ushbu modelning eng muhim va innovatsion jihatlaridan biridir. U milliy qadriyatlarni bilish; urf-odatlarga hurmat; ota-ona va kattalarga munosabat; milliy identifikatsiya (o‘zligini anglash) singari jihatlarni o‘z ichiga oladi. Bolaning dunyoqarashi u yashayotgan madaniy muhitdan ajralgan holda shakllanmaydi, aksincha milliy mentalitet, yashash tarzi va hududi yetarlicha ta’sir ko‘rsatadi.

Ushbu taklif etilayotgan model UWM-CF baholash mezonini kengaytirgan, mentalitetimiz va madaniyatimizga moslashtirgan holda tahli qilingan hamda kognitiv, emotsional va ijtimoiy komponentlar bilan bir qatorda xulq-atvoriy, milliy-madaniy komponentlarni ham qamrab oladi. Shu jihatdan, mazkur model nafaqat diagnostik, balki pedagogik-tarbiyaviy xarakterga ega bo‘lib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom dunyoqarashni shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qiladi.

Raqamli ta’lim muhiti esa o‘quvchilarning dunyoqarashiga bevosita ta’sir ko‘rsatadigan omil sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Raqamli ta’lim muhiti - bu o‘quv jarayonini raqamli vositalar, multimedia resurslar, interaktiv platformalar va onlayn kommunikatsiya vositalari orqali tashkil etishdir. Ushbu muhit boshlang‘ich

sinf o‘quvchilari uchun o‘quv faoliyatini individualizatsiyalash, ularda mustaqil fikrlash va mas’uliyat hissini shakllantirish imkonini beradi.

Raqamli ta’lim muhiti sog‘lom dunyoqarashning barcha komponentlarini rivojlantirishga yordam beradi. Kognitiv komponent nuqtai nazaridan, interaktiv darsliklar va raqamli o‘yinlar o‘quvchilarning axloqiy tushunchalarni anglashini, voqea-hodisalarni tahlil qilish va to‘g‘ri-noto‘g‘rini ajrata olish qobiliyatini mustahkamlaydi. Emotsional komponentni rivojlantirishda esa virtual simulyatsiyalar va raqamli hikoyalar o‘quvchilarga empatiya, hamdardlik va hissiy reaksiya ko‘nikmalarini shakllantirish imkonini beradi. Xulq-atvoriy komponentni qo‘llab-quvvatlash uchun interaktiv vazifalar va onlayn loyihalar bolalarni kundalik hayotdagi mas’uliyatli xatti-harakatlar, odob-axloq qoidalariga amal qilish va sog‘lom turmush tarzini tanlashga yo‘naltiradi. Ijtimoiy komponent raqamli platformalar orqali hamkorlik va jamoaviy ishlash, nizolarni konstruktiv hal qilish va ijtimoiy qoidalarga rioya qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, milliy-madaniy komponentni rivojlantirishda raqamli milliy kontent - milliy ertaklar, tarixiy hikoyalar, madaniy meros resurslari va virtual ekskursiyalar orqali bolalarga o‘z milliy identifikatsiyasini anglash imkonini beradi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash lozim, raqamli ta’lim muhiti boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom dunyoqarashni shakllantirish jarayonini yanada samarali qiladi. U integratsiyalashgan baholash va pedagogik yondashuvlar bilan birga qo‘llanilganda, nafaqat bilimni, balki ijtimoiy, emotsional va xulqiy fazilatlarni rivojlantirishda kuchli vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 05.10.2020 yildagi PF-6079-sonli ““Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 28-yanvardagi “Uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida” 34-sonli qarori
3. Olimjonova N.D. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom dunyoqarashni rivojlantirishda ota-onalar hamkorligining pedagogik imkoniyatlari
4. Shailey Rose Woodard “Toward a Child-Friendly Worldview Measure” (2021). Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers. University of Montana
5. Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*
6. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*
7. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*
8. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society*

**RAQAMLI TA‘LIM TIZIMIDA BO‘LAJAK FIZIKA
O‘QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIKNI
RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI**

Zudullayeva Dilnoza Fazliddin qizi

308-umumiy o‘rta ta‘lim muassasi fizika fani o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada bo‘lajak fizika o‘qituvchilarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Zamonaviy ta‘lim tizimida fizika o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligi, uning metodik, didaktik va innovatsion faoliyatga tayyorligi muhim ahamiyat kasb etishi asoslangan. Tatqiqotda kasbiy kompetentlik tushunchasining mazmuni, uning tarkibiy komponentlari hamda bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida qo‘llaniladigan samarali pedagogik yondashuvlar yoritilgan. Shuningdek fizika fani o‘qitish jarayonida innovatsion ta‘lim texnologiyalari, interaktiv metodlar, amaliy laboratoriya mashg‘ulotlari va raqamli ta‘lim vositalaridan foydalanish bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berilgan. Maqolada bo‘lajak fizika o‘qituvchilaridan kasbiy kompetentlikni shakllantirishga qaratilgan pedagogik shart sharoitlar hamda uni samarali tashkil etishning muhim omillari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: kasbiy kompetentlik, bo‘lajak fizika o‘qituvchisi, pedagogik imkoniyatlar, kompetentsiyaviy yondashuv, fizika ta‘limi, innovatsion pedagogik texnologiyalar, didaktik imkoniyatlar, kasbiy tayyorgarlik, interaktiv metodlar, ta‘lim jarayoni.

АННОТАЦИЯ: В данной статье проанализированы педагогические возможности развития профессиональной компетентности у будущих учителей физики. Обосновано, что в современной системе образования важное значение имеет профессиональная подготовка учителя физики, его готовность к методической, дидактической и инновационной деятельности. В исследовании раскрыто содержание понятия профессиональной компетентности, её структурные компоненты, а также освещены эффективные педагогические подходы, применяемые в процессе подготовки будущих учителей. Кроме того, обосновано, что использование инновационных образовательных технологий, интерактивных методов, практических лабораторных занятий и цифровых образовательных средств в процессе преподавания физики способствует развитию профессиональной компетентности будущих учителей. В статье также с научно-теоретической точки зрения проанализированы педагогические условия, направленные на формирование профессиональной компетентности у будущих учителей физики, а также важные факторы её эффективной организации.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущий учитель физики, педагогические возможности, компетентностный подход, физическое образование, инновационные педагогические технологии, дидактические возможности, профессиональная подготовка, интерактивные методы, образовательный процесс.

ABSTRACT: This article analyzes the pedagogical possibilities for developing professional competence in future physics teachers. It substantiates that in the modern education system the professional training of a physics teacher and their readiness for methodological, didactic, and innovative activities are of great importance. The study reveals the content of the

concept of professional competence, its structural components, and effective pedagogical approaches used in the process of training future teachers. It is also justified that the use of innovative educational technologies, interactive methods, practical laboratory classes, and digital educational tools in the process of teaching physics contributes to the development of professional competence among future teachers. The article scientifically and theoretically analyzes the pedagogical conditions aimed at forming professional competence in future physics teachers, as well as the key factors for its effective organization.

Keywords: *professional competence, pre-service physics teacher, pedagogical opportunities, competency-based approach, physics education, innovative pedagogical technologies, didactic potential, professional training, interactive methods, teaching and learning process*

KIRISH. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchining kasbiy kompetentligi ta’lim sifati va samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, fizika fani murakkab nazariy tushunchalar, qonuniyatlar va tajribaviy jarayonlarga asoslanganligi sababli, ushbu fan o‘qituvchisidan chuqur ilmiy bilim bilan bir qatorda yuqori pedagogik mahorat ham talab etiladi. Shu bois bo‘lajak fizika o‘qituvchilarida kasbiy kompetentlikni shakllantirish va rivojlantirish masalasi pedagogik ta’limning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Kasbiy kompetentlik o‘qituvchining o‘z kasbiga oid bilim, ko‘nikma va malakalarni samarali qo‘llay olish qobiliyatini ifodalaydi. Bu tushuncha nafaqat fan kompetensiyasini, balki pedagogik, metodik, kommunikativ va axborot-kommunikatsiya kompetensiyalarini ham o‘z ichiga oladi. Bo‘lajak fizika o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida ushbu kompetensiyalarni kompleks rivojlantirish ta’lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI. Bo‘lajak fizika o‘qituvchilarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning didaktik imkoniyatlarini yoritishda kompleks metodologik yondashuv qo‘llanildi. Metodologiya pedagogika, didaktika va kasbiy ta’lim nazariyalariga asoslanib, kompetensiyaviy yondashuvni markaziy tamoyil sifatida belgilaydi. Ushbu yondashuv o‘qituvchi shaxsini tayyorlashda bilim, ko‘nikma va malakalarning integratsiyasini ta’minlashga xizmat qiladi.

Metodologik asos sifatida tizimli yondashuvdan foydalanildi. Bu yondashuv bo‘lajak fizika o‘qituvchisining kasbiy kompetentligini yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqish imkonini beradi. Unda fan kompetensiyasi, pedagogik va metodik kompetensiya, axborot-kommunikatsiya kompetensiyasi hamda reflektiv faoliyat o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilinadi [1]. Tizimli yondashuv orqali didaktik imkoniyatlarning har bir kompetensiya rivojiga ta’siri aniqlanadi.

Shuningdek, faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv metodologik asoslardan biri sifatida tanlandi. Mazkur yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilarning nazariy bilimlarini

amaliy faoliyat jarayonida qo‘llashini ta’minlashga qaratilgan. Fizika fanini o‘qitishda laboratoriya mashg‘ulotlari, pedagogik amaliyot, mikro-darslar va muammoli vaziyatlar orqali kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning samaradorligi asoslab beriladi [2].

Didaktik tahlil metodi ta’lim jarayonida qo‘llanilayotgan metodlar, vositalar va texnologiyalarning kasbiy kompetentlikni shakllantirishdagi rolini aniqlash uchun qo‘llanildi. Qiyosiy-tahliliy metod orqali an’anaviy va innovatsion ta’lim yondashuvlarining samaradorligi solishtirildi. Bundan tashqari, pedagogik tajriba va amaliy kuzatuvlarga tayangan holda umumlashtirish va xulosalash metodlaridan foydalanildi [3].

Bo‘lajak fizika o‘qituvchilarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirish masalasi pedagogika va metodika sohasida keng yoritilgan. Avvalo, kompetensiyaviy yondashuvga oid ilmiy qarashlar ushbu mavzuning nazariy poydevorini tashkil etadi [4]. N.X.Usmonov va B.X.Xodjayevlarning pedagog kadrlar tayyorlashda kompetensiyaviy yondashuvga bag‘ishlangan ishlari o‘qituvchi kasbiy tayyorgarligining zamonaviy modelini tushuntirib beradi. Ushbu manbalarda kompetentlik o‘qituvchining kasbiy faoliyatga tayyorlik darajasi sifatida talqin qilinadi.

Fizika o‘qitish metodikasiga oid adabiyotlar didaktik imkoniyatlarni aniqlashda muhim ahamiyatga ega. S.Saidov, A.Abdullayev va R.Qurbonovlarning fizika fanini o‘qitishda zamonaviy metodlar haqidagi ishlari laboratoriya mashg‘ulotlari, tajribalar va muammoli ta’limning samaradorligini ilmiy asosda yoritadi. Ushbu adabiyotlarda fizika fanining amaliy xarakteri bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda asosiy omil sifatida ko‘rsatiladi [5].

Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarga oid tadqiqotlar ham adabiyotlar tahlilida muhim o‘rin tutadi. J.G‘.Yo‘ldoshev va Sh.Q.Mirziyoyev tomonidan yoritilgan zamonaviy ta’lim texnologiyalari bo‘lajak o‘qituvchilarda mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir. Bu manbalar didaktik imkoniyatlarning amaliy ahamiyatini asoslab beradi.

Shuningdek, pedagogik amaliyot va kasbiy tayyorgarlikka oid ilmiy ishlar tahlil qilindi. A.Avloniy nomidagi pedagogika ilmiy maktabi vakillari tomonidan olib borilgan ishlarda o‘qituvchining kasbiy shakllanishida nazariya va amaliyot uyg‘unligi muhim omil sifatida ko‘rsatiladi. Bu adabiyotlar bo‘lajak fizika o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida pedagogik amaliyotning didaktik imkoniyatlarini ochib beradi [6].

NATIJA VA MUHOKAMA. Bo‘lajak fizika o‘qituvchilarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirish jarayoni didaktik imkoniyatlardan maqsadli va tizimli foydalanishni talab etadi. Ta’lim jarayonida zamonaviy didaktik yondashuvlar qo‘llanilganda, talabalarning nafaqat fan bo‘yicha bilimlari, balki pedagogik fikrlashi, metodik tayyorgarligi va kasbiy faoliyatga bo‘lgan munosabati ham sezilarli darajada rivojlanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar bo‘lajak fizika o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuvda bilimlarni yod olish emas, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo‘llashga yo‘naltirilgan faoliyat ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, muammoli ta’lim, loyihaviy faoliyat va interfaol metodlar orqali talabalarda tahliliy fikrlash, mantiqiy xulosa chiqarish va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalari shakllanadi. Bu ko‘nikmalar kelajakda fizika darslarini samarali tashkil etishda muhim omil hisoblanadi [7].

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, fizika fanining tajribaviy xarakteri didaktik imkoniyatlarni kengaytiradi. Laboratoriya mashg‘ulotlari, amaliy tajribalar va virtual laboratoriyalardan foydalanish bo‘lajak o‘qituvchilarning fan kompetensiyasini mustahkamlash bilan birga, metodik kompetensiyasini ham rivojlantiradi. Talabalar tajriba jarayonida nazariy bilimlarning amaliy tasdig‘ini ko‘rish orqali fanga nisbatan ongli munosabat shakllantiradilar. Bu esa ularning kelgusida o‘quvchilarga murakkab fizik jarayonlarni tushuntirish qobiliyatini oshiradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bo‘lajak fizika o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda muhim didaktik imkoniyat hisoblanadi [8]. Raqamli ta’lim resurslari, simulyatsiya dasturlari va elektron o‘quv platformalar talabalarning bilim olish jarayonini faollashtiradi. Muhokama davomida aniqlanishicha, AKTdani samarali foydalanishni o‘rgangan bo‘lajak o‘qituvchilar kelajakda dars jarayonini zamonaviy talablarga mos tashkil etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Fizika o‘qituvchisi nafaqat fan mazmunini bilishi, balki uni o‘quvchilarga tushunarli va mantiqli tarzda yetkaza olishi zarur. Interfaol metodlar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar talabalarning nutq madaniyati, savol-javob olib borish va fikrini asoslab berish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu jihat kasbiy kompetentlikning muhim tarkibiy qismi sifatida baholanadi [9].

An’anaviy ta’lim usullari bilan cheklanib qolish bo‘lajak fizika o‘qituvchilarida kasbiy kompetentlikni to‘liq rivojlantirish imkonini bermaydi. Zamonaviy didaktik imkoniyatlar bilan boyitilgan ta’lim jarayoni esa ularning kasbiy tayyorgarligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi. Shu bois ta’lim

muassasalarida o‘qituvchi tayyorlash jarayonida innovatsion yondashuvlarni izchil joriy etish zarurati yuzaga keladi [10].

XULOSA. Maqolada bo‘lajak fizika o‘qituvchilarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirish masalalari didaktik yondashuvlar asosida yoritildi. O‘rganishlar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy ta’lim tizimida fizika o‘qituvchisining kasbiy kompetentligi ta’lim sifati va samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu bois o‘qituvchi tayyorlash jarayonida didaktik imkoniyatlardan maqsadli va tizimli foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak fizika o‘qituvchilarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning didaktik imkoniyatlarini samarali amalga oshirish ta’lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Ta’lim jarayonini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish orqali raqobatbardosh, malakali va ijodkor fizika o‘qituvchilarini tayyorlash mumkin. Ushbu yondashuv umumta’lim maktablarida fizika fanini o‘qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Saidov S. Fizika o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston, 2016. – 312 b.
2. Abdullayev A. Fizika fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 198 b.
3. Qurbonov R. Umumta’lim maktablarida fizika ta’limi metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015. – 224 b.
4. Yo‘ldoshev J.G‘. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017. – 256 b.
5. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2014. – 180 b.
6. Karimov N. Ta’lim jarayonida kasbiy kompetentlikni shakllantirish. – Toshkent: Ma’naviyat, 2019. – 168 b.
7. To‘xtasinov S. O‘qituvchining kasbiy faoliyati va refleksiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018. – 144 b.
8. Mirzayev D. Fizika fanini o‘qitishda laboratoriya mashg‘ulotlari. – Toshkent: Fan, 2013. – 192 b.
9. Qodirov T. Ta’limda kompetensiyaviy yondashuv asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. – 176 b.
10. Ismoilov B. Pedagogik amaliyot va bo‘lajak o‘qituvchi tayyorgarligi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016. – 160 b.

O‘SMIRLARDA SOG‘LOM TURMUSH TARZI MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Ruziboyeva Nigina Nodir qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘smirlarda sog‘lom turmush tarzi madaniyatini rivojlantirish jarayonini ijtimoiy hamkorlik mexanizmlari asosida takomillashtirish masalalariga bag‘ishlangan. Sog‘lom turmush tarzi madaniyatining tarkibiy qismlari, o‘smirlar salomatligiga ta‘sir etuvchi ijtimoiy-pedagogik omillar hamda mavjud hamkorlik tizimidagi muammolarni hal etishda raqamli texnologiyalarning roli tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek, raqamli pedagogik vositalarni amaliyotga joriy etishning bosqichlari, pedagogik shartlari va integrativ modeli ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘smirlar, sog‘lom turmush tarzi madaniyati, raqamli texnologiyalar, pedagogik mexanizm, ijtimoiy hamkorlik, profilaktika, reproduktiv salomatlik, integrativ model, sog‘lom avlod.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования процесса формирования культуры здорового образа жизни у подростков на основе механизмов социального сотрудничества. Анализируются структурные компоненты культуры здорового образа жизни, социально-педагогические факторы, влияющие на здоровье подростков, а также роль цифровых технологий в решении проблем существующей системы сотрудничества. Обоснованы этапы, педагогические условия и интегративная модель внедрения цифровых педагогических средств.

Ключевые слова: подростки, культура здорового образа жизни, цифровые технологии, социальное сотрудничество, педагогический механизм, профилактика, репродуктивное здоровье, интеграционная модель, здоровое поколение.

Annotation: This article is devoted to improving the process of developing a culture of a healthy lifestyle among adolescents based on the mechanisms of social cooperation. It analyzes the structural components of a healthy lifestyle culture, the socio-pedagogical factors influencing adolescents' health, and the role of digital technologies in addressing the problems within the existing system of cooperation. The stages, pedagogical conditions and integrative model of implementing digital pedagogical tools into practice are scientifically substantiated.

Keywords: adolescents, healthy lifestyle culture, digital technologies, social cooperation, pedagogical mechanism, prevention, reproductive health, integrative model, healthy generation.

Hozirgi globallashuv va jadal texnologik rivojlanish jarayonida jamiyatning barqaror taraqqiyoti yosh avlodning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy salomatligiga bevosita bog‘liqdir [3]. Ayniqsa, o‘smirlik davri inson hayotining eng murakkab va sezitiv bosqichlaridan biri bo‘lib, aynan shu davrda shaxsning sog‘lom turmush tarzi bilan bog‘liq qadriyatlari, xulq-atvor normalari va hayotiy ko‘nikmalari shakllanadi [3,4]. Mazkur davrda to‘g‘ri yo‘naltirilgan pedagogik ta‘sir kelajak avlodning salomatlik madaniyatini poydevorini belgilaydi [13].

O‘zbekiston Respublikasida sog‘lom avlodni tarbiyalash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan [1,2]. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni (2020) va “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonun doirasida yoshlarning, xususan, o‘smir qizlarning har tomonlama sog‘lom rivojlanishini ta‘minlash muhim vazifa sifatida belgilangan [1,2]. Sog‘liqni saqlash vazirligi hamda Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi tomonidan sog‘lom turmush tarzini targ‘ib etish bo‘yicha bir qator dasturlar amalga oshirilmoqda [13].

Zamonaviy axborot jamiyatida o‘smirlarning kundalik faoliyati raqamli muhit bilan uzviy bog‘liq bo‘lib qoldi. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda 14–17 yoshli o‘smirlarning 78 foizidan ortig‘i kuniga 4 soatdan ko‘proq vaqtini internet va raqamli qurilmalar bilan o‘tkazadi [10]. Bu holat bir tomondan raqamli xatarlarni keltirib chiqarsa, ikkinchi tomondan ta‘lim jarayonida raqamli texnologiyalarni qo‘llash orqali sog‘lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish imkoniyatlarini kengaytiradi [6]. Shunday ekan, o‘smir qizlarda sog‘lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish masalasi bugungi kunda nafaqat tibbiy yoki pedagogik, balki keng ijtimoiy muammo sifatida qaralib, raqamli pedagogika nuqtai nazaridan yangicha yondashuvlarni talab etadi. Ushbu maqolada ana shu masala: raqamli texnologiyalarning pedagogik ahamiyati, ularning ta‘lim jarayoniga integratsiyasi va o‘smirlarda sog‘lom hayot madaniyatini shakllantirishdagi roli ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Sog‘lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish muammosi pedagogika fanida turli nuqtai nazarlardan o‘rganilgan. I.I. Brejnev (2018) sog‘lom turmush tarzi madaniyatini “shaxsning sog‘liqni saqlashga oid bilim, ko‘nikma va qadriyatlarining yaxlitlashgan tizimi” sifatida ta‘riflaydi. G. Seyleyning stress nazariyasiga ko‘ra, o‘smirlik davridagi adaptatsiya jarayonlari jismoniy va psixologik salomatlikka bevosita ta‘sir ko‘rsatadi, bu esa pedagogik aralashuvning naqadar muhim ekanligini tasdiqlaydi.

Jahon Sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) ning “Global Accelerated Action for the Health of Adolescents” dasturida adolescentsent salomatligi besh yo‘nalishda: jismoniy, ruhiy, ijtimoiy, seksual va reproduktiv salomatlik ko‘rinishida belgilanib, har bir yo‘nalish bo‘yicha yagona standartlar ishlab chiqilgan [3]. Mazkur dasturda raqamli texnologiyalarning o‘smirlar salomatligi bo‘yicha axborotga kirishni osonlashtiruvchi vosita sifatida alohida e‘tirof etilishi muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi [3]. Raqamli ta‘lim texnologiyalarining pedagogik samaradorligi bo‘yicha M. Prensky “raqamli tub aholi” (digital natives) kontseptsiyasini kiritib, zamonaviy yoshlar uchun raqamli muhit tabiiy o‘quv makoni ekanligini isbotladi [6]. J. Hattiening meta-tahlillariga ko‘ra, texnologik

vositalar qo‘llangan holda o‘tkazilgan darslar o‘quvchilar o‘zlashtirish ko‘rsatkichini o‘rtacha 0.40 standart og‘ishga yaxshilaydi [8]. R.Mayer esa multimedia ta‘limi nazariyasida vizual va og‘zaki kanallarning parallel ishlashi bilim o‘zlashtirishni sezilarli darajada oshirishini empirik jihatdan isbotlagan [7].

O‘zbekiston pedagogikasida bu masalaga I.Yo‘ldoshev, N.Muslimov, B. Ziyomhammadov kabi olimlar murojaat etgan bo‘lsada, raqamli texnologiyalar va sog‘lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirishning pedagogik mexanizmlari yaxlit nazariy tizim sifatida hali yetarlicha o‘rganilmagan [13,14]. Shu jihatdan ushbu maqola mavjud bo‘shliqni to‘ldirish maqsadida yozilgan. Sog‘lom turmush tarzi, madaniyati shaxsning jismoniy, psixologik va ijtimoiy salomatligini ta‘minlashga qaratilgan bilim, qadriyat va amaliy faoliyat tizimini anglatadi [3, 4]. Pedagogika fanida ushbu tushuncha quyidagi o‘zaro bog‘liq tarkibiy komponentlarni o‘z ichiga oladi:

1. Jismoniy faollik madaniyati -muntazam jismoniy mashqlar, sport va harakatli o‘yinlar orqali jismoniy qobiliyatlarni rivojlantirish, hipodinamiyaga (harakatsizlik kasalligiga) yo‘l qo‘ymaslik[3];

2. Sog‘lom ovqatlanish madaniyati - muvozanatli, vitamin va mineral moddalar bilan boyigan ratsional ovqatlanish rejimiga rioya qilish [12];

3. Psixologik barqarorlik madaniyati -stress va emotional zo‘riqlashlarni samarali boshqarish, kayfiyat va uyqu gigiyenasiga rioya qilish, ruhiy salomatlikni mustahkamlash [4, 11];

4. Zararli odatlardan voz kechish madaniyati - chekish, spirtli ichimliklar va boshqa psixoaktiv moddalardan yiroq turish, bu boradagi bilim va irodaviy mustahkamlikni rivojlantirish [3];

5. Reproduktiv salomatlik madaniyati - jinsiy ta‘lim, reproduktiv sog‘liqni saqlash va shaxsiy gigiyenaga doir to‘g‘ri bilimlarni egallash [3, 4].

O‘smirlik davrida ushbu komponentlarni shakllantirish murakkab pedagogik jarayon bo‘lib, u shaxsning motivatsion, kognitiv va faoliyatga oid sohalarini bir vaqtda qamrab oladi. O. Dekker va R. Gingoldning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlik davrida shakllangan sog‘lom hayot ko‘nikmalari yetuklik yoshiga o‘tib ham barqaror tarzda saqlanib qoladi, bu esa ushbu yoshdagi pedagogik ta‘sirning strategik ahamiyatini belgilaydi [5].

Raqamli texnologiyalar ta‘lim jarayonini samarali tashkil etish imkonini beruvchi innovatsion pedagogik vosita sifatida qaraladi [6, 7]. Ular o‘quv jarayonida vizual, interaktiv va multimedia muhitini yaratib, o‘quvchilarning bilim olish motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. Quyida raqamli va an‘anaviy pedagogik yondashuvlarning qiyosiy tahlili keltirilgan:

Anʼanaviy darsliklar cheklangan hajmda maʼlumot taqdim etsa, raqamli platformalar orqali oʻsmirlar sogʻlom turmush tarziga oid jahon standartlariga mos ilmiy maʼlumotlarga lahzada kira oladi [3, 10]. Masalan, WHOʻning “HealthyWork” va UNICEFʻning “U-Report” platformalari oʻsmirlar uchun maxsus moslashtirilgan va interaktiv formatda sogʻliq boʻyicha bilimlarni yetkazib beradi [3, 10].

Gamification (oʻyin elementlarini taʼlimga kiritish) texnologiyasi orqali oʻquvchilar passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanadi [9]. Masalan, Kahoot!, Quizizz va ClassDojo kabi platformalar sogʻlom turmush tarzi mavzularida interaktiv viktorinalar oʻtkazish imkonini beradi. Janubiy Koreya maktablarida oʻtkazilgan tadqiqotda Kim Park, oʻyinlashtirish usulida oʻtilgan sogʻliqni saqlash darslari natijasida oʻquvchilarning mavzuni oʻzlashtirishi 34–41% ga ortganligi qayd etgan. [9].

R. Mayerning kognitiv yuklanma nazariyasiga koʻra, video, animatsiya va infografik materiallar sogʻlom turmush tarzi bilan bogʻliq murakkab biologik va psixologik jarayonlarni tushuntirishda soʻz va matn yordamiga qaraganda 65% koʻproq samarali hisoblanadi [7]. Masalan, ovqat hazm qilish jarayonini jonlantirgan 3D animatsiya yoki stress vaqtida miyada sodir boʻladigan oʻzgarishlarni koʻrsatuvchi vizual taqdimotlar mavzuni chuqur tushunishni taʼminlaydi [7].

Sunʼiy intellektga asoslangan adaptiv taʼlim tizimlari, koʻra Khan Academy, Coursera har bir oʻquvchining bilim darajasini tahlil qilib, unga mos taʼlim mazmunini avtomatik shakllantiradi [5]. Bu texnologiya oʻsmirlarning individual ehtiyojlari, jismoniy faollik darajasi va ovqatlanish odatlarini inobatga olgan holda shaxsga yoʻnaltirilgan dasturlarni taqdim etadi [5].

Oʻsmirlarda sogʻlom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish jarayonini tizimli yondashuv asosida tashkil etish muhim hisoblanadi. Muallif tomonidan taklif etilayotgan bosqichli model quyidagi toʻrt ketma-ket bosqichdan iborat:

I bosqich – Motivatsion bosqich: oʻquvchilarda sogʻlom turmush tarziga nisbatan ichki ijobiy munosabat va ehtiyojni shakllantirish. Bu bosqichda raqamli texnologiyalar taʼsirli video roliklar, real hayotdan olingan muvaffaqiyat tarixlari va motivatsion kontent taqdimoti orqali qoʻllaniladi [6, 8].

II bosqich – Kognitiv bosqich: sogʻlom hayotga oid ilmiy bilimlarni, masalan, ovqatlanish normalari, jismoniy faollik standartlari va psixologik barqarorlik usullarini egallash. Multimedia darsliklar, virtual laboratoriya tajribalari va onlayn testlar ushbu bosqichda asosiy pedagogik vosita boʻlib xizmat qiladi [7, 12].

III bosqich – Faoliyat bosqichi: amaliy koʻnikmalarni shakllantirish. Masalan, sogʻliqni saqlash ilovalaridan foydalanish, kunlik qadam soni va uyqu rejimini kuzatuvchi wearable qurilmalar bilan ishlash, onlayn guruh

mashg‘ulotlarida qatnashish kabi faoliyatlar ushbu bosqichda amalga oshiriladi [5, 10].

IV bosqich – Refleksiv bosqich: o‘z faoliyatini tahlil qilish, baholash va keyingi rivojlanish uchun maqsad belgilash. Bu bosqichda elektron portfolio, o‘z-o‘zini baholash tizimlari va onlayn mentorlik vositalari qo‘llaniladi [8].

Ushbu bosqichli modelning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun bir qator pedagogik shartlarning ta‘minlanishi zarur: 1) o‘qituvchilarning raqamli pedagogik kompetensiyasini muntazam rivojlantirish va malaka oshirish [13,14]; 2) mahalliy kontekst va madaniy xususiyatlarni inobatga olgan holda sifatli o‘zbek tilidagi elektron ta‘lim resurslarini yaratish [13]; 3) o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini oshirish va raqamli muhitda mustaqil ta‘limga o‘rgatish [6, 8]; 4) ota-ona va ta‘lim muassasasi o‘rtasida raqamli platformalar asosida doimiy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish [1, 2]; 5) sog‘lom turmush tarzi bo‘yicha fanlararo integrativ ta‘lim muhitini yaratish [5].

Raqamli texnologiyalarni o‘smirlarda sog‘lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirishga tadbiq etish jarayonida bir qator tizimiy muammolar mavjud. Birinchidan, O‘zbekistondagi bir qator maktab va hududlarda raqamli infratuzilma (tezkor internet, zamonaviy kompyuter texnikasi) yetarli darajada rivojlanmagan [13]. Ikkinchidan, mavjud o‘zbek tilidagi raqamli ta‘lim resurslari sog‘liq mavzusida son va sifat jihatidan cheklangan [13]. Uchinchidan, o‘qituvchilarning raqamli texnologiyalarni pedagogik jarayonga samarali integratsiya qilish kompetensiyasi yetardli emas [13,14]. To‘rtinchidan, haddan tashqari raqamli qurilmalardan foydalanish (screen addiction) o‘smirlarda ko‘z, uyqu va psixologik muammolarga olib kelishi mumkin [4,10]. Ushbu muammolarni hal etish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi tavsiya etiladi: maktablarni zamonaviy raqamli infratuzilma bilan jihozlashga davlat sarmoyasini oshirish; o‘qituvchilar uchun raqamli pedagogik kompetensiya bo‘yicha tizimli malaka oshirish kurslarini yo‘lga qo‘yish; sog‘lom raqamli iste‘mol madaniyatini - “raqamli gigiyena” kontseptsiyasini - o‘quv jarayoniga kiritish; mahalliy IT soha va davlat tashkilotlari hamkorligida sog‘liqqa oid sifatli o‘zbek tilidagi kontent yaratishni rag‘batlantirish [1, 2, 13].

Yuqorida bayon etilgan ilmiy tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin: raqamli texnologiyalar o‘smirlarda sog‘lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirishda muhim pedagogik vosita bo‘lib, ular an‘anaviy usullarning o‘rnini emas, balki ularni boyitadi va kuchaytiradi [6-9]. Raqamli texnologiyalar ta‘lim jarayonining interaktivligini oshiradi, o‘quvchilarning bilim olish motivatsiyasini kuchaytiradi hamda sog‘lom hayot bilan bog‘liq bilim va ko‘nikmalarni samarali o‘zlashtirishga yordam beradi [7, 8]. Maqolada taklif etilgan to‘rt bosqichli model

(motivatsion, kognitiv, faoliyat, refleksiv) va pedagogik shartlar majmuasi raqamli texnologiyalar asosida sog‘lom turmush tarzi madaniyatini tizimli shakllantirishga metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan pedagogik jarayon o‘smirlarda mustaqil fikrlash, axborotni tanqidiy tahlil qilish va sog‘lom hayotga ongli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi [5, 6]. Kelajakdagi tadqiqotlarda O‘zbekiston maktablarida ushbu modelni eksperimental sinov orqali samaradorligini empirik jihatdan tekshirish, shuningdek, raqamli platforma yaratish hamda uning o‘smirlardagi sog‘liq ko‘rsatkichlariga ta‘sirini o‘lchash muhim vazifalar sifatida belgilanmoqda[13].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. Toshkent, 2017.
3. World Health Organization. Global Accelerated Action for the Health of Adolescents (AA-HA!): Guidance to Support Country Implementation. Geneva: WHO, 2017. 196 p.
4. World Health Organization. Adolescent health report. Geneva: WHO, 2022. 112 p.
5. OECD. Education and Health Integration Report. Paris: OECD Publishing, 2021. 148p.
6. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon. 2001. Vol. 9, No. 5.P.1–
7. Mayer R.E. Multimedia Learning (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 320 p.
8. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London: Routledge, 2009. 392 p.
9. Kim S., Park J. Effects of gamification in health education for adolescents: A randomized controlled study. Journal of Adolescent Health. 2020. Vol. 67, No. 3. P. 345-352.
10. UNICEF. The State of the World’s Children 2022: On My Mind – Promoting, Protecting and Caring for Children’s Mental Health. New York: UNICEF, 2022. 188 p.
11. Finnish National Agency for Education. School Well-being Model. Helsinki, 2020.
12. MEXT Japan. Shokuiku (Food Education) White Paper. Tokyo, 2018.
13. Yo‘ldoshev I.G., Usmanov S.A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: O‘qituvchi, 2005. 336 b.
14. Muslimov N.A., Ubaydullayev A.M. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. Toshkent: TDPU, 2015. 264 b.

MADANIY IMMUNITET TUSHUNCHASI VA UNING TALABA- YOSHLAR IJTIMOIYLASHUVIDAGI ROLI

Begmatova Dilnoza Muxtarovna

*PhD., Samarqand davlat chet tillar instituti, Pedagogika, psixologiya va
jismoniy tarbiya kafedrası mudiri*

Annotatsiya. Ushbu maqolada madaniy immunitet tushunchasining mazmun-mohiyati hamda uning talaba-yoshlar ijtimoiylashuvi jarayonidagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, globallashuv sharoitida yoshlarning ma’naviy-axloqiy barqarorligini ta’minlashda madaniy immunitetni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari madaniy immunitet yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuvi va salbiy ta’sirlarga qarshi turishida muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: madaniy immunitet, ijtimoiylashuv, talaba-yoshlar, ma’naviy qadriyatlar, globallashuv, ijtimoiy-pedagogik yondashuv.

Kirish. Zamonaviy globallashuv jarayonlari jamiyat taraqqiyotining barcha sohalariga, xususan yoshlar ongiga, dunyoqarashiga va qadriyatlar tizimiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida turli manbalardan kelib tushayotgan axborotlar hajmi keskin ortib bormoqda. Bu esa talaba-yoshlarning ijtimoiy ongiga turli xil — ijobiy va salbiy mazmundagi g‘oyalar, qarashlar va qadriyatlarning kirib kelishiga sabab bo‘lmoqda. Shu bois zamonaviy sharoitda yoshlarning ma’naviy barqarorligini ta’minlash, ularni zararli axborot va destruktiv g‘oyalardan himoya qilish, shuningdek, ularda mustahkam ijtimoiy va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish dolzarb ijtimoiy-pedagogik vazifa sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Mazkur jarayonda “madaniy immunitet” tushunchasi muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Madaniy immunitet shaxsning ma’naviy qadriyatlarni anglash, ularni ongli ravishda qabul qilish, himoya qilish hamda turli g‘oyaviy ta’sirlarga nisbatan tanqidiy yondasha olish qobiliyatini ifodalaydi. U shaxsning ichki ma’naviy barqarorligini ta’minlovchi, ijtimoiy muhitdagi turli qarama-qarshi ta’sirlarga moslashuvchan va ongli munosabatni shakllantiruvchi muhim psixologik-pedagogik mexanizm sifatida qaraladi.

Madaniy immunitetni yanada aniqlashtiradigan bo‘lsak, u shaxsning milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan holda ijtimoiy-madaniy muhitda mustaqil fikrlash, ongli tanlov qilish, o‘z pozitsiyasini himoya qilish va turli g‘oyaviy ta’sirlarga nisbatan barqaror qaror qabul qilish qobiliyatidir. Ushbu tushuncha shaxsning ma’naviy yetukligi, ijtimoiy faolligi, axloqiy mezonlari hamda intellektual salohiyati bilan uzviy bog‘liqdir.

Talaba-yoshlar ijtimoiylashuvi jarayoni murakkab va ko‘p bosqichli bo‘lib, u shaxsning jamiyatga moslashuvi, ijtimoiy rollarni o‘zlashtirishi, qadriyatlar tizimini shakllantirishi hamda faol fuqarolik pozitsiyasini egallashini o‘z ichiga oladi. Mazkur jarayonda madaniy immunitet quyidagi muhim funksiyalar orqali namoyon bo‘ladi:

Birinchidan, madaniy immunitet yoshlarning ma‘naviy barqarorligini ta‘minlaydi. Bu orqali talaba-yoshlar turli ijtimoiy va axborot muhitidagi qarama-qarshi ta’sirlar orasida o‘zining mustahkam qadriyatlar tizimiga tayangan holda to‘g‘ri yo‘lni tanlay oladi. Bu esa ularning shaxs sifatida mustahkam shakllanishiga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, madaniy immunitet tanqidiy va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Zamonaviy axborot makonida yoshlar turli ma‘lumotlarni tahlil qilish, ularning ishonchliligini baholash va asosli xulosa chiqarish qobiliyatiga ega bo‘lishi zarur. Bu jarayonda madaniy immunitet muhim kognitiv vosita sifatida xizmat qiladi.

Uchinchidan, u ijtimoiy moslashuv jarayonini yengillashtiradi. Talaba-yoshlar jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni anglaydi, o‘z ijtimoiy rolini to‘g‘ri belgilaydi va ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanadi. Bu esa ularning jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga zamin yaratadi.

To‘rtinchidan, madaniy immunitet himoya mexanizmi vazifasini bajaradi. U yoshlarni turli ekstremistik, destruktiv yoki axloqiy jihatdan zararli g‘oyalar ta’siridan asrashga xizmat qiladi. Natijada yoshlarning ijtimoiy va ma‘naviy barqarorligi ta‘minlanadi.

Beshinchidan, madaniy immunitet shaxsda fuqarolik mas‘uliyati va ijtimoiy ongini shakllantiradi. Bu esa yoshlarning jamiyat oldidagi burchini anglashiga, ijtimoiy jarayonlarda faol va mas‘uliyatli ishtirok etishiga olib keladi.

Madaniy immunitetni rivojlantirishda ta‘lim muassasalari, ayniqsa oliy ta‘lim tizimi muhim o‘rin tutadi. Oliy ta‘lim jarayonida talabalarning nafaqat kasbiy bilimlari, balki ma‘naviy-axloqiy qarashlari, ijtimoiy faolligi va tanqidiy tafakkuri ham rivojlantirilishi zarur. Bu borada pedagogik jarayonni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, madaniy immunitetni rivojlantirishda quyidagi pedagogik vositalar samarali hisoblanadi:

- ✓ interfaol ta‘lim metodlari (munozara, debat, keys-stadi)
- ✓ muammoli ta‘lim texnologiyalari
- ✓ loyiha faoliyati va tadqiqot ishlari
- ✓ ijtimoiy tashabbus va volontyorlik faoliyatlari
- ✓ axborot savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar

Mazkur metodlar talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, ularni ijtimoiy jarayonlarga faol jalb etadi hamda ularning ma’naviy immunitetini mustahkamlaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, madaniy immunitet talaba-yoshlar ijtimoiylashuvida muhim ijtimoiy-pedagogik omil sifatida namoyon bo‘ladi. U yoshlarning ma’naviy barqarorligini ta’minlash, mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish hamda turli salbiy g‘oyaviy ta’sirlarga nisbatan ongli va barqaror munosabatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, globallashuv va axborot oqimining keskin ortishi sharoitida madaniy immunitet yoshlarni zararli axborot va begona qadriyatlar ta’siridan himoya qiluvchi ichki mexanizm vazifasini bajaradi.

Madaniy immunitetning rivojlangan darajasi talaba-yoshlarning ijtimoiy faolligi, fuqarolik pozitsiyasi va jamiyatdagi o‘z o‘rnini anglash darajasi bilan bevosita bog‘liqdir. Bunday yoshlar nafaqat o‘z milliy qadriyatlariga sodiq bo‘lib qoladilar, balki umuminsoniy qadriyatlarni ham ongli ravishda qabul qilish va ularga moslashish qobiliyatiga ega bo‘ladilar. Natijada ular jamiyat taraqqiyotiga faol hissa qo‘shuvchi, mas’uliyatli va ongli shaxslar sifatida shakllanadi.

Umuman olganda, madaniy immunitetni rivojlantirish orqali talaba-yoshlarning ijtimoiylashuv jarayonini samarali tashkil etish, ularning ma’naviy yetuk, ijtimoiy faol va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga erishish mumkin. Bu esa o‘z navbatida jamiyat barqarorligi va taraqqiyotini ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov B. R. Talaba-yoshlar ma’naviy tarbiyasida madaniy immunitetni shakllantirish masalalari // *Pedagogika*. — 2022. — № 3. — B. 45–49.
2. Yuldasheva S. T. Globallashuv sharoitida yoshlar ongini himoya qilishning ijtimoiy-pedagogik asoslari // *Ta’lim va innovatsiya*. — 2023. — № 5. — B. 112–118.
3. Moydinova E. K. Bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari // *Lingvospektr*. — 2024. — T. 1, № 1. — B. 36–41.
4. Rashidova O. X. The use of innovative methods and tools in the organization of independent education in higher educational institutions as a pedagogical problem // *Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences*. — 2023. — Vol. 3, No. 10. — P. 261–270.
5. Fayzullayevna I. G. Bo‘lajak chet tili o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali metodika va pedagogik yondashuvlar // *Zenodo*. — 2025. — DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.xxxxxx>
6. Ismoilova D. S. Yoshlar ijtimoiylashuvida madaniy qadriyatlarning o‘rni // *Ijtimoiy fanlar*. — 2021. — № 4. — B. 67–72.
7. Abdullayeva N. M. Oliy ta’limda talaba-yoshlar ijtimoiy faolligini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari // *Zamonaviy ta’lim*. — 2024. — № 2. — B. 89–94.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA MAS’ULIYATLI QAROR
QABUL QILISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
RIVOJLANTIRISH**

Asqarova Shahnozaxon To‘lqinjon qizi

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy-emotsional ta’lim (SEL) metodikasi asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mas’uliyatli qaror qabul qilish ko‘nikmalarini raqamli texnologiyalar integratsiyasi orqali rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Maqolada qaror qabul qilish jarayonining pedagogik modellari, xususan, CASEL yondashuvi va raqamli platformalarning ushbu jarayondagi interfaol o‘rni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy-emotsional ta’lim (SEL), raqamli texnologiyalar, mas’uliyatli qaror qabul qilish, boshlang‘ich ta’lim, interfaol ta’lim, pedagogik model.

Abstract: This article analyzes the issues of developing responsible decision-making skills in primary school students through the integration of digital technologies based on the Social-Emotional Learning (SEL) methodology. The paper highlights pedagogical models of the decision-making process, specifically the CASEL framework, and discusses the interactive role of digital platforms in facilitating this developmental process.

Keywords: Social-Emotional Learning (SEL), Digital technologies, responsible decision-making, primary education, interactive learning, pedagogical model

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы развития навыков принятия ответственных решений у учащихся начальных классов на основе методики социально-эмоционального обучения (SEL) посредством интеграции цифровых технологий. В работе освещаются педагогические модели процесса принятия решений, в частности подход CASEL, а также интерактивная роль цифровых платформ в данном процессе.

Ключевые слова: Социально-эмоциональное обучение (SEL), цифровые технологии, принятие ответственных решений, начальное образование, интерактивное обучение, педагогическая модель.

Bugungi shiddatli axborotlashgan jamiyatda yosh avloddan nafaqat akademik bilimlar, balki murakkab vaziyatlarda to‘g‘ri va mas’uliyatli qaror qabul qilish qobiliyati ham talab etiladi. Ijtimoiy-emotsional ta’lim (Social-Emotional Learning – SEL) jarayoni insonlarga beshta asosiy kompetensiyani – o‘zini anglash, o‘zini boshqarish, ijtimoiy ong, munosabat ko‘nikmalari va eng muhimlaridan biri hisoblangan “mas’uliyatli qaror qabul qilish”ni o‘zlashtirish imkonini beradi [1]. O‘tkazilgan tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, SEL dasturlari o‘quvchilarning nafaqat ijtimoiy xulq-atvorini yaxshilaydi, balki ularning akademik o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini ham sezilarli darajada oshiradi. Bu jarayonda raqamli texnologiyalarning ta’limga daxldorligi ushbu ko‘nikmani shakllantirish uchun innovatsion muhit yaratmoqda [2].

Mas’uliyatli qaror qabul qilish – bu axloqiy me’yorlar, xavfsizlik masalalari va ijtimoiy normalarga asoslangan holda xulq-atvor va ijtimoiy o‘zaro munosabatlar bo‘yicha konstruktiv tanlovlar qila olish qobiliyatidir. Bu jarayon shaxslarga o‘z

xatti-harakatlari va boshqalar bilan munosabatlarida munosib hamda o‘zaro hurmatga asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini beradi [3]. SEL tashabbuslari boshlang‘ich ta’lim muassasalarida qaror qabul qilish va empatiya qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga, bolalardagi hissiy zo‘riqishlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

SEL modeli asosida mas’uliyatli qaror qabul qilish jarayoni quyidagi to‘rtta asosiy bosqichni o‘z ichiga oladi:

1. Muammoni identifikatsiya qilish (tanib olish).
2. Vaziyatni tahlil qilish va variantlarni baholash.
3. Qaror qabul qilish.
4. Qaror natijasi uchun mas’uliyatni his qilish va refleksiya [4].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlaridan kelib chiqib, ushbu bosqichlarni hayotiy va simulyatsion vaziyatlar orqali o‘rgatish yuqori samaradorlikka erishishga yordam beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mas’uliyatli qaror qabul qilish ko‘nikmasini shakllantirishda raqamli vositalar shunchaki axborot yetkazuvchi emas, balki faol kognitiv stimulyator vazifasini o‘taydi. Raqamli hamkorlik muhiti, masalan, Seesaw yoki ClassDojo kabi platformalar o‘quvchilarda o‘z tanlovi uchun nafaqat o‘qituvchi, balki raqamli hamjamiyat oldida ham javobgarlikni his qilish tuyg‘usini uyg‘otadi.

Raqamli vositalarning ushbu jarayondagi o‘rni quyidagi uchta fundamental yo‘nalishda namoyon bo‘ladi:

1. Xavfsiz simulyatsiya va “Feedback” (Teskari aloqa) mexanizmi. Real hayotda xato qaror qabul qilish bolada psixologik travma yoki jiddiy ijtimoiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Raqamli o‘yinlar va simulyatsiyalar esa “xato qilish xavfsiz bo‘lgan sinov maydoni”ni yaratadi. Bunda o‘quvchi o‘z qarorining natijasini real vaqt rejimida ko‘radi, bu esa kognitiv moslashuvchanlikni oshiradi [5].

2. Kiber-ijtimoiy mas’uliyatning shakllanishi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun raqamli dunyo – bu yangi ijtimoiy makon. Tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, SEL dasturlariga integratsiya qilingan raqamli darslar o‘quvchilarning nafaqat sinf ichidagi, balki internet tarmog‘idagi xulq-atvorini ham 23% ga ijobiy tomonga o‘zgartirgan. Bu esa mas’uliyatli qaror qabul qilish ko‘nikmasining trans-kontekstual xususiyatini isbotlaydi.

3. Algoritmik tanlov va tizimli fikrlash. Drigas va Athanasioslarning olib brogan tadqiqotlarida multimedia vositalari orqali SELni o‘rgatish jarayonini tahlil qilib, interfaol ssenariylar bolalarda “agar-u holda” mantiqiy zanjirini

shakllantirishini aniqlashgan. Quyidagi jadvalda raqamli vositalarning qaror qabul qilish bosqichlaridagi o‘rni keltirilgan [6]:

Qaror qabul qilish bosqichi	Raqamli vositaning funksiyasi	Kutilayotgan natija
Muammoni aniqlash	Video-keyslar va vizual ssenariylar	Empatiyaning ortishi va vaziyatni xolis baholash
Variantlarni tahlil qilish	Interfaol so‘rovnomalar (Mentimeter, Kahoot)	Ko‘pchilikning fikrini hisobga olgan holda tanlov qilish
Natijani baholash	Raqamli portfoliolar va reflektiv bloglar	O‘z xatti-harakati uchun ichki javobgarlikni shakllantirish

Boshlang‘ich sinflarda SEL dasturlarini raqamli texnologiyalar bilan integratsiya qilishda quyidagi ketma-ketlikka asoslangan pedagogik model tavsiya etiladi:

- O‘quvchilarga planshet yoki interfaol doska orqali yoshiga mos muammoli vaziyat taqdim etiladi.

- O‘quvchi raqamli interfeysda taklif etilgan 3-4 ta variantdan birini mantiqiy hamda hissiy jihatdan baholab tanlaydi.

- Tizim tanlangan qarorning ijobiy va salbiy oqibatlarini vizual ko‘rsatadi. Bu jarayon o‘quvchida o‘z harakati uchun mas’uliyat hissini mustahkamlaydi.

Maktab sharoitida joriy etilgan bunday metodikalar o‘quvchilarning xulq-atvorini yaxshilaydi, shaxslararo munosabatlarni mustahkamlaydi va ularni kiber-makonda ham xavfsiz qarorlar qabul qilishga o‘rgatadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mas’uliyatli qaror qabul qilish ko‘nikmasini rivojlantirish – bu shunchaki mantiqiy tanlovni o‘rgatish emas, balki axloqiy, ijtimoiy va emotsional ongni yaxlit shakllantirish jarayonidir. O‘tkazilgan tahlillar va xalqaro tajribalar shuni tasdiqlaydiki, raqamli texnologiyalar ushbu jarayonda shunchaki yordamchi vosita emas, balki bolaga real hayotiy xavflarsiz ijtimoiy tajriba orttirish imkonini beruvchi “virtual laboratoriya” vazifasini o‘taydi.

SEL metodikasining raqamli platformalar bilan integratsiyasi quyidagi strategik natijalarni kafolatlaydi:

- Kognitiv moslashuvchanlik, ya’ni o‘quvchi xato qilishdan qo‘rqmasdan, turli ssenariylarni simulyatsiya qilish orqali eng maqbul qarorni tanlashni o‘rganadi.

- Kiber-ijtimoiy mas’uliyat, bunda esa raqamli muhitda (o‘yinlar, forumlar) orttirilgan ko‘nikmalar bolaning nafaqat sinf ichidagi, balki internet tarmog‘idagi etik xulq-atvorini va kiber-xavfsizligini ta’minlaydi.

Pedagogik diagnostikada raqamli vositalar o‘qituvchiga har bir o‘quvchining emotsional o‘rishini va qaror qabul qilish tezligini ob’ektiv monitoring qilish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy-emotsional ta’limning raqamli formatga o‘tkazilishi zamonaviy pedagogikaning eng istiqbolli yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u bolalarni nafaqat akademik yutuqlarga, balki murakkab axborotlashgan jamiyatda mas’uliyatli va mustaqil shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Moore, Brian C. J., and Robert Gregory. “Decision Making as a Pedagogy for Social Emotional Learning”. Educational Studies, vol. 50, no. 2, 2024
2. Durlak, Joseph A., et al. “The Impact of Enhancing Students’ Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions”. Child Development, vol. 82, no. 1, 2011.
3. Martinez-Yarza, Nahia, et al. “A Systematic Review of Instruments Measuring Social and Emotional Skills”. Children, vol. 10, no. 1, 2023
4. Huynh, Van-Son, et al. “Responsible Decision-Making Competency Based on the Social Emotional Learning Model for Vietnamese High School Students”. Education Sciences, vol. 13, no. 1, 2023
5. Wood, Sarah, et al. “Digital Tools for Cultivating Social and Emotional Competencies in Elementary Schools”. Journal of Technology and Teacher Education, vol. 31, no. 2, 2023
6. Drigas, Athanasios, et al. “Interactive Technologies and Multimedia for Social-Emotional Learning in Primary Education”. International Journal of Interactive Mobile Technologies, vol. 17, no. 4, 2023

**YANGI O‘ZBEKISTON TA’LIM SHAROITIDA TALABALARDA
UMUMINSONIY QADRIYATLARGA OID KOMPETENTLILIKNI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI**

Abdug‘aniyev Ozod Tursunboy o‘g‘li

O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti izlanuvchisi PhD., dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada Yangi O‘zbekiston ta’lim sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirishning pedagogik omillari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Unda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikning mazmun-mohiyati, uni shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik zarurati hamda zamonaviy ta’lim jarayonida uni rivojlantirishga ta’sir etuvchi asosiy omillar yoritilgan. Shuningdek, ta’lim mazmunining aksiologik yo‘naltirilganligi, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, interfaol va refleksiv metodlar, o‘qituvchining shaxsiy namunasi, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi kabi omillarning ahamiyati asoslangan. Tadqiqot natijalari talabalarda insonparvarlik, bag‘rikenglik, adolat, ijtimoiy mas’uliyat va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, ta’lim, talaba, umuminsoniy qadriyatlar, kompetentlilik, pedagogik omillar, ma’naviy tarbiya, aksiologik yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar, refleksiya, fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy mas’uliyat.

Yangi O‘zbekiston ta’lim sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Chunki bugungi islohotlar sharoitida ta’lim tizimining asosiy vazifasi faqat raqobatbardosh mutaxassis tayyorlash bilan cheklanmay, balki yuksak ma’naviyatli, fuqarolik pozitsiyasi mustahkam, axloqiy mas’uliyatli, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglaydigan shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Bu jihatdan oliy ta’lim muassasalarida talabaning bilimi, dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy xulq-atvorini uyg‘un rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev³⁰ ma’naviyat va ta’limning jamiyat taraqqiyotidagi hal qiluvchi o‘rniga alohida to‘xtalib, “Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo‘lsa, uning joni va ruhi ma’naviyatdir”, deb ta’kidlagan. Shuningdek, davlat rahbari Yangi O‘zbekistonni barpo etishda ikki mustahkam ustunga - kuchli iqtisodiyot va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma’naviyatga tayanilishi zarurligini qayd etgan. Bu fikrlardan anglashiladiki, ta’lim jarayonida umuminsoniy qadriyatlar, insonparvarlik, bag‘rikenglik, adolat, vijdon, burch va mas’uliyat kabi tushunchalarni rivojlantirish strategik ahamiyatga ega.

³⁰ Мирзиёев Ш.М. Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир // Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти. 2021. 19 январь.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti³¹ning 2023 yil 22 dekabrda Respublika Ma’naviyat va ma’rifat kengashi yig‘ilishida aytgan “ilm-fan, ta’lim va tarbiya, ma’naviyat ustuvor masaladir” degan fikri ham ushbu mavzuning dolzarbligini yanada kuchaytiradi. Chunki mazkur yondashuv oliy ta’lim tizimida talabalarni faqat kasbiy faoliyatga emas, balki ma’naviy-axloqiy hayotga, jamoada samarali munosabat o‘rnatishga, inson qadrini anglashga va fuqarolik mas’uliyatini his qilishga tayyorlash zarurligini ko‘rsatadi. Demak, umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirish davlat siyosatidagi ustuvor ma’naviy-ma’rifiy vazifalar bilan hamohangdir.

Hozirgi globallashuv, raqamli axborot muhiti, madaniy ta’sirlar xilma-xilligi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida talabalarning qadriyatlar tizimiga turli omillar ta’sir ko‘rsatmoqda. Bunday vaziyatda yoshlarning shaxsiy pozitsiyasi, axloqiy tanlovi, insonlarga munosabati va jamiyat oldidagi burchini anglashi pedagogik jihatdan alohida e’tibor talab qiladi. Ayniqsa, axborotning haddan tashqari ko‘payishi, virtual muhitdagi ta’sirlar, ommaviy madaniyat bosimi va tashqi g‘oyaviy oqimlar sharoitida talabalarda ma’naviy immunitet, tanqidiy fikrlash va qadriyatlarga tayangan ongli pozitsiyani shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Prezident rasmiy nutqlarida ham globallashuv jarayonlari yoshlar ongiga ta’sir ko‘rsatayotgani, milliy o‘zlik va ma’naviy qadriyatlarga nisbatan tahdidlar ortib borayotgani qayd etilgan. Shu nuqtai nazardan, umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlik talabani faqat nazariy bilimlar majmuasi emas, balki uning hayotiy va kasbiy vaziyatlarda axloqiy mezonlarga tayana olishi, boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi, bag‘rikenglik, adolatparvarlik, hamjihatlik va ijtimoiy mas’uliyatni namoyon etishi bilan belgilanadigan integrativ shaxsiy sifatdir. Bunday kompetentlik talabani jamiyatdagi o‘z o‘rnini anglaydigan, fuqarolik pozitsiyasiga ega, ijtimoiy jarayonlarda faol qatnashuvchi va inson qadrini ustuvor deb biluvchi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois uni rivojlantirish oliy ta’lim mazmuni, metodikasi va tarbiyaviy muhitini takomillashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Yangi O‘zbekiston ta’lim makonida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik omillarini aniqlash zarurati ham ana shu ijtimoiy-pedagogik ehtiyojlar bilan belgilanadi. Zero, bu jarayon ta’lim mazmunining aksiologik yo‘naltirilganligi, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, interfaol va refleksiv metodlar, o‘qituvchining shaxsiy namunasi, tarbiyaviy muhit, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi hamda talabalarning mustaqil fikrlash va axloqiy qaror qabul qilish tajribasi bilan chambarchas bog‘liqdir. Aynan shu

31 Мирзиёев Ш.М. Маънавият бошқа соҳалардан олдинда юриши, янги кучга, янги ҳаракатга айланиши керак // Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти. 2023. 22 декабрь.

omillar pedagogik jihatdan asoslanganda, talabalarda insonparvarlik, vijdon, burch, madaniyatlararo muloqot, bag‘rikenglik va fuqarolik mas‘uliyati kabi sifatlarni samarali rivojlantirish mumkin bo‘ladi. Demak, Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ma‘naviy-ma‘rifiy va ta’limiy islohotlar sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirish nafaqat pedagogik muammo, balki jamiyatning ma‘naviy barqarorligi, ijtimoiy hamjihatligi va kelajak taraqqiyotini ta‘minlovchi strategik vazifa sifatida baholanishi lozim. Shu sababli mazkur muammoni ilmiy asosda o‘rganish, uning pedagogik omillarini aniqlash va ta’lim amaliyotiga joriy etish bugungi kun pedagogikasining muhim ilmiy-amaliy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlarining mazmun-mohiyati faqat bilimli mutaxassis tayyorlash bilan cheklanmay, balki yuksak ma‘naviyatli, fuqarolik pozitsiyasi mustahkam, umuminsoniy va milliy qadriyatlarni anglaydigan, ularga amal qiladigan barkamol shaxsni tarbiyalashga qaratilgan. Shu nuqtai nazardan, talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirish oliy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Mazkur kompetentlik insonparvarlik, bag‘rikenglik, adolat, mehr-oqibat, tinchliksevarlik, ijtimoiy mas‘uliyat, vijdon, burch, halollik va hamjihatlik kabi qadriyatlarni anglash, qabul qilish va amalda namoyon etish layoqati bilan ifodalanadi. Ushbu kompetentlikni shakllantirish va rivojlantirishda qator pedagogik omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Birinchi navbatda, ta’lim mazmunining aksiologik yo‘naltirilganligi asosiy omil hisoblanadi. Agar o‘quv reja va dasturlarda inson qadri, ma‘naviy-axloqiy me‘yorlar, ijtimoiy mas‘uliyat, fuqarolik burchi, madaniyatlararo muloqot va umuminsoniy qadriyatlar mazmuni izchil aks ettirilsa, talabalarda mazkur qadriyatlarga nisbatan ongli munosabat shakllanadi. Shu bois fanlar mazmuniga qadriyatli mazmunni singdirish, ayniqsa, ijtimoiy-gumanitar va pedagogik fanlarda bu masalalarni hayotiy misollar, ijtimoiy vaziyatlar va axloqiy tahlillar asosida yoritish muhimdir.

Ikkinchi muhim omil - shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim muhitini tashkil etishdir. Umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlik tayyor ma‘lumotni yodlash orqali emas, balki talabaning shaxsiy munosabati, ichki ehtiyoji va hayotiy pozitsiyasi asosida shakllanadi. Shuning uchun ta’lim jarayonida talabaning fikri, qadr-qimmat, mustaqil pozitsiyasi va individual xususiyatlarini hurmat qilishga asoslangan pedagogik muhit yaratilishi kerak. Bunday muhitda talaba o‘zini erkin namoyon etadi, muloqotga kirishadi, bahs yuritadi, o‘z nuqtai nazarini himoya qiladi va boshqalar fikriga nisbatan bag‘rikeng munosabatni o‘rganadi.

Uchinchi omil sifatida kompetensiyaviy yondashuvni ko‘rsatish mumkin. Chunki umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlik faqat nazariy tushuncha

emas, balki amaliy xulq-atvorda namoyon bo‘ladigan integrativ sifatdir. Bu esa talabaning qadriyatlar haqida bilimga ega bo‘lishi bilan birga, ularni turli hayotiy va kasbiy vaziyatlarda qo‘llay olishini ham nazarda tutadi. Masalan, talabaning nizoli vaziyatda murosa qilishga intilishi, jamoada mas’uliyat bilan ishlashi, boshqalar huquqini hurmat qilishi, halollik va adolat tamoyillariga amal qilishi kompetentlikning amaliy ifodasi hisoblanadi.

To‘rtinchi omil - interfaol va refleksiv metodlardan foydalanishdir. Umuminsoniy qadriyatlarning mazmunini talabalar qalbiga chuqur singdirish uchun an’anaviy tushuntirish usulining o‘zi yetarli emas. Buning uchun bahs-munozara, keys-stadi, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar tahlili, esse, refleksiya mashqlari, treninglar, jamoaviy loyihalar kabi metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Mazkur metodlar talabalarni axloqiy tanlov qilishga, o‘z nuqtai nazarini anglashga, boshqalar fikrini tinglashga va qadriyatlarni faqat nazariy emas, balki shaxsiy hayotiy tajriba darajasida qabul qilishga undaydi.

Beshinchi pedagogik omil - o‘qituvchining shaxsiy namunasi va pedagogik pozitsiyasidir. Talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni shakllantirishda o‘qituvchining faqat bilim beruvchi emas, balki ma’naviy-axloqiy namuna sifatidagi o‘rni beqiyosdir. O‘qituvchining talabalarga nisbatan adolatli, hurmatli, talabchan va bir vaqtning o‘zida mehribon munosabati, uning kasbiy odobi, muomala madaniyati va fuqarolik pozitsiyasi talabalarga kuchli tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatadi. Zero, qadriyatlar eng avvalo shaxsiy namuna orqali o‘zlashtiriladi.

Oltinchi omil - ta’lim va tarbiyaning integratsiyasidir. Oliy ta’lim muassasasida umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirish faqat auditoriya mashg‘ulotlari bilan cheklanib qolmasligi lozim. Darsdan tashqari ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar, ijtimoiy loyihalar, volontyorlik faoliyati, madaniy uchrashuvlar, kitobxonlik tadbirlari, xayriya aksiyalari, ijtimoiy tashabbuslar kabi ishlar ham bu jarayonning muhim tarkibiy qismi bo‘lishi zarur. Aynan shunday amaliy faoliyatlar talabalarda insonparvarlik, bag‘rikenglik, ijtimoiy hamjihatlik va mas’uliyat kabi qadriyatlarni mustahkamlaydi.

Yettinchi omil - milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlashdir. Yangi O‘zbekiston ta’lim sharoitida umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirish milliy qadriyatlardan ajralgan holda emas, balki ular bilan uzviy bog‘liqlikda tashkil etilishi lozim. Chunki vatanparvarlik, kattalarga hurmat, oilaviy mas’uliyat, mehr-oqibat, mehnatsevarlik, or-nomus kabi milliy qadriyatlar umuminsoniy mazmun bilan boyitilganda talaba ongida barqaror axloqiy pozitsiya shakllanadi. Bu esa globallashtirish sharoitida shaxsning ma’naviy immunitetini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Sakkizinchi omil - raqamli ta’lim muhitida qadriyatli yondashuvni kuchaytirishdir. Bugungi kunda talabalar axborotni asosan raqamli muhit orqali qabul qiladi. Shu bois axborot madaniyati, mediasavodxonlik, virtual muloqot etikasi, raqamli makonda mas’uliyatli xulq-atvor kabi masalalarni ham umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilik tarkibida qarash zarur. Chunki raqamli muhitdagi befarqlik, agressiya, yolg‘on axborot ta’siri va ma’naviy tahdidlar sharoitida talabaning ongli, mas’uliyatli va axloqiy pozitsiyaga ega bo‘lishi muhim pedagogik natija hisoblanadi.

To‘qqizinchi omil - refleksiya va o‘z-o‘zini baholash mexanizmlarini rivojlantirishdir. Talaba umuminsoniy qadriyatlarni haqiqatan qabul qilishi uchun u o‘zining xatti-harakatlari, qarorlari, munosabatlari va hayotiy maqsadlarini tahlil qila olishi kerak. Refleksiya orqali talaba “men qanday insonman?”, “mening qadriyatlarim nimalarga asoslangan?”, “men boshqalarga qanday munosabatdaman?” kabi savollarga javob izlaydi. Bu esa uning ichki ma’naviy o‘rishini ta’minlaydi. Umuman olganda, Yangi O‘zbekiston ta’lim sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirish ko‘p omilli pedagogik jarayon bo‘lib, u ta’lim mazmuni, o‘qitish metodlari, tarbiyaviy muhit, o‘qituvchi shaxsi, ijtimoiy faoliyat va refleksiv mexanizmlar uyg‘unligi asosida amalga oshiriladi. Mazkur omillarning tizimli qo‘llanilishi natijasida talaba faqat bilimli mutaxassis emas, balki yuksak ma’naviyatli, fuqarolik pozitsiyasi kuchli, umuminsoniy qadriyatlarga sodiq komil shaxs sifatida shakllanadi.

Talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirish masalasi, avvalo, ta’lim-tarbiya jarayonining tarixiy ildizlari, Sharq mutafakkirlarining pedagogik, axloqiy va ijtimoiy-falsafiy qarashlari bilan uzviy bog‘liqdir. Zero, Yangi O‘zbekiston ta’lim siyosatida yosh avlodni nafaqat kasbiy jihatdan tayyorlash, balki ularni ma’naviy barkamol, ijtimoiy mas’uliyatli, insonparvar va adolatparvar shaxs sifatida tarbiyalash ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilanmoqda. Bu vazifani samarali amalga oshirishda Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Jaloliddin Rumiy kabi mutafakkirlar merosida ilgari surilgan g‘oyalar muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Ularning asarlarida shaxs tarbiyasi, axloqiy komillik, adolat, ezgulik, ma’naviy yetuklik, jamiyat taraqqiyotida qadriyatlarning o‘rni kabi masalalar chuqur tahlil etilgan bo‘lib, mazkur nazariy qarashlar bugungi kunda talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirishning mazmun va yo‘nalishlarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Abu Nasr Forobiy³² (870–950)ning “Fozil odamlar shahri”, “Davlat arbobining aforizmlari” kabi asarlarida ijtimoiy tizim, davlat boshqaruvi, jamiyat va shaxs munosabati, adolat va ma’rifat masalalari nazariy jihatdan asoslab berilgan. Forobiy adolatli jamiyat barpo etishning asosiy sharti sifatida ma’rifatli, axloqan yetuk, fozil insonni va ayniqsa, yuksak fazilatlarga ega rahbar shaxsni ilgari suradi. Uning fikricha, jamiyatning barqarorligi va taraqqiyoti adolat, ma’rifat va ma’naviyatga tayangan boshqaruv orqali ta’minlanadi. Bu g‘oyalardan kelib chiqib, aytish mumkinki, bugungi ta’lim jarayonida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirish faqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirish bilan emas, balki ularda adolat, mas’uliyat, jamoat manfaatiga xizmat qilish, fuqarolik pozitsiyasi va ma’naviy yetuklikni qaror toptirish bilan ham bog‘liqdir. Forobiyning fozil inson haqidagi ta’limoti zamonaviy ta’limda qadriyatlarga asoslangan kompetentlikni shakllantirishning g‘oyaviy-normativ asoslarini belgilab beradi.

Abu Ali ibn Sino³³(980–1037) o‘zining ijtimoiy va axloqiy qarashlarida inson kamoloti, ma’naviy-axloqiy tarbiya va ijtimoiy munosabatlar uyg‘unligiga alohida e’tibor qaratgan. Uning ta’kidlashicha, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni yuksak darajada qadrlash nafaqat shaxsiy kamolot, balki jamiyatda adolat, barqarorlik va hamjihatlikni ta’minlashning muhim omilidir. Ibn Sino qarashlarida insonning ichki komilligi, o‘zini boshqara bilishi, axloqiy me’yorlarga sodiqligi va jamiyatdagi burchini anglashi markaziy o‘rin egallaydi. Bu esa talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirishda axloqiy tafakkur, vijdon, mas’uliyat, o‘z-o‘zini tarbiyalash va ijtimoiy munosabat madaniyatini shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi. Demak, Ibn Sino merosi zamonaviy oliy ta’limda talabalarni ma’naviy-axloqiy jihatdan barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiluvchi muhim nazariy manbadir.

Yusuf Xos Hojib³⁴ning “Qutadg‘u bilig” asarida davlat boshqaruvi, rahbar shaxsi, adolat, aql, qanoat va ezgulik masalalari yuksak badiiy-falsafiy saviyada yoritilgan. Mutafakkir rahbar shaxsida nafaqat aql va idrok, balki yumshoqko‘ngillik, farosat, yaxshi-yomonni ajrata bilish, mas’uliyat va odillik kabi insoniy fazilatlar mujassam bo‘lishi lozimligini ta’kidlaydi. Bu yondashuv bugungi ta’limda talabalarni faqat mutaxassis emas, balki yuksak insoniy fazilatlarga ega, ijtimoiy mas’uliyatni angelaydigan, axloqiy qaror qabul qila oladigan shaxs sifatida tarbiyalash g‘oyasiga hamohangdir. “Qutadg‘u bilig”da ilgari surilgan adolat, aql va ezgulikning o‘zaro uyg‘unligi talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid

³² Abu Nosir Forobiy. Fozil odamlar shahri.-Toshkent.: A.Qodiriy nashriyoti. 1993 y.: 190-b.

³³ Ibn Sino.Donishnoma.-Toshkent: Fan, 1990.-112–118-betlar.

³⁴ Yusuf Xos Xojib Qutadg‘u bilig.-T.: Fan, 1993 y, 329-b

kompetentlikni rivojlantirishda axloqiy-ma’naviy tayanch sifatida muhim ahamiyatga ega.

Jaloliddin Rumiy³⁵ esa o‘z asarlarida insonning tashqi mavjudligi bilan bir qatorda uning ichki, ruhiy-ma’naviy olamini poklash va yuksaltirishga alohida e’tibor qaratadi. U insonni komillikka yetaklovchi asosiy omil sifatida muhabbat, ma’naviy yaqinlik, ichki poklik, ruhiy uyg‘unlik va ezgulikni ko‘radi. Rumiy qarashlarida inson qalbining tarbiyasi, ma’naviy tozalanish va ruhiy barqarorlik jamiyatdagi sog‘lom munosabatlarni ta’minlovchi asosiy omil sifatida talqin qilinadi. Bu g‘oyalar zamonaviy pedagogik nuqtai nazardan talabalarda bag‘rikenglik, insonparvarlik, ma’naviy sezgirlik, hamdardlik va ichki madaniyatni rivojlantirish zarurligini anglatadi. Shu ma’noda Rumiy merosi umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikning emotsional-aksiologik va ma’naviy-refleksiv jihatlarini boyitishga xizmat qiladi. Mazkur manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirish jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga bo‘lgan munosabatni yangicha mazmunda shakllantirish, ajdodlar tomonidan yaratilgan boy ma’naviy merosni asrab-avaylash va uni zamonaviy ilm-fan yutuqlari bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ajdodlarimiz qoldirgan ma’naviy meros - qadriyatlar tizimi yoshlarning tafakkuri, dunyoqarashi va axloqiy pozitsiyasini boyituvchi muhim manba hisoblanadi. Uni ta’lim mazmuniga maqsadli singdirish orqali talabalarda inson qadrini anglash, adolat, ezgulik, bag‘rikenglik, mas’uliyat, ma’naviy barqarorlik va ijtimoiy faollik kabi sifatlarini mustahkamlash mumkin.

Shu nuqtai nazardan, Yangi O‘zbekiston ta’lim sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirishda Sharq mutafakkirlari merosidan foydalanish faqat tarixiy-ma’rifiy ahamiyatga emas, balki bevosita amaliy-pedagogik ahamiyatga ham egadir. Ushbu merosni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish talabalarning qadriyatli ongi, axloqiy tafakkuri, ijtimoiy mas’uliyati va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Demak, Sharq mutafakkirlari qarashlari talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirishning tarixiy-falsafiy, axloqiy va pedagogik asoslarini belgilab beruvchi muhim manbalar sifatida e’tirof etilishi lozim.

Adabiyotlar

1. Mirziyoev Sh.M. Jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo‘lsa, uning joni va ruhi ma’naviyatdir // O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. 2021. 19 yanvar.

³⁵ Rumiy J. Ma’naviy masnaviy. Muhammad tarjimasi. Tehron, 2001 yil, 7-b. Forscha-o‘zbekcha lug‘at

2. Mirziyoev Sh.M. Ma’naviyat boshqa sohalardan oldinda yurishi, yangi kuchga, yangi harakatga aylanishi kerak // O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. 2023. 22 dekabr.
3. Abu Nosir Forobiy. Fozil odamlar shahri.-Toshkent.: A.Qodiriy nashriyoti. 1993 y.: 190-b.
4. Ibn Sino. Donishnoma. – Toshkent: Fan, 1990. – 112–118-betlar.
5. Yusuf Xos Xojib Qutadg‘u bilig.-T.: Fan, 1993 y, 329-b
6. Rumiy J. Ma’naviy masnaviy. Muhammad tarjimasi. Tehron, 2001 yil, 7-b. Forscha-o‘zbekcha lug‘at

**MILLIY QAQHRAMONLAR FAOLIYATINI RAQAMLI
TEXNOLOGIYALAR ORQALI O‘QUVCHILARGA TAQDIM
QILISHNING NAZARIY VA AMALIY IMKONIYATLARI**

Masharipova Nasiba Ro‘zmatovna

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti, “Milliy tarbiya,
jadidlar va mutafakkirlarning pedagogik ta’limotlari” bo’limi katta ilmiy xodimi,
p.f.f.d (PhD), k.i.x*

Annotatsiya. Mazkur ishda milliy qahramonlar faoliyatini raqamli texnologiyalar asosida o‘quvchilarga yetkazishning nazariy asoslari hamda amaliy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli ta’lim muhitida tarixiy shaxslar obrazini interaktiv, vizual va shaxsiylashtirilgan yondashuvlar orqali o‘rgatishning samaradorligi asoslab beriladi.

Tayanch so‘zlar: milliy qahramonlar, raqamli resurslar, raqamli ta’lim, raqamli tarmoq, platforma, millir tarbiya, milliy qadriyatlar, Amir Temur faoliyuati, tarix, tarbiya

Ajdodlarimiz merosi xalqimizning uzoq asrlik urf-odatlarini va qadriyatlarini o‘zida mujassamlashtiradi. Ushbu ma’naviy qadriyatlarni milliy qahramonlar o‘z hayoti va o‘z asarlari mazmuniga singdirganlar. Asrlar maboynida esa milliy qahramonlar faoliyati, ular amalga oshirgan ezgu ishlar, qahramonliklar xalqimiz uchun tarbiya vositasi bo‘lib kelgan.

Hayotbaxsh g‘oyalar milliy inson tafakkurining rivojlanishiga ta’sir qiladi. Shaxsning dunyoqarashini boyitadi. Shuning uchun ham ajdodlarimiz merosini o‘qib-o‘rganish o‘quvchilarda ma’naviy sifatlarni, tanqidiy fikrlashini, mas’uliyatli qarorlar qabul qilishini ta’minlashga ko‘maklashadi. O‘zbek xalqining milliy qahramonlaridan biri bo‘lgan Pahlavon Mahmud tarbiya borasida shunday qimmatli fikrlarni bildirgan: “Komillikka erishish yo‘lida inson tarbiyani o‘zidan boshlashi, o‘zidagi barcha illat va kamchiliklarga qarshi kurashishi, ichidagi yashiringan dushmani - nafsni yengishi, axloqini go‘zal qilishi lozim”.

Globallashuv sharoitida yosh avlod ongida milliy o‘zlikni shakllantirish, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlash muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda milliy qahramonlar jumladan, Najmiddin Kubro, Jaloliddin Manguberdi, Pahlavon Mahmud, Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur faoliyatini o‘rganish muhim tarbiyaviy va motivatsion ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar esa ushbu bilimlarni samarali va innovatsion shaklda taqdim etishda eng samarali yondashuv hisoblanadi.

Ta’lim va tarbiyada raqamli yondashuv bugungi kunda nafaqat qo‘shimcha vosita, balki ta’lim tizimini tubdan o‘zgartirayotgan strategik omillardan hisoblanadi. Raqamli yondashuv bu ta’lim va tarbiya jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tizimli ravishda joriy etish orqali sifatli bilim

berish, mustahkam ko‘nikma shakllantirish va shaxsni dinamik rivojlantirish jarayonidir. Ta’lim sifatining oshishida raqamli vositalar yordamida murakkab tushunchalarni vizuallashtirish, interaktivlikni ta’minlash, o‘quv materiallarini diversifikatsiya qilish imkoniyati yaratiladi. Natijada bilimni o‘zlashtirish samaradorligi ortadi. Mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini rivojlanadi ya’ni raqamli texnologiyalar vositasida o‘quvchi mustaqil izlanadi, turli raqamli manbalarni tahlil qiladi, o‘z bilimini boyitib boradi.

Raqamli vositalar orqali milliy va umuminsoniy qadriyatlarni yetkazish jumladan , milliy qahramonlar faoliyati, ular amalga oshirgan qahramonliklar, bunyodkorlik, obodonlashtirish ishlari, qoldirgan ma’naviy-madaniy meros haqida podcast, video kontentlar, sun’iy intellekt yordamida tayyorlangan tasvirlar zamonaviy va qiziqarli shaklda taqdim etiladi. Masalan Amir Temur haqida raqamli talim shaklini ko‘rib chiqadigan bo‘lsak, dastlab fanlar integratsiyasini belgilab olamiz. Tarix fanida Amir Temurning hokimiyat tepasiga kelishi va davlt barpo qilishi hamda qanday mustahkamlagani, olib brogan janglari haqida ma’lumot berilsa, Tarbiya fanida Amir Temurning adolatli boshqaruvi, insonparvarligi, bunyodkorligi, tanqidiy fikrlashi, “Temur tuzuklari”dagi tajribalari o‘rganiladi. Tarbiya va Tarix fanlari hamda “Kelajak soati”da Amir Temurning faoliyatini quyidagi raqamli resurslar orqali taashkil etish imkoniyati mavjud.

Raqamli kontent shakllari	Mazmuni	Davomiyligi	Fanlar integratsiyasi	Raqamli tarmoq platformalar
Vizual matn	Amir Temur buyuk sarkarda. Matn orqali tushuntiriladi.	3-5 daqiqa	Tarix, Tarbiya, Kelajak soati	Telegram, Instagram, YouTube, EduMarket, Ziyonet, Milliy Tarbiya
Video va animatsiyalar	Amir Temurning hayoti, harbiy yurishlari va davlat boshqaruvi animatsion yoki hujjatli video orqali ko‘rsatiladi	5-10 daqiqa	Tarix	YouTube, Instagram, EduPortal, Ziyonet, Milliy Tarbiya
Audio (podkastlar)	Amir Temur faoliyati, adolatlili, insonparvarligi haqida hikoya yoki suhbat shaklida audio material taqdim etiladi	5-7 daqiqa	Tarix, Tarbiya, Kelajak soati	YouTube, Instagram, Telegram, Telegram, EduMarket, Milliy Tarbiya, Mutolaa, Ovozli kutubxona

Infografika va diagrammalar	Amir Temurning hayoti, yurishlari va islohotlari sxema, jadval va diagrammalar orqali tizimli ko‘rsatiladi	3 daqiqa	Tarix,	Pinterest, Google Slides, Instagram, EduPortal, Milliy Tarbiya

Ushbu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchining milliy qahramonlar faoliyatida oid bilimlari shunchaki qabul qilish, yodlab qolish shaklida emas, balki faol o‘zlashtirish, tafakkur qilish, motivatsiya va ibrat olish kabi dinamik jarayonda shakllantiriladi. Raqamli vositalar orqali interaktiv topshiriqlar, muammoli vaziyatlar, virtual tajribalar ham shakllanib boradi hamda o‘quvchining mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Bu yondashuv milliy qahramonlar faoliyati haqidagi bilimlarni turli axborot manbalari tarmog‘i orqali egallashga xizmat qiladi. Jumlada, elektron kutubxonalar, multimediali ta’lim platformalari, onlayn kurslar va boshqalar keltirishimiz mumkin.

Zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi o‘quvchilarga bilim va ma’lumotlarni tez va oson yetkazish imkonini berdi. Shu bilan birga, ma’lumotlar ko‘p va turli tuman muhitda o‘quvchi uchun ilmiy asoslangan, ishonchli va pedagogik maqsadga muvofiq kontentni tanlash murakkablashdi. Shuning uchun ham bu jarayon ta’lim sifati va tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishda muhim muammo sifatida gavdalanmoqda.

Raqamli ta’lim muhitida axborotning ko‘pligi va sifatsizligi, Internet, podkastlar, video va ijtimoiy tarmoqlarda ko‘plab ilmiy asossiz materiallar mavjudligi, noto‘g‘ri yoki manipulyativ ma’lumotlarni tarqatilishi, o‘quvchining tanqidiy fikrlash ko‘nikmasi yetarli emasligi, o‘quvchilar ma’lumotning ishonchliligi va ahamiyatini tahlil qila olmasligi kabi qator muammolar mavjud. Bu esa milliy tarbiya va tarixiy qadriyatlarni shakllantirishga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Raqamli kontent o‘quvchining yoshi, darajasi va fan integratsiyasiga mos kelmasligi mumkin. Raqamli resurslar orasida rasmiy, ilmiy, akademik manbalarni topish murakkab masala bo‘lib, bunda o‘qituvchi yelkasiga katta akademik mas’uliyat tushadi. O‘qituvchi va o‘quvchi uchun kontentni tasdiqlash va tahlil qilish qo‘shimcha vaqt va resurs talab qiladi. Shuning uchun ham bugun ishonchli ta’lim platformalariga zaruriyat kuchaymoqda.

Tarixiy milliy qahramonlar haqida raqamli manbalar tayyorlashda ta’lim ishtirokchilaridan mas’uliyat talab qilinadi. Bunda haqqoniylik va ishonchlilik, tarixiy shaxslar va voqealarni raqamli formatda yetkazishda manbalarni tekshirish, notog‘ri yoki mifologik talqinlar milliy ong va tarbiyaga ta’sirini hisobga olish, vizual, audio va matnli kontent ilmiy asoslangan manbalarga tayanish, raqamli materiallar o‘quvchining yoshi, qiziqish darajasi va fanlar integratsiyasiga mos

bo‘lishi kerak. Tarixiy, milliy qahramonlarni noto‘g‘ri talqin qilish milliy tarbiya va identitetni shakllantirishga zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli, kontent yaratishda milliy qadriyatlar, urf-odatlar va madaniy kontekstni e‘tibordan chetda qoldirmaslik juda muhimdir. Raqamli etika va media savodxonlik, raqamli manbalarni yaratishda axborot xavfsizligi kabi muhim omillarga mas‘uliyat bilan yondashish zarur.

Tarixiy milliy qahramonlar haqida raqamli kontent yaratish bu nafaqat sifatli ta’lim va tarbiyaga ta’sir qiladi, shu bilan bir qatorda axborot yetkazish, milliy qadriyat va tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun ham xizmat qilishi nazarda turilmog‘i lozimdir. Bu raqamli yondashuv zamonaviy ta’limda milliy tarbiyani samarali amalga oshirishning asosiy mezonini hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Amir Temur haqida hikoyalar. To‘plovchi va nashrga tayyorlovchi To‘lqin Hayit. – T.: “O‘zbekiston”, - 2009. -49 b
2. Mo‘minova M. U., Toshboltayev F. O. *Kiberxavfsizlik va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish. Modern Education and Development*, 2025, 23(5), 19-23.
3. Махмудов Ж. Пахлавон Махмуд ҳаёти ва адабий меросининг матний тадқиқи. Номзодлик диссертацияси автореферати.-Тошкент, 2006. 20-бет
4. Pedagogika: ensiklopediya. III jild / tuzuvchilar: jamoa. – T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2017. – 424 b.
5. Safarova R.G. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarining shakllanishini ta’minlovchi didaktik omillar va shart-sharoitlar. “Yangi O‘zbekiston - Uchinchi Renessans” shiyori ostida xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan o‘quv materiallarini uzluksiz ta’lim tizimiga keng joriy etishni optimallashtirish” mavzusida xalqaro ilmiy-nazariy konferensiyasi. Nukus 2023-yil 15-aprel.
6. Safarova R.G. Mutafakkir ajdodlarimiz merosi ta’lim oluvchilarni intellektual ma’naviy va madaniy jihatdan rivojlantirish manbai // Pedagogika.- Toshkent. 2022 yil 5-son. – B. 14-18
7. “Temur tuzuklari”. Forschadan Alixon To‘ra Soguniy, Habibulla Karomatov tarjimasi. – Toshkent.: 2018. – 185 b
8. <https://milliytarbiya.uzedu.uz/>

ИНТЕГРАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ЦИФРОВУЮ ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ СРЕДУ

Ахунова Умида Ойбековна

докторант НИПВ им Кары-Ниязи

Аннотация. Статья посвящена исследованию возможностей интеграции национальной музыкальной культуры в цифровую образовательную среду. Рассматриваются современные цифровые технологии, используемые в музыкальном образовании, а также их роль в сохранении и популяризации национального музыкального наследия. В работе анализируются формы внедрения национальной музыкальной культуры в образовательный процесс с использованием мультимедийных ресурсов, цифровых архивов и интерактивных образовательных платформ.

Ключевые слова: национальная музыкальная культура, цифровая образовательная среда, музыкальное образование, цифровые технологии, культурное наследие, музыкальная педагогика.

В XXI веке цифровые технологии становятся важнейшим фактором развития системы образования. Цифровизация образовательного процесса позволяет использовать новые формы обучения, расширяет доступ к образовательным ресурсам и способствует повышению качества образования. В этих условиях особую актуальность приобретает проблема интеграции национальной культуры в образовательную среду, поскольку сохранение культурного наследия является важной задачей современного общества. Музыкальная культура занимает особое место среди элементов национальной культуры. Она отражает исторический опыт народа, его духовные ценности и художественные традиции. Через музыкальное искусство формируется культурная идентичность личности, развивается эстетическое восприятие и творческое мышление учащихся. Однако в условиях глобализации и активного распространения массовой культуры существует риск утраты интереса молодёжи к традиционной музыке. В связи с этим возникает необходимость поиска новых методов преподавания, которые позволят сделать изучение национальной музыкальной культуры более привлекательным для учащихся. В ходе исследования были использованы различные методы научного анализа, позволяющие комплексно рассмотреть проблему интеграции национальной музыкальной культуры в цифровую образовательную среду.

Прежде всего был проведён анализ научной и методической литературы, посвящённой вопросам музыкального образования, цифровых образовательных технологий и сохранения культурного наследия. Это позволило определить теоретические основы исследования и выявить

современные подходы к использованию цифровых ресурсов в образовательной практике. Также был применён сравнительный метод, который позволил сопоставить традиционные формы преподавания музыкальной культуры с современными цифровыми методами обучения. В процессе анализа были рассмотрены особенности использования мультимедийных ресурсов, интерактивных платформ и онлайн-курсов в образовательном процессе. Одним из эффективных решений является использование цифровой образовательной среды, которая открывает новые возможности для изучения, сохранения и популяризации музыкального наследия. В музыкальном образовании цифровые технологии позволяют значительно расширить возможности преподавания и сделать обучение более наглядным и интерактивным. Также, одним из наиболее распространённых инструментов являются мультимедийные образовательные материалы, которые объединяют текст, звук, изображение и видео. Например, при изучении народной музыки преподаватель может использовать аудиозаписи традиционных песен, видеоматериалы концертных выступлений и интерактивные презентации, демонстрирующие особенности национальных музыкальных инструментов. Такой подход помогает учащимся лучше понять структуру музыкальных произведений и особенности исполнительской традиции. Другим важным инструментом являются цифровые музыкальные архивы. Многие культурные учреждения создают электронные базы данных, в которых хранятся записи народных песен, нотные материалы и научные исследования. Например, цифровые архивы могут содержать записи традиционных инструментов, таких как дутар, домбра, рубаб или кобыз. Использование таких ресурсов позволяет учащимся знакомиться с подлинными образцами музыкального искусства и анализировать их особенности⁵. Цифровые технологии также позволяют использовать виртуальные образовательные платформы. С помощью онлайн-курсов, образовательных видеолекций и интерактивных заданий учащиеся могут изучать национальную музыкальную культуру в дистанционном формате. Например, студенты могут прослушивать музыкальные произведения, выполнять задания по анализу мелодии или ритма и участвовать в обсуждениях на образовательных платформах.

Цифровые технологии также позволяют использовать виртуальные образовательные платформы. С помощью онлайн-курсов, образовательных видеолекций и интерактивных заданий учащиеся могут изучать национальную музыкальную культуру в дистанционном формате. Например, студенты могут прослушивать музыкальные произведения, выполнять задания по анализу

мелодии или ритма и участвовать в обсуждениях на образовательных платформах.

Интеграция национальной музыкальной культуры в цифровую образовательную среду является важным направлением развития современного образования. Использование цифровых технологий позволяет сохранить и популяризировать музыкальное наследие, сделать образовательный процесс более доступным и интересным для учащихся. Практический опыт показывает, что мультимедийные ресурсы, цифровые архивы, интерактивные образовательные платформы и проектная деятельность могут значительно повысить эффективность музыкального обучения. При этом важную роль играет подготовка педагогов и создание качественных цифровых образовательных ресурсов. Для эффективного использования цифровой среды преподавателям важно осваивать новые технологии, программы для работы со звуком и мультимедиа, а также современные образовательные платформы. В будущем развитие цифровых технологий позволит создать виртуальные музеи музыки, глобальные музыкальные образовательные платформы и международные культурные проекты. Это будет способствовать сохранению национального музыкального наследия и развитию культурного диалога между народами.

Литература

1. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Просвещение, 2001.–261 с.
2. Абдуллин Э.Б. Теория и практика музыкального образования.- Москва: Академия, 2004.–336 с.
3. Летина Н.Н., Тарханова И.Ю. Цифровые медиадидактические средства в популяризации культуры. – Москва: Юрайт, 2021.

**MILLIY TARBIYANI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING YURIDIK-ME’YORIY
ASOSLARI ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA AMALIY
YECHIMLAR**

Mamajonov Muxammadsobir Kutfitdin o‘g‘li

Sarbo‘n universiteti stajyor-o‘qituvchisi

Annotatsiya. So‘nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta‘lim tizimida milliy tarbiya mazmunini raqamli resurslarga tatbiq etish imkoniyatlarini kengaytirdi. Mazkur maqolada milliy tarbiyani raqamli formatlarga ko‘chirish va ta‘lim jarayonida qo‘llashning yuridik-me‘yoriy asoslari tahlil qilinadi. Raqamli platformalarda intellektual mulk huquqi, shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish, kontentning ma‘naviy-madaniy mosligi kabi muammolar ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga interaktiv darsliklar, multimediya resurslari, sun‘iy intellekt va virtual haqiqat texnologiyalarini pedagogik jarayonda samarali integratsiya qilish imkoniyatlari muhokama qilinadi. Maqolada milliy tarbiyani raqamli makonga tatbiq etishdagi muammolarni yengish bo‘yicha amaliy yechimlar va yuridik tavsiyalar taklif etiladi. Natijada, raqamli transformatsiya milliy qadriyatlarni shakllantirish, huquqiy ongning rivojlantirish va ta‘lim sifatini oshirishda samarali vosita sifatida ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar. Milliy tarbiya, raqamli transformatsiya, yuridik-me‘yoriy asoslar, zamonaviy texnologiyalar, intellektual mulk, shaxsiy ma‘lumotlarni himoyasi.

Annotation. In recent years, the rapid development of information and communication technologies has expanded the possibilities for integrating the content of national upbringing into digital resources within the education system. This article analyzes the legal and regulatory frameworks for transferring national upbringing into digital formats and applying them in the educational process. Issues such as intellectual property rights on digital platforms, protection of personal data, and the spiritual and cultural relevance of content are examined. At the same time, the opportunities for effective integration of interactive textbooks, multimedia resources, artificial intelligence, and virtual reality technologies into the pedagogical process are discussed. The article also proposes practical solutions and legal recommendations to overcome challenges in implementing national upbringing in the digital space. As a result, digital transformation is presented as an effective tool for shaping national values, developing legal awareness, and improving the quality of education.

Keywords: National upbringing, digital transformation, legal and regulatory framework, modern technologies, intellectual property, personal data protection.

Аннотация. В последние годы стремительное развитие информационно-коммуникационных технологий значительно расширило возможности внедрения содержания национального воспитания в цифровые ресурсы системы образования. В данной статье анализируются нормативно-правовые основы перевода национального воспитания в цифровые форматы и его применения в образовательном процессе. Рассматриваются такие вопросы, как защита прав интеллектуальной собственности на цифровых платформах, обеспечение конфиденциальности персональных данных, а также духовно-культурная соответствие контента. Вместе с тем обсуждаются возможности эффективной интеграции интерактивных учебников, мультимедийных ресурсов,

технологий искусственного интеллекта и виртуальной реальности в педагогический процесс. В статье также предлагаются практические решения и юридические рекомендации по преодолению проблем внедрения национального воспитания в цифровую среду. В результате цифровая трансформация рассматривается как эффективный инструмент формирования национальных ценностей, развития правового сознания и повышения качества образования.

Ключевые слова: национальное воспитание, цифровая трансформация, нормативно-правовые основы, современные технологии, интеллектуальная собственность, защита персональных данных.

Kirish. Milliy tarbiya — bu vatanparvarlik, huquqiy ong va ma’naviy-madaniy qadriyatlarni shakllantirish jarayoni bo‘lib, bu jarayon ta’lim tizimida markaziy o‘rin tutadi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bilan milliy tarbiya kontentini raqamli makonga tatbiq etish imkoniyati kengaydi. Biroq bu jarayon nafaqat pedagogik, balki yuridik muammolarni ham keltirib chiqaradi. Mazkur maqola milliy tarbiyani raqamli formatga ko‘chirishdagi yuridik-me’yoriy aspektlarni, yuzaga keladigan muammolarni va samarali yechimlarni tahlil qiladi.

Milliy tarbiya va uning ta’limdagi o‘rni. Milliy tarbiya, noyob milliy qadriyatlarni shakllantirish, huquqiy madaniyatni mustahkamlash va shaxsning jamiyatdagi integratsiyasini ta’minlash maqsadiga xizmat qiladi. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida tarbiyaning huquqiy asosi mustahkamlab qo‘yilganligi ham tarbiyaning qanchalik muhim ekanligini ko‘rsatadi. Unga ko‘ra **tarbiya** aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayondir.

Ta’lim jarayonida milliy tarbiya:

Ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni yetkazadi;

Huquqiy madaniyatni rivojlantiradi;

Shaxsning jamiyatga moslashuvini ta’minlaydi.

Milliy tarbiyani raqamli resurslarga aylantirishning yuridik-me’yoriy asoslari.

Intellektual mulk huquqi

Raqamli resurslar yaratishda intellektual mulk huquqini himoya qilish zarur. Ta’lim materiallari, multimediya kontentlari va interaktiv resurslar mualliflik huquqi bilan himoyalanishi lozim. Buning uchun:

Mualliflik huquqi to‘g‘risidagi qonunlarga rioya qilinadi;

Elektron kontentni litsenziyalash tartibga solinadi;

Internetda tarqatiladigan raqamli o‘quv materiallar uchun shartnoma shartlari belgilanadi.

Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish

Raqamli ta’lim platformalarida o‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlari yig‘iladi. Bu jarayon quyidagi asosiy talablarni o‘z ichiga oladi:

Ma’lumotlarni yig‘ish qonuniyligi;

Ota-onalar va o‘quvchilarning roziligi;

Xavfsiz saqlash va ma’lumot oqimlarini himoyalash.

Ma’naviy-madaniy moslik va axloqiy qoidalar

Raqamli kontent milliy tarbiya mazmunini yetkazishda ma’naviy-madaniy normalarga mos bo‘lishi zarur. Bu esa:

Ta’lim qonunchiligi bilan uyg‘un bo‘lish;

O‘quv kontenti standartlariga rioya qilinishini talab qiladi;

Milliy siyosat va axloqiy qoidalar bilan muvofiqlikni ta’minlaydi.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuniga ko‘ra ta’lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarining singdirilganligi, ta’lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyati ta’lim sohasidagi asosiy prinsiplar qatorida keltirib o‘tilgan. Bundan kelib chiqadiki, raqamli kontentlar milliy tarbiya mazmunini yetkazishda qonunchilik hujjatlarida belgilab qo‘yilganidek umuminsoniy qadriyatlar singdirilishi, insonparvarlik xususiyati o‘rin olmog‘i lozim.

Interaktiv darsliklar va multimediya resurslar

Raqamli darsliklar, video kontentlar va multimediya resurslar milliy tarbiya mazmunini ko‘rgazmali va qiziqarli shaklda yetkazishga yordam beradi. Bu resurslar:

O‘quv jarayonini individuallashtiradi;

O‘quvchilarning e’tiborini to‘plashni osonlashtiradi;

Ta’lim samaradorligini oshiradi.

Sun’iy intellekt asosidagi adaptiv tizimlar

AI texnologiyalari o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlab, dastlabki bilimlar darajasiga qarab kontentni moslashtiradi. Bu:

O‘quv jarayonini optimallashtiradi;

Qiyin mavzularni o‘zlashtirishni yengillashtiradi;

Milliy tarbiya kontentini shaxsiylashtiradi.

Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR)

VR/AR texnologiyalari:

Tarixiy voqealarni jonli tarzda his qilish imkonini beradi;

Madaniy ob’ektlarni virtual muhitda o‘rganishga yordam beradi;

Ta’limda amaliy tajriba yaratadi.

Yuridik muammolar

Intellectual mulk huquqini buzish xavfi;

Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish bilan bog‘liq noaniqliklar;

Kontent litsenziyalari va shartlari.

Texnologik va pedagogik muammolar

O‘qituvchilarning raqamli platformalarda ishlash malakasi yetishmasligi;

Internet infratuzilmasi va texnik vositalarning cheklanganligi;

O‘quvchilarni kontentga qiziqtirish qiyinchiliklari.

Amaliy yechimlar va takliflar

Raqamli kontent uchun yuridik-me’yoriy standartlarni ishlab chiqish. O‘qituvchilarni muntazam raqamli kompetensiya bo‘yicha tayyorlash. Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish mexanizmlarini mustahkamlash. Interaktiv darslik va multimediya resurslarini joriy etish.

Xulosa. Milliy tarbiyani raqamli transformatsiya qilish jarayoni pedagogik samaradorlikni oshirish bilan birga yuridik va texnologik muammolarni keltirib chiqaradi. Shu sababli, raqamli ta’lim kontentini yaratishda qonunchilik, axborot xavfsizligi va pedagogik strategiyalarni uyg‘unlashtirgan kompleks yondashuv talab etiladi. Raqamli platformalarga integratsiya milliy qadriyatlarni mustahkamlash, huquqiy ongni shakllantirish va ta’lim sifatini oshirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar va normativ hujjatlar ro‘yxati:

1. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. UNESCO Publishing.
2. WIPO. Copyright and Educational Resources Brief. World Intellectual Property Organization.
3. GDPR Overview. General Data Protection Regulation (EU) text.
4. UN Teachers Standards Document (UNESCO).
5. EdTech Research Studies (2021–2023).
6. AI in Education Reports (2022).
7. VR/AR in Education Literature Review.
8. WIPO Litigation Trends Reports.
9. Education Policy Reports on Digital Learning.

DEVELOPING VIDEO-MEDIATED VIRTUAL EXCHANGE CONTENT TO PROMOTE RESPECT FOR NATIONAL VALUES IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Xoshimov Lutfullo Xabibullo o‘g‘li

*Doctoral student student the National Institute of Education and Pedagogy
named after Qori Niyazi*

Annotation: *This article examines the pedagogical potential of video-mediated virtual exchange in foreign language education as a means of promoting respect for national values while developing learners’ intercultural and communicative competence. It argues that video content should present national values through authentic voices, local case studies, and real-life social contexts rather than through simplified cultural symbols.*

Keywords: *video-mediated virtual exchange; foreign language education; national values; intercultural competence; digital pedagogy; flipped classroom; reflective learning; teacher preparedness; inclusive education; digital divide.*

Annotatsiya : *Mazkur maqolada chet tillarini o‘qitish jarayonida videovositali virtual almashinuvning o‘quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda videokontentning autentikligi, refleksiv yondashuv asosida tashkil etilishi hamda madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, raqamli tafovut, texnologik imkoniyatlarning cheklanganligi va o‘qituvchilarning tayyorgarlik darajasi kabi omillar muhim muammo sifatida ko‘rsatib o‘tiladi. Natijada videovositali virtual almashinuv milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘un rivojlantiruvchi samarali didaktik vosita ekanligi asoslanadi.*

Kalit so‘zlar : *videovositali virtual almashinuv, chet tili ta’limi, milliy qadriyatlar, madaniyatlararo kompetensiya, raqamli pedagogika, refleksiv yondashuv, raqamli tafovut.*

The integration of video-mediated virtual exchange into foreign language education offers significant pedagogical potential for fostering learners’ intercultural competence while strengthening respect for national values. However, one of the principal challenges in this process is ensuring that the stories, images, and narratives represented in video content authentically reflect the national values that education systems seek to cultivate. In many cases, digital materials used in virtual exchange projects remain decontextualized or overly selective, presenting national culture through isolated artifacts, folkloric symbols, or simplified historical references rather than through the complex realities of contemporary social life. Such representations may encourage only a superficial engagement with national identity instead of a critical and meaningful understanding of it. Research on virtual exchange has shown that intercultural learning is most effective when it is grounded in local realities and supported by pedagogical designs that connect learners’ lived experiences with international dialogue. In this sense, video content should not

merely “show culture,” but should frame culture as dynamic, contested, and socially embedded.

A more academically grounded approach requires the development of video materials that incorporate authentic voices, local case studies, and testimony from community members, teachers, or students themselves. Such materials allow learners to encounter national values not as abstract moral slogans, but as lived practices that shape family life, civic responsibility, historical memory, and ethical behavior. O'Dowd and Dooly argue that virtual exchange becomes educationally meaningful when intercultural communication is linked to critical reflection rather than mere exposure to difference. Therefore, video-mediated tasks should encourage learners to interpret how national values are expressed in everyday contexts and how these values can be articulated in dialogue with international peers. This approach supports both linguistic development and identity formation, while reducing the risk of cultural essentialism.

A second challenge concerns pedagogy. Video content alone does not guarantee deeper respect for national values unless it is embedded in a reflective instructional design. Studies on virtual exchange emphasize that students develop stronger intercultural and civic awareness when they are asked not only to observe other perspectives but also to critically examine their own assumptions, narratives, and identity positions. For this reason, the pedagogical use of video should include comparative reflection tasks, dialogic questioning, and structured discussion prompts that invite learners to analyze their own cultural values in relation to those of others. In foreign language classrooms, such activities are especially important because they transform English from a mere medium of communication into a tool for articulating national perspectives within global conversations. Properly designed video tasks can therefore support a dual educational aim: the development of communicative competence and the cultivation of culturally grounded self-awareness.

At the same time, the implementation of video-based virtual exchange is constrained by the digital divide. Unequal access to devices, stable internet, and adequate bandwidth continues to limit students' participation in online learning environments, especially in socially or economically disadvantaged settings. UNESCO's 2023 Global Education Monitoring Report and UNICEF data both stress that technological innovation in education remains unevenly distributed and that digital exclusion continues to shape who can participate meaningfully in online learning. This issue is particularly relevant for video-based activities, which are more bandwidth-intensive than text-based exchanges. As a result, the development of digital resources for foreign language instruction must include accessibility

considerations such as mobile compatibility, downloadable formats, captions, asynchronous participation options, and low-bandwidth design. Without such measures, video-mediated pedagogy risks reproducing structural inequality rather than advancing inclusive education.

Another productive direction lies in drawing on international best practices in virtual exchange and collaborative digital learning. Research on telecollaboration and virtual exchange has shown that co-created projects, in which students from different contexts jointly develop presentations, narratives, or multimedia products, promote deeper intercultural dialogue than passive content consumption. In such models, students do not simply receive representations of culture; they actively negotiate meaning, compare perspectives, and reflect on how national values are understood both internally and externally. This makes collaborative video production especially valuable. When students create or annotate video materials together, they engage in a form of intercultural authorship that encourages mutual respect while preserving space for local identity. The educational benefit of such an approach is that national values are not presented defensively or statically, but dialogically and reflexively.

The flipped classroom model further expands the pedagogical utility of video content in foreign language education. In this model, students engage with video lectures, demonstrations, or cultural scenarios before class, while class time is devoted to interaction, discussion, and collaborative problem-solving. Lo and Hew’s review of flipped learning highlights both the instructional benefits of this model and the challenges related to student preparation, technology access, and task design. Within the context of foreign language learning, flipped instruction can create more space for meaningful dialogue about national values because students arrive in class already exposed to the key content. Class time can then be used for interpretive discussion, ethical reflection, peer comparison, and project work. In this way, video becomes not an endpoint but a pedagogical trigger for deeper language use and cultural inquiry. More recent evidence in second-language learning also indicates that flipped approaches can improve learning outcomes when supported by purposeful tasks and strong scaffolding.

Despite these advantages, the adoption of video-based pedagogies is frequently hindered by teacher and institutional resistance. Research on technology integration continues to show that educators may hesitate to use digital tools because of limited training, uncertainty about pedagogical value, workload concerns, or inadequate institutional support. In language education specifically, video technologies require teachers not only to manage digital platforms but also to evaluate multimodal content critically and align it with curricular and cultural goals. Recent work on CALL

teacher education similarly underscores that the successful use of video-based technologies depends on sustained professional development rather than simple access to tools. Therefore, any attempt to use video content to promote national values in foreign language learning must also invest in teacher capacity-building, instructional design support, and institutional policies that recognize digital pedagogy as a core professional competence.

In conclusion, the use of video-mediated virtual exchange and flipped classroom models in foreign language education offers a promising pathway for promoting respect for national values while strengthening students’ intercultural and communicative competence. Yet this potential can only be realized if video content is authentic, context-sensitive, pedagogically purposeful, and accessible to diverse learners. The literature suggests that the most effective approach is one that combines local cultural grounding, critical intercultural dialogue, inclusive technological design, and teacher preparedness. Under these conditions, video content can move beyond decorative cultural representation and become a meaningful instrument for shaping reflective, globally aware, and nationally rooted learners.

References:

1. O’Dowd, R. (2021). *Virtual exchange: Moving forward into the next decade. Computer Assisted Language Learning*, 34(3), 209–224.
2. O’Dowd, R. (2020). *The role of pedagogical mentoring in virtual exchange. TESOL Quarterly*.
3. Dooley, M., & O’Dowd, R. (2022). *Language teaching, language learning, and virtual exchange. System*, 109, 102850.
4. UNESCO. (2023). *Global education monitoring report 2023: Technology in education – A tool on whose terms?* Paris: UNESCO.
5. Lo, C. K., & Hew, K. F. (2017). *A critical review of flipped classroom challenges in K-12 education: Possible solutions and recommendations for future research. Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, 12(4).
6. Akçayır, G., & Akçayır, M. (2018). *The flipped classroom: A review of its advantages and challenges. Computers & Education*, 126, 334–345.
7. Lewis, T., & O’Dowd, R. (Eds.). (2016). *Online intercultural exchange: Policy, pedagogy, practice*. New York: Routledge.

MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI TA’LIM TIZIMIDA AMALGA OSHIRISHNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Musurmonkulov Oybek Urolovich

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti

Yetakchi ilmiy xodimi p.f.f.d. (PhD)., k..i.x.

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli davr sharoitida milliy tarbiya masalasi, uning mazmuni va ahamiyati tahlili va raqamli ta’lim va sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashuvi nuqtai nazaridan o‘rganilgan ishlar hamda milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli ta’lim tizimiga joriy etishning institutsional, kommunikativ, aksiologik va texnologik mexanizmlari asoslab berilgan. Tadqiqotda raqamli muhitning imkoniyatlari va tahdidlari hamda milliy o‘zlikni saqlash muammolari ham keng yoritilgan.

Kalit so‘zlar: milliy tarbiya, raqamli ta’lim, sun’iy intellekt, milliy qadriyatlar, raqamli muhit, pedagogik mexanizmlar, vatanparvarlik

Аннотация: В данной статье обоснованы вопросы национального воспитания в условиях цифровой эпохи, анализ его содержания и значения, исследования с точки зрения гармонизации развития цифрового образования и технологий искусственного интеллекта с национальными ценностями, а также институциональные, коммуникативные, аксиологические и технологические механизмы внедрения идей национального воспитания в систему цифрового образования. В исследовании также широко освещены возможности и угрозы цифровой среды, а также проблемы сохранения национальной идентичности.

Ключевые слова: национальное воспитание, цифровое образование, искусственный интеллект, национальные ценности, цифровая среда, педагогические механизмы, патриотизм

Annotation: In this article, the issue of national upbringing in the context of the digital age, the analysis of its content and significance, and the development of digital education and artificial intelligence technologies are studied from the point of view of the harmonization of national values, as well as the institutional, communicative, axiological, and technological mechanisms for introducing the ideas of national upbringing into the digital education system are substantiated. The study also widely covers the possibilities and threats of the digital environment, as well as the problems of preserving national identity.

Keywords: national upbringing, digital education, artificial intelligence, national values, digital environment, pedagogical mechanisms, patriotism.

RAQAMLI DAVRDA MILLIY TARBIYA

Bugun ushbu ziddiyatni yanada chuqurlashtiradigan yana bir omil maydonga kirdi — sun’iy intellekt (SI) texnologiyalari. 2024 yil 14 oktabrda Prezident Shavkat Mirziyoev «Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030 yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi PQ-358-son qarorni imzoladi. Bu hujjat

raqamli ta’lim va milliy tarbiya uyg‘unligini shakllantirishda mutlaqo yangi pedagogik imkoniyatlar va bir vaqtning o‘zida yangi g‘oyalar eshigini ochdi.

Ma’lumki, buyuk ma’rifatparvar Abdulla Avloniy bir asr avval shunday degan edi: “Tarbiya biz uchun yo hayot — yo mamot, yo najot — yo halokat, yo saodat — yo falokat masalasidir”. Bu so‘zlar bugun — sun’iy intellekt, ijtimoiy tarmoqlar va virtual voqelik hukmronlik qilayotgan XXI asr boshida o‘zining eng chuqur ma’nosini kashf etmoqda.

Jahon taraqqiyotida raqamli inqilob ta’lim tizimini tubdan o‘zgartirib, bilimlarni yetkazish usullari, pedagog va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlar, ta’lim mazmuni — barchasi yangi shakllar va imkoniyatlarni yaratdi. Shu bilan birga, raqamli muhit o‘z bag‘rida ulkan ijtimoiy xatarlarni ham mujassamlashtirmoqda: begona madaniyatlar ta’siri, ma’naviy qadriyatlarning eroziyasi, milliy o‘zlikni anglashning susayishi — bular haqiqiy pedagogik muammolarga aylangani sir emas.

Aynan mana shu keskin ziddiyat — raqamli imkoniyatlar va milliy tarbiya xavfi o‘rtasidagi keskinlik — ushbu tadqiqotning markaziy muammosini tashkil etadi. Milliy tarbiya g‘oyalari — vatanparvarlik, milliy o‘zlik, ma’naviy-axloqiy kamolot, xalq an’analari — raqamli ta’lim tizimida qanday ijtimoiy-pedagogik mexanizmlar orqali hayotga tatbiq etilishi mumkin?

Ushbu savolga javob berishda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi (PF-6079, 2020), “O‘zbekiston – 2030” milliy strategiyasi va ta’lim sohasidagi qator farmon hamda qarorlari muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

“RAQAMLI O‘ZBEKISTON – 2030”: TA’LIM VA TARBIYA KONTEKSTI

2020 yil 5 oktabrda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev tomonidan imzolangan “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi (PF-6079-son) to‘g‘risidagi farmoni mamlakat uchun tarixiy ahamiyatga ega hujjat bo‘lib, iqtisodiyot, davlat boshqaruvi, tibbiyot va ta’limni raqamli asosga o‘tkazishning strategik yo‘l xaritasini belgilab berdi. Strategiyaning ta’limga oid yo‘l xaritasini tahlil qilsak, unda quyidagi muhim yo‘linalishlar alohida ajralib turadi.

Birinchidan, ta’limni raqamlashtirish faqat texnik jarayon emas, balki millat intellektual salohiyatini oshirish vositasi sifatida ko‘rilgan. Strategiyada belgilanishicha, elektron ta’lim platformalari, raqamli darsliklar, onlayn ta’lim resurslari joriy etilishi bilan bir qatorda, milliy ta’lim mazmuni saqlangan holda zamonaviy texnologiyalarga integratsiya qilinishi shart deyilgan.

Ikkinchidan, sog‘lom bilimli va ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalash ustuvor maqsad sifatida alohida e’tiborga olingan. Strategiyada shunday deyiladi: “Har bir fuqaroga o‘z salohiyatini rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlarni yaratish,

sog‘lom, bilimli va ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalash” — davlatning bosh maqsadi sifatida belgilangan.

Uchinchidan, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev 2023 yil 19 sentabrda BMT Bosh Assambleyasining 78-sessiyasida shunday ta’kidlaydi: “Biz Asosiy qonunimizda millati, tili va dinidan qat’iy nazar, barcha fuqarolarning tengligi, inson huquqlari, so‘z va vijdon erkinligi prinsiplariga sadoqatimizni yana bir bor tasdiqladik”. Bu so‘zlar raqamli muhitda ham milliy o‘zlikni saqlash davlat siyosatining ajralmas qismi ekanini ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, raqamli ta’limni rivojlantirish bilan bir vaqtda xorijiy ta’sirlarning salbiy oqibatlariga qarshi turishni ham ta’lim tizimining vazifasi deydi davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoev. Shuningdek, 2024 yil fevralda Andijon maktab-internatiga tashrif buyurib, o‘qituvchilar bilan suhbatda ta’lim, tarbiya va ma’naviyat bo‘yicha maktablarga yangi muhit olib kirish kerakligini ta’kidlab: “Maktablarga ta’lim, tarbiya va ma’naviyat bo‘yicha yangi muhit olib kirish kerak” deya dolzarb vazifalarni ilgari suradi.

Bundan tashqari “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ta’limni raqamlashtirish sohasida aniq maqsadli ko‘rsatkichlarida ta’lim xizmatlarining 60 foizini raqamli shaklga o‘tkazish; barcha ta’lim muassasalarini keng polosali internet bilan ta’minlash; raqamli savodxonlikni oshirish bo‘yicha tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish belgilangan. Bu ko‘rsatkichlar nafaqat texnik, balki pedagogik-tarbiyaviy maqsadlarga xizmat qilishi lozimligi alohida ta’kidlangan.

MILLIY TARBIYA: MOHIYATI, TARKIBI VA RAQAMLI MUHITDAGI HOLATI

Milliy tarbiya tushunchasining ilmiy-nazariy asoslari

Milliy pedagogika — yoshlarni muayyan milliy madaniyat namoyandalari sifatida tarbiyalashning asosiy xususiyatlari, tamoyillari va vositalari haqidagi ilmiy-pedagogik bilimlar tizimidir. Milliy pedagogika milliy psixologiya, xalq tarixi va o‘ziga xos mehnat va turmush madaniyati, axloqiy-ma’naviy madaniyatni hisobga oladi.

Milliy tarbiya o‘zbek pedagogikasida an’anaviy ravishda uchta asosiy poydevorga quriladi: birinchi poydevor — xalq pedagogikasi an’analari (maqollar, ertak va dostonlar, milliy o‘yinlar, mehnat tarbiyasi an’analari); ikkinchi poydevor — ma’naviy-diniy meros (islomiy axloq, tasavvuf ta’limotining ma’naviy qimmatbaho merosiyatlari); uchinchi poydevor — zamonaviy milliy mafkura (vatanparvarlik, insonparvarlik, taraqqiyparvarlik).

Bugungi kunda milliy tarbiyaning bosh maqsadi Yangi O‘zbekistonni barpo etish, milliy yuksalish poydevorini yaratishga qodir avlodni tarbiyalash hamda

ularda yuksak ma’naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalashga yo’naltirilgan faoliyat jarayonini tashkil etishdan iborat.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko’rsatmoqdaki, Vatanga sadoqat, burch va mas’uliyat, tashabbuskorlik va boshqa fazilatlar yoshlar ongida nazariy tushunchalar sifatida qolib ketgan holda uning xarakterida, psixologik qonuniyat sifatida namoyon bo’lmayapti. Bu milliy tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuv zarurligini ko’rsatadi.

Raqamli muhitning milliy tarbiyaga ta’siri: imkoniyat va tahdidlar

Bu borada raqamli muhit milliy tarbiya uchun ikki tomonlama ta’sir ko’rsatadi. Bir tomondan, bu ulkan pedagogik imkoniyatlar:

milliy madaniyat va tarix bo’yicha elektron resurslarni cheksiz kengaytirish;
virtual muzeylar, raqamli arxivlar va multimedia materiallar orqali milliy merosni yoshlarga yangicha usulda yetkazish;

ijtimoiy tarmoqlar va platformalar orqali vatanparvarlik tarbiyasini ommalashtirish;

onlayn hamjamiyatlar orqali milliy o’zlikni mustahkamlashdan iboratdir.

Ikkinchi tomondan, raqamli muhit jiddiy tarbiyaviy tahdidlarni ham olib kelmoqda. Prezident Mirziyoev 2025 yil oktabrda YuNESKO Bosh konferensiyasining 43-sessiyasida ta’kidladi: “Virtual makonida noxolis axborotlarni tarqatish, jamoatchilik fikrini chalg’itish, diskriminatsiyaga qarshi birgalikda samarali choralar ko’rish jiddiy zaruratga aylanayotgan”. Raqamli muhitdagi asosiy tahdidlar quyidagilar: begona madaniyat va qadriyatlarning bosimi; internet addiksiyasi va virtual voqelikka ortiqcha bog’liqlik; milliy tildagi kontentning tanqisligi; ta’lim jarayoniga texnologiyalarni to’g’ri integratsiya qila olmagan pedagoglardagi muammolardir deya ta’kidlaydi.

Bundan tashqari tadqiqotlar shuni ko’rsatmoqdaki, bugungi yoshlarimiz real voqelikdan ko’ra, virtual voqelik ta’siriga ko’proq tobe bo’lib borayotgan bir vaqtda tarbiya masalasidagi ishlarimizni yangicha, zamonaviy tarzda yo’lga qo’yish zaruriyati tug’lmoqda. Bu esa milliy tarbiya va raqamli ta’limni uyg’unlashtirishning yangi mexanizmlarini ishlab chiqishni talab etadi.

IJTIMOIIY-PEDAGOGIK MEXANIZMLAR.

Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli ta’lim tizimida amalga oshirish uchun to’rtta asosiy ijtimoiy-pedagogik mexanizmlar bir-birini to’ldirib, yaxlit tizimni tashkil etadi.

Institutsional mexanizm: davlat-jamiyat hamkorligi

Institutsional mexanizm ta’lim muassasalari, davlat idoralari, oila va fuqarolik jamiyati institutlari o’rtasidagi tizimli hamkorlikni nazarda tutadi. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasida barcha hududlarda Raqamli texnologiyalar

o‘quv markazlarini tashkil etish ko‘zda tutilgan. Shu asosda ushbu markazlarda milliy tarbiya g‘oyalari aks ettirilgan raqamli kontent ishlab chiqish bo‘yicha maxsus yo‘nalishlar kiritilishi zarurligi belgilangan.

Kommunikativ mexanizm: raqamli dialog va hamjamiyat

Kommunikativ mexanizm o‘quvchilar, o‘qituvchilar, ota-onalar va keng jamoatchilik o‘rtasida milliy tarbiya g‘oyalari asosida samarali muloqot va hamjamiyatlarni shakllantirish usullarini o‘z ichiga oladi. Raqamli texnologiyalar bugungi kunda yangi ijtimoiy-kommunikativ makon yaratgan: ijtimoiy tarmoqlar, onlane-forumlar, raqamli platformalar o‘z ichiga qamrab oladi.

Kommunikativ mexanizmning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilar: birinchisi — milliy tarbiya g‘oyalarini targ‘ib qiluvchi tematik onlayn hamjamiyatlar yaratish. Bunday hamjamiyatlar o‘quvchilarni milliy qahramon va olimlar haqida ma’lumot almashishga, milliy bayramlarni birgalikda nishonlashga, xalq og‘zaki ijodini zamonaviy formatda tarqatishga undaydi.

Ikkinchisi — o‘qituvchi-o‘quvchi-ota-ona uchligi doirasida raqamli muloqot ko‘priklar qurilishi. Masalan, “Elektron klass jurnali” va “Elektron kundalik” platformalaridan foydalangan holda tarbiyaviy vazifalar va milliy qadriyatlarni aks ettiruvchi loyihalar birgalikda muhokama qilinishi mumkin.

Uchinchisi — vatanparvarlik va milliy tarbiya mavzusidagi multimedia kontentini ijtimoiy tarmoqlar orqali targ‘ib etish va jamiyatga singdirish.

To‘rtinchisi — “Raqamli volontyorlik” harakati. Yoshlarni milliy madaniy meros ob’ektlarini raqamlashtirish, mahalliy tarix haqida video kontentlar yaratish, xalq og‘zaki ijodini yozib olish va tarqatish kabi loyihalarga jalb qilish milliy tarbiyaning kommunikativ mexanizmining samarali shakllari hisoblanadi.

Aksiologik mexanizm: qadriyatlarni raqamli tizimga integratsiyasi

Aksiologik mexanizm — milliy qadriyatlar, ma’naviy-axloqiy tamoyillar va vatanparvarlik g‘oyalarini raqamli ta’lim mazmuniga organik ravishda singdirish bo‘yicha pedagogik yondashuv. Bu mexanizm milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli ta’lim tizimiga integratsiya qilishning eng chuqur va ta’sirli usuli hisoblanadi.

Aksiologik mexanizmning falsafiy asosi shundan iboratki, qadriyatlar insonga tashqaridan yuklatilmaydi, balki shaxsiy faoliyat va tajriba orqali ichdan shakllanadi.

Texnologik mexanizm: pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalar integratsiyasi

Texnologik mexanizm raqamli vositalar va pedagogik texnologiyalarni milliy tarbiya maqsadlari yo‘lida samarali uyg‘unlashtirish usullarini nazarda tutadi. Bu mexanizm boshqa uch mexanizmni texnik jihatdan qo‘llaydi.

Texnologik mexanizmning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat: birinchi qism — “Milliy tarbiya raqamli platformasi”. Bu platforma ta’lim muassasalarida milliy tarbiya g‘oyalarini amalga oshirish uchun maxsus ishlab chiqilgan raqamli ekotizim bo‘lib, unda multimedia darsliklar, interaktiv topshiriqlar, raqamli loyiha maydonchalari va tarbiyaviy o‘yinlar joylashtiriladi.

Ikkinchi qism — o‘qituvchilar uchun “Raqamli tarbiya toolkiti”. Bu to‘lam pedagoglarga milliy tarbiyaga oid raqamli dars ishlanmalari, multimedia materiallar, baholash vositalari va metodologik qo‘llanmalarni taqdim etadi.

Uchinchi qism — “Milliy tarix va madaniyat raqamli arxivi”. O‘zbekiston tarixi, milliy qahramonlar, xalq og‘zaki ijodi va madaniy meros ob‘ektlariga oid raqamli kontentlar birlashtirilgan baza bo‘lib, ta’lim jarayonida erkin foydalaniladi.

To‘rtinchi qism — tarbiyaviy samaradorlikni baholashning raqamli tizimi. O‘quvchilarning milliy tarbiyaga oid kompetentsiyalari (kognitiv, emotsional, xulq-atvor ko‘rsatkichlari) muntazam monitoring qilinib boriladi.

Shu o‘rinda aytish joizki “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasida “2030 yilgacha maktablarni keng polosali Internet tarmog‘iga ulash darajasi” keskin oshirildi. Shu asosda ko‘rish mumkin bo‘lgan texnologik mexanizm milliy tarbiyaga xizmat qiladigan raqamli kontent bilan barcha ta’lim muassasalarini to‘ldirishni maqsadida **O‘zbekiston Respublikasi Prezident qarori bilan** Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi huzurida hamda Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti va “Bolalar kontentini rivojlantirish markazi” **tashkil etildi**. Bu borada vazirlik va institut tomonidan milliytarbiya.uz platformasi va pima-tarbiya.uz saytlari ishlab chiqilib bugungi kunda bolalar tarbiyasini yaxshilashga, ota-onalar dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladigan milliy kontentni mahalla va ta’lim muassasalariga yetkazib, targ‘ibot ishlari olib borilmoqda. Shuningdek, "maktab - ota-ona - mahalla" zanjiri asosida elektron muloqot platformalari orqali yoshlar o‘rtasida ommalashgan ijtimoiy tarmoqlarning zararli ta’siridan himoyalash va ijobiy tomonidan foydalanish bo‘yicha ota-onalar va o‘quvchilarga sodda tilda qo‘llanmalar yaratilib, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali targ‘ibot tashviqot ishlari tizimli yo‘lga qo‘yildi.

SUN’IY INTELLEKT VA MILLIY TARBIYA.

Bugungi global axborot davri jaxonda raqamli iqtisodiyotdan tortib raqamli insonga qadar yektib kelgan desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Albatta bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shakat Mirziyoyev 2024 yil 14 oktabrda «Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030 yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi PQ-358-son qarorini imzoladi.

Strategiya doirasida ta’lim va tarbiya:

Ushbu strategiya doirasida 2021/2022 o‘quv yilidan boshlab 15 ta oliy ta’lim muassasasida sun’iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiyot tarmoqlari va davlat boshqaruvi tizimida amaliy qo‘llanishi bo‘yicha kurslar va fanlar joriy etildi; 2023/2024 o‘quv yilidan boshlab «Sun’iy intellekt» yo‘nalishida kadrlar tayyorlash uchun 12 ta oliy ta’lim muassasasiga 572 nafar talaba qabul qilingan.

Strategiyada ta’limga oid yo‘nalishlar alohida ahamiyatga ega bo‘lib, unda fanlar, mavzular, sinflar bo‘yicha ta’lim jarayonidagi kamchiliklarni aniqlash, o‘quvchilarning aqliy va jismoniy rivojlanishini tahlil qilib borish; bilim sifatini baholashni avtomatlashtirish; dasturlash tillari va sun’iy intellektni o‘rganish imkoniyatlarini kengaytirish; erta yoshdan sun’iy intellektni tushunish va qiziqishni rivojlantirish uchun o‘yinga yo‘naltirilgan dasturlar ishlab chiqish belgilangan.

Biroq strategiyaning pedagogik ahamiyati faqat texnik ko‘nikmalarni berishdan iborat emas. Milliy tarbiya nuqtai nazaridan qaraganda, milliy sun’iy intellekt modelini ishlab chiqishning asosiy vazifalaridan biri raqamli muhitda tarixiy va madaniy aniqlikni saqlashdir. Bu — raqamli muhitda milliy o‘zlikni himoya qilishning eng dolzarb masalasi hisoblanadi.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning sun’iy intellekt va ta’lim haqida:

2025 yil 21 oktabrda IT-parkka tashrif chog‘ida sun’iy intellekt sohasidagi rejalar xususida shunday deydi: «Biz 2030 yilga borib, sun’iy intellekt bo‘yicha top-50 ta davlat qatoriga kirishni maqsad qilganmiz». Shuningdek, u o‘quvchilarda sun’iy intellekt savodxonligini oshirish, pedagog kadrlarning malakasini yuksaltirish, sohaviy darsliklarni ishlab chiqish va sanoat uchun zamonaviy mutaxassislar tayyorlash vazifalarini belgilaydi.

YuNESKO Bosh konferensiyasida esa Prezident shunday taklif kiritdi: «Axborot texnologiyalarini puxta o‘zlashtirgan va kreativ fikrlaydigan yangi avlodni tarbiyalash ustuvor vazifamizdir. Sun’iy intellektni ta’lim tizimiga keng joriy etish maqsadida yurtimizda YuNESKO ishtirokida "Sun’iy intellekt — maktab" namunaviy loyihasini amalga oshirishga tayyormiz» deya ta’kidlaydi.

Ammo, Prezidentimiz O‘zbek tili bayrami munosabati bilan o‘tkazilgan tadbirdagi nutqida shunday dedi: «Farzandlarimizni ona tilimizga mehr qo‘yib, uning beqiyos boyligi va imkoniyatlaridan bahramand bo‘lishga o‘rgatish ma’naviy-ma’rifiy tarbiyaning ajralmas bir qismidir». Ayni paytda, «hayotimizda sun’iy intellekt ta’siri ortib borayotgan bir paytda bu qudratli vosita yordamida ona tilimizni rivojlantirish va targ‘ib etish — davr talabidir» deb ta’kidladi. Bu esa raqamli va milliy tarbiya uyg‘unligining eng aniq ifodasidir.

YANGI DAVLAT DASTURI

2026 yil 28 yanvarda O‘zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasi tarbiya va milliy qadriyatlar sohasida tarixiy ahamiyatga ega muhim hujjat «Uzluksiz ta’lim

tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida»gi 34-son qarori qabul qilindi.

Qarorda o‘tib kelayotgan yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, uzluksiz ta’lim tizimida yagona g‘oyaviy tarbiyani shakllantirish, yoshlarning intellektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyoqarashini kengaytirish, vatanparvarlik, xalqqa muhabbat va sadoqat fazilatlarini rivojlantirish maqsad qilib belgilangan.

VMning 34-sonli qarorining raqamli ta’lim bilan uyg‘unligi:

Ushbu qarori alohida ahamiyatga ega, chunki u "Raqamli O‘zbekiston — 2030" strategiyasi va sun’iy intellekt strategiyasi bilan bir vaqtda amaldagi davlat siyosatining ajralmas qismiga aylandi. Endi O‘zbekiston ikkita parallel davlat dasturiga ega: biri raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektni rivojlantirishga, ikkinchisi vatanparvarlik va milliy qadriyatlar tarbiyasiga qaratilgan. Bu ikki dastur alohida-alohida emas, balki yaxlit "Milliy tarbiya" modeli doirasida birlashtirilishi zarurdir.

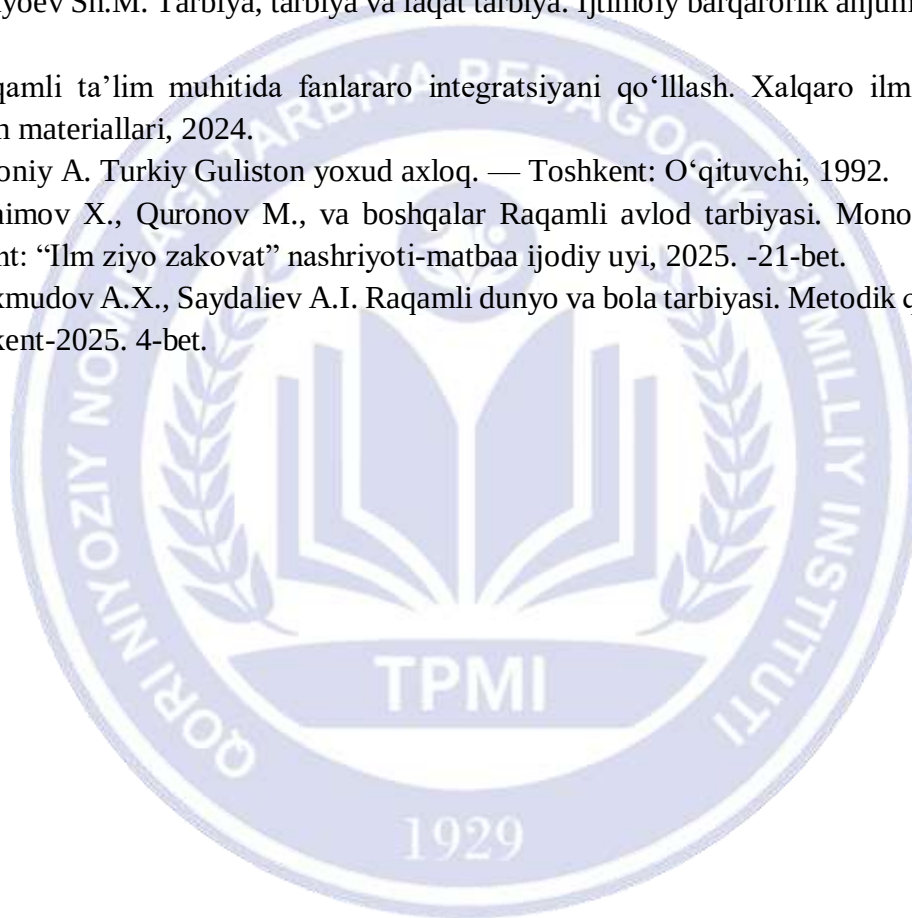
Zero “Raqamli milliy tarbiya — agar to‘g‘ri amalga oshirilsa — transformativ innovatsiya darajasiga ko‘tarilishi mumkin: u nafaqat o‘qitish shaklini, balki tarbiya mazmunini va pedagogning rolini ham o‘zgartiradi”
Akademik X.IBRAIMOV

Xulosa qilib aytish mumkinki, raqamli davr milliy tarbiya tizimi oldiga yangi talab va vazifalarni qo‘ymoqda. Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt imkoniyatlaridan samarali foydalanish orqali milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish mumkin. Bu jarayonda institutsional, kommunikativ, aksiologik va texnologik mexanizmlarni uyg‘un holda joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, raqamli muhitning salbiy ta’sirlarini bartaraf etish va milliy o‘zlikni saqlash ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib qoladi. Milliy tarbiya va raqamli ta’lim integratsiyasi barqaror va ma’naviy barkamol avlodni shakllantirishning muhim omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktabrdagi “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6079-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentabrdagi “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 14 oktabrdagi «Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030 yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi PQ-358-son qarori.

4. Mirziyoev Sh.M. BMT Bosh Assambleyasining 78-sessiyasidagi nutq. 2023 yil 19 sentabr.
5. Mirziyoev Sh.M. YuNESKO Bosh konferensiyasi 43-sessiyasidagi nutq, 2025 yil 30 oktabr.
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026 yil 28 yanvardagi «Uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida»gi 34-son qarori.
7. Mirziyoev Sh.M. O‘zbek tili bayrami munosabati bilan bergan tabrigi va sun’iy intellekt to‘g‘risidagi nutqi. 2025 yil 21 oktabr.
8. Mirziyoev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2022. — 486 b.
9. Mirziyoev Sh.M. Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya. Ijtimoiy barqarorlik anjumani nutqi, 2017.
10. Raqamli ta’lim muhitida fanlararo integratsiyani qo‘llash. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari, 2024.
11. Avloniy A. Turkiy Guliston yoxud axloq. — Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
12. Ibraimov X., Quronov M., va boshqalar Raqamli avlod tarbiyasi. Monografiya // Toshkent: “Ilm ziyo zakovat” nashriyoti-matbaa ijodiy uyi, 2025. -21-bet.
13. Maxmudov A.X., Saydaliev A.I. Raqamli dunyo va bola tarbiyasi. Metodik qo‘llanma // Toshkent-2025. 4-bet.

MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI

Ravshanov Surat Botir o‘g‘li

Sarbon universiteti “Huquqiy fanlar” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada milliy tarbiya g‘oyalarining nazariy-metodologik asoslari, ularning mazmun-mohiyati hamda zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni kompleks tarzda ilmiy tahlil etilgan. Xususan, milliy tarbiya konsepsiyasining shakllanish bosqichlari, uning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati va yosh avlodni ma’naviy-axloqiy jihatdan barkamol etib tarbiyalashdagi o‘rni asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada milliy tarbiya g‘oyalarini ta’lim jarayoniga integratsiya qilishning samarali mexanizmlari, jumladan, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, loyihaviy ta’lim hamda modulli o‘qitish texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari keng yoritilgan. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish, milliy o‘zlikni anglash va ijtimoiy faollikni shakllantirish masalalari alohida e’tibor markaziga olingan.*

Kalit so‘zlar: *milliy tarbiya, innovatsion pedagogik texnologiyalar, ta’lim jarayoni, integratsiya, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ma’naviy-axloqiy tarbiya, milliy qadriyatlar*

Kirish. Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, axborot oqimining keskin ortishi va madaniy integratsiyaning kuchayishi sharoitida yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash masalasi bugungi kun pedagogika fanining eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Mazkur jarayonda milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotira va madaniy merosni asrab-avaylash hamda uni kelajak avlodga yetkazish ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ta’lim tizimida milliy tarbiya g‘oyalarini samarali qo‘llash nafaqat o‘quvchilarning nazariy bilimlarini boyitishga xizmat qiladi, balki ularning ma’naviy-axloqiy kamoloti, ijtimoiy faolligi, fuqarolik pozitsiyasi va vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishda ham muhim pedagogik omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, milliy tarbiya mazmunini zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish, uni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ta’lim paradigmasi shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy yondashuvni talab etar ekan, unda milliy tarbiya g‘oyalarini integratsiyalash o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish, ijtimoiy muammolarga ongli munosabat bildirish kabi muhim kompetensiyalarni shakllantirish imkonini beradi. Ayniqsa, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, loyihaviy va modulli o‘qitish usullari orqali milliy qadriyatlarni ta’lim jarayoniga singdirish samaradorligi ortib bormoqda.

Shu bilan birga, milliy tarbiya g‘oyalarini ta’lim jarayoniga tatbiq etishda pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi, metodik tayyorgarligi hamda innovatsion faoliyatga bo‘lgan yondashuvi muhim ahamiyatga ega. Chunki zamonaviy o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyaviy jarayonni samarali tashkil etuvchi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtira oluvchi shaxs sifatida faoliyat yuritishi zarur.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida milliy tarbiya g‘oyalarini ta’lim jarayoniga integratsiya qilishning nazariy va amaliy asoslarini o‘rganish dolzarb ilmiy muammo sifatida qaraladi [1].

Milliy tarbiya — bu muayyan xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan ijtimoiy-madaniy tajribasi, urf-odatlar, an‘analari, ma’naviy qadriyatlari hamda axloqiy me‘yorlariga tayanib, shaxsni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashga qaratilgan uzluksiz pedagogik jarayondir. Mazkur jarayon shaxsda milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotiraga hurmat, milliy g‘urur va iftixor tuyg‘ularini shakllantirish bilan bir qatorda, uni zamonaviy ijtimoiy hayotga moslashgan, raqobatbardosh kadr sifatida kamol toptirishni ham nazarda tutadi [2].

Ilmiy adabiyotlarda milliy tarbiya shaxs kamolotining muhim tarkibiy qismi sifatida talqin etilib, uning asosiy vazifasi yosh avlodni vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, ijtimoiy mas‘uliyat va milliy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalashdan iborat ekanligi ta’kidlanadi. Shu jihatdan, milliy tarbiya g‘oyalari jamiyatning ijtimoiy buyurtmasi sifatida ham namoyon bo‘lib, u ta’lim tizimi orqali izchil amalga oshiriladi.

Milliy tarbiya g‘oyalari o‘zining mazmun-mohiyatiga ko‘ra kompleks xarakterga ega bo‘lib, quyidagi asosiy yo‘nalishlarni qamrab oladi:

1. Ma’naviy-axloqiy tarbiya. Mazkur yo‘nalish shaxsda yuksak axloqiy fazilatlarni, jumladan, halollik, adolatparvarlik, mehr-oqibat, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat kabi insoniy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya milliy ong va tafakkurning rivojlanishida muhim omil bo‘lib, shaxsning ichki dunyosini boyitadi hamda uni ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishga tayyorlaydi.

2. Estetik tarbiya. Estetik tarbiya orqali o‘quvchilarda go‘zallikni anglash, san‘at asarlarini idrok etish, milliy madaniyat va san‘at namunalariga nisbatan qiziqish hamda hurmat tuyg‘ulari shakllantiriladi. Ushbu yo‘nalish milliy madaniy merosni o‘rganish va uni qadrlash orqali yosh avlodning estetik didini rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Mehnat tarbiyasi. Mehnat tarbiyasi o‘quvchilarda mehnatga ongli munosabatni, kasbiy qiziqishni va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga qaratilgan. Bu jarayonda milliy an‘analarga xos hunarmandchilik, dehqonchilik va boshqa

mehnat faoliyatlari orqali yosh avlodda mehnatsevarlik, sabr-toqat va mas’uliyat kabi fazilatlar rivojlantiriladi.

4. Fuqarolik tarbiyasi. Fuqarolik tarbiyasi shaxsni jamiyatning faol a’zosi sifatida shakllantirish, unda huquqiy madaniyat, ijtimoiy faollik, vatanparvarlik va davlat ramzlariga hurmat tuyg‘ularini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu yo‘nalish orqali o‘quvchilarda milliy manfaatlarga sodiqlik va fuqarolik burchini anglash hissi mustahkamlanadi.

Shunday qilib, milliy tarbiya g‘oyalarining mazmuni ko‘p qirrali bo‘lib, u shaxsning intellektual, ma’naviy, axloqiy va ijtimoiy jihatdan uyg‘un rivojlanishini ta’minlashga qaratilgan. Mazkur yo‘nalishlarni ta’lim jarayonida izchil va tizimli amalga oshirish esa zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llashni talab etadi.

Hozirgi kunda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish hamda o‘quvchilarni har tomonlama rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, milliy tarbiya g‘oyalarini ta’lim jarayoniga integratsiya qilishda innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etilgan o‘qitish metodlari yuqori natijadorlikni ta’minlaydi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar o‘quv jarayonini shaxsga yo‘naltirilgan, interfaol va kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta’lim jarayonida quyidagi zamonaviy pedagogik texnologiyalar keng qo‘llanilmoqda:

1. Interfaol metodlar o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularni mustaqil fikrlashga undash hamda ta’lim jarayonining faol subyektiga aylantirishga xizmat qiladi. Mazkur metodlar asosida tashkil etilgan dars jarayonida o‘quvchilar erkin fikr almashadi, muammoli vaziyatlarni tahlil qiladi va o‘z nuqtai nazarini asoslab berishga harakat qiladi.

“Aqliy hujum”, “Klaster”, “Debat”, “Insert”, “Sinkveyn” kabi interfaol metodlar orqali milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an’analar muhokama qilinib, o‘quvchilarning ongiga chuqur singdiriladi. Natijada o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, muloqot madaniyati va ijtimoiy faollik rivojlanadi [3].

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta’lim jarayonini axborot bilan boyitish, uni vizual va interaktiv shaklda tashkil etish imkonini beradi. Multimedia vositalari, elektron darsliklar, virtual laboratoriyalar, ta’limiy platformalar va raqamli resurslar orqali milliy meros, tarixiy obidalar, buyuk allomalar hayoti va faoliyatiga oid materiallar samarali tarzda yetkaziladi.

AKTdan foydalanish o‘quvchilarning axborotni qabul qilish va qayta ishlash qobiliyatini rivojlantirib, ularning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar yordamida milliy qadriyatlarni zamonaviy talqin asosida yetkazish imkoniyati kengayadi [4].

Loyihaviy ta’lim texnologiyasi o‘quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini tashkil etishga, ularni amaliy muammolarni hal etishga yo‘naltirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiya asosida o‘quvchilar milliy qadriyatlar, urf-odatlar, tarixiy meros va madaniy an‘analarga oid loyihalar ishlab chiqadi, ularni himoya qiladi va natijalarini amaliyotga tatbiq etadi.

Loyihaviy faoliyat o‘quvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmalari, ijodiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyati hamda jamoada ishlash malakalarini rivojlantiradi. Bu esa milliy tarbiya g‘oyalarini chuqur o‘zlashtirish va amaliy faoliyatda qo‘llash imkonini beradi [5].

Modulli o‘qitish texnologiyasi ta’lim jarayonini tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etishga asoslanadi. Unda o‘quv materialini mantiqiy jihatdan yakunlangan modullarga ajratilib, har bir modul ma’lum didaktik maqsadga yo‘naltiriladi.

Mazkur texnologiya orqali o‘quvchilar bilimlarni mustaqil o‘zlashtirish, o‘z-o‘zini nazorat qilish va baholash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, modulli o‘qitish milliy tarbiya elementlarini izchil ravishda singdirish, ularni bosqichma-bosqich mustahkamlash imkonini yaratadi. Natijada o‘quvchilarning bilim darajasi va tarbiyaviy ko‘rsatkichlari barqaror rivojlanadi [6].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hasanboyeva O. Pedagogika. – Toshkent: Fan, 2017.
2. O‘.Tolipov, M.Usmonboyeva Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2025.
3. U. Begimqulov. Ta’limda axborot texnologiyalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2023.
4. R. Jo‘rayev Innovatsion ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. S. Nishonova. Pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2022.
6. A.Xoliqov Pedagogik kompetensiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2020.

RAQAMLI HIKOYA QILISHNING SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHGA TA’SIRI

Abdug‘aniyeva Ozoda

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti Turizm fakulteti Maktabgacha va
boshlang‘ich ta’limda xorijiy til yo‘nalishi 4-kurs talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati, xususan raqamli hikoya qilish metodining o‘quvchilarning savodxonligini rivojlantirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Raqamli hikoya qilish matn, tasvir, audio va video elementlarini birlashtirish orqali o‘quvchilarning o‘qish, yozish va nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada ushbu metodning pedagogik imkoniyatlari, o‘quv jarayonidagi samaradorligi hamda o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishdagi roli yoritilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli hikoya qilish, savodxonlik, innovatsion ta’lim, multimedia texnologiyalari, o‘qish va yozish ko‘nikmalari, ijodiy fikrlash.

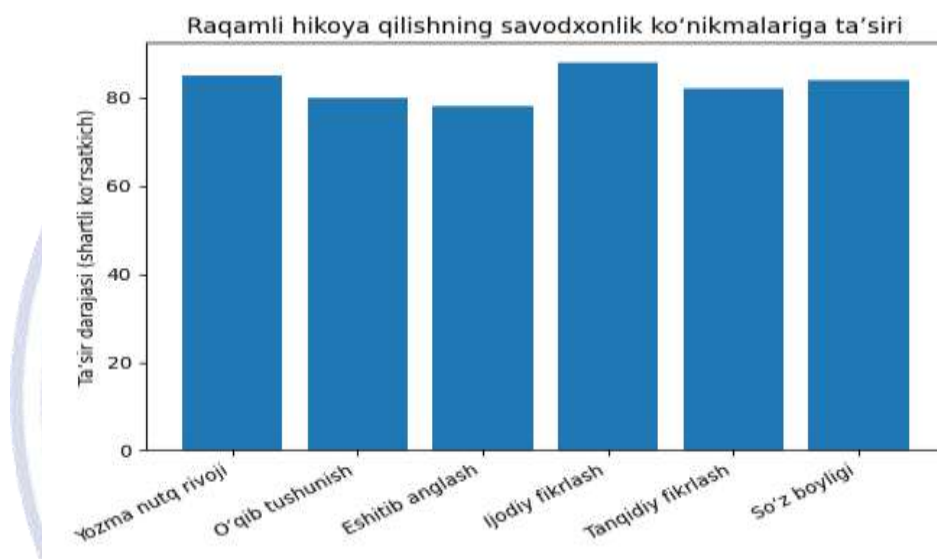
Hozirgi globallashuv davrida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga, xususan ta’lim tizimiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Zamonaviy ta’lim jarayonida an’anaviy o‘qitish metodlari bilan bir qatorda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurati tobora ortib bormoqda. Chunki bugungi kunda ta’lim tizimi o‘quvchilarda nafaqat nazariy bilimlarni shakllantirish, balki ularning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirishni ham talab etadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biri bo‘lgan raqamli hikoya qilish (digital storytelling) metodi ta’lim jarayonida multimedia texnologiyalaridan samarali foydalanishga asoslanadi. Ushbu metod an’anaviy hikoya aytish usullarini zamonaviy axborot texnologiyalari bilan uyg‘unlashtiradi. Raqamli hikoya yaratish jarayonida matn, tasvir, audio, video hamda animatsiya kabi multimedia elementlari birgalikda qo‘llanilib, muayyan voqea yoki g‘oya ifodalanadi. Bunday integratsiyalashgan yondashuv o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga faol jalb qilinishini ta’minlaydi hamda ularning bilim olish motivatsiyasini oshiradi.

Raqamli hikoya qilish tushunchasi va uning ta’limdagi o‘rni.

Raqamli hikoya qilish – bu multimedia vositalari yordamida hikoya yaratish va uni taqdim etish jarayonidir. Ushbu metod o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish bilan birga ularni ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli hikoya yaratish jarayonida o‘quvchilar mavzuni tanlash, voqealar ketma-ketligini rejalashtirish, matn yozish va uni multimedia elementlari bilan boyitish orqali o‘z bilimlarini amaliy faoliyatda

qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bundan tashqari, raqamli hikoya qilish o‘quvchilarning axborot bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantiradi. Ular turli manbalardan ma‘lumot izlash, ularni tahlil qilish, saralash hamda taqdim etish ko‘nikmalarini egallaydilar. Bu esa zamonaviy axborot jamiyatida muhim hisoblangan raqamli kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Raqamli hikoya qilishning savodxonlikni rivojlantirishdagi ahamiyati. Savodxonlik tushunchasi o‘qish, yozish, tinglash va nutq orqali fikrni ifodalash ko‘nikmalarining uyg‘un rivojlanishini anglatadi. Ta’lim jarayonida ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Raqamli hikoya qilish metodi o‘quvchilarning savodxonlik darajasini oshirishda samarali pedagogik vosita sifatida e’tirof etiladi.

Rasm 1. Raqamli hikoya qilish metodining savodxonlik ko‘nikmalariga ta’siri.

Hikoya yaratish jarayonida o‘quvchilar matn ustida mustaqil ishlaydi, bu esa ularning yozma nutqini rivojlantiradi hamda grammatik qoidalarini to‘g‘ri qo‘llashga yordam beradi. Shu bilan birga, o‘quvchilar hikoya mazmunini yaratishda voqealar izchilligini saqlashga harakat qiladilar. Bu esa ularning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Bundan tashqari, raqamli hikoyalarni tinglash yoki tomosha qilish jarayonida o‘quvchilarning matnni tushunish hamda eshitib anglash ko‘nikmalari ham rivojlanadi. Multimedia vositalaridan foydalanish o‘quvchilarning dars jarayoniga qiziqishini oshirib, ta’lim jarayonining samaradorligini ta’minlaydi.

Raqamli hikoya qilishning ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi roli. Raqamli hikoya yaratish jarayoni o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Hikoya mazmunini shakllantirish, tasvirlar tanlash, musiqa yoki ovoz yozish jarayonida o‘quvchilar o‘z tasavvurlari va ijodiy qarashlarini namoyon etadilar. Shuningdek, raqamli hikoya qilish o‘quvchilarning

tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. O‘quvchilar hikoya mazmunini tahlil qiladi, muammolarni aniqlaydi hamda ularning yechimlarini izlaydi. Bu esa o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Ko‘plab tadqiqotlar raqamli hikoya qilish metodining o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Chunki hikoya yaratish va uni taqdim etish jarayonida o‘quvchilar o‘z fikrlarini aniq, izchil hamda mantiqiy tarzda ifodalashga o‘rganadilar.

Xulosa qilib aytganda, raqamli hikoya qilish zamonaviy ta’lim jarayonida samarali pedagogik metodlardan biri hisoblanadi. Ushbu metod o‘quvchilarning savodxonligini rivojlantirish, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish hamda multimedia texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli hikoya qilish orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalash, muammolarni tahlil qilish hamda ijodiy yondashuv asosida yechim topish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu sababli ta’lim jarayonida ushbu metoddan keng foydalanish o‘quvchilarning bilim darajasini oshirish hamda zamonaviy axborot muhitiga moslashgan shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Robin B. Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom. Theory Into Practice, 2008.
2. Lambert J. Digital Storytelling: Capturing Lives, Creating Community. Digital Diner Press, 2013.
3. Sadik A. Digital Storytelling: A Meaningful Technology-Integrated Approach for Engaged Student Learning. Educational Technology Research and Development, 2008.
4. Ohler J. Digital Storytelling in the Classroom: New Media Pathways to Literacy, Learning and Creativity. Corwin Press, 2013.
5. Robin B., McNeil S. What Educators Should Know about Teaching Digital Storytelling. Digital Education Review, 2012.
6. Kajder S. Adolescents and Digital Literacies. Peter Lang Publishing, 2010.
7. Hull G., Nelson M. Locating the Semiotic Power of Multimodality. Written Communication Journal, 2005.
8. Yang Y. Digital Storytelling for Enhancing Student Academic Achievement. Computers & Education, 2012.
9. Barrett H. Researching and Evaluating Digital Storytelling as a Deep Learning Tool. Society for Information Technology and Teacher Education, 2006.
10. Robin B., Pierson M. A Multilevel Approach to Using Digital Storytelling in the Classroom. Society for Information Technology & Teacher Education, 2005.
11. Meadows D. Digital Storytelling: Research-based Practice in New Media. Visual Communication Journal, 2003.
12. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, 2020.

RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA YOSHLAR TARBIYASIGA XIZMAT QILUVCHI PODKAST VA VIDEOKONTENTLAR ISHLAB CHIQISH METODIKASI

Tayirova Muhabbat Ataxanovna

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti katta ilmiy xodimi,
p.f.b.f.d., PhD*

Annotatsiya: *Ushbu maqola raqamli ta’lim muhitida yoshlar tarbiyasiga xizmat qiluvchi podkast va videokontentlarni ishlab chiqish metodikasini ilmiy asosda tahlil qiladi. Tadqiqotda pedagogika, axborot kommunikatsiya texnologiyalari va media ta’lim asoslari integratsiyasi ko‘rib chiqilgan. Podkast va videokontentlar orqali tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishning samarali usullari, kontent yaratishda metodik yondashuvlar, pedagogik nazorat mexanizmlari va yoshlar psixologiyasiga moslashtirilgan strategiyalar bayon etiladi. Shuningdek, maqolada raqamli resurslar orqali axborot savodxonligini oshirish va ma’naviy-axloqiy tarbiyani mustahkamlashga qaratilgan metodik tavsiyalar taqdim etilgan.*

Kalit so‘zlar: *raqamli ta’lim, podkast, videokontent, yoshlar tarbiyasi, pedagogik metodika, media ta’lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari*

Raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining barcha sohalariga integratsiyalashmoqda. Ta’lim tizimida bu jarayon nafaqat o‘qitish va o‘rganishni optimallashtiradi, balki yoshlar tarbiyasiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Podkastlar va videokontentlar o‘quv jarayonini interaktiv, vizual va audial shaklda boyitadi, ma’lumotni qabul qilishni yengillashtiradi va o‘quvchilarda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Yoshlar tarbiyasiga xizmat qiluvchi raqamli kontentni ishlab chiqishda psixologik, pedagogik va texnologik omillarni hisobga olish zarur. Shu bois, pedagogik metodikani raqamli formatlarga moslashtirish va kontent yaratishda o‘quvchilar ehtiyojlari, yosh xususiyatlari hamda ijtimoiy-madaniy kontekstni hisobga olish muhim hisoblanadi.

Raqamli ta’limning asosiy afzalliklaridan biri – o‘quvchilarga individual yo‘naltirilgan, interaktiv va qiziqarli o‘quv muhitini yaratish imkoniyati. Yoshlar tarbiyasida esa, bu platformalar axloqiy qadriyatlarni singdirish, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish va kreativ fikrlashni qo‘llab-quvvatlash vazifasini bajaradi.

Metodik jihatdan, podkast va videokontentlar yoshlar ongini shakllantirishda vizual va auditiv stimullar orqali ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu kontentlar interaktiv mashqlar, muammoli vaziyatlar va ijtimoiy muammolarni tahlil qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, pedagogik nazorat va baholash mexanizmlari yordamida tarbiyaviy natijalar monitoring qilinadi.

Podkastlar yoshlar uchun audio platformalarda tarbiyaviy va ilmiy ma’lumotlarni yetkazishning samarali vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Shu nuqtai

nazardan, podkast ishlab chiqish jarayoni aniq metodik qadamlarni talab qiladi. Birinchi navbatda, podkastning maqsadi aniqlanishi lozim; bu maqsad tarbiyaviy, axborot beruvchi yoki motivatsion kontentga yo‘naltirilgan bo‘lishi mumkin. Maqsad aniqlangach, mavzuni tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Tanlangan mavzu yoshlar psixologiyasiga mos va ularning qiziqishlarini uyg‘otadigan bo‘lishi lozim, shuningdek, bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qilishi kerak.

Keyingi qadam podkastning strukturasi shakllantirishdir. Bu jarayonda podkast odatda uch asosiy qismga bo‘linadi: kirish, asosiy tarkib va yakun. Kirish qismida mavzu bilan tanishtirish va tinglovchilarni jalb qilish, asosiy qismda mavzu bo‘yicha chuqur ma’lumot berish, yakuniy qismda esa olingan bilimlarni umumlashtirish va xulosalar chiqarish tavsiya etiladi. Shu bilan birga, interaktiv bo‘limlarni kiritish tinglovchilarni faol ishtirok etishga undaydi, masalan, savollar, muammolar yoki mini-topshiriqlar orqali.

Podkastni yaratishda til va ohang ham alohida ahamiyatga ega. Kontent o‘quvchilarga tushunarli bo‘lishi, motivatsion va ijobiy ohangda ifodalangan bo‘lishi lozim. Bu yoshlarning mavzuga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularning tinglash davomiyligini ta’minlaydi. Shunday qilib, metodik jihatdan rejalashtirilgan, mavzu va tinglovchi psixologiyasiga mos podkastlar yoshlar uchun ilmiy va tarbiyaviy ma’lumotlarni yetkazishda samarali vosita sifatida xizmat qilishi mumkin.

Podkastlar va videokontentlar yoshlar tarbiyasida axloqiy, ijtimoiy va ma’naviy qadriyatlarni shakllantirish hamda axborot savodxonligini oshirishda samarali vositalar sifatida e’tirof etiladi. Podkastlar, o‘zining audio formatidagi tabiati tufayli, ijtimoiy va axloqiy mavzularni chuqur va keng qamrovli tarzda yetkazishga imkon beradi, shu bilan birga yoshlar orasida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Videokontentlar esa vizual va auditiv komponentlarni uyg‘unlashtirish orqali yoshlarning e’tiborini samarali jalb qiladi. Pedagogik jihatdan, videokontentlarni quyidagi metodlar orqali yanada samarali qilish mumkin:

Narrativ yondashuv. Hikoya orqali axloqiy va ijtimoiy mavzularni tushuntirish, voqealarga hissiy va tafakkuriy anglashni rivojlantiradi.

Simulyatsiyalar va rolli o‘yinlar. Turli vaziyatlarni vizual shaklda namoyish etish, yoshlarni real hayotiy kontekstlarda qaror qabul qilishga tayyorlaydi.

Interaktiv elementlar. Savol-javoblar, testlar va mini-viktorinalar yordamida auditoriya faol ishtirokini ta’minlash, o‘rganish jarayonini jonlantiradi.

Multimedia integratsiyasi. Infografika, animatsiya va musiqiy fon yordamida kontentni boyitish, ma’lumotni qabul qilishni osonlashtiradi.

Shu tarzda, podkastlar va videokontentlar birgalikda yoshlar tarbiyasida nafaqat ma’naviy qadriyatlarni singdirish, balki tanqidiy fikrlash, ijtimoiy ko‘nikmalar va axborot savodxonligini rivojlantirishda kuchli vosita sifatida xizmat qiladi.

Podkast va videokontentlarni birlashtirish metodikasi tarbiyaviy jarayonni yanada samarali qiladi. Masalan, podkastdagi mavzu videoda vizual ko‘rinishda mustahkamlanishi mumkin. Shu bilan birga, interaktiv mashqlar, testlar va muammoli vaziyatlar platformalar orqali takrorlanadi, bu esa o‘quvchilarda bilim va tarbiyaviy ko‘nikmalarni mustahkamlaydi.

Yoshlar tarbiyasiga xizmat qiluvchi kontentning samaradorligini baholash bir qator aniq mezonlar orqali amalga oshiriladi. Jumladan, birinchi navbatda, kontentning yoshga mosligi va qiziqarliligi muhim hisoblanadi, chunki bu o‘quvchilarning kontentga bo‘lgan e’tiborini va ishtirokini belgilaydi. Ikkinchidan, tarbiyaviy va axloqiy natijalarning kuzatilishi kontentning ijtimoiy va ma’naviy ta’sirini baholashga imkon beradi. Uchinchidan, interaktivlik darajasi va o‘quvchilar faolligi kontentning amaliy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, axborot savodxonligi va kreativ fikrlashni rivojlantirish mezonlari yoshlarning bilim olish qobiliyatini kengaytirish va mustaqil fikrlashini rag‘batlantirishga yordam beradi. Ushbu baholash jarayoni metodik tavsiyalar ishlab chiqish va kontent sifatini tizimli ravishda oshirish uchun mustahkam ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Podkast va videokontent yaratishda yoshlar psixologiyasini hisobga olish muhim omil hisoblanadi. Kontent yoshlar uchun tushunarli bo‘lishi, motivatsion va qiziqarli tarzda taqdim etilishi, shuningdek, ijtimoiy muammolar va real vaziyatlar bilan bog‘lanishi zarur. Bunday yondashuv yoshlarning tarbiyasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi va kontentni qabul qilish jarayonini osonlashtiradi. Shu tariqa, psixologik jihatdan moslashtirilgan kontent yoshlar e’tiborini jalb qilish va ularning motivatsiyasini oshirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi.

Raqamli platformalarda podkast va videokontentlarni ishlab chiqishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) integratsiyasi zarur. Masalan:

- Podcast hosting platformalari va mobil ilovalar
- Video tahrir dasturlari va animatsion resurslar
- Interaktiv test va viktorina yaratish vositalari

Bu texnologiyalar pedagogik metodikani amalga oshirishni tezlashtiradi va yoshlar bilan samarali muloqotni ta’minlaydi.

So‘nggi yillarda raqamli ta’lim va tarbiyaviy kontentlar samaradorligini tadqiq etuvchi bir qancha ilmiy ishlar mavjud. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, podkast va videokontentlar orqali axloqiy qadriyatlarni singdirish, ijtimoiy ko‘nikmalarni

rivojlantirish va motivatsiyani oshirish mumkin. Empirik natijalar kontentni yoshlar ehtiyojlariga moslashtirish zarurligini tasdiqlaydi.

Raqamli ta’lim muhitida podkast va videokontentlar yoshlar tarbiyasini samarali amalga oshirishning innovatsion vositalaridan biri hisoblanadi. Metodik jihatdan, kontentni ishlab chiqishda pedagogik, psixologik va texnologik yondashuvlarni uyg‘unlashtirish zarur. Podkast va videokontentlar yoshlar axborot savodxonligini oshirish, kreativ fikrlash va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, shuningdek, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirishda yuqori samaradorlikka ega. Shu bois, zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli resurslarni pedagogik metodikaga moslashtirish va tizimli ravishda qo‘llash tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.05.2023 yildagi PQ-162-son qarori
2. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023-yildagi PF-158-son Farmoni.
3. M.A.Tayirova. Multimedia technologies in the context of educational informatization role and importance / International Scientific and Practical Conference: “The role of science and innovation in the modern world” London, United Kingdom 28.02.2023. 111-117 page
4. M.A.Tayirova. Possibilities of using multimedia technologies in the educational system / Current research journal of pedagogics. / SJIF(Impact Factor) 2023- 7.266 DOI-10.37547/crjp Volume 04 Issue 02, 2023 ISSN 2767-3278 February 28, 2023. Pages: 21-28
5. M.A.Tayirova. Teaching methods using multimedia technologies in the modern education system / Current research journal of philological sciences (ISSN –2767-3758). SJIF Impact factor (2023: 7. 491). March 16, 2023. VOLUME 04 ISSUE 03 Pages: 10-16
6. Barman, N. (n.d.). An evaluation of the effectiveness of the Khan Academy videos for teaching mathematics at Menzi High School. SIT Digital Collections. Available at: https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/1501/

**MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH
VA TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY
TEXNOLOGIYALARI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR**

Ibraimov Xolboy Ibragimovich

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti direktori,

pedagogika fanlari doktori, akademik

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar sharoitida o‘quvchilarni tarbiyalash muammolari, ularning ijtimoiylashuv jarayoniga ta’siri hamda milliy tarbiya mazmunini raqamli pedagogika asosida integratsiya qilish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, raqamli muhitda yuzaga kelayotgan xavflar va imkoniyatlar o‘rganilib, milliy qadriyatlarni zamonaviy ta’lim texnologiyalari orqali saqlash va rivojlantirishning ilmiy-amaliy yondashuvlari asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, raqamli pedagogika, milliy tarbiya, ijtimoiylashuv, ta’lim, qadriyatlar, axborot muhiti, media savodxonlik, virtual makon

Аннотация: В статье анализируются проблемы воспитания учащихся в условиях цифровизации, влияние цифровой среды на процессы социализации, а также вопросы интеграции национального воспитания с цифровой педагогикой. Рассматриваются риски и возможности цифровой среды, обосновываются научно-практические подходы к сохранению и развитию национальных ценностей посредством современных образовательных технологий.

Ключевые слова: цифровые технологии, цифровая педагогика, национальное воспитание, социализация, образование, ценности, информационная среда, медиаграмотность, виртуальное пространство.

O‘qituvchilar ishini yengillashtirish va ularning salohiyatidan oqilona foydalanish uchun kelgusi yilda ta’limni raqamlashtirish ishlarini yakunlab, “Onlayn maktab”, “Raqamli va xavfsiz maktab”, “Elektron darslik”, “Elektron kundalik” kabi tizimlar joriy etiladi³⁶

Shavkat Mirziyoev

Raqamli texnologiyalarning shiddat bilan rivojlanishi va ularni inson hayotining barcha jabhalariga singib borishi sharoitida o‘quvchilarni tarbiyalash jarayoni yangi xususiyatlar va qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bugungi kunda bolalar "raqamli dunyo" deb ataluvchi muhitda voyaga yetmoqda. Bu muhitda axborot texnologiyalari ularning tafakkuri, xulq-atvori, qadriyatlari va muloqot uslublari jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Ma’lumki, insonning mohiyati uning ma’naviyati va xulqi bilan belgilanadi. Bugun ana shu ma’naviyat va xulqning yangi, hammabop manbai – internet paydo

³⁶ <https://sudyalari.uz/uz/reports/211>

bo‘ldi³⁷. Raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan axborotlashgan asrda undan foydalanmaslikning iloji yo‘qligi Internet XXI asr kishisi uchun kasbiy, biznes, ijodiy va shaxsiy g‘oyalar hamda qarashlarni ifoda etishga ko‘mak beruvchi axborot maydoniga aylangani bilan izohlanadi. Global tarmoq deyarli barcha turdagi va sohalardagi oflayn faoliyatni onlayn formatda amalga oshirishning eng maqbul, tezkor, arzon, keng qamrovli vositasiga aylandi. Shu bois XXI asrning axborot sivilizatsiyasi yangi raqamli avlodni – YouTuberlar, Instagramerlar, TikTokerlar va boshqalarni vujudga keltirdi.

Bu sharoitda bolalarni tarbiyalash bir qator yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Bir tomondan, raqamli texnologiyalar ta’lim olish, rivojlanish va ijtimoiylashuv uchun keng imkoniyatlar yaratsa, boshqa tomondan, qaramlik, e’tibor etishmasligi, voqelikni noto‘g‘ri idrok etish va boshqa salbiy oqibatlar bilan bog‘liq xavflarni keltirib chiqarmoqda. Bunday xavflarga quyidagilarni kiritish mumkin: gadjetlar va ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik, bilish qobiliyatining pasayishi, bevosita muloqot va ijtimoiy ko‘nikmalarning etishmasligi, voqelikni noto‘g‘ri idrok etish, xavfsizlikka tahdidlar, intizom va o‘zini o‘zi nazorat qilish muammolari, qadriyatlar tizimining buzilishi.

Dunyoning aksariyat mamlakatlari raqamlashtirish, “elektron hukumat”ni barpo etish va rivojlantirish borasida o‘z milliy strategiyasiga ega. Tadqiqotchi V.Soloveyning fikricha, bunga uch asosiy jarayonni sabab qilib olish mumkin:

1. Internet butun dunyo aholisi 90 foizi hayotining ajralmas bir qismiga aylanib ulgurdi.
2. Odamlarda rasmiy ommaviy axborot vositalariga nisbatan ishonch yo‘qolgan.
3. Kitob va televideniedan foydalanmaydigan, zamonaviy jamiyat va texnologiyalar asrida ulg‘ayayotgan avlod vakillari siyosat sahnasiga kirib kela boshladi³⁸. Bu hodisaning pedagogika fani uchun o‘ta muhim ikkinchi tomoni ham bo‘lib, bu yoshlar ma’naviy olamiga yot, buzg‘unchi g‘oyalarning kirib kelishi (ekstremizm, millatchilik, irqchilik misolida), g‘arbcha yashash tarziga xos, lekin o‘zbek mintalitetiga zid g‘oyalar, qarashlar (kiyinish, chekish, tatuirovkalar va hokazo), pornografik va tekshirilmagan, feyk axborotlar (fitna, uydirma, bo‘htonlar)ning tarqalayotganligi voyaga etayotgan yosh avlodning tarbiyasiga, xulq-atvoriga jiddiy zarar etkazishi tabiiy³⁹.

³⁷Куронов М., Qodirov A. va boshq. “Fazilatli avlod. Uzluksiz ma’naviy tarbiya trilogiyasi III qism./Toshkent: Muharrir nashiryoti, 2019. 7-bet.

³⁸ В.Соловей .Особенности политической пропаганды в цифровой среде Гуманитарные науки .Вестник финансового университета 87-81 .2018 „1№ .с.

³⁹ Ибраимов Х., Куронов М., ва бошқалар Рақамли авлод тарбияси. Монография // Toshkent: “Ilm ziyo zakovat” nashriyoti-matbaa ijodiy uyi, 2025. –21-бет.

Prezident Shavkat Mirziyoev Ma’naviyat va ma’rifat kengashi yig‘ilishida raqamli muhitdagi xavflarni shunday bayon etdi: “Ijtimoiy tarmoqlar orqali asosan chetdan yoshlarni ma’rifatga emas, jaholatga undash holatlari paydo bo‘lmoqda. Bunday vaziyatda jaholatga qarshi ma’rifat bilan kurashishni kuchaytirish, ehtiyotkorlik va ogohlikni oshirish lozim”.

Raqamli dunyo sharoitida insonning ijtimoiylashuvi global jarayonida yuz berayotgan o‘zgarishlar, ya’ni kommunikasiya, tashkilot, ijtimoiy-psixologik, axloqiy va boshqa turdagi bir qator muammolarni yanada keskinlashtirmoqda. Bu holat ijtimoiy institutlarga, jumladan, ijtimoiy tarbiyaning etakchi instituti sifatidagi maktab faoliyatiga ta’sir ko‘rsatmoqda. Odatiy nazorat o‘rniga masofaviy aloqalarda hamkorlikning rivojlanishi va bu yo‘nalishidagi ta’lim qadriyatlarining o‘zgarishi nafaqat real, balki virtual makonda ham samarali muloqot masalalarini dolzarblashtirdi. Bilim olishning asosiy manbai bo‘lgan va o‘nlab yillar davomida o‘z qadriyatlarini yaratgan maktabga «raqobatchi» paydo bo‘ldi. Endi o‘qituvchining dolzarb bilimlar tashuvchisi sifatidagi rolini qadrsizlantirayotgan axborot makonini maktabga «raqobatchi» sifatida kuchayib bormoqda. O‘smirlarning virtual hayotda turli xil axborotga to‘yinganishlari ular uchun ijtimoiy tarmoqlardagi voqealarga nisbatan maktab hayotining ahamiyati va jozibadorligi pasaytirmoqda.

Raqamli dunyoda ijtimoiylashuv inson hayotida ijtimoiy institutlarning roli va o‘rni o‘zgarishi, shuningdek, inson hayoti xavfsizligi muammosining keskinlashuvi bilan bog‘liq. Raqamli dunyoda axloqqa zid ma’lumotlarning oson topiladi, ijtimoiy tarmoqlarda muloqot madaniyati turli xil darajada bo‘ladi, virtual hayotda ulg‘aygan avlodda qadriyatlarni shakllantirish bilan bog‘liq muammolari jiddiylashadi. Bularning oqibatida g‘ayrioddiy xulq-atvorning ko‘payishi, avlodlar o‘rtasidagi ziddiyatlarning kuchayishi va shaxsiy rivojlanishni yo‘lga qo‘yishdagi qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda.⁴⁰

Shu o‘rinda bugungi globallashtirish axborot davrida milliy tarbiyaning ahamiyatiga to‘xtaladigan bo‘lsak. Milliy tarbiya – bu xalqning urf-odatlarini, an’analarini, qadriyatlarini, axloqiy me’yorlari va ma’naviy merosi asosida yosh avlodni tarbiyalash jarayonidir. Unda: vatanparvarlik, milliy o‘zlikni anglash, oilaviy qadriyatlar, odob-axloq kabi jihatlar ustuvor o‘rin tutadi.

Milliy tarbiyani raqamli texnologiyalar va raqamli pedagogika bilan bog‘lash — bu zamonaviy ta’limning eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblansa - raqamli pedagogika bilan uyg‘unlashtirish — bu an’ana va innovasiyani birlashtirish

⁴⁰ Махмудов А.Х., Сайдалиев А.И. Рақамли дунё ва бола тарбияси. Методик қўлланма // (педагогика соҳасидаги мутахассислар, психологлар, ота-оналар, тадқиқотчилар ҳамда рақамли муҳитда бола ривожланиши билан қизиқувчи кенг китобхонлар оммаси учун). / Тошкент-2025. 4-бет.

demakdir. Bu jarayon orqali biz: milliy qadriyatlarimizni saqlaymiz, zamonaviy bilim berishni ta’minlaymiz va barkamol avlodni tarbiyalaymiz.

“Yoshlarning qiziqish va ehtiyojlarini barvaqt aniqlash, salohiyatini monetizatsiya qilish, ijtimoiy ahamiyatga ega loyihalarga jalb etishda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish muhimdir”⁴¹. (Shavkat Mirziyoev).

Tabiiyki shu borada bir savol keladi. Raqamli texnologiya va raqamli pedagogika qanday tushunchadan iborat va ularning integrasiyasi qanday amalga oshiriladi?

Raqamli texnologiya - bu axborotni yaratish, saqlash, qayta ishlash va tarqatishga xizmat qiluvchi vositalar (*multimedia (video, audio, animasiya), onlayn platformalar (Moodle, Google Classroom), mobil ilovalar va sun’iy intellekt texnologiyalari*) hisoblanadi.

Raqamli pedagogika – bu ta’lim jarayonini raqamli muhitda tashkil etish va samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik yondashuv (*onlayn ta’lim, gibrid (aralash) o‘qitish, interaktiv usullar va individual ta’lim traektoriyasi*)lari hisoblanadi.

IKKITA DUNYONING TO‘QNASHUVI

Tasavvur qiling: bir tomonda — yuzlab yillik sinovdan o‘tgan ota-bobolar hikmati, milliy dostonlar, "inson bo‘l" degan o‘gitlar va ularni tarqatgan og‘zaki an‘ana; ikkinchi tomonda — TikTok algoritmlari, virtual reallik dunyolari va neyron tarmoqlar. Ushbu ikki dunyoni bir-biri bilan "gaplashishga" majbur qilish — bugungi pedagogikaning eng murakkab vazifalaridan biridir.

Jahon ta’lim tizimining jadal raqamlashuvi global jarayonga aylandi. UNESCO ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘ylab 1,5 milliardga yaqin o‘quvchi raqamli o‘quv vositalaridan foydalanmoqda. Shu bilan birga, bu jarayon milliy madaniyatlar va tarbiya an‘analari uchun yangi xavflar tug‘dirmoqda. Raqamli kontentning global xususiyati mahalliy madaniy nuanslarni chetlab o‘tishi, umumlashtirilgan va standartlashgan «universal» qadriyatlar tizimini tarqatishi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasida ham ushbu ziddiyat o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘lmoqda. "Raqamli O‘zbekiston — 2030" strategiyasi va "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonunning yangi tahriri ta’lim jarayonini raqamlashtirishni strategik ustuvorlik deb belgilaydi. Ammo ayni vaqtda "ma’naviy-ma’rifiy ishni takomillashtirish" konsepsiyasi milliy tarbiyaning o‘ziga xos mazmuni va metodologiyasini saqlashni talab etadi.

⁴¹ <https://www.gazeta.uz/uz/2025/02/14/support-of-youth/>

*"Axborot texnologiyalari o‘zi bilan yangi didaktika olib keladi — lekin u milliy madaniyatning qadrini tushunadigan pedagogning qo‘lida bo‘lsagina, u ta’limni boyitadi; aks holda — yuzaki raqamli shov-shuvga aylanadi"*⁴².

Raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan axborotlashgan asrda undan foydalanmaslikning iloji yo‘qligi Internet XXI asr kishisi uchun kasbiy, biznes, ijodiy va shaxsiy g‘oyalar hamda qarashlarni ifoda etishga ko‘mak beruvchi axborot maydoniga aylangani bilan izohlanadi. Global tarmoq deyarli barcha turdagi va sohalardagi oflayn faoliyatni onlayn formatda amalga oshirishning eng maqbul, tezkor, arzon, keng qamrovli vositasiga aylandi. Shu bois XXI asrning axborot sivilizasiyasi yangi raqamli avlodni – YouTuberlar, Instagramerlar, TikTokerlar va boshqalarni vujudga keltirdi⁴³.

RAQAMLI PEDAGOGIKA VA MADANIY O‘ZLIK.

Xususan, 2025 yil 15 mayda qabul qilingan qaror asosida tashkil etilgan **Bolalar kontentini rivojlantirish markazi** milliy tarbiya va raqamli ta’lim integrasiyasini amaliy jihatdan ta’minlashga qaratilgan muhim institusional platforma sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ushbu markazning asosiy vazifasi bolalarni zararli axborot muhitidan himoya qilish, ular uchun milliy qadriyatlarga asoslangan raqamli ta’lim va tarbiyaviy kontentlar yaratish hamda ularni ommalashtirishdan iboratdir.

Markaz faoliyati doirasida:

- bolalar uchun animasion filmlar, seriallar, ta’limiy dasturlar va interaktiv platformalar ishlab chiqilmoqda;
- milliy madaniyat, tarix va ma’naviy qadriyatlarni targ‘ib etuvchi raqamli kontentlar yaratilmoqda;
- xorijiy kontentlar tahlil qilinib, sara namunalari o‘zbek tiliga moslashtirilmoqda;
- media savodxonlikni oshirishga qaratilgan dasturlar joriy etilmoqda;
- ijodkorlar uchun tanlovlar tashkil qilinib, milliy kontent industriyasi rivojlantirilmoqda.

Shu bilan birga, markaz Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti bilan hamkorlikda sohada ilmiy-amaliy tadqiqotlarni yo‘lga qo‘yib, nazariy ishlanmalarni amaliyotga tatbiq etishga xizmat qilib keladi. Bu esa ilgari faqat alohida tadqiqotlar doirasida qolib kelgan g‘oyalarni yagona tizimga keltirish imkonini berdi.

Prezident Mirziyoev: «Yoshlarimiz tariximizni yaxshi bilishi, boshqalardan emas, o‘zimizning bobolarimizdan namuna olishi kerak. Buning asosini

⁴² Дж. Дьюи *гоялари асосида*

⁴³ Ибраимов Х., Куронов М., ва бошқалар *Рaqамли авлод тарбияси. Монография* // Toshkent: “Ilm ziyo zakovat” nashriyoti-matbaa ijodiy uyi, 2025. –21-бет.

mukammal qilib, yoshlarga munosib tilda, qiziqarli tarzda, ijtimoiy tarmoqlar orqali yetkazish, jamiyatga singdirish zarur», — deya ta’kidlaydi.

Milliy tarbiyaning an’anaviy vositalari — doston, maqol, rivoyat va naqlar — tarixan og‘zaki ijro an’analariga asoslangan bo‘lib, ularning ta’sir kuchi nafaqat mazmunda, balki ijro uslubi, ohang, muhit va tinglovchi bilan o‘zaro muloqotda namoyon etadigan bo‘lsa bugungi kunda O‘zbekistonda ushbu merosni raqamli muhitga moslashtirish jarayoni yangi bosqichga ko‘tarildi.

Xususan, ilgari kuzatilgan “semantik yo‘qotish” muammosini bartaraf etish maqsadida endi kontentlar faqat matn ko‘rinishida emas, balki **audio-vizual, animasion va interaktiv shakllarda** yaratiladi.

Masalan, “Alpomish” dostoni bugungi kunda oddiy PDF shaklida emas, balki:

- professional diktorlar va baxshilar ijrosida audio variantlarda;
- milliy kuy va sahnaviy elementlar bilan boyitilgan animasion roliklarda;
- bolalar uchun moslashtirilgan qisqartirilgan va interaktiv ssenariylar shaklida taqdim etiladi.

Bu esa asarning nafaqat mazmunini, balki uning emosional-estetik ta’sirini ham saqlab qolish imkonini berib, shu bilan birga, raqamli platformalarda foydalanuvchi ishtirokini ta’minlovchi elementlar (savol-javob, testlar, geymifikasiya) orqali an’anaviy tarbiya mazmuni yangi pedagogik shaklga solinadi. Shu nuqtai nazardan, bugungi amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, milliy kontentni raqamlashtirish jarayonida oddiy translyasiya emas, balki **mazmun va shaklning kompleks transformasiyasi** amalga oshirilib, bu jarayon pedagogik, madaniy va etnografik yondashuvlarni uyg‘unlashtirgan holda tashkil etilayotgani bilan ahamiyatlidir.

Ta’lim muassasalaridagi o‘qituvchilar uzoq vaqt davomida ikki qarama-qarshi bosim ta’sirida faoliyat yuritib keldi: bir tomondan — raqamli transformasiya talablari, ikkinchi tomondan esa milliy tarbiya mazmuni va uning an’anaviy metodologiyasini saqlash zarurati. Bu holat amaliyotda “mayatnik sindromi” sifatida namoyon bo‘lib, ayrim o‘qituvchilar texnologiyaga ortiqcha e’tibor qaratib mazmundan uzoqlashgan, boshqalari esa milliy mazmunni ustuvor deb bilib, raqamli vositalardan etarli foydalanmagan.

Biroq so‘nggi yillarda O‘zbekistonda qabul qilingan qonun, farmon va qarorlar orqali ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalar va milliy tarbiyani uyg‘unlashtirish ustuvor vazifa sifatida belgilab berildi. Ushbu hujjatlarda o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish bilan bir qatorda, ularni milliy qadriyatlarga asoslangan kontent yaratishga yo‘naltirish masalasi alohida ta’kidlanadi.

Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan amalga oshirilayotgan **“Kelajak soati” loyihasi** aynan shu integrasiyaning amaliy namunasi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ushbu loyiha doirasida:

• o‘quvchilarga milliy va umuminsoniy qadriyatlar zamonaviy interaktiv usullar;

• o‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanmalar va raqamli resurslar;
• tarbiyaviy darslar multimedia formatda tashkil etilib, an’anaviy mazmuni zamonaviy shakl bilan boyitilmoqda.

Shu bilan birga, vazirlik tomonidan ishga tushirilgan **“milliytarbiya.uz” platformasi** o‘qituvchilar uchun muhim metodik va amaliy resurs bazasiga aylandi. Unda: milliy tarbiyaga oid dars ishlanmalari; videodarslar va ssenariylar; interaktiv materiallar va tarbiyaviy kontentlar muntazam joylashtirib borilmoqda.

Bu esa avval kuzatilgan statistik muammolarni (ya’ni o‘qituvchilarning texnologiyadan foydalanish va kontent yaratish o‘rtasidagi nomutanosiblikni) bosqichma-bosqich bartaraf etishga xizmat qilmoqda. Endilikda o‘qituvchi nafaqat raqamli vositalardan foydalanuvchi, balki milliy tarbiya mazmunini raqamli formatda yarata oladigan ijodkor-pedagog sifatida shakllanmoqda. Bu esa ta’lim samaradorligini oshirish va milliy tarbiyani raqamli muhitda barqaror rivojlantirish uchun mustahkam zamin yaratdi.

Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 34-sonli qarorlariga muvofiq, ta’lim tizimida milliy qadriyatlarga asoslangan **“Milliy tarbiya modeli”**ni ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Ushbu model yosh avlodni ma’naviy etuk, vatanparvar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashga qaratilgan yaxlit tizim sifatida shakllantiriladi.

Mazkur jarayonda milliy tarbiya mazmunini zamonaviy ta’lim muhitiga moslashtirishga alohida e’tibor qaratilgan. Xususan, an’anaviy tarbiyaviy manbalar — dostonlar, maqollar, rivoyatlar, urf-odatlar va milliy qadriyatlar — yangi pedagogik yondashuvlar asosida qayta ishlanib, ta’lim jarayoniga integrasiya qilinadi. Bu orqali milliy merosni saqlash bilan birga, uning ta’sirchanligini oshirish va zamonaviy yoshlar ongiga mos shaklda etkazilishi yo‘lga qo‘yiladi.

Mazkur qarordagi belgilangan vazifalarga muvofiq, “Milliy tarbiya modeli”ni amalga oshirishda raqamli ta’lim imkoniyatlaridan samarali foydalanish muhim o‘rin tutadi. Jumladan, Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan:

• “Kelajak soati” kabi tarbiyaviy loyihalar orqali milliy va umuminsoniy qadriyatlarni interaktiv usullarda o‘quvchilarga etkazish;

• “milliytarbiya.uz” platformasi orqali dars ishlanmalari, videomateriallar va metodik resurslarni joylashtirish;

• bolalar uchun milliy mazmundagi raqamli kontentlar yaratilib, ularning ta’lim jarayonida qo‘llanilishlari tizimli yo‘lga qo‘yilgan.

Bu ishlar natijasida milliy tarbiya mazmuni faqat an’anaviy shaklda emas, balki zamonaviy pedagogik va raqamli formatlarda ham o‘z ifodasini topib, shu bilan

birga, ta’lim jarayonida mazmun va shakl uyg‘unligi ta’minlanib, milliy qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyati yanada oshirildi.

Shuningdek, bugungi kunda O‘zbekistonda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish hamda sun’iy intellekt imkoniyatlarini ta’lim va tarbiya jarayoniga joriy etish orqali yosh avlodga milliy qadriyatlarni zamonaviy usullarda etkazishga qaratilgan izchil ishlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, mamlakatimizda barpo etilayotgan muzeylar, ilmiy-ma’rifiy markazlar, institutlar va madaniy majmualar faoliyatida immersiv texnologiyalar — AR (kengaytirilgan reallik) va VR (virtual reallik) imkoniyatlaridan keng foydalanish tendensiyasi kuzatilmoqda.

Ushbu texnologiyalar asosida milliy tarix, ma’naviy meros va tarbiyaviy g‘oyalarni aks ettiruvchi interaktiv roliklar, virtual sayohatlar va ta’limiy filmlar yaratilib, foydalanuvchiga nafaqat axborot berish, balki uni voqelik ichiga “kiritish” orqali ta’sir ko‘rsatishga erishilmoqda. Bu esa an’anaviy ta’lim shakllaridan farqli ravishda, o‘quvchi va yoshlarda emosional-idrokiy qabulni kuchaytirib, milliy o‘zlikni anglash va vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishda yuqori samaradorlikni ta’minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan sharoitda milliy tarbiya mazmunini saqlash va uni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Raqamli muhit o‘quvchilarning tafakkuri, xulqi va qadriyatlariga kuchli ta’sir ko‘rsatayotgan bir paytda, uning imkoniyatlaridan maqsadli va samarali foydalanish orqali tarbiyaviy jarayonni boyitish mumkin.

Milliy tarbiya va raqamli pedagogikaning integrasiyasi an’ana va innovasiya uyg‘unligini ta’minlab, yosh avlodni ma’naviy etuk, vatanparvar va raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan faqat texnik vosita sifatida emas, balki milliy qadriyatlarni targ‘ib etuvchi muhim pedagogik resurs sifatida foydalanish zarur.

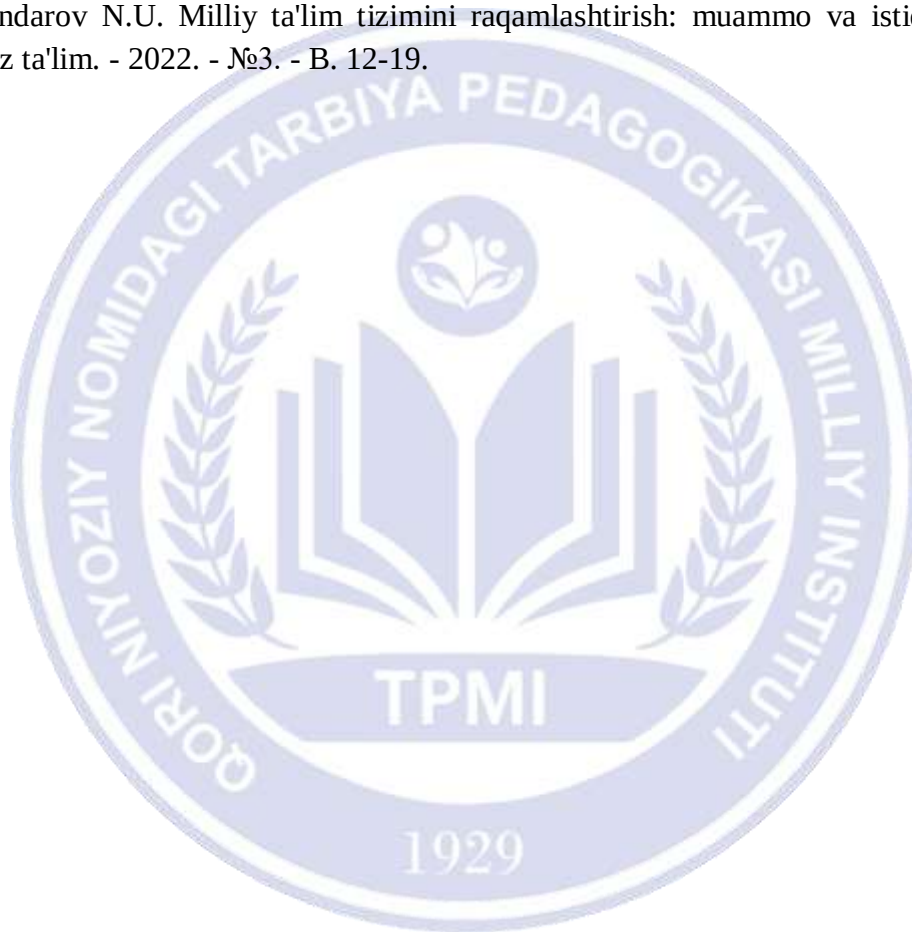
Zero “Raqamli milliy tarbiya — agar to‘g‘ri amalga oshirilsa — transformativ innovatsiya darajasiga ko‘tarilishi mumkin: u nafaqat o‘qitish shaklini, balki tarbiya mazmunini va pedagogning rolini ham o‘zgartiradi”

Akademik X.IBRAIMOV

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O‘zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida"gi Farmoni. - 2020 yil 5 oktyabr, PF-6079.
2. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni (yangi tahrir). - 2020 yil 23 sentyabr.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma’naviy-ma’rifiy ishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida"gi Farmoyishi. - 2019 yil 28 yanvar.

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori. 2026-yil 28-yanvar, 34-sonli.
5. Quronov M., Qodirov A. va boshq. “Fazilatli avlod. Uzluksiz ma’naviy tarbiya trilogiyasi III qism. Toshkent: Muharrir nashryoti, 2019. 7-bet.
6. Ibraimov X., Quronov M., va boshqalar Raqamli avlod tarbiyasi. Monografiya // Toshkent: “Ilm ziyo zakovat” nashriyoti-matbaa ijodiy uyi, 2025. -21-bet.
7. Maxmudov A.X., Saydaliev A.I. Raqamli dunyo va bola tarbiyasi. Metodik qo‘llanma // Toshkent-2025. 4-bet.
8. Yusupova D.T., Hasanova G.I. Raqamli ta’lim va milliy tarbiya: uyg‘unlashtirish imkoniyatlari // Pedagogika fanlari jurnali. - 2023. - №4. — B. 45–52.
9. Kalandarov N.U. Milliy ta’lim tizimini raqamlashtirish: muammo va istiqbollar // Uzluksiz ta’lim. - 2022. - №3. - B. 12-19.

MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA GEYMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Xaydarova Nilufar Voxid qizi

Fan va texnologiyalar universiteti katta o‘qituvchisi, mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli ta’lim muhitida milliy tarbiya g‘oyalarini rivojlantirishda geymifikatsiya texnologiyalaridan foydalanish masalalari yoritiladi. Unda o‘yin elementlari asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ularning milliy qadriyatlar va an‘analarga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirishga xizmat qilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli ta’lim platformalarida geymifikatsiya elementlarini qo‘llash orqali ta’lim samaradorligini oshirish imkoniyatlari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: milliy tarbiya, raqamli ta’lim muhiti, geymifikatsiya texnologiyalari, innovatsion ta’lim, o‘quv motivatsiyasi, raqamli pedagogika.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы использования технологий геймификации для развития идей национального воспитания в условиях цифровой образовательной среды. Анализируется, как образовательный процесс, организованный на основе игровых элементов, способствует повышению мотивации обучающихся и усилению их интереса к национальным ценностям и традициям. Также показаны возможности повышения эффективности обучения за счёт применения элементов геймификации на цифровых образовательных платформах.

Ключевые слова: национальное воспитание, цифровая образовательная среда, технологии геймификации, инновационное образование, учебная мотивация, цифровая педагогика.

Abstract: This article examines the use of gamification technologies for developing the ideas of national upbringing in a digital educational environment. It analyzes how an educational process organized on the basis of game elements can increase students’ motivation and strengthen their interest in national values and traditions. The article also highlights the possibilities of improving the effectiveness of education through the application of gamification elements on digital educational platforms.

Keywords: national upbringing, digital educational environment, gamification technologies, innovative education, learning motivation, digital pedagogy.

Hozirgi globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari ta’lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Zamonaviy jamiyatda yosh avlodni nafaqat chuqur bilimga ega, balki milliy qadriyatlar, an‘ana va urf-odatlariga hurmat ruhida tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois milliy tarbiya g‘oyalarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar, ayniqsa raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish ta’lim tizimining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda raqamli ta’lim muhiti o‘quv jarayonini tashkil etishning samarali vositasi sifatida keng qo‘llanilmoqda. Raqamli platformalar, interaktiv dasturlar hamda innovatsion pedagogik texnologiyalar ta’lim oluvchilarning bilim olish jarayoniga faol jalb etilishini ta’minlaydi. Ayniqsa, geymifikatsiya

texnologiyalari o‘quv jarayoniga o‘yin elementlarini joriy etish orqali o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ularning qiziqishini kuchaytirish va bilimlarni samarali o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Bunda ball, reyting, daraja, mukofot hamda topshiriqlar tizimi orqali o‘quv jarayoni yanada interaktiv va samarali tashkil etiladi.

Milliy tarbiya g‘oyalarini yoshlar ongiga singdirish masalasi O‘zbekiston Respublikasining qator me‘yoriy-huquqiy hujjatlarida ham alohida ta’kidlangan. Xususan, **O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida** ta’limning asosiy maqsadi sifatida shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uning intellektual, ma’naviy-axloqiy hamda madaniy salohiyatini shakllantirish belgilab berilgan⁴⁴. Shuningdek, **“Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonun** yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashni davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilaydi⁴⁵.

Bundan tashqari, **“Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasida** ta’lim tizimiga raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, innovatsion o‘qitish metodlarini rivojlantirish hamda raqamli ta’lim muhitini takomillashtirish ustuvor vazifalardan biri sifatida ko‘rsatib o‘tilgan⁴⁶. Mazkur strategik yo‘nalishlar ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, geymifikatsiya elementlaridan samarali foydalanish zaruratini yanada kuchaytiradi. Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli ta’lim muhitida innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida rivojlantirish, xususan geymifikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganish muhim ilmiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi raqamli ta’lim muhitida geymifikatsiya texnologiyalari asosida milliy tarbiya g‘oyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish hamda ularni ta’lim jarayoniga joriy etishning samarali mexanizmlarini yoritishdan iborat.

Raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan hozirgi davrda ta’lim jarayonini modernizatsiya qilish, uning mazmuni va shakllarini yangilash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ta’lim tizimida innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanish o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda ta’lim samaradorligini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, geymifikatsiya texnologiyalari ta’lim jarayonini tashkil etishda samarali vositalardan biri sifatida qaralmoqda.

⁴⁴ O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

⁴⁵ O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2016.

⁴⁶ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2020.

Geymifikatsiya – bu o‘yin mexanizmlari va elementlarini o‘yin bo‘lmagan jarayonlarga joriy etish orqali faoliyat samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik yondashuvdir. Ta’lim jarayonida geymifikatsiya elementlari – ball to‘plash, reyting tizimi, darajalar (level), mukofotlar (badge), topshiriqlar va rag‘batlantirish mexanizmlaridan foydalanish orqali o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Bunday yondashuv o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va interaktiv shaklda tashkil etish imkonini beradi.

Milliy tarbiya g‘oyalarini yoshlar ongiga singdirish jarayonida ham zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Milliy tarbiya – bu yosh avlodni milliy qadriyatlar, tarixiy meros, urf-odat va an‘analar asosida tarbiyalashga qaratilgan uzluksiz pedagogik jarayon hisoblanadi. Raqamli ta’lim muhitida ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun zamonaviy didaktik vositalardan foydalanish zarur. Geymifikatsiya texnologiyalari aynan shu jarayonda muhim metodik vosita sifatida xizmat qilishi mumkin.

Raqamli ta’lim platformalarida milliy tarbiya g‘oyalarini aks ettiruvchi interaktiv topshiriqlar, viktorinalar, virtual sayohatlar, tarixiy shaxslar hayoti bilan bog‘liq o‘yinli vazifalar tashkil etish orqali o‘quvchilarning milliy merosga bo‘lgan qiziqishini oshirish mumkin. Masalan, tarixiy voqealar yoki milliy qadriyatlar bilan bog‘liq savol-javoblar, bosqichma-bosqich topshiriqlar hamda rag‘batlantiruvchi belgilar orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustahkamlash bilan birga milliy o‘zlikni anglash jarayoniga ham faol jalb etiladi.

Shuningdek, geymifikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarda ijtimoiy faollik, hamkorlikda ishlash va sog‘lom raqobat muhitini shakllantirishga yordam beradi. O‘yin elementlari asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilar o‘z natijalarini boshqalar bilan taqqoslash, yangi bosqichlarga erishish hamda qo‘shimcha rag‘batlarga ega bo‘lish orqali bilim olishga yanada ko‘proq intiladilar. Bu esa o‘z navbatida ularning o‘quv motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi.

Raqamli ta’lim muhitida geymifikatsiya texnologiyalarini qo‘llash milliy tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish bilan birga ta’lim jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish imkonini beradi. Chunki bugungi kunda yoshlarning aksariyati raqamli texnologiyalar bilan faol muloqotda bo‘lib, ular uchun interaktiv va vizual ta’lim shakllari an‘anaviy metodlarga nisbatan ko‘proq qiziqish uyg‘otadi. Shu sababli milliy tarbiya g‘oyalarini yetkazishda ham raqamli vositalardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, geymifikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilgan raqamli ta’lim muhiti o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirish, ularning milliy qadriyatlar va madaniy merosga nisbatan hurmat tuyg‘usini

shakllantirish hamda ta’lim jarayonining samaradorligini ta’minlashda muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo’ladi. Shu bois ta’lim jarayoniga geymifikatsiya elementlarini tizimli ravishda joriy etish milliy tarbiya g‘oyalarini rivojlantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim muhitida geymifikatsiya texnologiyalaridan foydalanish milliy tarbiya g‘oyalarini samarali rivojlantirishda muhim pedagogik vosita bo‘lib xizmat qiladi. Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘yin elementlari asosida tashkil etilgan interaktiv faoliyat o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularning o‘quv jarayonidagi faolligini kuchaytirish hamda milliy qadriyatlarni anglash darajasini yuksaltirishga yordam beradi. Bunday yondashuv yosh avlodni nafaqat bilimli, balki ma’naviy yetuk, milliy o‘zligini anglagan shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Raqamli ta’lim platformalarida geymifikatsiya elementlaridan – ball tizimi, reyting, darajalar, rag‘batlantiruvchi belgilar va interaktiv topshiriqlardan foydalanish o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi. Natijada o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustahkamlash bilan birga milliy qadriyatlar, tarixiy meros va madaniy an‘analarga nisbatan hurmat tuyg‘usini shakllantiradilar. Bu esa milliy tarbiya jarayonining zamonaviy ta’lim talablariga mos ravishda rivojlanishiga zamin yaratadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ta’lim jarayonida geymifikatsiya texnologiyalarini qo‘llash milliy tarbiya g‘oyalarini yoshlar ongiga samarali singdirish, ularning o‘quv motivatsiyasini oshirish hamda ta’lim sifatini yuksaltirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlash mumkin. Shu bois kelgusida raqamli ta’lim muhitida milliy tarbiya g‘oyalarini rivojlantirishga qaratilgan geymifikatsiya metodlarini yanada takomillashtirish va ularni amaliyotga keng joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish va ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo‘yicha besh muhim tashabbusi. – Toshkent, 2019.
5. Hamidov J., Xoliqov A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
6. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

7. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification. // Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference. – 2011.
8. Kapp K. M. The Gamification of Learning and Instruction: Game-Based Methods and Strategies for Training and Education. – San Francisco: Pfeiffer, 2012.
9. Zichermann G., Cunningham C. Gamification by Design: Implementing Game Mechanics in Web and Mobile Apps. – Sebastopol: O’Reilly Media, 2011.
10. Werbach K., Hunter D. For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business. – Philadelphia: Wharton Digital Press, 2012.

**AN’ANAVIY ADABIY MEROSNI RAQAMLI TA’LIMGA
INTEGRATSIYALASH: SHARQ VA G‘ARB TAJRIBASI ASOSIDA
PEDAGOGIK YONDASHUVLAR**

Satimboyeva Zulayho Fayozboy qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent Davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiti,

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya Mazkur maqolada an‘anaviy adabiy meros, xususan xalq og‘zaki ijodi va jahon adabiyoti namunalari asosida yoshlar tarbiyasini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Sharq va G‘arb adabiyotidagi mushtarak motivlar qiyosiy yondashuv asosida o‘rganilib, ularni zamonaviy raqamli ta’lim muhitiga integratsiyalashning pedagogik imkoniyatlari ochib beriladi. Tadqiqotda “Uch dona uzum” ertagi hamda Alkimyogar asari misolida an‘anaviy g‘oyalarning universalligi va ularning tarbiyaviy ahamiyati asoslanadi.

Kalit so‘zlar an‘anaviy meros, raqamli ta’lim, milliy tarbiya, folklor, integratsiya, pedagogik yondashuv, innovatsion texnologiyalar.

Аннотация В данной статье анализируется роль традиционного литературного наследия, в частности устного народного творчества и мировой литературы, в развитии воспитания молодежи. Общие мотивы в литературе Востока и Запада рассматриваются на основе сравнительного подхода, а также раскрываются педагогические возможности интеграции этих традиционных элементов в современную цифровую образовательную среду. Исследование проводится на примере узбекской народной сказки «Три виноградины» и романа Alkimyogar, что позволяет выявить универсальность традиционных идей и их воспитательное значение. В результате обосновывается, что интеграция литературного наследия в цифровое образование способствует формированию у обучающихся культурного мышления, нравственных качеств и устойчивых ценностных ориентиров.

Ключевые слова традиционное наследие, цифровое образование, национальное воспитание, фольклор, интеграция, педагогический подход, инновационные технологии, литература Востока и Запада.

Abstract This article analyzes the role of traditional literary heritage, particularly folklore and world literature, in the development of youth education. The common motifs in Eastern and Western literature are examined through a comparative approach, and the pedagogical possibilities of integrating these traditional elements into modern digital education are highlighted. The study is based on the comparative analysis of the Uzbek folk tale “Three Grapes” and the novel Alkimyogar, revealing the universality of traditional ideas and their educational significance. The findings suggest that integrating literary heritage into digital learning environments enhances both cultural awareness and moral development among students.

Keywords traditional heritage, digital education, folklore, pedagogy, integration, innovation, Eastern and Western literature.

Ma’lumki, folklor nafaqat adabiyotning ibtidosi, balki xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi va estetik tafakkurining ham muhim ifodasidir. Xalq og‘zaki ijodi asrlar davomida shakllanib, bugungi kunga qadar o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Zamonaviy globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari sharoitida an’anaviy adabiy merosni saqlash bilan birga, uni ta’lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalar asosida integratsiya qilish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayon, ayniqsa, yoshlar tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish imkonini beradi.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti talabalari tomonidan olib borilgan amaliy tadqiqotlar davomida qayd etilgan “Uch dona uzum” ertagi mazkur masalani yoritishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu ertak insonning taqdiri, orzulari va ichki izlanishlari haqida chuqur ma’naviy mazmunga ega.

Mazkur ertakni Alkimyogar asari bilan qiyosiy tahlil qilish Sharq va G‘arb adabiy merosidagi umumiylikni ochib beradi. Har ikki asarda tush motivi, maqsad sari intilish, ichki ishonch va izlanish kabi universal g‘oyalar markaziy o‘rin egallaydi. “Uch dona uzum” deb nomlagan bu ertakni esitgan kishi Paolo Koeloning “Alkimyogar” asari bilan birdan o‘xshatishi tabiiy. Chunki ertak bilan “Alkimyogar” asaridagi boshlanishidagi voqealar, undagi mazmun va yakunlanish qismi, syujet voqealiliklar (tush, maqsad, niyat, izlanish, ishonch) va detallar (uzum, xazina) bilan deyarli bir xil.

Shuningdek, G‘arb va Sharq adabiyotining boshqa namunalarida ham (masalan, “Odissey” va “Alpomish”) qahramonning safar jarayoni, sinovlardan o‘tishi va ruhiy shakllanishi kabi motivlar mushtarakdir. Bu holat adabiy merosning umuminsoniy tabiatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Binobarin, G‘arb va Sharq adabiyotidagi insoniylikni targ‘ib qiluvchi asarlar xoh u badiiy bo‘lsin, xoh afsona bir-biriga o‘xshash tomonlari kuzatilishi mumkin.

Negaki, qadim-qadimdan ajdodlarimiz hududlarida chegara bo‘lmagan. Mazkur ertak va “Alkimyogar” asarigina emas, balki miloddan avvalgi VII asrda yaratilgan G‘arb folklori namunasi “Odissey” va o‘zbek xalq “Alpomish” dostonlaridagi safar jarayoni, sinov mashaqatlari, g‘ayritabiiy kuchga ega bo‘lish motivlari o‘xshashdir.

Pedagogik nuqtayi nazardan qaraganda, bunday asarlarni raqamli ta’lim muhitiga integratsiya qilish bir qator imkoniyatlarni yaratadi:

- an’anaviy mazmunni zamonaviy shaklda yetkazish
- interaktiv platformalar orqali o‘quvchilar faolligini oshirish
- milliy va global qadriyatlarni uyg‘un holda singdirish

Masalan, ertak va badiiy asarlarni multimedia formatda, audio-vizual vositalar orqali yoki raqamli storitelling texnologiyalari yordamida taqdim etish ularning tarbiyaviy ta’sirini yanada kuchaytiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Sharq va G‘arb adabiyotidagi an’anaviy motivlar insoniyat tafakkurining umumiyligi va uzviyligini aks ettiradi. Turli davr va

makonlarda yaratilgan bo‘lishiga qaramay, bu asarlarda ilgari surilgan g‘oyalar – insonning o‘zini anglash, maqsad sari intilishi va hayotiy sinovlardan o‘tishi – bir xil mazmunga ega.

Odamzot tug‘ilibdiki, hayotga bo‘lgan qiziqish, oldiga qo‘ygan maqsadlari va orzularini amalga oshirni xohlaydi va shu orqali Alloh unga yuklagan farzini (mas’uliyat) beixtiyor bajaradi. “Uch uzum” ertagi va ”Alkimyogar” asari bosh qahramonlari o‘z orzu-istaklari va taqdirlari ortidan borib, o‘zlarining zimmasiga tushgan topshiriqlarni bilmagan holda bajaradilar. E’tiborlisi shundaki, turli millat va turli davrga tegishli bu ikki asar voqealari bir xilda boshlanib, bir xilda tugaydi. Ertak hamda asar qahramonlari o‘z-o‘zini kashf qilish va shaxsiy o‘zgarish haqidagi qarashlar bilan ham badiiy- tarbiyaviy qiymatga ega.

“Uch uzum” ertagi bosh qahramoni kambag‘al, mo‘ysafid bir kishi qayta-qayta bir xil tush ko‘radi. Bu tushda “...u uzodagi bir tog‘dagi uch dona uzumni iste’mol qilishi kerak bo‘ladi” va bu tush uzumlarni yemagungacha davom etishi mumkinligi tabir qilinadi. “Alkimyogar” asari qahramoni Santyago ismli bola ham takror-takror bir xil tush ko‘radi. Tushida Misrdagi ehromlar yonida xazina yashiringanligini bilib oladi. Alkimyogar unga koinot tili va sevgi kuchi orqali o‘z maqsadiga erishishni o‘rgatadi. Santyago yo‘lda sevgi bilan ham uchrashadi (Fatimani sevib qoladi), sevgi kuchi uni rag‘batlantiradi. Shunday qilib ikki asar qahramonlari “o‘z taqdir”lari ortidan yo‘lga chiqishadi.

Ikki asar boshlanishida tush bir xil motiv vazifani bajaradi. Ertakdagi mo‘ysafid, yoshi ulug‘ kishi bilan asardagi o‘spirin maqsadlari bir xil bo‘lmasligi tabiiy, ammo ularda shijoat va qalbiga ishonch ustuvorligi seziladi. Shuningdek, qahramonlarning umumiyli shundaki, “Shaxsiy afsonasi” ularni harakatlantiruvchi katta kuchdir. Bu kitobxonlarga hayotiy sinovlarga yechim topishida qimmatli saboq bola oladi, o‘zini-o‘zi rivojlantirishga undaydi. Asosiysi, xatolarni tan olishga o‘rgatadi.

Bundan tashqari, asar so‘ngidagi voqealar ham bir xil, ya’ni mo‘ysafid kishi bir amallab qiynalib uch dona uzumni topadi (eydi) va qaytishda bir kishi bilan suhbatlashib qoladi. Begona kishi unga qarab, “Birgina uzumni yeyish uchun uzoq yo‘l yurib kelib, hayotingni xavf ostiga qo‘yib ahmoq bo‘ldingmi? Mana men, nech yildan buyon tushumda uzoq o‘lkadagi bir kulba tagida bir qop oltin ko‘milganini bilsam ham hayotimni tahlikaga qo‘yib bormayman”– deydi. Mo‘ysafid uyiga qaytadi. Keyin boyagi begona erkak aytgan oltin ko‘milgan kulba mo‘ysafidning kulbasi bo‘lib chiqadi.

Ayni shunday voqea Santyagoning hayotida ham bo‘ladi. U tushida ma’lum bo‘lgan joyga boradi, lekin xazina topa olmaydi. Asarda sahro, ehromlar, shamol va quyosh kabi tabiiy elementlar koinotning ramzi sifatida qahramonga ilm

beradi. Asarda ko‘proq ichki monologdan foydalangan. “G‘arb adabiyotida ko‘proq mualliflar qahramonlarning ichki dunyosini taqdim etish uchun ko‘proq o‘xshatishlarga e‘tibor berishadi”⁴⁷. Xazina qidirayotgan payt qaroqchilarga ro‘baro keladi va keyinchalik ma’lum bo‘ladiki, qaroqchilarning boshlig‘i ham Santyagoning tushi bilan o‘xshash bo‘lib, faqatgina hudud boshqa bo‘ladi xolos. Qaroqchi: –“Men ham tusimda olis joydagi bir xaroba cherkovda menga atalgan xazina borligi ko‘rganman, lekin hayotimni xavfga qo‘yib, uzoq yo‘lga chiqadigan ahmoq bo‘lganim yo‘q”–deb aytadi. Shundan so‘ng, Santyago o‘z uyiga qaytadi. U doimgidek cho‘pon tayog‘i bilan emas, balki xazina kavlash uchun belkurak bilan uyg‘onadi. Keyin biladiki, qaroqchi aytgan xaroba cherkov Santyagoning uyi bo‘ladi. U xazinasini qaroqchi vositasida topadi, xuddi ertakdagi mo‘ysafid begona bir begona kishi vositasida topganidek.

Bundan anglashiladiki, inson o‘z taqdirini topish uchun orzularini amalga oshirish uchun qilgan harakatlari bekorga ketmaydi. Har kim ham “o‘z taqdiri” qanday bo‘lishini bilmaydi, lekin o‘z hayot yo‘limizni topish uchun kichik biroq ahamiyatli nuqtayi nazarlar bizga fikr beradi. Agar inson ana shu qarashlar ortidan o‘z so‘zini va yo‘lini topa olsa, haqiqiy baxtiga erishadi. Qizig‘i shuki, birida muallif konstruksiyasida uzviylik-tizimlilik yaratsa, birida o‘g‘izdan og‘izga tizimli mazmun va shaklda yetib kelgan. Mavhum tizimlar inson ongining mahsuli bo‘lib, har xil nazariyalar, bilimlardan iborat.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, amaliyot jarayoni tarbiya maskani deyish mumkin. Haqiqat shuki, buyuk g‘oyalar hech qachon yo‘qolmaydi, ularning faqatgina shakl o‘zgartiradi. Garchi biri zamonaviy G‘arb nasri, ikkinchisi esa qadimiy Sharq tafakkuri mahsuli yozish usullariga ko‘ra farqlansa-da, biri an’anaviy adabiy merosni raqamli ta’lim tizimiga integratsiya qilib ularning o‘zagi bir – inson o‘z qalbining ovozi eshitishi va sinovlarga yechim borligiga ishora qiladi. Qahramonlardagi intilish har bir davr kitobxoni uchun dolzarb dars bo‘lib qoladi. Shu bois, an’anaviy adabiy merosni raqamli ta’lim tizimiga integratsiya qilish yoshlar tarbiyasini takomillashtirishning samarali yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Zero, adabiyot nafaqat madaniy meros, balki zamonaviy ta’limning ham muhim tarbiyaviy resursi sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Paolo Koelo. Alkimyogar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2000. – 63 b.

⁴⁷ <https://doi.org/10.5281/zenodo.8112672>

2. Tursunov F.B. “Alkimyogar” asarida muhabbat mavzusini ochib berishdagi usullar. – Namangan: Ilm-fan va innovatsiya ilmiy-amaliy konferensiyasi marerali, 2024. – 3 b. // <https://zenodo.org/records/13220437>
 3. Yunusova F “Sharq va G‘arb adabiyotida asarlar yaratilishidagi asosiy farqlar”. – Innovative Academy Research Support Center: Eurasian journal of social sciences, philosophy and culture., 2023. – 111 p. // <https://doi.org/10.5281/zenodo.8112672>.
 4. Navoiy A. Xamsa. – Toshkent: Fan, 2011.
 5. Abdurahmonov G‘. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent, 2010.
 6. Islomov Z. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2019.
 7. To‘xtayev B. Folklorshunoslik asoslari. – Toshkent, 2015.
 8. O‘zbek xalq ertaklari. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2005.
- Satimboyeva Z. Folklor yuzasidan olib borilgan amaliyot hisoboti.
satimboyevazulayho@gmail.com

**XALQ OG‘ZAKI IJODI ASOSIDA MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI
RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA TA’LIM JARAYONIDA
QO‘LLASH**

Hayitmamtova Munavvara

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent Davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti,
O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi I-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalq og‘zaki ijodi asosida milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazish va ularni zamonaviy ta’lim jarayoniga integratsiya qilish masalalari yoritilgan. Maqolada o‘zbek xalqining boy ma’naviy merosi, jumladan, folklor namunalari, marosimlar va urf-odatlarining tarbiyaviy ahamiyati tahlil etilgan. Hududiy tadqiqotlar asosida to‘plangan materiallar misolida milliy qadriyatlarni raqamli texnologiyalar orqali yosh avlod ongiga singdirish imkoniyatlari ko‘rsatib berilgan. Shuningdek, globallashuv sharoitida milliy tarbiya g‘oyalarini saqlash va rivojlantirish muammolari hamda ularning zamonaviy yechimlari ilmiy asosda bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: milliy tarbiya, xalq og‘zaki ijodi, folklor, raqamli ta’lim, marosimlar, milliy qadriyatlar

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы цифровизации идей национального воспитания на основе устного народного творчества и их интеграции в современный образовательный процесс. Анализируется богатое духовное наследие узбекского народа, включая фольклор, обряды и традиции, а также их воспитательное значение. На основе региональных исследований показаны возможности передачи национальных ценностей молодому поколению с использованием цифровых технологий. Кроме того, освещаются проблемы сохранения национальных воспитательных идей в условиях глобализации и предлагаются современные пути их решения.

Ключевые слова: национальное воспитание, устное народное творчество, фольклор, цифровое образование, традиции, национальные ценности

Abstract: This article examines the digital transformation of national educational ideas based on oral folk traditions and their integration into modern educational processes. The study analyzes the rich spiritual heritage of the Uzbek people, including folklore, rituals, and traditions, and their educational significance. Based on regional research materials, the article highlights effective ways of transmitting national values to younger generations through digital technologies. It also discusses challenges of preserving national educational values in the context of globalization and suggests modern solutions.

Keywords: national education, folklore, oral tradition, digital education, traditions, national values

Inson uchun moddiy boylik qanchalik zarur bo‘lsa, ma’naviy boylik ham shunchalik zarur hisoblanadi. Qushlar samoda ikki qanoti bilan uchishadi, inson uchun ham ma’naviy va moddiy boylik o‘zaro uyg‘un holda katta ahamiyat kasb etadi. Agar inson moddiy jihatdan ta’minlangan bo‘lib, ma’naviyatiga yetarlicha e’tibor bermasa, uning hayotiy “parvozi”da og‘ish kuzatilishi va bu salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, bugungi raqamlashgan jamiyat sharoitida mazkur masala yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazish va ularni ta’lim jarayoniga samarali joriy etish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

O‘zbek xalqining ma’naviy dunyosi qadim o‘tmishdanoq boy va serqirra bo‘lib, bu boylik avvalo xalq og‘zaki ijodida o‘z ifodasini topgan. Xalq og‘zaki ijodi nafaqat badiiy adabiyotning shakllanishida dastlabki bosqich bo‘lgan, balki milliy tarbiyaning asosiy manbai sifatida ham xizmat qiladi. “Xalq og‘zaki ijodi badiiy adabiyotning vujudga kelishida va shakllanib rivojlanishida dastlabki bosqichni tashkil etadi” [Madayev, 2010: 6]. Bugungi kunda ushbu merosni raqamli ta’lim resurslari orqali qayta jonlantirish va yosh avlodga yetkazish muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev xalqaro baxshichilik festivali ochilishiga bag‘ishlangan nutqida ta’kidlaganidek: “Tengsiz ma’naviy boyligimiz bo‘lmish mumtoz san’atni, xalq ijodining nodir namunalarini asrab-avaylash va rivojlantirish, uni kelgusi avlodlarga yetkazish – jahondagi ilg‘or fikrli olimlar va san’atkorlarning, davlat va jamiyat arboblari, barcha madaniyat ahlining ezgu burchidir” [Mirziyoyev, 2019: 1]. Albatta bu barchamizning muhim burchimizdir. Bu fikrlar milliy merosni zamonaviy texnologiyalar asosida saqlash va tarqatish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Binobarin, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti talabalari tomonidan 2026-yil yanvar oyida “O‘zbek folklori amaliyoti” doirasida o‘tkazilgan izlanishlar ham bu borada muhim ahamiyatga ega. Jumladan, Sirdaryo viloyati Sayhunobod tumani Yangihayot MFYda olib borilgan tadqiqotlarda mahalliy folklor namunalari, jumladan, joy nomlari, marosimlar va urf-odatlar o‘rganildi. Ushbu materiallarni raqamlashtirish orqali ularni ta’lim jarayoniga joriy etish imkoniyatlari kengaymoqda. Jumladan, 33-umumta’lim maktabining tarix fani o‘qituvchisi 48 yoshli A.Yusupov ustoz suhbatida ta’kidlaganidek, hudud nomi mahalliy aholi va atrofdagi boshqa hudud insonlari tilida “Axchob” nomi bilan tanilgan va shu nom bilan ataladi. “Bizning ota-bobolarimiz qadimdan Samarqandda “Axchobsoy” bo‘ylarida yashagan va o‘sha hududdagi qishloqning nomini bu yerga olib kelgan. Aholi 1958-yilda ko‘chib kelgan axchobliklar sifatida “Axchob” qishlog‘i shakllana borgan. “Axchob” so‘zining ma’nosining kelib chiqishi haqida ham har xil gap aytilgan. “Joy nomlari-qishloq nomlari, asosan, biror bir voqelik, yoki biror bir geografik hududning nomi, yoki soyning nomi bilan bog‘liq bo‘ladi. Bizniki ham soy bilan bog‘liq, Axchob ya’ni “ax” oq so‘zining o‘zgargan shakli “ob” suv so‘zlarining birlashmasidan oq suv oqadigan soy axchob nomi kelib chiqqan. Yana boshqa qarash ham bor Axchobsoyda oltin ko‘p qazib olingani uchun “aqcha” pul ma’nosi ham bo‘lishi ham mumkin” [Mirzayev, 2020: 4]. Bu qarashlar xalq og‘zaki ijodining tarixiy va ma’naviy qirralarini namoyon etadi. Bunday ma’lumotlarni raqamli xaritalar,

multimedia materiallar va onlayn platformalar orqali yoshlarga yetkazish ularning milliy o‘zligini anglashida muhim ahamiyatga ega.

Hududda yoshi ulug‘ ayollar tomonidan o‘tkaziladigan “momolar oshi” marosimi ham milliy tarbiyaning muhim ko‘rinishlaridan biri hisoblanadi. Bu marosim farzand kutayotgan ayollar uchun o‘tkazilib, yovuq yoki xo‘roz so‘yilib qon chiqariladi va hamir kesilib, tovuq go‘шти va hamirdan birgalikda sho‘rva tayyorlanadi. Qo‘shni ayollarning yoshi kattalari to‘planib bo‘lajak onaga kuch-quvvat, eson-omon farzandini qo‘liga olib olishi uchun momolarga duo qilishadi. Marosim homilaning toq oylarida o‘tkazilib, ko‘p hollarda yetti oylik vaqtida ekan. Bu marosimni mifologiyadagi Umay kulti bilan bog‘liq degan xulosa qilish mumkin. “...Bu kult onalarni va bolalarni himoya qiluvchi iloh. Qadimgi turkiylarda Tangri (xudo)ning umr yo‘ldoshi deb tasavvur qilingan”³ [Rahmonov, 2017: 17]. Mana shunday milliy qadriyatlarimiz singari avloddan avlodga qolib kelayotgan marosimlarni global axborot zamonida tarbiya olayotgan yoshlar uchun raqamli video, audio va interaktiv darslar orqali ta’lim jarayoniga kiritish mumkin. Marosim mazmunini Umay kulti bilan bog‘liq holda tushuntirish esa milliy mifologik qarashlarni zamonaviy bilimlar bilan uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi.

Tangri yaratgan vujudga shukur keltirish bu tabiiy holat. Shuningdek, manbalar o‘rganilganda, Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘atit-turk” asarida Umay haqida ma’lumot berilgan: “Umay – yo‘ldosh; (tuqqan xotinlar qornidan chiquvchi narsa). Uni bolaning yonidagi yo‘ldoshi, hamrohi deyiladi. Shunday maqol ham bor: Umayqa tabinsa, o‘g‘ul bo‘lur – kimki Umayga xizmat qilsa, u o‘g‘il ko‘radi demakdir. Xotinlar yaxshilik kutadilar” [Koshg‘ariy, 1-jild: 118]. Farzand dunyoga kelishi quvonch mazmunida bunga ishoralarni kuzatamiz. Xalq og‘izaki ijodi mazmuni millatimiz, xalqimizning hayotini tasvirlovchi qarashlar kuzatiladi. “folklarning o‘rni haqida gap ketar ekan, aslida bu jarayon bolaning tug‘ilishidan boshlanadi. Momolarimiz, onalarimiz aytgan allalar, erkalamalar, aytimlar, topishmoqlar, tez aytishlar, ertak va qo‘shiqlar bolaning tili, dunyoqarashining shakllanishiga xizmat qiladi.” [Mirzayev, 2020: 6]. Xalq og‘zaki ijodi bolalar tarbiyasida alohida o‘rin tutadi. Allalar, erkalamalar, topishmoqlar, tez aytishlar va ertaklar bolaning nutqi va tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi

Quyida to‘plangan xalq og‘zaki ijodi namunalarida farzandga eng yaxshi va tarbiyaviy ahamiyatga ega satrlarni ko‘rish mumkin. Jumladan, 45 yosh Shahlo Avezova, Bolalar folklori, erkalamachoq:

Kurtakka chinqoq bolang yig‘laydi,

Ne deb yig‘laydi?

Osh deb yig‘laydi.

Qahmoqni ko‘tar lo‘li o‘ynasin,

Hovluma hovlim desamchi?

Hovlimga gullar eksamchi?

Shu gullarni oralab,

O‘ynab yursam bo‘ralab.

Aytuvchi, 49 yosh Safargul Ismatova, Bolalar folklori, Ovutma:

Halqa halqa bilaguzuk,

O‘ng qo‘limda o‘n uzuk.

Chap qo‘limda chap juzuk.

Tepdim sandiq ochildi,

Ichidan gullar sochildi.

U gullarni terguncha,

Bodomgullar ochildi.

Aytuvchi, 49 yosh Safargul Ismatova, “Oshiq o‘yini”: Bolalar, asosan, yigitchalar o‘ynagan bu o‘yinni. Qo‘ylarning suyaklaridan chiqadigan oshiqlarni tozalab, o‘shalarni o‘ynab oshiq olchi tarafi tushgan odam oshiqlarni yutib olgan.

Oshiqlar yaxshi o‘ynalishi, yaxshi olchi tarafiga tushishi uchun bolalar o‘sha chuqurchalariga qo‘rg‘oshin quygan. Hamma o‘zining oshiqlarini tanishi uchun, birov biroviga almashmasligi uchun qadimdan onalarimiz gilam, olachalar bo‘yaganda hamma o‘zining farzandalarinikini har xil ranglarga yashil, pushti, sariq bo‘yab berishgan. Shundan hammaning oshiqlari o‘z o‘zida turgan, adashib ketmagan. “Oshig‘i olchi” iborasi ham shundan kelib chiqqan ekan. Shuningdek, “Oshiq o‘yini” kabi xalq o‘yinlarini raqamli formatda qayta ishlab chiqish orqali bolalarda chaqqonlik, diqqat va raqobat muhiti shakllanadi. Bugungi kunda ushbu materiallarni raqamli o‘yinlar, mobil ilovalar va animatsion kontent ko‘rinishida taqdim etish ularning ta’sirchanligini yanada oshiradi. Qolaversa milliy qadriyatlarimizni anglashi va qarashlariga bo‘lgan tushunchalari oshadi.

Izlanishlarga ko‘ra, Darveshona bizda qadimdan o‘tkaziladi. Darveshona aslida xudoyi hisobida, ya’ni kam ta’minlangan oilalarga, yetim-yesirlarga, uysiz-joysiz, qiyin ahvoldagi kishilarga taom tayyorlanib tarqatiladi. Darveshonada hozirgi vaqtda butun mahalla qatnashadi va kattalar tomonidan duo qilinadi. Xalqni, mahalladagi xasta kishilarga shifo tilab, oldindagi dehqonchiliklarga baraka so‘rab, xalqning rizqini, kelajagini so‘rab, yoshlarga omad tilab oqsoqollar tomonidan niyatlar qilinadi. Darveshona faqatgina bizning hududimizda nishonlanmaydi, boshqa Surxondaryo, Qashqadaryo hududlarida ham, hatto, Afg‘onistondagi o‘zbeklar ham bu marosomga alohida e’tibor berishar ekan.

“Axchob”da darveshonada asosan sho‘rva qilinadi. Jonliq so‘yilib, qon chiqariladi. Bu deyarli “Navro‘z” bayrami bilan ulanib ketadi. “Darveshona nishonlash uchun qat’iy vaqt ham belgilanib, Navzo‘zgacha nishonlanishi kerak.

Sababi yilboshi Navro‘z bo‘lgani uchun undan oldin ekin-tikin, hosilga baraka, xalqa baxt-omad tilab olinadi. Ammo turli tabiat yog‘ingarchiliklari yoki Ramazon oyiga to‘g‘ri kelib qolsa ham marosimni o‘tkazish sanalari va vaqti o‘zgaradi ya’ni Navro‘zdan keyin ham nishonlashi mumkin”. Bu xalq orasida hali ham mifalogik hodisalar borligi folklor yillar o‘tsa ham omma orasida yashashini ko‘rsatadi. Bu yilgi Navro‘z Haytga ulanganligi xalqimizni quvontirdi.

Bugungi kunda, bunday bayramlar zamirida katta haqiqat yotganligiga guvoh bo‘lamiz. Yomg‘ir so‘rash an‘anasining tagma’nosida ham baraka kutish xalq farovonligini so‘rash maqsadlar yotadi. Oddiygina “Hamal keldi-amal keldi” maqolidan kunlar ilidi, mehnat qilish ishoralari mavjud. Agar ota-ona o‘z farzandiga bunday milliy qadriyatlarni singdira olsa, bu kelajak avlod uchun mustahkam poydevor bo‘ladi. Bunday milliy marosimlarimiz xalqning ijtimoiy hamjihatlik, mehr-oqibat va saxovat kabi qadriyatlarini aks ettiradi. Uni raqamli arxivlash va onlayn platformalarda tarqatish milliy qadriyatlarni keng ommaga yetkazish imkonini beradi. Bu marosim Navro‘z bayrami bilan uyg‘un holda o‘tkazilishi ham uning ma’naviy ahamiyatini yanada oshiradi.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlar ongiga turli tashqi ta’sirlar ortib borayotgani sir emas. Ayniqsa, gadjetlar va ommaviy madaniyat ta’siri milliy qadriyatlarga nisbatan qiziqishni susaytirishi mumkin. Shu sababli xalq og‘zaki ijodini raqamli formatda qayta jonlantirish va ta’lim tizimiga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, folklor – millatning milliy-ma’naviy xotirasi. Davlat va jamoat tashkilotlari esa folklor namunalarini himoya qilish, ilmiy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash, festival va tanlovlar tashkil etish orqali bu jarayonga keng imkoniyat yaratadi. Uni asrab-avaylash, o‘rganish va keng targ‘ib qilish har birimizning burchimizdir. Og‘zaki an’anani davom ettirish, ta’lim tizimida chuqur o‘qitish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish hamda ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish orqali folklor namunalarini kelajak avlodga to‘liq va mukammal yetkazish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining xalqaro baxshichilik san’ati festivali ochilishiga bag‘ishlangan marosimdagi nutqi – Toshkent: Xalq so‘zi gazetasi, 2019. – №68 (72-98) s.
2. Madayev O. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. O‘quv qo‘llanma – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2010. — 228 b.
3. Mirzayev T. va boshq. O‘zbek folklori. – Toshkent: Tafakkur bo‘stoni, 2020.
4. Rahmonov N. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Sano-standart, 2017.
5. Rahmonov N. O‘zbek mifologiyasi asoslari. – Toshkent, 2017.
6. Qodirov A. Raqamli ta’lim va innovatsion yondashuvlar. – Toshkent, 2021.

O‘ZBEK XALQ MIF VA AFSONALARINING MILLIY TARBIYA VA TA’LIMDAGI O‘RNI

Mamadaliyeva Surayyo Alisher qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent Davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiti,

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek xalq mifologiyasi, afsona va rivoyatlarning mazmun-mohiyati hamda ularning milliy tarbiya tizimidagi o‘rni yoritilgan. Muallif tomonidan mifologik qarashlar, qadimiy manbalar va xalq og‘zaki ijodi namunalarining badiiy-estetik ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada ushbu boy ma‘naviy merosni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida raqamli formatga o‘tkazish va ta’lim jarayonida qo‘llash imkoniyatlari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: mifologiya, afsona, rivoyat, xalq og‘zaki ijodi, milliy tarbiya, raqamli ta’lim, interaktiv texnologiyalar.

Аннотация: В статье рассматриваются сущность узбекской народной мифологии, легенд и преданий, а также их роль в системе национального воспитания. Анализируется художественно-эстетическое значение мифологических представлений, древних источников и устного народного творчества. Особое внимание уделяется возможностям цифровизации данного духовного наследия и его использования в образовательном процессе с применением современных педагогических технологий.

Ключевые слова: мифология, легенда, предание, устное народное творчество, национальное воспитание, цифровое образование, интерактивные технологии.

Annotation: This article examines the essence of Uzbek folk mythology, legends, and narratives, as well as their role in national education. The study analyzes the artistic and educational significance of mythological views, ancient sources, and oral traditions. Special attention is given to the digital transformation of this cultural heritage and its application in modern educational processes using innovative technologies.

Keywords: mythology, legend, folklore, oral tradition, national education, digital education, interactive technologies.

Ko‘p asrlik mifologik an‘analarimiz, ajdodlarimizning tarixi, turmush tarzi, dunyoqarashi va turli e‘tiqodlari ifodalanishi bilan hozirgi yosh avlod tarbiyasiga kuchli badiiy-estetik ta‘sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, bugungi raqamli jamiyat sharoitida ushbu boy merosni zamonaviy texnologiyalar orqali ta’lim jarayoniga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim muassasalarida o‘rganilayotgan darsliklar bizga ko‘plab manbalar bilan tanishish imkonini beradi. Xususan, mustaqil ta’lim jarayonida o‘rganiladigan Kaykovusning “Qobusnoma”, Aristotelning “Poetika”, Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘otit turk” asarlaridagi afsona va rivoyatlar milliy tarbiya mazmunini boyitishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu manbalarni raqamli ta’lim resurslariga aylantirish esa ularning ta‘sir doirasini kengaytiradi.

Inson yaralganidan buyon atrof-muhit, tashqi olam va borliq tuzilishiga qiziqib kelgan. Xalq og‘zaki ijodining shakllanishiga asos bo‘lgan mifologik qarashlar, olam va odam haqidagi tasavvurlar buning yorqin dalilidir. Mifologiya olamning yaralishi, insoniyatning kelib chiqishi va borliqqa munosabatni ifodalovchi tushuncha sifatida qaratiladi. Shu jihatdan, “afsona” va “rivoyat”lar uning keng ma’nodagi talqini hisoblanadi. Bugungi kunda ushbu qarashlarni zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalar yordamida talabalarga yetkazish ularning dunyoqarashini boyitadi.

Xalq tilida mif qadimgi insonlarning borliqni anglashdagi tasavvurlari sifatida talqin qilinadi. Ilmiy manbalarda esa mif “adabiy shakl” sifatida izohlanadi⁴⁸. Demak, mif va afsonalar qadimgi adabiyotning shakllanishida muhim o‘rin tutgan. Afsonalarda xalq turmushi va insoniylikka oid haqiqatlar yetakchilik qiladi hamda ular muayyan darajada miflarga tayanadi. Shu bois ushbu janrlarni raqamli ta’lim muhitida interaktiv shakllarda taqdim etish ularning mazmunini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Mif va afsonalarda hayot voqealari aks ettiriladi. Xalq og‘zaki ijodida og‘izdan og‘izga ko‘chib yurishi sababli hikoya qilingan afsonalar (qadimiy-hayotiy voqelik) uydirmalarga asoslanishi tabiiy. Ba’zi manbalarda: “Mif – bu bo‘lmagan narsa” yoki “Mifda badiiy bilish va haqiqat bor” kabi turlicha talqinlar kuzatiladi. Jumladan, Aristotel “Har qanday afsonaning zahirida mif yotadi” deya ta’kidlaydi [Aristotel, 1980: 17]. Yusuf Xos Xojibning “Qutadg‘u bilik” asarining “Yetti kavokib va o‘n ikki burch” bobida “Yer yetti qavat qismdan iborat” ekanligi yuzasidan ilmiy asoslar bayon qilingan. Nafaqat, mifologiyada hayotda ham “Yetti” raqami ko‘p uchraydi. “Yetti donishmand”, “Yetti kun”, “Yetti sayyora” kabi. “Xitoyliklarda yetti raqami mushtaraklikni, birlikni his qilish ramzi bo‘lib, u o‘z-o‘ziga ishonch ma’nosini anglatadi” [Djumayeva, 2025: 5]. Raqamlar xoh mif, xoh u kalendar bilan bog‘liq bo‘lsin, shunisi aniqki, falsafiy-astronomik holatlar bilan bog‘liq ma’no-mohiyatga ega. Bu qarashlarni va ramziy tushunchalarni raqamli infografika va interaktiv vositalar orqali tushuntirish hamda raqamli platformalarda vizual va audio shakllarda namoyish etish orqali talabalarning qiziqishini oshirish mumkin.

“Kultegin” bitiktoshida ham mifik asotirlar mavjud. Unga ko‘ra “Yer bilan osmonning nikohidan dunyo farzandlari yaralgan” degan mifika bor. Shuningdek, “Alloh tomonidan Odam ato Yerdan ya’ni bir hovuch tuproqdan yaraldi va unga ruh berildi. Odam ato jannatda yurib zerikdi. Shunda alloh taolo uni uxlatib chap qovurg‘asidan Momo havoni yaraldi” mazmunidagi qarashlar mavjud. Demak,

⁴⁸ Rahmonov N. O‘zbek adabiyoti tarixi. O‘quv qo‘llanmasi. – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 556 b.

yuqoridagi mifik qarashdagi ko‘k (osmon) va Yerning nikohlanishidan deyilishdagi haqiqat shuki, mifologiya afsonalar ildizidir.

Aytish joizki, qadimgi elatlar orasida Tangrini tannigan ilk xalqlar bu turkiylar bo‘lib, ular Allohni “Ko‘k Tangri” deb nomlaganlar. Chunki samoda qandaydir iloh ularga doim hamrohlik qilishiga ishonishgan buni ongli idrok eta olgan. “Avesto” kitobidan ham Zardusht ilohiy nur bilan tanlab olinganligi, olamonni ishontirish uchun vahiy qilib yuborilganligi haqida tanishganman. “Avesto” kitobi zardushtiylik dinini asoslashi barobarida Turkiston va Eron xalqlari yaratgan qadimgi asotirlarning o‘ziga xos qomusi hisoblanadi. Ushbu mifologik tasavvurlarni zamonaviy ta’lim texnologiyalari va raqamli kutubxonalar va elektron ta’lim platformalarida joylashtirish orqali keng ommaga yetkazish mumkin.

Xalq afsonalari dev, pari, kampir, ajdar singari mifik obrazlar ishtirokiga ko‘ra rivoyatlardan farqlanadi. Rivoyatda reallik ustuvorlik qiladi, uslubidan ham farqlash mumkin. Rivoyat arab tilida “hikoya qilmoq” manosi ifodalaydi. Rivoyatda voqea-hodisalar goh uydurma, goh real tasvirlanadi. “Afsonalarning rivoyatdan farqlanuvchi yana bir belgisi shuki, ularda tasvirlangan voqealarning epik bayonida tilsim bilan aloqador talqinlar qo‘llaniladi. Rivoyatlar xalq turmushini anglatish bilan birga buyuk allomalar ishlarini ham ifodalagan. Alisher Navoiyning chumolini vatanidan ayirmasligi, Ibn Sinoning butun kasalligi poyabzalining torligi bilan bog‘liq rivoyatlar hammaga yod bo‘lib ulgurgan. Takidlash joizki, xalq og‘zaki ijodi eng boy va mukammal manbadir. Ushbu janrlarni taqqoslash va manbalar asosida raqamli dars ishlanmalari yaratish o‘quvchilarning tahliliy fikrlashini rivojlantiradi.

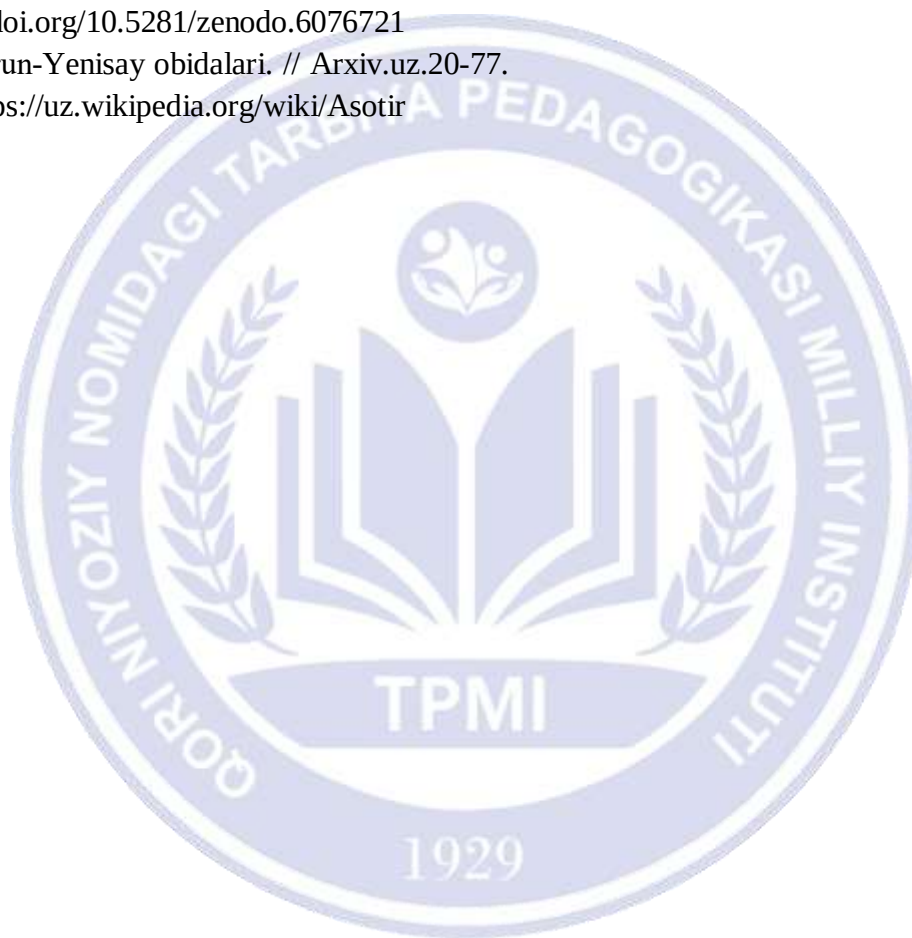
Xalq og‘zaki ijodida ramziy obrazlar ham muhim o‘rin tutadi. Masalan, ertak va topishmoqlarda daraxt inson hayotiga qiyoslanadi. “Shajaralar daraxti” tushunchasi ham aynan shu mifologik qarashlarning amaliy ifodasidir. Bunday tushunchalarni vizual taqdimotlar va animatsiyalar orqali yoritish ta’lim jarayonida samarali hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, mifologiya shunchaki uydurma emas, balki insoniyatning hayotiy tajribasi va kuzatishlari natijasida shakllangan ma’naviy merosdir. Qadimgi turkiy mifologiyani saqlanib qolganligi uning ahamiyatini yanada oshiradi. Milliy tarbiya g‘oyalarini ushbu meros asosida raqamli formatga o‘tkazish, ularni ta’lim jarayonida qo‘llash va zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish orqali yosh avlodning ma’naviy dunyosi va milliy o‘zligini shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan manbalar:

1. Aristotil. Poyetika. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Toshkent adabiyot va san’at, 1980. – 45 b.

2. Djumayeva S. Yetti va to‘qqiz raqamlarining ramziy mohiyati. – Toshkent: Amaliy fanlar universiteti, 2025. 1-5- b.// file:///C:/Users/admin/Downloads/7.+Sofiya+Djumayeva1.pdf
3. Rahmonov N. O‘zbek adabiyoti tarixi. O‘quv qo‘llanmasi. – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 556 b.
4. Mirzayev T. O‘zbek folklori.darslik. – Toshkent: Tafakkur-bo‘stoni nashr,2020-24-b.238.
5. To‘nyuquq bitiktoshi. Xalq o‘zaki ijodi. Epos. – Toshkent: Ziyo istagan qalblar, 2015. – 455 b.
6. Usmonaliyeva X. “Zamonaviy dunyoda amaliy fanlar: muammolar va yechimlar” mavzusidagi konferensiya materiali. – Andijon: Andijon davlat universiteti, – 4 b. // <https://doi.org/10.5281/zenodo.6076721>
7. O‘run-Yenisay obidalari. // [Arxiv.uz.20-77.](https://arxiv.org/abs/2007.07701)
8. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Asotir>

ERKIN VOHIDOV IJODI ASOSIDA MILLIY TARBIYA VA ZAMONAVIY TA’LIM

Luqmonova Shodiyona Adxamqizi

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent Davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti,
O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Erkin Vohidov ijodining badiiy-estetik xususiyatlari, uning milliy tarbiya g‘oyalarini shakllantirishdagi o‘rni hamda zamonaviy ta’lim jarayonidagi ahamiyati tahlil etilgan. Shoirning “O‘zbekim” qasidasi va “So‘z latofati” asari misolida Vatanparvarlik, ma’naviyat, til madaniyati va insoniy fazilatlar yoritilgan. Shuningdek, maqolada adib ijodini raqamli ta’lim muhitida qo‘llash, multimedia va interaktiv texnologiyalar orqali yosh avlod ongiga singdirish imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: Erkin Vohidov, milliy tarbiya, raqamli ta’lim, badiiy tafakkur, vatanparvarlik, til madaniyati.

Аннотация: В данной статье анализируются художественно-эстетические особенности творчества Эркина Вахидова, его роль в формировании идей национального воспитания, а также значение в современном образовательном процессе. На примере произведений «O‘zbekim» и «So‘z latofati» раскрываются идеи патриотизма, духовности, культуры речи и человеческих ценностей. Также обосновываются возможности использования творчества писателя в цифровой образовательной среде с применением мультимедийных и интерактивных технологий.

Ключевые слова: Эркин Вахидов, национальное воспитание, цифровое образование, художественное мышление, патриотизм, культура речи.

Abstract: This article analyzes the artistic and aesthetic features of Erkin Vohidov's творчество, his role in shaping national educational values, and its significance in modern education. Based on the works “O‘zbekim” and “So‘z latofati,” the study highlights themes of patriotism, spirituality, language culture, and moral values. It also explores the possibilities of integrating his works into digital education through multimedia and interactive technologies.

Keywords: Erkin Vohidov, national education, digital education, artistic thinking, patriotism, language culture

E.Vohidov o‘ziga xos uslub va badiiy didga ega bo‘lgan serqirra ijodkor hisoblanadi. Uning ijodida chuqur falsafiy qarashlar, badiiy-emosional tafakkur hamda milliy tarbiya bilan bog‘liq g‘oyalar o‘z ifodasini topgan. Ayniqsa, bugungi raqamli ta’lim muhitida ushbu boy ijodiy merosni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. “Erkin Vohidov she‘riyatida adabiy mavzular xazinasiga aniq zamon va makon kaliti orqali kirib boriladi” [Oripov, 2006: 11]. Shoirning “O‘zbekim” qasidasi buni yaqqol tasdiqlaydi.

So‘ylasin Afrosiyob-u,

So‘ylasin O‘rxun xati,

Ko‘hna tarix shodasida

Bitta marjon, O‘zbekim!

Ushbu parchada ijodkor Afrosiyob (miloddan avvalgi VII-XIII asrlar), O‘rxun-Enasoy yodgorliklarini (VII-VIII asrlar) keltirish orqali yurtimizdagi ilk davlatchilik tarixi Turk xoqonligi haqida eslatib o‘tadi. Ijodkor qarashlarini tushunish uchun ham O‘zbekistonning eng qadimgi tarixidan boxabar bo‘lmoq kerak. Buni bir so‘z bilan, “zamon va makon kaliti” desak mubolag‘a bo‘lmaydi, albatta. Asar bir qancha tasviriy ifoda vositalaridan foydalangan holda Vatan tarixining qonli sahnalari-yu, ilm-ma‘rifatdan nurga to‘lgan charog‘on kechalari, olam ahli ustoz deb biladigan buyuk mutafakkirlari-yu, Vatan uchun kurashgan jahongirlarga bitilgan yodnoma-qasida hisoblanadi. Bu jarayonni zamonaviy raqamli ta’lim vositalari, jumladan, multimedia darslar, tarixiy vizualizatsiyalar va interaktiv platformalar orqali samarali tashkil etish mumkin. Shu bois “zamon va makon kaliti” bugungi kunda raqamli pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashib, o‘quvchilar tafakkurini kengaytirishga xizmat qiladi.

Maktab yoshida yod olgan bunday satrlar yoshlarda mohiyatini anglamasa-da, ammo ichki tuyg‘ulariga singan. Singan narsa ma’lum vaqtda mohiyatni berishi muqarrar nazarimda. Shu “Bitta marjon, o‘zbekim”, “Qo‘ydi narvon, o‘zbekim”, “Ko‘ksi osmon, o‘zbekim” xalqimizga, millatimizga, oilamizga bo‘lgan ishonchni berdi, mehr tushunchasini anglatdi. Qasidada xalq hayoti, Vatan ravnaqi, ozodligi va unga bo‘lgan muhabbat, sadoqat tushunchalari mujassamlashgan. Shunday Yatanni sevishga, insoniylikni anglashga, ajdodini yod etishga qaratilgan she’rlarni yod oldirishning o‘zi yoshlar ongidagi savollarga javob bo‘la oladi.

Adibning “So‘z latofati”ni o‘qigan har bir inson muallifiga hurmat bilan birga samimiy yaqinlikni ham tuyadi. Adibning “So‘z latofati” asari ham til madaniyati va ma’naviy tarbiya masalalarida muhim ahamiyatga ega. Unda so‘zlarning kelib chiqishi, ma’no nozikliklari va til boyligi haqida so‘z yuritiladi. Yozuvchi “Yillar to‘zoniga tushib, o‘z shaklini yo‘qotgan” turkiy so‘zlarga izoh berib o‘tar ekan o‘quvchida, “Nega buni ertaroq anglamagan ekanman?” degan fikr uyg‘onadi. Masalan, oddiygina “chaq” so‘zining ma’nosi toshning toshga urilishiga taqliddan so‘zning ma’nosini chaqmoqqa qadar nimalarni bosib o‘tganligiga diqqat qiladigan bo‘lsak, muallif asoslari o‘rinlidir. Yurtimizda yuz ming yil muqaddam yashagan neandertal odamning tarix muzeyimizdagi qiyofasiga qarab muallif fikrlari xayolimga keladi: “Ko‘kda yarq etib yongan chaqin ham chaq; tosh bir-biriga urilganda uchgan yeri chaqa; toshga qoqilganning oyoq barmog‘i chaqa; ko‘p gapirganning tili chaqa; pul maydalab chaqa; kichik bolasini bola-chaqa; Eng maydasi chaqaloq bo‘ldi. Taraqqiyot insonga aql va zakovat berdi. Zakovatli inson tosh chaqishni qo‘yib gap chaqishga o‘tdi. Toshdan uchqun chiqargan bo‘lsa,

gapdan o‘t chiqardi. Gap chaqib o‘z qardoshining uyini kuydirdi” [Vohidov, 2014: 14].

Muallif gapidan bugungi tor o‘ylaydigan odamlarni oldindan baholay olganmi?, tor o‘ylash oldindan bo‘lganmi? kabi savollarimga bugunga kelib ortib borayotgan sifatida baholash mumkin. Bu haqda adib: “Chaqimchilikning turlari chaqmachaqqarlik, chaquvga izoh berar ekan, insoniyatga yuqqan yomon odat-g‘iybatni bugun biz “chaqchaqlashmoq” deb atashimiz haqida ham aytib o‘tadi [Vohidov, 2014: 16]. Gapning ma’nosini tushunmay gapirmaslikka, so‘zni avval o‘ylashga chaqirarkan, biz yoshlar bunga e’tiborli bo‘lishimiz lozim.

Shoir ushbu fikrlaridagi tarbiyaviy ahamiyati shundaki, yoshlarni jahon ayvoniga “arkon” (ustun) darajasiga ko‘tarilganini “vayron” qilmaslikka, “mayda gap”larga o‘ralashmaslikka chaqiruv ishoralarni kuzatamiz.

Hozirgi kunda, to‘rt kishining boshi biriksa, xoh ular erkak bo‘lsin, xoh ayol albatta chaqchaqlashmaslikning iloji yo‘q. Bu “mayda gap”larni deb, qanchalik achiq bo‘lsa-da, umr, vaqtni qadrini “havoga sovrilgandek” hisoblash mumkin. Bu esa yoshlarni so‘z madaniyatiga, fikrlashga va ma’naviy poklikka chorlaydi. Ushbu g‘oyalarni raqamli ta’lim muhitida tarbiyaviy kontent sifatida qo‘llash zarur bo‘ladi. Shoir yoshlarni “mayda gap”lardan uzoq bo‘lishga, vaqtni qadrlashga va ma’naviy kamolotga intilishga da’vat etadi. Bugungi kunda bu g‘oyalar ayniqsa dolzarb bo‘lib, raqamli axborot muhitida turli salbiy ta’sirlardan himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Erkin Vohidov nafaqat shoir yoki yozuvchi, balki u tarixchi, etnograf olimdir. Uning bu sohalardan xabardorligi asarlaridan ham anglashilib turadi: “Badr o‘g‘li ketdi... Bu so‘zlarda butun bir tarix namoyon bo‘ldi. To‘rt yuz yil naridan Buxoroni tark etib, olis va sovuq Sibirga ketgan o‘zbeklarning nolasi keldi, yana ikki yuz yil o‘tib ulardan mingga yaqin oilaning Turkiyaga ko‘chgani, sibirliklari ham, turkiyaliklari ham to hanzu o‘zlarini buxoriylar (ruscha buxarsy) deb atashlarini o‘ylab ketdim. Taqdirni qarangki, ikki karra bevaton qolgan g‘ariblarga Turkiyada Bag‘ri tilik deb atalgan tog‘ etagidan joy berilibdi. Xayol meni yana ming yil narida Idil va Yoyiq sohillarida yashagan, hozirda Volga va Ural atalgan daryolardan suv ichib, bepoyon kengliklarda ot surgan o‘zbeklar yurtiga olib uchdi. Xalqimiz tatar, bulg‘or, mojar, o‘rus ellari bilan yelkadosh kun kechirgan yaylovlar ko‘z oldinga keldi” [Vohidov, 2014: 18]. Fikrlari orqali muallif aslida, bir insonning ismi kelib chiqishiga urg‘u berish bilan birga Vatan tarixining ayanchli sahifalarini ham izohlab o‘tadi.

E.Vohidovning yozish uslubi, asosan, boshidan oxiriga qadar suhbat yo‘sinida bo‘lganligi sababli o‘quvchi o‘zini yozuvchi bilan muloqotda bo‘layotgandek his etadi. Bu esa muhitning jonliligini va asarning o‘qishli ekanligini ta’minlaydi. Zero,

“Chin ma’noda o‘zining tiniq adabiy-estetik konsepsiyasiga, adabiy dunyosiga ega ijodkor uzoq uzoqlardan bahaybat tog‘larga o‘xshab ko‘zga tashlanib turadi” [<https://saviya.uz>].

Adib asarlari ba’zan insonni vijdoni bilan yolg‘iz qoldiradi, o‘ylashga chaqiradi. Goh keng dalalarga olib chiqib yayratsa, goh so‘z ummoniga g‘arq etib shoda-shoda marvaridlar bilan siylaydi. Shoirning ifoda usuli hammani do‘st tutadi, o‘quvchini zeriktirmaydi va vatanni sevis, umrni behuda sarflamaslik, hayoli, imonli, vijdonli bo‘lish, kibr-u havodan saqlanishga chaqiradi.

Shuningdek, adibning uslubi suhbat tarzida bo‘lgani sababli o‘quvchi o‘zini muallif bilan muloqotda deb his qiladi. Bu esa raqamli ta’lim muhitida podkastlar, audiodarslar va interaktiv muloqot shakllarini yaratish uchun qulay imkoniyat yaratadi.

Umuman olganda, E.Vohidov asarlari insonni o‘ylashga, o‘zini anglashga va ma’naviy kamolotga chorlaydi. Ularni raqamli formatga o‘tkazish va ta’lim jarayonida samarali qo‘llash orqali yosh avlodda vatanparvarlik, ma’naviyat va milliy o‘zlikni shakllantirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Erkin Vohidov ijodi milliy tarbiya g‘oyalarini shakllantirishda muhim manba hisoblanadi. Ushbu merosni raqamli ta’lim muhitiga integratsiya qilish orqali zamonaviy ta’lim tizimida samarali foydalanish, yosh avlod tarbiyasida yuqori natijalarga erishish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oripov A. So‘z sehri. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2006.
2. Sabirdinov A. Erkin Vohidov she’rlarida davrning dolzarb muammolari talqini. Respublika onlayn ilmiy amaliy konferensiya materiallari. – Guliston, 2020.
3. Vohidov. E. So‘z latofati. – Toshkent: O‘zbekiston, 2014.
4. <https://saviya.uz/ijod/adabiyotshunoslik/adabiy-fikr-javhari/>

MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA INTEGRATSIYA QILISHDA RAQAMLI KONTENT TAYYORLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI

Erkinjonov Shoxruh Dilmurodjon o‘g‘li

O‘zbekiston milliy teleradiokompaniyasi «O‘zbekiston 24» teleradiokanali» davlat muassasasi Ijodiy-ishlab chiqarish xizmati Texnikani rejalashtirish va taqsimlash bo‘limi boshlig‘i

Annotatsiya. Mazkur maqolada milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazish va ta’lim jarayoniga integratsiya qilishda raqamli kontent yaratishning zamonaviy texnologiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, milliy qadriyatlar asosida tayyorlangan raqamli ta’lim resurslarining o‘quvchilar ma’naviy tarbiyasiga ta’siri, mavjud muammolar va ularning yechimlari yoritib berilgan.

Kalitli so‘zlar. milliy tarbiya, raqamli ta’lim, raqamli kontent, innovatsion texnologiyalar, ta’lim jarayoni, ma’naviy tarbiya.

Аннотация. В данной статье анализируются современные технологии создания цифрового контента при переводе идей национального воспитания в цифровой формат и интеграции в образовательный процесс. Также освещается влияние цифровых образовательных ресурсов, подготовленных на основе национальных ценностей, на духовное воспитание учащихся, существующие проблемы и их решения.

Ключевые слова. Национальное воспитание, цифровое образование, цифровой контент, инновационные технологии, образовательный процесс, духовное воспитание

Abstract. This article analyzes modern technologies for creating digital content in the process of transferring national educational ideas to a digital format and integrating them into the educational process. Also, the influence of digital educational resources prepared on the basis of national values on the spiritual education of students, existing problems and their solutions are highlighted.

Keywords: national education, digital education, digital content, innovative technologies, educational process, spiritual education.

Globalashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan sharoitda ta’lim tizimida milliy tarbiya g‘oyalarini saqlash va yosh avlod ongiga singdirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta’lim jarayonini raqamlashtirish bilan birga, milliy qadriyatlarni yangi formatda taqdim etish imkoniyatini ham yaratmoqda[1].

Shu bois milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga integratsiya qilish va ularni ta’lim jarayonida samarali qo‘llash uchun raqamli kontent tayyorlash texnologiyalarini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Milliy tarbiya – bu xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, an‘analari va ma’naviy qadriyatlari asosida yosh avlodni tarbiyalash tizimidir. Bugungi kunda ushbu g‘oyalarni yoshlarga yetkazishda raqamli muhitning o‘rni tobora ortib bormoqda.

Raqamli ta’lim platformalari orqali milliy qadriyatlarni aks ettiruvchi materiallar:

interaktiv darslar,

multimediali videolar,

animatsion roliklar,

virtual ekskursiyalar,

elektron darsliklar kabi resurslar orqali yoshlarga samarali yetkazish mumkin.

Bunday yondashuv o‘quvchilarning ta’limga qiziqishini oshirish bilan birga, milliy madaniyat va ma’naviy merosga nisbatan hurmat tuyg‘usini ham shakllantiradi.

Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatda samarali ifodalash uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bunday texnologiyalarga quyidagilar kiradi:

Multimedia texnologiyalari raqamli ta’lim muhitida milliy tarbiyani targ‘ib qilishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu texnologiyalar audio, video, grafik va animatsiya elementlarini uyg‘unlashtirish orqali bilim va ma’naviy mazmunni samarali yetkazish imkonini beradi. Masalan, tarixiy voqealar yoki milliy urf-odatlar videokontent orqali ko‘rgazmali namoyish qilinsa, yoshlar ularni tez va oson tushunishlari mumkin. Shuningdek, interaktiv infografika, animatsiya va virtual yoki augmentirovan reallik elementlari orqali materiallar qiziqarli va yodda qolarli shaklda taqdim etiladi. Multimedia texnologiyalari kontentning vizual va audio jihatdan boyitilishini ta’minlab, yoshlar uchun ma’naviy va bilimiy ta’sirini oshiradi.

Shu bilan birga, multimedia texnologiyalaridan foydalanishda pedagogik va metodologik jihatlarni ham hisobga olish zarur. Kontentdagi vizual va audio elementlar yoshlar psixologik xususiyatlariga mos bo‘lishi, ularning diqqatini chalg‘itmasligi va ta’lim maqsadlariga xizmat qilishi kerak. Masalan, kichik yoshdagi o‘quvchilar uchun rang-barang va harakatli animatsiyalar qiziqarli bo‘lsa, katta yoshdagi o‘quvchilar uchun ma’lumotlarni aniq va logik tartibda taqdim qilish muhimdir. Shuningdek, multimedia texnologiyalari interaktivlik imkoniyatlarini ham taqdim etadi: videoroliklardan so‘ng testlar, savol-javoblar yoki mini-o‘yinlar orqali yoshlar bilimni o‘zlashtirishda faol ishtirok etishlari mumkin. Bu esa kontentning pedagogik va tarbiyaviy samaradorligini sezilarli darajada oshiradi[2].

Animatsiya va videokontent yaratish texnologiyalari. Animatsiya va videokontent yaratish jarayoni zamonaviy raqamli ta’lim muhitida milliy tarbiya g‘oyalarini samarali yetkazishda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda videomateriallarning vizual va audio elementlari, grafik dizayn, animatsiya, infografika va vizual effektlar uyg‘unlashtiriladi. Animatsiya vositalari orqali tarixiy voqealar, milliy urf-odatlar va ma’naviy g‘oyalar yoshlar uchun qiziqarli va

tushunarli shaklda taqdim etiladi, videokontent esa audio va vizual effektlar orqali materialni ko‘rgazmali va yodda qolarli qiladi. Zamonaviy texnologiyalar – Adobe After Effects, Blender, Canva, Movavi Studio kabi platforma va dasturlar kontentning sifati va interaktivligini oshirib, yoshlarning bilim va ma’naviy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatish imkonini beradi.

Interaktiv ta’lim platformalari raqamli ta’lim muhitida milliy tarbiya g‘oyalarini samarali yetkazish va yoshlar ishtirokini faollashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Bunday platformalar yoshlarga audio, video, animatsiya va testlar orqali bilim olish imkonini beradi, shuningdek ularning fikrlash, tahlil qilish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, Moodle, Google Classroom, Kahoot!, Quizizz va Edmodo kabi interaktiv platformalar orqali podkast va videokontentni dars jarayoniga integratsiya qilish, onlayn mashqlar va viktorinalar orqali materialni mustaqil o‘zlashtirish mumkin. Bu platforma va texnologiyalar yoshlarning ta’lim jarayonida faol ishtirokini ta’minlab, milliy qadriyatlar va tarbiyaviy mazmunni samarali yetkazish imkonini yaratadi[3].

Virtual va qo‘shimcha reallik texnologiyalari raqamli ta’lim muhitida milliy tarbiya mazmunini interaktiv va ko‘rgazmali shaklda taqdim etishda muhim ahamiyatga ega. VR va AR orqali o‘quvchilar tarixiy voqealar, madaniy meros ob’ektlari va milliy urf-odatlarini virtual muhitda tajriba qilib ko‘rishlari mumkin, bu esa bilimni o‘zlashtirish va ma’naviy tajribani boyitish jarayonini sezilarli darajada oshiradi. Masalan, AR orqali tarixiy binolar yoki milliy kiyimlar 3D formatda ko‘rgazmali namoyish qilinadi, VR esa butun tarixiy hodisalarni yoki madaniy tadbirlarni interaktiv virtual muhitda “tejayib ko‘rish” imkonini beradi. Bu texnologiyalar yoshlarning diqqatini jalb qiladi, ularning qiziqishi va faolligini oshiradi hamda milliy qadriyatlarning chuqur tushunishini ta’minlaydi..

Mavjud muammolar va ularning yechimlari

Milliy tarbiya mazmunini raqamli muhitga integratsiya qilish jarayonida qator muammolar kuzatiladi:

Sifatli raqamli kontent yetishmasligi. Ko‘plab ta’lim muassasalarida milliy tarbiyaga oid raqamli materiallar kam.

Pedagoglarning raqamli kompetensiyasi yetarli emasligi. Ayrim o‘qituvchilar zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanishda qiyinchilikka duch kelmoqda.

Metodik ta’minotning yetarli emasligi. Raqamli milliy tarbiya kontentlarini yaratish bo‘yicha yagona metodik yondashuvlar to‘liq shakllanmagan.

Ushbu muammolarni hal etish uchun:

pedagoglar uchun raqamli kompetensiyani rivojlantirish kurslarini tashkil etish;

milliy tarbiya mazmunini qamrab olgan raqamli platformalar yaratish;

ta’lim muassasalarida innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish zarur.

Kontentlarni yaratishda muxim jarayonlardan biri bu kontent -tahlil[4].

Kontent-tahlil tadqiqotning asosiy usullaridan biri bo‘lib, matnlar, hujjatlar yoki boshqa materiallardagi ma’lumotlarni tahlil etish va talqin qilish uchun zarur bo‘lgan qoidalar va jarayonlar tizimini o‘z ichiga oladi. U tadqiqotchiga hujjat yoki kontentning tarkibiy qismlari asosida uning mazmunini aniqlash va baholash imkonini beradi.

Kontent-tahlil turli manbalardan ma’lumotlarni ajratib olish va tizimlashtirishning muhim vositasidir. Kontent-tahlilning asosiy maqsadi tadqiqotchiga aniq savollarga javob berish imkonini beradigan katta hajmdagi ma’lumotlarni tuzilmali va tahlil qilinadigan shaklga keltirishdan iborat.

Kontent-tahlilning miqdoriy va sifatiy yondashuvlari o‘rtasidagi farq ularning usullari, tahlil birliklari va hal qiladigan vazifalarida namoyon bo‘ladi.

Miqdoriy kontent tahlili. Miqdoriy tahlil asosan materiallarning muayyan xususiyatlarini o‘lchash va hisoblashga qaratilgan. U statistik uslubga o‘xshaydi: ma’lumotlar to‘planadi, guruhlanadi va son ko‘rsatkichlar yordamida tahlil qilinadi. Bu holda kontent-tahlil birliklari so‘zlar, xatboshilar, satrlar yoki matnning boshqa hisoblanishi lozim bo‘lgan qismlari bo‘lishi mumkin. Miqdoriy tahlilning asosiy bosqichlari hisob birliklarini belgilash, kodlash jadvalini ishlab chiqish, ma’lumotlarni hisoblash va tahlil qilishdan iborat. Jadval tahlil birliklarini tasniflash va hisoblash uchun qoidalarini o‘rnatish orqali ma’lumotlarni tizimlashtirish va tarkiblashtirishga yordam beradi. Masalan, tadqiqotchi matnlarda ma’lum bir atamaning qo‘llanilish chastotasiga qiziqishi mumkin.

Sifatli kontent tahlili. Sifat tahlili hujjatning mazmuniy mundarijasini chuqur tushunish va talqin qilishga qaratiladi. Oddiy hisob-kitoblar bilan cheklanib qolmasdan, u o‘rganilayotgan materialdagi mavzular, g‘oyalar, ramziy ma’nolar va kontekstli bog‘liqliklarni aniqlashga intiladi. Ma’noli birliklar sifat tahlilida asosiy bo‘lib qoladi: bu tadqiqotchi sinchkovlik bilan o‘rganadigan va tahlil qiladigan abzaslar, parchalar yoki hatto butun hujjatlar bo‘lishi mumkin. Ko‘pincha chuqur ma’no qatlamlariga mos keladigan muhim parchalarni ajratib olish metodikasidan foydalaniladi. Sifatli yondashuv olingan ma’lumotlarni qayta ishlashning kengroq usul va uslublaridan foydalanishni, jumladan, intervyu transkripsiyasini, mavzuli xaritalarni tuzishni va talqinli munozaralarni o‘tkazishni o‘z ichiga oladi. Tadqiqotchi tahlil jarayonida faol ishtirok etadi, natijalarni talqin qilish uchun o‘z bilim va tajribasidan foydalanadi.

Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga integratsiya qilish bugungi ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida milliy qadriyatlarni yosh avlodga samarali va qiziqarli tarzda yetkazish

mumkin. Shuningdek, raqamli kontent tayyorlashning ilmiy-metodik asoslarini takomillashtirish, pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini oshirish hamda milliy tarbiya mazmuniga yo‘naltirilgan innovatsion ta’lim resurslarini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Методы анализа текста и дискурса / С. Тичер [и др.]. – Харьков: Изд-во гуманитарный центр, 2009. – 356 с.
2. Тхорилов Борис Александрович, Чжан сзяндун Манипулятивный контент: методика создания и направления применения // Практический маркетинг. 2025. №1. УРЛ: [хттпс://сйберленинка.ру/артисле/н/манипулятивний-контент-методика-создания-и-направления-применения](https://cyberleninka.ru/article/n/manipulyativnyy-kontent-metodika-sozdaniya-i-napravleniya-primeneniya).
3. А. Х. Махмудов, З .Б. Abduraxmonov Ta’limda zamonaviy raqamli texnologiyalaridan foydalanishning yutuqlari va muammolari // Академис ресеарч ин эдусатионал ссиенсес. 2021. №ССПИ конференсе3. С. 97-99.УРЛ: [хттпс://cyberleninka.ru/article/n/talimda-zamonaviy-raqamli-tehnologiyalaridan-foydalanishning-yutuqlari-va-muammolari](https://cyberleninka.ru/article/n/talimda-zamonaviy-raqamli-tehnologiyalaridan-foydalanishning-yutuqlari-va-muammolari)
- 4.Махмудов А.Х., Фефелов В.С., Камилова А.Б. Инновационные пути педагогического прорыва // Современное образование (Узбекистан). 2019. №6 (79). УРЛ: [хттпс://сйберленинка.ру/артисле/н/инноватсионне-пути-педагогического-прорыва](https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnye-puti-pedagogicheskogo-proryva)

MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA RAQAMLI TA’LIM KONTENTINI YARATISH VA JORIY ETISH

Rustamov Ramziddin Abdullaevich

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti mustaqil
tadqiqotchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada globallashuv va raqamli texnologiyalar sharoitida ta’lim tizimida milliy qadriyatlarni raqamli kontentga integratsiya qilish masalalari tahlil qilingan. Raqamli ta’lim kontentini milliylashtirishning metodologik tamoyillari, amaliy bosqichlari hamda tarixiy-madaniy yondashuvning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, milliy qadriyatlarga asoslangan raqamli kontentning o‘quv jarayoni samaradorligiga ta’siri ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, milliy qadriyatlar, raqamli kontent, ta’lim metodologiyasi, tarixiy yondashuv, madaniy meros, interfaol ta’lim, pedagogik texnologiyalar.

Аннотация: цифровое образование, национальные ценности, цифровой контент, методология обучения, исторический подход, культурное наследие, интерактивное обучение, педагогические технологии.

Ключевые слова: национальное воспитание, цифровое образование, социальная педагогика, культурная память, цифровизация, теория воспитания, инновации

Abstract: This article analyzes the integration of national values into digital educational content in the context of globalization and rapid development of information and communication technologies. The methodological principles, implementation stages, and the importance of the historical-cultural approach are discussed. The impact of value-based digital content on improving educational effectiveness is also scientifically substantiated.

Keywords: digital education, national values, digital content, educational methodology, historical approach, cultural heritage, interactive learning, pedagogical technologies

Ma’lumki, jahonda ro‘y berayotgan globallashuv jarayonlari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta’lim tizimiga tubdan yangi talablarni qo‘ymoqda. Bugungi kunda ta’lim muassasalarida raqamli kontentdan foydalanish nafaqat zarurat, balki milliy ta’lim tizimini rivojlantirishning strategik yo‘nalishiga aylanib bormoqda.

Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni raqamli formatda aks ettirish — bu nafaqat texnologik, balki madaniy va ma’muriy masala hamdir. Ushbu fikr raqamli ta’limni milliylashtirishning nechog‘li murakkab va ko‘p qirrali jarayon ekanligini namoyon etadi.

O‘zbek ta’lim tizimida milliy an’analar va zamonaviy raqamli texnologiyalarni uyg‘unlashtirish masalasi nafaqat pedagogika, balki milliy madaniyatni saqlab qolish nuqtai nazaridan ham alohida ahamiyat kasb etadi. “Raqamli ta’lim metodologiyasi” asarida esa mazkur jarayonning amaliy jihatlari batafsil yoritilgan.

Milliy qadriyatlar — bu xalqning asrlar davomida shakllangan ma’naviy, madaniy va tarixiy merosining mujassami. O‘zbek xalqi uchun bu, avvalo, Amir Temur va Temuriylar davridan meros bo‘lib qolgan ilm-ma’rifatga xurmat, Naqshbandiya tariqatining ma’muriy-ahloqiy ta’limoti, ajdodlarning vatanga sadoqat va mehnatsevarlik an’analaridir.

Milliy qadriyatlarni quyidagicha toifalaydi: birinchidan, tarixiy-madaniy qadriyatlar (vatanparvarlik, ajdodlarga ehtirom); ikkinchidan, ahloqiy-ma’naviy qadriyatlar (rostgo‘ylik, adolat, mehribonlik); uchinchidan, intellektual qadriyatlar (ilmga intilish, ma’rifatparvarlik). Mazkur toifalar raqamli ta’lim kontentini loyihalashda o‘ziga xos metodologik yo‘llanma vazifasini ham o‘taydi.

Raqamli ta’lim kontenti milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashgan taqdirdagina o‘quvchi ongiga chuqur va barqaror ta’sir ko‘rsata oladi. Chunki milliy tafakkur tarzi va madaniy kod orqali berilgan bilim inson xotirasida kuchliroq iz qoldiradi. «Ta’lim — bu bilim berish emas, balki insonni o‘zi bo‘la olishga o‘rgatishdir» degan qadimgi hikmatni eslash o‘rinlidir.

Raqamli ta’lim kontentida milliy qadriyatlarni aks ettirishning uch asosiy shaklini ajratadi: a) mazmun (kontent)ni milliy lashtirish; b) vizual va audiovizual elementlarni milliy uslubda bezash; v) pedagogik ssenariyni milliy-tarixiy voqeliklar asosida qurishdir. Bu yondashuv raqamli darsliklar va elektron o‘quv qo‘llanmalar yaratishda muhim amaliy ahamiyatga ega.

Shu o‘rinda aytish kerak-ki. Raqamli ta’lim kontentini yaratish jarayoni bir qancha asosiy metodologik tamoyillar asosida amalga oshiriladi. Mazkur tamoyillar nafaqat pedagogik, balki madaniy va texnologik nuqtai nazardan ham asoslangan bo‘lishi zarur.

Birinchi tamoyil — milliy o‘zlik va zamonaviylikning uyg‘unligi. Bu tamoyil raqamli kontentning zamonaviy texnologik standartlarga javob berishini talab etishini, shu bilan birga milliy madaniy-tarixiy merosni o‘zida mujassam etishini nazarda tutadi. Raqamli ta’lim kontenti milliy kiyim kiygan zamonaviy bilim manbai bo‘lishi kerak.

Ikkinchi tamoyil — tarixiylik va tizimlilik. Bu tamoyilga ko‘ra, raqamli kontentda tarixiy voqeliklar va madaniy an’analar tizimli ravishda yoritilishi lozim. Masalan, O‘zbekiston tarixi, Alisher Navoiy ijodi, Beruniy va Ibn Sinoning ilmiy merosi singari mavzular raqamli formatda yosh avlodga yetib borishi zarur.

Uchinchi tamoyil — interfaollik va moslashuvchanlik. Raqamli ta’lim kontenti o‘quvchining yoshiga, bilim darajasiga va madaniy foniga mos ravishda moslashuvchan bo‘lishi kerak. Bunda interfaol darslar, multimedia materiallari, o‘yin asosidagi ta’lim (gamification) usullari muhim rol o‘ynaydi.

To‘rtinchi tamoyil — til va nutq madaniyatini rivojlantirish. Raqamli kontent o‘zbek adabiy tilining me‘yorlari asosida tuzilishi va o‘quvchilarda ona tiliga muhabbatni shakllantirishga xizmat qilishi zarur. Bu borada ta’limni milliy til orqali ta’minlashni asosiy vazifalardan biri sifatida belgilaydi.

Raqamli ta’lim kontentini joriy etishning amaliy metodikasi.

Raqamli ta’lim kontentini ta’lim amaliyotiga joriy etish jarayoni bir necha bosqichdan iborat. Mazkur bosqichlar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, yaxlit tizim sifatida faoliyat yuritadi.

Birinchi bosqich — tahlil va rejalashtirish. Ushbu bosqichda o‘quv muassasasi yoki pedagog mavjud ta’lim dasturini tahlil etadi, raqamli kontent yaratish uchun mavzular tizimini belgilaydi va texnologik infratuzilmani baholaydi. Bunda rejalashtirish bosqichida milliy-madaniy kod nuqtai nazaridan tahlil alohida o‘rin tutadi.

Ikkinchi bosqich — kontent yaratish. Bu bosqichda pedagog yoki kontent yaratuvchi o‘quv materiallarini raqamli formatga o‘tkazadi. Bunda video darslar, interaktiv testlar, animatsion materiallar va ko‘rgazmali qo‘llanmalar tayyorlanadi. Ushbu jarayonda milliy bezak elementlari, milliy musiqa namunalari va tarixiy rasmlardan foydalanishni tavsiya etadi.

Uchinchi bosqich — sinovdan o‘tkazish va moslashtirish. Yaratilgan raqamli kontent avval kichik guruhda sinovdan o‘tkaziladi. O‘quvchilar va o‘qituvchilarning fikr-mulohazalari asosida kontent takomillashtiriladi. Bu borada «pedagogik refleksiya» metodidan foydalanishni tavsiya etiladi.

To‘rtinchi bosqich — keng joriy etish va monitoring. Sinovdan o‘tgan kontent keng auditoriyaga taqdim etiladi. Doimiy monitoring va baholash orqali kontentning samaradorligi tahlil etilib boriladi. O‘zbekiston olimlarining tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, milliy qadriyatlar asosida yaratilgan raqamli kontent o‘quvchilarning o‘quv faolligini 35-40 foizga oshirishi mumkin.

Milliy-tarixiy yondashuv va uning raqamli ta’limdagi o‘rni.

O‘zbek xalqining boy tarixi va madaniy merosi raqamli ta’lim uchun beqiyos manba bo‘lib xizmat qiladi. Buyuk ajdodlarimiz — Muhammad Al-Xorazmiy, Abu Ali Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Alisher Navoiy kabi allomalarning ilmiy va madaniy merosi raqamli kontentga jalb etilganda yoshlarda milliy iftixor va intellektual intilish uyg‘onadi.

O‘zbekistondagi ta’lim tizimi uchun raqamli kontent yaratishda IX-XV asrlarning ilm-ma’rifat an’analari murojaat etish nafaqat tarixiy bilimlarni rivojlantiradi, balki o‘quvchilarda fan va bilimga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. Zotan, buyuk ajdodlarimiz ilmni ibodatning bir shakli sifatida qaragan.

Amir Temur davrining ta’lim-tarbiya tizimi haqida shunday yozadi: «Temuriylar madaniyati davrida Samarqand va Hirot yirik ilmiy markazlarga aylandi. Bu an’ana bugungi raqamli ta’lim uchun ham ruhiy va madaniy poydevor bo‘la oladi». Ushbu tarixiy-madaniy zamin raqamli darsliklar mazmunini boyitishda bevosita qo‘llanilishi mumkin.

Tarixiy yondashuvni raqamli ta’limga integratsiya qilishning amaliy mexanizmlari ishlab chiqilgan modelga ko‘ra: 1) tarixiy shaxslar va voqealar raqamli animatsiya orqali tiriltiriladi; 2) qadimiy matnlar zamonaviy tilga adaptatsiya qilinib, interaktiv formatda taqdim etiladi; 3) tarixiy me’morchilik namunalari (masalan, Registon, Shohi Zinda, Go‘ri Amir) virtual reallik orqali o‘rganiladi. Ushbu yondashuv ta’lim jarayonini jozibali va samarali qiladi.

Yana bir muhim jihat — o‘zbek xalq og‘zaki ijodiyoti: dostonlar, ertaklar, maqol-matallar va naqllar raqamli formatda yosh avlodga yetkazilishi lozim. Bunda multimedia texnologiyalari va audiovizual vositalar katta imkoniyatlar yaratadi.

Raqamli ta’lim kontentini yaratishdagi muammo va yechimlar.

Yuqorida bayon etilganlardan quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Birinchidan, milliy qadriyatlar asosida raqamli ta’lim kontentini yaratish — bu faqat pedagogik emas, balki milliy-madaniy ahamiyatga ega strategik vazifadir. Raqamli kontent milliy o‘zlikni saqlashning zamonaviy shakliga aylanishi lozim.

Ikkinchidan, vatandosh professor va olimlarning ilmiy tadqiqotlari mazkur sohada mustahkam nazariy va metodik poydevor yaratgan. Ularning ishlarini amalga tatbiq etish pedagogik jarayonni yanada samarali qiladi.

Uchinchidan, raqamli ta’lim kontentini joriy etishning to‘rt bosqichli metodikasi (tahlil-rejalashtirish, yaratish, sinov, joriy etish) ta’lim muassasalari uchun amaliy qo‘llanma sifatida xizmat qila oladi.

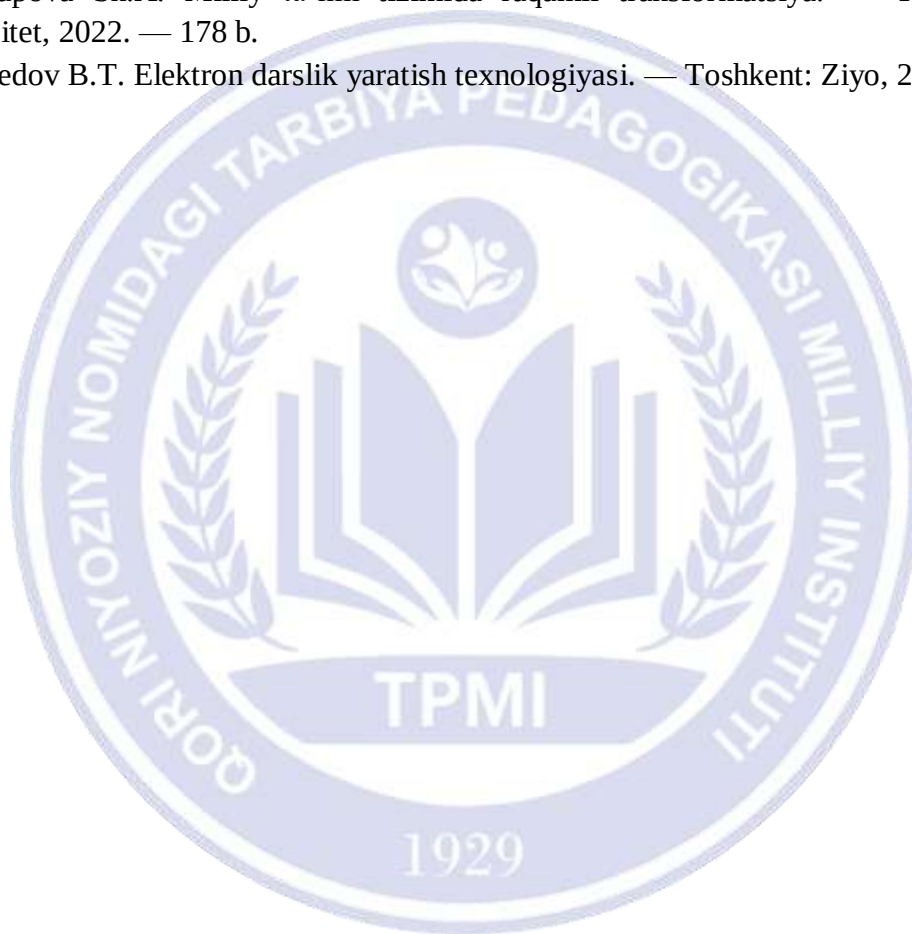
To‘rtinchidan, tarixiy-madaniy yondashuv — Buyuk ajdodlarimiz merosini, xalq og‘zaki ijodiyotini va milliy an’analarni raqamli formatda avlodlarga yetkazish — raqamli ta’lim samaradorligini oshirishning eng kuchli omillaridan biridir.

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, milliy qadriyatlar asosida raqamli ta’lim kontentini yaratish masalasi hali o‘zining to‘liq yechimini topmagan. Bu sohada yangi ilmiy izlanishlar, metodik tadqiqotlar va amaliy tajribalar davom ettirilishi lozim. Mustaqil O‘zbekistonning raqamli ta’lim tizimi faqat zamonaviy texnologiyalar emas, balki milliy qadriyatlar poydevori ustiga qurilganda haqiqiy ma’no kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022-2026 yillarda yangi O‘zbekistonni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni. — Toshkent, 2022.

2. Djuraev R.X. Pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Fan, 2019. — 312 b.
3. Djuraev R.X. Ta’lim tizimini modernizatsiya qilish nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent: O‘zbekiston, 2020. — 280 b.
4. Safarova R.G. Ta’limda milliy o‘zlikni saqlash: nazariy-metodik asoslar. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021. — 256 b.
4. Safarova R.G. Raqamli ta’lim va milliy madaniyat: uyg‘unlik muammolari. // Pedagogika jurnali. — 2022. — №3. — B. 12-19.
5. Quronov M. Raqamli ta’lim metodologiyasi. — Toshkent: Akademnashr, 2020. — 198 b.
6. Quronov M. Elektron ta’lim kontentida milliy qadriyatlar. // Xalq ta’limi. — 2021. — №4. — B. 34-41.
7. Yusupova Sh.A. Milliy ta’lim tizimida raqamli transformatsiya. — Toshkent: Universitet, 2022. — 178 b.
8. Ahmedov B.T. Elektron darslik yaratish texnologiyasi. — Toshkent: Ziyo, 2021. — 144 b.

**ZAMONAVIY MEDIA MAKONDA YOSHLARNING “SOFT SKILLS”
KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN
AUDIOKONTENT YARATISHNING TEXNOLOGIK VA METODIK
USULLARI**

Normuxamedov Zarif

“Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar metodikasi” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada raqamli transformatsiya sharoitida yoshlarning “soft skills” (kreativlik, muloqot madaniyati, tanqidiy fikrlash) ko‘nikmalarini rivojlantirishda audiokontentning (podkastlar, audio treninglar, audiokitoblar) o‘rni nazariy va amaliy jihatdan asoslanadi. Audiokontentni loyihalashning metodik bosqichlari - maqsad belgilash, ssenariy ishlab chiqish, texnik tayyorlash va tarqatish — pedagogik-psixologik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirilgan holda tahlil qilingan. Shuningdek, ta’limiy audiokontent yaratishda zamonaviy ovoz muhandisligi vositalari va sun’iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish texnologiyalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: media makon, yumshoq ko‘nikmalar, audiokontent, podkast, kreativlik, muloqot madaniyati, tanqidiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar, edutainment.

Аннотация. В статье рассматривается теоретическое и практическое обоснование роли аудиоконтента (подкастов, аудиотренингов, аудиокниг) в развитии навыков «soft skills» (креативность, культура общения, критическое мышление) у молодёжи в условиях цифровой трансформации. Проанализированы методические этапы проектирования аудиоконтента — целеполагание, разработка сценария, техническая подготовка и распространение — в их взаимосвязи с педагогико-психологическими подходами. Также освещены технологии использования современных средств звукорежиссуры и возможностей искусственного интеллекта при создании учебного аудиоконтента.

Ключевые слова: медиaprостранство, гибкие навыки, аудиоконтент, подкаст, креативность, культура общения, критическое мышление, педагогические технологии, edutainment.

Abstract. The article provides a theoretical and practical justification for the role of audio content (podcasts, audio trainings, audiobooks) in the development of “soft skills” (creativity, communication culture, critical thinking) among young people in the context of digital transformation. The methodological stages of audio content design — goal setting, script development, technical production, and distribution — are analyzed in their integration with pedagogical and psychological approaches. The study also highlights the technologies of using modern sound engineering tools and artificial intelligence capabilities in the creation of educational audio content.

Keywords: media space, soft skills, audio content, podcast, creativity, communication culture, critical thinking, pedagogical technologies, edutainment.

Kirish. Raqamli iqtisodiyot va axborot jamiyati sharoitida yoshlarning axborotni qabul qilish usullari, ta’limga bo‘lgan munosabati va kundalik kommunikatsiya amaliyotlari tubdan o‘zgarmoqda. An’anaviy matnli manbalar

bilan bir qatorda audio va vizual formatlar yosh avlodning axborot iste’moli tarkibida yetakchi o‘rinlarni egallamoqda [1]. Ayni paytda jahon mehnat bozori va ijtimoiy hayotda muvaffaqiyat qozonish uchun tor kasbiy bilimlar (“hard skills”) bilan cheklanib qolmasdan, “soft skills” — kreativlik, samarali muloqot, jamoada ishlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish kabi universal kompetensiyalarga ega bo‘lish muhim ahamiyat kasb etmoqda [2].

An’anaviy pedagogikada “soft skills” asosan guruhli ish, treninglar va amaliy mashg‘ulotlar orqali shakllantirilgan bo‘lsa, zamonaviy media makon bu jarayonni sinf xonasidan tashqariga olib chiqish, istalgan vaqt va joyda ta’limiy ta’sir ko‘rsatish imkonini beradi [3]. Ayniqsa audio kontent — podkastlar, audio ma’ruzalar, intervyular va audiokitoblar — o‘zining harakatchanligi, hissiy ta’sirchanligi va kognitiv jarayonlarni faollashtirishdagi samaradorligi bilan ajralib turadi. Eshitish orqali ma’lumotni qabul qilish diqqatni jamlash, eshitilgan matn asosida mazmunni qayta qurish, mantiqiy bog‘lanishlarni o‘rnatish va axborotni tanqidiy baholash kabi aqliy operatsiyalarni rag‘batlantiradi [4]. Shu sababli, yoshlarning yosh xususiyatlari va raqamli odatlariga moslashtirilgan audiokontentni ilmiy-metodik jihatdan asoslash bugungi pedagogika fanining dolzarb vazifalaridan biridir.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda tizimli-funksional yondashuv, pedagogik dizayn (instructional design) va loyihaviy ta’lim (Project-Based Learning) nazariyalaridan foydalanildi [5]. Audiokontentni ishlab chiqish va uning ta’sirchanligini baholash quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oldi:

1. *Maqsad va auditoriyani aniqlash.* Kontent 15–25 yoshdagi o‘quvchi va talabalar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ularning psixologik (diqqatni ushlab turish davomiyligi, qiziqish sohalari) va madaniy xususiyatlari hisobga olindi. “Soft skills” tarkibida kreativlik, muloqot madaniyati va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari asosiy yo‘nalish sifatida belgilandi.

2. *Ssenariy (skript) ishlab chiqish.* Har bir audioepizod hikoya (storytelling) usuli asosida qurildi: muammoli vaziyatlar, tarixiy analogiyalar, real hayotdan olingan keyslar audio formatda ifodalandi. Muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish maqsadida intervyu va dialog formatlariga, tanqidiy fikrlashni faollashtirish uchun esa bir mavzu yuzasidan turli nuqtai nazarlar (masalan, texnologik taraqqiyotning ijtimoiy oqibatlari haqida ikki ekspertning qarama-qarshi fikrlari) taqdim etildi.

3. *Texnik tayyorlash.* Yozuv studiyasida professional mikrofonlar (Shure SM7B, Rode NT1) va ovoz kartalari (Focusrite Scarlett) yordamida ovoz yozib olindi. Keyingi ishlov berishda *Audacity* va *Adobe Audition* dasturlari yordamida shovqin tozalandi, dinamik diapazon tenglashtirildi, musiqiy intro/outro va fon

effektlari qo‘shildi (sound design). Har bir audiofayl MP3 (192 kbps) va WAV formatlarida saqlandi.

4. *Tarqatish va integratsiya.* Tayyor kontent Telegram kanallar, YouTube (podkast sifatida), Spotify va Google Podcasts platformalariga joylashtirildi. Ta’lim muassasalarida esa ushbu materiallar “mustaqil ta’lim” va “amaliy mashg‘ulot” soatlarida tinglash uchun tavsiya etildi.

Tajriba-sinov ishlariga Toshkent shahridagi 3 ta umumta’lim maktabining 10–11-sinf o‘quvchilari (n=127) va 2 ta oliy o‘quv yurtining 1–2-kurs talabalari (n=98) jalb qilindi. Ishtirokchilar uch guruhga ajratildi: birinchi guruh (n=75) audiokontentni mustaqil tingladi; ikkinchi guruh (n=75) audiokontentni o‘qituvchi rahbarligida muhokama qildi; uchinchi guruh (n=75) an’anaviy matnli materiallar bilan ishladi. Tajriba 3 oy davomida olib borildi. “Soft skills” ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlar standartlashtirilgan kuzatuv kartalari, intervyu va so‘rovnomalar orqali baholandi.

Natijalar. Tajriba-sinov ishlari yakunlariga ko‘ra, audiokontentdan foydalangan guruhlarda “soft skills” ko‘nikmalarining rivojlanish darajasi an’anaviy guruhga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo‘lgan.

Kreativlik. Birinchi va ikkinchi guruh ishtirokchilari berilgan muammoli vaziyatlarga o‘rtacha 2,5 baravar ko‘proq original yechim taklif qildi. Audio kontentning vizual tasvir bermasligi tinglovchilarni eshitilgan voqealarni o‘z tasavvurida modellashtirishga majbur qilgan, bu divergent fikrlashni rivojlantirgan. O‘qituvchilar tomonidan o‘tkazilgan kuzatuvlarda audiokontent tinglagan o‘quvchilar ijodiy loyihalarda ko‘proq noan’anaviy yondashuvlarni namoyish etgani qayd etildi.

Muloqot madaniyati. Podkastlardagi intervyu va bahs-munozara qismlarini tinglagan ishtirokchilar (ayniqsa ikkinchi guruh) o‘zaro suhbatlarda dalillarni asosli keltirish, suhbatdoshni tinglash, o‘z navbatida kutish kabi ko‘nikmalarni an’anaviy guruhdagilarga nisbatan 40% ko‘proq namoyish etdi. Shuningdek, ular nutqida adabiy til me‘yorlariga rioya qilish, turli vaziyatlarga mos muloqot uslubini tanlash kabi xususiyatlar kuzatildi.

Tanqidiy fikrlash. Audio kontentda turli qarashlarning tahliliy taqdim etilgan epizodlarni tinglagan ishtirokchilar test topshiriqlarida ma’lumotni tanqidiy baholash, asossiz dalillarni aniqlash va xulosalarni mustaqil shakllantirish bo‘yicha an’anaviy guruhdagilardan o‘rtacha 35% yuqori natija ko‘rsatdi. So‘rovnomada ishtirokchilarning 78% “podkastlardagi turli fikrlar meni o‘ylashga undadi” degan javobni belgilagan.

Bundan tashqari, audiokontentni o‘qituvchi rahbarligida muhokama qilgan guruh barcha ko‘rsatkichlar bo‘yicha birinchi guruhdan 12–15% yuqori natijalarga

erishgan. Bu esa kontentni faqat iste’mol qilish emas, balki pedagogik yo‘naltirilgan muhokama bilan uyg‘unlashgan holda qo‘llash samaradorligini ko‘rsatadi.

Muhokama. Olingan natijalar audiokontentning yoshlar “soft skills” ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi muhim didaktik vosita ekanligini tasdiqlaydi. Ushbu vositaning ta’sir mexanizmlarini bir necha jihat bilan izohlash mumkin.

Birinchidan, eshitish orqali ma’lumotni qabul qilish vizual kanalga nisbatan ko‘proq ichki tasavvurni faollashtiradi. Tinglovchi eshitilgan matnni o‘z bilimlari va tajribasi asosida “to‘ldirish”ga majbur bo‘ladi, bu esa meta-kognitiv ko‘nikmalarni — o‘z fikrlashini kuzatish, baholash va boshqarishni rivojlantiradi [6]. Meta-kognitiv ko‘nikmalar tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilishning asosini tashkil etadi.

Ikkinchidan, audiokontentning intervyu, hikoya, musiqa va ovoz effektlari bilan boyitilgan formati ta’lim jarayoniga o‘yin elementlarini olib kiradi (edutainment) [7]. Bu yoshlarning qiziqishini oshiradi va o‘rganishni majburiyat emas, balki zavqli mashg‘ulotga aylantiradi. Tajriba davomida ishtirokchilarning 84% “podkastlarni tinglash menga qiziqarli va o‘quvchi bo‘ldi” degan fikrni bildirgan.

Uchinchidan, zamonaviy ovoz sintezi va generativ sun’iy intellekt texnologiyalari (masalan, *text-to-speech*, AI asosidagi intervyu generatorlari) audiokontentni yanada moslashuvchan qilish imkonini beradi [8]. Kelgusida tinglovchining yoshi, qiziqishi, hatto kayfiyatiga qarab avtomatik tarzda kontent tavsiya qiluvchi tizimlarni yaratish mumkin. Bu esa ta’limni individuallashtirish yo‘lida muhim qadam bo‘ladi.

Shu bilan birga, audiokontentni qo‘llashda bir qator cheklovlarni ham hisobga olish zarur: tinglovchining diqqatini ushlab turish uchun epizodlar 15–25 daqiqadan oshmasligi, mazmunan yosh xususiyatlariga mosligi va pedagogik maqsadga muvofiqligi ta’minlanishi lozim. Shuningdek, audiokontentni yolg‘iz o‘zi emas, balki an’anaviy va boshqa raqamli vositalar bilan uyg‘unlikda qo‘llash tavsiya etiladi.

Xulosa va tavsiyalar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy media makon yoshlarning “soft skills” ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Audiokontent — ayniqsa metodik jihatdan puxta ishlab chiqilgan va texnologik jihatdan sifatli tayyorlangan podkastlar — kreativlik, muloqot madaniyati va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Ushbu xulosalar asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Ta’lim dasturlariga audiokontentni tizimli integratsiyalash: har bir fan bo‘yicha mavzuga mos audio materiallar (qisqa ma’ruzalar, keys-stadilar, suhbatlar) ishlab chiqish va ularni “mustaqil ta’lim” soatlarida tinglash uchun tavsiya etish.

2. O‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish: pedagog kadrlar uchun audiokontent yaratish (ssenariy yozish, ovoz yozish, tahrirlash) va undan dars jarayonida foydalanish bo‘yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish.

3. Media savodxonlik fanlari doirasida audiokontent yaratish amaliyotini joriy qilish: o‘quvchilar va talabalarning o‘zlarini “soft skills” mavzusida podkastlar tayyorlashlari ularning ko‘nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

4. Ilmiy-tadqiqot ishlarini davom ettirish: generativ sun‘iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan audio mashqlarni yaratish, audiokontentning uzoq muddatli ta‘sirini o‘rganish va turli fan sohalari (tabiiy, ijtimoiy, gumanitar) bo‘yicha maxsus audio dasturlar ishlab chiqish.

Kelgusida audiokontentni ta‘lim jarayonida qo‘llash bo‘yicha metodik qo‘llanmalar yaratish, shuningdek, yoshlarning audio kontentni iste‘mol qilish odatlarini keng miqyosda o‘rganish tadqiqotning istiqbolli yo‘nalishlari hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Qurbonova G.N. Raqamli ta‘lim muhitida o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish // Pedagogika innovatsiyalari jurnali. 2023. №4. B. 55–61.
2. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2023. Geneva: WEF, 2023. 98 p.
3. Abdullayev Sh.T. Podkastlarni ta‘limda qo‘llashning didaktik imkoniyatlari // Ta‘lim texnologiyalari. 2024. №1. B. 32–39.
4. Jo‘rayev R.H. Ta‘lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019. 198 b.
5. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M. Ta‘lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent: “Nihol”, 2016. 279 b.
6. Karimova D.A. Yoshlar psixologiyasi va raqamli media iste‘moli. Toshkent: “Akademiya”, 2022. 210 b.
7. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. Toshkent: “Iqtisod-Moliya”, 2011. 420 b.
8. G‘ulomov S.S., Tursunov O‘.X. Sun‘iy intellekt va ta‘lim: imkoniyatlar va istiqbollar // Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar. 2023. №3. B. 18–25.
9. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: “O‘qituvchi”, 2018. 176 b.
10. Dewey J. Experience and Education. New York: Kappa Delta Pi, 1938. 116 p.

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING EKOLOGIK
MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA INTERAKTIV MULTIMEDIA
VOSITALARINING O‘RNI**

Doniyorova Dildora Nuritdin qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Samarqand kampusi stajyor o‘qituvchi

Boboqulova Shahnoza Boboqand qizi

*Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Samarqand kampusi Maktabgacha ta’lim
yo‘nalishi talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishda zamonaviy interaktiv multimedia texnologiyalarining o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda multimedia vositalarining vizuallashtirish imkoniyatlari hamda o‘yinli texnologiyalar orqali bolalarning tabiatga nisbatan mas’uliyatli munosabatini rivojlantirishning metodik asoslari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Ekologik madaniyat, multimedia vositalari, maktabgacha ta’lim, interaktiv o‘yinlar, AKT, vizuallashtirish, ekologik tarbiya.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль и значение современных интерактивных мультимедийных технологий в формировании экологической культуры у детей дошкольного возраста. В исследовании анализируются возможности визуализации мультимедийных средств и методические основы развития ответственного отношения детей к природе через игровые технологии.

Ключевые слова: Экологическая культура, мультимедийные средства, дошкольное образование, интерактивные игры, ИКТ, визуализация, экологическое воспитание.

Kirish. Bugungi kunda global ekologik muammolar kuchayib borayotgan bir davrda, yosh avlodda tabiatga nisbatan mas’uliyatli va ehtiyotkorona munosabatni shakllantirish ta’lim tizimining, xususan, maktabgacha ta’limning eng ustuvor vazifalaridan biriga aylandi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning dunyoqarashi va atrofdagi olam haqidagi tasavvurlari asosan ko‘rgazmalilik, hissiy idrok etish va o‘yin faoliyati orqali shakllanadi. Shu sababli, an’anaviy ta’lim usullarini zamonaviy interaktiv multimedia texnologiyalari bilan boyitish o‘quv jarayonining samaradorligini tubdan oshirishga xizmat qiladi.

Interaktiv multimedia vositalari, jumladan, audiovizual materiallar, animatsion roliklar va raqamli o‘yinli topshiriqlar bolalarning murakkab tabiat hodisalarini sodda va qiziqarli shaklda anglashiga yordam beradi. Masalan, “Chiqindilarni saralash” mavzusidagi interaktiv o‘yinlar orqali bola virtual muhitda chiqindilarni turlarga ajratishni o‘rganadi, bu esa uning real hayotdagi ekologik odatlarini shakllantiradi. Multimedia texnologiyalari vizuallashtirish imkoniyati orqali urug‘ning unib chiqishi yoki suvning aylanishi kabi uzoq davom etadigan jarayonlarni bir necha daqiqalik yorqin animatsiyada ko‘rsatib berishi bilan afzaldir.

Bu jarayon bolada nafaqat bilim, balki tabiatga nisbatan emotsional mehr va g‘amxo‘rlik hissini ham uyg‘otadi.

Biroq, multimedia vositalaridan foydalanishda faqatgina tomosha qilish bilan cheklanib qolmaslik lozim. Mazkur texnologiyalarni “Oltita fikrlovchi shlyapa” kabi pedagogik metodlar bilan uyg‘unlashtirish bolaning tanqidiy fikrlashini ham rivojlantiradi. Masalan, tabiat haqidagi multimedia lavhasini ko‘rgach, bola bilan tabiatning inson hayotidagi foydasi va uni ifloslanishdan asrash choralari haqida interaktiv muloqot qilish maqsadga muvofiqdir. Shunday ekan, multimedia vositalari maktabgacha ta’limda ekologik tarbiya berishning shunchaki yordamchi vositasi emas, balki bolaning qiziqishini oshiruvchi va murakkab tushunchalarni vizual tarzda tushuntirib beruvchi kuchli pedagogik instrument hisoblanadi.

Xulosa. Raqamli texnologiyalar va multimedia resurslaridan maktabgacha ta’lim jarayonida tizimli foydalanish bolalarning ekologik madaniyatini yuksaltirishda mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Zamonaviy texnologiyalar shunchaki axborot uzatish vositasi emas, balki bolaning hissiy-intellektual rivojlanishiga turtki beruvchi katalizator vazifasini o‘taydi. Ushbu yondashuv ta’lim jarayonini tubdan transformatsiya qilib, bolalarni passiv tinglovchidan jarayonning faol ishtirokchisiga, kichik tadqiqotchiga aylantiradi. Multimedia vositalari orqali taqdim etilayotgan vizual va interaktiv obrazlar bolalarda tabiatga nisbatan mas’uliyat hissini uyg‘otadi va ularda atrof-muhitni asrashga bo‘lgan kuchli ichki motivatsiyani shakllantiradi.

Demak, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida multimedia texnologiyalaridan unumli foydalanish kelajakda ekologik barqarorlikni ta’minlaydigan, tabiat bilan uyg‘unlikda yashaydigan barkamol avlodni tarbiyalashning eng samarali strategiyalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Kim, S. & Palmer, A. Interactive Technologies in Early Childhood Education. – Washington: Global Education Press, 2022.
2. Partner, P. Framework for 21st Century Learning. – Washington: Partnership for 21st Century Skills, 2019.
3. Rajabova Iroda Hamidovna. Tabiat bilan tanishtirish nazariyasi va texnologiyalari O‘quv qo‘llanma Buxoro 2021
4. G.E.Djanpeisova, M.A.Rasulxo‘jayev. Tabiat bilan tanishtirish metodikasi. Innovatsiya ziyo 2020
5. N.M.Kayumova. Maktabgacha ta’lim-tarbiya pedagogikasi.-Toshkent, 2024.

INSON TARBIYASIDA TASVIRIY SAN’ATNING ROLI: QALB VA TAFAKKUR ME’MORI

Toxirjon Oltmishev Turgunovich

*JDPU katta o‘qituvchisi, O‘zbekiston Badiiy Akademiyasi, O‘zbekiston
Ijodkorlar Uyushmasi a‘zosi*

Annotasiya: *Komil inson shaxsida, eng avvalo, aqliy zukkolik, xuquqiy komillik, axloqiy yetuklik, siyosiy teranlik, mehnatga halol munosabat, yuqori madaniyat, ma’naviy saviya, yuksak iftixor, milliy va umuminsoniy g‘urur shakllangan bo‘lishi kerak.*

Jamiyatda jamoada, oilada o‘z o‘rnini topgan, uning rivojida faol ishtirok etadigan, ijtimoiy siyosiy qonuniyatlarni yaxshi bilan, milliy o‘zlikni anglagan, o‘zbekona qadriyatlar, urf-odatlarini e‘zozlaydigan, kasbi bo‘yicha zamonaviy texnologiyalardan xabardor, tadbirkor bilimdon bo‘lishi kerak.

Kalit so‘zlar: *Komil, mehnat, umuminsoniy, milliy, jamiyat, xislat, odamiylik, halollik, tasviriy san‘at.*

Annotation: *First of all, a perfect person should have intellectual intelligence, legal perfection, moral maturity, political depth, honest attitude to work, high culture, spiritual level, high pride, national and universal pride.*

An entrepreneur who has found his place in the society, in the team, in the family, actively participates in its development, understands the social and political laws well, understands the national identity, respects Uzbek values and traditions, is aware of modern technologies by profession. should be knowledgeable.

Keywords: *Perfect, labor, universal, national, society, quality, humanity, honesty, fine arts.*

Аннотация: *Прежде всего, совершенный человек должен обладать интеллектуальным интеллектом, юридическим совершенством, нравственной зрелостью, политической глубиной, честным отношением к делу, высокой культурой, духовным уровнем, высокой гордостью, национальной и общечеловеческой гордостью.*

Предприниматель, нашедший свое место в обществе, в коллективе, в семье, активно участвует в ее развитии, хорошо понимает социальные и политические законы, понимает национальную идентичность, уважает узбекские ценности и традиции, осведомлен о современных технологии по профессии. должны быть хорошо осведомлены.

Ключевые слова: *Совершенный, труд, общечеловеческий, национальный, общество, качество, человечность, честность, изобразительное искусство.*

Tasviriy san‘at — insoniyat yaratgan eng qadimiy va eng samimiy tillardan biri. Ko‘pincha odamlar rasm chizishni shunchaki xobbi yoki bo‘sh vaqtni mazmunli o‘tkazish deb hisoblashadi. Biroq, 30 yillik pedagogik kuzatuvlarim shuni ko‘rsatadiki, tasviriy san‘at shaxsning shakllanishida, uning axloqiy va intellektual kamolotida beqiyos o‘rin tutadi. Dunyoni anglash va kuzatuvchanlik San‘at darsida o‘quvchi nafaqat qalam ushlashni, balki **ko‘rishni** o‘rganadi. Oddiy inson daraxtga qarasa, shunchaki o‘simlikni ko‘radi. San‘at bilan shug‘ullanuvchi inson esa undagi ranglar o‘yinini, yorug‘lik va soyaning uyg‘unligini, shakllarning murakkabligini

his qiladi. Bu esa insonda atrof-muhitga nisbatan sinchkovlik va e’tiborlilik hissini uyg‘otadi.

Tasviriy san’at — bu so‘zsiz muloqot. Inson o‘zining ichki kechinmalarini, qo‘rquvlarini yoki quvonchini ranglar orqali ifodalaganda, u ruhan yengillashadi. San’at stressni kamaytiradi va tajovuzkorlikning oldini oladi.

Rasm chizish jarayoni — bu doimiy qaror qabul qilishdir: *"Qaysi rangni tanlasam ekan?", "Kompozitsiyani qanday qursam to‘g‘ri bo‘ladi?"*. Bu ko‘nikmalar vaqt o‘tishi bilan hayotiy muammolarga kreativ yondashish qobiliyatiga aylanadi. San’atkor bola standart qoliplardan tashqarida fikrlashni o‘rganadi.

Go‘zallikni his qila oladigan inson hech qachon yomonlikka qo‘l urmaydi. Tasviriy san’at insonda nafosat tuyg‘usini shakllantiradi. Milliy va jahon san’ati durdonalari bilan tanishish esa yosh avlodni o‘z tarixiga, madaniyatiga hurmat ruhida tarbiyalaydi. "Har bir bola rassom bo‘lib tug‘iladi. Asosiy maqsad — u ulg‘ayganida ham ushbu ijodkorlik olovini o‘chirib qo‘ymaslikdir." Tasviriy san’at darslari faqatgina rassomlar yetishtirib chiqarish uchun emas, balki komil insonni shakllantirish uchun xizmat qiladi.⁴⁹Inson komillikka intilib yashaydi. Muttasil kamolotga intilish-taraqqiyot boisidir. Bu jarayonda, nuqson, xatolik, kamchiliklarga ham yo‘l qo‘yish mumkin, ammo ularni tushunib, o‘z vaqtida tuzatib, takror etmaslikka harakat qilgan kishi barkamol insondir. Komil inson shaxsida shakllanishi kerak bo‘lgan sifatlar, xislatlarni birma-bir sanab ko‘rsatish o‘ta mushkul ish. Shu darajada ko‘p qirraliki, ular insoniyat orzulari, umudlari, ideallari, istiqbollari bilan bog‘liq. Lekin mazkur sifat va xislatlarning ba’zilarini ko‘rsatib o‘tish mumkin.

Komil inson shaxsida, eng avvalo, aqliy zukkolik, xuquqiy komillik, axloqiy yetuklik, siyosiy teranlik, mehnatga halol munosabat, yuqori madaniyat, ma’naviy saviya, yuksak iftixor, milliy va umuminsoniy g‘urur shakllangan bo‘lishi kerak.

Jamiyatda jamoada, oilada o‘z o‘rnini topgan, uning rivojida faol ishtirok etadigan, ijtimoiy siyosiy qonuniyatlarni yaxshi bilan, milliy o‘zlikni anglagan, o‘zbekona qadriyatlar, urf-odatlarini e’zozlaydigan, kasbi bo‘yicha zamonaviy texnologiyalardan xabardor, tadbirkor bilimdon bo‘lishi kerak.

O‘zbek pedagog olimlarimiz komil insonning sharqona xislatlarini turkumlab, faoliyatining zaruriy yo‘nalishlari bo‘yicha belgilashga xarakat qilganlar. Jumladan:

-yoqimlilik, jozibadorlik, dilbarlik, ko‘rkamlik, maftunkorlik, fusunkorlik, salobatlilik, hurmatga sazovorlik, oydinlik, ochiqlik, yetuklik, iqtidorlilik,

⁴⁹ Innovatsion pedagogik texnologiya asoslari va uni talim-tarbiyaga jarayonida qo‘llash. 98-99-betlar.

salohiyatlilik, ko‘tarinkilik, jo‘shqinlik, jiddiylik, moslashuvchanlik, ziyolilik, savodxonlik, tabiiylik, oddiylik kabi;

-odamiylik, qanoatlilik, jonkuyarlik, mehribonlik, rahimdillik, hikmatlilik, bolajonlik, muloyimlik, hushmuomalalik, do‘stlik, samimiylik, kechirimlilik, andishalilik, mehmondo‘stlik, halollik, to‘g‘rilik, diyonatlilik, pokizalik kabi;

- kuntlilik, tirishkoklik, javobgarlik, mas‘uliyatlilik, raqobatlilik, ishchanlik, malakalilik, abjirlik, saranjom-sarishtalik, tashabbuskorlik, tadbirkorlik, sabr-toqatlilik, rejalilik, tejamkorlik, xomiylik, insofililik kabi;

- zexnlilik, ziyraklik, zakovatlilik, teran fikrlilik, asos-lilik, oldindan aytib bera olishlik, ijodkorlik, tankidiylik, omilkorlik, kizikuvchanlik, ishkibozlilik, sinchkovlik, topkirlik kabi;

- serg‘ayratlilik, kat‘iyatlilik, epchillik, serzavqlik, intizomlilik, bosiqlik, me‘yoriy chegarani bilishlik, o‘zini yo‘qotmaslik kabu;

- shodmonlik, quvnoklik, o‘z xayotidan rozilik, baxtiyorlik, xazil-mutoyibalik, kek saqlamaslik, ozodalik, nozik tabiatlilik, ezigulik, kelajakka ishonch, iffatlilik kabi.

Komil insonni tarbiyalashsh - oilalarimizning, ta‘lim-tarbiya muassasalarimizning, umuman, davlatimizning, jamiyatimizning, mustaqil O‘zbekistonimizning oliy maqsadidir. Bu yo‘lda yoshlarimiz sabr va chidam bilan bilim olishga astoydil xarakat qilishlari kerak bo‘ladi. Mamlakatimizda yashayotgan xar bir yosh bitta maqsad yo‘lida izlanishlari bilim olishlari shart. Bu-yo‘l O‘zbekistonimizning ertangi kuni, kelajagi va istiqbolini belgilab beruvchi yo‘ldir. Bu ezgu maqsadga faqat bilim orqali erishish mumkinligini barcha yoshlarimiz teran anglab yetishlari lozim. San‘at orqali tarbiya topgan inson hayotga teranroq qaraydi, go‘zallikni qadrlaydi va har qanday ishda ijodiy yondashuvni saqlab qoladi. Iroda va sabr-toqatni shakllantirish. Zamonaviy bolalarda "tezkor natija"ga o‘rganib qolish (gadjetlar ta’sirida) muammosi bor. Tasviriy san‘at esa shoshqaloqlikni yoqtirmaydi. Bir manzarani yoki portretni yakuniga yetkazish uchun o‘quvchidan soatlab diqqatni jamlash talab etiladi. Bola mehnat qilmasdan, sabr ko‘rsatmasdan turib go‘zal natijaga erishib bo‘lmazligini anglaydi. Bu hayotiy irodani mustahkamlaydi.

Ilmiy isbotlangan haqiqat bor: *"Inson aqlli barmoqlari uchida"*. Tasviriy san‘at bilan shug‘ullangan bolaning kichik motorikasi rivojlanadi, bu esa to‘g‘ridan-to‘g‘ri nutq markazlari va mantiqiy fikrlash bilan bog‘liq. Rasm chizadigan o‘quvchilar matematik hisob-kitoblar va geometrik shakllarni o‘zlashtirishda tengdoshlaridan ko‘ra ilg‘orroq bo‘lishadi. O‘ziga bo‘lgan ishonch va komplekslardan xalos bo‘lish. Ko‘pgina bolalar ichki qo‘rquvlari yoki "men eplay olmayman" degan hadiklari sababli o‘zini chetga oladi. San‘atda "xato" degan tushuncha yo‘q, faqat "o‘ziga xos

yondashuv" bor. Oq qog‘ozni bo‘yoqlar bilan to‘ldirgan va o‘z ijodiy mahsulini yaratgan bolada "Men yarata olaman!" degan kuchli ichki ishonch paydo bo‘ladi.

Vatanparvarlik va milliy g‘urur

Biz darslarda o‘quvchilarga ranglarni o‘rgatish bilan birga, milliy naqshlarimiz, qadimiy obidalarimiz va buyuk rassomlarimizning asarlarini tahlil qilamiz. O‘zbekiston tabiatini chizgan bola o‘z yurtining tuprog‘ini, osmonini va ranglarini sevishni o‘rganadi. Bu — quruq so‘z bilan emas, qalb bilan his qilinadigan vatanparvarlikdir.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. T. Madumarov, M.Kamoldinov. Toshkent "TALQIN" 2012-yil. Innavatsion pedagogik texnologiya asoslari va uni talim-tarbiyaga jarayonida qo‘llash.
2. Manba : president.uz
3. <https://olamsport.com/oz/news/10793>

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПЕРЕВОДА ИДЕЙ НАЦИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЦИФРОВОЙ ФОРМАТ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Габдульманова Ильнура Минисламовна

докторант Национального института педагогики воспитания имени
Кары Ниёзий

Аннотация. В статье рассматриваются современные технологии цифровизации образования и их роль в трансформации идей национального образования. Особое внимание уделяется применению цифровых инструментов в музыкальном образовательном процессе, включая использование мультимедийных платформ, искусственного интеллекта, виртуальной реальности и онлайн-ресурсов. Анализируются педагогические возможности интеграции национального музыкального наследия в цифровую среду.

Ключевые слова: цифровизация образования, музыкальное образование, национальное образование, цифровые технологии, искусственный интеллект, виртуальная реальность, мультимедиа, электронное обучение.

Annotatsiya. Maqolada ta'limni raqamlashtirishning zamonaviy texnologiyalari va ularning ta'limdagi o'rni muhokama qilinadi. Musiqiy ta'lim jarayonida raqamli vositalarni qo'llashga, shu jumladan multimedia platformalari, sun'iy intellekt, virtual haqiqat va onlayn resurslardan foydalanishga alohida e'tibor beriladi. Milliy musiqiy merosni raqamli muhitga integratsiyalashning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ta'limni raqamlashtirish, musiqa ta'limi, milliy ta'lim, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, virtual haqiqat, multimedia, elektron ta'lim.

Abstract. The article examines modern technologies of education digitalization and their role in the transformation of the ideas of national education. Special attention is paid to the application of digital tools in the musical educational process, including the use of multimedia platforms, artificial intelligence, virtual reality, and online resources. The pedagogical possibilities of integrating the national musical heritage into the digital environment are analyzed.

Keywords: digitalization of education, music education, national education, digital technologies, artificial intelligence, virtual reality, multimedia, e-learning.

В условиях глобальной цифровой трансформации система образования активно внедряет современные информационно-коммуникационные технологии. Цифровизация образования рассматривается как стратегическое направление развития, направленное на повышение качества обучения и интеграцию национальных образовательных ценностей в современную образовательную среду. Музыкальное образование, являясь важной частью национальной культуры, требует особого подхода к цифровой трансформации, поскольку оно связано с сохранением традиций, инструментов и исполнительских практик.

1. Теоретические основы цифровизации национального образования

Цифровизация образования представляет собой процесс внедрения цифровых технологий, трансформирующих традиционные методы обучения в интерактивные, гибкие и персонализированные формы.

В нашем государстве данный процесс реализуется в рамках государственных программ и инициатив, направленных на развитие цифровой инфраструктуры, повышение цифровой грамотности и внедрение электронных образовательных платформ.

Современные педагогические модели подчеркивают важность:

- индивидуализации обучения;
- развития цифровых компетенций преподавателей;
- интеграции национального содержания в цифровую образовательную среду.

2. Современные технологии перевода идей национального образования в цифровой формат

2.1. Мультимедийные и образовательные платформы

Использование электронных образовательных платформ позволяет интегрировать учебные материалы, видеоуроки, аудиоархивы и интерактивные задания. Это особенно важно для сохранения и передачи национального музыкального наследия.

Цифровые платформы обеспечивают:

- доступ к национальным музыкальным произведениям;
- визуализацию музыкальной теории;
- дистанционное обучение.

2.2. Искусственный интеллект и адаптивное обучение

ИИ-технологии позволяют создавать адаптивные образовательные среды, учитывающие индивидуальные особенности обучающихся. В музыкальном образовании это выражается в:

- автоматическом анализе исполнения;
- персонализированных рекомендациях;
- интерактивных тренажерах.

2.3. Виртуальная и дополненная реальность

Технологии виртуальной реальности дают возможность моделировать музыкальные сцены, виртуальные ансамбли и исторические культурные контексты. Исследования показывают, что их применение повышает вовлеченность и качество обучения.

2.4. Геймификация и мобильные приложения

Геймификация образовательного процесса способствует развитию мотивации учащихся. В музыкальном образовании она реализуется через:

- интерактивные задания;
- игровые формы изучения нотной грамоты;
- мобильные приложения для тренировки слуха и ритма.

Современные исследования показывают, что цифровые технологии значительно расширяют возможности преподавания музыкальных дисциплин. Использование цифровой образовательной среды позволяет:

- организовать интерактивное обучение сольфеджио, вокалу и инструментальному исполнительству;
- внедрять мультимодальные подходы (аудио, видео, графика);
- развивать самостоятельную работу учащихся.

Цифровизация открывает новые возможности для сохранения и популяризации национальной культуры в глобальном образовательном пространстве.

Заключение

Таким образом, современные технологии играют ключевую роль в переводе идей национального образования в цифровой формат. В музыкальном образовательном процессе они способствуют повышению качества обучения, расширению доступа к образовательным ресурсам и сохранению культурного наследия. Однако успешная реализация цифровизации требует комплексного подхода, подготовку кадров и создание культурно адаптированного контента.

Список использованной литературы

1. Азимов А.О., Бегалиева М.А. Цифровая трансформация образования в Узбекистане. – 2024.
2. Бахтиёрова М., Кошакова Г. Цифровые технологии и современная педагогика: опыт Узбекистана. – 2025.
3. Нурматова М.А., Матназаров А.М. Педагогические возможности преподавания музыкальных дисциплин в цифровой образовательной среде. – 2025.
4. Султанов А.Н. Повышение креативности и результатов обучения в музыкальных кружках на основе кроссплатформенных подходов. – 2025.
- Совершенствование ИТ и цифрового образовательного пространства в Узбекистане. – 2024.
5. Умурзакова У. Концепция и технологии цифровизации образования. – 2024.
- Журнал интеллектуальных систем. Влияние инноваций и цифровизации на высшее образование в Узбекистане. – 2023.

**RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA O‘QUVCHILARNI DIZAYN
LOYIHALASH FAOLIYATIGA TAYYORLASH PEDAGOGIK MUAMMO
SIFATIDA**

Raxmonova Maftuna Abdulla qizi

Kasbiy ta’limni rivojlantirish instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: *Ushbu maqola raqamli ta’limning zamonaviy ta’limdagi o’rni, MDH mamlakatlari (Rossiya, Qozog‘iston va boshqalar) hamda O‘zbekistonda bu sohada amalga oshirilayotgan strategik dasturlar va loyihalarni tahlil qiladi. Muallif “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida maktab va kasbiy ta’lim muassasalarida raqamli infratuzilma, interfaol resurslar, VR/AR texnologiyalarining joriy etilishini ko‘rib chiqib, mintaqaviy tengsizliklar, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasi va texnik bazaning yetarli emasligi kabi muammolarni qayd etadi. Asosiy e’tibor raqamli ta’lim muhitida dizayn loyihalash faoliyatiga, xususan “Binolarni interyer jihozlash” fanida fanlararo integratsiyaga (san’at, matematika, texnologiya, psixologiya) qaratilgan. Maqolada raqamli muhit an’anaviy qo‘lda chizishdan farqli o‘laroq, o‘quvchilarda kreativlik, fazoviy fikrlash, muammolarni hal qilish va XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatini berishi, shuningdek, pedagogik kadrlar tayyorgarligi, raqamli darsliklar sifati va gibrid modellar zarurligi ta’kidlanadi. Tadqiqot O‘zbekiston ta’lim tizimida dizayn loyihalashni takomillashtirish orqali mamlakat iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo‘shish imkoniyatlarini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *raqamli ta’lim, dizayn loyihalash faoliyati, interyer dizayni, fanlararo integratsiya, kasbiy ta’lim, raqamli kompetensiyalar, VR/AR texnologiyalari, “Raqamli O‘zbekiston – 2030”, XXI asr ko‘nikmalari, pedagogik transformatsiya.*

Annotation: *The article analyzes the role of digital education as one of the main directions of modern education, its development trends worldwide, in CIS countries (Russia, Kazakhstan, Belarus, etc.), and particularly in Uzbekistan. It examines national programs such as Russia’s “Digital Education Environments” project and Uzbekistan’s “Digital Uzbekistan – 2030” strategy, “Modern Digital Education System Development Concept,” and the introduction of digital textbooks, interactive resources, and VR/AR laboratories. The author highlights existing challenges including regional inequalities, insufficient digital competence of teachers, and underdeveloped technical infrastructure. Special attention is paid to design project activities in the digital learning environment within vocational education, especially in the subject “Interior Furnishing of Buildings.” The paper emphasizes the importance of interdisciplinary integration (art, mathematics, technology, psychology) in developing students’ creative, spatial thinking, problem-solving, and 21st-century competencies. It is concluded that the transition to digital design not only transforms teaching methods but also requires the development of hybrid pedagogical models, quality digital resources, and teacher training to enhance the effectiveness of vocational education and contribute to the country’s economic and social progress.*

Keywords: *digital education, design project activity, interior design, interdisciplinary integration, vocational education, digital competencies, VR/AR technologies, “Digital Uzbekistan – 2030”, 21st century skills, pedagogical transformation.*

Аннотация: *В статье анализируется место цифрового образования как одного из основных направлений современного образования, тенденции его развития в мире, в*

странах СНГ (Россия, Казахстан, Беларусь и др.) и, в частности, в Узбекистане. Автор рассматривает реализацию национальных программ, таких как российский проект «Цифровые образовательные среды» и узбекские стратегии «Цифровой Узбекистан – 2030», «Концепция развития современной цифровой системы образования», а также внедрение цифровых учебников, интерактивных ресурсов и лабораторий на базе VR/AR. Отмечаются существующие проблемы: региональное неравенство, недостаточная цифровая компетентность педагогов и слабая техническая инфраструктура. Основное внимание уделяется деятельности по проектированию в дизайне в цифровой образовательной среде в рамках профессионального образования, особенно по дисциплине «Оформление интерьеров зданий». Подчеркивается значение междисциплинарной интеграции (искусство, математика, технологии, психология) для формирования у обучающихся креативности, пространственного мышления, навыков решения проблем и компетенций XXI века. Делается вывод, что переход к цифровому дизайну требует разработки гибридных педагогических моделей, повышения качества цифровых учебных материалов и подготовки кадров, что позволит повысить эффективность профессионального образования и внести вклад в экономическое и социальное развитие страны.

Ключевые слова: цифровое образование, проектная деятельность в дизайне, дизайн интерьера, междисциплинарная интеграция, профессиональное образование, цифровые компетенции, VR/AR-технологии, «Цифровой Узбекистан – 2030», компетенции XXI века, педагогическая трансформация.

Bugungi kunda raqamli ta’lim – zamonaviy ta’limning asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida butun dunyo bo‘ylab rivojlanayotgan jarayondir. Raqamli texnologiyalarning ta’lim sohasiga integratsiyasi nafaqat ta’lim mazmunini, balki uning metodologik, pedagogik hamda tashkiliy jihatlarini ham tubdan o‘zgartirmoqda.

MDH mamlakatlari (Rossiya, Qozog‘iston, Belarus, Ukraina va boshqalar) ham raqamli ta’lim sohasida faol qadamlar qo‘ymoqda. Ayniqsa Rossiya Federatsiyasi “Raqamli iqtisodiyot” milliy dasturi doirasida “Raqamli ta’lim muhitlari” loyihasini amalga oshirmoqda. Bu loyiha orqali maktablar uchun raqamli darsliklar, interfaol ta’lim resurslari, VR/AR asosidagi laboratoriyalar joriy etilmoqda. Qozog‘istonda esa “Bolashaq” dasturi hamda “Education” platformasi orqali raqamli ta’lim tizimi kengaytirilmoqda. Biroq, MDH mamlakatlarida raqamli ta’limning rivojlanishi mintaqaviy tengsizliklar, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasining yetarli emasligi hamda texnik infratuzilmaning noyetarli darajada tarqalganligi bilan chegaralanadi.

O‘zbekiston Respublikasi ham raqamli ta’lim sohasida katta yutuqlarga erishmoqda. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, “Zamonaviy raqamli ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi” hamda “Maktabgacha va umumta’lim muassasalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish” dasturlari doirasida mamlakat bo‘ylab raqamli ta’lim infratuzilmasi kengaytirilmoqda. Shuningdek, O‘zbekiston VR/AR ilovalari,

interfaol darsliklar, loyihaviy faoliyatga asoslangan raqamli darslar ham joriy etilmoqda. Biroq, hali ham ba’zi mintaqalarda internet aloqasi, zamonaviy jihozlar hamda o‘qituvchilarni raqamli didaktikaga tayyorlash sohasida muammolar mavjud.

Jahon miqyosida raqamli ta’lim allaqachon mustahkam o‘rnatilgan tizim sifatida rivojlanayotgan bo‘lsa, MDH mamlakatlari ham ushbu yo‘nalishda faol harakatlanmoqda. O‘zbekiston esa raqamli ta’lim sohasida strategik rejalarni amalga oshirish orqali tez sur‘atlar bilan rivojlanayotgan mamlakatlar qatoriga kirib bormoqda. Biroq, raqamli ta’limning samaradorligini oshirish uchun nafaqat infratuzilma, balki pedagogik kadrlar tayyorgarligi, raqamli darsliklar sifati, o‘quvchilarning loyihaviy faoliyatga jalb qilinishi hamda raqamli estetik va dizayn kompetensiyasini shakllantirish kabi jihatlarga e’tibor qaratish zarur.

Ilm-fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi jarayonida, dizayn loyihalash kasbiy ta’limning asosiy komponentlaridan biri sifatida ko‘rilmoqda. An’anaviy ta’lim usullaridan farqli o‘laroq, raqamli muhit o‘quvchilarga real vaqtda loyihalarni modellashtirish, vizualizatsiya qilish imkoniyatini taqdim etadi. Bu, o‘z navbatida, ishlab chiqarish va texnologiyalarning talablariga mos keladigan mutaxassislar tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Mamlakatimiz ta’lim tizimida, xususan, kasbiy ta’lim tashkilotlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali dizayn loyihalash ko‘nikmalarini shakllantirish, mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo‘shmoqda. Biroq, bu jarayonning pedagogik asoslari va samaradorligini chuqur o‘rganish zarurati mavjud, chunki an’anaviy qo‘lda chizishdan raqamli muhitga o‘tish o‘quvchilarning motivatsiyasi, kreativligi va kasbiy tayyorgarligiga ta’sir etadi.

Raqamli ta’lim muhitida dizayn loyihalash faoliyati – bu o‘quvchilarning raqamli vositalar, platformalar va interaktiv muhitlar orqali dizayn jarayonlarini o‘rganish, amalga oshirish hamda baholash bilan shug‘ullanishidir. Raqamli ta’lim muhitida dizayn loyihalash faoliyati – zamonaviy pedagogik jarayonlarning integratsiyalashgan tizimini anglatib, unda o‘quvchilarning kreativ, texnologik va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun raqamli vositalar va interaktiv o‘quv strategiyalari qo‘llaniladi. Bu faoliyat an’anaviy (offline) loyihalardan asosan resurslar dinamikasi, fazo va vaqt cheklovlari, hamda bilimni o‘zlashtirish paradigmasi jihatlarida farqlanadi. Raqamli muhitda loyihalash jarayoni real vaqt rejimida global hamkorlik imkoniyatlari va avtomatlashtirilgan tashxis vositalari orqali individual o‘quv trayektoriyalarini shakllantirishga imkon beradi, bu esa an’anaviy usullarda jismoniy materiallar, cheklangan auditoriya va qat’iy dars jadvali tufayli chegaralangan. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli dizayn faoliyati nafaqat “qo‘l bilimi” (hands-on skills) emas balki metakognitiv strategiyalar va raqamli fuqarolik madaniyati shakllanishiga ham hissa qo‘shadi.

Shu bilan birga, bu yondashuv an’anaviy metodlarning afzalliklarini ham saqlab qolish uchun gibridd pedagogik modellarni ishlab chiqishni talab qiladi. Natijada, raqamli dizayn loyihalari ta’lim jarayonini faqat texnologik jihatdan emas, balki epistemologik darajada ham transformatsiya qiluvchi omil sifatida qaralishi mumkin.

Dizayn loyihalash faoliyati o‘z tabiatiga ko‘ra muammolarni hal qilishga yo‘naltirilgan, ijodiy, amaliy hamda integrativ xususiyatlarga ega bo‘lib, ko‘pgina fanlarning bilimlarini birlashtiradi. Ayniqsa, “Binolarni interyer jihozlash” fani doirasida dizayn loyihalash, o‘quvchilarga foydalanuvchi ehtiyojlarini tushunish, fazoviy kompozitsiya qilish, rang, yorug‘lik, materiallar va mebelning inson psixologiyasiga ta’sirini baholash kabi muhim kompetensiyalarni shakllantirish imkonini beradi. Bu esa faqat fanlararo integratsiyani ta’minlabgina qolmay, balki o‘quvchilarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Dizayn faoliyatini samarali o‘qitish uchun fanlararo integratsiya – ya’ni san’at, matematika, texnologiya, psixologiya kabi sohalarning bilim va usullaridan foydalanish zarurdir. Masalan, interyer loyihasini ishlab chiqish jarayonida o‘quvchi san’at orqali estetik kompozitsiya yaratish, matematika yordamida fazoviy nisbatlarni hisoblash, texnologiya vositalari (masalan, CAD dasturlari, 3D modellashtirish) bilan ishlash hamda psixologiya yordamida foydalanuvchi xatti-harakatlarini va ehtiyojlarini tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bunday integrativ yondashuv o‘quvchilarning kognitiv, sensor-motor va emotsional sohalardagi potensialini birgalikda rivojlantirib, ularni zamonaviy muhandislik va dizayn sohasiga tayyorlab beradi.

Zamonaviy ta’lim tizimining rivojlanish tendensiyasi bilimlarni reproduktiv tarzda o‘zlashtirishdan ko‘ra, ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish hamda amaliy kompetensiyalarga ega bo‘lishga qaratilganligini ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, fanlararo integratsiya asosida amalga oshiriladigan dizayn loyihalash faoliyati bugungi kunda ta’lim jarayonining strategik yo‘nalishlaridan biri sifatida ajralib turadi. Bunday faoliyat orqali o‘quvchilarda nafaqat estetik sezgi va san’atga qiziqish, balki fazoviy fikrlash, texnik chizmachilik, foydalanuvchi ehtiyojlarini hisobga olgan holda yechim ishlab chiqish kabi zamonaviy kompetensiyalar shakllantiriladi.

Mamalakatimizda qurilish sohasi, uy-joy infratuzilmasi hamda ichki dizayn xizmatlari bozorining tez rivojlanayotganligi, shuningdek, yoshlarda estetik madaniyat hamda raqamli ijodkorlikka bo‘lgan qiziqishning ortib borayotganligi raqamli muhitda dizayn loyihalash faoliyatini o‘qitishni tizimli jihatdan takomillashtirish zarurligini dolzarb muammo sifatida ajratib turadi. Ayniqsa, “Binolarni interyer jihozlash” kabi integrativ fanni raqamli ta’lim muhitida o‘qitish orqali o‘quvchilarda fanlararo bog‘lanish (san’at, matematika, texnologiya,

psixologiya) hamda XXI asr ko‘nikmalari – fazoviy fikrlash, muammolarni hal qilish, shaxsiylashtirilgan yechimlar ishlab chiqish – rivojlantiriladi. Kompyuter texnologiyalarining dasturiy integratsiyalashuvi bo‘yicha dizayn o‘quv dasturlariga qaratilgan ishlab chiqarishni o‘qitish va o‘rganish usullari doimiy ravishda rivojlanmoqda. Ushbu ishlab chiqarish dizayn ta‘minoti ta‘limini samarali va mazmunli tarzda amalga oshirishni ta‘minlaydi

Raqamli ta‘lim muhitida o‘quvchilarni dizayn loyihalash faoliyatiga tayyorlash – O‘zbekiston ta‘lim tizimining zamon talablari bilan moslashtirilishi, raqamli savodxonlik hamda ijodiy kompetensiyalarni birlashtiruvchi innovatsion yo‘nalishdir. Mazkur yo‘nalishni nazariy hamda amaliy jihatdan ishlab chiqish orqali nafaqat ta‘lim sifati oshiriladi, balki kelajak mutaxassislarining professional bazasi ham mustahkamlanadi. Shu jihatdan ushbu tadqiqot mavzusi nafaqat pedagogik nazariya, balki amaliy ta‘lim islohotlari nuqtai nazaridan ham dolzarb hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-sonli ““Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi Farmoni
2. Prof. DSc. S. Y. Ashurova Prof.,DSc., J. A. Hamidov. “Using the possibilities of modern information technologies in teaching specialized subjects”. Galaxy international interdisciplinary research journal (giirj) issn (e): 2347-6915 vol. 13, issue 10 october (2025)
3. Rakhmonova Maftuna. THE CONTENT AND ESSENCE OF DEVELOPING STUDENTS' CREATIVITY IN VOCATIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS. European Journal of Interdisciplinary Research and Development. Volume- 46 December- 2025. Website: www.ejird.journalspark.org ISSN (E): 2720-5746

**KICHIK YOSHDAGI BOLALARNING INKLYUZIV TA’LIM
SHAROITIDAGI RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI VA ULARNING
TARAQQIY ETIB BORISHIDA MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI
RAQAMLI FORMATDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY
TEXNOLOGIYALARI**

Karimov Komiljon Abduraximovich

Pedagogika fanlari doktori (DSc) dotsent, Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya
pedagogikasi milliy instituti *“Inklyuziv ta’lim-tarbiya metodikasi ilmiy-tadqiqot”*
bo‘limi boshlig‘i

***Annotatsiya** Mazkur maqolada kichik yoshdagi bolalarning inklyuziv ta’lim sharoitidagi rivojlanish qonuniyatlari, ularning individual xususiyatlari va ta’lim jarayonida qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Milliy tarbiya g‘oyalari raqamli formatga o‘tkazishning nazariy-metodologik asoslari yoritilib, ularni inklyuziv ta’lim muhitida qo‘llashning samarali texnologiyalari asoslab beriladi. Shuningdek, raqamli transformatsiya sharoitida yuzaga kelayotgan muammolar va ularni bartaraf etishning konseptual yo‘nalishlari ochib beriladi.*

***Kalit so‘zlar** inklyuziv ta’lim, rivojlanish, milliy tarbiya, raqamlashtirish, pedagogik texnologiyalar, UDL, adaptiv ta’lim, differensial yondashuv.*

Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimi nafaqat mazmunan, balki metodologik va texnologik jihatdan ham tubdan yangilanib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, raqamli muhitning kengayishi hamda bilimlar iqtisodiyotining shakllanishi ta’lim oldiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Shu nuqtai nazardan, ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish va barcha qatlamlar uchun ochiq hamda qulay qilish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biriga aylanmoqda.

Ayniqsa, inklyuziv ta’lim tamoyillarini amaliyotga joriy etish bugungi kun ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Inklyuziv ta’lim jamiyatda ijtimoiy adolatni ta’minlash, har bir bolaning ta’lim olish huquqini ro‘yobga chiqarish hamda ularning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda rivojlanishi uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi. Bu esa ta’lim jarayonini insonparvarlashtirish, differensiallashtirish va individuallashtirishni taqozo etadi.

Kichik yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan ta’lim-tarbiya jarayoni ushbu kontekstda alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim davrida bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning bilish faoliyati, ijtimoiy munosabatlari, kommunikativ ko‘nikmalari hamda qadriyatlar tizimi asoslari tarkib topadi. Ushbu davrda yaratilgan pedagogik muhit va qo‘llanilgan metodlar bolaning keyingi rivojlanish bosqichlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois inklyuziv

ta’limni aynan kichik yoshdan boshlab samarali tashkil etish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, milliy tarbiya g‘oyalarini zamonaviy ta’lim tizimiga integratsiya qilish masalasi ham dolzarbligicha qolmoqda. Milliy qadriyatlar, an’analar va ma’naviy merosni yosh avlod ongiga singdirish, ularni zamonaviy tafakkur bilan uyg‘unlashtirish bugungi ta’limning muhim vazifalaridan biridir. Bu jarayonda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, milliy tarbiya mazmunini innovatsion shakllarda taqdim etish orqali ta’lim jarayonining ta’sirchanligini oshirish mumkin.

Raqamli ta’lim muhiti, interaktiv platformalar, multimedaviy resurslar va adaptiv o‘quv tizimlari yordamida milliy tarbiya g‘oyalarini inklyuziv ta’lim sharoitida qo‘llash yangi pedagogik imkoniyatlarni yuzaga keltiradi. Bu esa nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki har bir bolaning individual ehtiyojlariga moslashgan holda uning to‘laqonli rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi - inklyuziv ta’lim sharoitida kichik yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlarini kompleks yondashuv asosida ilmiy jihatdan tahlil qilish, shuningdek milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli texnologiyalar vositasida ta’lim jarayoniga integratsiya qilishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat. Shu bilan birga, maqolada ushbu yo‘nalishda mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishning nazariy hamda amaliy yechimlari ham asoslab beriladi.

Inklyuziv ta’lim zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u ta’lim tizimida tenglik, adolat va ijtimoiy hamjihatlikni ta’minlashga xizmat qiluvchi kompleks pedagogik tizim sifatida qaraladi. Mazkur yondashuv barcha bolalarning - ularning jismoniy, intellektual, ijtimoiy, emotsional yoki boshqa individual xususiyatlaridan qat’i nazar - yagona ta’lim muhitida sifatli bilim olish huquqini kafolatlashni nazarda tutadi.

Inklyuziv ta’limning nazariy asoslari insonparvarlik g‘oyalari, demokratik qadriyatlar hamda ijtimoiy adolat tamoyillariga tayangan holda shakllanadi. Ushbu tizimda bola markaziy subyekt sifatida e’tirof etilib, uning ehtiyojlari, qiziqishlari va rivojlanish imkoniyatlari ta’lim jarayonini tashkil etishda asosiy mezon sifatida qabul qilinadi.

Mazkur yondashuv quyidagi fundamental tamoyillarga asoslanadi: Tenglik va adolat tamoyili - barcha bolalarga ta’lim olishda teng imkoniyatlar yaratish, diskriminatsiyaning har qanday shaklini bartaraf etish hamda har bir bolaning ta’lim olish huquqini himoya qilishni nazarda tutadi. Bu tamoyil ta’lim tizimida ijtimoiy farqlarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta’minlashga xizmat qiladi. Individual yondashuv tamoyili - har bir bolaning rivojlanish darajasi, qobiliyati va

ehtiyojlarini inobatga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishni talab etadi. Bu esa o‘quv materiallarini differensiallashtirish, moslashuvchan metodlardan foydalanish va individual ta’lim yo‘nalishlarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Ijtimoiy integratsiya tamoyili - bolalarning jamiyatga moslashuvi, o‘zaro muloqoti va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Inklyuziv ta’lim muhitida bolalar o‘rtasida bag‘rikenglik, hurmat va o‘zaro yordam munosabatlari shakllanadi. Moslashuvchan ta’lim muhiti tamoyili - ta’lim jarayonini barcha o‘quvchilar uchun qulay va samarali qilish maqsadida o‘quv muhitini pedagogik, metodik va texnologik jihatdan moslashtirishni nazarda tutadi. Bu jarayonda raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar va adaptiv ta’lim vositalaridan keng foydalaniladi.

Inklyuziv ta’limning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv tashkil etadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, ta’lim jarayoni standartlashtirilgan model asosida emas, balki har bir bolaning individual rivojlanish trayektoriyasiga mos ravishda tashkil etiladi. Natijada pedagog o‘quvchilarning bilish faoliyatini boshqaruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi sifatida faoliyat yuritadi.

Shuningdek, inklyuziv ta’lim metodologiyasi tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuvlar bilan ham uzviy bog‘liqdir. Tizimli yondashuv ta’lim jarayonining barcha komponentlarini o‘zaro integratsiyada ko‘rib chiqishni ta’minlasa, kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchilarda hayotiy ko‘nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv esa bolalarning mustaqil fikrlash, muammo yechish va amaliy faoliyat orqali bilimlarni egallashini ta’minlaydi.

Zamonaviy sharoitda inklyuziv ta’limning nazariy-metodologik asoslari raqamli pedagogika bilan boyitilib bormoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim jarayonini individuallashtirish, moslashuvchan o‘quv muhitini yaratish hamda har bir bolaning ehtiyojlariga mos kontent ishlab chiqish imkoniyati kengaymoqda.

Shu tariqa, inklyuziv ta’limning nazariy-metodologik asoslari kompleks xarakterga ega bo‘lib, u pedagogik, psixologik, ijtimoiy va texnologik omillarning uzviy integratsiyasiga asoslanadi. Mazkur asoslar ta’lim tizimini insonparvarlashtirish, sifatini oshirish hamda har bir bolaning to‘laqonli rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kichik yoshdagi bolalarning rivojlanishi - bu murakkab, ko‘p qirrali va dinamik jarayon bo‘lib, biologik, inklyuziv, ijtimoiy va individual psixologik omillarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi. Inklyuziv ta’lim sharoitida ushbu

rivojlanish jarayoni yanada sezilarli xususiyatlarga ega bo‘lib, pedagoglar uchun o‘ziga xos yondashuvlarni talab qiladi.

Birinchidan, rivojlanish sur‘atining individual farqlanishi kichik yoshdagi bolalarda juda yuqori darajada namoyon bo‘ladi. Har bir bola o‘zining biologik va inklyuziv imkoniyatlariga qarab, bilish, ijtimoiy va motorik ko‘nikmalarni turlicha tezlikda egallaydi. Masalan, bir guruh bolalar tasviriyl faoliyatda juda faol bo‘lishi mumkin, boshqa bolalar esa matematik tushunchalarni tezroq qabul qiladilar. Shu sababli, inklyuziv ta’limda pedagog har bir bolaning individual rivojlanish trayektoriyasini hisobga olgan holda o‘quv jarayonini tashkil qilishi lozim.

Ikkinchidan, bilish faoliyatining notekis shakllanishi ham inklyuziv muhitda aniq ko‘zga tashlanadi. Bolalar e’tibor, xotira, tasavvur va tafakkur ko‘rsatkichlari bo‘yicha turlicha rivojlanadi. Masalan, ba’zi bolalar matnli materiallarni tezroq tushunadi, boshqalari esa amaliy faoliyat orqali bilim olishga moyildir. Bu esa pedagogdan multi-sensory (ko‘rish, eshitish, harakat orqali) o‘quv metodlarini qo‘llashni, shuningdek, turli darajadagi qo‘llab-quvvatlash va adaptiv topshiriqlarni taqdim etishni talab qiladi.

Uchinchidan, kommunikativ ko‘nikmalarning turli darajada rivojlanishi kichik yoshdagi bolalarda ko‘p uchraydigan inklyuziv xususiyatlardan biridir. Bolalar o‘z fikrlarini ifodalash, so‘z boyligini rivojlantirish, boshqalar bilan muloqot qilish va ijtimoiy interaktivlik bo‘yicha turlicha qobiliyatga ega bo‘ladilar. Masalan, bir guruh bolalar erkin nutq orqali o‘z fikrlarini aniq yetkazsa, boshqa bolalar esa tasviriyl va ijodiy faoliyat orqali o‘z fikrini ifodalaydi. Shu sababli, inklyuziv ta’limda pedagoglar turli kommunikativ strategiyalar, dialoglar, interaktiv o‘yinlar va rolli mashg‘ulotlardan samarali foydalanishlari lozim.

To‘rtinchidan, ijtimoiy moslashuv jarayonining murakkabligi ham kichik yoshdagi bolalar rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Inklyuziv guruhda turli imkoniyatlarga ega bolalar birgalikda o‘qiydi va o‘ynaydi. Bu esa ijtimoiy ko‘nikmalar, boshqalar bilan hamkorlik, yordam berish, rollarni taqsimlash va kelishuvga erishish kabi ko‘nikmalarni shakllantirishni talab qiladi. Masalan, imkoniyati cheklangan bolalar guruhdagi faoliyatda yordam va qo‘llab-quvvatlashni talab qilishi mumkin, shu bilan birga boshqa bolalar ham bu jarayonda empatiya, sabr-toqat va moslashuvchanlik kabi ijtimoiy qobiliyatlarni rivojlantiradi.

Shuningdek, inklyuziv ta’lim sharoitida pedagog differensial va moslashuvchan yondashuvni doimiy ravishda qo‘llashi zarur. Bu degani - har bir bolaga individual e’tibor qaratish, ularning qobiliyat va ehtiyojlariga mos o‘quv materiallarini tanlash, topshiriqlarni turlicha darajada murakkablashtirish va qo‘llab-quvvatlashni ta’minlashdir. Misol uchun, riyozat mashqlarini bajarishda bir guruh bolalar abstrakt tushunchalarni tezroq qabul qilsa, boshqa bolalar amaliy vizual va

manipulyativ materiallar orqali bilim oladi. Shu tarzda, inklyuziv ta’lim nafaqat bilim berish, balki ijtimoiy, hissiy va kreativ qobiliyatlarni ham uyg‘un rivojlantirish imkonini yaratadi.

Kichik yoshdagi bolalarning inklyuziv rivojlanishi quyidagi asosiy xususiyatlarga ega: individual rivojlanish sur’ati, bilish faoliyatining notekisligi, turlicha rivojlangan kommunikativ ko‘nikmalar va murakkab ijtimoiy moslashuv jarayoni. Shu sababli, inklyuziv pedagogika prinsiplari asosida har bir bolaning imkoniyatlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy va ta’limiy muhitni shakllantirish, ularning bilim, qobiliyat va ijtimoiy ko‘nikmalarini uyg‘un rivojlantirish pedagogik strategiyaning markazida bo‘lishi lozim.

Milliy tarbiya g‘oyalari bolalarning ta’lim-tarbiya jarayonida shakllanadigan axloqiy, madaniy va ijtimoiy asoslarni belgilovchi muhim omil sifatida qaraladi. Ular orqali bolalar nafaqat shaxs sifatida rivojlanadi, balki o‘z milliy va madaniy o‘zligini anglash, ijtimoiy mas’uliyatni his qilish, axloqiy qadriyatlarni egallash va madaniy identifikatsiyani rivojlantirish imkoniga ega bo‘ladi.

Inklyuziv ta’lim sharoitida milliy tarbiya g‘oyalari yanada kengroq ahamiyatga ega bo‘ladi. Chunki inklyuziv muhit barcha bolalarni, ularning individual imkoniyatlari, ehtiyojlari va rivojlanish sur’atlaridan qat’i nazar, bir xil ta’limiy jarayonda ishtirok etishga undaydi. Shu munosabat bilan milliy tarbiya g‘oyalari inklyuziv muhitda quyidagi vazifalarni bajaradi: Axloqiy qadriyatlarni shakllantirish: Milliy tarbiya g‘oyalari bolalarda halollik, adolat, mehr-muhabbat, hurmat va mas’uliyat kabi axloqiy fazilatlarni rivojlantiradi. Masalan, bolalarga o‘zaro yordam berish, o‘rtoqlarining his-tuyg‘ularini hisobga olish, birgalikda ishlash orqali axloqiy qadriyatlarni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalari singdiriladi. Inklyuziv muhitda bu qadriyatlar turli qobiliyat va ehtiyojlarga ega bolalar o‘rtasida ham hurmat va hamkorlikni ta’minlash vositasi sifatida xizmat qiladi.

Ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirish: Milliy tarbiya g‘oyalari bolalarda jamiyatdagi o‘z o‘rnini anglash, guruh va jamoa faoliyatiga mas’uliyat bilan yondashish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Inklyuziv muhitda bolalar turli imkoniyatlarga ega tengdoshlar bilan birgalikda ishlash orqali o‘z mas’uliyatini his qilishni o‘rganadi. Masalan, jamoaviy o‘yinlarda rollarni taqsimlash, vazifalarni bajarish va bir-biriga yordam berish orqali bolalar ijtimoiy mas’uliyatni amalda sinab ko‘rishadi.

Milliy o‘zlikni anglash va madaniy identifikatsiya: Milliy tarbiya g‘oyalari bolalarda o‘z milliy madaniyatini qadrlash, an’anaviy qadriyatlarni hurmat qilish va madaniy merosga qiziqish uyg‘otadi. Inklyuziv ta’limda bu jarayon barcha bolalarga moslashtiriladi, shu jumladan turli qobiliyat va ehtiyojga ega bolalarga ham milliy meros va qadriyatlarni qabul qilish va amaliyotda qo‘llash imkoniyati yaratiladi.

Masalan, milliy bayramlar, qo‘shiq va o‘yinlar orqali bolalar milliy qadriyatlarni o‘rganadi, bu esa ularni jamoaviy madaniyat va bir-biriga hurmat ruhida tarbiyalaydi.

O‘zaro hurmat va bag‘rikenglik muhitini shakllantirish: Inklyuziv muhitda milliy tarbiya g‘oyalari orqali bolalar o‘zaro farqlarga hurmat bilan yondashishni, turli qobiliyat va imkoniyatlarga ega tengdoshlarini qabul qilishni o‘rganadi. Masalan, imkoniyati cheklangan bolalar bilan birgalikda ijodiy yoki o‘quv faoliyatlarida ishtirok etish, ularni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish orqali bolalar empatiya, bag‘rikenglik va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Shunday qilib, milliy tarbiya g‘oyalari inklyuziv ta’lim kontekstida faqat axloqiy yoki madaniy rivojlanish vositasi bo‘lib qolmay, balki bolalarning ijtimoiy integratsiyasi, kommunikativ va hamkorlik ko‘nikmalarini mustahkamlash, shuningdek, barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishda muhim strategik vosita sifatida xizmat qiladi. Ular inklyuziv ta’limning pedagogik va metodologik asoslarini mustahkamlaydi, shuningdek, bolalarning shaxsiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishini uyg‘unlashtirishga yordam beradi.

Raqamlashtirish jarayoni ta’lim mazmunini yangi, interaktiv va shaxsga yo‘naltirilgan shakllarda ifodalash imkonini beradi. Bu, ayniqsa, inklyuziv ta’lim sharoitida barcha bolalarning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlarini hisobga olishni talab qiladi. Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazish bir necha nazariy va metodologik yo‘nalishlarda amalga oshiriladi: Raqamli didaktik materiallar yaratish: Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazishda birinchi qadam sifatida o‘quvchilarning yoshiga, qobiliyatiga va ehtiyojiga mos keladigan interaktiv didaktik resurslar ishlab chiqiladi. Masalan, milliy bayramlar, urf-odatlar va xalq o‘yinlarini aks ettiruvchi elektron kitoblar, slaydlar, animatsion videolar va audio lavhalar orqali bolalar tarbiyaviy va madaniy kontent bilan tanishtiriladi. Inklyuziv yondashuvda bu materiallar turli qobiliyat va imkoniyatga ega bolalarga moslashtiriladi: vizual, eshitish yoki motor qobiliyatiga bog‘liq individual o‘quv strategiyalari ishlab chiqiladi. Interaktiv ta’lim platformalaridan foydalanish: Raqamli platformalar orqali bolalar faol ishtirok etadigan ta’lim jarayoni tashkil etiladi. Masalan, interaktiv viktorinalar, o‘yinlar va testlar orqali milliy tarbiya g‘oyalarini o‘rganish nafaqat qiziqarli, balki har bir bolaning o‘z tezligi va qiziqishiga mos ravishda amalga oshiriladi. Inklyuziv yondashuv bu platformalarda har bir bola uchun shaxsiylashtirilgan variantlarni taqdim etishni o‘z ichiga oladi, shu bilan bolalarning o‘zaro farqlari ta’lim jarayonini cheklamaydi, aksincha boyitadi. Multimediamiy resurslarni qo‘llash: Raqamli resurslar - animatsiyalar, audio va video materiallar, virtual ekskursiyalar - bolalarda milliy qadriyatlar va tarbiyaviy kontentni yanada chuqurroq o‘zlashtirish imkonini yaratadi. Masalan,

bolalar o‘z milliy o‘zliklarini animatsion qahramonlar orqali namoyish etadigan interaktiv o‘yinlar orqali o‘rganishi mumkin. Inklyuziv muhitda bu resurslar turli rivojlanish xususiyatlariga ega bolalarga moslashtiriladi: eshitish qobiliyati cheklangan bolalar uchun subtitrlar yoki vizual izohlar, motor qobiliyati cheklangan bolalar uchun interaktiv tugmalar orqali o‘rganish imkoniyati yaratiladi.

Virtual ta’lim muhitini shakllantirish: Raqamli texnologiyalar yordamida milliy tarbiya g‘oyalarini o‘z ichiga olgan virtual ta’lim muhiti yaratiladi. Masalan, interaktiv virtual darslar, onlayn guruh ishlari, milliy merosga oid elektron ekskursiyalar va simulyatsiyalar orqali bolalar milliy qadriyatlarni amaliyotda qo‘llashni o‘rganadi. Inklyuziv yondashuvda virtual muhit har bir bola uchun ochiq va moslashuvchan bo‘lib, ularning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda turli imkoniyatlarni taqdim etadi.

Shu bilan birga, milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazish jarayoni pedagogik jihatdan puxta asoslangan bo‘lishi lozim. Bu jarayonda: o‘quvchilarning individual rivojlanish sur‘atlari va qobiliyatlari doimiy monitoring qilinadi; raqamli resurslar orqali erishilgan natijalar tahlil qilinadi va ta’limiy jarayon takomillashtiriladi; inklyuziv prinsiplar - tenglik, individual yondashuv, moslashuvchanlik va ijtimoiy integratsiya - doimiy nazorat ostida saqlanadi.

Natijada, milliy tarbiya g‘oyalari raqamli shaklda inklyuziv ta’lim muhitiga integratsiya qilinishi bolalarda axloqiy qadriyatlarni, ijtimoiy mas’uliyatni, milliy o‘zlikni anglashni va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga imkon yaratadi. Bu yondashuv nafaqat ta’lim jarayonini boyitadi, balki har bir bolaga o‘z salohiyatini amalga oshirish, jamiyatda o‘z o‘rnini topish va milliy-madaniy qadriyatlarni qadrlash imkoniyatini taqdim etadi.

Hozirgi kunda inklyuziv ta’limni raqamlashtirish jarayoni jadal rivojlanmoqda, biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ushbu jarayon turli tizimli va metodologik muammolar bilan yuzlashadi. Ushbu muammolar nafaqat ta’lim sifatiga, balki bolalarning individual rivojlanish imkoniyatlariga ham ta’sir qiladi. Ularning asosiylari quyidagilardan iborat: Adaptiv kontent yetishmasligi: Inklyuziv ta’limda barcha bolalarning individual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda raqamli kontent yaratish zarur. Biroq amaliyotda interaktiv darslar, multimedaviy resurslar va o‘quv materiallari ko‘pincha barcha turdagi rivojlanish imkoniyatlariga ega bolalar uchun moslashtirilmagan. Misol uchun, eshitish imkoniyati cheklangan bolalar uchun audiovizual materiallarda subtitr yoki vizual izohlarning yetishmasligi, motor qobiliyati cheklangan bolalar uchun interaktiv tugmalar va navigatsiya vositalarining noqulayligi inklyuziv jarayonning samaradorligini pasaytiradi.

Metodik ta’minotning zaifligi: Raqamli resurslarni yaratish va qo‘llashda pedagoglarga ilmiy asoslangan metodik ko‘rsatmalar yetarli emas. Shu sababli, ta’lim jarayonida milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli shaklda samarali tatbiq etish qiyinchilik tug‘diradi. Pedagoglar ko‘pincha interaktiv platformalardan foydalanishda, multimedaviy materiallarni bolalarning individual ehtiyojiga moslashtirishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu esa inklyuziv ta’limning asosiy tamoyillarini - tenglik, individual yondashuv va ijtimoiy integratsiyani - to‘liq amalga oshirishga to‘sqinlik qiladi.

Pedagoglarning tayyorgarlik darajasi pastligi: Inklyuziv ta’limni raqamli shaklda samarali amalga oshirish uchun pedagoglarning malakasi va texnologik savodxonligi muhim ahamiyatga ega. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘pchilik pedagoglar raqamli platformalar, interaktiv dasturlar va multimedaviy resurslarni yaratish va ulardan foydalangan holda bolalarning individual rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olish bo‘yicha yetarli tayyorgarlikka ega emas. Natijada, raqamli ta’lim jarayonida bolalar o‘z qobiliyatlarini to‘liq namoyon eta olmaydi, va ularning inklyuziv rivojlanish ehtiyojlari qisman qondiriladi.

Texnik infratuzilmaning yetarli emasligi: Raqamli ta’limni joriy etish uchun zamonaviy texnologik infratuzilma - kompyuterlar, planshetlar, yuqori tezlikdagi internet, interaktiv doskalar va multimedaviy dasturiy ta’minot - zarurdir. Biroq, amaliyotda ko‘plab ta’lim muassasalarida texnik vositalar yetishmasligi yoki eskirganligi, shuningdek, texnologik qo‘llab-quvvatlash tizimining yetarli emasligi inklyuziv ta’limning samarali amalga oshirilishiga to‘sqinlik qiladi.

Mazkur muammolarni hal etish tizimli yondashuvni talab etadi. Bu yondashuv quyidagilarni o‘z ichiga oladi: Raqamli kontentni adaptivlashtirish: barcha bolalarning individual rivojlanish ehtiyojlarini hisobga olgan interaktiv materiallar va multimedaviy resurslarni yaratish; Metodik ta’minotni mustahkamlash: pedagoglar uchun ilmiy asoslangan, amaliyotga yo‘naltirilgan ko‘rsatmalar, qo‘llanmalar va treninglar ishlab chiqish; Pedagoglarni tayyorlash: raqamli savodxonlik va inklyuziv pedagogik yondashuv bo‘yicha doimiy malaka oshirish dasturlarini tashkil etish; Texnik infratuzilmani rivojlantirish: ta’lim muassasalarida zamonaviy qurilmalar, internet va interaktiv platformalarni yetarli darajada ta’minlash.

Shunday qilib, inklyuziv ta’limni raqamlashtirishdagi muammolarni tizimli, ilmiy asoslangan va integrativ yondashuv bilan hal etish, bolalarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda milliy tarbiya g‘oyalarini samarali tatbiq etishga imkon yaratadi. Bu esa o‘z navbatida ta’lim jarayonining sifatini oshiradi va barcha bolalar uchun teng imkoniyatlarni ta’minlaydi.

Inklyuziv ta’limni samarali tashkil etish zamonaviy pedagogik texnologiyalar va yondashuvlarni tizimli qo‘llashni talab qiladi. Ularning asosiy maqsadi - har bir bolaning individual rivojlanish sur’ati, imkoniyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda teng ta’lim muhitini yaratishdir. Quyida ushbu yondashuvlarning ilmiy asoslari va amaliy qo‘llanilishi keltiriladi:

Universal Learning Design yoki UDL yondashuvi ta’limni barcha bolalar uchun moslashuvchan va inkluziv qilishga xizmat qiladi. Bu metodika asosida o‘quv materiallari turli formatlarda taqdim etiladi: vizual, audio va interaktiv shakllar orqali, shuningdek, har bir bolaning qabul qilish qobiliyatiga moslashtiriladi. UDL printsiplari bolalarning individual ehtiyojlarini inobatga olib, o‘qish jarayonida ularni faol ishtirok etishga rag‘batlantiradi. Masalan, sensorli imkoniyati cheklangan bolalar uchun audio va vizual materiallar birgalikda taqdim etiladi, bu esa ularning ta’lim jarayonidan maksimal darajada foyda olishini ta’minlaydi.

Differensial yondashuv har bir bolaning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va rivojlanish sur’atini hisobga olgan holda o‘qitish strategiyalarini ishlab chiqishni nazarda tutadi. Inklyuziv muhitda bu yondashuv bolalarning turli ehtiyojlarini qondirishga imkon beradi: masalan, bir guruh bolalar uchun interaktiv o‘yinlar orqali mavzularni o‘rgatish, boshqalari uchun esa vizual yoki eshitish materiallari orqali tushuntirish amalga oshiriladi. Shu tarzda, har bir bola o‘ziga qulay shaklda bilim oladi va ta’lim jarayonida muvaffaqiyatga erishadi.

Adaptiv ta’lim kontseptsiyasi o‘quv materiallarini bolalarning individual ehtiyojlariga moslashtirishga asoslanadi. Bu jarayon raqamli vositalar yordamida amalga oshiriladi: elektron platformalar va dasturlar har bir bolaning bilim darajasini, qiziqishlarini va qiyinchiliklarini aniqlab, ularga moslashtirilgan vazifalar va mashg‘ulotlarni taklif etadi. Natijada, bolalar o‘z sur’atida rivojlanadi, o‘z-o‘zini baholash va mustaqil o‘qish ko‘nikmalari shakllanadi.

Raqamli pedagogika inklyuziv ta’lim jarayonini optimallashtirish, interaktivlikni oshirish va bolalarning faolligini rag‘batlantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv doirasida interaktiv ta’lim platformalari, multimedaviy resurslar, virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar qo‘llaniladi. Masalan, milliy tarbiya g‘oyalarini o‘rgatishda multimedaviy dasturlar bolalarga milliy qadriyatlarni o‘yin, video yoki animatsiyalar orqali o‘zlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli pedagogika orqali pedagoglar bolalarning rivojlanishini monitoring qilishi, individual yondashuvni samarali amalga oshirishi va inklyuziv muhitni ta’minlashi mumkin.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va yondashuvlar inklyuziv ta’limning samarali amalga oshirilishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. UDL, differensial va adaptiv yondashuvlar, shuningdek raqamli pedagogika bolalarning individual ehtiyojlarini

inobatga olib, teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishga xizmat qiladi. Shu tarzda, pedagogik tizimda zamonaviy texnologiyalarni maqsadli va metodologik asoslangan holda qo‘llash bolalarning shaxsiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishini ta’minlashga yordam beradi.

Raqamli ta’lim muhitining inklyuziv ta’lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlari ko‘p qirrali va strategik ahamiyatga ega. Zamonaviy raqamli vositalar va platformalar bolalarning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va rivojlanish sur’atlarini inobatga olgan holda ta’lim jarayonini optimallashtirish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan raqamli muhit quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

Individuallashtirilgan ta’lim Raqamli resurslar har bir bolaning individual ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda o‘quv materiallarini moslashtirishga xizmat qiladi. Masalan, interaktiv dasturlar yoki adaptiv elektron platformalar bolaga uning qiziqish darajasiga mos vazifalarni taqdim etadi, natijada har bir bola o‘z sur’atida rivojlanadi va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

O‘quv jarayonining vizuallasuvi Raqamli vositalar yordamida ta’lim jarayoni vizual va interaktiv shaklda taqdim etiladi. Grafiklar, diagrammalar, animatsiyalar va video materiallar bolalarning mavzuni chuqurroq tushunishi va mustahkam eslab qolishi uchun imkon yaratadi. Shu bilan birga, vizual materiallar yordamida turli psixologik va o‘quv ehtiyojlari bo‘lgan bolalar faol jalb qilinadi.

O‘quv motivatsiyasining oshishi Raqamli muhit bolalarda o‘quv motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. Interaktiv o‘yinlar, viktorinalar, virtual laboratoriyalar va multimedia mashg‘ulotlar orqali bolalar faol ishtirok etadi, bilimlarni mustahkamlashga qiziqadi. Motivatsiyaning oshishi esa inklyuziv muhitda teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishda muhim omil hisoblanadi.

Mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarining shakllanishi Raqamli platformalar bolalarni mustaqil o‘qishga, topshiriqlarni erkin bajarishga va bilimlarni mustahkamlashga rag‘batlantiradi. Shu tarzda, bola o‘z bilimini mustaqil ravishda oshiradi, o‘z-o‘zini boshqarish va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini rivojlantiradi, bu esa inklyuziv ta’lim jarayonining samaradorligini yanada oshiradi.

Shu bilan birga, raqamli muhit pedagogga ham metodik va tashkiliy qo‘llab-quvvatlashni ta’minlaydi: u bolalarning rivojlanish sur’atini monitoring qilishi, turli individual strategiyalarni sinab ko‘rishi va inklyuziv muhitni yanada takomillashtirishi mumkin.

Inklyuziv ta’lim sharoitida kichik yoshdagi bolalarning rivojlanishi kompleks va ko‘p qirrali yondashuvni talab etadi. Bolalarning individual xususiyatlarini, qobiliyatlarini va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish

nafaqat pedagogik maqsadga muvofiq, balki milliy tarbiya g‘oyalarini shakllantirish va ularni raqamli format orqali samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli resurslar orqali taqdim etish bolalarda axloqiy qadriyatlar, milliy o‘zlikni anglash, ijtimoiy mas’uliyat va hamkorlik muhitini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini doimiy ravishda oshirish, shuningdek, sifatli va adaptiv raqamli resurslarni yaratish inklyuziv ta’lim tizimini barqaror rivojlantirishning asosiy omillari sifatida ahamiyat kasb etadi. Shu tarzda, inklyuziv ta’lim nafaqat har bir bolaning shaxsiy rivojlanishini ta’minlaydi, balki milliy tarbiya g‘oyalarini zamonaviy raqamli muhitda amalga oshirish orqali ta’lim jarayonining sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Raxmatullayeva A. & Eshmamatofa S. 2020-2025-Yillarda inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi va “yo‘l xaritasi”. *TADQIQOTLAR* jurnali, 70(1) (2025): 169-171. (Inklyuziv ta’lim kontsepsiyasining hozirgi yo‘nalishlari tahlili)
2. Eshmamatova S.T. & Bobomurodova M.I. 2020-2025-Yillarda xalq ta’lim tizimida inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi. *TADQIQOTLAR* jurnali, 70(2) (2025): 114-117. (Inklyuziv ta’lim strategiyalari va metodologiya)
3. Rasulova M.R. *Inklyuziv ta’lim*. *TADQIQOTLAR* jurnali, 69(1) (2025): 315-318. (Umumiy inklyuziv ta’lim tamoyillari va amaliyot)
4. Rashidova R.R. *Ta’limda inklyuzivlik: teng imkoniyatlar*. *TADQIQOTLAR* jurnali, 58(1) (2025): 200-203. (Inklyuziv ta’limning asosiy yo‘nalishlari va metodlari)
5. Navas-Bonilla C.R., Guerra-Arango J.A., Oviedo-Guado D.A., Murillo-Noriega D.E. *Inclusive education through technology: a systematic review of types, tools and characteristics*. *Frontiers in Education* (2025). (Texnologiyalar orqali inklyuziv ta’limni qo‘llash bo‘yicha tizimli tahlil)
6. Jackson-Summers A.G., Mrakovcich K.L., Gray J.P. et al. *A systematic review of inclusive pedagogical research using the CIRTl framework*. *Discover Education* (2024). (Inklyuziv pedagogika sohasidagi so‘nggi tadqiqotlar tahlili)
7. Blomberg Kjellström K., Magnusson P., Östlund D. *Teachers’ digital text competencies in inclusive education: a scoping review*. *Frontiers in Education* (2026). (Raqamli vositalar va inklyuziv ta’limda o‘qituvchilarning kompetensiyalari)
8. Nargisa Atabayeva *Inklyuziv ta’limni o‘qitishda raqamli texnologiyalarning didaktik imkoniyatlari*. *Наука и технология в современном мире* (2025). (Raqamli texnologiyalar va inklyuziv didaktika)

INKLYUZIV TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA INDIVIDUAL O‘QITISH TIZIMLARI

Umaraliyeva Muxayo Abdugaparovna

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti bo‘lim boshlig‘i

Annotatsiya. Mazkur maqolada inklyuziv ta’lim sharoitida sun’iy intellekt (SI) asosida individual o‘qitish tizimlarini joriy etishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Unda ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda moslashuvchan ta’lim muhitini yaratish, o‘quv jarayonini differensiallashtirish hamda o‘qitish samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, sun’iy intellekt texnologiyalarining imkoniyatlari, afzalliklari va ularni inklyuziv ta’lim tizimida qo‘llashdagi muammolar hamda istiqbollar ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar. inklyuziv ta’lim, sun’iy intellekt, individual o‘qitish, adaptiv tizimlar, raqamli pedagogika, ta’lim texnologiyalari, differensial yondashuv, maxsus ehtiyojli o‘quvchilar

Zamonaviy ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – har bir o‘quvchining individual ehtiyojlari, qobiliyatlari, qiziqishlari va o‘rganish tezligini hisobga olgan holda sifatli ta’limni tashkil etishdan iboratdir. Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari sharoitida ta’lim tizimi faqatgina bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy moslashuvini ham ta’minlashi lozim. Ayniqsa, inklyuziv ta’lim sharoitida bu masala yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi, chunki bunday muhitda turli jismoniy, aqliy yoki ijtimoiy imkoniyatlarga ega bo‘lgan o‘quvchilar birgalikda ta’lim oladilar.

Inklyuziv ta’limning mohiyati shundan iboratki, u har bir o‘quvchining o‘ziga xos xususiyatlarini e’tiborga olgan holda teng imkoniyatlar yaratishni nazarda tutadi. Bu yondashuv nafaqat maxsus ehtiyojga ega bolalarni qo‘llab-quvvatlash, balki barcha o‘quvchilar uchun qulay va moslashuvchan ta’lim muhitini shakllantirishni ham o‘z ichiga oladi. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy o‘qitish usullari ko‘pincha bunday xilma-xillikni to‘liq qamrab ola olmaydi. O‘qituvchi bir vaqtning o‘zida barcha o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish va ularga mos o‘quv materiallarini taqdim etishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy raqamli texnologiyalar, xususan, sun’iy intellekt asosidagi individual o‘qitish tizimlari ta’lim jarayonini tubdan takomillashtirish imkonini bermoqda. Sun’iy intellekt texnologiyalari o‘quvchilarning bilim darajasi, o‘zlashtirish tezligi, xatolari va qiziqishlarini real vaqt rejimida tahlil qilish imkoniyatiga ega. Ushbu tahlillar asosida tizim har bir o‘quvchi uchun moslashtirilgan o‘quv yo‘nalishini shakllantiradi.

Sun’iy intellekt asosidagi tizimlar adaptiv o‘qitish imkoniyatlarini ham taqdim etadi. Ya’ni, o‘quvchi ma’lum bir mavzuni o‘zlashtirishda qiyinchilikka duch kelsa, tizim avtomatik ravishda qo‘shimcha tushuntirishlar, interaktiv mashqlar yoki soddalashtirilgan materiallarni taklif etadi. Aksincha, yuqori natija ko‘rsatayotgan o‘quvchilar uchun murakkabroq topshiriqlar va kengaytirilgan bilimlar bazasi taqdim etiladi. Bu esa har bir o‘quvchining individual rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta’lim muhitida sun’iy intellekt texnologiyalarining yana bir muhim jihati – bu maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash imkoniyatidir. Masalan, ko‘rish qobiliyati cheklangan o‘quvchilar uchun matnni ovozga aylantirish, eshitish qobiliyati zaif o‘quvchilar uchun subtitrlar va vizual materiallar yaratish, yoki o‘rganishda qiyinchilikka duch kelayotgan bolalar uchun individual o‘quv strategiyalarini ishlab chiqish mumkin. Bu esa ta’lim jarayonining yanada inklyuziv va adolatli bo‘lishini ta’minlaydi. Sun’iy intellekt o‘qituvchilar faoliyatini ham sezilarli darajada yengillashtiradi. Tizimlar yordamida o‘quvchilarning natijalarini avtomatik tahlil qilish, baholash, individual tavsiyalar berish va o‘quv jarayonini monitoring qilish imkoniyati yaratiladi. Bu esa o‘qituvchiga ko‘proq metodik va tarbiyaviy faoliyatga e’tibor qaratish imkonini beradi.

Inklyuziv ta’limda har bir o‘quvchi o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ular o‘qitish jarayonida alohida yondashuvni talab qiladi. Bu esa o‘qituvchidan katta pedagogik mahorat va vaqt talab etadi. Individual o‘qitish tizimlari esa o‘quvchilarning bilim darajasi, o‘rganish tezligi va qiziqishlariga mos ravishda ta’lim mazmunini moslashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, individual yondashuv o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda bilimlarni samarali o‘zlashtirishga xizmat qiladi. Biroq bu jarayonni an’anaviy usullar orqali tashkil etish murakkab bo‘lib, ko‘p resurs talab qiladi.

Sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim jarayoniga integratsiyalashuvi o‘quvchilarning o‘qish faoliyatini chuqur tahlil qilish, ularning xatti-harakatlarini monitoring qilish hamda ushbu ma’lumotlar asosida moslashtirilgan o‘quv kontentini taqdim etish imkonini yaratadi. Bunday yondashuv ta’lim jarayonini individualizatsiyalashning muhim omili sifatida namoyon bo‘ladi. Xususan, sun’iy intellekt asosidagi tizimlar o‘quvchining mavjud bilim darajasini aniqlash, o‘zlashtirish tezligini baholash hamda o‘quv faoliyatidagi dinamik o‘zgarishlarni tahlil qilish orqali individual o‘quv trajektoriyasini shakllantiradi. Shu bilan birga, mazkur tizimlar o‘quvchining ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos o‘quv materiallarini tavsiya etish hamda o‘zlashtirish natijalarini avtomatik ravishda qayta ishlash imkoniyatiga ega.

Mazkur funksional imkoniyatlar adaptiv o‘qitish platformalari konsepsiyasining asosini tashkil etadi. Adaptiv tizimlar real vaqt rejimida o‘quv jarayonini moslashtirish orqali har bir o‘quvchining individual rivojlanish sur‘atini inobatga olgan holda ta’lim berishni ta’minlaydi. Natijada, o‘quv jarayoni differensiallashadi, o‘quvchilarning o‘zlashtirish samaradorligi ortadi hamda ularning shaxsiy imkoniyatlariga mos, samarali va barqaror ta’lim muhiti shakllanadi.

Sun’iy intellekt asosida yaratilgan individual o‘qitish tizimlari inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishda muhim pedagogik va texnologik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu tizimlarning ustun jihatlari ularning o‘quv jarayonini individuallashtirish, optimallashtirish hamda doimiy monitoring asosida takomillashtirish imkoniyatlari bilan belgilanadi.

Birinchidan, sun’iy intellektga asoslangan tizimlar o‘quvchilarning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlarini aniqlashda yuqori aniqlikni ta’minlaydi. Mazkur yondashuv ayniqsa maxsus ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar uchun muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular uchun moslashtirilgan o‘quv materiallari va metodikalar ishlab chiqish imkonini yaratadi. Natijada, har bir o‘quvchining shaxsiy rivojlanish trayektoriyasi shakllantiriladi.

Ikkinchidan, bunday tizimlar o‘qituvchilarning mehnat yuklamasini sezilarli darajada kamaytiradi. Sun’iy intellekt o‘quv materiallarini tanlash, baholash va tahlil qilish kabi jarayonlarni avtomatlashtirish orqali o‘qituvchiga ko‘proq metodik, tarbiyaviy va individual yondashuvni talab qiluvchi faoliyatlarga e’tibor qaratish imkonini beradi. Bu esa pedagogik faoliyatning sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarilishiga xizmat qiladi.

Uchinchidan, sun’iy intellekt tizimlari o‘quvchilarning bilim darajasini uzluksiz monitoring qilish imkonini beradi. Real vaqt rejimida amalga oshiriladigan tahlil natijalari asosida o‘quv jarayoniga tezkor tuzatishlar kiritiladi. Bu esa o‘zlashtirish darajasining oshishiga, bilimlardagi bo‘shliqlarning o‘z vaqtida aniqlanishi va bartaraf etilishiga olib keladi.

To‘rtinchidan, mazkur tizimlar ta’lim jarayonini interaktiv va qiziqarli shaklga keltiradi. Multimediya vositalari, adaptiv platformalar va o‘yinlashtirish (gamification) elementlari yordamida o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi va faolligi ortadi. Bu esa ularning motivatsiyasini kuchaytirib, samarali o‘rganish muhitini yaratadi.

Sun’iy intellekt (SI) asosidagi o‘qitish tizimlarini amaliyotga joriy etish jarayoni qator tizimli va tashkiliy muammolar bilan bog‘liq. Avvalo, ta’lim muassasalarida texnik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi ushbu texnologiyalardan samarali foydalanishni cheklaydi. Xususan, yuqori tezlikdagi

internet tarmog‘i, zamonaviy kompyuter texnikasi hamda barqaror dasturiy platformalarning mavjud emasligi SI tizimlarining to‘liq ishlashiga to‘sqinlik qiladi. Bundan tashqari, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalari darajasi ham muhim omillardan biri hisoblanadi. SI texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun pedagoglar nafaqat umumiy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini bilishi, balki sun‘iy intellekt asosidagi tizimlar bilan ishlash ko‘nikmalariga ham ega bo‘lishi zarur. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab pedagoglarda bu boradagi tayyorgarlik yetarli emas, bu esa innovatsion yondashuvlarni joriy etishda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Yana bir muhim jihat – dasturiy ta’minot va texnologik yechimlarning yuqori iqtisodiy qiymatidir. SI asosidagi platformalarni ishlab chiqish, joriy etish va qo‘llab-quvvatlash katta moliyaviy resurslarni talab etadi. Bu esa, ayniqsa, moliyaviy imkoniyatlari cheklangan ta’lim muassasalari uchun sezilarli to‘siq bo‘lib xizmat qiladi. Sun‘iy intellekt texnologiyalarining rivojlanish darajasiga qaramay, ular inson omilini to‘liq almashtira olmaydi. Ta’lim jarayoni nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy, ijtimoiy va psixologik jihatlarni ham o‘z ichiga oladi. Aynan shu nuqtai nazardan, o‘qituvchining pedagogik mahorati, individual yondashuvi, empatiya va kommunikativ qobiliyatlari o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki inklyuziv ta’limda sun‘iy intellekt asosida individual o‘qitish tizimlaridan foydalanish ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Bu yondashuv har bir o‘quvchining imkoniyatlarini to‘liq ochib berishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, SI texnologiyalarini samarali joriy etish uchun zarur infratuzilmani yaratish, pedagoglarning raqamli savodxonligini oshirish va metodik asoslarni takomillashtirish zarur. Kelajakda sun‘iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi inklyuziv ta’lim tizimini yanada takomillashtirib, barcha o‘quvchilar uchun teng va sifatli ta’lim imkoniyatlarini yaratishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.05.2023 yildagi PQ-162-son qarori
2. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023-yildagi PF-158-son Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni “Inklyuziv ta’lim to‘g‘risida”, 2020-yil. <https://lex.uz/docs/4865630>
4. Koedinger, K. R., & Corbett, A. T. (2006). Cognitive Tutors: Technology Bringing Learning Sciences to the Classroom.
5. Alzahrani, M. A., et al. (2022). Optimizing Inclusive Learning through AI-driven Models in Virtual Classrooms. Journal of Educational Technology

**AXLOQIY KONTENTLAR VOSITASIDA BOSHLANG‘ICH SINFI
O‘QUVCHILARINING MILLATLARARO MULOQOT
KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI**

Sanaqulova Sarviniso Xamraqulovna

Qori niyoziy nomidagi TPMI katta ilmiy xodimi

Annotatsiya. Millatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish bugungi globallashtirish davrida yosh avlod tarbiyasining eng muhim ijtimoiy-pedagogik vazifalaridan biridir. Chunki insoniyat taraqqiyoti shuni ko‘rsatadiki, turli millatlar va madaniyatlar vakillari o‘rtasida totuvlik, do‘stlik, bag‘rikenglik va hamkorlik mavjud bo‘lmasa, barqaror taraqqiyot ta‘minlanmaydi. Shu bois ta‘lim tizimida, ayniqsa boshlang‘ich ta‘lim bosqichida bolalarda millatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishga alohida e‘tibor berish zarur.

Kalit so‘zlar: milliy kontentlar, tarbiya, axloq, totuvlik, urf-odat.

Abstract. The formation of interethnic communication skills is one of the most important socio-pedagogical tasks of educating the younger generation in today's era of globalization. Because the development of humanity shows that without harmony, friendship, tolerance and cooperation between representatives of different nations and cultures, sustainable development cannot be ensured. Therefore, it is necessary to pay special attention to the formation of interethnic communication skills in children in the education system, especially at the primary education stage.

Keywords: national content, education, morality, harmony, traditions.

Boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalar ijtimoiy ong va axloqiy qarashlarning shakllanish bosqichida bo‘lgani uchun, ular uchun ta‘sirchan vositalardan biri – axloqiy kontentlar hisoblanadi. Ertak, hikoya, maqol, she‘r, qo‘shiq, multfilm, teatr ko‘rish, xalqona marosimlar va milliy urf-odatlar bolalarda nafaqat axloqiy qarashlarni, balki millatlararo totuvlik va do‘stlik ruhini ham tarbiyalaydi.

Axloqiy kontentlarning mazmuni quyidagi jihatlar bilan belgilanadi: 1) umuminsoniy qadriyatlar: adolat, mehr-shafqat, ezgulik, bag‘rikenglik; 2) milliy qadriyatlar: o‘z xalqining tarixi, urf-odatlari, ma‘naviy merosini hurmat qilish; 3) madaniyatlararo qadriyatlar: boshqa millat va elatlar madaniyatiga hurmat bilan qarash.

Pedagogik jarayonda axloqiy kontentlarning mazmunini aniqlashda quyidagilarga e‘tibor beriladi: yosh xususiyatlariga mosligi; tushunarli va ta‘sirchan bo‘lishi; muloqot va hamkorlikni rag‘batlantirishi. Jumladan, xalq ertaklari orqali bolalarda “yaxshilik” va “yomonlik” tushunchalari shakllansa, maqol-matal orqali “birlik”, “do‘stlik”, “hamjihatlik” qadriyatlari singdiriladi.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinflarda axloqiy kontentlar asosida o‘tkazilgan darslar va sinfdan tashqari tadbirlar o‘quvchilarda quyidagi natijalarni beradi: do‘stona muloqot qilishga tayyorlik; boshqa millat vakillariga hurmat bilan

qarash; bag‘rikenglik va hamjihatlik ko‘nikmalarining rivojlanishi; empatiya va muloqot madaniyatining shakllanishi.

UNESCO tomonidan ilgari surilgan “Global Citizenship Education” dasturida madaniyatlararo muloqot va tolerantlik asosiy kompetensiyalar sifatida belgilangan. Shu nuqtai nazardan, axloqiy kontentlar orqali bolalarga global qadriyatlar singdirilishi xalqaro tajribaga uyg‘un keladi. Jumladan, Finlyandiya maktablarida ertak va hikoyalar turli madaniyatlarni tanishtirish vositasi sifatida qo‘llanilsa, Buyuk Britaniyada “Respect for All” dasturi doirasida bolalar turli millat qo‘shiqlari va o‘yinlarini o‘rganadilar.

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida millatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish o‘quvchilarning ijtimoiy-axloqiy tarbiyasida muhim o‘rin tutadi. Bu jarayonda axloqiy kontentlar asosiy tarbiyaviy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ularning didaktik imkoniyatlari nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikmalarni ham shakllantiradi. Shu bois axloqiy kontentlardan foydalanishda ta’limiy shakl, metod va vositalarni uyg‘un qo‘llash muhim ahamiyatga ega.

Ta’limiy shakl pedagogik jarayonning tashkiliy modeli sifatida qaraladi. U o‘quvchilarning faoliyatini yo‘naltiradi, ularda millatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi.

Dars shaklida o‘qituvchi ertak yoki hikoya o‘qib berib, bolalar bilan suhbat tashkil etadi. Jumladan, “Zumrad va Qimmat” ertagi asosida halollik va mehnatsevarlik qadriyatlari muhokama qilinadi. Bu jarayon o‘quvchilarda do‘stlik va adolat haqida tasavvurlarni shakllantiradi.

Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar - “Do‘stlik haftaligi”, “Madaniyatlar festivali” - o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki boshqa millat vakillariga hurmat bilan qarash odatini ham rivojlantiradi.

Oila – maktab – mahalla hamkorligi orqali milliy va diniy bayramlarda bolalarning faol ishtiroki ta’minlanadi, bu esa millatlararo birdamlikni amalda o‘rgatadi.

Metod - bu ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan usul bo‘lib, o‘quvchilarni faol ishtirokchi sifatida jalb etadi. Pedagog olimlar R.G.Safarova, B.Adizovlarning fikricha, samarali metodlar bolaning faol ishtirokini ta’minlaganida bilim va ko‘nikmalar chuqurroq shakllanadi.

Suhbat va muhokama metodi: ertakdan so‘ng savol-javob asosida qahramonlarning axloqiy fazilatlari muhokama qilinadi. Bu bolalarda tushunish va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Rolli o‘yin metodi: bolalar ertak qahramonlarini sahnalashtirib, o‘zaro hamkorlik va empatiya ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan, “Alpomish” ertagidan epizod sahnalashtirish do‘stlik va jasoratni amalda o‘rgatadi.

Bahs-munozara metodi: “Birlik kuchmi yoki yolg‘izlikmi?” mavzusida munozara o‘tkazilib, bolalar qarama-qarshi fikrlarni hurmat qilishni o‘rganadilar.

Ijodiy topshiriqlar: bolalar bag‘rikenglik mavzusida rasm chizish yoki she‘r yozish orqali millatlararo muloqot mazmunini o‘z tasavvurlarida ifodalaydilar.

Vosita – bu ta’lim mazmunini yetkazuvchi moddiy va ma’naviy manba. Axloqiy kontent vositalari bolaning hissiy-idrokiy rivojiga bevosita ta’sir qiladi.

Xalq og‘zaki ijodi: maqol va matallarni o‘qituvchi darslarda izohlatadi. Masalan, “Birlik – kuch” maqoli jamoaviy hamkorlikni o‘rgatadi.

Multimedia vositalari: “Kung Fu Panda” kabi multfilmlarni ko‘rgach, o‘quvchilar qahramonlarning bir-biriga yordam berishi haqida suhbatlashadilar.

Estetik vositalar: qo‘shiq kuylash yoki she‘r o‘qish orqali bolalar totuvlikni his etadilar. “Do‘stlik qo‘shig‘i”ni birgalikda kuylash sinfda birdamlik kayfiyatini kuchaytiradi.

Urf-odat va bayramlar: Navro‘z tadbirida turli millatlarning taomlari, kiyimlari, qo‘shiqlari taqdim etilib, bolalarda madaniyatlararo hurmat rivojlantiriladi.

Nazariy va amaliy tahlillarimiz shuni ko‘rsatadiki, axloqiy kontentlar vositasida millatlararo muloqotni rivojlantirishda ta’limiy shakl – metod – vosita o‘zaro bog‘liq va uyg‘un tizim sifatida amalga oshirilganda, natija samarali bo‘ladi.

Nazariya ularning mohiyatini asoslab bersa, amaliyot - bevosita hayotiy misollar orqali bolalar ongiga ta’sir ko‘rsatadi. Shu tarzda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida millatlararo do‘stlik, bag‘rikenglik va hamjihatlik qadriyatlari barqaror shakllanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining millatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish texnologiyalarini tatbiq etish ta’lim jarayonida axloqiy kontentlarni samarali qo‘llashning amaliy bosqichidir.

1. An’anaviy-pedagogik texnologiyalar. An’anaviy yondashuvda ertak, hikoya, maqol va she‘rlar orqali millatlararo muloqot ko‘nikmalari tarbiyalanadi. Suhbat texnologiyasi: ertak o‘qilgach, “kim haq, kim nohaq?” kabi savollar orqali bolalarda tahlil qilish ko‘nikmasi shakllanadi. Savol-javob texnologiyasi: o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida dialog orqali boshqa millat qadriyatlari tushuntiriladi. Taqqoslash texnologiyasi: o‘zbek va boshqa xalqlarning ertaklari qiyoslanib, umumiy qadriyatlar ajratib ko‘rsatiladi. Jumladan, “Zumrad va Qimmat” ertagi bilan rus xalq ertagi “Bo‘riboy va Olmaxon” taqqoslanib, har ikkisi ham do‘stlik va halollikka urg‘u berishi aniqlanadi.

2. Interfaol ta’lim texnologiyalari. Interfaol metodlar o‘quvchini faol ishtirokchi sifatida jalb qiladi. Rolli o‘yin orqali o‘quvchilar ertak qahramonlari rolini ijro etib, empatiya va bag‘rikenglikni rivojlantiradilar. Case-study (muammoli vaziyat)da “Ikki bola bir xil o‘yinchoqni xohlasa, nima qilish kerak?” kabi vaziyat muhokama qilinadi. Bu orqali tinch yechim topish ko‘nikmasi rivojlanadi. Aqliy

hujum: “Millatlararo do‘stlikni qanday mustahkamlash mumkin?” savoliga guruh bo‘lib g‘oyalar ishlab chiqiladi. Klaster texnologiyasi: “Do‘stlik” atrofida tushunchalar klasteri tuziladi. Jumladan, sinfda “Kuch - birlikda” mavzusida rolli o‘yin tashkil etilib, o‘quvchilar umumiy maqsadga birgalikda erishish jarayonini his qiladilar.

3. Axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT). Raqamli texnologiyalar axloqiy kontentlarni zamonaviy shaklda taqdim etish imkonini beradi. Multimedia vositalari: milliy va xorijiy multfilmlar orqali do‘stlik va totuvlik qadriyatlari o‘rgatiladi. Onlayn taqdimotlar: o‘quvchilar turli millatlarning bayramlari haqida slayd tayyorlab sinfda namoyish etadilar. Video loyihalar: o‘quvchilar kichik guruh bo‘lib, “Do‘stlik haqida mening qarashim” mavzusida videorolik tayyorlaydi. Jumladan, “Kung Fu Panda” multfilmidan do‘stlik va yordam mavzusida qisqa parcha ko‘rilib, suhbat uyushtiriladi.

4. Integrativ texnologiyalar. Fanlararo integratsiya millatlararo muloqot ko‘nikmalarini yanada samarali rivojlantiradi. O‘qish savodxonligi va tasviriy san’at integratsiyasi: ertak asosida rasm chizish orqali do‘stlik g‘oyasi mustahkamlanadi. Musiqa va tarbiya fanlari integratsiyasi: turli xalqlarning qo‘shiqlari kuylanib, umumiy qadriyatlar muhokama qilinadi. Tarix va madaniyat integratsiyasi: milliy bayramlarning kelib chiqishi tushuntirilib, boshqa xalqlar bayramlari bilan qiyoslanadi. Amaliy misol: Navro‘z bayrami va boshqa millatlarning bahoriy bayramlari haqida dars o‘tkazilib, o‘quvchilar chizgan rasmlari orqali taassurot bildiradilar.

5. Ijtimoiy hamkorlik texnologiyalari. Millatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishda oila, maktab va mahalla hamkorligi muhim o‘rin tutadi. Ota-onalar ishtirokidagi tadbirlar: “Millatlararo do‘stlik kuni”ni nishonlash. Mahalla tadbirlari: milliy taomlar ko‘rgazmasi, xalq o‘yinlari tashkil etish. Ko‘ngillilar klubi: o‘quvchilar turli madaniyatga oid minitoplilar tayyorlab, do‘stlariga taqdim etadilar. Jumladan, mahallada “Do‘stlik bayrami” o‘tkazilib, o‘quvchilar turli millatlarga oid raqs va qo‘shiqlarni ijro etadi.

Axloqiy kontentlar vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida millatlararo muloqotni rivojlantirish texnologiyalarini tatbiq etish quyidagi xulosalarni beradi: an’anaviy-pedagogik texnologiyalar nazariy bilimlarni mustahkamlaydi. Interfaol texnologiyalar empatiya va muloqot madaniyatini rivojlantiradi. Axborot-kommunikatsion texnologiyalar jarayonni zamonaviy va ta’sirchan qiladi. Integrativ texnologiyalar fanlararo uyg‘unlikni ta’minlaydi. Ijtimoiy hamkorlik texnologiyalari milliy va umuminsoniy qadriyatlarni birlashtiradi. Natijada, o‘quvchilar do‘stlik, bag‘rikenglik, hamjihatlik va totuvlik qadriyatlarini nafaqat nazariy, balki amaliy faoliyat orqali ham o‘zlashtiradilar.

**Axloqiy kontentlar vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida
millatlararo muloqotni rivojlantirish bosqichlari va metodlar xaritasi**

Bosqich	Maqsad	Asosiy metod	Axloqiy kontent	Kutilgan natija
1.Motivatsiya	Qiziqish uyg‘otish	Aqliy hujum, klaster	Multfilm/qo‘shiq parchalari	Mavzuga emotsional kirish
2.Tushuntirish	Qadriyat mazmu-nini anglash	Suhbat, muhokama	Ertak/hikoya, maqol	“Do‘stlik–adolat–hamjihatlik” tushunchalarini ochish
3.Amaliyot	Ko‘nikmani mashq qildirish	Rolli o‘yin, sahna, case	Teatr ko‘rinishlari	Hamkorlik, empatiya, murosa
4.Qo‘llash	Madaniyatlararo taqdim	Loyiha, prezentatsiya	Urf-odat, bayram	Boshqa madaniyatni hurmat bilan tanishtirish
5.Refleksiya	Ichki nazorat va o‘sishtirish	“Men xulosam”, kundalik	She‘r/rasm, qo‘shiq	Qadriyatlar shaxsiylashtiriladi

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining millatlararo muloqot ko‘nikmalarini axloqiy kontentlar vositasida rivojlantirish samarali bo‘lishi uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar ta‘minlanishi zarur.

Avvalo, mazmuniy shart-sharoitlarda o‘quv dasturiga millatlararo totuvlik, bag‘rikenglik va insoniy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi axloqiy kontentlarni kiritish, o‘quvchilarning yoshiga mos ertak, hikoya, maqol va rivoyatlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Didaktik shart-sharoit sifatida esa dars jarayonida interfaol metodlar - rolli o‘yin, munozara, “axloqiy interv‘yu”, “maqollar zanjiri” kabi usullardan foydalanish, o‘qituvchilarning metodik qo‘llanmalar bilan ta‘minlanishi hamda o‘quvchilarning faol sub‘ekt sifatida jalb etilishi ta‘minlanadi.

Psixologik shart-sharoitlarda sinfda do‘stona, ijobiy emotsional muhit yaratish, o‘quvchilarda empatiya, hamdardlik va boshqalar hissiyotini anglash malakasini rivojlantirish muhimdir. Bu esa bolalarda erkin fikr bildirish, hurmat asosida muloqot qilish va o‘zini xavfsiz his etish imkonini beradi.

Ijtimoiy-pedagogik shart-sharoitlarda esa “oila – maktab – mahalla” hamkorligini kuchaytirish, turli millatlar madaniyatini aks ettiruvchi tadbirlar

o‘tkazish, kutubxona, teatr, muzey kabi ijtimoiy-madaniy muassasalar bilan hamkorlik qilish orqali o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish mumkin.

Bundan tashqari, texnologik shart-sharoitlar ham muhim o‘rin tutadi: axloqiy kontentlarni multimedia vositalari, animatsiya, elektron darslik va interaktiv o‘yinlar orqali o‘rganish, ijodiy loyihalarni (plakat, rasm, sahna ko‘rinishi) raqamli muhitda namoyish etish o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Axloqiy kontentlar vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining millatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda oila–maktab–mahalla hamkorligi: **oilada** – qadriyatlarining dastlabki shakllanishi, **maktabda** – nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalar mustahkamlanishi, **mahallada** – hayotiy tajriba orqali qo‘llanilishi bilan uyg‘un tizim hosil qiladi. Natijada, bola millatlararo do‘stlik, bag‘rikenglik, hurmat va hamkorlikni nafaqat darsda, balki oilada va jamiyatda ham amalda his qiladi va bu uning ijtimoiy shaxs sifatida kamol topishini ta’minlaydi.

Millatlararo muloqot – ko‘p qirrali (kognitiv, emotsional, kommunikativ, axloqiy) kompetensiya bo‘lgani uchun uning barcha tarkibiy qismlarini qamrab oluvchi **konseptual model** kerak. Ilmiy adabiyotlarda millatlararo tarbiya bo‘yicha umumiy tavsiyalar bor, ammo **boshlang‘ich ta’limga, axloqiy kontentlarga mos maxsus model** yetishmaydi. Shu sababdan axloqiy kontentlar vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining millatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish modeli yaratildi (1-rasmga qarang)

Axloqiy kontentlar vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining millatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish modeli – bu ta’limiy va tarbiyaviy faoliyatning bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan tizimli ko‘rinishi bo‘lib, unda maqsad, mazmun, metodlar, shakl va natijalar izchil bog‘langan holda namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xodjayarova S.A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ muloqot madaniyatini shakllantirishni rivojlantirish texnologiyalari // PEDAGOGS jurnali. – 2023. – №47(1). – B. 92–95.
2. Ne‘matullayeva M.G. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kross-kultural kommunikativlikni rivojlantirishda metodlardan samarali foydalanish // Obrazovanie, nauka i innovatsion idei v mire. – 2024.
3. Gafurova N.R. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ko‘p madaniyatli ta’limning mohiyati, mazmuni va bag‘rikenglik shakllari // O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar jurnali. – 2022.

TALABALARNING BADIY-ESTETIK DIDINI TARBIYALASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI

Xudayberdiyev Mirolim Iskandar o‘g‘li

Qori Niyoziy nomidagi TPMI katta ilmiy xodim

Annotatsiya. Mamlakatimizda ham so‘nggi yillarda ta‘limni raqamlashtirish davlat siyosati darajasida qo‘llab-quvvatlanib, san‘at ta‘limida innovatsion texnologiyalarni joriy etish borasida amaliy ishlar olib borilmoqda. Xususan, tasviriy san‘at yo‘nalishida talabalarning badiiy-estetik didini rivojlantirish uchun raqamli platformalar yaratish ustida izlanishlar olib borilmoqda va shular qatorida biz ham Kompozitsiya fanidan elektron darslik ishlab chiqqanmiz va buning tahlilini quyida ko‘rib chiqamiz

Kalit so‘zlar: *electron darslik, kompozitsiya, ijodkorlik, virtual loratoriya.*

Abstract. *In our country, in recent years, the digitization of education has been supported at the state policy level, and practical work is being carried out to introduce innovative technologies in art education. In particular, research is being conducted to create digital platforms to develop the artistic and aesthetic taste of students in the field of fine arts, and among these, we have also developed an electronic textbook on Composition, the analysis of which is presented below.*

Keywords: *electronic textbook, composition, creativity, virtual oratory.*

O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda ta‘limni raqamlashtirish davlat siyosati darajasida qo‘llab-quvvatlanib, san‘at ta‘limida innovatsion texnologiyalarni joriy etish borasida amaliy ishlar olib borilmoqda. Xususan, tasviriy san‘at yo‘nalishida talabalarning badiiy-estetik didini rivojlantirish uchun raqamli platformalar yaratish ustida izlanishlar mavjud.

kabi elektron darslikni biz ham talabalarning kompozitsion badiiy-estetik didini tarbiyalash nuqtai nazaridan ishlab chiqdik. Mazkur elektron darslikning eng muhim jihatlaridan biri – turli raqamli vosita va pedagogik texnologiyalarning kompleks integratsiyasidir. Darslik iSpring kabi e-oqitish platformalari yordami bilan tayyorlangan (mazkur vosita PowerPoint slaydlarini interaktiv elektron kursga aylantirish imkonini beradi). Shuningdek, darslik tarkibida videodarslar, audio sharhlar, grafik illyustratsiyalar keng qo‘llanilgan. Masalan, kompozitsiya nazariyasi yoritiladigan qismda turli kompozitsion qonuniyatlar (masalan, “oltin kesim”, “uchlik qoidasi”, “ritm va takror” va h.k.) tushuntirilgach, darhol ular bo‘yicha vizual misollar keltirilgan. Gipermatnli havolalar orqali talaba bir bo‘limdan ikkinchi bo‘limga oson o‘tib, masalan, kompozitsiya haqida o‘qiyotgan joyida bir tugma bilan shu mavzuga oid mashhur rassomning asarini ko‘rish yoki rangtasvir bo‘yicha ilgari o‘rgangan nazariy bilimlariga qaytishi mumkin. Bu esa darslikning yaxlitligi va hamohangligini ta‘minlaydi – barcha bo‘limlar bir-birini to‘ldiradi va mustahkamlaydi.

Elektron darslikda amaliy mashg‘ulotlarga ham alohida e‘tibor qaratilgan. Ilg‘or xorijiy tajribalarda qo‘llaniladigan “learning by doing” – amaliy bajarish orqali o‘rganish tamoyili asosida darslikka interaktiv topshiriqlar kiritilgan. Masalan, talabalar uchun virtual laboratoriya ko‘rinishidagi mashqlar mavjud: “Kompozitsiyani qurish” topshirig‘ida talaba ekranda berilgan elementlarni (geomterik shakllar, rangli dog‘lar va h.k.) sichqoncha yordamida bo‘sh canvas (rasm doskasi)ga joylashtirib, muayyan kompozitsion printsipga muvofiq tartibga solishi lozim. Bunday topshiriq jarayonida dastur talabaning harakatlarini real vaqtda kuzatib boradi va avtomatik tahlil qiladi: masalan, agar talaba obyektlarni kompozitsiya markazidan chetga notekis taqsimlasa, tizim bu haqda ogohlantiruvchi izoh beradi yoki yordamchi ko‘rsatma chiqadi. Natijada, talabalar interaktiv tarzda o‘z xatolarini ko‘rib, estetik muvozanat va vizual uyg‘unlik tamoyillarini chuqurroq anglaydi. Yana bir integratsiyalashgan vosita – bu o‘z-o‘zini nazorat qilish uchun testlar blokidir. Har bir bo‘lim oxirida mavzuni mustahkamlash maqsadida test savollari va masalalar taqdim etiladi. Testlar oddiy tanlov savollari bilan birga, rasmi testlar (suratda berilgan kompozitsiyani baholash, yoki rang yechimini tahlil qilish) tarzida ham keltirilgan. Talaba test savollariga javobni tanlagach, tizim darhol feedback – to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanini bildiradi va batafsil tushuntirish beradi. Bu yondashuv xorijiy tadqiqotlarda ta’kidlanganidek, texnologiyaning o‘quvchiga darhol teskari aloqasi orqali ta’lim samarasini oshirish prinsipiga mos keladi.

Integrativ elektron darslik amaliyotga joriy etilgan ilk davrdayoq bir qator ijobiy natijalarni ko‘rsatdi. Talabalarining o‘zi bilim olishga bo‘lgan qiziqishi ortgani, mashg‘ulotlarga tayyorgarlik darajasi yaxshilangani qayd etilgan. Darslik tarkibidagi multimedia materiallar orqali talabalar avval darsda quruq nazariy tushuncha sifatida qabul qilgan konseptlarni endilikda real san‘at namunalari bilan bog‘lashni o‘rgandilar. Masalan, kompozitsiya bo‘limida nazariy qoidalarni o‘qigach, darhol “Mahfiy tun” yoki “Mehmon” kabi mashhur asarlar misolida ularni ko‘rish imkoniyati mavhum bilimni konkretlashtiradi – talaba kompozitsion yechimni real asarda ko‘radi va tahlil qiladi. Bu jarayon estetik did shakllanishiga bevosita ta’sir etadi, chunki talaba nazariya va amaliyotni bog‘lab, “go‘zallik nimada” ekanini chuqurroq tushunib boradi. Darslikning yana bir yutug‘i – uning mobilligi va moslashuvchanligi. U nafaqat kompyuterlar, balki smartfonlar orqali ham foydalanish uchun moslangan (3-rasm. mobil ilova ko‘rinishida). Bu esa talabalarga istalgan vaqtda, istalgan joyda bilim olish imkonini berdi, natijada o‘quv jarayoni auditoriyadan tashqariga – talabalar kundalik hayotiga singib ketdi.

3-rsm. “Kompozitsiya fanidan elektron darslik” mobil ilova orqali ochilgan bosh menyusi.

Talabalar istalgan vaqtda ushbu raqamli platformaga murojaat qilib, o‘zlari uchun qulay sharoitda mustaqil o‘rganish jarayonini davom ettirishlari mumkin. Darslikning bosh ekranida bo‘limlar ko‘rinib turibdi – bu bo‘limlar orasida integratsion bog‘liqlik mavjud bo‘lib, har biri kompozitsion estetik didni shakllantirishga o‘z hissasini qo‘shadi.

Elektron darslik tahlilida uning ayrim cheklovli jihatlarini ham tanqidiy ko‘rsatib o‘tish lozim. Avvalo, raqamli darslikdan samarali foydalanish uchun talabalar va o‘qituvchilarda tegishli raqamli savodxonlik bo‘lishi kerak. Dastlabki paytlarda ba’zi foydalanuvchilar interaktiv tugmalar, menyular bilan ishlashda qiynalgan bo‘lishi mumkin – bu esa maxsus yo‘riqnomalar va treninglar o‘tkazish zaruratini ko‘rsatadi. Yana bir muhim jihat – elektron darslik, qancha interaktiv bo‘lmasin, an’anaviy amaliy san’at mashg‘ulotlarini to‘liq almashtira olmaydi. Raqamli platformada talaba ko‘proq nazariy bilim va vizual ko‘nikmalarni olsa-da, haqiqiy badiiy mahorat (masalan, bo‘yoq bilan ishlash, rasm chizish texnikasi) ustida ishlash uchun ustoz rahbarligidagi jonli mashg‘ulotlarga ehtiyoj saqlanib qoladi. Demak, mazkur elektron darslik an’anaviy va innovatsion ta’lim usullarini uyg‘unlashtiruvchi vosita sifatida qaralishi kerak. Umuman olganda, darslik tahlili shuni ko‘rsatadiki, xorijiy va milliy ilg‘or tajribalar sinteziga tayangan holda yaratilgan ushbu raqamli resurs talabalarning kompozitsion badiiy-estetik didini rivojlantirishda ulkan potensialga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Isakov, Abduvokhid. (2021). Tasviriy san’at fanini o‘qitish jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishning amaliyotdagi holati. Общество и инновации.

2. Muratov, Xusan Xolmuratovich. “Elektron ta’lim resurslari va multimediali elektron o’qitish vositalari orqali ta’lim muhitining rivojlanishi”. Academic research in educational sciences 2.1 (2021): 1130-1136.
3. Xudayberdiyev M.I. Pedagogical Features Of Education Of Artistic And Aesthetic Taste Of Students By Means Of Digital Technologies // International Journal of Multidiscipline Vol. 2 No. 2 (2025) – B.284-287
4. Tulyaganova Sh. E. “raqamli ta’lim taraqqiyotida tasviriy san’atni o’qitish jarayonida innovatsion texnologiyalarning samaradorligi” “ilg’or xorijiy tajribalar asosida bo’lajak o’qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik strategiyalari: muammolar va yechimlar” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi 2024-yil 20-fevral

ФОРМИРОВАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Камилова Аида Бахтияровна

учитель русского языка, НОУ "NOVA SCHOOL" г. Ташкента

Аннотация. В статье рассматриваются возможности формирования эстетических качеств учащихся начальных классов посредством использования цифровых технологий в обучении шахмат. Обосновывается, что интеграция интерактивных образовательных платформ, цифровых обучающих ресурсов, визуальных средств и шахматных задач способствует развитию эстетического восприятия, воображения, логико-образного мышления и творческих способностей школьников начальных классов. Особое внимание уделяется методическим подходам к использованию цифровых инструментов как средства эстетического воспитания и гармоничного развития личности учащихся.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, шахматы, начальная школа, цифровые технологии, образовательные платформы, визуализация, творческое мышление, цифровые ресурсы, развитие личности.

Annotatsiya. Maqolada ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining estetik sifatlarini shakllantirish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Interfaol ta'lim platformalari, raqamli ta'lim resurslari, vizual vositalar va shaxmat ilovalarining integratsiyasi boshlang'ich sinf o'quvchilarining estetik idroki, tasavvuri, mantiqiy-obrazli tafakkuri va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslangan. Raqamli vositalardan o'quvchilarni estetik tarbiyalash va shaxsini uyg'un rivojlantirish vositasi sifatida foydalanishga doir metodik yondashuvlarga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kalit so'zlar: estetik tarbiya, boshlang'ich sinf o'quvchilari, shaxmat, raqamli texnologiyalar, ta'lim platformalari, vizualizatsiya, ijodiy fikrlash, raqamli resurslar, shaxsni rivojlantirish.

Abstract. The article examines the possibilities of forming the aesthetic qualities of primary school students through the use of digital technologies in the educational process. It is substantiated that the integration of interactive educational platforms, digital learning resources, visual aids, and game applications contributes to the development of aesthetic perception, imagination, logical-figurative thinking, and creative abilities of primary school students. Special attention is paid to methodological approaches to using digital tools as a means of aesthetic education and harmonious development of the student's personality.

Keywords: aesthetic education, primary school students, chess, digital technologies, educational platforms, visualization, creative thinking, digital resources, personality development.

В условиях цифровой трансформации образования особую значимость приобретают педагогические инструменты, обеспечивающие комплексное развитие личности учеников начальных классов — интеллектуальное, творческое и эстетическое. Цифровые технологии открывают новые возможности для формирования эстетических качеств учащихся, позволяя

интегрировать элементы визуального искусства, интерактивности и игровой деятельности в образовательный процесс[1].

Одним из эффективных средств эстетического воспитания выступают шахматы, которые представляют собой синтез логики, науки и искусства. В цифровой среде шахматное обучение приобретает новые формы: использование интерактивных платформ, анимированных комбинаций, цифровых задачников и онлайн-тренажёров делает процесс обучения более наглядным, эмоционально насыщенным и эстетически привлекательным.

Современные цифровые технологии расширяют возможности формирования эстетических качеств учащихся за счёт следующих компонентов: визуальной выразительности, анимации и визуализации, мультимедийного сопровождения, а также индивидуализации образовательного опыта[2].

1. *Визуальная выразительность.* Цифровые образовательные платформы (например, ChessKid, Lichess, Chess.com) отличаются продуманным дизайном, использованием цветовых акцентов, анимацией ходов и симметрией визуальных элементов. Это способствует развитию у учащихся чувства гармонии, пропорции и эстетического восприятия.

2. *Анимация и визуализация.* Пошаговая визуализация решений, «оживление» шахматных комбинаций и динамическое представление взаимодействия фигур делают абстрактные идеи доступными для восприятия. Учащиеся не только понимают логику решения, но и ощущают его эстетическую завершенность.

3. *Мультимедийное сопровождение.* Использование звуковых эффектов, иллюстраций, анимаций и интерактивных презентаций создаёт эмоционально насыщенную образовательную среду. Это усиливает эстетическое восприятие и способствует формированию эмоциональной отзывчивости.

4. *Индивидуализация эстетического опыта.* Цифровые технологии позволяют адаптировать задания под уровень учащегося, отслеживать его успехи и обеспечивать постепенное усложнение задач. Это формирует чувство удовлетворения от интеллектуального и эстетического прогресса.

Психолого-педагогическая основа применения цифровых технологий заключается в том, что младшие школьники наиболее эффективно воспринимают информацию, представленную в визуально-динамичной, эмоционально насыщенной и интерактивной форме.

Использование цифровых образовательных ресурсов, в том числе шахматных задач, способствует:

развитию образного и логического мышления;

формированию эстетического вкуса и восприятия гармонии;
возникновению интеллектуальных эмоций (удовольствие от «красивого решения»);
повышению учебной мотивации за счёт геймификации;
формированию цифровой культуры и навыков работы с образовательными платформами.

Методика формирования эстетических качеств младших школьников на основе цифровых технологий включает следующие компоненты:

использование интерактивных образовательных платформ;
применение цифровых визуализаторов и анимаций;
мультимедийное сопровождение учебного материала;
организация творческой деятельности учащихся в цифровой среде;
внедрение элементов геймификации.

Особое значение имеет вовлечение учащихся в создание собственных цифровых продуктов (например, составление задач, презентаций, визуальных решений), что способствует развитию творческой эстетики и формирует активную позицию обучающегося как субъекта образовательного процесса[3].

Результаты внедрения цифровых технологий в эстетическое воспитание учащихся начальных классов проявляются в следующих аспектах:

Развитие чувства гармонии, симметрии и композиции. Цифровая образовательная среда, насыщенная визуальными элементами, способствует формированию у учащихся представлений о гармоничном сочетании форм, пропорций и структур. При работе с интерактивными заданиями и визуализированными моделями дети учатся замечать закономерности, баланс и симметрию, что развивает их эстетическое восприятие и формирует базовые представления о композиции как основе художественного мышления.

Формирование эстетического отношения к цифровой среде. Систематическое использование качественного цифрового контента способствует развитию у младших школьников способности воспринимать цифровое пространство не только как источник информации, но и как объект эстетической оценки. Учащиеся начинают различать выразительные и невыразительные визуальные решения, аккуратный и неструктурированный цифровой продукт, что формирует основы цифровой эстетической культуры.

Способность оценивать красоту идеи и оригинальность решения. В процессе работы с интерактивными задачами у детей развивается умение видеть не только правильность, но и изящество решения. Формируется понимание «красоты мысли», проявляющейся в лаконичности, неожиданности и логической завершенности решения. Это способствует

развитию критического и эстетического мышления, а также формирует ценностное отношение к интеллектуальной деятельности.

Развитие воображения и творческого мышления. Цифровые технологии создают условия для активизации творческого потенциала учащихся через моделирование, визуализацию и создание собственных цифровых продуктов. Взаимодействие с анимацией, интерактивными элементами и мультимедийным контентом стимулирует воображение, способствует генерации новых идей и формирует навыки креативного самовыражения.

Повышение интереса к интеллектуальной деятельности. Интерактивность, геймификация и визуальная привлекательность цифровых ресурсов усиливают познавательную мотивацию учащихся. Эстетически насыщенная цифровая среда вызывает положительные эмоции, способствует вовлечённости в учебный процесс и формирует устойчивый интерес к решению интеллектуальных задач. В результате учебная деятельность начинает восприниматься не только как обязанность, но и как источник удовольствия и самореализации[4].

Таким образом, использование цифровых технологий в образовательном процессе является эффективным средством формирования эстетических качеств учащихся начальных классов. Цифровая среда делает обучение более наглядным, интерактивным и эмоционально насыщенным, что способствует гармоничному развитию личности ребёнка и отвечает современным требованиям цифрового образования.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Махмудов А.Х., Фефелов В.С., Камилова А.Б. Инновационные пути педагогического прорыва // Современное образование (Узбекистан). 2019. №6 (79). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnye-puti-pedagogicheskogo-proryva>
2. Адоль В.А., Антипина Е.А., Строгова Н.Е. Взгляд на воспитание обучающихся поколения Z в условиях цифровой среды учреждения среднего профессионального образования // Педагогика. 2022. №8. С. 71-79
3. Махмудов А.Х., Камилова А.Б. Шахматы в школах Узбекистана: проблемы и решения. Педагогик махорат.-Бухара, 2021.-№ 2 .- С. 50-58.
4. Махмудов А. Х., Джураев Р. Х., Ахунжонов А. Т. Дидактический потенциал шахматной игры //Наука и образование сегодня. – 2020. – №. 6-2 (53). – С. 70-71

TA’LIM VA TARBIYA JARAYONLARIDA RAQAMLI KONTENTLAR ORQALI O‘QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH VA TARBIYALASH

Saydaliyev Abbosxon Ibroximxon o‘g‘li

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti, Milliy tarbiyaning
raqamli pedagogik ta’minoti ilmiy tadqiqot bo‘limi katta ilmiy xodimi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta’limiy kontent va uning o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi roli batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy ta’lim jarayonida kontentlardan foydalanish strategiyalari, turli yoshdagi o‘quvchilar ongida kuzatuvchanlik, tahlil, baholash va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan yondashuvlar ko‘rib chiqiladi. Muallif tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi kontentlarni ilmiy-tahliliy asosda yaratish va ta’limiy jarayonga bosqichma-bosqich integratsiya qilish zarurligi haqida tavsiyalar beradi.*

Kalit so‘zlar: *kontent, tanqidiy fikrlash, tafakkur, tahlil, vizual material, matn, ta’lim, video, kuzatuv, interaktiv, kompetensiya, rivojlanish.*

Аннотация: *В данной статье подробно анализируется роль образовательного контента в развитии критического мышления у учащихся. Также рассматриваются стратегии использования контента в современном образовательном процессе, подходы к формированию навыков наблюдательности, анализа, оценки и вывода у учащихся разных возрастных групп. Автор предлагает рекомендации по научно-аналитическому созданию контента, способствующего развитию критического мышления, и по поэтапной интеграции его в образовательный процесс.*

Ключевые слова: *контент, критическое мышление, размышление, анализ, визуальный материал, текст, образование, видео, наблюдение, интерактив, компетенция, развитие.*

Abstract: *This article provides a detailed analysis of the role of educational content in developing critical thinking skills among students. It also examines strategies for using content in modern educational processes and approaches aimed at fostering observation, analysis, evaluation, and conclusion skills in students of different age groups. The author offers recommendations for the scientific-analytical development of content that supports critical thinking and its step-by-step integration into the educational process.*

Keywords: *content, critical thinking, reasoning, analysis, visual material, text, education, video, observation, interactive, competence, development.*

Ta’limiy kontent va unig turlari

Ta’limiy kontent — bu o‘quvchilarning bilish jarayonini qo‘llab-quvvatlaydigan, ularni mantiqan izlash, solishtirish va o‘rganilayotgan ma’lumotlarni tahlil qilishga rag‘batlantiruvchi turli axborot materiallari majmuasidir. Bugungi raqamli davrda bunday kontentlar darsliklarda, o‘quv platformalarida, mobil ilovalarda, ijtimoiy tarmoqlarda, videodarslarda, testlar va amaliy topshiriqlarda keng qo‘llanilmoqda. Shu bilan birga, har kuni o‘quvchi ko‘plab kontentlar bilan to‘qnashadi, ammo ularning barchasi tanqidiy fikrlashni

rivojlantirishga xizmat qilmaydi. Shu sababdan, ta’limiy kontentni tizimli va metodologik asosda ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Kontentlarni tasniflash:

1. **Matnli kontent.** Maqolalar, izohlar, matnli topshiriqlar, bahs-munozara savollari va nazariy ma’lumotlar o‘quvchilarga dalillarni ajratish, asosiy g‘oyani aniqlash va muallif pozitsiyasini tahlil qilish imkonini beradi. Tanqidiy fikrlashning boshlang‘ich bosqichlari aynan matnli materiallar orqali shakllanadi.

2. **Grafik kontent.** Diagrammalar, jadval, infografika, kontseptual xaritalar va taqqoslash jadvallari o‘quvchining kuzatuvchanligini oshiradi. Vizual tarzda berilgan ma’lumotlar murakkab tushunchalarni soddalashtirib tushuntiradi va o‘quvchini mustaqil xulosaga yetaklaydi.

3. **Video kontent.** Tajribalar, ilmiy izohlar, animatsiyalar, savol-javob videolar, muammoli vaziyatlarga asoslangan roliklar o‘quvchilarga fakt va fikrlarni farqlashni o‘rgatadi. Bunday videolar nafaqat ma’lumot beradi, balki o‘quvchini faol fikrlash jarayoniga jalb qiladi.

4. **Audio kontent.** Podkastlar, suhbatlar, audio izohlar eshitish orqali tahlil qilish, asosiy g‘oyani aniqlash va tinglangan ma’lumotni mantiqan qayta shakllantirish ko‘nikmalari rivojlanadi.

Videokontentning ta’lim jarayonidagi o‘rni

Ta’lim jarayonida ayniqsa videokontentning o‘rni katta. Mazmunli videoroliklar o‘quvchini nafaqat tinglashga, balki o‘ylashga, fikr yuritishga va muammoli vaziyatlarga yechim izlashga majbur qiladi. Shu bilan birga savol tug‘iladi: mavjud kontentlar o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishga yetarlimi? Ular zamonaviy ta’lim standartlariga mosmi? O‘quvchilarni mustaqil mushohada jarayoniga jalb eta oladimi? Ushbu savollarga javob topish uchun kontentlarni yaratishda ilmiy va metodologik yondashuv zarur.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi ta’limiy kontent uch bosqichli tizim asosida ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq:

1-bosqich: G‘oya, reja va ssenariy tayyorlash. Sifatli kontent yaratishning boshlang‘ich nuqtasi — **puxta o‘ylangan ssenariy**. U o‘quvchi ongida savol uyg‘otishi, javob izlashga rag‘batlantirishi, muammoni ko‘ra olish, solishtirish va xulosa chiqarish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Shu sababdan, ssenariy pedagoglar, ilmiy xodimlar, psixologlar, ota-onalar va sohaga aloqador ekspertlar tomonidan birgalikda ishlab chiqilishi muhimdir.

2-bosqich: Sifatli ta’limiy mahsulot yaratish. Ushbu bosqichda texnik jamoa — videomontajchilar, grafik dizaynerlar, ovoz ustalari va kontent ishlab chiquvchilar — ssenariyni vizual va interaktiv mahsulotga aylantiradi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga mo‘ljallangan kontent mantiqiy ketma-ketlikka ega bo‘lishi, muammoli vaziyatlarni yoritishi va o‘quvchini mustaqil tahlilga jalb qilishi zarur.

3-bosqich: Targ‘ibot, ommalashtirish va ta’limga integratsiya. Yaxshi ta’limiy kontent yaratilgani bilan ish tugamaydi. Uni to‘g‘ri auditoriyaga yetkazish va ta’lim jarayoniga integratsiya qilish muhim bosqich hisoblanadi. Bunda televideniye, YouTube, Telegram, o‘quv platformalari, maktab medialari va taniqli pedagog-bloggerlar samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Shu orqali milliy tarbiya g‘oyalari zamonaviy raqamli formatda o‘quvchilarga yetkaziladi.

Xulosa qilib aytganda, sifatli ta’limiy kontent — o‘quvchining tanqidiy tafakkurini rivojlantiruvchi eng muhim vositalardan biridir. Ushbu jarayonni sifatli tashkil etish uchun O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining maxsus qarori bilan “Bolalar kontentini rivojlantirish markazi” tashkil etilgan va faoliyat yuritmoqda. Tanqidiy fikrlashni shakllantirish esa kelajak avlodning intellektual salohiyati va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatining kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, PQ-183-son. Bolalar uchun mo‘ljallangan milliy kontentlar yaratish va ularni ommalashtirishni qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida. <https://lex.uz/uz/docs/-7528758>
2. <https://www.unisender.com/ru/glossary/chto-takoe-kontent-kak-on-privlekaet-vnimanie-auditorii/#anchor-1>

TA'LIMNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARIDA UMUMINSONIY SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH

Xulkaroy Atayeva Murod qizi

Innovatsion rivojlanish agentligi mutaxassisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamlashtirilayotgan ta'lim sharoitida o'quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish masalalari yoritilgan. Unda raqamli muhitning o'quvchi shaxsiga ta'siri, pedagogik yondashuvlarning o'ziga xos jihatlari hamda ma'naviy-intellektual muhitni yaratish zarurati tahlil qilingan. Shuningdek, maktab va oila hamkorligining ahamiyati, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim asosida umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirish yo'llari ochib berilgan.

Kalit so'zlar. raqamli ta'lim, umuminsoniy qadriyatlar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, ma'naviy tarbiya, pedagogik yondashuv, raqamli muhit, o'quvchi shaxsi, madaniyat, axloqiy tarbiya, ijtimoiy rivojlanish

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы формирования общечеловеческих ценностей у учащихся в условиях цифровизации образования. Анализируется влияние цифровой среды на личность ученика, а также особенности современных педагогических подходов. Особое внимание уделяется необходимости создания духовно-интеллектуальной среды и значению сотрудничества школы и семьи. Раскрываются пути развития общечеловеческих ценностей на основе личностно-ориентированного обучения.

Ключевые слова: цифровое образование, общечеловеческие ценности, личностно-ориентированное обучение, духовное воспитание, педагогический подход, цифровая среда, личность учащегося, культура, нравственное воспитание, социальное развитие

Abstract. This article discusses the issues of forming universal human values among students in the context of digitalizing education. It analyzes the impact of the digital environment on the student's personality and highlights the features of modern pedagogical approaches. Special attention is given to the importance of creating a spiritual and intellectual environment, as well as the role of cooperation between school and family. The ways of developing universal values based on learner-centered education are also explored.

Keywords: digital education, universal human values, learner-centered education, moral education, pedagogical approach, digital environment, student personality, culture, ethical upbringing, social development

Zamonaviy dunyo shiddat bilan o'zgarib bormoqda. Raqamli texnologiyalar jamiyatning deyarli barcha jabhalariga chuqur kirib borgan bo'lib, ular qo'llanilmayotgan sohani topish mushkul. Ta'lim tizimi ham bu jarayondan chetda qolmay, yangi texnologiyalar asosida rivojlanmoqda. Raqamli vositalar an'anaviy ta'limda yechilmay kelgan qator muammolarni bartaraf etishga xizmat qilmoqda, bu esa o'qituvchilar uchun ijobiy holatdir. Biroq, raqamli madaniyatni shakllantirish borasida hali ham yechimini kutayotgan muammolar mavjud [6].

Ijtimoiy va jamoat sohalarining raqamlashtirilishi natijalari shuni ko'rsatadiki, ayrim hollarda o'quvchilar axloq me'yorlari hamda umuminsoniy qadriyatlardan uzoqlashib bormoqda. Sotsiolog olimlarning fikriga ko'ra, zamonaviy bolalar avlodi

fiziologik imkoniyatlari va ijtimoiy dunyoqarashi jihatidan avvalgi avlodlardan sezilarli darajada farq qiladi. Jumladan, o‘quvchilar orasida sog‘liq bilan bog‘liq muammolar ortib bormoqda, ayrimlarida aqliy rivojlanish darajasi pastligi kuzatilmoqda, jamoat hayotiga nisbatan befarqlik kuchaymoqda hamda begonalashuv holatlari tobora ko‘proq namoyon bo‘lmoqda [5].

Shuni ta’kidlash joizki, umuminsoniy qadriyatlar jamiyatning barcha a’zolari orasida ma’naviyat, erkinlik va tenglikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu qadriyatlar, avvalo, madaniyat va san’at asarlari, burch tuyg‘usi, adolat, halollik kabi insoniy fazilatlarda namoyon bo‘ladi.

Pedagogika sohasida umuminsoniy qadriyatlarni tarbiyalash an’analari insoniyat madaniyatining chuqur ildizlariga borib taqaladi va zamonaviy didaktikada shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim nazariyasiga asoslanadi. Mazkur yondashuv yaxshilik, adolat va mehr-oqibat kabi fazilatlar asosida tolerant shaxsni shakllantirishni ko‘zda tutadi. Ya’ni, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim nazariyasi inson va uning shaxs sifatida shakllanishi, ta’lim, rivojlanish hamda tarbiyaning o‘zaro ustuvor jihatlarini qamrab olib, o‘z tarkibiga umuminsoniy qadriyatlar tushunchasini ham singdiradi [3].

Olimlar F. Strodbek va F. Klokxon umuminsoniy qadriyat yo‘nalishlarini murakkab hamda o‘zaro bog‘langan tamoyillar tizimi sifatida izohlaydilar. Ularning fikriga ko‘ra, ushbu tamoyillar inson tafakkuri va faoliyatiga izchillik hamda aniq yo‘nalish beradi. Shuningdek, ular barcha insonlar — ularning madaniyati, millati, dini va siyosiy qarashlaridan qat’i nazar — umumiy insoniy muammolarni hal etishga birdek da’vat etilganini ta’kidlaydilar [2, 129-bet].

Bugungi kunda o‘qituvchining asosiy vazifasi o‘quvchilarda mehribonlik, rahmdillik, mehnatsevarlik, o‘z xatti-harakatlari uchun mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirishdan iborat. Biroq bu maqsadga faqat bolaning ongiga ta’sir ko‘rsatish orqali erishib bo‘lmaydi. Shu bilan birga, uning qalbiga, chuqur his-tuyg‘ulariga ta’sir etish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Eng asosiysi, bola ushbu fazilatlarning zarurligini o‘zi anglab yetishi lozim [4].

Inson jamiyatda yashar ekan, uning rivoji, taraqqiyoti va farovonligi yo‘lida faol mehnat qilishi zarur. Umuminsoniy qadriyatlarning muhim xususiyatlaridan biri shundaki, ular millat, irq, yashash muhiti yoki diniy e’tiqodlarga bog‘liq emas hamda vaqt o‘tishi bilan o‘z mohiyatini yo‘qotmaydi. Ushbu qadriyatlar o‘zaro chambarchas bog‘langan bo‘lib, bir-birini to‘ldiradi va inson ma’naviyati hamda madaniyatining mustahkam poydevorini tashkil etadi. Shu bois, o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmay, balki ularni shaxsiy e’tiqod va kundalik xulq-atvorga singdirishni ham taqozo etadi.

Umuminsoniy qadriyatlarni e’tiqod va xulq-atvor darajasiga olib chiqishda har bir o‘quvchining individual dunyoqarashi, ya’ni voqelikni o‘ziga xos idrok etishi va

hodisalarga shaxsiy bilim hamda e’tiqodlari asosida baho berishini inobatga olish zarur. Afsuski, bugungi raqamli muhitda umuminsoniy qadriyatlar ko‘pincha o‘quvchilar xulq-atvorining yetakchi omili bo‘lib xizmat qilmayapti. Shu sababli, pedagog oldida turgan dolzarb vazifalardan biri — umuminsoniy qadriyatlarning axloqiy tamoyillariga tayangan holda o‘quvchi shaxsini rivojlantirish uchun qulay ma’naviy-intellektual muhitni shakllantirishdir. Shuningdek, raqamli makonni ham umuminsoniy qadriyatlarni aks ettiruvchi mazmun bilan boyitish zarur. Bu borada o‘quv jarayonida mazkur qadriyatlarga bag‘ishlangan suhbatlar, vebinarlar va treninglarni muntazam tashkil etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Pedagogning amaliy vazifalari faqat bilim, ko‘nikma va malakalarni yetkazish bilangina cheklanmaydi. U, shuningdek, bolaning ichki salohiyatini ochish va rivojlantirish, tarbiyalanuvchilarda o‘zining betakrorligini anglash tuyg‘usini shakllantirish, ularni doimiy rivojlanish va o‘z-o‘zini tarbiyalashga undash kabi muhim jihatlarni ham qamrab oladi.

Psixologlarning ta’kidlashicha, raqamli muhit sharoitida o‘quvchilarning ayrim salbiy xususiyatlari yanada yaqqol namoyon bo‘lishi mumkin. Jumladan, ularda hissiy tajovuzkorlik kuchayib, o‘z xatti-harakatlarini boshqarishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bunday vaziyatda o‘qituvchi o‘quvchi bilan individual suhbat olib borib, uning ichki dunyosini anglashga intilishi, unda go‘zallik, ezgulik va hamdardlik tuyg‘ularini shakllantirishi zarur. Shuningdek, o‘quvchini san’at bilan tanishtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki san’at, madaniyat va adabiyot orqali o‘quvchilar ezgulik va yovuzlikni hissiy jihatdan anglash, hamdardlik muhitini chuqurroq his etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Ona yurt madaniyati va san’ati esa maktab o‘quvchilarida ma’naviyatni shakllantirishning samarali vositalaridan biri bo‘lib, ularni sevgi, ezgulik, go‘zallik, haqiqat va adolat kabi axloqiy qadriyatlarga yetaklaydi.

Axloq, xuddi qadriyat yo‘nalishlari kabi, inson hayoti davomida uzluksiz rivojlanib boradi. Biroq, qadriyat yo‘nalishlarining shakllanishi uchun eng sezgir davr kichik maktab yoshi hisoblanadi. Bu bosqichda ularning to‘liq shakllanganligi haqida so‘z yuritish qiyin bo‘lsa-da, aynan shu davrda o‘quvchilarda atrof-muhitni va o‘z shaxsini anglashga xizmat qiluvchi intellektual mexanizmlar shakllana boshlaydi [1, 122-bet].

Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar murakkab sharoitda shakllanadi, chunki ularning hayotiy pozitsiyasi va dunyoqarashi o‘tmish qadriyatlari ma’lum darajada inkor etilgan, yangi qadriyatlar esa hali to‘liq aniqlanmagan muhitda rivojlanadi. Shu sababli, bugungi kunda pedagog uchun bolani qadriyatlar tizimi bilan tanishtirish jarayoni yanada murakkablashmoqda. O‘qituvchi moddiy va ma’naviy qadriyatlar, boylik va qashshoqlik, ezgulik va yovuzlik kabi qarama-qarshi tushunchalar kesishgan muhitda faoliyat olib borishga majbur bo‘lmoqda.

Shunday ekan, maktab va oila zimmasiga muhim vazifa — bolalarda umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish yuklanadi. Bu esa kelajakda ularning boshqa insonlarga va ijtimoiy hodisalarga nisbatan bag‘rikeng, ongli va mas’uliyatli munosabatda bo‘lishini ta’minlaydi.

Jamiyat o‘zining ko‘p asrlik taraqqiyoti davomida tarbiyaviy jarayonlarda yo‘naltiruvchi mezon bo‘lib xizmat qiladigan boy qadriyatlar tizimini shakllantirgan. Mazkur qadriyatlar bugungi kunda raqamli makon sharoitida ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmay, aksincha, yanada muhim yo‘naltiruvchi omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Zamonaviy tarbiya konsepsiyalari o‘quvchining subyektivligi, ongliligi, mas’uliyati va faolligini pedagogik jihatdan qo‘llab-quvvatlash g‘oyalariga tayanadi. Ta’lim muammolari tahlili shuni ko‘rsatadiki, pedagogik maqsadlarni belgilash jarayonida mental qadriyatlarni shakllantirish milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unlashuvini ta’minlaydi.

Hozirgi davr pedagogikasida madaniyatga ijtimoiy taraqqiyotning muhim omili sifatida e’tibor yanada kuchaymoqda. Ko‘plab olimlar muayyan xalq yoki hududning ma’naviy hamda ijtimoiy-madaniy xususiyatlari jamiyat rivojiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlaydilar.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, maktab va oila hamkorligida olib boriladigan pedagogik faoliyatning barcha shakllari umuminsoniy qadriyatlarni tiklash va rivojlantirish jarayonini faollashtirishi zarur. Ushbu jarayonga uning samaradorligini ta’minlaydigan tarbiyaviy mazmun berish muhim hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, umuminsoniy qadriyatlar barcha madaniyatlar va davrlar uchun umumiy me’yor sifatida e’tirof etiladi. Ularni buzish jamiyat manfaatlariga zid harakat sifatida baholanadi. Chunki aynan shu qadriyatlar asosida shaxs shakllanadi va insoniyatning barqaror hamda uyg‘un hayoti ta’minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Дубинина Н.Н. Духовно-нравственное развитие и воспитание гражданина // Педагогика. – 2012. – № 5. – С. 122-124.
- 2.Лебедева Н. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. – М.: Ключ-С, 1999. – 191 с.
- 3.Камбарова К.У. Общечеловеческие ценности: понятие и сущность // Молодой ученый. Интернет журнал. – 2016. – № 11 (115). – URL: <https://moluch.ru/archive/115/30384/> (дата обращения: 16.11.2020).
- 4.Кулагина И.Ю. Возрастная психология. Развитие ребенка от рождения до 17 лет: учебное пособие. – М.: УРАО – 1999. – 175 с.
- 5.Махмудов А. Х. Компетентностный подход к подготовке магистров технических специальностей (методологические и дидактические аспекты). Монография // Т.:«Fan va texnologiya». – 2012.
- 6.Махмудов А.Х., Фефелов В.С., Камилова А.Б. Инновационные пути педагогического прорыва // Современное образование (Узбекистан). 2019. №6 (79).

RAQAMLI AVLOD TARBIYASIDA YANGI PARADIGMA: ‘EDUTAINMENT’ ORQALI MA’NAVIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH

Axmedova Nargiza Toyibekovna

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Maqolada raqamli transformatsiya sharoitida o‘smirlarning ma’naviy-axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda “edutainment” (ta’limiy-ko‘ngilochar) kontentining o‘rni nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlardagi vizual va interaktiv materiallarning yoshlar psixologiyasiga ta’sir ko‘rsatish mexanizmlari, ta’lim va ko‘ngilochar elementlarning sintezi orqali tarbiyaviy samaradorlikka erishish usullari yoritilgan. Tadqiqot natijasida o‘smirlar dunyoqarashini boyitishga xizmat qiluvchi pedagogik model taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: edutainment, ijtimoiy tarmoqlar, o‘smirlar psixologiyasi, ma’naviy-axloqiy tarbiya, raqamli pedagogika, kontent-analiz, motivatsiya.

Аннотация. В данной статье анализируется роль и значение «edutainment» (образовательно-развлекательного) контента в формировании духовно-нравственных ценностей подростков в условиях цифровой трансформации. Освещены механизмы воздействия визуальных и интерактивных материалов в социальных сетях на психологию молодежи, методы достижения воспитательной эффективности через синтез образовательных и развлекательных элементов. В результате исследования предложена педагогическая модель, служащая обогащению мировоззрения подростков.

Ключевые слова: эдьютейнмент, социальные сети, психология подростков, духовно-нравственное воспитание, цифровая педагогика, контент-анализ, мотивация.

Abstract. This article analyzes the role and significance of “edutainment” (educational-entertainment) content in shaping the spiritual and moral values of adolescents in the context of digital transformation. The mechanisms of the influence of visual and interactive materials in social networks on the psychology of youth, and the methods for achieving educational effectiveness through the synthesis of educational and entertainment elements are highlighted. Based on the research findings, a pedagogical model serving to enrich the worldview of adolescents is proposed.

Keywords: edutainment, social networks, adolescent psychology, spiritual and moral education, digital pedagogy, content analysis, motivation.

Global axborotlashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari yosh avlodning ijtimoiy hayot bilan o‘zaro aloqalarini tubdan o‘zgartirmoqda. O‘zbekistonda 13–17 yoshdagi o‘smirlarning 92 foizdan ortig‘i kundalik hayotida ijtimoiy tarmoqlardan (Telegram, Instagram, TikTok, YouTube) faol foydalanadi [1]. Bu platformalar yoshlar uchun nafaqat muloqot va ko‘ngil ochar vosita, balki axborot olish, o‘zini ifodalash va dunyoqarashni shakllantirishning asosiy kanali hisoblanadi. An’anaviy pedagogik usullar — ma’ruza, suhbat, og‘zaki nasihat — o‘smirlarning e’tiborini jalb qilish va ularning qadriyat tizimiga ta’sir ko‘rsatishda ilgari bo‘lganidek samaradorlikka ega emas [2].

“Edutainment” (education + entertainment) atamasi dastlab 1970-yillarda televizion ta’lim dasturlari doirasida ilmiy muhokamalarga kiritilgan bo‘lsa,

bugungi kunda u raqamli muhitda yangi mazmun va ko‘rinishga ega bo‘lmoqda [3]. Ta’limiy va ko‘ngilochar elementlarning uyg‘unlashuvi asosida yaratilgan kontent yoshlarning psixofiziologik xususiyatlariga — qisqa diqqat davomiyligi, tez o‘zgaruvchi qiziqishlar, vizual va kinestetik qabul qilish kanallari ustunligiga mos keladi. Ayniqsa, ma’naviy-axloqiy tarbiya kabi murakkab, abstrakt va shaxsiy munosabatni talab qiluvchi sohada “edutainment” kontenti tushuntirish, ishontirish va namuna ko‘rsatish vazifalarini an’anaviy pedagogik usullarga nisbatan samaraliroq bajarishi mumkin.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan “edutainment” kontentining o‘smirlarning ma’naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishdagi pedagogik va psixologik mexanizmlarini ochib berish hamda mazkur jarayonni tizimli tashkil etishga qaratilgan amaliy modelni taklif qilishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologik asosini tizimli yondashuv, pedagogik kuzatuv va kontent-analiz tashkil etdi. Tizimli yondashuv “edutainment” kontentining ta’sir mexanizmlarini alohida elementlar (format, mazmun, tarqatish kanali, auditoriya xususiyatlari) va ular o‘rtasidagi munosabatlarda o‘rganish imkonini berdi [4]. Kontent-analiz esa ijtimoiy tarmoqlardagi tarbiyaviy materiallarni ob’ektiv miqdoriy va sifat jihatidan tahlil qilishga xizmat qildi.

Tadqiqot ob’ekti sifatida Instagram va Telegram platformalarida faoliyat yurituvchi, asosiy auditoriyasi 13–17 yoshdagi o‘smirlardan iborat bo‘lgan 52 ta tarbiyaviy kanal va akkauntlar tanlab olindi. Tanlov omnaviylik (obunachilar soni 10 000 dan ortiq), muntazam yangilanib turish (haftasiga kamida 3 marta kontent chiqarish) va mazmunan ma’naviy-axloqiy mavzularni qamrab olish mezonlari asosida amalga oshirildi. Eng ommabop kanallar (“Bilim va imon”, “Tarbiya.uz”, “Ma’naviyat”, “Podcast Akademiya”, “Axloq saboqlari”) batafsil tahlil qilindi.

Har bir kontent birligi (video, reels, post, karusel, audio) quyidagi mezonlar bo‘yicha baholandi:

- *format* — qisqa video (15–60 sekund), o‘rta video (1–5 daqiqa), audio, matn, infografika;
- *ta’limiy va ko‘ngilochar elementlar nisbati* (ta’limiy: ma’lumot berish, tushuntirish, xulosa chiqarish; ko‘ngilochar: hikoya, hazil, musiqa, vizual effektlar);
- *axloqiy qadriyatlar* (halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, oqilalik, mehr-oqibat, sabr-toqat)ning aks etish usuli — ochiq (to‘g‘ridan-to‘g‘ri nasihat) yoki yashirin (obraz, misol, dilemma orqali);
- *auditoriya bilan o‘zaro aloqa* — izohlar soni va mazmuni, so‘rovnomalar, reaksiyalar;
- *emotsional ohang* (ijobiy, salbiy, aralash).

Tadqiqotda, shuningdek, 10–11-sinf o‘quvchilari (n=86), ularning ota-onalari (n=62) va 12 nafar pedagog-ekspert bilan yarim tuzilgan intervyu o‘tkazildi. Intervyu davomida “edutainment” kontentini qabul qilish, tushunish, baholash, undan ta’lim va tarbiya maqsadlarida foydalanish borasidagi sub’ektiv tajribalar o‘rganildi. Ma’lumotlar 2025-yil sentyabr—dekabr oylarida to‘plangan.

Natijalar. Kontent-analiz va intervyu ma’lumotlarining qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatdiki, an’anaviy tarbiyaviy kontent — “quruq nasihat”, “moralizatsiya”, “ta’kidlab aytilgan qoidalar” — o‘smirlar tomonidan qisqa vaqt ichida “skrollanadi” (e’tiborsiz qoldiriladi) yoki faol ravishda “bloklanadi”. Bunday materiallarning o‘rtacha ko‘rish davomiyligi 3–5 sekunddan oshmagan. Aksincha, “edutainment” elementlari bilan boyitilgan materiallar quyidagi pedagogik-psixologik samaralarni keltirib chiqargan:

1. Identifikatsiya mexanizmining faollashuvi. Qisqa videolar va storis formatidagi kontentda ijobiy qahramonlar (tengdoshlar, yosh bloggerlar, hurmatli shaxslar) bilan o‘zini identifikatsiya qilish tendensiyasi kuzatildi. Masalan, “Men tanlayman” loyihasida oddiy maktab o‘quvchisining halollik bilan topgan pulini qaytargani haqidagi 1,5 daqiqalik video 120 mingdan ortiq ko‘rilgan va izohlarda 78% ijobiy reaksiya to‘plagan. O‘smirlar “unga o‘xshamoqchiman”, “men ham shunday qilardim” kabi izohlar qoldirgan. Psixologik nuqtai nazardan, bu identifikatsiya mexanizmining faollashganini ko‘rsatadi [5].

2. Virtual muloqot madaniyatining shakllanishi. Tahlil qilingan kanallardagi bahs-munozara mavzulari (masalan, “Internetdagi yolg‘on axborotga qanday munosabatda bo‘lish kerak?”) ostidagi izohlar o‘smirlarning o‘zaro munozara madaniyatini rivojlantirgan. Kuzatuvlar natijasiga ko‘ra, moderator tomonidan yo‘naltirilgan bahslarda ishtirok etgan o‘smirlar keyinchalik boshqa mavzularda ham dalillarni asosli keltirish, o‘zgalar fikrini hurmat qilish, konstruktiv tanqid qilish kabi ko‘nikmalarni namoyish etgan. Bir kanalda o‘tkazilgan so‘rovnomada respondentlarning 63% “izohlardagi bahslar meni turli nuqtai nazarlarni tushunishga o‘rgatdi” degan javobni belgilagan.

3. Ma’naviy immunitetning mustahkamlanishi. Sifatli “edutainment” kontenti o‘smirlarda axborotni tanqidiy filtrlash, shubhali materiallarni aniqlash va rad etish ko‘nikmasini kuchaytirgan. Intervyu ishtirokchilaridan biri: “Oldin har qanday videoni ko‘rib, darhol ishonardim. Endi qaysi kanal ishonchli, qaysi biri shunchaki sensatsiya uchun ekanini farqlay olaman”, — deb ta’kidlagan. Bu hol pedagogik adabiyotda “informatsion xavfsizlik madaniyati” yoki “ma’naviy immunitet” deb ataladigan sifatning shakllana boshlaganligidan dalolat beradi [6].

4. Motivatsion o‘zgarishlar. O‘quvchilarning so‘rovnomasida “edutainment” kontentini muntazam iste’mol qiluvchilarning 71 foizi “yaxshi ish qilishga”, “odobli bo‘lishga” va “bilim olishga” bo‘lgan ichki motivatsiyasi kuchayganligini bildirgan. Bu ko‘rsatkich an’anaviy tarbiyaviy materiallar bilan ishlagan guruhdagi 42 foizdan

sezilarli darajada yuqoridir. Pedagog-ekspertlarning qayd etishicha, “edutainment” kontenti o‘smirlarda qadriyatlarga bo‘lgan ichki ehtiyojni uyg‘otadi, tashqi majburlashdan ichki qabulga o‘tishni tezlashtiradi.

Muhokama. Olingan natijalar “edutainment” kontentining o‘smirlar ma’naviy-axloqiy dunyoqarashiga ta’sirida uchta asosiy mexanizm mavjudligini ko‘rsatadi.

Birinchidan, emotsional jalb qilish mexanizmi. Vizual estetika, dinamik montaj, hikoya (storytelling), musiqa va yorqin obrazlar orqali kontent o‘smirning bevosita hissiyotlarini uyg‘otadi. Psixologik nuqtai nazardan, axborotni qabul qilishda emotsional iz (affektiv iz) kognitiv izga qaraganda uzoq muddatli xotirada mustahkamroq saqlanadi [7]. “Edutainment” kontenti aynan shu tamoyilga asoslanib, axloqiy qadriyatlarni hissiy tajriba bilan bog‘lab beradi.

Ikkinchidan, kognitiv yuklamani bosqichma-bosqich oshirish mexanizmi. Qisqa formatdagi kontent (15–60 sekund) dastlab o‘smirning diqqatini tortadi, undan keyingi epizodlarda muammoli vaziyat, axloqiy dilemma yoki muhokamali masala qo‘yiladi. Bu bosqichda o‘smir faol fikrlashga jalb qilinadi. Masalan, “Axloq saboqlari” kanalidagi “Bir qarorga 3 daqiqa” ruknida ishtirokchilarga haqiqiy hayotiy vaziyat (do‘stingiz sizga ishonib topshirgan sirni oshkor qilish kerakmi?) taklif etiladi va izohlarda fikr almashish orqali tanqidiy fikrlash rag‘batlantiriladi.

Uchinchidan, refleksiya va interfaollik mexanizmi. So‘rovnomalar, izohlar, bahs-munozaralar, muallif bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqot o‘smirga shaxsiy tajribasini qayta baholash, o‘z qadriyatlarini boshqalar bilan solishtirish imkonini beradi. Bu jarayon refleksiv o‘z-o‘zini anglashni rivojlantiradi — o‘smir yoshidagi markaziy psixologik neoplazmalardan biri [8]. O‘smir shaxsiy fikrini shakllantirish va uni boshqalar fikri bilan taqqoslash orqali axloqiy ongining mazmuniy tomonini mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, “edutainment” kontentini loyihalashda bir qator xavflar mavjud. Ko‘ngilochar element me’yordan oshib ketgan hollarda kontent sof “shou”ga aylanib, ta’limiy-axloqiy maqsadni yo‘qotadi. Ba’zi kanallarda “yengil” mazmun orqali ko‘rishlar sonini ko‘paytirish, reklama daromadini oshirish tendensiyasi kuzatilgan. Bu hol kontentni “edutainment” emas, balki “infotainment” (axborot-ko‘ngilochar) yoki oddiy “entertainment” darajasiga tushirib qo‘yadi [9].

Shuning uchun har bir kontent birligini yaratishda pedagogik maqsad, yosh xususiyatlari va milliy-ma’naviy qadriyatlar bilan uyg‘unlikni ta’minlash muhimdir.

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, global axborotlashuv sharoitida o‘cmirlarning ijtimoiylashuvi va ma’naviy-axloqiy dunyoqarashining shakllanishida raqamli muhit, ayniqsa ijtimoiy tarmoqlar hal qiluvchi omilga aylanmoqda. An’anaviy tarbiyaviy yondashuvlar o‘cmirlar diqqatini barqaror jalb qilishda yetarli samara bermayotgan bir paytda, “edutainment” formati ta’limiy va

ko‘ngilochar elementlarning uyg‘unligi orqali yuqori pedagogik samaradorlikni namoyon etmoqda.

Kontent-analitik va empirik ma’lumotlar asosida aniqlanishicha, “edutainment” kontenti o‘cmirlarda identifikatsiya, tanqidiy fikrlash, virtual muloqot madaniyati hamda ma’naviy immunitetni shakllantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatib, mazkur yondashuv axloqiy qadriyatlarni tashqi bosim emas, balki ichki ehtiyoj va shaxsiy qabul asosida o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

Tahlil natijalari “edutainment” ta’sirining asosiy mexanizmlari — emotsional jalb etish, kognitiv faollashtirish va refleksiv interaktivlik — o‘zaro uyg‘un holda amalga oshirishini ko‘rsatdi. Bu esa uni zamonaviy tarbiya jarayonida samarali pedagogik vosita sifatida baholash imkonini beradi.

Shu bilan birga, kontentda ko‘ngilochar komponent ustun kelib qolishi uning tarbiyaviy qiymatini pasaytirish xavfini keltirib chiqaradi. Shu bois “edutainment” materiallarini ishlab chiqishda ilmiy-pedagogik yondashuv, yosh xususiyatlari va milliy-ma’naviy qadriyatlar bilan muvofiqlikni ta’minlash zarur.

Xulosa sifatida ta’kidlash joizki, “edutainment” asosidagi raqamli tarbiyaviy muhitni tizimli tashkil etish o‘cmirlarda barqaror ma’naviy-axloqiy pozitsiyani shakllantirishning samarali yo‘li hisoblanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. O‘zbekistonda internet va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish bo‘yicha statistika. Toshkent, 2025. 45 b.
2. Jo‘rayev R.H. Ta’lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019. 198 b.
3. Abduqodirov A.A. Masofali o‘qitish nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: “Fan”, 2009. 145 b.
4. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. Toshkent: “Iqtisod-Moliya”, 2011. 420 b.
5. Karimova D.A. Yoshlar psixologiyasi va raqamli media iste’moli. Toshkent: “Akademiya”, 2022. 210 b.
6. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: “O‘qituvchi”, 2018. 176 b.

MATERIALSHUNOSLIK VA SUN'IY INTELLEKT INTEGRATSIYASI: KELAJAK TEXNOLOGIYALARI

Normingov Ravshan Baxriddin o'g'li

*Toshkent davlat texnika universiteti Mexanika Muhandisligi fakulteteti,
Materialshunoslik va yangi materiallar texnologiyasi yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada materialshunoslik va sun'iy intellekt integratsiyasining zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi. An'anaviy tadqiqot usullarining cheklovlari va sun'iy intellekt orqali material kashf etish jarayonining keskin tezlashishi ilmiy dalillar asosida yoritilgan. Shuningdek, GNoME kabi modellar misolida yangi materiallarni prognoz qilish imkoniyatlari, sanoatdagi qo'llanilishi hamda O'zbekiston uchun strategik ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Materialshunoslik, sun'iy intellekt, GNoME, neyron tarmoqlar, generativ modellar, yangi materiallar, kvant hisoblash, innovatsiya, sanoat qo'llanilishi.

Аннотация. В статье анализируются современные тенденции интеграции материаловедения и искусственного интеллекта. На основе научных данных показаны ограничения традиционных методов и значительное ускорение открытия новых материалов с применением ИИ. Особое внимание уделено моделям типа GNoME, их практическим результатам, промышленному применению и стратегическому значению для Узбекистана.

Ключевые слова. Материаловедение, искусственный интеллект, GNoME, нейронные сети, генеративные модели, новые материалы, квантовые вычисления, инновации, промышленное применение.

Annotation. This article examines modern trends in the integration of materials science and artificial intelligence. It highlights the limitations of traditional research approaches and demonstrates the significant acceleration of material discovery through AI-based methods. Special attention is given to models such as GNoME, their practical outcomes, industrial applications, and strategic importance for Uzbekistan.

Keywords. Materials science, artificial intelligence, GNoME, neural networks, generative models, novel materials, quantum computing, innovation, industrial applications.

Materialshunoslik — insoniyat sivilizatsiyasining asosi bo'lib kelgan. Tosh davridan kremniy asriga o'tgan yo'limiz mohiyatan materiallarni o'rganish va ularni boshqarish tarixi hisoblanadi. Bugungi kunda esa bu soha o'zining eng muhim inqilobiy bosqichini boshdan kechirayapti: sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari materialshunoslikka kirib kelishi bilan yangi material kashf etish sur'ati millionlab marta tezlashdi.

An'anaviy laboratoriya tajribalari yordamida bitta yangi materialning xususiyatlarini aniqlash va tekshirish uchun ko'p yillar va millionlab dollar sarflanardi. Masalan, 1950-yillardan 2010-yillargacha bo'lgan 60 yil mobaynida ilmfan atigi taxminan 30 000 ta yangi kristallik material kashf etgan. Sun'iy intellekt yordamida esa Google DeepMind jamosi 2023-yilda yagona tadqiqotda 2,2 million potentsial yangi material prognoz qildi — bu raqam barcha tarixiy kashfiyotlarni 70 martadan ortiq ortda qoldiradi.

Ushbu maqolada sun'iy intellekt va materialshunoslik integratsiyasining texnik asoslari, real ilmiy natijalari, sanoatdagi qo'llanilishi va O'zbekiston uchun amaliy ahamiyati batafsil muhokama etiladi.

Sun'iy intellekt va materialshunoslikning birligida qilinadigan ishlar.

An'anaviy yondashuv va uning cheklovlari – bunda an'anaviy materiallar tadqiqotlari uchta bosqichdan iborat bo'ladi: gipoteza qo'yish, laboratoriyada sintez qilish va xususiyatlarni o'lchash. Bu jarayon "sinab ko'rish-xato" (trial-and-error) metodologiyasiga asoslanib, o'ta sekin va qimmat edi. Hisob-kitoblarga ko'ra, yangi dori preparatining bozorga chiqishi o'rtacha 12-15 yil va 2,6 milliard dollar talab etadi; buning katta qismi yangi material va molekulalar izlab topishga sarflanadi.

Shuningdek, inson miyasi amalda faqat 3-4 o'zgaruvchini bir vaqtning o'zida tahlil qila oladi. Zamonaviy materiallar esa millionlab atomlar va ularning o'zaro ta'siridan iborat murakkab tizimlardir. Bu tafovut materialshunoslikda sun'iy intellektning qo'llanilishini nafaqat foydali, balki zaruriy qiladi.

Sun'iy intellekt vositalari va ularning roli.

Materialshunoslikda qo'llaniladigan asosiy sun'iy intellekt metodlari quyidagilardir:

- Neyron tarmoqlar (Neural Networks) — atomlar o'rtasidagi bog'lanish kuchlarini va kristal tuzilmalarni modellashtirish uchun.
- Graf neyron tarmoqlari (Graph Neural Networks, GNN) — kimyoviy molekulalar va kristal panjaralarni graflar ko'rinishida ifodalash va tahlil qilish.
- Generativ modellar (Diffusion, VAE, GAN) — berilgan xususiyatlarga ega yangi materiallar strukturasini generatsiya qilish.
- Kuchaytirilgan o'qitish (Reinforcement Learning) — maqsadli xususiyatlarga erishish uchun sintez sharoitlarini optimizatsiya qilish.

Materialshunoslik va sun'iy intellekt integratsiyasidagi jarayonda eng avvalo asosiy ilmiy yutuqlar va faktlarga tayanadi. Bu borada bugun dunyoda ro'y berayotgan kashfiyotlar va texnologiyaning izchillik bilan rivojlanishiga nazar salsak. **Misol uchun: Google DeepMind GNoME:**

Tarixiy kashfiyot.

2023-yil noyabr oyida Google DeepMind kompaniyasi Nature jurnalida chop etilgan ilmiy maqolasida GNoME (Graph Networks for Materials Exploration) modelining natijalarini e'lon qildi. Bu natijalar materialshunoslik tarixida misli ko'rilmagan miqyosda bo'ldi:

Ko'rsatkich	An'anaviy usul	GNoME SI	Farq
Kashf etilgan yangi materiallar soni	~30 000 (60 yil)	2 200 000	73 marta ko'p
Tadqiqot davomiyligi	Yillar	Haftalar	100x tez

Barqaror materiallar ulushi	~10%	~44%	4,4x yuqori
Laboratoriyada tasdiqlangan	—	736 material	Isbotlangan

GNoME modeli Density Functional Theory (DFT) hisob-kitoblarini o'rgatuvchi ma'lumot sifatida ishlatib, energetik barqarorlik va kristall tuzilmasini bir vaqtning o'zida prognoz qildi. Eng muhimi, 736 ta prognoz qilingan material tez laboratoriya tasdiqidan o'tdi — bu SI prognozlarining amaliy ishonchliligini isbotladi.

Materials Project va ochiq ma'lumotlar.

Lawrence Berkeley National Laboratory tomonidan yaratilgan Materials Project platformasi bugungi kunda 154 718 ta inorganik birikmaning kvant-mexanik xususiyatlarini o'z ichiga oladi (2025-yil yanvar holati). Ushbu ma'lumotlar bazasi global SI modellarining o'rgatilishida asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Har oyda dunyoning 100 dan ortiq mamlakatidan 300 000 ga yaqin tadqiqotchi ushbu platformadan foydalanadi.

Katta til modellari va materialshunoslik bo'yicha.

MIT va Microsoft tadqiqotchilari 2024-yilda LLM (Large Language Models)larni ilmiy maqolalardan olingan materialshunoslik ma'lumotlari bilan "uyg'un" o'rgatish orqali Materials Language Model (MatBERT) modelini yaratdilar. Bu model 3,3 million materialshunoslik maqolasidan o'rganib, yangi minerallar va qotishmalar haqida insonlar yozgan maqolalar darajasida ma'lumot berish qobiliyatiga ega bo'ldi. Shu bilan birga, GPT-4 asosidagi ChemCrow agenti 2024-yilda 13 ta yangi polimer sintezi uchun to'liq reaksiya yo'lini mustaqil ravishda loyihalashga muvaffaq bo'ldi.

Materialshunoslik bo'yicha asosiy qo'llanish sohalari to'xtaladigan bo'lsak biz ularni quyidaglarda ko'rishimiz mumkin.

Energetika va batareya texnologiyalari.

Elektr transporti va qayta tiklanadigan energiya saqlovchi qurilmalar uchun samarali batareyalar zaruriyati keskin oshib bormoqda. Tesla va Samsung SDI kompaniyalari SI yordamida litiy-ion batareyalar uchun yangi katod materiallarini optimizatsiyalashda sezilarli muvaffaqiyatlarga erishdilar. Microsoft Azure va PNNL (Pacific Northwest National Laboratory) hamkorligi asosida 2024-yilda SI 32 million potentsial batareya materiali ichidan maqsadli filtrlash natijasida N2116 nomli yangi litiy-natriy kompozit materiali kashf etildi, bu esa litiy sarfini 70% kamaytirish imkonini berdi.

Farmatsevtika va biologik materiallar.

AlphaFold2 (DeepMind) modeli 2021-yilda 200 million dan ortiq oqsil strukturasini bashorat qildi va bu farmatsevtikada inqilob yasadi. Bugungi kunda Pfizer, AstraZeneca va Roche kabi kompaniyalar SI yordamida dori-darmon molekulalarini loyihalash vaqtini 4 yildan 18 oyga qisqartirdilar. BioNTech

kompaniyasining hisobotiga ko'ra, mRNA vaksina komponentlarini optimizatsiyalashda SI dasturlari inson tadqiqotchilariga nisbatan 10 000 marta ko'proq variantni sinovdan o'tkazishi mumkin.

Yarim o'tkazgichlar va nanoelektronika.

TSMC (Taiwan Semiconductor Manufacturing Company) va Intel kompaniyalari yarim o'tkazgich jarayonlarini optimallashtirish uchun SI yordamida litografiya parametrlarini boshqaradilar. Intel'ning 18A jarayonida SI qo'llanilishi sababli defektlar darajasi 23% ga kamaydi. Grafenga asoslangan yangi materiallar sohasida Rutgers universiteti SI yordamida 2024-yilda mavjud barcha grafena hosila birikmalarini tahlil qilib, issiqlik o'tkazuvchanlik bo'yicha rekordchi 12 ta yangi material topdi.

Kosmik va aerokosmik materiallar.

NASA va SpaceX kosmik kemalar uchun ekstremal sharoitlarga chidamli materiallar yaratishda SI'dan foydalanadi. Boeing kompaniyasining ma'lumotiga ko'ra, SI yordamida B777X samolyoti krillari uchun kompozit material tanlanishi uchun sarflangan vaqt 18 oydan 3 oyga qisqarildi. Shu bilan birga, ESA (Yevroopa kosmik agentligi) 2024-yilda SI yordamida Mars missiyasi uchun -130°C dan $+150^{\circ}\text{C}$ gacha bo'lgan haroratga bardoshli yangi silikat qoplamani ishlab chiqdi.

Texnologik prognozlar va kelajak istiqbollari to'xtaladigan bo'lsak, bunda McKinsey Global Institute 2024-yildagi hisobotida SI-asoslangan materiallar tadqiqotining 2030-yilga qadar 50-100 milliard dollarlik iqtisodiy qiymat yaratishini taxmin qiladi.

Quyidagi jadvalda 2025-2035-yillar oralig'idagi asosiy texnologik prognozlar keltirilgan:

Yil	Kutilayotgan yutuq	Asosiy texnologiya	Ta'sir ko'lami
2025	Avtonom laboratoriyalar	Robotika + SI	Global
2026	Kvant materiallar simulyatsiyasi	Kvant hisoblash	Jadal o'sish
2027	Yangi supero'tkazgichlar	GNN + DFT	Energetika
2028	Insonlashtiriladigan materiallar	Biomatika + SI	Tibbiyot
2030	"Talabga binoan" material yaratish	AGI + sintetik kimyo	Sanoat inqilobi

Ayniqsa, kvant hisoblash va SI kombinatsiyasi alohida e'tiborga loyiq. IBM Quantum va Google Quantum AI 2025-yilga kelib "kvant ustunligi" (quantum advantage)ga erishish bo'yicha fundamental materiallar simulyatsiyasida birinchi amaliy natijalarni ko'rsatdi. Kvant kompyuterlarida Schrodinger tenglamasini to'liq yechish imkoniyati yuzaga kelganda, SI uchun o'rgatish ma'lumotlari sifati bir necha daraja oshadi.

Imkoniyatlar va tavsiyalar.

O'zbekiston boy tabiiy resurslarga — mis, oltin, uran, nadir yer elementlari va turli minerallar zahiralarga ega. Mamlakatimizda SI va materialshunoslikni birlashtirgan milliy ilmiy dastur yaratish strategik ahamiyatga ega. Quyida asosiy yo'nalishlar keltirilgan:

Birinchidan, Toshkent kimyo-texnologiya instituti, Milliy universitet va O'zFA bazasida materialshunoslik ma'lumotlar markazi tashkil etish. Bu markazga mavjud mineral va materiallar xususiyatlarini raqamlashtirish, ochiq ma'lumotlar bazasini shakllantirish va xalqaro platformalar (Materials Project, AFLOW) bilan integratsiya kirishi kerak.

Ikkinchidan, xalqaro hamkorlik doirasida ITER (yadroli sintez) loyihasiga qo'shilish va bu orqali O'zbekiston olimlari uchun zamonaviy materiallar tadqiqotida ishtirok etish imkoniyatini yaratish. Shuni ham ta'kidlash joizki, CERN va Max-Planck institutlari bilan allaqachon mavjud bo'lgan ilmiy aloqalar kengaytirilsa, materialshunoslik sohasida ham xalqaro loyihalar tashkil etish mumkin.

Uchinchidan, O'zbekistonning nadir yer elementlari (REE) zahiralari — germaniy, vanadiy, molibden — SI yordamida yangi energiya saqlash qurilmalari uchun kashshof materiallar sifatida tadqiq etish global ilmiy hamjamiyatga mahsulot eksport qilish imkonini beradi. Bu sohadagi bitta patent ilmiy laboratoriyaga yillik million dollarlik litsenziya daromadi keltirishi mumkin.

Xulosa qilib aytish mumkinki, sun'iy intellekt texnologiyalari materialshunoslik sohasida tub burilish yasab, yangi materiallarni kashf etish jarayonini misli ko'rilmagan darajada tezlashtirmoqda. Bu nafaqat ilmiy tadqiqotlar samaradorligini oshirmoqda, balki energetika, farmasevtika, nanotexnologiya va aerokosmik sohalarda innovatsion yechimlarni yaratishga xizmat qilmoqda. O'zbekiston uchun esa mazkur yo'nalish strategik ahamiyatga ega bo'lib, milliy ilmiy infratuzilmani rivojlantirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va tabiiy resurslardan yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar yaratish imkoniyatini taqdim etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Merchant, A. et al. (2023). Scaling deep learning for materials discovery. Nature, 624, 80-85. <https://doi.org/10.1038/s41586-023-06735-9>
2. Zhong, M. et al. (2024). An autonomous laboratory for the accelerated synthesis of novel materials. Nature, 627, 86-91.
3. McKinsey Global Institute (2024). The economic potential of generative AI in science: A new paradigm for materials discovery. McKinsey & Company Report.
4. Walker, N. et al. (2024). MatBERT: A materials-aware language model for scientific literature. npj Computational Materials, 10, 45.
5. Szymanski, N.J. et al. (2023). An autonomous laboratory for the accelerated synthesis of novel materials. Nature, 624, 86-91.
6. Huo, H. et al. (2022). Unified representation for machine learning of molecules and crystals. npj Computational Materials, 8(1), 1-9.

RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA O‘QUVCHILARNING PSIXOLOGIK VA INDIVIDUAL XUSUSIYATLARINI INOBATGA OLISH MASALALARI

Fayziyeva Salomat G‘aybullayevna

Termiz davlat Pedagogika instituti “Tasviriy san’at” kafedrası o‘qituvchisi

Tursunqulova Shahzoda Xayrullo qizi

“Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi” ta’lim yo‘nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada raqamli ta’lim muhitida o‘quvchilarning yosh, individual va psixologik xususiyatlarini hisobga olishning pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli kontentdan foydalanishda uchraydigan muammolar hamda ularni bartaraf etishning samarali yo‘llari ko‘rib chiqiladi. O‘quvchilarning kognitiv rivojlanish darajasi, qiziqishlari va individual ehtiyojlariga mos raqamli ta’lim resurslarini yaratish ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligi ilmiy asoslarda yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *raqamli ta’lim muhiti, pedagogik texnologiyalar, psixologik xususiyatlar, individual yondashuv, raqamli kontent, ta’lim samaradorligi.*

Аннотация. *В данной статье анализируется педагогическое значение учета возрастных, индивидуальных и психологических особенностей учащихся в цифровой образовательной среде. Рассматриваются проблемы, возникающие при использовании цифрового контента в обучении, а также пути их эффективного решения. Подчеркивается, что создание цифровых образовательных ресурсов с учетом когнитивного развития, интересов и индивидуальных потребностей учащихся способствует повышению эффективности образовательного процесса.*

Ключевые слова: *цифровая образовательная среда, педагогические технологии, психологические особенности, индивидуальный подход, цифровой контент, эффективность обучения.*

Annotation. *This article analyzes the pedagogical importance of considering students' age, individual and psychological characteristics in the digital learning environment. The problems that arise in the use of digital content in education and possible solutions are discussed. The study highlights that the development of digital educational resources in accordance with students' cognitive development, interests and individual needs plays an important role in increasing the effectiveness of the learning process.*

Key words: *digital learning environment, pedagogical technologies, psychological characteristics, individual approach, digital content, learning effectiveness.*

Hozirgi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta’lim tizimida ham tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarga bilimlarni yanada samarali, qiziqarli va interaktiv tarzda o‘zlashtirish imkonini yaratmoqda. Ayniqsa, raqamli ta’lim muhitining rivojlanishi ta’lim jarayoniga multimedia resurslari, interaktiv platformalar, virtual laboratoriyalar va elektron darsliklarning keng joriy etilishiga sabab bo‘ldi. Hozirgi globallashuv davrida ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning keng qo‘llanilishi yangi pedagogik imkoniyatlarni yaratmoqda.

Raqamli ta’lim muhiti o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu jarayonda o‘quvchilarning psixologik va individual xususiyatlarini hisobga olish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida har bir o‘quvchi o‘zining individual qobiliyati, bilim darajasi va psixologik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Raqamli texnologiyalar esa ana shu farqlarni hisobga olgan holda ta’limni individuallashtirish imkonini beradi.

Biroq raqamli ta’lim vositalaridan samarali foydalanish uchun o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanish darajasi hamda individual qobiliyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Har bir o‘quvchi o‘zining qiziqishlari, fikrlash tezligi va bilimni qabul qilish darajasi bilan boshqalardan farq qiladi. Shuning uchun ham ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan raqamli kontent o‘quvchilarning individual xususiyatlariga mos bo‘lishi zarur. Raqamli ta’lim muhiti – bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida tashkil etilgan o‘quv jarayoni bo‘lib, u o‘quvchilarga bilimlarni mustaqil o‘zlashtirish, izlanish olib borish va interaktiv o‘rganish imkonini yaratadi. Raqamli ta’limning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

- ta’lim jarayonining interaktivligi;
- o‘quv materiallarining ko‘rgazmaliligi;
- individual o‘qitish imkoniyatlari;
- masofaviy ta’limni tashkil etish imkoniyati;
- o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Raqamli ta’lim muhitida o‘quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olish pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Psixologiya fanida o‘quvchilarning kognitiv rivojlanish bosqichlari, tafakkur darajasi va motivatsiyasi ta’lim samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi ta’kidlanadi. Shu sababli ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan raqamli vositalar o‘quvchilarning psixologik ehtiyojlariga mos bo‘lishi lozim. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olish ta’lim samaradorligini oshiradi. Bunda quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

Motivatsiya – o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishi va ichki rag‘bati.

Diqqat va idrok – o‘quv materialini qabul qilish darajasi.

Xotira va tafakkur – olingan bilimlarni eslab qolish va ulardan foydalanish qobiliyati.

Emotsional holat – o‘quvchining ruhiy kayfiyati va o‘qishga munosabati.

Raqamli ta’lim vositalari ushbu psixologik jarayonlarni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, multimedia vositalari o‘quvchilarning diqqatini jalb qiladi va bilimni yaxshiroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Masalan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun yaratilgan raqamli kontent ko‘proq vizual va animatsion elementlarga boy bo‘lishi kerak. Chunki bu yoshdagi o‘quvchilar axborotni asosan tasviriy va obrazli fikrlash orqali qabul qiladilar. Yuqori sinf o‘quvchilari esa mantiqiy va analitik fikrlashga ko‘proq moyil bo‘lganligi sababli ular uchun murakkabroq interaktiv topshiriqlar, tahliliy materiallar hamda mustaqil o‘rganishga yo‘naltirilgan resurslar samarali hisoblanadi.

Raqamli ta’lim muhitida yana bir muhim jihat – o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishdir. Har bir o‘quvchi bilimni turlicha tezlikda o‘zlashtiradi. Ba’zi o‘quvchilar matn orqali yaxshiroq o‘rganishsa, boshqalari audio yoki video materiallar orqali bilimni samaraliroq qabul qiladi. Shu sababli zamonaviy ta’lim tizimida multimediyaga asoslangan o‘quv resurslarini yaratish muhim hisoblanadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, interaktiv va multimediyaviy o‘quv materiallari o‘quvchilarning diqqatini jalb etadi hamda bilimni uzoq muddatli xotirada saqlashga yordam beradi. Shuningdek, raqamli ta’lim platformalarida individual ta’lim yo‘nalishlarini tashkil etish imkoniyati mavjud. Bu esa o‘quvchilarning qobiliyati va bilim darajasiga mos ravishda ta’lim olishiga yordam beradi.

Biroq raqamli ta’lim muhitida bir qator muammolar ham mavjud. Ulardan biri o‘quvchilarning raqamli qurilmalardan ortiqcha foydalanishi natijasida yuzaga keladigan psixologik va sog‘liq bilan bog‘liq muammolardir. Masalan, uzoq vaqt davomida kompyuter yoki mobil qurilmalar bilan ishlash o‘quvchilarda ko‘rish qobiliyatining pasayishi, diqqatning susayishi yoki charchoq kabi holatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Bundan tashqari, raqamli ta’lim resurslarining hammasi ham pedagogik va psixologik talablarga to‘liq javob bermasligi mumkin. Ba’zi hollarda raqamli kontent haddan tashqari murakkab yoki aksincha juda sodda bo‘lishi o‘quvchilarning qiziqishini pasaytiradi. Shu sababli raqamli o‘quv materiallarini ishlab chiqishda pedagoglar, psixologlar hamda axborot texnologiyalari mutaxassislarining hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir o‘quvchi o‘ziga xos qobiliyat va o‘rganish uslubiga ega. Shuning uchun ta’lim jarayonida individual yondashuv muhim hisoblanadi. Raqamli ta’lim muhitida bu quyidagi usullar orqali amalga oshiriladi: adaptiv ta’lim platformalaridan foydalanish; individual topshiriqlar berish; o‘quv materiallarini turli formatlarda taqdim etish (video, grafik, matn); o‘quvchilarning mustaqil ta’lim faoliyatini rag‘batlantirish. Bu yondashuv o‘quvchilarning qiziqishlari va imkoniyatlariga mos ta’lim jarayonini tashkil etishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta’lim muhitida o‘quvchilarning psixologik va individual xususiyatlarini hisobga olish ta’lim jarayonining samaradorligini

oshirishda muhim omil hisoblanadi. Raqamli kontent o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, kognitiv rivojlanish darajasi hamda individual ehtiyojlariga mos ravishda yaratilgandagina ta’lim jarayoni yuqori natija beradi.

Shuningdek, raqamli ta’lim resurslarini ishlab chiqishda pedagogik va psixologik yondashuvni uyg‘unlashtirish zarur. Interaktiv, multimediamiy va individual ta’lim imkoniyatlarini ta’minlovchi raqamli platformalar o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Kelgusida raqamli ta’lim muhitini rivojlantirish jarayonida o‘quvchilarning psixologik holati, individual qobiliyatlari hamda ta’limga bo‘lgan motivatsiyasini chuqur o‘rganish muhim vazifa bo‘lib qoladi. Bu esa ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Gaybullaevna F. S. PROFESSIONAL COMPETENCE STRUCTURE OF FUTURE TEACHERS OF THE FUTURE AND SET OF ACTIONS AIMED AT THEIR DEVELOPMENT //Russian-Uzbekistan Conference. – 2024. – T. 1. – №. 1.
2. Gaybullaevna F. S. AUTOCAD SOFTWARE FEATURES FOR 3D DESIGN //Russian-Uzbekistan Conference. – 2024. – T. 1. – №. 1.
3. Fayziyeva S. CHIZMACHILIK DARSLARIDA MULTIMEDIALI WEB ILOVADAN FOYDALANISH //INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic:“Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions”. – 2023. – T. 1. – №. 01.
4. Fayzieva S. Fostering information competence through digital education resources //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. B10. – C. 75-79.

SUNIY INTILEKTDAN FOYDALANISHNI O'RGATISHDA O'QUVCHILARGA MILLIY TARBIYA SINGDIRISH

Erkayev Xusan Axmadaliyevich

*Toshkent shahar Bektemir tumani 291-sonli Ixtisoslashtirilgan davlat umumta'lim
maktabi, informatika fani o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishni o'rgatish jarayonida o'quvchilarga milliy tarbiya elementlarini singdirish masalalari tahlil etiladi. Maqolada zamonaviy ta'lim muhitida sun'iy intellekt imkoniyatlaridan samarali foydalanish bilan birga, o'quvchilarning milliy qadriyatlar, urf-odatlar va ma'naviy merosga hurmat ruhida tarbiyalanishining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar va innovatsion texnologiyalar asosida milliy tarbiyani sun'iy intellekt bilan integratsiya qilish yo'llari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, milliy tarbiya, ta'lim texnologiyalari, raqamli pedagogika, qadriyatlar, innovatsion ta'lim.

Hozirgi globallashuv davrida ta'lim tizimi tubdan yangilanib, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan integratsiyalashmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim jarayoniga yangi imkoniyatlar olib kirmoqda. Biroq texnologik taraqqiyot bilan bir qatorda milliy o'zlikni saqlash, yosh avlodga milliy qadriyatlarni singdirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Shu bois sun'iy intellektdan foydalanishni o'rgatishda faqat texnik bilimlar emas, balki o'quvchilarda milliy tarbiya, ma'naviy qadriyatlar va madaniy merosga hurmatni shakllantirish muhim hisoblanadi.

1. Sun'iy intellekt va ta'lim tizimi

Sun'iy intellekt — bu kompyuter tizimlarining inson aqliy faoliyatiga xos bo'lgan vazifalarni bajarish qobiliyatidir. Ta'lim sohasida sun'iy intellekt quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- individual o'qitish (personalizatsiya);
- bilimlarni avtomatik baholash;
- virtual yordamchilar orqali o'qitish;
- interaktiv o'quv materiallari yaratish.

Sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan platformalar o'quvchilarning qiziqishlari, bilim darajasi va ehtiyojlariga moslashib, ta'lim samaradorligini oshiradi. Biroq texnologiyalarning keng kirib kelishi o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi uchun pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy tarbiya - bu o'quvchilarda milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar, til va madaniyatga hurmatni shakllantirish jarayonidir. U quyidagi komponentlardan iborat:

- milliy o'zlikni anglash;
- vatanparvarlik tuyg'usi;
- ma'naviy-axloqiy qadriyatlar;
- madaniy merosga hurmat.

Bugungi axborot oqimi kuchaygan davrda o‘quvchilar turli madaniy ta’sirlarga duch kelmoqda. Shu sababli milliy tarbiya ularni to‘g‘ri yo‘naltirishda muhim vosita hisoblanadi. O‘quvchilarga milliy tarbiya singdirish orqali ularni nafaqat bilimli, balki ma’naviy yetuk, mas’uliyatli va vatanparvar shaxs sifatida tarbiyalash mumkin.

Shu bois informatika darslarida sun’iy intellektdan foydalanish bilan birga milliy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish pedagoglarning muhim vazifalaridan biridir.

Bugungi kunda sun’iy intellekt orqali tarbiya berishning asosiy yo‘nalishlari - bu axloqiy, ma’naviy va media savodxonlikni shakllantirishdir. Masalan, o‘quvchilar interaktiv dasturlar orqali to‘g‘ri va noto‘g‘ri xatti-harakatlarni ajratishni, ijtimoiy muammolarga munosabat bildirishni o‘rganadilar. Bundan tashqari, sun’iy intellekt yordamida milliy qadriyatlarimizni ham yosh avlod ongiga samarali singdirish mumkin. Raqamli platformalar orqali tariximiz, urf-odatlarimiz va boy madaniy merosimizni zamonaviy usulda o‘rgatish imkoniyati mavjud.

Albatta, bu jarayonda ayrim muammolar ham yo‘q emas. Jumladan, texnologiyaga haddan tashqari bog‘liqlik, insoniy muloqotning kamayishi kabi holatlar kuzatilishi mumkin. Shu sababli sun’iy intellektdan foydalanishda o‘qituvchining roli har doim muhim bo‘lib qoladi.

Milliy tarbiya yosh avlodni nafaqat bilimli, balki komil inson sifatida tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi.

1-rasm. O‘quvchilar tomonidan suniy intlekt orqali yaratilgan shahrimiz fotosurati.

3. Sun’iy intellekt yordamida milliy tarbiya berish imkoniyatlari

Sun’iy intellekt (SI) dasturlari ta’lim jarayonida juda samarali qo‘llanilishi mumkin. Ular darsni qiziqarli, interaktiv va samarali tashkil etishga yordam beradi. Quyida dars jarayonida qo‘llash mumkin bo‘lgan sun’iy intellekt dasturlari va ularning imkoniyatlari keltirilgan:

Matn yaratish va tushuntirish vositalari

- **ChatGPT** – mavzuni tushuntirish, savollarga javob berish, insholar yozish, testlar tuzish.

- **Google Gemini** – o‘quv materiallarini ishlab chiqish, tarjima qilish va izoh berish.

Sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish orqali milliy tarbiya quyidagi yo‘llar bilan amalga oshirilishi mumkin:

3.1. Interaktiv o‘quv platformalari

Sun’iy intellekt asosidagi platformalar orqali o‘quvchilarga milliy tarix, madaniyat va adabiyot interaktiv tarzda o‘rgatiladi. Masalan:

- virtual ekskursiyalar;
- tarixiy shaxslar bilan “muloqot” simulyatsiyasi;
- milliy ertaklar asosida o‘yinlar.

3.2. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim

Sun’iy intellekt o‘quvchining qiziqishlarini aniqlab, unga mos milliy tarbiya elementlarini taqdim etadi. Bu esa o‘quvchining mavzuga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

3.3. Til va madaniyatni rivojlantirish

Sun’iy intellekt yordamida:

- ona tilini mukammal o‘rganish;
- milliy adabiyot namunalarini tahlil qilish;
- nutq madaniyatini rivojlantirish mumkin.

4. Pedagogik yondashuvlar

Sun’iy intellektdan foydalanishda quyidagi pedagogik yondashuvlar muhimdir:

4.1. Integrativ yondashuv

Texnologiya va milliy tarbiya uyg‘un holda qo‘llanilishi zarur. Masalan, informatika darslarida milliy mazmundagi topshiriqlar berish.

4.2. Kompetensiyaviy yondashuv

O‘quvchilarda quyidagi kompetensiyalarni shakllantirish:

- axborot bilan ishlash madaniyati;
- tanqidiy fikrlash;
- milliy ong.

4.3. Interfaol metodlar

Sun’iy intellekt asosidagi:

- muammoli ta’lim;
- loyiha ishlari;
- rolli o‘yinlar orqali milliy tarbiya samarali singdiriladi.

2-rasm. O‘quvchilar tomonidan suniy intellekt orqali yaratilgan “Maktabimiz-kelajakda” nomli fotosurat.

5. Muammolar va ularning yechimlari

Muammolar:

- texnologiyaga haddan tashqari bog‘liqlik;
- milliy qadriyatlarning e‘tibordan chetda qolishi;
- o‘qituvchilarning yetarli tayyorgarlikka ega emasligi.

Yechimlar:

- o‘qituvchilarni malaka oshirish;
- milliy kontentga boy SI platformalar yaratish;
- ta’lim dasturlariga milliy tarbiya komponentlarini kiritish.

6. Metodik tavsiyalar

Quyidagi metodik tavsiyalar samarali hisoblanadi:

1. Dars jarayonida sun‘iy intellektdan foydalanishda milliy misollar keltirish.
2. O‘quvchilarga milliy qadriyatlar asosida loyihalar tayyorlashni topshirish.
3. Raqamli vositalar orqali milliy madaniyatni targ‘ib qilish.
4. Ota-onalar bilan hamkorlikda milliy tarbiyani mustahkamlash.
5. Sun‘iy intellektdan foydalanishda axloqiy me‘yorlarni o‘rgatish.

Sun‘iy intellekt zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Uni to‘g‘ri va maqsadli qo‘llash orqali o‘quvchilarga nafaqat bilim, balki milliy tarbiya ham berish mumkin. Eng muhimi, texnologiyalar insoniy qadriyatlar bilan uyg‘un holda qo‘llanilgandagina samarali natija beradi. Kelajakda sun‘iy intellekt asosidagi ta’lim tizimlari milliy tarbiya bilan integratsiyalashgan holda rivojlanishi zarur. Bu esa barkamol, bilimli va milliy o‘zligini anglagan avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta’lim tizimida sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonining sifat va samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xususan,

ChatGPT, Canva, Kahoot! kabi vositalar yordamida darslar interaktiv, qiziqarli va o‘quvchiga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etilishi mumkin. Sun‘iy intellekt o‘qituvchiga nafaqat dars materiallarini tez va sifatli tayyorlashda, balki o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash, individual yondashuvni amalga oshirish hamda mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini rivojlantirishda ham katta imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, bu texnologiyalar o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini, ijodkorligini va raqamli savodxonligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, sun‘iy intellekt dasturlarini ta’lim jarayoniga oqilona va maqsadli joriy etish kelajak avlodni zamonaviy bilim va ko‘nikmalar bilan qurollantirishda muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. *Raqamli O‘zbekiston – 2030 strategiyasi*. – Toshkent, 2020.
4. Abduqodirov A.A. *Ta’limda axborot texnologiyalari*. – Toshkent: Fan, 2019.
5. Ishmuhammedov R.J., Yo‘ldoshev M.A. *Ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2023.
6. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: Fan, 2022.
7. Russell S., Norvig P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. – Pearson Education, 2021.

РАҚАМЛИ ТАЪЛИМ МУҲИТИДА ЎҚУВЧИЛАРНИ ТАРБИЯЛАШ: ЁШ ВА ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРГА МОС РАҚАМЛИ КОНТЕНТ ЯРАТИШ МУАММОЛАРИ ВА ЕЧИМЛАРИ

Тожибоева Хилолаҳон Махмутовна

Қори Ниёзий номидаги Тарбия педагогикаси миллий институти Илмий
ишлар ва инновациялар бўйича директор ўринбосари, п.ф.д., профессор

Аннотация. Мазкур мақолада рақамли таълим муҳитида ўқувчиларни тарбиялаш жараёнида рақамли контент яратишнинг педагогик ва психологик жиҳатлари таҳлил қилинган. Хусусан, ўқувчиларнинг ёш, индивидуал ва психологик ривожланиш хусусиятларига мос рақамли таълим материалларини яратишда юзага келаётган муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари ёритилган.

Калит сўзлар. Рақамли таълим муҳити, рақамли контент, ўқувчилар тарбияси, ёш хусусиятлари, психологик ривожланиш, педагогик технологиялар.

Аннотация. В данной статье проанализированы педагогические и психологические аспекты создания цифрового контента в процессе воспитания учащихся в цифровой образовательной среде. В частности, освещены проблемы, возникающие при создании цифровых образовательных материалов, соответствующих возрастным, индивидуальным и психологическим особенностям развития учащихся, и пути их устранения.

Ключевые слова. Цифровая образовательная среда, цифровой контент, воспитание учащихся, возрастные особенности, психологическое развитие, педагогические технологии.

Abstract. This article analyzes the pedagogical and psychological aspects of creating digital content in the process of educating students in a digital educational environment. In particular, the problems arising in the creation of digital educational materials corresponding to the age, individual, and psychological development of students and ways to eliminate them are highlighted.

Keywords. Digital educational environment, digital content, student education, age characteristics, psychological development, pedagogical technologies.

Бугунги кунда таълим тизимида рақамли технологияларнинг кенг жорий этилиши таълим жараёнида янги босқичга олиб чиқмоқда. Рақамли таълим муҳити ўқувчиларга билим бериш билан бирга уларни тарбиялашда ҳам муҳим воситага айланмоқда.

Шу билан бирга, рақамли таълим ресурсларини яратишда ўқувчиларнинг ёш ва психологик хусусиятларини ҳисобга олиш муҳим ҳисобланади. Акс ҳолда рақамли контент ўқувчиларнинг билиш фаолиятига салбий таъсир кўрсатиши ёки тарбиявий самарадорликни пасайтириши мумкин[1].

Шу сабабли рақамли таълим муҳтида ўқувчиларни тарбиялашда ёш ва психологик хусусиятларга мос рақамли контент яратиш масаласи долзарб илмий-педагогик муаммолардан бири ҳисобланади.

Рақамли таълим муҳти ўқувчиларнинг ахборотни қабул қилиш, таҳлил қилиш ва мустақил фикр юритиш қобилиятини ривожлантиришга хизмат қилади. Шу билан бирга, рақамли таълим ресурслари орқали ахлоқий, маънавий ва ижтимоий қадриятларни шакллантириш имконияти мавжуд.

Ўқувчилар учун тайёрланган рақамли контент куйидаги талабларга жавоб бериши лозим:

ўқувчиларнинг ёш ва когнитив ривожланиш даражасига мос бўлиши;

визуал ва интерактив элементлар билан бойитилган бўлиши;

тарбиявий ғоя ва миллий қадриятларни акс эттириши;

ўқувчиларнинг мустақил фикрлаш ва ижодкорлик қобилиятини рағбатлантириши.

Бундай контент ўқувчиларнинг билим олиш жараёнини қизиқарли ва самарали ташкил этишга ёрдам беради.

Рақамли таълим муҳтида тарбиявий контент яратиш жараёнида қатор муаммолар кузатилади.

1. Контентнинг ёш хусусиятларига тўлиқ мос келмаслиги. Бу ҳолат рақамли таълим материаллари ўқувчиларнинг ёш, когнитив ва психологик ривожланиш даражаси ҳисобга олинмасдан тайёрланганда юзага келади. Натижада ўқувчилар материални қабул қилишда қийинчиликка дуч келади, таълимга бўлган қизиқиши пасаяди ва тарбиявий самарадорлик ҳам камаёди. Масалан, бошланғич синф ўқувчилари учун мураккаб назарий матнлар ёки катта ҳажмдаги ахборотни ўз ичига олган контент тайёрланса, улар бу материални тўлиқ англай олмайди. Аксинча, юқори синф ўқувчилари учун жуда содда ва болаларча шаклдаги материаллар тайёрланса, уларнинг таълимга бўлган қизиқиши сусайиши мумкин[2].

Бундан ташқари, рақамли контентдаги визуал ва мультимедиа элементлар ҳам ёш хусусиятларига мувофиқ бўлиши керак. Масалан, бошланғич синф ўқувчилари учун ранг-баранг, анимация ва ҳаракатли элементлар қизиқарли бўлса, катта ёшдаги ўқувчилар учун ортиқча визуал эффектлар диққатни чалғитиши мумкин. Шунинг учун рақамли таълим материалларини ишлаб чиқишда ўқувчиларнинг ёш, психологик ва когнитив хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда педагогик жиҳатдан асосланган контент яратиш муҳим ҳисобланади[3].

2. Психологик таъсирнинг етарли ҳисобга олинмаслиги. Шунингдек, рақамли контент тайёрлашда ўқувчиларнинг психологик хусусиятлари ҳам

муҳим аҳамиятга эга. Кичик ёшдаги ўқувчиларда диққатни узоқ вақт сақлаб туриш қийин бўлгани учун узун ва бир хил форматдаги материаллар уларни тез чарчатиши мумкин. Шу сабабли бундай аудитория учун қисқа, динамик ва интерактив контент самарали ҳисобланади. Рақамли материалларнинг тили ва услуби ҳам ўқувчилар ёшига мос бўлиши лозим. Агар материалларда мураккаб илмий терминлар ёки оғир услуб қўлланилса, ўқувчилар мазмунни тўлиқ тушуниб етмаслиги мумкин.

3. Тарбиявий мазмуннинг етарли эмаслиги

Рақамли таълим муҳотида яратилаётган кўплаб таълим материалларида тарбиявий мазмуннинг етарли даражада акс етмаслиги ҳам муҳим муаммолардан бири ҳисобланади. Аксарият ҳолларда рақамли контент асосан билим беришга қаратилган бўлиб, ўқувчиларда ахлоқий, маънавий ва ижтимоий қадриятларни шакллантиришга хизмат қиладиган тарбиявий компонент етарлича ёритилмайди. Натижада рақамли таълим ресурслари ўқувчиларнинг интеллектуал ривожланишига хизмат қилса-да, уларнинг шахсий камолоти, маънавий қарашлари ва ижтимоий масъулиятини шакллантиришда кутилган даражада самара бермаслиги мумкин.

Шунингдек, айрим рақамли таълим материалларида тарбиявий ғоялар ўқувчилар ҳаётига яқин мисоллар, миллий қадриятлар ёки ижтимоий муносабатлар билан боғланмаган ҳолда берилади. Бу эса ўқувчиларнинг мазкур ғояларни чуқур англаши ва уларни кундалик ҳаётида қўллашига тўсқинлик қилади. Шу сабабли рақамли контент яратиш жараёнида билим бериш билан бирга тарбиявий мазмунни ҳам уйғунлаштириш, миллий ва умуминсоний қадриятларни акс эттирувчи мисоллар, интерактив топшириқлар ва ҳаётий вазиятлардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга.

4. Педагогларнинг рақамли компетенцияси пастлиги

Педагогларнинг рақамли компетенцияси етарли даражада ривожланмагани ҳам рақамли таълим муҳотида самарали контент яратиш ва ундан фойдаланишга тўсқинлик қиладиган муҳим муаммолардан бири ҳисобланади. Айрим ўқитувчилар замонавий ахборот-коммуникация технологиялари, рақамли платформалар ва мультимедиа воситаларидан тўлиқ фойдаланиш кўникмаларига эга эмас. Натижада рақамли таълим ресурсларини тайёрлаш ёки уларни дарс жараёнига интеграция қилишда қийинчиликлар юзага келади. Бу эса таълим жараёнида рақамли технологияларнинг имкониятларидан тўлиқ фойдаланишга тўсқинлик қилади[4].

Шунингдек, педагогларнинг рақамли компетенцияси паст бўлган ҳолатларда тайёрланаётган рақамли контентнинг сифати ҳам талаб даражасида бўлмаслиги мумкин. Масалан, интерактив элементлардан етарли

даражада фойдаланилмаслиги, контентнинг визуал ва методик жиҳатдан тўғри тузилмаслиги ёки ўқувчиларнинг ёш ва психологик хусусиятлари ҳисобга олинмаслиги кузатилади. Шу сабабли педагогларнинг рақамли компетенцияларини ривожлантириш, улар учун махсус тренинглар, малака ошириш курслари ва амалий семинарлар ташкил этиш рақамли таълим муҳитида самарали тарбия ва таълимни таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Юқоридаги муаммоларни ҳал қилиш учун қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

Ёшга мос педагогик дизайнни жорий этиш. Рақамли контент яратишда ўқувчиларнинг ёш ва психологик хусусиятларини ҳисобга олган педагогик дизайн усулларида фойдаланиш зарур[5].

Интерактив ва мультимедиа технологиялардан фойдаланиш. Видео, анимация, интерактив ўйинлар ва симуляциялар ўқувчиларнинг диққатини жалб қилади ва материални яхшироқ ўзлаштиришга ёрдам беради.

Тарбиявий мазмунни кучайтириш. Рақамли таълим материалларида миллий қадриятлар, ахлоқий меъёрлар ва ижтимоий масъулият масалаларига алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Педагогларнинг рақамли компетенцияларини ривожлантириш ўқитувчилар учун рақамли технологиялар ва рақамли контент яратиш бўйича малака ошириш курсларини ташкил этиш муҳим ҳисобланади.

Рақамли таълим муҳитида ўқувчиларни тарбиялашда рақамли контентнинг ёш ва психологик хусусиятларга мослиги муҳим аҳамиятга эга. Самарали рақамли таълим ресурсларини яратиш учун педагогик ва психологик омилларни ҳисобга олган ҳолда инновацион технологиялардан фойдаланиш зарур[6].

Шунингдек, педагогларнинг рақамли компетенцияларини ошириш, тарбиявий мазмунга эга рақамли платформаларни ривожлантириш ва методик таъминотни такомиллаштириш рақамли таълим муҳитида тарбиявий самарадорликни таъминлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ–4884-сон қарори. “Рақамли Ўзбекистон – 2030” стратегияси ва уни амалга ошириш бўйича йўл харитаси. – Тошкент, 2020.
2. Ҳасанбоева, З. (2021). *Рақамли маданият асослари*. – Тошкент: Фан ва технология нашриёти.
3. Нишонов, С. (2022). *Ахборот маданияти ва медиа саводхонлик*. – Тошкент: ТДПУ нашриёти.

4. Тхориков Борис Александрович, Чжан Цзяньдун Манипулятивный контент: методика создания и направления применения // Практический маркетинг. 2025. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/manipulyativnyy-kontent-metodika-sozdaniya-i-napravleniya-primeneniya>.

5. А. Х. Махмудов, З .Б. Абдурахмонов Таълимда замонавий рақамли технологияларидан фойдаланишнинг ютуқлари ва муаммолари // Асадемис ресеарч ин едусатионал ссиенсес. 2021. №ССПИ конференс3. С. 97-99.УРЛ: [хтtps://сйберленинка.ру/артисле/н/талимда-замонавий-ра-амли-технологияларидан-фойдаланишнинг-юту-лари-ва-муаммолари](https://сйберленинка.ру/артисле/н/талимда-замонавий-ра-амли-технологияларидан-фойдаланишнинг-юту-лари-ва-муаммолари)

6. Махмудов А.Х., Фефелов В.С., Камилова А.Б. Инновационные пути педагогического прорыва // Современное образование (Узбекистан). 2019. №6 (79). УРЛ: [хтtps://сйберленинка.ру/артисле/н/инноватсионне-пути-педагогического-прорыва](https://сйберленинка.ру/артисле/н/инноватсионне-пути-педагогического-прорыва)

**YANGI O‘ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYASINI
AMALGA OSHIRISHDA DAVLAT FUQAROLIK
XIZMATCHILARINING MA’NAVIY-AXLOQIY FAZILATLARINING
TARBIYAVIY AHAMIYATI**

Ismailov Dilshod Baxriddinovich

Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi bosh mutaxassisi,
Falsafa fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining asosiy yo‘nalishlari, uning amalga oshirilishida davlat fuqarolik xizmatchilarining o‘rni va ahamiyati tahlil qilingan. Xususan, davlat xizmatchilarining ma’naviy-axloqiy fazilatlarlari – Vatanparvarlik, halollik, fidoyilik, adolatparvarlik kabi sifatlarining rivojlanayotgan jamiyatda qanday tarbiyaviy ahamiyatga ega ekani yoritilgan. Tadqiqotda davlat boshqaruvi tizimida faoliyat yuritayotgan xodimlarning ma’naviy tayyorgarligi va axloqiy mas’uliyati strategik islohotlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omil ekanligi asoslab beriladi. Fazilatlarni shakllantirishda ta’lim, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy muhit va doimiy o‘qitish hamda tarbiya jarayonlarining roli ochib berilgan. Maqolada davlat xizmatchilarining ma’naviy-axloqiy salohiyatini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar berilgan.*

Kalit so‘zlar. *Taraqqiyot strategiyasi, Inson qadri, davlat fuqarolik xizmatchisi, ma’naviy-axloqiy fazilatlar, kuchli fuqarolik jamiyati, kompetensiya, rahbarlik mahorati, vitagen tajriba, refleksiya, kasbiy va ma’naviy qadriyat.*

Абстрактный. *В статье анализируются основные направления Новой стратегии развития Узбекистана, роль и значение государственных служащих в ее реализации. В частности, подчеркивается воспитательная значимость духовных и нравственных качеств государственных служащих, таких как патриотизм, честность, преданность делу и справедливость, в развивающемся обществе. В исследовании утверждается, что духовная подготовка и моральная ответственность сотрудников системы государственного управления являются важным фактором успешной реализации стратегических реформ. Раскрывается роль образования, средств массовой информации, социальной среды, а также непрерывного процесса обучения и воспитания в формировании добродетелей. В статье даны предложения и рекомендации, направленные на повышение духовно-нравственного потенциала государственных служащих.*

Ключевые слова. *Стратегия развития, человеческое достоинство, государственный служащий, духовные и нравственные качества, сильное гражданское общество, компетентность, лидерские качества, жизненный опыт, рефлексия, профессиональные и духовные ценности.*

Abstract. *This article analyzes the main directions of the New Uzbekistan Development Strategy, the role and importance of civil servants in its implementation. In particular, it highlights the educational significance of the spiritual and moral qualities of civil servants - such qualities as patriotism, honesty, dedication, and justice - in a developing society. The study substantiates that the spiritual preparation and moral responsibility of employees working in the public administration system are an important factor in the successful implementation of strategic reforms. The role of education, mass media, social environment and continuous training and*

education processes in the formation of virtues is revealed. The article provides proposals and recommendations aimed at increasing the spiritual and moral potential of civil servants.

Key words: *Development strategy, Human dignity, civil servant, spiritual and moral qualities, strong civil society, competence, leadership skills, vitagen experience, reflection, professional and spiritual value.*

Zamonaviy ta’lim va tarbiya paradigma (*yunoncha – namuna, andoza*)larida kompetensiyaviy (*lotincha – erishayapman, munosibman, loyiqman*) yondashuv yetakchilik qilmoqda. Bu ta’lim mazmunini tinglovchilarning ertangi real kasbiy hayotga maksimal moslashtirish demakdir. Bu prinsip bo‘lajak rahbar kadrlarni Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan real islohotlar misolida o‘qitish, tayyorlash va o‘rgatish tamoyilini asos qilib olishni taqozo qiladi.

Bo‘lajak rahbar kadrlarni tanlashda ulardagi fazilatlar o‘rganilmagan, baholanmagan va rivojlantirilmagan. Darajalashtirish va tarbiyalash amalga joriy qilinmagan. (Sohibqiron Amir Temurning 5 bosqichli “Martaba algoritmi”ni modernizatsiyalashtirib, joriy qilinmagan). Ularga iqtisodiy, siyosiy, moliyaviy va huquqiy bilimlar berish bilan cheklanilgan edi.

Boshqaruv va rahbarlikda fazilatlarga tayanish prinsipining auditoriyalarga olib kirilishi hamda samarali ishlatilishi maqsadga muvofiqdir. Buning natijasida asosiy masala – ularning rahbarlik mahorati, kompetensiyalari va fazilatlari kuchayadi. Chunki yuqorida keltirilganidek, davlat rahbar kadrlardan bilimlardan avval fazilatlarni – Vatanga sadoqatni, mas’uliyatni, fidoyilikni, o‘zini qiynashni, shijoatni, tadbirkorlikni, irodalilikni va boshqa fazilatlarni kutadi.

“Fazilat” nima? “Fazilat” – arabcha so‘z bo‘lib, “afzallik”, “ijobiy xislat”, “yaxshi xulq” yoki “xislat”. Davlat xizmatchisining ish va hayotdagi turli vaziyatlarda namoyon bo‘lgan shaxsiy, afzal xarakter sifatleri yig‘indisidir. Fazilat davlat fuqarolik xizmatchisining qarorlar qabul qilishda nimaga asoslanishini belgilab beradi. Manfaatlar to‘qnashuvi, korrupsiyaga munosabati, davlat va shaxsiy manfaatlariga munosabatini uning sohaviy bilimlari emas, balki uning xarakteri, ma’naviyati, fazilatlari belgilaydi. [4]

Buning tasdig‘ini xalqimiz orasida uchrab turadigan **“Boshliqning xarakteri qanday?”**, **“Hokim yordamchisi qanday odam?”**, **“Bo‘lim boshlig‘ingiz yaxshi odammi?”**, degan savollarda ham ko‘rish mumkin. Bu savolga javoblar **“ximiyani yaxshi biladi”**, **“moliyaviy tahlilni qotiradi”**, **“chet tilini biladi”**, **“qonunchilikni yaxshi o‘rgangan”**, deyilmaydi. **“Adolatli”**, **“insofli”**, **“shijoatli”**, **“fidoyi”**, **“mas’uliyatli”**, **“ko‘ngli bo‘sh”**, **“yuzaki”**, **“tadbirkor”**, **“mehribon”**, **“qattiqqo‘l”**, **“odamgarchiligi bor”** va h.k. sifatleri aytiladi. Mana shuning o‘zi ham davlat xizmatchilari uchun ma’naviy-axloqiy fazilatlar, kasbiy ma’naviyat uning bilimlariga qaraganda birlamchi ekanligini ko‘rsatib turadi.

Yosh rahbar kadrlarni qanday qilib Yangi O‘zbekiston taraqqiyoti talab qilayotgan fazilatlar bilan qurollantirsa bo‘ladi? Ularni Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyevning qo‘yayotgan talablariga mos qilib tayyorlash, tarbiyalashning bosh manbayi nima? Bizningcha, bu manba, avvalo, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rahbar kadrlar, davlat xizmatchilari to‘g‘risida bildirgan g‘oyalari, fikrlaridir. Chunki ularda davlat rahbari timsolida davlatning talablari aniq-tiniq ifodalangan. Bu talablar real islohotlarning siyosiy tahlilidan kelib chiqqan bo‘ladi. [1]

Davlat xizmatchilarini o‘qitish, tarbiyalash, tayyorlashda trening va automonitoringlarda bu g‘oyalar tinglovchilarning ongi, qalbiga singdiriladi. Shu maqsadda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning davlat xizmatchilari to‘g‘risida bildirgan fikrlarini aniq voqea, vaziyat, hudud, sohalar misolida ilmiy o‘rganishimiz zarur. Ana shunda davlat xizmatchisi har qanday vaziyatlarda ham o‘zini tuta olishi, tashabbuskor bo‘lishi, har qanday vaziyatlardan jamoani olib chiqa olishi, taraqqiyot bilan barobar qadam tashlashi, ko‘pchilik dardi bilan yashashi, hamkorlik, hamjihatlik, ijodkorlik bilan ish yuritishi, kasbiy-uslubiy mahorat egasi bo‘lishi, so‘zi bilan ishi bir, maqsadni aniq qo‘ya oladigan va uning ijrosini ta’minlaydigan, vijdonli va adolatli, samimiy, vazmin, bag‘rikeng, ijodkor, bunyodkor va yaratuvchan bo‘lishi, talabchan va mehribon, vaqtning qadriga etadigan, xushmuomala hamda aniq, lo‘nda, qisqa va ravon so‘zlay oladigan ma’naviy-axloqiy fazilatlarga ega inson bo‘lishi lozimligining ahamiyati to‘liq anglanadi. [2]

Boshqaruvning milliy tajribasini maxsus o‘rganish naqadar muhimligiga to‘xtaldik. Biz shu paytgacha milliy boshqaruv tariximiz haqida gapirganda uzoq tarixni, Abu Nasr Farobiy, Amir Temur va boshqa allomalarimiz faoliyatini o‘rganib keldik. Lekin hozir, bundan 10-20 yil, 30-40 yil ilgari rahbar bo‘lib ishlagan, ishlayotgan mohir rahbarlarning tajribasi e’tiborsiz qolmoqda. Shu paytgacha yosh rahbarlarni tayyorlashda mana shu o‘ta foydali amaliy tajribadan foydalanilmadi. Yangi, milliy zamonaviy rahbarlarni tayyorlash konsepsiyasini ishlab chiqish va **“Uch avlod rahbarlarining uchrashuvi”** forumlarini tashkil qilish maqsadga muvofiq.

Bunda mamlakatimizda uzoq yillar rahbarlik lavozimlarida ishlagan, xalqimiz, davlatimizning katta hurmatini qozongan mehnat faxriylari (60 va undan yuqori), o‘rta avlod rahbarlari (30-60 yoshli) va yangi avlod (14-30 yoshli) rahbar kadrlari bilan suhbatlar o‘tkaziladi. Uch avlodning rahbar ma’naviyati, xarakteri, fazilatlari to‘g‘risidagi hayotiy fikr va tavsiyalari, yoshlarga o‘gitlari hamda vitagen tajribalari jamlanadi.

Zamonaviy ta’lim tarbiyasining natijalari kompetensiyalar bilan baholanadi. Bu, boshqacha qilib aytganda, **“miyani til va qo‘l bilan bog‘lash”**, ya’ni **“bilib oldingmi, endi aytib ber, endi qo‘llab ko‘rsat”**, degani. Shu maqsadda bo‘lajak rahbar kadrlarni tayyorlashning amaliy qismini kuchaytirish, refleksiya, trening, autotrening mashq (*yunoncha – o‘zi bajaradigan*), benchmarking, metodik tavsiyalar, keyslar, vitagen tajribalardan faol foydalanish zarur. Ana shunda har bir fazilatni, kompetensiyani rivojlantirish natijali asosga quriladi. Yosh kadrlarda uchraydigan kamchiliklarni yo‘qotish uchun nima qilish va nima qilmaslik o‘rgatiladi. Muammoli vaziyatlar, keyslar taqdim etiladi. Jahon va milliy tajribalardan kelib chiqib ko‘rish, o‘qish, bajarish, eshitish uchun media kontentlar tavsiya qilinadi.

Yangi O‘zbekistonda rahbar kadrlarni tarbiyalash, tanlash, joy-joyiga qo‘yishda milliy va Yevropa rahbarshunoslik, menejmentining ilmiy an‘analari sinteziga asoslanadi. Bu esa mamlakatimizda rahbar kadrlar tayyorlash tizimining modernizatsiya qilinishiga xizmat qilmoqda. Yosh rahbarlar va nomzodlarni o‘z kasbiy ma’naviyatini muntazam rivojlantirib borishga o‘rgatadi.

Ta’kidlash joizki, barcha davlatlar uchun 100 (yuz) foiz mos keladigan universal strategiya bo‘lmaydi. Chunki har bir mamlakat o‘z ehtiyoj va manfaatlaridan kelib chiqqan holda o‘z strategiyasini ishlab chiqadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev bu tajribaga shunday baho berdi: **“... Biz Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasini ishlab chiqib, saylov jarayonida uni o‘ziga xos umumxalq muhokamasidan o‘tkazdik. Bu muhim konseptual hujjatda islohotlarimizning uzviyligi va davomiyligini ta’minlash maqsadida “Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari” degan tamoyil asosiy g‘oya va bosh mezon sifatida kun tartibiga qo‘yildi”**. Nomidan ko‘rinib turibdi: avvalgi bosqichda rivojlanishimizga to‘g‘anoq bo‘layotgan muammolarni hal qilish, taraqqiyotimizga turtki bo‘ladigan drayverlarni topishga harakat qilgan bo‘lsak, yangi bosqichda biz sifat o‘zgarishi yasaymiz, transformatsiyani amalga oshiramiz va taraqqiyotga yuzlanamiz.

2021-yilda bo‘lib o‘tgan Prezidentlik saylovlarida o‘ziga xos umumxalq muhokamasidan o‘tkazilgan **“Taraqqiyot strategiyasi”** loyihasi Internetdagi regulation.gov.uz, 2022-2026.strategy.uz va jamoatchilik.uz portallari orqali jamoatchilik muhokamasiga taqdim etildi. Bu jarayonda qatnashgan faol fuqarolar siymosidagi xalq vakillari **“Taraqqiyot strategiyasi”**ni tahrir qildi, unga aniqlik kiritdi, uni xalq ehtiyojlariga moslashtirdi, uni xalq manfaatlarini nuqtayi nazaridan to‘ldirdi va mazmunan boyitdi. Boshqacha aytganda, Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasiga davlat va xalq hammualliflik qildi. Davlat qarorlarini qabul qilishda xalq ishtirok etdi. Xalq bilan muloqotning bunday shakli O‘zbekistonda tom

ma’nodagi demokratiya qaror topayotganining dalilidir. Muhimi, davlat siyosatidagi bunday yondashuv yaxshi an’anaga aylanmoqda. Bu esa kuchli fuqarolik jamiyati shakllanishiga zamin yaratmoqda.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasida 7 ta ustuvor yo‘nalishdagi 100 maqsad jamlangan. Zalvori va salmog‘iga ko‘ra bu maqsadlardan qaysi biri birlamchi yoki muhimroq ekanini belgilash amri mahol. Chunki bu maqsadlarning barchasi mamlakatimiz rivoji bilan bog‘liq eng o‘tkir, eng og‘riqli, eng dolzarb masalalarning yechimiga qaratilgan. Yangicha tendensiyalar ifodalangan, yangicha yondashuvlar bo‘y ko‘rsatgan, yangi qadriyatlar ilgari surilgan. Muhimi, **“Inson qadri uchun”** tamoyili islohotlarning o‘zak g‘oyasi va o‘zgarishlarning yo‘lchi yulduzi sifatida e’tirof etilgan. [3]

“Inson qadri” shunchaki chiroyli so‘z emas, mubolag‘a ham, bo‘rttirish ham yo‘q bu tushunchada. Aslida “qadr” so‘ziga “qimmat” so‘zi qo‘shib ishlatiladi. Shu jihatdan, “Inson qadri” – bebaho va muqaddasdir. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev tomonidan bu savolga aniq-tiniq javob berilgan: “Albatta, inson qadri biz uchun qandaydir mavhum, balandparvoz tushuncha emas. “Inson qadri” deganda, biz, avvalo, har bir fuqaroning tinch va xavfsiz hayot kechirishini, uning fundamental huquq va erkinliklarini ta’minlashni nazarda tutamiz. “Inson qadri” deganda, biz har bir fuqaro uchun munosib turmush sharoiti va zamonaviy infratuzilma tashkil etishni, malakali tibbiy xizmat ko‘rsatish, sifatli ta’lim, ijtimoiy himoya tizimi, sog‘lom ekologik muhit yaratib berishni tushunamiz”.

Har bir inson, u jamiyatda qanday o‘rin egallaganidan qat’i nazar, qadrlı bo‘lishni, hurmat qilib, hurmat ko‘rishni istaydi. Bu isbot talab qilmaydigan haqiqat. “Inson qadri” insonga munosabatda ko‘rinadi. Shaxsning huquq, manfaat va ehtiyojlariga yuqori baho berilishi, uning har tomonlama e‘zozlanishi, undan vaqtini, mablag‘ni, mehnatni ayamasklikda bo‘y-basti bilan namoyon bo‘ladi.

Muhimi, insonga o‘zgarishlarni amalga oshiruvchi vosita, deb emas, balki o‘zgarishlar maqsadi sifatida munosabatda bo‘lish talab etiladi. Boshqacha aytganda, **“Inson davlat uchun emas, davlat inson uchun”**. Shu nuqtayi nazardan, yangi bosqichdagi barcha xatti-harakatlarimiz “Inson qadri” g‘oyasi mantig‘iga bo‘ysundiriladi. Yurtimizdagi barcha islohotlarning markaziga inson qo‘yiladi, unga barcha o‘zgarishlarning mezoni sifatida qaraladi, yangilanishlar inson uchun, unga munosib hayot sharoitini yaratish maqsadida amalga oshiriladi.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasidan o‘rin olgan maqsadlar davlat va jamiyat hayotining barcha sohalari rivojiga xizmat qiladi. Ayni vaqtda har bir strategiyani xalqparvar davlat xizmatchilarisiz amalga oshirib bo‘lmaydi. Bu esa davlat xizmatchilarining maqom va mas’uliyatini yangi pog‘onaga ko‘tarishni taqozo etadi.

Aslida “davlat xizmatchisi” birikmasi davlatga xizmat qiluvchi ma’nosini beradi. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev davlat bilan uning xizmatchilari o‘rtasidagi munosabatda ham tub o‘zgarish yasashni talab qilmoqda: **“Rahbarlar faqat davlatga emas, avvalo, inson va oilaga, ularning qonuniy manfaatlarini ta’minlashga xizmat qilishi kerak”**. Shu o‘rinda **“Kim kimga xizmat qilmog‘i lozim: davlat insongami yoki inson davlatgami?”**, degan falsafiy savolning javobi oydinlashadi. Xalqqa xizmat qilish davlat xizmatiga baho berishning o‘lchov birligiga aylanadi. Xalq yukini o‘z yelkasiga olish, odamlarni hayotdan rozi qilish – rahbarlar uchun eng muhim vazifaga aylanadi.

Shunday qilib, Yangi O‘zbekistonda **“xalq xizmatkori”** tushunchasi **“davlat xizmatchisi”** tushunchasining sinonimiga aylanadi. Aslida xalqqa xizmat qilish beg‘arazlikni, fidoyilikni, boshqalar uchun yashashni, o‘z hayotini boshqalarga bag‘ishlashni taqozo etadi.

Husayn Voiz Koshifiyning “Futuvvatnomai sultoniyy yoxud javonmardlik tariqati” asarida bunga quyidagicha ta’rif beriladi: “Javonmardlik (altruizm) kishidagi o‘z qavmdoshiga achinish hissidan, unga baxt va farovonlik tilash tuyg‘usidan kelib chiqadi, mohiyatan beminnat homiylik, xayriya yoki ko‘makka asoslanadi. O‘z manfaatidan o‘zgalar manfaatini ustun qo‘yib yashash jo‘mard insonning hayot tarziga aylanadi”. [5]

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning rahbarlarga yana bir talabi tanqidiy-tahlil bilan bog‘liq. Bunda davlatimiz rahbari soxta va balandparvoz gaplar, tagi puch raqamlar, quruq yolg‘onlar bilan aldanmaslik, xato va kamchiliklarimizni tanqidiy nuqtayi nazardan chuqur tahlil qilib, tegishli saboqlar chiqarish, eskirgan byurokratik usullardan voz kechish, muammolarni tezkorlik bilan hal qilish, xalq oldida hisobdor bo‘lish zarurligini uqtiradi. Bunday yondashuv rahbar kadrlarga xalq ishonchi ortishiga, boshqaruv faoliyatining samaradorlik darajasiga, amalga oshirilayotgan islohotlarning natijadorligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi muqarrar.

Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini amalga oshirish kadrlar siyosati bilan chambarchas bog‘liq. Zero, kadrlar siyosatida o‘zgarish qilmasdan turib, boshqa sohalardagi islohotlarda muvaffaqiyat qozonish mumkin emas. Negaki, taraqqiyotning bugungi bosqichida inson omili belgilovchi rol o‘ynaydi. Har qanday strategik hujjatning ro‘yobi ham, avvalo, davlat fuqarolik xizmatchilari ishga munosabati va mehnati sifatiga bog‘liq bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. Toshkent. O‘zbekiston, 2019 y. –B. 55.

2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent. O‘zbekiston, 2022 y. –B. 74.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-son Farmoni. (<https://lex.uz/ru/docs/6600413>)
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 14-oktabrdagi “Davlat fuqarolik xizmatchilari tomonidan odob-axloq qoidalariga rioya etilishini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 595-son Qarori.
5. Husayn Voiz Koshifiy. “Futuvvatnomai sultoniy yoxud javonmardlik tariqati”. Toshkent. 1994 y. –B. 320.

РАҚАМЛИ ТАЪЛИМ МУҲИТИДА МИЛЛИЙ ТАРБИЯНИ
РИВОЖЛАНТИРИШГА ҚАРАТИЛГАН ПОДКАСТ ВА ВИДЕОКОНТЕНТ
ЯРАТИШНИНГ ТЕХНОЛОГИК ЖИХАТЛАРИ

Махмудов Абдувоҳид Ҳамидович

Андижон вилояти Кўрғонтепа туман 1 сон техникуми,
махсус фан ўқитувчиси

Аннотация. Мазкур мақолада рақамли таълим муҳитида миллий тарбия ғояларини ёш авлодга етказишда подкаст ва видеоконтент яратишнинг технологик жиҳатлари таҳлил қилинган. Шунингдек, подкаст ва видеоматериаллар орқали миллий қадриятларни тарғиб қилиш, таълим жараёнига рақамли контентларни интеграция қилиш имкониятлари ҳамда ушбу жараёнда қўлланиладиган замонавий технологиялар ёритилган.

Калим сўзлар: рақамли таълим муҳити, миллий тарбия, подкаст, видеоконтент, мультимедиа технологиялари, инновацион таълим.

Аннотация. В данной статье анализируются технологические аспекты создания подкастов и видеоконтента для донесения идей национального воспитания до молодого поколения в цифровой образовательной среде. Также освещаются возможности пропаганды национальных ценностей посредством подкастов и видеоматериалов, интеграции цифрового контента в образовательный процесс, а также современные технологии, используемые в этом процессе.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, национальное воспитание, подкаст, видеоконтент, мультимедийные технологии, инновационное образование.

Abstract. This article analyzes the technological aspects of creating podcasts and video content in conveying the ideas of national upbringing to the younger generation in the digital educational environment. It also highlights the promotion of national values through podcasts and video materials, the possibilities of integrating digital content into the educational process, and modern technologies used in this process.

Keywords: digital educational environment, national upbringing, podcast, video content, multimedia technologies, innovative education.

Бугунги кунда рақамли технологиялар таълим тизимини тубдан ўзгартирмоқда ва билим бериш жараёнини ёшлар учун интерактив, қизиқарли ва самарали ҳолга келтириш имконини беради. Шу билан бирга, рақамли муҳит миллий қадриятларни тарғиб қилиш ва маънавий тарбияни шакллантиришда ҳам муҳим воситага айланмоқда. Миллий тарбия – бу ёш авлодни ўз халқининг тарихий мероси, маданий анъаналари, урф-одатлари ва маънавий қадриятлари асосида тарбиялаш жараёнидир. Ҳар бир замонавий педагог ва таълим муассасаси раҳбари учун ушбу жараёни рақамли муҳитда самарали ташкил этиш долзарб вазифа ҳисобланади[1].

Рақамли платформа ва контентлар орқали миллий тарбия ғояларини ёш авлодга етказишнинг асосий афзалликлари қуйидагилардан иборат:

ўқувчиларнинг билим олиш жараёнида қизиқиши ва мотивацияси ошади, уларда миллий ўзлик ва маънавий қимматлар шаклланади, шунингдек, индивидуал ва психологик ривожланиш хусусиятларига мос интерактив ресурслар орқали таълим самарадорлиги оширилади. Подкаст ва видеоконтентлар – бу жараёнда энг қулай воситалардан бири бўлиб, улар шуни билан аҳамиятлики, ёшлар учун маънавий ва билимий мазмунни бир вақтда етказиш имконини беради.

Бундан ташқари, рақамли таълим муҳитида контент яратиш жараёнида замонавий технологик ва инновацион ёндашувлардан фойдаланиш талаб этилади. Масалан, подкастлар орқали суҳбатлар, интервьюлар ва маънавий дастурлар ёшларга тўғридан-тўғри етказилади, видеоконтентлар эса визуал ва аудио элементларни уйғунлаштириб миллий анъаналар ва тарихий воқеаларни кўргазмали намойиш қилади. Шунингдек, бундай контентлар интерактив элементлар орқали ёшларнинг фикрлашини ривожлантириш, ахборотни ўзлаштириш ва ижодий қобилиятларини оширишга ёрдам беради.

Шу боис, рақамли таълим муҳитида миллий тарбияни ривожлантиришга қаратилган подкаст ва видеоконтент яратишнинг технологик жиҳатлари ва уларни самарали тарзда интеграция қилишнинг методологик асосларини ўрганиш илмий ва амалий жиҳатдан катта аҳамиятга эга ҳисобланади. Ушбу мақола шуларга урғу бериб, замонавий педагогик ва технологиялар билан интеграциялаш жараёнидаги асосий босқичлар ва муаммоларни таҳлил қилади.

Подкаст ва видеоконтентлар рақамли таълим муҳитида ахборотни тез ва самарали етказиш имконини беради. Ушбу форматлар ёшларнинг ахборотни қабул қилиш хусусиятларига мос келади ва уларда таълимга нисбатан қизиқишни оширади.

Масалан, миллий тарбияга бағишланган подкастларда мутахассислар, педагоглар ёки жамоат арбоблари иштирокида суҳбатлар ташкил этиш мумкин. Бу орқали миллий кадриятлар, ахлоқий меъёрлар ва маданий анъаналар ҳақида қизиқарли маълумотлар тақдим этилади.

Видеоконтент эса визуал ва аудио элементларни бирлаштирган ҳолда миллий маданият, тарих ва урф-одатларни кўргазмали шаклда намойиш қилиш имконини беради. Бундай контентлар ёшларда миллий ўзликни англаш ва маданий меросга ҳурмат туйғусини шакллантиришга хизмат қилади.

Рақамли таълим муҳитида миллий тарбияга қаратилган подкаст ва видеоконтент яратишда бир қатор технологик босқичлар муҳим аҳамиятга эга.

Контент концепциясини ишлаб чиқиш. Контент концепциясини ишлаб чиқиш жараёнида материалнинг тарбиявий ва педагогик йўналишига ҳам

алоҳида эътибор қаратилиши лозим. Миллий тарбия ғоялари подкаст ва видеоконтентда қандай шаклда акс эттирилиши аниқланади: у миллий кадриятлар, тарихий мерос, урф-одатлар ва ахлоқий меъёрларни қамраб олиши керак. Шунингдек, контент ёшлар учун тушунарли ва қизиқарли бўлиши лозим, бу эса визуал, аудио ва интерактив элементлар орқали таъминланади. Масалан, подкастларда маънавий суҳбатлар, тарихий воқеалар ҳақида интервьюлар ёки ҳаётий мисоллар тақдим этилиши мумкин, видеоконтентларда эса анимация, инфографика ва визуал эффектлар орқали маълумотлар ёшларга янада самарали етказилади. Бундан ташқари, контентнинг формати, узунлиги, услуги ва визуал жиҳатлари аудиториянинг ёш ва когнитив хусусиятларига мос равишда танланиши контентнинг самарадорлигини таъминлайди[2].

Сценарий ва контент дизайни. Сценарий ва контент дизайни – подкаст ва видеоконтент яратиш жараёнида энг муҳим босқичлардан бири бўлиб, у материалнинг мазмунини тузиш, визуал ва аудио элементларни уйғунлаштириш ҳамда тарбиявий вазифаларни самарали етказиш имконини беради. Сценарий ишлаб чиқишда контентнинг мақсади, аудиториянинг ёши ва психологик хусусиятлари ҳисобга олинади. Масалан, бошланғич синф ёшидаги ўқувчилар учун қисқа ва интерактив видеороликлар ёки савол-жавоб элементлари билан бойитилган подкастлар самарали бўлса, юқори синф ёки коллеж ёшлари учун аналитик ва маълумотларга бой видеоматериаллар ва мураккаброқ аудиосюжетлар танланиши мақсадга мувофиқдир. Шу тариқа, сценарий аудиториянинг қизиқиши ва билим қабул қилиш қобилиятига мос равишда тузилади[3].

Контент дизайни эса сценарийда белгиланган идея ва тарбиявий мақсадларни визуал ва аудио жиҳатдан тартибга солишни қамраб олади. Унда график элементлар, анимация, инфографика ва визуал эффектлардан фойдаланиш орқали маълумотларни ёшлар учун тушунарли ва қизиқарли шаклда тақдим этиш таъминланади. Шунингдек, интерактив элементлар, овоз ва фон мусиқа танлови, субтитрлар ва анимациялар контентнинг самарадорлигини оширишда муҳим аҳамиятга эга. Бундай уйғунлаштирилган дизайн ёшларда миллий кадриятларнинг тушунишини осонлаштириб, уларнинг маънавий ва ахлоқий ривожланишига ижобий таъсир кўрсатади[4].

Техник воситалардан фойдаланиш. Подкаст ва видеоконтент яратишда замонавий техник воситалардан фойдаланиш жараёни контентнинг сифатини ва самарадорлигини белгилайди. Аудио ёзиш учун микрофонлар, аудио интерфейслар ва подкаст платформалари, видеоконтент учун эса камералар, дронлар, студия ёритиш ва монтаж дастурлари асосий ўринни эгаллайди.

Шунингдек, график дизайн ва анимация платформалари орқали видеоконтент визуал жиҳатдан бойитилиб, ёшлар учун қизиқарли ва тушунарли қилинади. Техник воситалардан тўғри фойдаланиш контентнинг сифати, аудио ва визуал эффектларининг уйғунлиги ҳамда маълумотнинг ёшларга самарали етказилишини таъминлайди.

Шу билан бирга, техник воситалардан фойдаланишда педагоглар ва контент яратувчиларнинг рақамли компетенцияси ҳам муҳим аҳамиятга эга. Агар улар замонавий аудио-видео технологиялар ва мультимедиа платформаларидан самарали фойдалана олмаса, контентнинг визуал ва тарбиявий самараси пасаяди. Шунинг учун таълим муассасаларида педагогларнинг техник билим ва кўникмаларини ривожлантириш, уларни замонавий монтаж дастурлари, аудио ва видео студия ускуналари ҳамда интерактив платформа фойдаланишга ўргатиш муҳим ҳисобланади. Бу эса подкаст ва видеоконтентнинг педагогик ва тарбиявий мақсадларга мувофиқ равишда яратилиши ва самарали тарқатилишини таъминлайди.

Контентни тарқатиш ва интеграция қилиш. Тайёрланган подкаст ва видеоконтентнинг самарадорлиги унинг кенг аудиторияга етиб бориши ва таълим жараёнига интеграция қилинишига боғлиқ. Контентни тарқатишда таълим платформалари, электрон китобхоналар, мобил илова ва ижтимоий тармоқлардан фойдаланиш мумкин. Масалан, подкастларни Spotify, Apple Podcasts ёки маҳаллий таълим платформаларида жойлаштириш, видеороликларни YouTube, Telegram каналлари ёки мактабнинг электрон ресурсларида тарқатиш орқали кенг аудиторияга етказиш мумкин. Бу воситалар ёшларнинг билим олиш жараёнида қизиқишини ошириб, миллий қадриятлар ва тарбиявий ғояларни самарали етказиш имконини беради.

Шу билан бирга, контентнинг таълим жараёнига интеграция қилиниши унинг самарадорлигини оширади. Подкаст ва видеоматериаллар дарс жараёнида интерактив ўйинлар, топшириқлар ва муҳокамалар билан уйғунлаштирилиши мумкин. Масалан, видеороликлар ёки аудиосюжетлардан сўнг савол-жавоб сессиялари ташкил этиш, ишчи дафтарларда амалий машқлар бериш ёки онлайн викториналар орқали материални мустақил ўзлаштириш жараёнини таъминлаш мумкин. Шу тариқа, контент нафақат ахборотни етказувчи восита, балки тарбиявий ва таълимий жараённинг интеграл қисмига айланади, бу эса ёшларнинг маънавий, интеллектуал ва ижтимоий ривожланишига ижобий таъсир кўрсатади.

Подкаст ва видеоконтент яратиш жараёнида айрим муаммолар кузатилади. Жумладан, техник имкониятларнинг чекланганлиги,

педагогларнинг рақамли компетенцияси етарли эмаслиги ва методик қўлланмаларнинг камлиги шулар жумласидандир[5].

Ушбу муаммоларни бартараф этиш учун педагогларнинг рақамли технологиялар бўйича малакасини ошириш, таълим муассасаларида мультимедиа студияларини ташкил этиш ҳамда миллий тарбия мазмунига қаратилган рақамли контентларни ишлаб чиқишни қўллаб-қувватлаш зарур.

Рақамли таълим муҳитида миллий тарбияни ривожлантиришда подкаст ва видеоконтентлар муҳим восита ҳисобланади. Замонавий мультимедиа технологиялари орқали миллий қадриятлар ва маънавий меросни ёш авлодга самарали етказиш мумкин. Шунингдек, подкаст ва видеоконтент яратиш жараёнини технологик жиҳатдан тўғри ташкил этиш, педагогларнинг рақамли компетенцияларини ривожлантириш ва инновацион таълим ресурсларини жорий этиш миллий тарбия самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Uzbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomilashtirish chora-tadbirlari tugrisida"gi PK-5040 karori. <https://lex.uz/docs/5344692>
2. Jabborov, X.X., Samatova, S. G' Yoshlarda milliy tarbiya shakllanishining psixologik qonuniyatlari // Orienss. 2022. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yoshlarda-milliy-tarbiya-shakllanishining-psixologik-qonuniyatlari>.
3. Куронов М. Хар бир ота-она педагог булиш керак. Макола. <http://www.adolatnashr.uz/uploads/17.0ila.2016.pdf>.
4. Махмудов А.Х., Фефелов В.С., Камилова А.Б. Инновационные пути педагогического прорыва // Современное образование (Узбекистан). 2019. №6 (79). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnye-puti-pedagogicheskogo-proryva>
5. Махмудов А. Х. Компетентностный подход к подготовке магистров технических специальностей (методологические и дидактические аспекты): Монография //Т.: «Fan va texnologiya. – 2012.-168 б.

MILLIY MUSIQA MEROSINI RAQAMLASHTIRISH ORQALI O‘QUVCHILARDA VATANPARVARLIK RUHINI OSHIRISH

Yuldashev G‘ayratjon Ne‘matjon o‘g‘li
Qori Niyoziy nomidagi TPMI tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada “Milliy tarbiya g‘oyalarini raqamli formatga o‘tkazish va ta’lim jarayonida qo‘llashning zamonaviy texnologiyalari: muammolar va yechimlar” mavzusida nazariy asoslar va amaldagi muammolar va takliflar yoritilgan. Milliy musiqa merosimizni raqamlashtirish usullari va ularning o‘uvchilarda vatanparvarlik ruhini tarbiyalashga bo‘ladigan foydali omillari haqida fikr va mulohazalar berilgan

Kalit so‘zlar: o‘quv-tarbiya jarayoni, raqamli muhit, milliy musiqa, vatanparvarlik, umumta’lim maktab o‘quvchilari.

Bugungi shiddatli davr barcha sohalarda bo‘lgani kabi ta’lim tizimida ham jahonda kechayotgan o‘zgarishlarga mos holda o‘qitishni taqozo etmoqda. Mamlakatimizning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalarda tub islohotlar o‘tkazilayotgan jarayonda, jamiyatimizda milliy madaniyat va san‘at, ma’naviyat va ma’rifat hamda taraqqiyparvarlik omillariga alohida e’tibor berilmoqda. Ota bobolarimizdan meros bo‘lib meros bo‘lib kelayotgan bebaho bebaho milliy qadriyatlarni va an’analarimizni imkoni boricha to‘laroq tiklash, tarixiy-madaniy yodgorliklarimizni shu jumladan musiqiy merosimizni mufassil o‘rganib borish, muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yoshlarimizni har tomonlama yetuk barkamol bo‘lib yetishishlarida astoydil xizmat qilish har bir ustozning eng dolzarb vazifasi bo‘lishi hozirgi kunning ham talabi ekanligi, vatanparvar, fidoyi, har ishda tashabbuskor barkamol avlodni tobora shakllantirish, olingan bilimlarni to‘la-to‘kis keying yosh avlodlarga o‘rgata oluvchi komil shaxsni tarbiyalash asosiy maqsadlardan biri. Milliy musiqa, xalqimizning o‘tmish hayotini so‘z va ohanglardagi o‘ziga xos ifodasidir. Keyingi paytda milliy o‘zbek mafkurasi va milliy g‘oya haqida ko‘p gapirilmoqda. Milliy mafkura, unga asoslangan milliy g‘oya xalq va millatni o‘zligini, mentalitetini bir nuqtaga jamlab harakat dasturiga aylantiradigan hamda butun xalqning g‘ayrat-shijoatini yagona maqsadga yo‘naltiruvchi qudratli kuchdir. Shunday ekan, asl musiqa o‘z ifodasini hech qachon yo‘qotmaydi. Milliy musiqa madaniyatimizning har qachongidan chuqurroq va atroflicha o‘rganish va uni xalq ichida keng targ‘ib qilish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Musiqa inson hayotining ajralmas bir qismi bo‘lib, ajdodlarimizdan asrlar qadar bizgacha jilolanib, sayqal topib tadrijiy taraqqiy etib keldi. Jumladan, Abu Nasr Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Najmiddin Kavkabi, Darvish Ali Changiy kabi buyuk allomalarning ko‘plab risolalarida

sozandalik san’ati, musiqani tinglash madaniyati, musiqa ilmi to‘g‘risida ko‘plab qimmatli ma’lumotlar bayon etilgan. Ma’lumki, O‘rta Osiyo xalqlari tarixda musiqa va adabiyotni juda yuqori qadamlarda rivojlantirdi. Ular o‘zlarining milliy musiqalarini yaratishda og‘zaki yoki tarixiy inshootlarga asoslangan. Bu musiqa repertuarlarida yaxshi tushuncha berilgan milliy adabiyot turlari ham o‘z o‘rinini olishgan. O‘rta Osiyo xalqlari milliy adabiyot turlari orasida dostonlar, qo‘shiqlar, poemalar va hadisalar jamlanmasini qo‘llaganlar.

Jamiatimizda milliy musiqani rivojlantirish va ta’lim etish hamda milliy musiqani yangi yaratish o‘z muhimligini saqlab qolmoqda. Bu milliy musiqa qayta tiklash va uning yaratishida hamjihatlik va tarixiy xususiyatlarni qo‘llash orqali, o‘zbek xalqi tarixini, axloqiy qadriyatlarini va milliy ruhni saqlab qolishda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Sharq fanining buyuk ikki arbobi: Forobiy va Ibn Sino kabi Alisher Navoiy ham musiqani cholg‘u va ashulaga bo‘ladi, so‘z va musiqa bir-biriga tayanib ketganda, ularning har ikkala tushunchalari, o‘z-ozidan o‘zgaruvchan rivojlanishlarga ega bo‘lishi mumkin. Sharq mutafakkirlari tomonidan ilgari surilgan musiqa, insoniyatga, insonlarning o‘z-o‘zidan tafakkur qilishga, sezishga va his qilishga olib kelishga imkoniyat beradi va bu esa insonlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashga yordam beradi va umuminsoniy qadriyatlarga bo‘lgan qiziqishlarini oshiradi.

Bugungi kunda barcha fan va ta’lim sohalari qatori musiqa ta’limida ham innovatsion texnologiyalarni fanga olib kirish, uni hayotimizga tatbiq etishni, ta’lim sifat samaradorligini yuqori cho‘qqilarga ko‘tarish dolzarblik kasb etmoqda. Bu o‘rinda davlatimiz tomonidan o‘tgan qisqa vaqtlar davomida 2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha «Harakatlar strategiyasi»da «Oliy ta’lim muassasasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish, ilmiy tadqiqot va innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish, ilmiy va innovatsiya yutuqlarni amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish» “to‘liq kafolatlantirilganligi bu, o‘z navbatida, ta’lim sohasidagi eksperimental va innovatsion faoliyat ta’limni modernizatsiya qilish hamda yangi ta’lim texnologiyalari va resurslarini ishlab chiqishga, ularni sinovdan o‘tkazishga, ta’lim jarayoniga joriy etishga qaratil” gan muhim masala bo‘ldi. Davlatimiz tomonidan ilgari surilayotgan ta’limni yangi bosqichga ko‘tarishda jahon standartlariga to‘liq javob beradigan raqobatbardosh ta’lim strukturasini yaratishni malakali pedagoglar oldiga muhim vazifalar sifatida qo‘ymoqda. Innovatsion ta’lim texnologiyalari, o‘quv jarayonini yanada qulaylashtirish, o‘quvchilarning mustaqil va samarali o‘rganishlarini tashkil etish, va ta’lim jarayonini yanada qiziqarli va yaxshi tushunarli qilishga imkon beruvchi yangiliklardir.

Milliy musiqamizning o‘rganilishi va ta’limi esa, tarixiy va nazariy fanlar bilan birgalikda amaliy tadqiqotlarga ham asoslanadi. Bu tadqiqotlar, milliy musiqa san’atining kelajakdagi rivojlanishi uchun ko‘p tajriba va bilimlarni jalb etish uchun zarurdir. Bular milliy musiqamizni mustaqil ravishda o‘rganishning katta yordamchilari va ta’minlovchilari hisoblanadi.

Bolalar qo‘shiqni matnni tez va osongina esda qoldirishga o‘rgatish kerak va matnni murakkabligiga qarab so‘zlarini o‘rgatish lozim. Birgalikda to‘rtliklar takrorlanadi, buni o‘qituvchi bolalarga taklif qiladi, so‘zlar to‘g‘ri, ta’sirli, aniq talaffuz etilishi kerak. Bolalarni jarangdor qilib matnni o‘qib berishi juda foydali bo‘ladi, bunda o‘qish artikulyatsiya apparatini aktivlashtiriladi, nafas olish va uni uzoq vaqt mobaynida chiqarmay turishni shakllantiradi. Matnni zanjirband usulida qaytarish ma’qul. Bunda bir o‘quvchi birinchi satrni, ikkinchi o‘quvchi ikkinchi satrni, keyingi o‘quvchilar shu tariqa butun boshliq she’r matnini takrorlab o‘rganadilar. Bunday usul ularda diplomatsiya qilish va diqqatini oshiradi.

Yuqori sinfga tahsil olayotgan o‘quvchilar mashq daftarlariga, o‘rganilayotgan asarlarining matnini yozib olishliklari talab etiladi. Boshlang‘ich sinflarda esa asar matnni xatdoskalarga, maxsus plakatlarga yozib o‘rgatishlk tavsiya etiladi. Yoki kuylanuvchi asar matn qismlarini tarqatma material, kartochkalarga yozib olish ijobiy natijalarga erishish imkonini beradi.

O‘quvchilar esa uni ko‘chirib olishadi va o‘rganadi. Bu jarayonni kompyuter orqali ham o‘rgatish hozirgi davr talablaridan biri. Qo‘shiq matni uning kuy-ohangi bilan birgalikda o‘zlashtiriladi. O‘ynaylik omon, xalfa qo‘shiqlari, mehnat qo‘shiqlari, yalla, terma janridagi qo‘shiqlar shular jumlasidandir.

Qo‘shiqning kuyini o‘rgatish uning bandlari bilan birgalikda o‘rganish jarayoni bilan bog‘liq. Bu ish bolalarning ham, o‘qituvchining ham diqqat e’tiborini talab etadi. Kuyni o‘rgatish oldidan uni biror musiqa asbobida chalib, qo‘shiqning birinchi bandini aytib yoki turli texnik vositalardan video, audio yozuvlaridan foydalagan holda bolalarga eslatib o‘tish yuqori samaradorlikka erishish omili bo‘lib hisoblanadi.

O‘qituvchi har bir bandni faollik bilan ijro qilib beradi undan keyin bolalar bilan birgalikda ma’lum sur’atda ohangi bilan qo‘shiqni kuylashni o‘quvchilardan talab qiladi. Odatda o‘quvchilar dastlab qo‘shiqni dadil ayta olmaydilar, ammo bir necha bor takrorlash tufayli tobora dadil aytadigan bo‘lishadi. Bordi yu o‘rganilayotgan tartib o‘quvchilarga yetarli darajada tushunarli bo‘lmasa, uni takror yana bir-marta cholg‘u asbobida chalib qo‘shiq aytib beriladi, lekin uzoq to‘xtalib qolmaslik lozim. Chunki bu vaqtda o‘quvchilarning diqqati zaiflashadi, shu sababli ular passivlashib qolishadi. Qo‘shiqning qiyin joylarini alohida o‘rgatish yaxshi natija beradi.

Mahalliy uslublarga xos qiyin ijro qilinadigan qo‘shiqlar ham katta sinflarda o‘rgatiladi. Ayniqsa, oltinchi sinf o‘quv dasturidan o‘rin olgan qo‘shiqlar o‘quvchilardan oldin egallagan bilim va ko‘nikmalar xotimasini ko‘rsatadi. Musiqa darsligida 30 ta asar berilgan bo‘lib shundan 7 ta asar qadimdan shakllangan milliy musiqa merosimizga tegishli. Qolgan 23 tasi bolalar kompozitorlari hamda jahon klassik namoyandalari ijodlariga mansub. Bu sinfdagi qo‘shiqlar o‘zining xilma-xilligi va murakkabligi bilan ham farqlidir. Yettinchi sinfda barcha vohalarga xos musiqiy janrlar o‘zlashtiriladi. Musiqa darsligida jami 44 ta asar taqdim etilgan bo‘lib, shundan 20 tasi qadimdan shakllangan milliy mumtoz musiqamiz namunalarini qamrab olgan bo‘lib, qolgan 24 tasi o‘zbek kompozitorlari tomonidan kuylash va o‘rganish uchun taqdim etilgan repertuarlarni tashkil etadi. Xususan, Surxondaryo-Qashqadaryo mahalliy uslubiga xos janrlardan cholg‘u musiqa, mehnat qo‘shiqlari, lola sayli qo‘shiqlari, bahor mavsum marosim qo‘shiqlari va baxshichilik san‘ati bilan birgalikda alohida cho‘pon qo‘shiqlari o‘rin olgan. Shuningdek, sinfdan tashqari tarzda Buxoro Samarqand mahalliy uslubiga xos janrlardan “Bog‘bon qiz”, “Qarsak” janri, “Besh qarsak” qo‘shig‘i, “Yallachilik” san‘ati, “Buy-buy” qo‘shig‘i, “Dilbar”, “Mavrigi” qo‘shig‘i, “Buxorcha” qo‘shiqlari o‘rganilsa yanada maqsadli bo‘lardi.

Yuqori yettinchi sinfga o‘tganda mahalliy uslublardan Farg‘ona-Toshkent hamda Xorazm mahalliy uslublariga xos bo‘lgan qo‘shiq va kuylar o‘rganiladi. Bu viloyatlar va hududlarning o‘ziga xos musiqa va adabiyot turlari mavjudligini ko‘rsatadi.

“O‘tgan davrda fan va texnologiyalarni rivojlantirish sohasida bir qator ta’lim turlari bo‘yicha zarur infratuzilmalar yaratilmoqda, muayyan intellektual va texnologik salohiyat shakllantirilmoqda.” Bu, o‘z navbatida, ta’lim sohasidagi eksperimental va innovatsion faoliyat ta’limni modernizatsiya qilish hamda yangi ta’lim texnologiyalari va resurslarini ishlab chiqishga, ularni sinovdan o‘tkazishga, ta’lim jarayoniga joriy etishga qaratiladi. Biroq, musiqa ta’limi sohasida tizimli muammolar, innovatsion g‘oyalar va texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish uchun mavjud imkoniyatlar va salohiyatlardan yaxshi foydalanishga yetarli diqqat qaratilmaganligi, ko‘zlangan islohotlarining samarali amalga oshirilishiga hamda mamlakatning fan sohasida musiqa ta’limining innovatsion rivojlanishiga qarshi ko‘rsatilgan to‘sqinliklar quyidagilar. Birinchidan, musiqa ta’limida zamonaviy fan va innovatsion texnologiyalar yutuqlari va rivojlanish tendensiyalarini lozim darajada tahlil qilish va o‘rganishning oqsoqligi mavjud. O‘qituvchilar, darsni yanada qiziqarli va o‘z fikrlarini tushuntiradigan holatga olib keladigan texnologik vositalardan foydalanishlari kerak. Bu o‘qituvchilar uchun yangi va samarali ish tajribalarini topish va ularni o‘rganish uchun bir necha yo‘llar mavjud. Masalan,

pedagogik bloglar va forumlar orqali o‘qituvchilar kollektivi bilan aloqada bo‘lish va ularning tajribalaridan foydalangan holda yangi texnologik vositalarni ishlatishni o‘rganishlari mumkin. Buning yanada yaxshi varianti, esa onlayn kurslarga yoki dasturlarga ro‘yxatdan o‘tish va ulardan foydalanishdir. Ular o‘qitishning boshqa shakllarini topishlari va o‘quvchilarni ta’limda qiziqtirish uchun shunchaki bir necha ishlab chiqilgan dasturlar va ilovalardan foydalanishlari kerak. **Art-texnologiyaga asoslangan musiqa ta’limi:** texnologiyani musiqa ta’limiga integratsiyalash talabalarga interaktiv va qiziqarli tajribalarni taqdim etishi mumkin. Masalan, turli musiqa janrlari, uslublari va asboblarni o‘rganish uchun raqamli platformalar yoki dasturiy ta’minotlardan foydalanish ularning milliy va xalq musiqasi haqidagi tushunchalarini kengaytirishi mumkin. Kompyuterda amaliy dasturlar yordamida tayyorlangan didaktik vositalar, o‘quv-metodik material va resurslar. fanga oid elektron o‘quv adabiyotlari, o‘rgatuvchi tizimlar, multimedia va boshqa dasturidan dars jarayonida foydalanish, musiqa madaniyati fani darslarida Power Point, Sibelius, Audacity, programma bilan ishlash va samarali foydalanish kerak. Elektron ta’lim dasturlari asosida “Davlat ta’lim standarti”da belgilangan “musiqa madaniyati ta’limining yangi mazmun-mohiyatini yosh avlod tarbiyasida milliy musiqiy merosimizga vorislik qilaoladigan, umumbashariy musiqa boyligini idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishni nazarda tutadi” Olib brogan ilmiy tadqiqotimizning amaliy qismi hisoblangan mazkur bob tadqiqot ishimizni asosi hisoblanib umumta’lim maktabi o‘quvchilarining milliy musiqa merosimizni asrab avaylagan holda o‘rganishlari borasidag dastlabki kchik intilishlarimizning debochasi hisoblanadi. O‘ylaymizki, yaqin kelajakda bu kabi dasturiy vosiatalar o‘sib kelayotgan yosh avlodimiz qalbida milliy musiqamizga bo‘lgan cheksiz hurmat va vatanparvarlik, sadoqat tuyg‘ularini kamol toptirishda o‘z samarasini beradi va katta –katta maqsadlarga kalit bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizxo‘jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. – Toshkent, 2018.
2. Yo‘ldoshev J.G. *Zamonaviy ta’lim texnologiyalari*. – Toshkent, 2020.
3. UNESCO. *ICT in Education*. – Paris, 2019.
4. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

O‘ZBEK MILLIY MUSIQASINI O‘RGATISHDA MUSIQIY KOMPYUTER DASTURLARINI YARATISH VA JORIY ETISHNING PEDAGOGIK JIXATLARI

Fozilxon Mo‘ydinov

Qori Niyoziy nomidagi TMPI tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada bugungi respublikamiz umumiy o‘rta ta’lim maktablaridagi musiqa madaniyati darslarida musiqiy kompyuter dasturlaridan foydalanilayotganlik holati va milliy musiqamizni o‘rgatishga qaratilgan dasturlarning yaratish zarurati haqida qisqacha yoritilgan.

Kalit so‘zlar: cholg‘u, skripka, nota, milliy musiqa, texnologiya, solfedjio

Ta'limga yangi axborot, multimedia va internet texnologiyalarini joriy etish belgilangan tashkiliy shakllar va o'qitish usullarini o'zgartiradi. Axborot texnologiyalarining an'anaviy o'qitish usullari bilan uyg'unlashuvi, informatikaning usul va vositalaridan foydalanishga asoslangan yangi o'qitish usullarining paydo bo'lishiga olib keladi. O'qitishning yangi zamonaviy usullari o'quvchiga yo'naltirish va rivojlantiruvchi ta'lim g'oyalarini hayotga tatbiq etish, ta'lim jarayonining barcha bosqichlarini mustahkamlash, uning samaradorligi va sifatini oshirishga qaratilgan. O'qitishning yangi texnologiyalarini ishlab chiqish pedagogika, psixologiya va informatika ishtirokida amalga oshirilishi kerak, degan fikr mavjud. Bunda o'quvchining mustaqil izlanishda faol ishtirok etishi, ya'ni o'quv jarayonining sub'ekti bo'lishiga imkon beradigan o'qitishning shunday shakl va usullariga alohida e'tibor beriladi.

Axborot texnologiyalari musiqa va unga aloqador fanlarni o'qitish jarayonining ajralmas tarkibiy qismidir. Axborot texnologiyalarining imkoniyatlari musiqashunoslik fanlarini o'qitish samaradorligini oshirish imkonini beradi. Musiqada kompyuter texnologiyalarining rivojlanishi istiqbolli, dolzarb va ob'ektiv zarurdir.

Muhtaram yurtboshimizning 2022-yil 2- fevralda “Madaniyat va san’at sohasini rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora tadbirlar to‘g‘risida” qarori e’lon qilindi. Mazkur qaror musiqa sohasida faoliyat yuritayotgan ijodkorlar tomonidan o‘zgacha kayfiyatda kutib olindi. Buning barchasi yurtboshimizning sohaga bo‘lgan e’tiboridan darakdir.

• Qarorning 1-ilovasiga muvofiq umumta’lim maktablarida milliy musiqa cholg‘ularidan kamida bittasida kuy ijro etish mahorati o‘rgatiladi hamda, bu haqda ularning ta’lim to‘g‘risidagi hujjatiga (shaxodatnoma) tegishli qayd kiritiladi;

- Musiqa fani uchun haftasiga belgilangan o‘quv soati hamda unga qo‘shimcha ravishda har hafta milliy musiqa cholg‘ularida kuy ijro etish amaliy to‘garaklari va fakultativ darslar o‘tkaziladi;

- Ro‘yxatda keltirilgan milliy cholg‘ulardan kammida bittasida, 2023/2024 o‘quv yilidan boshlab esa kamida uchtasida kuy ijro etish mahoratiga ega bo‘lish musiqa fani o‘qituvchilari uchun majburiy hisoblanadi;

- Musiqa fani uchun ajratilgan o‘quv soatlari doirasida “Hayotimga hamroxdir cholg‘u” shiori ostida cholg‘u ijrochiligi dars mashg‘ulotlari yo‘lga qo‘yiladi;

Ushbu hujjatning tub negizida milliy musiqamizning rivojlantirish, kelajak avlodni milliy musiqamiz orqali estetik va axloqiy tarbiyalash, yot g‘oyalar ta’siridan himoya qilish, yosh istedodlarni yuzaga chiqarish kabi maqsad va g‘oyalar yotibdi. Darhaqiqat, bugungi kunda milliy musiqamiz tub islohotga muhtoj edi. Qarorning yuqorida keltirilgan bandleari umumiy o‘rta ta’limdagi musiqa fanini o‘qitish jarayoni bilan bog‘liq. Hammamizga ma’lumki, hozirgi paytda ta’lim tizimining har qanday bosqichida musiqa bilan bog‘liq fanlarni o‘qitish, ma’lum bir yangi yondashuvni talab etmoqda. Yangicha yondashuv deganda albatta, yangi pedagogik texnologiyalar va kompyuter axborot texnologiyalarini nazarda tutyapmiz. Milliy musiqamizning bugungi holati va uni targ‘ib etishdagi kamchiliklar, e’tibor qaratish lozim bo‘lgan jihatlarni tizimli ravishda o‘rganishga harakat qilar ekanmiz, izlanishlarimizni eng avvalo umumiy o‘rta ta’limning musiqa mashg‘ulotlarining o‘tilish jarayonini tahlil qilishdan boshlaymiz.

Musiqa madaniyati fani bo‘yicha umumiy o‘rta ta’lim muassasalari bitiruvchilariga qo‘yiladigan malaka talablarida musiqiy savodxonlik kompetensiyalarini darajasi berilgan bo‘lib, A2 darajasiga qo‘yilga talablar shundan iboratki:

- musiqa san’atning qadimiy turi ekanligi, o‘zbek xalq musiqasi asrlar davomida sayqal topib, rivojlanganligi, u xalqimizning boy madaniyati, milliy qadriyatlarini o‘zida aks ettirishi va umumbashariy jahon musiqa madaniyatining ajralmas bir bo‘lagi ekanligini tasavvur qila oladi;

- O‘zbekiston hududida mumtoz musiqaning mahalliy an’analarga ega ekanligi, ularning o‘xshashligi va o‘ziga xosligini farqlay oladi;

- har bir mahalliy uslubda o‘ziga xos ijrochilik uslublari va cholg‘u asboblari farqlay oladi;

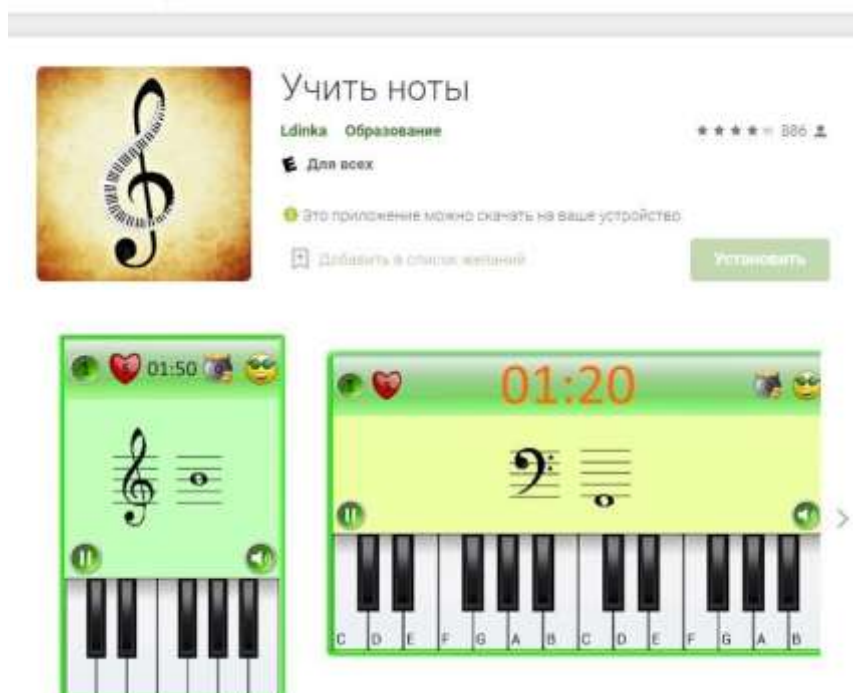
Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida esa musiqa darsi yettinchi sinfgacha o‘tilib, yetti yil davomida o‘qitiladigan musiqa fani dasturiga o‘zbek va yevropa klassik musiqasiga oid ma’lumotlar kiritilgan. Musiqiy savodxonlik darslarida barcha nazariy bilimlar yoritilgan bo‘lib, o‘zbek musiqa janrlaridan tortib bastakorlar hayoti

va ijodigacha mukammal keltirilgan. Dars o‘tish jarayonidagi yagona kamchilik, musiqa fani o‘qituvchisining musiqiy kompyuter axborot texnologiyalarini qo‘llash borasida yetarlicha izlanmaganligi.

Yuqoridagi barcha jarayonlarni hisobga olib, milliy musiqamizni o‘qitish va o‘rgatish bilan bog‘liq dastur, videodars, saytlar, ilovalar ishlab chiqishimiz zarur degan xulosaga kelish mumkin. Ushbu dasturlarning ish prinsipi virtual o‘qituvchi vazifasini bajarishi lozim. Dastur qulayligi jihatidan imkon qadar mukammallikka intilish kerakki, o‘qituvchi yordamiga ehtiyoj qolmasligi lozim. Bu o‘z-o‘zidan amalga oshmaydi albatta. Bunda avvalo, rivojlangan mamlakatlar tajribasini o‘rganish kerak. Butun dunyoda musiqa ta’limi o‘zgarishlarni boshidan kechirmoqda. Bizning vazifamiz - Yevropa mamlakatlari va O‘zbekistonning musiqa sohasidagi tajribasini ko‘rib chiqish va solishtirish.

Germaniyadagi musiqa ta’limi tizimiga qisqacha to‘xtalib o‘tamiz. Musiqa darslari juda erta yoshda - 3-5 yoshdan boshlanadi. Aytgancha, darslar oiladan tashqarida o‘tkaziladi. Bolalar bog‘chasida, tayyorgarlik sinflari va ularning shakli o‘qituvchining xohishiga bog‘liq. Bu katta muammo, chunki hamma narsa yoshlikdan, musiqaga qiziqish uyg‘otishdan boshlanadi. Musiqa ta’limi o‘quv jarayonining barcha bosqichlarida mavjud, taxminan 9-10 yoshda. O‘quvchilar haftada bir yoki ikkita dars oladi, ammo bu turli sabablarga ko‘ra farq qilishi mumkin boshqa ijodiy fanlar orasida tanlov mavjud. Umumta’lim maktablari – gimnaziya, umumta’lim maktablarida asosiy musiqa kursi mavjud. haftasiga 2-3 soat; qo‘shimcha ta’lim muassasalari yanada intensiv darslarni taklif qiladi - imtihon sifatida musiqani tanlagan bolalar uchun haftasiga 5-6 soat. Ammo hamma maktablarda ham bunday sharoit mavjud emas. Yevropada qo‘llanilayotgan bir nechta dastur misolida ko‘rib chiqamiz;

O‘quvchilar bilan umumiy va yakka tarzda ishlash uchun mo‘ljallangan dastur va ilovalar mavjud bo‘lib, o‘qituvchi o‘quvchining musiqani his qilishidagi kamchilikni to‘g‘ri topa olishi muhim. Ushbu kamchiliklar ritmni his qilmaslik, notani to‘g‘ri kuylay olmaslik va hokazolar bo‘lishi mumkin. Ushbu jarayonida qo‘llash mumkin bo‘lgan foydali ilova hamda dasturlarni tavsiya qilamiz.

Learn Notes - notalarni o'rganish va varaqdan tezkor o'qishni o'rgatish uchun dastur. Pianino, gitara yoki boshqa musiqa asbobida chalishni, qo'shiq aytishni o'rgatuvchi, bu musiqa o'yini. Solfedjio darslarini istalgan vaqtda, istalgan joyda mashq qilish mumkin.

O'quv eslatmalari:

- skripka yoki bass nota kalitida o'ynash
- har bir nota uchun tovushni eshitish, notalarni quloq bilan tanib olish qobiliyati

- o'rganib olgan nota belgilarini tanlash

- CDEFGAB

- CDEFGAH

- Do Re Mi Fa Sol Lya Si

- Do Re Mi Fa Sol Lya Si

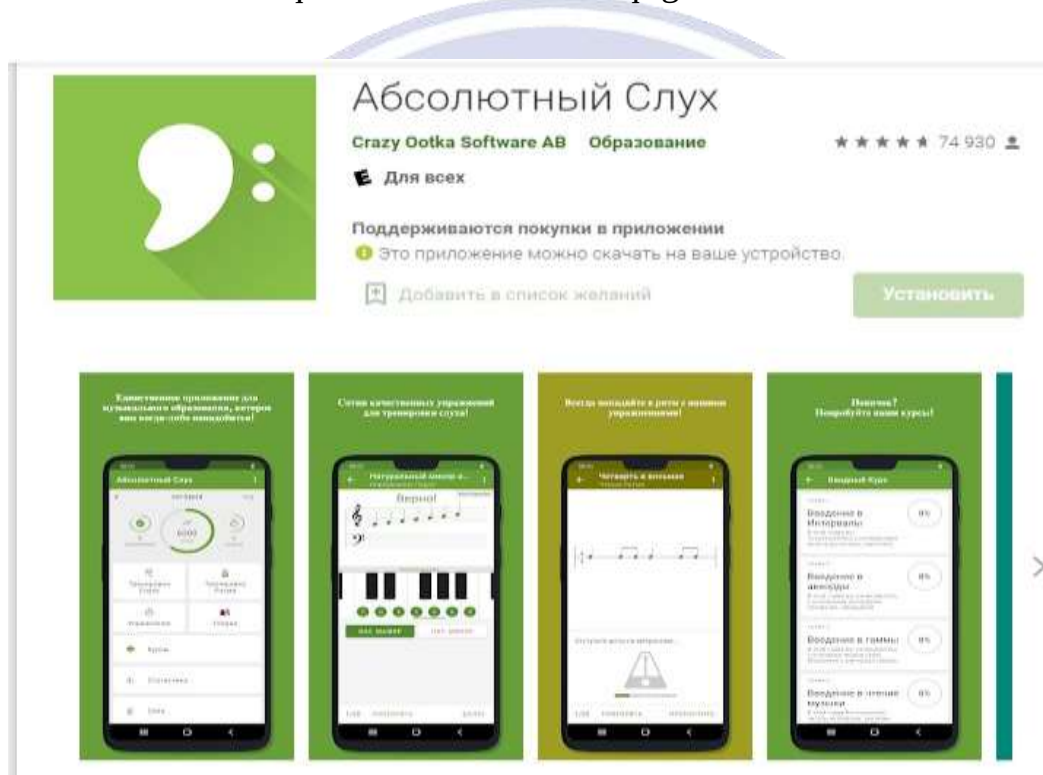
- bosqichma-bosqich yaxshilash

O'yinni o'zlashtirish juda oson. Har bir darajada 5 ta imkoniyat beriladi va ballar beriladi. Eslatmani qanchalik erta taxmin qilsangiz, shuncha ko'p ball olasiz. Yetarlicha ball bilan siz yangi darajalarni ochasiz va eslatmalarni tezroq va xatosiz o'rganasiz. Ushbu o'yinga kuniga 5 daqiqa vaqt ajratib tez orada professional musiqachi kabi ko'rish qobiliyatini o'rgansa bo'ladi.

Dasturdan musiqa maktablari, repititorlik kurslari va ixtisoslashtirilgan maktablarda keng foydalanish mumkin. Hozirda bolalar musiqa va san'at maktablarida o'quvchilarning qiziqishi ko'proq amaliy fanlarga bo'lganligi bois,

mutaxassislik fanlaridan vazifalarni o‘zlashtirish darajasi qoniqarli. Biroq, nazariy fanlarni o‘zlashtirish passiv darajada. Mazkur holatlarda ushbu dasturlardan foydalanishni tavsiya etamiz. Nazariy fanlar o‘qituvchisi ushbu dasturdan foydalanishga bolani yo‘naltira olishi lozim.

Musiq uchun yaxshi rivojlangan quloq va ritm hissi har bir yaxshi musiqachining asosidir. Improvizatsiya qilishni, ohanglarni eshitishni, qo‘shiqlarda akkord ketma-ketligini aniqlashni yoki oddiygina tyunersiz gitara sozlashni bilmasdan musiqachi bo‘lish mumkin emas albatta. Intervallarni, shkalalarni, akkordlarni bilish va tushunish juda zarur. **Абсолютный Слух**-ilovasi mazkur kamchiliklarni bartaraf qilish uchun ishlab chiqilgan.

Ilovaning asosiy funktsiyalari:

- Intervallar, shkalalar, akkordlar va ritm uchun moslashtirilgan mashqlar
- Amaliyot uchun o'z shkalalarini, akkordlarini, akkordlar ketma-ketligini yaratish qobiliyati
- Nazariyaga oid maqolalar
- Melodik diktant
- Notalarni o‘qishni mashq qilish
- Mutlaq pitch treningi
- Notalarni kuylashni mashq qilish
- Skalalar, intervallar va akkordlar lug'atlari kabi menyulardan iborat.

Yangi boshlovchi yoki professional bo‘ladimi, har doim mahoratni oshirish va bilimni kengaytirish yo‘lini topishi zarur. Ilovadan musiqiy ta’limning har qanday bosqichida foydalanish mumkin. Umumiy o‘rta ta’lim maktablaridan boshlab toki professional oliy ta’lim muassasalaridagi solfedjio, garmoniya kabi nazariy fanlarda ham qo‘l keladi. Ko‘proq musiqaga ixtisoslashtirilgan maktablarda foydalanish maqsadga muvofiqdir. Chunki, oliy ta’lim muassasasigacha ushbu bosqichlardan o‘tish professionalikka erta qadam tashlashdir.

Buyuk Britaniyada yoshlarning kichik bir qismi yakuniy imtihon sifatida musiqani tanlashi ajablanarli emas. Foiz sifatida bu barcha imtihon topshiruvchilarning 1% ni tashkil qiladi. Ko‘pgina o‘quvchilar musiqa darslarini o‘qituvchi bilan cholg‘u asboblari individual darslar deb bilishadi, ammo moddiy yordamning salbiy tendentsiyalari tufayli Buyuk Britaniya va Uelsdagi o‘quvchilarning atigi 1 foizi bunday maxsus darslarni oladi, Shotlandiyada - 5-8% .Bu holatni kuzatar ekanmiz, maktab musiqa o‘qituvchilarining keyingi avlodi mana shu kichik foizdangina o‘sishi mumkin, degan xulosaga kelishimiz mumkin.

O‘rganishlarimiz natijasini umumlashtirgan holda milliy musiqamizga yo‘naltiruvchi ilova yaratishga harakat qildik. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari va bog‘cha tarbiyalanuvchilari uchun **“MILLIY MUSIQIY PUZZLE”** yaratish lozim. Albatta har qanday ilovada bo‘lgani singari ushbu ilova ham o‘yin shakliga asoslangan. Ilovaning strukturaviy tomoni ushbu ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Eng avvalo o‘yinni ishga tushirganda ushbu musiqa yangraydi. Ekranda milliy cholg‘ularimiz rasmi doira shaklida harakatlanadi.

(Nasrulloi, Navro‘zi ajam....) ansambl ijrosida.
<https://www.youtube.com/watch?v=vHc0Po5Ohsg>

O‘yin menyular qatori ochiladi:

1. Musiqiy asboblari bilan mashq
2. Musiqiy savodxonlik
3. Musiqiy ansambllar

Birinchi qatorda joylashgan menyuga kiriladi va o‘yin boshlanadi. Ekranning bir chetida umumiy rasm yoki yig‘ish kerak bo‘lgan rasmga oid savol keltiriladi. Asosiy ekranda yig‘ish kerak bo‘lgan rasm tartibsiz holatda beriladi. Bunda o‘yinchi (foydalanuvchi) ushbu rasmni to‘g‘ri tartibda joylashtirishi kerak. Vazifa muvofaqiyatli amalga oshirilgandan so‘ng rasmda keltirilgan musiqiy asbob ijrosidagi kuylardan biri yangraydi. Foydalanuvchiga sovg‘a sifatida ball berib boriladi.

Birinchi qator menyusining taxminiy ko‘rinishi quyidagicha:

Savol: *Darvesh Ali Changiyning ta’kidlashicha, ushbu asbobning nomi yunoncha bo‘lib, tarjimada “yurakni tirnovchi” degan ma’noni anglatadi.*

Yoki savolning o‘rniga tanburda chalingan milliy musiqalarimizdan namuna keltirgan holatda vazifani bajarish talab etiladi.

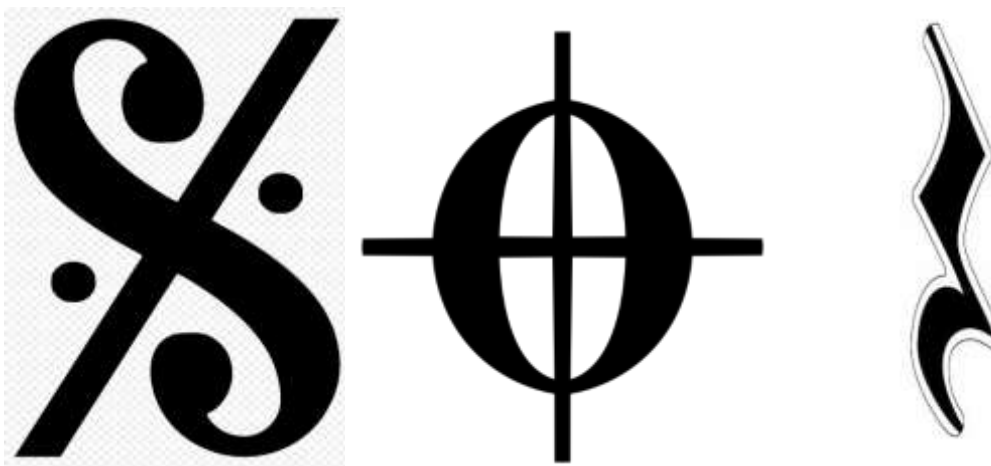
Yuqoridagi tarqoq ko‘rinishdagi holatni tartibga keltiriladi va ushbu ko‘rinishga keltiriladi.

Ikkinchi qatorda joylashgan menyu **Musiqiy savodxonlik** deb nomlanadi. Bunda ko‘zlangan asosiy maqsad musiqiy belgilarning nomlanishi va vazifasini bolaga o‘yin shaklida singdirish. Strukturaviy holati ushbu ko‘rinishda:

Musiqiy belgini to‘g‘ri joylashtiring!

Ushbu belgi to‘g‘ri joylashtirilgandan so‘ng ekranda ✓ ushbu belgi paydo bo‘ladi va **Batafsil** yozuvi ham. **Batafsil** degan joyiga kiriladi hamda belgi haqida ma’lumotga ega bo‘linadi. Yoki, **Segno**, **Coda** kabi belgilarni to‘g‘ri joylashtiring. Albatta biz bu belgilarni umumiy ko‘rinishdagi holatini keltiramiz. Lekin, yuqoridagi kabi bu belgilar ham tartibsiz ravishda joylashgan bo‘ladi.

Bu kabi musiqiy belgilar ikkinchi qator menyusining tashkil etuvchi elementlari hisoblanadi. Har bir musiqiy belgini o‘zini namoyon etuvchi savollar bilan yashiriladi.

Uchinchi qator menyusini tashkil etuvchilar musiqiy ansambllardir. Ishlash prinsipi 1-2 menyularga nisbatan boshqacharoq bo‘lib, o‘yin davomida ansambllar ijrosidagi kuylardan yangrab boradi. O‘yinchi ushbu tinglanayotgan musiqadagi ishlatilgan musiqiy asboblarni topishi, hamda birin ketinligiga ko‘ra joylashtirishi lozim. Asosiy ekranda milliy musiqa asboblari bizning rasmi joylashtiriladi.

Mazkur asboblarni qatorini yanada to‘ldirish mumkin. Biz ushbularni orqali misollar keltirdik. So‘ngra ushbu ko‘rinishdagi katakchalarga rasmdagi musiqa asboblari tanlab joylashtirib boriladi.

Ansambllar cholg‘ular soniga ko‘ra duet, trio, kvartet va undan ham ko‘p bo‘lishi mumkin. Bosqichma bosqich o‘yinining darajasi murakkablashib borgani sari ansambl hajmi ham kengayib boradi. Nafaqat milliy ansambllarni qo‘llash mumkin balki, xalq cholg‘ulari orkestrlaridan yoki ansambllaridan ham foydalanish mumkin. Uchinchi menyudagi asosiy maqsad eshitish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Milliy sozlarimizning ovozi yoshlikdan bolaning qulog‘iga singdirish lozim.

Zamonaviy musiqa darsi - bu zamonaviy pedagogik texnologiyalar, kompyuter texnologiyalari, elektron musiqa asboblari qo‘llaniladigan dars. Musiqa darsi ijodiy muhitni yaratish bilan tavsiflanadi, chunki musiqa darslarining mazmuni hissiyotlar va ularning sub'ektiv tajribasidan iborat. Bunday o‘ziga xos tarkib turli usullar, ish turlari va yangi multimedia vositalarini tanlashni belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1 Zabolotskaya IV Musiqiy ta'limda yangi axborot texnologiyalari: dis. ... Cand. ped. fanlar. - SPb.: 2000. -196 b.
- 2 “THE DEVELOPMENT OF MUSIC PEDAGOGY IN UZBEKISTAN FROM
- 3 ANCIENT TIMES TO THE 16th CENTURY”; Ibragimov Bobir Mansurovich;

- 4 Verbitskiy A. A. Kompyuter o'qitishda faoliyatni qayta qurish psixologik va pedagogik muammolari // Kompyuterlar va musiqiy ta'lim muammolari. - Novosibirsk, 1989 yil.- S. 15-23.
- 5 Gershunskiy B.S. Ta'lim sohasida kompyuterlashtirish: muammolari va istiqbollari. - M.: Pedagogika, 1987.- 263p.
- 6 Gorbunova I.B. Musiqadagi axborot texnologiyalari: darslik. nafaqa. - SPb.: Rossiya davlat pedagogika universiteti nashriyoti. A.I. Herzen, 2011.-- T. 3.- 399
- 7 Bassingtveyt, Sara Luiza (2002), "*Fleyta uchun elektroakustik musiqa*", DMA dissertatsiyasi, Sietl: *Vashington universiteti* , 2011 yil 29 dekabrda olingan.
- 8 Bussy, Paskal (2004), Kraftwerk: Odam, mashina va musiqa (3-nashr), London: SAF, ISBN 0-946719-70-5;
- 9 Musical currents and the formation of Russian classical music; T.Kh. Ismailov;
- 10 “Вестник магистратуры” 2021, №5 (116) ISSN 2223-4047;
- 11 Dyachenko N.G. Musiqachining murakkab ta'lim tizimida o'qitishning texnik vositalari (muammo bayoniga): dis. Cand. san'at tarixi. - L.: 1983.- 200 b.
- 12 Zabolotskaya IV Musiqiy ta'limda yangi axborot texnologiyalari: dis. ... Cand. ped. fanlar. - SPb.: 2000. -196 b.
- 13 Klyuchkova E.Yu. Masofaviy va an'anaviy musiqa ta'limi integratsiyalashuv jarayonining asosiy yo'nalishlari // Zamonaviy madaniy -ma'rifiy makonda an'analar va yangiliklar: V Xalqaro ilmiy -amaliy konferentsiya materiallari (Moskva, 2014 yil 13 mart). - M., 2014.- S. 39-42.
- 14 Rapatskaya L.A. Universitetda musiqiy ta'lim: an'analar va yangiliklar // Rossiyada oliy ma'lumot. - 2011. - № 6. - S. 84-90

GLOBALLASHGAN JAMIYATDA FARZAND TARBIYASI VA UNDA OILANING ASOSIY VAZIFALARI

Qaraxonova Lobarxon Musaxonovna

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti bo‘lim mudiri,
pedagogika fanlari doktori (DSc) katta ilmiy xodim*

Global axborot almashuv davri shiddat bilan rivojlanayotgan bir davrda yoshlarimizning ma’naviy olamida bo’shliq vujudga kelmasligi uchun ularning qalbi va ongida sog‘lom hayot tarzi, milliy va umummilliy qadriyatlarga hurmat-ehtirom tuyg‘usini bolalikdan boshlab shakllantirishimiz zarur. Bugungi kunda o‘quvchi ma’naviyatiga qarshi yo‘naltirilgan, bir qarashda arziyas bo‘lib tuyuladigan kichkina xabar ham axborot olamida globallashuv shiddatidan kuch olib, ko‘zga ko‘rinmaydigan, lekin zararini hech narsa bilan qoplab bo‘lmaydigan ulkan ziyon yetkazishi mumkin. Har bir ota-ona o‘z farzandi kamolini ko‘rish uchun uni voyaga yetkazadi, albatta, bu jarayon o‘z-o‘zidan amalga oshmaydi.

Xalqimizda bir naql bor: «Nima eksang, shuni o‘rasan», shu naqlni boshqa talqinda aytib ko‘raylik: «Nima o‘rishni xohlasang, shuni ek». Ota-ona farzandlariga mol-mulk, uy-joy, avtomobil va boshqa qimmatbaho moddiy boyliklarni berishi mumkin, lekin tarbiya, baxtni topib bera oladimi? Bunga o‘zlarining qanday tarbiya ko‘rganlik darajasi bilan erishiladi. «Ota o‘g‘lini yetaklab ketayotib, o‘g‘lim qadamingni o‘ylab bos deb aytsa, o‘g‘li shunday javob beribdi: ota siz qanday qadam bossangiz men shunday yuraman, chunki men sizga ergashayapman».

Pedagogik adabiyotlarda pedagogikaning lug‘aviy ma’nosi «bola yetaklamoq» deb aytiladi. Bizlar baribir bolalarni yetaklab yuramiz, demak biz qanday qadam bossak, farzandlarmiz ham shu yo‘ldan yuradi. Bu tarbiyaning ibrat-namuna usuliga misol bo‘la oladi. Ta’lim-tarbiya masalasi har doim kun tartibidagi masalalardan biri bo‘lib kelgan va shunday vazifa bo‘lib qoladi. Chunki yangi avlodlar tug‘iladi, hayotda kamol topish uchun ta’lim-tarbiyaga ehtiyoj sezadi.

O‘quvchilarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash, o‘z Vatani va xalqiga sodiq fuqaroni shakllantirish bo‘yicha maktablarning ota-onalar, oilalar, mahalla qo‘mitalari, Respublika Ma’naviyat targ‘ibot markazi bo‘linmalari, jamoat tashkilotlari va jamg‘armalar bilan mustahkam o‘zaro hamkorligi amalga oshiriladi.

Bolalarning ma’naviy barkamol va jismoniy sog‘lom bo‘lishlarida **oilaning asosiy vazifalari**:

- oilada sog‘lom ijtimoiy muhitni yaratish, milliy ruh va turmush tarzini hisobga olgan holda farzandlarda ota-ona, Vatanga muhabbat g‘usini shakllantirish;

- bolalarning qiziqishi, iqtidori va ehtiyojlarini hisobga olgan asbga yo‘naltirish;
- ularni mustaqil fikrlashga o‘rgatish, istiqloq g‘oyalari va milliy mafkuraga sadoqat ruhida tarbiyalash;
- bolalarning bo‘sh vaqtlarini to‘g‘ri tashkil etish va ularning qo‘shimcha ta’lim olishlariga shart-sharoit yaratish;
- bolalar ongiga sanitariya-gigienik, ekologik bilim va ko‘nikmalarni singdirish, diniy aqidaparastlik, ichkilikbozlik, giyohvandlikka qarshi tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish.

Davlatimiz oilalarni o‘zining olib boradigan siyosati markazida olib qaraydi. Shu sababli imkoniyat doirasida moddiy va ma’naviy yordam berib, oilaviy tarbiyani maktab, jamoatchilik bilan uyg‘unligini ta’minlashdan manfaatdordir.

Oila va oilaviy tarbiya muammolari ichida ota-onalarning tarbiyachilik madaniyatini oshirish va ularga umumiy tarbiyaga oid bilim berish davrimizning dolzarb masalalaridan biridir. Oilalarni pedagogika yutuqlari bilan tanishtirish ularning mustahkamligini ta’minlash vositalaridan biridir.

Ikkinchi tomondan esa bu, o‘z navbatida, bolalar tarbiyasida tegishli shakl va uslublarni takomillashtirish yo‘llaridan biridir. Shuning uchun ham ota-onalarni, oilalarni tarbiyaga oid bilimlar bilan, tarbiya uslublari bilan qurollantirish nihoyatda zarur.

Tarbiya jarayonida ota-onalar va o‘qituvchilarning bolalarni ijtimoiy foydali ishlarga tortish borasidagi mas’uliyati nihoyatda muhimdir. Tarbiyaga oid bilim berish muammosi faqat ota-onalarning ishi bo‘lib qolmasdan, balki barchaning ishi, keng ma’noda davlat ahamiyatiga molik ishdir.

Respublikamiz qarorlarida ta’kidlanganidek, barcha tashkilotlar, mehnat jamoalari, umuman jamiyat axloqiy sog‘lom, ma’naviy boy, mustahkam oilani vujudga keltirish to‘g‘risida, onalar haqidagi, mamlakatning kelajagi bo‘lgan yoshlar haqidagi g‘amxo‘rliklarini kuchaytirmoqda. Ota-onalarning bolalar tarbiyasi haqidagi, ularni turmushga va mehnatga tayyorlash to‘g‘risidagi mas’uliyati oshirilmoqda.

Oilaning eng muhim xususiyatlaridan biri insonlar avlodini ko‘paytirishdir. Bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash borasida oila ma’lum darajada ijtimoiy tashkilotlar bilan jamiyat taraqqiyotiga hamohang holda faoliyat yuritmoqda.

Oilaviy tarbiya muammolarini tadqiq etish, asosan, ikki yo‘nalishda olib borilmoqda. Bir tomonda oilaviy tarbiya pedagogikaning an’anaviy qismi sifatida o‘rganilmoqda. Ikkinchi tomondan esa oila sotsiologiya va filologiya yo‘nalishida ham tadqiq etilmoqda.

Respublikamizda ayni hozirgi kunda oilalarning ijtimoiy ahamiyati ortib bormoqda. Oilalarning moddiy ehtiyojlarini to‘laroq qondirish asosida bolalar tarbiyasi uchun javobgarlikni kuchaytirish jarayoni tezlashmoqda. Biz uchun

oila mustahkamligini ta’minlovchi axloqiy ruhiy aloqalar juda muhimdir. Xuddi ana shu aloqadorlik oilaviy munosabatlar, to‘laqonli hissiy-emotsional, otalik yoki onalik, oilaviy baxtni ta’minlash ehtiyojlarini qondiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishning yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida”gi 2017 yil 28 iyul PQ-3160 sonli Qarori.
2. Sh.Mirziyoev Tartib-intizom va ma’sulyatni kuchaytirish, jinoyatchilikning oldini olishmuhitini mustahkamlash – huquqbuzarlik pofilaktikasi samaradorligining asosiy omilidir. Xalq so‘zi. 2017 yil 16 noyabr, № 231 (6925). 1- bet.
3. Ahmedov H. Mahallalarda ma’naviy-ma’rifiy ishlarni oshirish yo‘lida. Xalq so‘zi. 2017 yil 8 noyabr, № 225 (6919) 3-bet.

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”**

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

MUNDARIJA | CONTENTS | СОДЕРЖАНИЕ

1	Рисбай Хайдарович Джураев. ВОСПИТАНИЕ СРЕДСТВАМИ САМОВОСПИТАНИЯ	1-6
2	Akramova Shaxnoza Abrorovna. RAQAMLI MUHITDA MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI MODERNIZATSIYALASH: PEDAGOGIK MUAMMOLAR VA AMALIY YECHIMLAR	7-11
3	Саида Сафибуллаевна Бекназарова, С.Курбанов. ВИЗУАЛИЗАЦИИ УЧЕБНЫХ ДАННЫХ В POWER BI И АНАЛИТИЧЕСКИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ	12-16
4	Абдуллаева Озода Сафибуллаевна. ВИЗУАЛИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИДЕЙ И СОЗДАНИЕ ЦИФРОВОГО МУЛЬТИМЕДИЙНОГО КОНТЕНТА НА ОСНОВЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА	17-20
5	Axmadaliyev Elmurod Raxmat o‘g‘li. RAQAMLI MUHITDA YOSHLARNI HARBIY-VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA MUDOFAA ONGINING O‘RNI	21-23
6	Axmedov Bekjan Askarovich, Azizova Gulmira Maxamadjonovna, Li Viktoriya Vladimirovna. TA’LIMIY PODKAST VA VIDEOKONTENT YARATISHNING METODIK ASOSLARI	24-28
7	Baymurzayeva Oykarom Shodiyevna. RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA MILLIY AN’ANALARNI INTEGRATSIYA QILISH MASALALARI	29-33
8	Begmatov Mansur. IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLARDA MILLIY KODNI RAQAMLI LINGVODIDAKTIKAGA INTEGRASIYA QILISHDA PEDAGOG KOMPETENTLIGINI MONITORINGI ILMIY-METODIK ASOSLARI	34-37
9	Dehqanova Muborakxon G‘iyeziddin qizi. OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA SURDOTARJIMA JARAYONIDA JONLI TARJIMANI OLIB BORISH MEKANIZMLARI	38-43
10	Dilfuza Kamoljonova Xoldorovna. RAQAMLI SHAROITDA ELEKTRON KITOBLAR ORQALI O‘QUVCHILAR EMPATIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH	44-51
11	Махмудов Абдулхалим Хамидович. МИЛЛИЙ ТАРБИЯ Г‘ОЯЛАРИНИ РАҚАМЛИ ФОРМАТГА ЎТКАЗИШДА БОЛАЛАР КОНТЕНТИ ПЕДАГОГИК ЭКСПЕРТИЗАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	52-56
12	Muratov Xusan Xolmuratovich. RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA TASVIRIY SAN’AT FANLARIDA INTERAKTIV ELEKTRON QO‘LLANMALAR ORQALI TALABALARDA MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI SHAKLLANTIRISH	57-63
13	Musurmonkulova Oysuluv Yulbekovna. VIZUAL TAFAKKUR – ANALITIK TAHLIL MAHSULI	64-68
14	Norbutayeva Dilafruz Abdurasulovna. SOCIO-PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING AESTHETIC TASTE AND DESIGN SKILLS IN STUDENTS USING DIGITAL TECHNOLOGIES	69-73

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”**

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

15	Землина Юлия Вячеславовна. МЕТОДИКА РАЗРАБОТКИ ДИАГНОСТИЧЕСКИХ КАРТ ГРАЖДАНСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ	74-76
16	Sadatov Chori Xolmurodovich, Ergasheva Dilovar Bahodirovna. RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASVIRIY SAN’AT TA’LIMINI TASHKIL ETISHDA O‘QUVCHILARNING YOSH VA INDIVIDUAL XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLISH	77-79
17	Abduraxmanov Rustam Maxmudovich. TARBIYAVIY JARAYONLARNI BOSHQARISHDA “MAHALLA–MAKTAB–OILA MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	80-83
18	To‘xtayeva Laylo Akmal qizi, M.I.Tashpulatova. BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA O‘QUVCHILAR KREATIV TAFAKKURINI TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	84-87
19	Xodiyeva Gulhayo Hasan qizi. “4K” MODEL ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING LIDERLIK SIFATLARINI TARBIYALASHNING MEXANIZMLARI	88-91
20	Ikromova Mahbuba Vali qizi. BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA MILLIY QADRIYATLARNI RAQAMLI PLATFORMA VA INTERAKTIV VOSITALAR ORQALI SHAKLLANTIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	92-95
21	Fayziyev Anvar Isoqulovich. BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KO‘RIB TUSHUNISH KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI	96-97
22	Doniyorova Dildora Nuritdin qizi. 4K MODEL ASOSIDA BO‘LAJAK TARBIYACHILAR TOMONIDAN YARATILADIGAN INTERAKTIV VIDEOKONTENTLARNING METODIK XUSUSIYATLARI	98-102
23	Karimov Abduboqi Aliqulovich, Shukurov Vasliddin Sobirjon o‘g‘li. O‘QUVCHILARNING INDIVIDUAL VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI INOBATGA OLGAN HOLDA RAQAMLI TARBIYAVIY MATERIALLARNI ISHLAB CHIQISH	103-107
24	Baynazarova Gulnoza Abdurasulovna. MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA KO‘CHIRISHDA ME‘YORIY-HUQUQIY, AXBOROT XAVFSIZLIGI VA MONITORING BILAN BOG‘LIQ MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	108-113
25	Matayev Elyor Dilmonovich. "TEMURBEKLAR MAKTABI" O‘QUVCHILARINING HARBIY-VATANPARVARLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHGA YO‘NALTIRILGAN INTERAKTIV TA’LIM MUHITINI LOYIHALASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI	114-119
26	Matayev Shoxrux Dilmonovich. TARIXIY MATERIALLAR ASOSIDA TALABALARDA SANOGEN TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	120-127
27	Комилова Муюссар Мавжудовна. ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ РКИ: ВОЗМОЖНОСТИ ПЕРСОНАЛИЗАЦИИ И ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ	128-131

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”**

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

28	Shukurullo Mardonov. PEDAGOGIKADA MIQDORIY USULLAR	132- 135
29	Ibraximov Sanjar Urunbayevich. TA’LIMNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA YOSH AVLODNI TARBIYALASHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI	136- 140
30	Artikova Mahfuza Kamiljon qizi. ABDULLA AVLONIY ASARLARI ORQALI TALABALARDA YUKSAK AXLOQIY FAZILATLARNI SHAKLLANTIRISH	141- 145
31	Vakkosov Shoxrux Shukurulayevich. TIL O‘RGATISHDA TARBIYAVIY PODKAST VA VIDEOKONTENTLARDAN FOYDALANISH METODIKASI	146- 151
32	Sarsenbaeva Zoya Jangabay kizi, Xikmatullayeva Niginabonu Rustamovna. EVALUATION OF EDUCATIONAL OUTCOMES AND USE OF AI TECHNOLOGIES	152- 156
33	Doniyorova Durdonaxon Sarvar qizi. RAQAMLI TALIM TIZIMIDA ABDURAUF FITRATNING MA’RIFIY-PEDAGOGIK QARASHLARI IJTIMOIIY PEDAGOGIK ZARURIYAT SIFATIDA	157- 161
34	Медетова Раушан Мамадияровна, Курбанов Гани Абилович. ТРАНСФОРМАЦИЯ ИДЕЙ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В ЦИФРОВОЙ ФОРМАТ ПРИ ПОДГОТОВКЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ ВОЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ	162- 165
35	Abdullayeva Roxila Ganjayevna. RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA O‘QUVCHILARDA EKOLOGIK MAS’ULIYATNI MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR UYG‘UNLIGIDA SHAKLLANTIRISH	166- 168
36	Muqumova Mohinur Ulug‘bek qizi, I.A.Ro‘zimurodov. MUSIQANING INSON HAYOTIDAGI O‘RNI	169- 171
37	Doniyorova Shoxista. XALQAROLASHUV VA MILLIY TARBIYA STRATEGIYALARINING TALABALAR FAOLIYATIGA TA’SIRI	172- 175
38	Abduraimova Charos Farxod qizi. BOLAJAK O‘QITUVCHILARNI MUAMMOLI TA’LIM VOSITASIDA MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI O‘ZLASHTIRISHGA TAYYORLASHNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK AHAMIYATI	176- 181
39	Чиниева Сайёра. КОГДА РОЖДАЕТСЯ ЛИЧНОСТЬ	182- 184
40	Raximbayeva Feruza Rustamjon qizi. QADRIYATLI YONDASHUV VA MILLIY TARBIYA ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING SUN‘IY INTELLEKT BILAN ISHLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH	185- 187
41	Botirova Nazokat Ro‘zimana. UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA TA’LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ME‘MORLIK OBIDALARIDAN FOYDALANISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI	188- 193
42	Qabulov Sahob Abduqahharovich. INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK TARIX FANI O‘QITUVCHILARINING KASBIY-AHLOQIY POZITSIYASINI SHAKLLANTIRISH MODEL	194- 200
43	Mamayoqubova Sh.O. OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI VA ULARNING BAG‘RIKENGLIK HAMDA MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	201- 204

“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

44	Aliyeva Chinora Toyirovna. PEDAGOGICAL FEATURES OF DEVELOPING STUDETS’ COMMUNICATIVE SKILLS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING	205-212
45	Samiyeva Shirin Abdumalik qiz. RAQAMLI IJTIMOYILASHUV SHAROITIDA O‘SMIRLAR AGRESSIV XULQINING SHAKLANISHI	213-216
46	Abdullaeva Madinabonu Zokirjon qizi. BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISH ASOSIDA MA’NAVIY FAZILATLARNI SHAKLLANTIRISH	217-219
47	Niyzbekova Maftuna Akrom qizi. RAQAMLI TA’LIM JARAYONIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA MUSTAQIL TA’LIMNI RIVOJLANTIRISH	220-222
48	Muxammadxo‘jayeva Zuxra Raxmatullayevna. INTELLEKTUAL KONTENT VOSITALARI UCHUN TARBIYA KONTENTLARINI ISHLAB CHIQUISH	223-227
49	Bobomuxamedova Shoiri Agzamdjan qizi. SUN‘IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA YOSHLAR TA’LIM-TARBIYASIGA YO‘NALTIRILGAN PODKAST VA VIDEOKONTENTLAR YARATISH METODOLOGIYASI	228-232
50	M. Quronov, Sh. Ahralov, D.Choriyeva. “O‘SIMM” - MILLIY TARBIYA MODELINING RAQAMLI METODI	233-235
51	Б.А. Олимов. UMUMIY O‘RTA TA’LIMDA FIZIKA O‘QITISHDA MILLIY G‘OYALARI BILAN RAGAMLI TEXNOLOGIYALARI UYG‘UNLASHUVI	236-239
52	Olimjonova Nozimaxon Dilshod qizi. RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING SOG‘LOM DUNYOQARASHINI BAHOLASH MEZONLARI	240-244
53	Zudullayeva Dilnoza Fazliddin qizi. RAQAMLI TA’LIM TIZIMIDA BO‘LAJAK FIZIKA O‘QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI	245-250
54	Ruziboyeva Nigina Nodir qizi. O‘SMIRLARDA SOG‘LOM TURMUSH TARZI MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING PEDAGOGIK AHAMIYATI	251-253
55	Begmatova Dilnoza Muxtarovna. MADANIY IMMUNITET TUSHUNCHASI VA UNING TALABA-YOSHLAR IJTIMOYILASHUVIDAGI ROLI	254-257
56	Asqarova Shahnozaxon To‘lqinjon qizi. BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA MAS‘ULIYATLI QAROR QABUL QILISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH	258-265
57	Abdug‘aniyev Ozod Tursunboy o‘g‘li. YANGI O‘ZBEKISTON TA’LIM SHAROITIDA TALABALARDA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA OID KOMPETENTLILIKNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI	266-269
58	Masharipova Nasiba Ro‘zmatovna. MILLIY QAQHRAMONLAR FAOLIYATINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI O‘QUVCHILARGA TAQDIM QILISHNING NAZARIY VA AMALIY IMKONIYATLARI	270-272
59	Ахунова Умида Ойбековна. ИНТЕГРАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ЦИФРОВУЮ ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ СРЕДУ	273-276
60	Мамажонов Мухаммадсобир Kutfitdin o‘g‘li. MILLIY TARBIYANI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISH VA TA’LIM JARAYONIDA	277-280

“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

	QO‘LLASHNING YURIDIK-ME‘YORIY ASOSLARI ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA AMALIY YECHIMLAR	
61	Xoshimov Lutfullo Xabibullo o‘g‘li. DEVELOPING VIDEO-MEDIATED VIRTUAL EXCHANGE CONTENT TO PROMOTE RESPECT FOR NATIONAL VALUES IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION	281-289
62	Musurmonkulov Oybek Urolovich. MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI TA’LIM TIZIMIDA AMALGA OSHIRISHNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK MEXANIZMLARI	290-293
63	Ravshanov Surat Botir o‘g‘li. MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI	294-296
64	Abdug‘aniyeva Ozoda. RAQAMLI HIKOYA QILISHNING SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHGA TA’SIRI	297-300
65	Tayirova Muhabbat Ataxanovna. RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA YOSHLAR TARBIYASIGA XIZMAT QILUVCHI PODKAST VA VIDEOKONTENTLAR ISHLAB CHIQUISH METODIKASI	301-309
66	Ibraimov Xolboy Ibragimovich. MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	310-314
67	Xaydarova Nilufar Voxid qizi. MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA GEYMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH	315-319
68	Satimboyeva Zulayho Fayozboy qizi. AN‘ANAVIY ADABIY MEROSNI RAQAMLI TA’LIMGA INTEGRATSIYALASH: SHARQ VA G‘ARB TAJRIBASI ASOSIDA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR	320-324
69	Hayitmantova Munavvara. XALQ OG‘ZAKI IJODI ASOSIDA MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASH	325-328
70	Mamadaliyeva Surayyo Alisher qizi. O‘ZBEK XALQ MIF VA AFSONALARINING MILLIY TARBIYA VA TA’LIMDAGI O‘RNI	329-332
71	Luqmonova Shodiyona Adxamqizi. ERKIN VOHIDOV IJODI ASOSIDA MILLIY TARBIYA VA ZAMONAVIY TA’LIM	333-337
72	Erkinjonov Shoxruh Dilmurodjon o‘g‘li. MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA INTEGRATSIYA QILISHDA RAQAMLI KONTENT TAYYORLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI	338-342
73	Rustamov Ramziddin Abdullaevich. MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA RAQAMLI TA’LIM KONTENTINI YARATISH VA JORIY ETISH	343-347
74	Normuxamedov Zarif. ZAMONAVIY MEDIA MAKONDA YOSHLARNING “SOFT SKILLS” KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN AUDIOKONTENT YARATISHNING TEXNOLOGIK VA METODIK USULLARI	348-349
75	Doniyorova Dildora Nuritdin qizi, Boboqulova Shahnoza Boboqand qizi. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING EKOLOGIK MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA INTERAKTIV MULTIMEDIA VOSITALARINING O‘RNI	350-353
76	Toxirjon Oltmishev Turgunovich. INSON TARBIYASIDA TASVIRIY SAN’ATNING ROLI: QALB VA TAFAKKUR ME’MORI	354-356

**“MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATGA O‘TKAZISH VA
TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI”**

respublika ilmiy-amaliy anjumani. 25-mart, 2026-yil

77	Габдулманова Ильнура Минисламовна. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПЕРЕВОДА ИДЕЙ НАЦИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЦИФРОВОЙ ФОРМАТ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	357-361
78	Raxmonova Maftuna Abdulla qizi. RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA O‘QUVCHILARNI DIZAYN LOYIHALASH FAOLIYATIGA TAYYORLASH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	362-372
79	Karimov Komiljon Abduraximovich. KICHIK YOSHDAGI BOLALARNING INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDAGI RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI VA ULARNING TARAQQIY ETIB BORISHIDA MILLIY TARBIYA G‘OYALARINI RAQAMLI FORMATDA QO‘LLASHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI	373-376
80	Umaraliyeva Muxayo Abdugaparovna. INKLYUZIV TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA INDIVIDUAL O‘QITISH TIZIMLARI	377-382
81	Sanaqulova Sarviniso Xamraqulovna. AXLOQIY KONTENTLAR VOSITASIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING MILLATLARARO MULOQOT KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI	383-386
82	Xudayberdiyev Mirolim Iskandar o‘g‘li. TALABALARNING BADIY-ESTETIK DIDINI TARBIYALASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI	387-390
83	Камилова Аида Бахтияровна. ФОРМИРОВАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	391-393
84	Saydaliyev Abbosxon Ibroximxon o‘g‘li. TA’LIM VA TARBIYA JARAYONLARIDA RAQAMLI KONTENTLAR ORQALI O‘QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH VA TARBIYALASH	394-397
85	Xulkaroy Atayeva Murod qizi. TA’LIMNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA UMUMINSONIY SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH	398-402
86	Axmedova Nargiza Toyibekovna. RAQAMLI AVLOD TARBIYASIDA YANGI PARADIGMA: ‘EDUTAINMENT’ ORQALI MA’NAVIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH	403-407
87	Normingov Ravshan Baxriddin o‘g‘li. MATERIALSHUNOSLIK VA SUN’IY INTELLEKT INTEGRATSIYASI: KELAJAK TEXNOLOGIYALARI	408-411
88	Fayziyeva Salomat G‘aybullayevna, Tursunqulova Shahzoda Xayrullo qizi. RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA O‘QUVCHILARNING PSIXOLOGIK VA INDIVIDUAL XUSUSIYATLARINI INOBATGA OLISH MASALALARI	412-416
89	Erkayev Xusan Axmadaliyevich. SUNIY INTELEKTDAN FOYDALANISHNI O‘RGATISHDA O‘QUVCHILARGA MILLIY TARBIYA SINGDIRISH	417-421
90	Тожибоева Хилолахон Махмутовна. РАҚАМЛИ ТАЪЛИМ МУҲИТИДА ЎҚУВЧИЛАРНИ ТАРБИЯЛАШ: ЁШ ВА ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРГА МОС РАҚАМЛИ КОНТЕНТ ЯРАТИШ МУАММОЛАРИ ВА ЕЧИМЛАРИ	422-428

91	Ismailov Dilshod Baxriddinovich. YANGI O‘ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYASINI AMALGA OSHIRISHDA DAVLAT FUQAROLIK XIZMATCHILARINING MA’NAVIY-AXLOQIY FAZILATLARINING TARBIYAVIY AHAMIYATI	429-433
92	Махмудов Абдувохид Хамидович. РАҚАМЛИ ТАЪЛИМ МУҲИТИДА МИЛЛИЙ ТАРБИЯНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ҚАРАТИЛГАН ПОДКАСТ ВА ВИДЕОКОНТЕНТ ЯРАТИШНИНГ ТЕХНОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ	434-438
93	Yuldashev G‘ayratjon Ne‘matjon o‘g‘li. MILLIY MUSIQA MEROSINI RAQAMLASHTIRISH ORQALI O‘QUVCHILARDA VATANPARVARLIK RUHINI OSHIRISH	439-448
94	Fozilxon Mo‘ydinov. O‘ZBEK MILLIY MUSIQASINI O‘RGATISHDA MUSIQIY KOMPYUTER DASTURLARINI YARATISH VA JORIY ETISHNING PEDAGOGIK JIXATLARI	449-451
95	Qaraxonova Lobarxon Musaxonovna. GLOBALLASHGAN JAMIYATDA FARZAND TARBIYASI VA UNDA OILANING ASOSIY VAZIFALARI	454-456